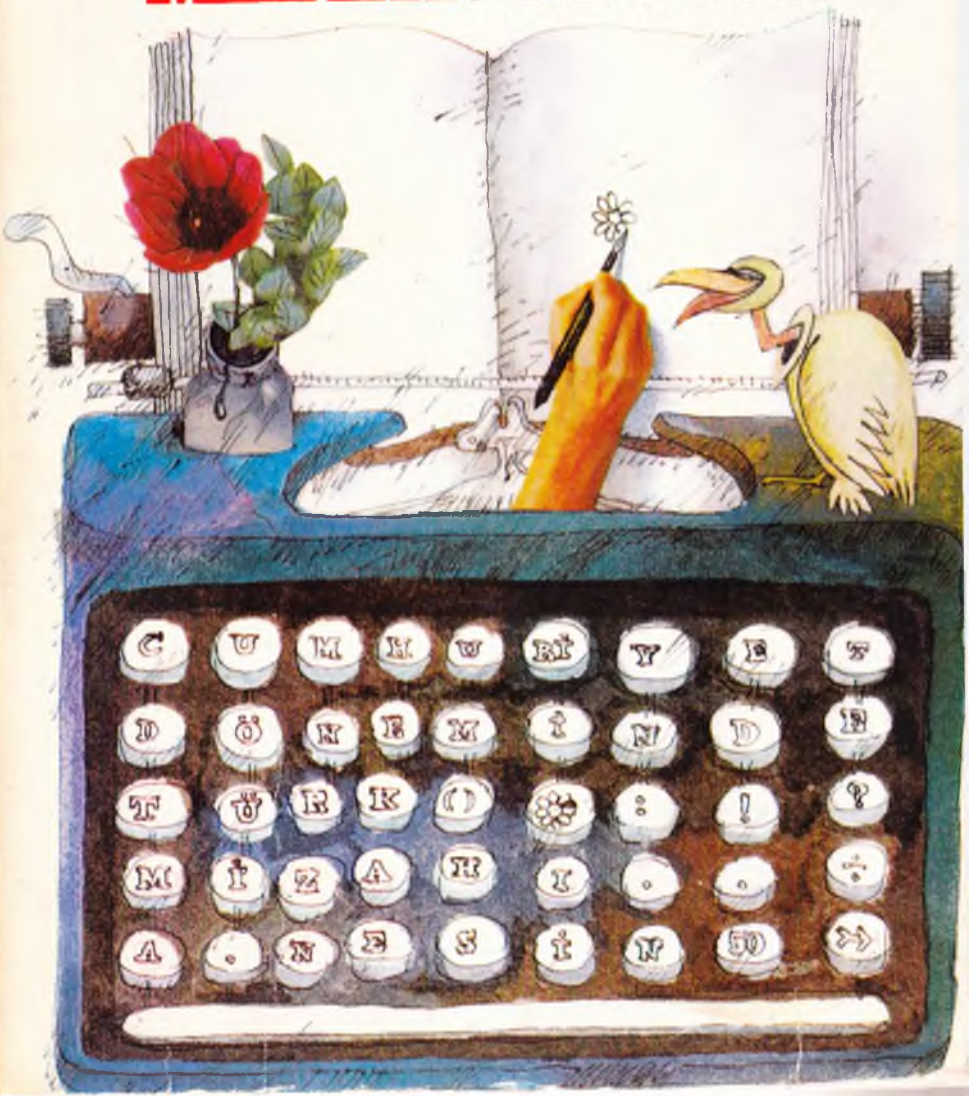
AKBABA
YAYINLARI

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK MİZAHI

AZİZ
NESİN

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK MİZAHI

hazırlayan:
AZİZ NESİN

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK MİZAHI

«Düzyazı»

Hazırlayan:
AZİZ NESİN

Akbaba Yayınları

Kapak: Erkal Yavi

Akbaba Yayınları
Klodfarer Cad. No: 8-10, Daire 3 Divanyolu — İstanbul

Dizgi-Baskı: YELKEN Matbaası — İstanbul, 1973

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Bu kitabın nasıl yazıldığına değgin açıklama 7
Mizah = Gülmece 15
Gülmek 17
Neden güleriz? 20
Neye, kime güleriz? 21
İnsan hangi koşullarda güler? 22
Hareket komiği 23
Karakter komiği 25
Saçmanın mantığında gülmece 26
Gülmecenin ulusallığı ve sınıfsallığı 27
Görevci gülmece 33
Gülmecenin sınıfsal işlevi 36
Halk gülmecesi 37
Halk gülmecesinin ve halktan yana gülmecenin betimlenmesi 37
Halk gülmecesinin tarihsel ve toplumsal oluşum koşulları 41
Komedyanın babası Aristophanes 42
İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye'de mizah (Markopaşa Dönemi) 43
Nasrettin Hoca dönemi 46
Kişide gülmece yeteneğinin gelişmesi için iç etken (Bireysel koşullar) 49
Cumhuriyet döneminde gülmeceye baskı 55
Hüseyin Rahmi Gürpınar 65
Ahmet Rasim 97
Hüseyin Suat Yalçın 111
Cenap Şahabettin 115
Ahmet Hikmet Müftüoğlu 121
Mehmet Rauf 127
İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci 134
Memduh Şevket Esendal 137
Fazıl Ahmet Aykaç 154
Ömer Seyfettin 159
Ahmet Haşim 176
Aka Gündüz 185
Sermet Muhtar Alus 191
Refik Halid Karay 197
Ercüment Ekrem Talû 222

Sayfa

İbrahim Alâettin Gövsa 231
Burhan Felek 236
Reşat Nuri Güntekin 240
Osman Cemal Kaygılı 251
Refi Cevad Ulunay 269
Orhan Seyfi Orhon 272
Mahmut Yesari 280
F. Celâlettin 289
Yusuf Ziya Ortaç 295
Hakkı Süha Gezgin 305
Selâmi İzzet Sedes 311
Peyami Safa 314
Nurettin Artam 320
Vâlâ Nurettin Vâ-Nû 324
Sabahattin Ali 327
Naci Sadullah Danış 336
Rakım Çalapala 340
Hikmet Feridun Es 346
Rıfat Ilgaz 350
Zahir Güvemli 358
Doğan Nadi 361
Orhan Kemal 364
Aziz Nesin 370
Haldun Taner 381
Adnan Veli 391
Burhan Esen 399
Bülent Oran 403
İlhan Engin 408
Çetin Altan 413
Suavi Süalp 416
H. Hüseyin Korkmazgil 420
Orhan Duru 428
Refik Erduran 435
Yalçın Kaya 438
Vedat Saygel 444
Şemsi Belli 449
Muzaffer İzgü 455
Kenan Akıncı 460
Nurettin Türker 466
Sulhi Dölek 471
Erhan Tığlı 476

BU KİTABIN NASIL YAZILDIĞINA DEĞGİN AÇIKLAMA

1948 yılında «Aziznâme» adlı bir taşlama kitabı yayınlamıştım. Bu taşlama kitabının ilk sayfasında şu dörtlük vardı:

ONLARA

Zannetme ki dâim bîşekcesine
Siz her anırdıkça huu çeker millet
Alkış beklerken siz eşşekcesine
Verir hakkınızı yuu çeker millet

Zamanın basın savcısı Hicabi Dinç, bu taşlama dörtlüğüyle hükûmeti aşağıladığını iddia ederek aleyhime dâva açmçıştı. Bu ve benzeri suçlardan sanık olanların yargılanmaları tutuklu görülürdü. Tutuklanmam için emir alan polis de beni arıyordu. Büyük geçim sıkıntısı çektiğim o günlerde, cezaevine girmeden önce, tutuklu kalacağım sürece iki çocuğumun geçimini sağlayacak parayı bulmaya çalışıyordum; ondan sonra da polise gidip teslim olacaktım. İstanbul siyasî polisi büyük bir çabayla beni altı ay aradı. (Aziznâme'den ötürü açılan dâvadan, dört ay cezaevinde tutuklu kaldıktan sonra, İstanbul İkinci Ağır Ceza Mahkemesi kararıyla beraet etmiştim.)

Polis beni bulamadı. Çünkü o kaçak gezdiğim günlerimi, İstanbul'un genel kitaplıklarında, mizah konusunda çalışarak geçiriyordum ki, kitaplıklar polisin uğradığı, uğramayı akıl edeceği yerler değildi.

1944 yılında gazeteciliğe gülmece (mizah) yazılarıyla başladım. Çalıştığım ilk gazete, o zaman Sedat Simavî'nin çıkardığı

Karagöz gazetesiydi. Bu gazetede halk için mizah yazıyordum. Sonra, Zekeriya Sertel'in çıkardığı Tan gazetesinde fıkra yazarı oldum. Tan'daki fıkralarımda da gülmecenin (mizahın) ağırlığı belli oluyordu. Mizah yazarı olmak için özel bir çaba göstermemiştim; kendiliğinden mizah yazarı olarak tanınmıştım.

Daha sonra, Sabahattin Ali'yle birlikte Markopaşa adlı haftalık mizah gazetesini ve bu diziden, başka adlarla yayınlanan gazeteleri çıkardım. Gazeteciliğe başladığım 1944 yılından, Aziznâme adlı taşlama kitabım yüzünden polisçe arandığım 1948 yılına dek, mizah yazdığım, mizah yazarı olarak tanındığım halde, mizahın ne olduğunu, nasıl olduğunu, nasıl olması gerektiğini, tarihini, kuramlarını, oluşumunu bilmiyordum, bu konular üstünde hiç düşünmemiştim. Siyasî polisin beni aradığı, kaçak olarak kitaplıklarda geçirdiğim o altı ay içinde, ilk olarak, yaptığım işin niteliği ve gülmecenin tarihi üzerinde çalışma fırsatını elde ettim. Genel kitaplıklarda bol bol okuduğum yazma letaif külliyat'larından, eski mizah gazete ve dergilerinden çok yararlandım.

Türk şiiriyle Türk mizahının çok zengin, yüksek düzeyde, dünyada önemli bir yeri oluşunun bir nedeni de, mizahla şiirimizin çok uzun geleneği olması, köklerinin çok derinlerde oluşu, çok eski geçmişlenberi kaynağının halktan fışkırmasıdır. Kitaplıklardaki çalışmalarım sırasında, ne yazık, böylesine zengin mizahımızın tarihinin araştırılmamış, yazılmamış olduğunu gördüm. Bir mizah edebiyatı tarihimiz yoktu. Bu yokluğun başlıca nedeni, günümüze dek —hattâ günümüzde bile— mizahın edebiyattan, sanattan sayılmamasıdır. Ulusal övüncümüz olan, olması gereken mizahın bugün bile ne oranda edebiyattan sayılmadığını şundan da anlayabiliriz ki, «Dünyayı Güldüren Türk» dediğimiz ve bir uçtan bir uca dünyada ünü en yaygın Türk olan Nasrettin Hoca'nın bugüne dek ve bugün de edebiyat kitaplarımızda, edebiyat tarihlerimizde, okullardaki okuma kitaplarında ya hiç yeri yoktur, yada hiç denilecek kadar bir yeri vardır.

Bu üzücü gözlem karşısında bir «Türk Mizah Edebiyatı Tarihi» ve «Başlangıcından Günümüze dek Karikatür» adıyla iki kitap yayınlamayı tasarladım. Tutuklanmam, araya giren başka olaylar, soluklu çalışma isteyen böyle bir iş için gerekli koşulu bulamayışım, daha da başka nedenler yüzünden bu tasarımı

gerçekleştiremedimse de, o tarihten bu yana, yirmibeş yıldanberi, bu konuda çalışmakta, gereçler, belgeler toplamaktayım.

Yıllardanberi mizahın ciddî, ama çok ciddî bir sanat olduğunu hem yazdığım mizah yazılarıyla, hem mizah üstüne yazılarımla anlatmaya çalıştım. Bugün söylenilmesi bile gereksiz görülecek bu açık gerçek, 1948 yılında isbatı gereken bir sorundu.

Elbet her işin kendine göre bir ciddiliği vardır. Bir iş, o iş için gereken ciddilikle ele alınmayınca nasıl iyi sonuçlandırılamazsa, o işi gereğinden aşırı ciddiye almak da yarattığı korku nedeniyle işin hiç yapılamaması sonucunu doğuruyor. «Türk Mizah Edebiyatı Tarihi» ve «Başlangıcından günümüze Türk Karikatürü» çalışmalarımı da öylesine aşırı ciddiye almış olacağım ki, yirmibeş yıldanberi üzerinde çalıştığım bu iki kitabı, hep yanlışlarım, eksiklerim çok olacak korkusuna kapılarak bugüne dek yayınlamaya bitürlü yüreklenemedim.

1955 yılında Yusuf Ziya Ortaç, bir mizah hikâyeleri antolojisi hazırlamamı önermişti. Bu öneri üzerine hazırladığım üç ciltlik «Mizah Hikâyeleri Antolojisi» Akbaba yayınlarından 1955 yılında çıktı. Bu antolojide benim adım yoktur; antolojiyi kimin hazırladığı belli değildir. Çünkü 1956 yılında İtalya'daki Uluslararası Mizah Yazarları Yarışmasında birincilik kazanıp Altın Palmiye alıncaya dek, ne Akbaba'da, ne de yazdığım başka dergi ve gazetelerde yayınlanan yazılarıma adım konulmazdı.

Sözügeçen mizah hikâyeleri antolojisi biçok bakımdan yetersiz ve eksiktir. Önce, hangi değer ölçüsüne göre yazarların antolojiye seçildiği belirtilmemiş, antolojiye alınan yazılar yorumlanmamış, yazarların mizahçılıkları değerlendirilmemiştir.

Akbaba dergisinin şimdiki genç sahibi Ergin Ortaç, bu kez yine bir mizah antolojisi yapmamı önerdi. Bir mizah antolojisi yapmaktansa, Cumhuryet dönemi mizahçılarını ve onların yazılarından örnekleri içeren bir kitap yapmayı daha uygun buldum. Çünkü böyle bir kitap, yıllardır tasarladığım Türk Mizah Edebiyatı Tarihi'nin bir küçük bölümüne başlangıç olabilirdi. İşte «Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı» adlı bu kitap, böyle oluştu. Ellialtı mizah yazarım ve örnek yazılarını içine alan bu kitap bir antoloji değildir. Antoloji olsaydı, koyacağımız bir değerlendirme ölçüsüne göre daha titizlikle seçerek yazarların sayısını çok azaltırdık. Bu kitaba, önce mizahçı olarak ünlüleri,

yazılarında mizaha ağırlık verenleri, sonra mizahçı olarak tanınmayıp da kimi yazılarıyla mizhta yeri olanları (Ahmet Hikmet Müftüoğlu gibi), en sonra da bugün mizah yazmakta olanlarla, daha mizah yazarlığı kişilikleri oluşmamış da olsa mizah yazarlığı için umut verenleri aldık.

⁂

Türk Mizah Edebiyatının dönemleri, genel Türk edebiyatı dönemleriyle denk düşmez. Mizah edebiyatımızı da, Divan, Tanzimat, Edebiyat-ı Cedide, Fecr-i Âti ve Cumhuriyet sonrası diye dönemlere ayırmak çok yapaysal olurdu. Çünkü bir sanatın dönemleri, o sanatın değişim gösterdiği dönemeç yerleri arasındaki zaman bölümüdür. Biz araştırmalarımıza dayanarak Türk Mizah edebiyatını şu dönemlerde incelemeyi doğru bulduk:

1 — Eski Türk Mizahı Dönemi,

2 — Nasrettin Hoca Dönemi,

3 — İki kolda yürüyen Divan ve Halk Edebiyatında Mizah Dönemi,

4 — Diyojen ve süreği olan Mizah Gazeteleri Dönemi,

5 — İkinci Meşrutiyet Mizah Furyası Dönemi,

6 — Cumhuriyet Dönemi,

7 — Markopaşa ve süreği olan Mizah Gazeteleri Dönemi,

8 — Son dönem (Daha belirgin olarak ayrımı olmayan, kesin olarak özgünlüğü, kişiliği oluşmamış, eskilerin izlerinden yürüyen, bu bakımdan daha dönümleşmemiş günümüze dek uzanan zaman bölümündeki mizah).

Bu sekiz dönemden Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı da şu üç bölümde üç kitap olarak sunulacaktır: Cumhuriyet Dönemi Mizahında Düzyazı, Cumhuriyet Dönemi Mizahında Taşlama, Cumhuriyet Dönemi Mizahında basın (Mizah dergi ve gazeteleri).

Sunduğumuz bu kitap, Cumhuriyet Dönemi Mizahında düzyazı bölümü olduğu için, bu kitaba gülmece hikâyelerini, gülmeceli gazete ftkralarını ve özdeyişleri aldık.

Doğum tarihleri Cumhuriyet öncesinde olanları, eser verme ağırlıkları Cumhuriyet döneminde olduğu yada yazarlıkları bu dönemde de sürdüğü için kitaba aldık.

Mizah tarihimizden bir bölümü yazarken karşılaşılan en büyük zorluk, kitabın yazarının da bir mizahçı oluşuydu.

Konunun bütünüyle içindeydim. Oysa böyle bir kitabı yazmak, yazarken yansız kalmak, iyi bir gözlemci olabilmek, doğru değerlendirme ve yorum yapabilmek için, kitabı hazırlayanın, konunun dışında olması, konuya dıştan bakması doğru olurdu. Bu gerçeği bildiğim için, elimden geldiğince —ne denli gelebilirse— hem yansız kalmaya, hem dıştan bakıp konuyu gözlemlemeye çalıştım. Gerçekte, mizah yazarlığının kendisi de konu edindiği olaylara ve kişilere, dışından bakmayı gerektirir. Bir mizah yazarının, mizah edebiyatı tarihi hazırlamasının değindiğim sakıncaları yanında, büyük yararları olduğunu da söylemeliyim.

Bu kitabın bilemediğimiz eksik ve yanlışları biyana, bildiğimiz ama gideremediğimiz eksiklerinin başında, kitaba alınan yazarlardan yeteri sayıda örnek yazı konulamamış olması gelir. Her gülmece (mizah) yazarından, o yazarın aşamaları, değişim gösterdiği dönemler varsa, bunları en iyi ortaya koyan yazılarından ayrı ayrı örnekler sunmamız gerekirdi. Ancak, kitabın hacminin sınırlanmış olması yüzünden, yeterince örnekler veremediğimiz gibi, gülmece de yazmış biriki yazarı kitaba alamadık.

Kimi yazara az, kimi yazara daha çok yer verdik. Ölçümüz şu oldu: Önce yazarın mizah edebiyatımızdaki yerine, önemine göre, sonra da yaşamları yada eserleriyle, mizah ve mizahçı açıklamamıza kanıt vermelerine bakarak, az yada çok yer ayırdık. Çoklarınca mizah yazmamış sayılan Ahmet Haşim'e genişçe yer verilmesinin nedeni, yaşamının, mizahçının oluşumunu ve bireysel yetişme koşullarını açıklamamıza yararlı görülmesidir.

Kitabın hacmi sınırlandığı gibi, kitabın basıma hazırlanması için zamanımız da çok kısaydı. Bütün bunlar eksikleri mazur görme nedenleri sayılmasa da, kitabın gelecek basımında bunları gidereceğimizi söylemek gereğini duyduk.

Kitaba alınan yazarları tek eleştirmenin gözüyle değerlendirmek, sanatlarını yorumlamak yerine, ayrı ayrı kişilerin değerlendirmesi, yorumlaması yolunu yeğledik. Bu eleştirmenlerin herbiri değerlendirdikleri, yorumladıkları yazara, ayrı ayrı gözlerle (kendi gözleriyle), başka başka açılardan bakmaktadırlar. Buyüzden görüşleri kimileyin birbirine karşıttır. Böylece mizahçılığı değerlendirilip yorumlanan yazar, değişik güçlerde, başka başka renklerde ışıklar saçan, ayrı ayrı açılardan tutulmuş projektör ışıklarının altında aydınlatılmakta, daha iyi belirginleşmektedir.

Mizahçılarımızın özyaşamlarını anlatan yazıların bütününü

kitabımıza alamadık; yalnızca yaşamlarından neden mizahçı olduklarını ve mizahlarını açıklamamıza yarayacak uygun parçaları seçerek aldık.

Kitaba aldığımız kimi yazıların dilini, daha kolay anlaşılabilmesi için, anlamı ve üslûbu hiç bozmadan, aşırılığa da kaçmadan özleştirdik.

Gülmece türleri içinde en güçlüsü olan, ileriki sayfalarda açıklayacağımız ve Görevci Gülmece diye adlandırdığımız gülmece (mizah), bir diyalektik gelişimle, hem kendisi egemen sınıfların baskısıyla doğar, hem de kendisini doğuran egemen sınıfların baskısını çağırır. Baskının yarattığı bunalım ortamında doğan, kendisini doğuran baskıyı arttıran bu görevci gülmece, ya kendisi, ya baskıyı yapanlar yokoluncaya dek sürer. Tarih göstermiştir ki, egemen sınıflarla gülmecenin çatışmasında, egemen sınıflar gülmece yazarlarını, gülmeceyi yaratanları yoketseler bile yine de sonunda yengi gülmecenindir; çünkü gülmecenin çürüttüğü egemen güçler sonunda yenik düşüp yokolmaya yargılıdırlar.

Geniş açıklamalarla anlatmaya çalışacağımız üzere, Nasreddin Hoca dönemi, Çıngıraklı Tatar dönemi, en sonra da Markopaşa döneminin gülmeceleri, bu iddiamızın kanıtıdırlar. Halk için yararcı olan görevci gülmece, her doğup geliştiği yerde, kendisini doğurtup geliştiren ortamı yaratan iktidar güçlerinin en ağır baskılarıyla ezilmek, yokedilmek istenmiştir. Cumhuriyet döneminde gülmeceye yapılan baskı, daha önceki dönemlerde görülmemiş oranda artmış, hepsinden sert olmuştur. Çünkü iktidar güçleri salt ağır olan yasal baskıyla yetinmemişler, yasaları uygulamakla görevli yürütme gücü hükûmet, yasa dışı yollardan baskılarla da gülmeceyi yoketmek için gülmece yazarlarını ezmeye çalışmışlardır.

O zamanki tutanak dergilerinden kitabımıza aktardığımız belgelerde okuyacağınız üzere, altışar ay, altışar ay uzatılarak altıbuçuk yıl sürdürülen sıkıyönetimi, İkinci Dünya Savaşı bittikten bir yıl sonra bile, yeniden uzatabilmek için uydurma gerekçe olarak, Büyük Millet Meclisi'ndeki bir görüşmede Markopaşa ileri sürülmüştü. O oturumda CHP'nin —sonradan bakan yapılan— milletvekili Cemil Sait Barlas, sıkıyönetimi uzattırabilmek için, Markopaşa'nın kökü dışarda olduğunu (yani yabancı

ülkelerce beslendiğini, yabancı ülke amaçlarına göre Türkiye aleyhine çalıştığını) söylemiş ve Türk politika sözlüğüne ilk olarak Cemil Sait Barlas'ın ağzıyla «Kökü Dışarda» deyimi girmişti. Yine CHP milletvekili Dr. Fahri Ecevit'se, o Meclis görüşmesinde, Markopaşa yayınını susturmaya, sıkıyönetimin bile yetmediğini söylemişti.

Gülmeceye (mizaha) karşı iktidar baskısını gösteren bundan daha şaşılası bir belge de, yirmiyedi yıllık tek parti iktidarı düzenini yıkarak, çok partili siyasal düzene geçişimizin ilk siyasal değişikliği olarak 1950 yılında iktidara geçen Demokrat Parti'nin ilk hükûmetinin ilk başbakanı olan Adnan Menderes'in Büyük Millet Meclisi'ndeki daha ilk konuşmasında gülmece gazetelerine saldırısıdır. Düşününüz: Yirmiyedi yıllık tek parti iktidarından sonra ülkede ilk olarak bir başka parti iktidara geliyor; Meclis açılıp milletvekilleri yemin ediyorlar, arkadan kurulan hükûmetin başbakanı yaptığı daha ilk konuşmada, ülkenin başka hiçbir sorunu kalmamış, bütün sorunlar çözümlenmiş, yada bütün sorunların çözümlenmesi gülmece gazetelerinin susturulmasına bağlıymış gibi, gülmece gazetelerine çatıyor. Tutanak dergilerinden aldığımız bu belgeleri de kitabın araştırma bölümünde okuyacaksınız.

Büyük Millet Meclisi'nde gülmece gazetelerine çatılması bizde yeni değildir, bu saldırıların oldukça eski bir geleneği vardır. Türk gülmecesinin Çıngıraklı Tatar döneminde de (Sultan Abdülaziz iktidarında) Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda gülmeceye, ağır basın kanunu ve basına sansür getirilmek için saldırılmıştır. Abdülaziz ve Abdülhamit döneminde ağır basın kanunu ve sansür getirmek için, nasıl gülmece gazeteleri bahane edilmişse, Cumhuriyet döneminde de, hem sıkıyönetimi uzatmak, hem basına baskıyı arttırmak için yine gülmece gazeteleri bahane edilmiştir. Abdülaziz ve Abdülhamit iktidarlarında gülmeceye yapılan baskıları da, belgeleriyle birlikte, Çıngıraklı Tatar gülmece dönemini anlatan kitabımızda açıklayacağız.

Gerek 1946 yılında Cemil Sait Barlas'ın, gerek 1950 yılında Adnan Menmeres'in Meclis konuşmalarında Markopaşa ve başka gülmece gazetelerine saldırarak düştükleri acıklı durum, öyle sanılır ki, kendilerinden çok önceleri Meclis-i Mebusan'da bu konudaki konuşmaları bilmemiş olmalarından ileri gelmiştir. Aynı yanlış yöntemlerin çok önceleri de uygulanmış olduğunu bil-

selerdi, hiç olmazsa yeni bir baskı yöntemi arar, kaba baskı yollarıyla değil, çok incelmiş batı burjuvazisinin daha kurnazca yöntemleriyle gülmece yazarlarını susturma yoluna giderlerdi.

Bu kitapta, verilen çok kısa zaman içinde, kitabın sınırlandırılmış hacmi oranında, yıllardanberi süren Türk Gülmece Edebiyatı Tarihi üzerindeki araştırmalarımdan ancak pek küçük bir bölümünü sunabiliyorum. Bu konuda ilerde yayınlanacak öteki ciltlerle birlikte, çalışmalarımın tümünü sunabileceğimi umuyorum.

Hiç yapmamaktansa, ilerde düzeltileceğini, tamamlanacağını umarak, yanlış ve eksikleri de göze alıp, tasarladığım Türk Mizah Edebiyatı Tarihinin bir parçası olan Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı'nın düzyazı bölümünü okurlarıma saygıyla sunuyorum.

Feneryolu, 31 Ağustos 1973

Bu açıklama yazımın kimi yerinde mizah, kimi yerinde gülmece kullanmamın nedeni, mizah sözcüğünün Türkçesi olan gülmece sözcüğüne okurlarımı alıştırmak isteyişimdir.

MİZAH = GÜLMECE

Mizah sözcüğü Arapçadır. Bütün eski sözlüklerde sözcüğün doğru söylenişinin «mizah» değil, «müzah» olduğu yazılı ve «mizah» söylenişinin galat olduğu belirtilmektedir. (Galat: yanlış söylenilen söz demektir.)

Eskiler, «Galat-ı meşhur, lûgat-i sahihten evlâdır», yani «Bir sözün yanlış söylenişi yaygınsa doğrusuna yeğ tutulur.» derlerdi. Bu kurala göre, Arapçada doğru söylenişi olan «müzah» yerine, yanlış söylenişi olan «mizah» dilimize yerleşmiştir.

Bütün dillerde, sözlükler mizahı, birbirinden azçok ayrımlı olarak anlatsalar da, şu anlayışta hepsi birleşirler: Mizahta gülme vardır; gülme olmayan şey mizah olamaz. Mizahın kökeninde gülmeden başka bişey aramak doğru olmaz. Ancak bu gülmenin oranı, kasıkları çatlaymcaya dek, katılırcasına gülmekten, bıyık altından gülmeye, gülümsemeye, belli belirsiz gülümsemeye (La Jocond gülümseyişi), gözlerinin içi gülmeye, dıştan hiç belli edilmeden içten gülmeye dek değişir; ama hepsi de mizahın kapsamı içine giren, mizahın konusu olan gülmedir. Böyle olduğu için de, daha Türkçe Sözlük'e girmemiş olmakla birlikte, Arapça mizah sözcüğünü kimi yazarlar «gülmece» olarak özleştirmişlerdir. Gülmece, mizahın Türkçeye çevirisi olarak bizce de uygundur.

Bugüne dek pekçok düşünür, bilge, gülmecenin ne olduğu üstüne açıklamalarda bulunmuşlardır. Bunlar incelenirse, çoklukla birbirine uymayan düşünceler olduğu görülür. Somut eşyanın kavramları üstünde bile kesin anlaşmaya varamadığımıza göre, gülmece gibi, toplumlara, sınıflara, uluslara göre ayrılıklar gösteren soyut bir kavram üzerinde anlaşmaya varmamız elbet daha çetindir. Gülmecenin biçok değişik tanımlarının yapılması da bundandır. Çünkü herkes kendi anladığı gülmeceyi tanım-

lamaktadır. Bu tanımların herbiri, bir tür gülmeceyi tanımlaması bakımından doğrudur, denilebilir.

Gülmecenin değişik türlerde oluşu, ayrı toplumların ayrı koşullarda bulunmasından, aynı toplumda da ayrı sınıfların bulunmasındandır. Yaşam koşulları birbirine benzeşik toplumların halkları, birbirlerinin gülmecesini daha kolay anlarlar. Hangi ulusun, hangi sınıfın gülmecesi olursa olsun, işlevi güldürmedir; gülmecenin içinde güldürme ögesi (komik) bulunmalıdır .

Kierkegard, komik'i şöyle tanımlıyor:

«Komik, yaşamın her aşamasında vardır, çünkü nerde yaşam varsa orda karşıtlık vardır ve nerde karşıtlık varsa orda komik vardır.»

İlerde göreceğimiz gibi, gülmecenin karşıtlıktan doğduğunu söyleyen başka düşünürler de vardır.

Thomas Hobbes, gülmeyi başkalarının ayağı sürçtüğü zaman bizim kendimizi güvende görmemizden doğan böbürlenmemiz, «âni üstünlük duygusu» diye açıklıyor.

Her tanımlamanın, tanımladığı şeyi sınırlamasından ötürü, sürekli değişmekte olan zaman içinde eksik kalabileceğini de düşünerek, yine de gülmeceyi en genel belirtisiyle tanımlamaya çalışalım ki, konumuzu inceleyebilelim: «Gülmece, seslendiği insanı, hangi oranda olursa olsun, sağlıklı olarak güldürebilen herşeydir.» Çünkü güldürmek, gülmecenin işlevidir. Gülmecede bulunabilecek her türlü niteliklerin, görevlerin hepsi, güldürmek işlevinden sonra gelir. Bir oranda olsun güldürmeyen bişey, gülmece değildir.

Gülmecedeki gülmenin sağlıklı olması çok önemlidir; çünkü sağlıklı olmayan gülmeleri doğuran etkenlerin hiçbiri, gülmece sayılamayacağından konumuzun dışında kalır.

Gıdıklanarak bir insan güldürülebilir; ama bu sağlıklı bir gülme olmadığı için, gıdıklamak gülmece sayılamaz.

İsterikler ağlama ve gülme nöbeti geçirirler. Başta şizofren denilen erken bunamalar olmak üzere belirli ruh hastalıklarında anlamsız, düzensiz, bitevi olan patolojik gülmelerin etkenleri ruhsal bozukluklar olduğu için, böyle gülmeleri doğuran etkenler de gülmece değildirler.

Kanlı savaşlarm en yoğun çarpışmalarında sinirleri bozulup

kahkaha atan askerler görülmüştür. Bu türlü gülmelerin kaynağı sinir bozukluğu olduğundan, savaşın bu gerilimi de gülmece olamaz.

Güldüren haplar, mutluluk hapları, güldürücü gaz bombaları da, kimyasal maddelerin etkisiyle insanları güldürdüklerinden sağlıklı gülmeler değildir. Aptal gülüşler, yalancıktan gülmeler, yaranma gülmeleri de, daha bunlara benzer sağlıklı olmayan gülme etkenleri de gülmece sayılamazlar.

Sağlıklı, gülmeceyi yaratan herşey gülmecenin kapsamına girdiğine göre; yazılı ve sözlü bütün gülmece eserleri, gülmece hikâye ve romanları, yergi, taşlama, alay, eğlenme, şaka, güldürü (komedi), güldürücü pandomim ve danslar, tersinleme, karikatür ve türleri, gölge oyunları (Karagöz vb.), kukla oyunları, gülünçleştirme (parodie ve argoda tiye almak, kaba gülünç (grotesque), güldürücü anekdot ve fıkralar, nükte (sprit), ters yansılama (Allégorie), eski ve yeni argodaki, dalga geçme, tefe koymak, maytap geçmek, gırgır ve bunlar gibi olan herşey gülmecenin içine girer. Görülüyor ki gülmece geniş kapsamlı, yaşamın her yanına yayılan bir sanat, bir iştir.

GÜLMEK

Prof. Şekip Tunç «Gülmek nedir ve kime gülüyoruz?» adlı kitabının (*) önsözünde şöyle demektedir:

«Doğu eserlerinde gülmek üzerine neler bulabileceğimi İzmir'li İsmail Hakkı Efendi'den (**) sorduğum zaman «Gülmek, umur-ı garibe-i idraktir, (Gülmek akıl ermez işlerdendir) diye tarif ederler. Bundan başka bilgi hatırlamıyorum» demişlerdi.»

Prof. Şekip Tunç, aldığı bu cevap üzerine gülmeyi incelemek için, doğuda bir kaynak bulamayacağını anladığından batı eserlerine başvurmak zorunda kaldığını yazar. Gerçekten de, tâ Osmanlılar öncesindenberi, çok zengin, çok renkli bir Türk gülmecesi varken, Türk düşünür ve bilginleri bunca bol olan gül-

---

(*) «Gülmek nedir ve kime gülüyoruz? — İstanbul Darülfünunu Ruhiyat Muallimi Mustafa Şekip — Sühulet Kütüphanesi — 1337 (1922)

(**) İzmirli İsmail Hakkı (1868-1946), Edebiyat, Hukuk ve İlâhiyat Fakültelerinde hocalık yapmış bir bilgin.

mecenin neden doğduğunu, nasıl oluştuğunu, Türk gülmecesinin özelliğini araştırmamışlardır.

Kimi bilgeler insanı, kısa tanımlarla anlatmışlardır. «İnsan, konuşan hayvandır» denildiği gibi, «İnsan, gülen hayvandır» da denilmiş, konuşma gibi gülmenin de yaratıklar içinde salt insana özgü olduğu anlatılmıştır.

Gülmek —ağlamak gibi— insanın en doğal psikofizyolojik belirtilerinden biridir. İnsanın ağlayarak doğmasını —yani ağlama sesi çıkarmasını— eski bilgeler, ölümsüz mutluluk dünyasından ölümlü acılar dünyasına gelişinden duyduğu acıdan olduğunu söylemişlerdir. Şu dörtlük de bunu anlatır:

Yâdında mıdır doğduğun günler
Sen ağlar idin gülerdi âlem
Bir öyle ömür geçir ki olsun
Mevtin sana hande âleme mâtem

(Doğduğun zamanı hatırlıyor musun? O zaman sen ağlarken herkes sevinçten gülüyordu. Öyle bir yaşam sür ki, bu kez sen ölürken, herkes senin ölümüne ağlasın!)

Oysa bugün çocuğun doğarken ağlamadığını, birdenbire yepyeni bir başka fizyolojik ortama geçişinin tepkisiyle ağlama belirtisi gösterdiğini, bunun da ciğerlerine hava dolması sonucu olduğunu biliyoruz.

Gülme, gülmece kapsamına giren olgulardan algılanmasıyla insanda beliren bir psikofizyolojik olaydır. Daha geniş olarak şöyle diyebiliriz: İnsanın, kendi toplumsal ortamındaki bir nedenin etkisiyle herhangi bir haz duyumu alması sonucu, bunun dışa vurumu, gülme denilen psikofizyolojik bir belirtidir.

Gülme eylemi, insanlara yakın düzeydeki köpek, maymun ve kimi ötücü kuşlarda çok silik izlerle görülürse de, bu gülme psikolojik değil, yüz kaslarındaki gerilme ve kıpırdama biçiminde salt fizyolojik belirti olarak kalır; buna gülme denilemez.

Salt insanlara özgü olan gülme, doğuştan sonraki 1-3 ay arasında belirir, gittikçe gelişir. Psikolojik bakımdan gülme, çok karmaşıksa da, fizyolojik bakımdan çok yalınçtır; beynin denetimi altında ve heyecan fizyolojisinin mekanizmasına bağlı bir belirtidir. Gülen insanın içinde bir boşalım, bir genişleme olur, bunun sonucu yüz kasları büzülür. Gülme daha artınca, karınla

göğsü ayıran perdenin (diaphragme) kasılmasıyla bütün göğüs devinir. Bu durumda «Gülmekten kasıklarım çatladı» denilir. Gülme daha da artınca kimi bezeler aşırı salgılar. Bu durumda «Gülmekten altıma işedim» denilir.

Prof. Dr. Rasim Adasal'a göre (Barış Gazetesi, 19 ve 26 Temmuz 1973) «Gülmede insan bilinç dışında olan ve moral benliğinin zoruyla baskıda olan bişeyi salıverir.» Bu anlayışa göre gülme, ruhsal bir boşalımdır. Prof. Adasal, gülerek boşalımı şöyle açıklamaktadır:

«Mutluluk duygusu veya haz doyumu halinde olan ve gülen bir insanın organizmasında fizik, heyecansal, ruhsal bir açılma ve bir hayat canlılığı vardır. Mutlu insan iştahlıdır; mide.bağırsakları ve dolaşım işlemleri itibariyle dengelidir; ve bütün ruhsal fonksiyonları arasında ortak bir amaç işlemi vardır. Güldüren, coşturan, ve konuşturan duygular ve düşünceler bu süre içinde insan ruhunu bir uucndan bir ucuna sarar; ve yüzünde bir çok ünlü ressamların portrelerinde görülen özel bir neş'e ve mutluluk ifadesi okunur. Rönesans dönemi ressamlarının (Madonna) larında, hattâ çarmıha gerilmiş azizlerin yüzlerinde bu fizionomi çok belirlidir. Bu bireysel olduğu kadar kollektif de olabilir. Kurtuluş savaşımızın mutlu sonucu ile Türk ulusunun her bireyinin yüzünde yansıyan sevinci, önemli bir kupa şampiyonluğunu kazanan kulüp taraftarlarının hareketli müspet heyecanları gibi... Aksine yine toplumsal ızdırapların yüz ifadeleri de o derece canlıdır.

(...)

O halde sevinmek, hoşnut olmak sevinç gözyaşları dökmek ayni zamanda duyusal (Affektif) çeşnili ruhun boşalması demektir.

(...)

Gülmek, istenilen koşullar altında ve sosyal bir belirti olarak boşalım yaptıran bir hal alabilir. Ailede veya aile dışında karşılıklı şakalaşmalar ve gülüşmeler geniş ölçüde kollektif gülmeler davet ederler. Eski İnkalardan kaynak alan Amerika yerlilerinde bazı psikologların yaptıkları incelemelere göre, bu insanlar kendi aralarında tabii bir şekilde neşelenerek güldükleri halde onları ziyaret edenler arasında uzun bir süre güvensizlik gös-

terirler; çok ciddi görünürler ve hiç gülmezler. Sonra yabancı ziyaretçinin kendi hayatlarına aykırı gelen hareketlerini konuşarak katılasıya gülerler. Demek ki gülmek bireysel olduğu kadar toplumsal bir boşalım (Deşarj) sağlar.»

Gülmenin nedenleri o denli ayrı ve çoktur ki, bütün bunları bitek nedende toplamak, hepsini bir kaynağa indirgemek olanaksızdır. Bunun için tam tanımlayamasak da, yine de gülmeyi şöyle anlatabiliriz: Bir toplumsal belirti olan gülme, insanın hazlar algılamasından ve duyumlamasından doğan bir psikofizyolojik eylemdir.

Darwin'e göre gülmenin en ilkel biçimi katılırcasına, çılgıncasına gülüşlerdir. Düşmanını yenip ayakları altına alan vahşi böyle güler. Öyleyse gülmenin gelişmesi çılgınca kahkahalardan başlayarak ince gülümsemelere doğru olacaktır. Oysa yine Darwin'e göre çocuk, insan türünün bütün evrimlerini yaşamaktadır. Çocukta gülme, kahkahalardan gülümsemelere doğru değil, tersine, gülümsemeden kahkahalara doğru gelişir.

NEDEN GÜLERİZ?

Kierkegard gibi kimi düşünürlere göre, iki düşünce arasındaki karşıtlık gülmemizin nedenidir. Maymun görünce gülmemiz, bize insanı ansıttığı halde insan olmayıp, onun karşıtı olan hayvan olmasındandır. Hele o maymunu insan gibi giyinmiş görürsek karşıtlık daha da ortaya çıkacağından gülmemiz artar.

Hobbes'a göre, «Gülme, birdenbire duyulmuş bir gururdur.» Örneğin sağlam bir insanın çolak birini yada bir kamburu görünce gülmesi kendi bütünlüğüne karşı birdenbire bir gurur duymasından doğmaktadır.

Spencer'e göre «Gülmek, sinirsel gücün doğal yatağından birdenbire saparak yeni bir yola girmesidir.» Bu tanımlamasıyla birlikte karşıtlar kuramını da benimseyen Spencer görüşünü şöyle açıklıyor: «Karşıtlık iki türlü olup biri hafif bir bilinçten şiddetli bir bilince doğru yükselir; öbürüyse şiddetli bir bilinçten hafif bir bilince doğru düşer.»

Yüksek düzeyde bir müzik konserinde dinleyicilerden birinin yüksek sesle esnemesi yada aksırması, güzel bir şiir dinlenirken ordaki çocuklardan birinin «Anne, karnım acıktı!» diye bağırması, gülüşmelere yolaçar. Çünkü müzik yada şiir dinleme olgularıyla dolu bulunan bilinç, birdenbire anlamsız olan başka bir olayla (esnemek, aksırmak, çocuğun bağırması gibi) karşılaşınca artık eski yatağında akamadığı gibi, yeni olguyla uyanmış olan şiddetli bilinci meşgul edecek bir nitelikte olmadığından birdenbire artık kalan sinirsel güç hemen kaslara boşanarak gülmeyi ortaya çıkarır.

Bergson, sezgi (intuition) yöntemiyle, daha çok güldürülerdeki (komedilerdeki) ve gülmeceli sahne oyunlarındaki gülme olgularını inceleyerek, bunlardan, gülme nedenleri üzerinde bitakım kuramlar çıkarmıştır. Bergson, gülmeyi anlamak için, gülmenin toplumsal görevlerini, işlevlerini arama yolunu seçmiştir. Şöyle ki: Bir ulusun güldüğü şeyler o ulusun sosyopsikolojik bitakım olaylarıdır ki, bunlar bir yaşam gibi doğar ve sezilemeyecek derecelerde değişmelere urğayarak gelişir ve olgunlaşır. Buyüzden hangi alanda olursa olsun, gülme olaylarından hiçbirisine boşverilemez ve hepsi de yaşayan bir canlılık birliği gösterir. İnsanların karakterlerini nasıl kendileriyle geçirilen uzun bir arkadaşlıktan sonra anlayabiliyorsak, gülme eylemiyle de ta başlangıçlarından beri birlikte yaşamak gerektir. Çünkü gülmek, toplumsl yaşamda gelişen ve onunla birlikte oluşan bir psikolojik yaşamdır. Bu bakımdan gülmenin toplum içinde bir canlı görevi vardır. Öyleyse gülmeyi anlamak, ancak bu görevi incelemek ve betimlemekle olabilir. Hiç kuşkusuz aklın ve duyguların nasıl bir mantığı varsa, bütün toplum bireylerini güldüren şeylerin de kendilerine özgü bir mantığı ve usa uygunluğu vardır. Bunları ortaya çıkarmakla hem insanın, hem de gülmelerin niteliği biraz daha yakından, biraz daha derinden anlaşılacaktır. (Henri Bergson, Gülme — Le Rire — 1900).

NEYE, KİME GÜLERİZ?

Bergson'a göre, insandan başka gülünç hiçbir varlık, hiçbir yaratık yoktur; doğa güzel yada çirkin olabilir; ama gülünç olamaz. Bir hayvana gülmemiz, o hayvanda insan durumu, insan davranışı, insana benzerlik görmemizdendir.

Buyüzden çocukları sirklerde güldürmek ereğiyle hayvanları gülünçleştirmek için insan kılığına sokar, onlara insan giysisi giydirir, insanların yaptıkları şeyleri yaptırırlar. Kışın çocukların yaptıkları kardan adam, insanın benzeri olduğu için bir güldürü kahramanı olur. Karnaval maskeleri, mağazaların camekânlarında durdukça bize gülünç gelmezken, o maskeleri insanlar yüzlerine geçirince gülünç olurlar.

Demek, gördüğümüz bir ayıya güldüğümüzü sanırken, gerçekte ayıda insanı görüp, onu kendimize benzettiğimizden, kendikendimize gülmekteyiz.

Bir hayvan ayağı kayıp düşse bize gülünç gelmezken, bir insan ayağı kayıp düşünce güleriz.

Sonuç olarak, yalnız insan güler ve insan yalnız insana güler; insandan başka bişeye gülmüşse, onda insana benzerlik gördüğü için gülmüştür. Gülen de, gülünen de, güldüren de hep insandır.

İNSAN HANGİ KOŞULLARDA GÜLER?

Ruhsal hastalıkları olanların gülmeleri bile, hasta kişilikle-rinin dünyasıyla yaşam boyunca süren ilişkilerinin bir baskıdan kurtulma, bir boşalım için bir anlatımı, bir dışa vurumudur. Ne var ki, beynin denetimi olmadığından yada bu denetim yeterli olmadığından bu dışa vurumlar dengesiz ve aşırıdır. Bu konuda Prof. Dr. Rasim Adasal şöyle yazmıştır: (Barış, 19 Temmuz 1973)

«Hiç gülmeyen insan kadar, gereğinden fazla ve ulu orta olarak aşırı gülen insan da normal sayılamaz. Melankolik bir hastanın derin iç üzüntüsünü ifade eden nöbetli hıçkırıkları kadar, hiçbir amaca ve manaya bağlı olmayan genç bir şizofren hastanın da gülmeleri marazidir. Nöbet halinde aşırı ve ölçüsüz gülmeler beyinde bir özel gülme merkezini düşündürmüştür. Yukarıda belirttiğimiz gibi, erken bunamanın ilk dönemlerinde bir çok hastalarda dengesiz ve karşılıksız gülmeler görülür.

(...) Ancak her heyecan gülme yaratmadığına göre, heyecanın tipi ve şekliyle gülme yüz ifadesi arasında bir özellik olsa gerektir. Beyinin ruhsal kontrolü insana göre kamçılayıcı veya dizginleyicidir. Böylece beyinin belirli bölgelerinde şu veya bu

bozuklukları olan kişilerde gülme - ağlama dengesinin yeterli derecede kontrol edilememesi de ölçüsüz ve etkisiz gülmeler ve ağlamalar olur.»

Başındanberi inceleme konumuz, beyin denetimi yetersiz hastaların patolojik gülmeleri değil, sağlıklı gülmelerdir. Ama ruh hastalarındaki denetimsiz gülmeler bile, bir dışa vurum, bir boşalımdır.

Bergson'a göre, insanın gülebilmesi için, o anda duygusuz ve coşkusuz olması gerekir. İnsanın duygulanma yada coşkulanma sırasında, onu güldürmek için gülmecenin hiçbir etkisi olamaz. Büyük bir acıma yada sevgi duygusu içindeyken gülebilmek olanaksızdır. Gülebilmek için, hiç olmazsa bir an olsun duygululuktan ve coşkululuktan uzak kalmak gerekir. Duygu ve coşku, gülmenin düşmanıdır.

Gülebilmek, güldürebilmek için kesinlikle zekânın uyanık bulunması gerekir. Zekâ, yalnız başına gülemez; gülebilmek için, uyanık bulunan zekânın, başka zekâlarla değinmesi gerekir.

Yalnız başına gülmek olanaksız olduğundan, böylelerine «Deli misin, yalnız başına gülüyorsun!» denilir. Örneğin bir gülmece hikâyesini okurlarken kendikendilerine gülenler, yalnız başlarına gülüyor sayılmazlar; çünkü uyanık olan zekâları hikâyedeki kahramanlarla —yani gülmece yazarıyla— değiniyor, demektir.

Güldürüleri ve gülmeceli sahne oyunlarını inceleyerek, gülmenin görevlerini araştırarak gülme kuramları koyan Bergson bu konuyu şöyle özetlemektedir: «Özetleyin komik dediğimiz şeyler, insanların bir araya toplanarak bütün dikkatlerini içlerinden birine çevirmelerinden, hem de duygu ve coşkularını sustu rarak yalnız zekâlarını işletmelerinden doğuyor.»

Bu görüş, gülmeceyi açıklayan öbür görüşler gibi, gülme nedenlerinden birini daha açıklamaktadır.

HAREKET KOMİĞİ

Dikkatle gözlemlersek, bütün güldüğümüz kimselerin, güldürü ve gülmece kahramanlarının topluma uyarlanamayan, toplum dışı yada bir yanlarıyla bir oranda topluma uyarlanamayan kişiler olduğunu görürüz. Dünya gülmecesinin büyük kahramanlarından Don Kişot başta olmak üzere Molier oyunlarının bütün

kahramanları, yerli gülmecelerimizde Ömer Seyfettin'in Efruz Bey'i, Zübük, topluma uyarsız kişilerdir. (Zübük, topluma çok iyi uyarlanmış bir tip gibi görünürse de, gerçekte genel olarak topluma değil, toplumun ancak bir egemen zümresinin gidişine kendini uyarlayabilmiş, ama toplumca yadırganan bir kişidir.)

Ayağı kayıp düşen insana genellikle gülünüyor. Oysa bu insan kendi isteğiyle yere çömelmiş olsaydı gülünmeyecekti. Çömelmek yavaş yavaş olur, oysa birdenbire düşülür. İnsan, birdenbire düştüğü için mi gülüyoruz? Ama kalp durmasından bir insan birdenbire yere düşse ona gülünmez. Öyleyse düşene gülünmesi, birdenbire düşmüş olmasından değildir.

Bir insanın yürürken düşmesi yada bir yere çarparak yuvarlanması, o insanın şapşallığını, bibakıma kendini topluma uyarlayamamasını gösterir. Topluma uyarlanan insan, her an uyanık, hep tetikte olmalı, adımını attığı yeri görmelidir. Böyle olmayıp da düşen, yürürken adımlarını makine gibi atıyor demektir. Makine biteviyeliğinde, makine düzeninde adımlarını attığı için de, önüne çıkacak her değişik duruma, engebelere göre ayaklarını ayarlayamamakta, bunun sonucu olarak da düşmektedir. Biz onun makineyi taklit etmesinden, makine gibi hareket etmesinden doğan bu aptallığına gülmekteyiz. Burda insanı güldüren hareket komiğidir.

Düşene gülünmesini, Bergson'un hareket komiği kuramıyla açıklasak da, düşen birine gülünmesinde Hobbes'un gülmenin nedenini açıklayan «birdenbire duyulmuş gurur» kuramını da doğrulamamak olanaksızdır. Düşen birinin mekanik komiğine gülünürken, bilinçaltında «Aptal düştü, ben düşmeden yürüyebiliyorum!» diye insanın kendini beğenmişliği, üstün olma avuntusu elbette vardır.

Hareket komiğinin en yalıncı olan düşmeyi, çocuk seyircilerini güldürmek isteyen sirk palyaçoları çok kullanırlar. Palyaço çok kez, ayakları birbirine dolanarak düşer ki, onun bu aptallık gösterisi karşısında, seyircileri düşmemiş olmanın avuntusunu duysunlar. Düşmek, her zaman güldürücü bir olaydır; ama Don Kişot gibi yıldızlara bakarken düşmek büsbütün güldürücüdür. Ziya Paşa'nın,

Yıldız arayıp gökte nice turfa müneccim
Gaflet ile görmez kuyuyu rehgüzerinde

(Nice acemi gökbilimci, gökte yıldız ararken, dalgınlıkla yolu üzerindeki kuyuyu görmez) diye anlattığı işte bu durumdur.

KARAKTER KOMİĞİ

Bir insanın toplumca yanlış sayılan bir düşünceye saplanarak topluma uyarlanamamasıyla, yolda giderken düşmesi arasında, esasta büyük bir ayrım yoktur. Topluma uyarlanamayan, toplumun gidişine ayak uyduramayan da, başını gerçekler dünyasının sertliğine çarpıp gülünçlüğe düşen kişidir. Yolda yürürken düşen maddî bir engele, toplumun gidişine uyarlanamayan saplantılı kişi de manevî bir engele çarpıp düşüyor demektir. Biri mekanik komiği, öbürü karakter komiği olan bu ikisi arasındaki ayrım, mekanik komiğin yalınç oluşuna karşılık, karakter komiğinin ruhun derinliklerinde organikleşmiş bir tebelleş düşünüden (sabit fikirden) doğması dolayısıyla çok karmaşık oluşudur. Hareket komiği düzdür, yalınçtır; oysa karakter komiği, tebelleş düşünün insan psikolojisindeki organik gelişiminden ötürü her an yeni yeni, renk renk gülünçlükler gösterdiğinden çok zengindir.

Sürekli okuduğu ve gerçek diye inandığı şövalye macera romanları kahramanlarının büyüsüne ve çekiciliğine kendisini kaptırıp, günün birinde kendisini de bir şövalye sanan Don Kişot, manevî engellere çarpıp yuvarlanan, topluma uyarlanamayan, şövalye ahlâkı tebelleş düşünüsünden kendini kurtaramayan bir kişidir.

Kırlarda gezerken bir tepede, iri kolları devinen büyük bişey görür. Çevresine, ortamına uyarlanan kişi, gördüğü şeyin ne olduğunu gözlemlerine, algılarına dayanarak anlamaya çalışır; ama Don Kişot okuduğu şövalye romanlarının etkisiyle, nasıl olsa yolu üzerine bir devin çıkacağı saplantısına kendisini kaptırdığından, ona, karşısına ilk çıkacak her iri, her büyük şey dev görünecektir. O, kesinlikle bir dev görmek zorundadır. Hayalindeki dev, herhangi bir görüntüde cisimleşmelidir.

Topluma uyarlanmış kişi, eşyaya göre düşünceler edinirken, topluma uyarlanamayan Don Kişot düşüncelerine göre eşya yaratmaktadır; gördüğüne göre düşüneceğine, düşündüğüne göre görmektedir.

Şarlo (Charles Chaplin) ilk filmlerinde, özellikle sessiz, sonraları da sözsüz filmlerinde daha çok mekanik komiğe önem vermiş, makineyi taklit eden, makineleşen (topluma yabancılaşan) makine insan rolleri yapmıştır. Sonraları çevirdiği filmlerdeyse hareket komiğiyle birlikte karakter komiği de yaratmıştır.

Herhangi bir karakter, toplumsal ve doğal yaşamı sürdüğü sürece gülünç olmaktan kurtulmuş demektir. Bir karakterin gülünçlüğe düşmesi, toplumsal yaşama karşı katılaşması, ona uyarlanamamasıyla başlar. Bir karakterin gülünç olması için, iyi yada kötü olmasının hiç önemi yoktur. İyi bir karakter de, toplum dışı yönleri varsa gülünçtür.

SAÇMANIN MANTIĞINDA GÜLMECE

Gülmecenin gizini çözmeye, mekanizmasını, yapısını anlamaya çalışan bilginlerin, düşünürlerin herbiri gülmeceyi bütünüyle değil, zorunlu olarak bir yada biriki yanından görebilmişlerdir ve kendilerine yakın olan gülmece türünü, biçimini açıklamışlardır. Bu da doğaldır. Her çağda, her yerde, yaşamın bütün alanlarına dağılmış ve çok değişik biçimlerde görünüşleri olduğu için, gülmece ayrı ayrı görünüşlerinden birine göre açıklanmıştır. Bütün bu açıklamalar, gülmecenin görünüşlerini anlamamız için yararlı olmuştur.

Gülmecenin bir açıklanması da, saçmanın mantığı üzerine kurulu olduğu kuramıdır. Hiç kuşkusuz, gülünç olan, başkalarına da gülünç görünen, ama gülünç olduğunu kendisi bilmeyen kişinin de kendine özgü bir mantığı vardır. Bu mantık, kendi dışındakilere saçma gelse de, gülünç olduğunu kendisi bilmeyen kişi için, saçma değildir; yada şöyle diyelim, o saçmanın ona göre bir mantığı vardır. (Bir güldürü kahramanının özellikle gülünçlük yapmaması, rolünü, gülünç olduğundan habersiz olarak oynamasının gerektiği üzerine, Müfettiş'in yazarı Gogol'ün, bu oyunun nasıl oynanacağını anlatan önemli bir yazısı vardır. Gogol, bu yazısında, gülünç olanın gülünçlüğünden habersiz, kendine özgü bir mantığı olduğunu açıklar.)

Gülmeceye konu olan kahramanların mantığı, kendilerince hiç de saçma olmayan, ama gerçekte topluma göre saçma olan

bir mantıktır ki, bu da saçmanın mantığıdır. Nitekim Théophile Gautier gülmeceyi «Saçmanın mantığı» diye tanımlamıştır. Her gülünç şeyin, hiç olmazsa bir yönden karşıtlığı vardır ve bizi güldüren şey, görünür bir biçimde ortaya konmuş bir saçmadan başka bişey değildir. Bir başka görüşe göreyse, gülünç olan saçmanın önce benimlenmişken, sonradan düzeltilen biçimidir; yada bir yönden saçma olup da öteki yönden mantıklı olarak açıklanabilen herşey gülünçtür.

Don Kişot'un yeldeğirmenini dev görmesi saçmadır, ama bu saçmanın Don Kişot'a göre bir mantığı vardır. Sonra da, bu saçmanın mantığıyla, dev diye yeldeğirmenine saldırması, saçmadan doğan bir gülmecedir. Buradaki saçma, doğrulara (vérité'lere) aldırmamak, onları kendi isteğince yorumlayarak değiştirmek demektir. Yel değilmeni görünen bir doğrudur. Don Kişot'un isteğiyse bir dev görmektir. Yel değirmeni doğrusunu kendi isteğine göre dev olarak yorumlaması, O'nun mantığı, yani saçmanın mantığıdır.

GÜLMECENİN ULUSALLIĞI VE SINIFSALLIĞI

Ulusların gülmece anlayışları arasında ayrımlar olduğu ötedenberi bilinen bir gerçektir. Çünkü gülmece, herşeyden önce, içinden doğduğu toplumun, ekonomik ve sosyal koşullarına, kültür düzeyine, tarihine, geleneklerine, göreneklerine, törelerine bağlıdır ve bütün bunları gülünecek biçimde yansıtır. Bütün bunlar da her ulusta ayrım gösterdiğine göre, bu ayrım oranında, ulusların gülmeceleri ve gülmecelerden etkilenmeleri arasında da ayrım olması doğaldır. Ulusların gülmece anlayışlarının ayrı oluşu, o ulusların genel ulusal karakterlerini kalın çizgilerle belirten gülmece fıkralarının doğmasına neden olmuştur; bunlar gülmece dergilerinin sıksık kullandıkları başlıca konudur. Bunlardan birini örnek olarak görelim:

BARIŞ	**ASKERLİK**
Fransız için: Rüyâdır.	**Fransız için: Zorunlu.**
İngiliz için: Güvendir.	**İngiliz için: İyi bir mevki.**
İtalyan için: Uzlaşmadır.	**İtalyan için: Angarya.**
Alman için: Mütarekedir.	**Alman için: Ödev.**
Amerikan için: Gizli savaştır.	**Amerikan için: Spor.**
Türk için: Sözdür.	**Türk için: Bir ömür.**

BONO
Fransız için: Kanunî sahte para.
İngiliz için: Gerekli.
İtalyan için: İyi bir buluş.
Alman için: Kâğıt parçası.
Amerikan için: Her şey.
Türk için: Sıkıntı.

SİYASİ TARTIŞMA
Fransız için: Hayat.
İngiliz için: Nezaket.
İtalyan için: Komplo.
Amerikan için: Ya katır, ya fil.
Türk için: Kavga.

DÜNYADA EN GÜZEL ŞEY
Fransız için: Esprili genç kadın.
İngiliz için: Gemi.
İtalyan için: Akılsız güzel.
Alman için: Askerî geçit resmi ve tören.
Amerikan için: Dolar için iş.
Türk için: Buyrun, oturalım.

BİR KADIN KARŞISINDA
Fransız: Göz kırpar.
İngiliz: Selâm verir.
İtalyan: Dudaklarını uzatır.
Alman: Esas vaziyete geçer.
Amerikan: Hesap yapar.
Türk: (Sansüre tabidir.)

KONUŞMA SIRASINDA
Fransız: Düşünmez ama konuşur
İngiliz: Çok dinler, az konuşur.
İtalyan: Hiç dinlemez, hep konuşur.
Alman: Yavaş konuşur, hızlı düşünür.
Amerikan: Hem düşünür, hem konuşur.
Türk: Hepsi birden konuşur.

KANUN KARŞISINDA
Fransız: Baş kaldıramamanın sıkıntısını duyar.
İngiliz: Kendiliğinden baş eğer.
İtalyan: Baş eğmek zorunda kalır.
Alman: Az bulur, ilâveler yapar.
Amerikan: Farkında değildir.
Türk: Baş üstüne.

Ulusların gülmece anlayışlarındaki ayrımları, Prof. Dr. Rasim Adasal şöyle anlatmaktadır: (Barış, 19 temmuz 1973).

«Fakirliklerine ve birçok yoksunluklarına rağmen bazı memlekette yaşayanlar kolay ve sık gülerler. Oysa Avrupa'nın kuzey insanları (İngilizler gibi) refah içinde ve demokratik bir rejim altında yaşadıkları halde daha az gülerler; hafif gülümserler. Bir tren yolculuğunda kompartımanımıza az konuşan ve güldürücü konuşmalarımıza gerektiği kadar katılmayan, ve ilgisiz görünen bir yolcunun şu veya bu ulusa mensup olduğu yargısına varılabilir. Ancak bu ne marazi bir haldir yani hastalıktır, ne de bahtsızlık ifadesidir.»

Prof. Adasal, yalnız ulusların değil, ırkların bile gülmeceye

olan yatkınlıklarında, gülmece anlayışlarında ayrımlar olduğu kanısındadır:

«İnsanlardan toplumlarının, sosyal ve dinsel örgütlenmelerine göre gülme ayırımlar gösterir. Çok gülen, kahkahalarla gülen, çok az gülen, gülüşlerini hiç belli etmeyen insan toplulukları vardır. Genel olarak zenci ırkı, fakirliğine ve bazı yerlerde tam manasıyle bir vatandaş özgürlüğüne kavuşmamış olmasına rağmen, en çok gülen bir ırkdır. Genel olarak zenciler daima güler yüzlü olarak, beyaz dişleri daima görünür; ve gözleri de bunun canlılığıyla doludur. Zenci kendiliğinden ve yürekten güler. Avrupa'da ve özellikle çok bulundukları A.B.D.'nde bu özelliklerini bir dereceye kadar kaybetseler bile, yine de müzikal yetenekleriyle en neşeli görünen ve başkalarını da güldüren ve ıstırap hallerinde bile bir mutluluk halinde olan insanlardır. Bunda ilk yapılarının, davranış ve huy hercailiğini yaratan bir çevrede yaşamanın, hayat felsefelerinin ayrı ayrı etkileri vardır. Bunlarda metafizik sorunlar yoktur; kompleksleri son derece azdır; ve birbirine çok bağlıdırlar. Bunun gibi bir çok ilkel kabilelerde de aynı neşe vardır; ve bunu çok kez çok hareketli danslarla uyarmaya çalışırlar.»

Dünyanın biçok yanlarına dağılmış olan çingenelerin de güleç kişiler oldukları göze batacak denli bellidir. Kimi ırk yada uluslardaki bu çok belirgin gülmeler, ulusal ve ırksal bir özellik olmaktan çok, onların çok uzun yıllar boyu içinde yaşadıkları ekonomik ve toplumsal koşulların yarattığı birikimin kuşaklardan kuşaklara geçmiş kalıtı, görüntüsü olmalıdır.

Bir durgun suya atılan taş, nasıl suyun yüzeyinde gittikçe genişleyen ve belirtisi gittikçe azalıp sonunda yiten halkalar çizerse, nasıl bir radyo vericisinin havaya gönderdiği sesler gittikçe genişleyen küreler olarak yayılırsa, gülmece de insanlara böyle yansır, insanları böyle etkiler. Suyun yoğunluğunun, taşın ağırlığının, halkaların derinliğini ve sürmesini etkilediği gibi, insanların gülmecelerden etkilenme oranı da değişik koşullara bağlıdır. Toplulukların yaşadıkları ülkenin iklimi, coğrafyası bile, gülmecenin doğmasında, üremesinde, kendilerini etkilemesinde değişiklikler göstermekte, ayrımlar yaratmaktadır. Çok kez yalnız bir ulusça, yalnız bir toplumca, yalnız bir toplulukça bilinen öyle ortaklaşa düşünce, nükte, alay vardır ki, bu bilinmedikçe, onun içinde bulunduğu gülmeceyi başkaları anlayamaz.

Kimi gülmece yapıtlarının, gülmece fıkralarının bir dilden başka dile çevrilememesinin başlıca nedeni budur.

Bergson'a göre de, bizi güldüren şeylerin ulusallıkla ilişkisini görmeyenler, bu konuda soyut düşüncelere kapılarak gülmenin nedenlerini yanlış göstereceklerdir. Gülmeyi, doğal ortamı olan ulusal yaşamda görmedikçe anlayamayız.

Gülmeceyi yaratış, sonra da anlayış ayrımları, kültür ortaklıkları olan yada yaşama koşulları azçok birbirine benzeyen uluslar arasında daha azdır. Bu ayrım yalnız uluslar arasında değil, aynı ulusun ayrı bölgelerinde yaşayan —yani yaşam koşulları değişen— insanları arasında da vardır; aynı ulusun, aynı bölgesinin kültür düzeylerinde ayrım bulunan insanları arasında da vardır. Ayrı ayrı iş dallarında çalışanlarda, ayrı uğraşlarda toplananlarda bile, yine yaşam koşullarının yarattığı karakter ve anlayış birliği nedeniyle, gülmece yaratma ve gülmece anlamada ayrımlar görülür.

Bir ulusta en kalın çizgisiyle ençok görülen özellik demek olan ulusal karakterler de gülmece oklarının hedefi olmuşlardır. Örneğin, İskoçyalıların elisıkılığı, İranlıların ve Marsilyalıların abartmacılığı, Türklerin boşvermişliği ve yavaştan alışları, Yahudilerin paracanlılığı, İngilizlerin ağırkanlılığı, Gürcülerin dalgacılığı, İtalyanların avareliği, Almanların aşırı disiplinciliği gibi, genel ulusal karakter üzerine —ki bunlar da dünya toplumuna uyarsızlık demektir— gülmece fıkraları uydurulmuştur. İş dallarının, uğraşların, mesleklerin bile karakter oluşturduğu gerçektir. Her mesleğin halka yararlı olmak için ortaya çıktığı açıkken, kimi meslekten olanlar zamanla, halkın kendileri için varolduğunu sanmaya başlarlar; kimi politikacılar, kimi askerler, kimi din adamları böyledir Molièr, Tartuffe komedisinde bu türlü din adamlarını, Zoraki Tabip'te (Le Médicine Malgré) bu türlü hekimleri, Çapek de Şvayk romanında bu türlü asker ve askerliği alaya almış, onların gülünçlüklerini, mesleklerin gerçek amacından saptırılmasını ortaya koymuşlardır.

Her mesleğin ancak kendi ortamında öğrenilen ve ancak kendi ortamında geçerli olan bir mantığı vardır. Bu mantık, o ortamdan başka her yerde yapmacık ve sahte olduğu için gülünç olur. Örneğin kışladaki askerliği evde, okuldaki öğretmenliği sokakta, mahkeme kürsüsündeki dili gazinoda, cami va'zını stadyumda sürdürmek, gülmecenin konusu olur.

Görülüyor ki, yalnız ulusların değil, aynı ulustan ayrı bölge

insanlarının, meslek topluluklarının bile gülmece yaratmalarında ve gülmeceden etkilenmelerinde ve gülmece oklarına hedef olmalarında ayrımlar vardır. Bu ayrımların tek nedenden ileri geldiğini sanmak yanlış olur. Çünkü yaşamın derinlerinde olan bir değil, biçok karmaşık nedenler vardır. Örneğin Fransızların gülmeceye aşırı düşkünlüklerine ve biçok gülmece yazarı yetiştirmiş olmalarına karşılık, neden komşuları Almanların gülmeceleri güçsüzdür, neden Almanlar büyük gülmece yazarlarından yoksundurlar? Bu soruları cevaplandıran aşağıya aktaracağımız yazı, bu nedenlerin nice derinlerde ve karmaşık olduğunu gösteriyor: (*)

«Bütün Avrupa'da, İtalya, İngiltere, Hollanda'da olduğu gibi, Fransa'da ve Almanya'da insancı düşüncenin (Akılcı olsun, deneyci olsun) gelişimi, ülkenin iktisadî gelişimine, yani ticaret ve sanayi burjuvazisinin gelişimine sıkısıkıya bağlı oldu. Tiers Etat'nın varlığı yada yokluğu toplumda insancı yada mistik yazarların durumunu da belirledi.

Fransa'da insancı ve akılcı yazarlar, halklarına ve tüm ulusa organik bağlarla bağlıydılar. Halklarına katılıyorlar, halklarının düşünce ve duygularını anlatıyorlardı, (...) bir Montaigne, bir Racine, bir Decartes, bir Molière, bir Voltaire ülkelerinin ve çağlarının en yetkin anlatımlarıdırlar. Yazılarının arkasında, ulusun tüm kültürlü bölümü vardır, buyüzden saldırıları tehlikeli, yergileri dokunduğu herşey için öldürücüdür.

Eski bir atasözü Fransa'da «gülünçlük öldürür» derken bu durumu pek güzel anlatır.

Almanya'da durum taban tabana karşıttır. Toplumsal ve iktisadî gelişmenin gösterdiği büyük gecikme, ikiyüz yılı aşkın bir süre boyunca güçlü bir ticaret ve sanayi burjuvazisinin hemen hiç olmayışı insancı ve akılcı güçlü düşünce akımlarının filizlenmesini engelleyince, Almanya herşeyden önce mistikliğe ve duygusal ve sezgisel taşlamalara açık oldu. Buyüzden ülkede kendilerini çevreleyen halkla, toplumla gerçek ilişkileri olan insancı ve akılcı yazar ve düşünürler ortaya çıkmadı.

(.....)

Bu açıklamayla ilgili bir başka belirleme: Anlattığımız şey-

(*) Felsefe Dergisi (3 Nisan 1973) sayısında Lucien Goldmann'dan Afşar Timuçin'in çevirdiği «Klâsik Felsefe ve Batı Burjuvazisi» başlıklı yazıdan.

ler Almanya'da yergici ve güldürücü yazarların neden çok az olduğunu açıklar. Gülmek, diyordu Bergson, tümüyle aydınca bir tutumdur. Gücül olarak yenilmiş, yıkılmış olana gülünebilir ancak (*); gelecek açık olduğu zaman, bütün halk insanın arkasında olduğu zaman gülünür. Buyüzden gülmek, aşağıyukarı ulusal bir özellik oldu Fransa'da.

Bu nedenle Alman akılcıları ve insancıları hiç gülmediler. Kavgaları çok trajikti, durumları çok yalnız ve çok sıkışıktı. Topluma ve bütün halka karşı bir kavgada tekbaşlarına yükümlenmiş olarak, gittikçe kendi zayıflıklarını, rakiplerinin güçlülüğünü gördüler; gülmek onlarda bir tedirginlikti; bir Alman insancısı gülerse, yergisi trajik bir ses kazanır.»

Lucien Goldmann, Fransa'da olduğu gibi, Almanya'da ticaret ve sanayi burjuvazisinin olmayışı yada ikiyüz yıl gecikmesi yüzünden, insancı ve akılcı (hümanist ve rasyonalist) akımların da geciktiğini anlatan bu yazısında, neden Fransa'da gülmecenin gelişip de, Almanya'da gelişmemiş olduğunu da açıklamış oluyor. Fransız yazınının gülmece zenginliğinin ve Alman yazınının da gülmece yoksunluğunun tek nedeni bu olmayabilir, ama önemli ve baş neden bu olmak gerekir.

Aynı yöntemi Türkiye'ye uygularsak, yani akılcı ve insancı düşünce akımlarının gelişmeyişinin bir ülkeyi gülmeceden yoksun bırakması gerektiğini Türkiye için düşünürsek, yanlış bir sonuç elde ederiz. Sanayi ve ticaret burjuvazisinin oluşmakta gecikmesi yüzünden insancı ve akılcı düşün akımlarının doğmaması nedeniyle gülmece doğmamış olsaydı, Türkiye'nin gülmeceden çok yoksun olması gerekirdi. Oysa Türk halkının çok zengin gülmecesi olduğu, aydınlar düzeyinde de zengin bir gülmece edebiyatı olduğu ortadadır. Bu durum, Almanya ve Fransa için uygulanan yöntemin yanlışlığını göstermez, Türkiye'deki gülmece zenginliğinin başka nedenlerden doğduğunu gösterir.

(*) Bu düşünceye katılmadığımız yada yanlış anlatılmış bir yer var. Yenilmiş, yıkılmış olana gülünmez; tam tersine egemen olana, yengin olana gülünür, onlar alaya alınır. Yenik hiçbir yerde, hiçbir zaman alay konusu değildir. Öyle sanıyorum ki, Lucien Goldmann'ın yazısındaki «Yenilmiş, yıkılmış olana gülünebilir ancak» tümcesinin, «yenilmesi, yıkılması gerekene gülünebilir ancak» olarak düzelmesi gerekir. Nitekim, tümcenin ikinci yarısı «bütün halk insanın arkasında olduğu zaman gülünür» doğru yargısı da bunu gösteriyor. A.N.

Bir ulusun gülmece zenginliğini yada yoksunluğunu, Lucien Goldmann sınıfsal nedenlerle açıklamaktadır. Türkiye'de de gülmecenin zenginliği, yine sınıfsal nedenlerle açıklanabilir. Ancak, Fransa'da, ikiyüz yıl gecikerek de Almanya'da burjuvazinin egemen sınıf olması yolundaki savaşından doğan gülmece, Türkiye'de başka sınıfların, ama yine de egemenlerle halkın savaşımı sonunda doğmuştur.

Görülüyor ki, bir ulusun gülmece zenginliğinin yada yoksunluğunun nedenleri oldukça karmaşıktır. Bir parçasını aktardığımız bu yazıdan, gülmece yazarlarının halklarına ve tüm uluslarına organik bağlarla bağlı olması, halklarına katılmaları, onların düşünce ve duygularını anlatmaları, halkın gülmece yazarıyla birlik olması gerektiği gibi doğruların ortaya çıktığını da görüyoruz.

GÖREVCİ GÜLMECE

Bu bölümdeki konumuzu, daha kısa yolla anlatabilmek için, örnekler vererek açıklamaya çalışacağız. Beş fıkra sunuyoruz:

BİRİNCİ FIKRA:

Durakta bekleyen bir kadın gelen otobüse binmek isterse de, arkadan düğmeli etekliğinin eteği o denli dardır ki, kadın ayağını kaldırıp bitürlü otobüsün basamağına adımını atamaz. Eteği bollansın da kolayca otobüse binsin diye elini arkasına götürüp etekliğinin düğmelerini çözmeye çalışırken, arkasında duran bir yaşlıca erkek, kadını kucakladığı gibi otobüse bindirir, sonra da kendisi biner. Kucaklanmasına sinirlenen kadın, yaşlıca erkeğe,

— Ne hakla beni kucakladınız, utanmıyor musunuz? diye çıkışınca, adam da ona,

— Ya siz ne hakla benim pantalon düğmelerimi çözüyorsunuz, utanmadınız mı! der.

İKİNCİ FIKRA:

Soru — Bir timsahı nasıl avlarsınız?

Cevap — Bunun için, bir kibrit kutusu, bir dürbün, bir timsah, bir de cımbız gerekir. Dürbünün ters yamyla baktığımda küçücük görünen timsahı cımbızla yakalar, elimdeki kibrit kutusuna koyarım.

ÜÇÜNCÜ FIKRA:

Bir erkek yengeç bir dişi yengece, «Hadi gel, seninle kol kola, kol kola, kol kola, kol kola, kol kola, kol kola girip biraz gezinelim!» demiş.

DÖRDÜNCÜ FIKRA:

Bir Amerikalı uzman bir inceleme yapmak üzere geldiği gerikalmış bir ülkenin bir köyünde geceyi geçirmek zorunda kalır. Gece, helâya gitmek ister. O köyün evlerinde helâ yoktur. Köylüler aptestlerini kırda yapmaktadırlar. Amerikalı uzmanı da, önüne düşüp kıra götürür, bırakırlar. Amerikalı, aptestini edip eve dönünce köylülere,

— Memleketiniz çok güzel, sizler de çok iyi insanlarsınız. Ama ne yazık, sizde organizasyon yok! der.

Bunun üzerine yaşlıca bir köylü,

— Çok doğru, der, bizde bir de o dediğin şeyden olsaydı, o zaman sen gelip benim babadan kalma toprağıma yestehleyeceğine, ben gelir senin babanın toprağına yestehlerdim.

BEŞİNCİ FKRA:

Zorbacı ve baskıcı bir asker yönetiminin bulunduğu bir ülkenin bir kentinde, çok kalabalık bir otobüsteki yolculardan biri yanındaki adama çok saygılı davranarak,

— Çok affedersiniz, general misiniz? diye sorar.

Adam,

— Hayır, deyince öbürü yumuşak bir sesle,

— Albay, yada yarbay mısınız? der.

Adam, yine,

— Hayır, deyince, öbürü rütbeleri indirerek sora sora, adamın çavuş mu olduğunu sorunca, adam,

— Ben asker değilim! diye bağırır.

— Öyleyse muhakkak yakın akrabalarınız arasında general yada yüksek rütbeli bir subay vardır...

Adam,

— Ne subayım, ne general, ne de subay akrabam var... deyince, o zamana dek çok yumuşak konuşan yolcu, birden sesini dikleştirerek,

— Öyleyse otobüse bindiğimdenberi ne diye ayağıma basıp duruyorsun; çek ayağını ulan! diye bağırır.

Bu beş fıkranın beşinin de ortaklaşa yanları, kimisinin az, kimisinin çok olmak üzere dinleyenleri güldürmüş olmaları, insanda bir boşalım sağlamalarıdır. Bu genel ortaklaşa nitelikleri dışında, aralarında çok önemli ayrılıklar vardır.

Birinci fıkra dinleyeni güldürür, güldürerek insanda boşalım sağlar, ama dinleyende uzun süren bir iz bırakmaz, çünkü fıkranın derinliği yoktur. Bu fıkrada kadın modasını çok hafif eleştiri varsa da, fıkranın gülmece ağırlığı moda eleştirisi olmayıp, kadının kendi etekliğinin düğmelerini çözmek isterken, yanlışlıkla arkasındaki erkeğin pantalon düğmelerini çözmeye uğraşmasıdır. Gülme bu yanlışlıktadır ve bu bir hareket komiğidir. Derinliği, eleştirisi olmayan, dinleyenlerde uzun süre iz bırakmayan bu fıkra, geçim zorlukları, yönetim sıkıntıları, günlük bunalımları, özgürlük sorunları olmayan yada çok az olan, rahat insanları güldüren bir Fransız burjuva fıkrasıdır. Salt rahat insanlar gülsünler diye uydurulmuştur.

İkinci fıkra da dinleyeni güldürür, boşalım sağlar. Bunda, birincisinde olduğu denli bile eleştiri yoktur. Bu saçmanın mantığı üzerine kurulmuş bir gülmece fıkrasıdır. Üçüncü fıkra da, bunun gibidir. Bu iki fıkranın amacı gülmek için gülmek, güldürmek için güldürmektir. Güldürmekten öte hiç bir işlevleri yoktur. Hiçbir zorlukları olmayan, yada yüksek düzeydeki zorluklarını unutarak bir süre için olsun rahatlamak isteyen insanların tok karınlarına bir güzel toplulukta duymak yada anlatmak isteyecekleri fıkradır. İkinci, üçüncü fıkra, Amerikan burjuvazisinin yarattığı fıkralardır.

Dördüncü fıkraya gelince, bu da dinleyeni güldürür, boşalım sağlar. Ama bu fıkra acı eleştiriyle yüklüdür; onda hem özeleştiri, hem de kendisine akıl veren yabancıyı yerme vardır. Biyandan organizasyon kurmayan kendi ülkesinin yönetmenlerini eleştirirken, biyandan da kendilerini sömüren yabancıyı yermektedir. Bunların sonucu olarak bu fıkrayı duyanlar yalnız gülmekle kalmazlar, fıkranın içerdiği konu üzerinde düşünmek zorunda kalırlar. Güldürmekle birlikte bu fıkranın tedirgin edici, acı verici, duygulandırıcı bir yanı da vardır. Demek, bu fıkra, güldürmesinin ötesinde bir görev yükümlenmiş, bir görevi yerine getirmiştir.

Beşinci fıkra da öbürleri gibi güldürücüdür, boşalım sağlar. Ama ondaki eleştiri büsbütün ağırlaşarak yergiye ulaşmıştır. Zorbacı bir asker yönetiminin baskısını dile getirmekte, çok acı biçimde, gerçek görevlerinin amacından saptırılmış asker yönetimini yermektedir. Her işe karışmakta olan asker yönetimi halkı korkutmuş, yıldırmış, canından bezdirmiştir. Otobüste bir yurttaşın ayağına basan kimse çavuştan generale dek bir askerse, ya-

da akrabaları arasında bir asker varsa, yurttaş ona, ayağınızı çeker misiniz, demekten bile korkmaktadır. Eleştiri ve yergi dolu olan bu fıkranın düşündürücü bir görevi de vardır, ama görevi bu kadarla da kalmamaktadır; düşündürmekten başka, üstelik bir de, yıkıcılık görevini yerine getirmektedir. Kötü bulduğu, halka karşı bulduğu bir yönetimi alay ede ede çürütüp yıkmak amacındadır. Alaylarıyla çürüte çürüte yıkmak istediği de, zorbacı bir yönetimdir. Bu fıkra da, askerî cunta yönetimindeki Yunanistan'dan bir halk fıkrasıdır.

Birinci Fransız, ikinci ve üçüncü Amerikan fıkraları salt gülme ve boşalıma yarayıp bunun ötesinde bir görev yüklenmemişlerdir. Oysa dördüncü ve beşinci fıkralar, güldürmenin de ötesinde halkın yararına bir görev yüklenmişlerdir. Bu örneklerde olduğu gibi bir yararı olan, eleştiricilik, yericilik ve olumlu yönde yıkıcılık görevi yüklenmiş olan gülmecelere (hikâye, roman, güldürü, karikatür gibi her tür ve biçimde gülmecelere) yararcı ve görevci gülmece diyoruz.

GÜLMECENİN SINIFSAL İŞLEVİ

Güldürerek boşalım sağlamak, kendi niteliğinden geldiği için her gülmecenin işlevidir; ama her gülmecenin görevi yoktur. Ancak yararcı gülmece görev sağlar. Yararcı gülmece, genellikle bir sınıfın hizmetindedir ve o sınıfa yararlı olur. «Gülmecenin Ulusallığı» bölümündeki Lucien Goldmann'ın yazısında açıkladığı üzere Almanya'da olmayıp Fransa'da varolan gülmece, Fransız burjuva sınıfı yararına görevli bir gülmecedir.

Bütün sanatlar, özellikle edebiyat dalları içinde görevciliği en belirgin, en ortada olanı, açıkça görüneni gülmece, özellikle görevci gülmecedir. Salt güldüren boşalım gülmeceleri bile görev yapmamış olmakla, egemen sınıfın yararına olarak, görev yapmamak görevini yapmış olurlar.

Gülmek, toplum yaşamının kimi ortaklaşa isteklerine karşılık vermektedir. Burada «ortaklaşa toplum yaşamı» yerine «ortaklaşa sınıf yaşamı» denilmesi daha yerindedir; çünkü yaşamda ortaklaşalık sınıflarda daha güçlüdür. Her yeni doğmakta olan, doğan sınıf, egemen sınıfı bütün güçleriyle yıkmaya çalışırken, bu tarihsel yıkıcılıkta gülmece de yeni sınıfın yararına görev alır. Bu durumda egemen sınıf da gülmecesiz kalmaz —çünkü

insan gülmecesiz kalamaz—; onlar da yararsız, görevsiz, salt güldürmek, boşalım sağlamak işlevini yapan gülmecelerle oyalanırlar. Egemen sınıf gülmecesinin görevsiz oluşu çok doğaldır; çünkü görevci gülmecenin amacı bişeye karşı olmak, onunla alay etmek, onu çürütüp yıkmaktır. Oysa egemen sınıfın alay edeceği, çürütüp yıkacağı kendisinin üstünde bir sınıf yoktur.

Yararcı gülmecenin sınıfsal görevinin olması, gülmecenin bireysel görevi olmadığı anlamına gelmez. Gülmecenin, toplum dışı, ahlâk dışı bireysel eksiklikleri, bir genellik içinde yarattığı tiplerle ortaya koyup onlarla alay ederek de yararcı bir görevi vardır. Yararcı gülmecede isteristemez bir ahlâkçılık, bir öğretmenlik görülür; bu da gülmecenin kendi niteliğinden gelir, gülmecenin özünde varolan bişeydir bu. Her türlü eksiklikler, bozukluklar, toplumun en uslandırıcı silâhı olan gülmecenin oklarından kendilerini kurtaramazlar.

HALK GÜLMECESİ

Yararcı gülmece, halk yararına görevci ise, buna Halk Gülmecesi diyoruz.

Bütün ulusların halk gülmecesiyle, kalıcı değerdeki büyük gülmece eserleri hep görevcidir. Bunlara örnek olarak, Nasrettin Hoca fıkralarını, Donkişot'u, Aristophanes'in komedyalarını, Aisopos masallarını ve bütün kalıcı mizah eserlerini ve légendair halk kahramanlarının fıkralarını gösterebilriz. (Bektaşi, İncili Çavuş vb.)

Gülmecenin, bu genel ayırdını gördükten sonra, Nasrettin Hoca mizahının da içinde yeraldığı, halk gülmecesinin, yanılgılara düşmemek için sınırlı bir tanımlamadan kaçınarak, bazı niteliklerini gösterip bu gülmeceyi betimlemeye çalışalım.

HALK GÜLMECESİNİN VE HALKTAN YANA GÜLMECENİN BETİMLENMESİ

ÜSTÜN GELME:

Yaşam çatışmasında yenik düşen insanın gülmesi, bir üstünlük elde etme silâhıdır. Toplumda egemen sınıflar bu üstünlüğü özdeksel ve somut olarak ellerine geçirmiş olduklarına göre, ezilen, sömürülen, yani yenik düşen sınıf, egemen sınıfa karşı baş-

ka türlü ve gerçek üstünlük elde edemeyince, gülmeceyi onlara karşı bir üstün gelme silâhı olarak kullanmaktadır. Bu tür gülmece, güçsüzlerin, güçlüye karşı kullandıkları sosyal ve politik üstün gelme silâhıdır.

ALAY ETME:

Gülmece, yaşam çatışmasının bir ürünüdür. Ancak bu çatışmada güçlü olan güçsüzü döğer, ezer, yener, ama onunla alay edemez. Çünkü güçlü, yenik düşürdüğü kişiyle, bir de alay etmeye kalkarsa, bu alay tutmaz, yayılmaz ve gülmece değeri kazanamaz. Yenik düşürdüğü kişiyle alay eden güçlüye ancak kızılır. Alay etme, yenilmişlerin vazgeçilmez, dayanılmaz kusuru yada meziyetidir.

Donkişot, yeryüzünün en büyük yeniklerinden biridir. Yenik olmayan, onun çağındaki gerçek ve değer kazanmış olan şövalyelerdir. Donkişot, çağının bütün yeniklerinin simgesi olarak öyle bir kişiliğe bürünür ki, bu kişiliği içinde bütün yengin şövalyelerle alay ederek onlârdan intikamını alır, ve onlara böylece üstün gelme çabasına girişir. Donkişot, hiçkimseyle açıkça alay etmiyordur, ama bu alay onun düşsel yaşamı içinde kendiliğinden vardır ve gizlidir, kendi kişiliğini alay konusu olarak ortaya koymuştur.

Bütün halk gülmecesinde, yani yeniklerin gülmecesinde egemen olanlara karşı yeniklerin alayım görmekteyiz.

YERE VE ZAMANA BAĞLILIK:

Bu tür gülmece, bütün öteki sanatlardan çok, doğduğu zamana, yere ve o zaman ve yerin koşullarına sıkısıkıya bağlıdır. Halk gülmecesi, doğduğu çağın ve toplumun koşullarıyla koşullanmıştır. Toplumun günlük olaylarının içinden doğarak, yuğurularak, oluşarak gelişir. Oysa, egemen sınıfların salt güldürü için güldürü niteliğindeki mizahında, çağını ve toplumunu anlatan bir yan ya hiç yoktur yada bu oranda değildir.

Nasrettin Hoca'nın kimi fıkralarında olduğu gibi, kimi halk gülmecesinde yer ve zamana bağlı değilmiş gibi görünen, uydurma olaylarla anlatılmış fıkralar vardır; ama bunlar da yer ve zamana sıkısıkıya bağlı fıkralardır. Çünkü bu fıkralarda, o yer ve zamanki insanlara, o çağ ve topluma değgin bişey anlatılmak, bişey düşündürülmek, bişey yaptırılmak istenmektedir.

Bu tür mizah, ister Aristophanes'in oyunları gibi yazılı olsun, ister Nasrettin Hoca'nın fıkraları gibi sözlü olsun, doğduğu zamanın toplum durumunu anlatan, o çağa tanıklık eden en iyi belgelerdir. Syrakusai hükümdarı Dionysios, Eflatun'a, Atina'nın yasalarını hangi kitaptan öğrenebileceğini sorduğu zaman, filozof ona Aristophanes'in komedyalarını okumasını salık vermiş. Biz, bu söze uyarak, Nasrettin Hocanın çağını «XIII. Yüzyıl Selçuk çağı» anlamak için, Nasrettin Hoca fıkralarını öğrenmek ve incelemek gerektiğini söyliyebiliriz.

KALICILIK:

Halk gülmecesi, doğduğu zaman ve yerin koşullarına sıkısıkıya bağlı olmakla birlikte, salt o çağın özelliklerini ve özel durumlarını yansıtmakla yetinmez. Böyle olsaydı, bu tür gülmece yüzyıllar boyunca sürmez ve yaşamazdı. Doğması ve oluşumu, belli bir zaman ve yere bağlı olmakla birlikte, o çağ ve toplumdaki insan çatışmalarından ölümsüz nitelikte sonuçlar, yargılar ortaya koyduğu için kalıcı bir değer taşımaktadırlar. Örneğin, Nasrettin Hoca'yla Timurlenk arasında geçen şu çok ünlü fıkraya bakalım:

«Timurlenk'in, işgali altındaki Akşehir'e saldığı fil, tarlalara, bahçelere çok zarar vermeye başlayınca, halkın, Hoca'ya varıp «Aman, buna bir çâre bul!» demesi üzerine, Hoca da onlara «Hadi, ardıma düşün de, hep birlikte gidip Timurlenk'e anlatalım, fili burdan aldırması için rica edelim» der. Hoca öne düşer, yola koyulurlar. Hoca'yı öne sürenler, Timurlenk'ten korkularından, yolda giderken kimi türlü bahanelerle, kimi gizlice birer ikişer sıvışırlar. Hoca, Timurlenk'in huzuruna varır. Timurlenk ne istediğini sorunca «Şu sizin fil...» diye söze başlayıp, arkadaşlarına bakmak için başını geri çevirip de kimseyi göremeyince, bikez de fil diye söze başlamış olduğundan «yalnız başına çok canı sıkılıyor. Yanına bir de dişi fil vermeniz için, hemşeriler beni ricacı olarak gönderdiler efendim» der.

Bu fıkra, XIII. yüzyıl Selçuk çağını ve o toplumu anlatmakla kalmıyor, bireylerin ve topluluğun «korkaklık, ikiyüzlülük, kalleşlik gibi insan tabiatında bulunan» her zaman geçerli kusurlarını da ortaya koyuyor ve buyüzden zamanaşımına uğramadan kalıcılık değerini koruyor. «Nasrettin Hoca'yla Timur-

lenk'in çağdaş olmayışlarının, bu fıkranın Nasrettin Hoca'nın olmasına ve o çağı yansıtmasına engel değildir.»

Günlük olaylardan esinlenerek ulusal karakterde doğan bu fıkralarda insan tabiatının süregelen kusurları yerildiği için, bu fıkralar kalıcı oluyor ve evrensel değere yüceliyor.

BAŞKALDIRMA YERİNE:

Güçlü bir insan, çok zayıf ve güçsüz bir insanı döğerse, zayıf olan korunmaya çalışır, korunamazsa kaçar. Kaçmakla da kurtulamazsa, korunmak, kurtulmak için başka yollar arar: Taş atar, tükürür, daha olmazsa sövmeye, ilenmeye başlar. Ensonunda, hasmının arkasından onunla alay ederek, hem hasmını çürütmeye çalışır, hem de boşalarak rahatlar.

Yukarıda çizdiğimiz kısa görüntüsüyle, halk gülmecesinin bir yanını betimlemeye çalıştık. Halk, kendisini ezenlere karşı, kurtuluşu için ayaklanmak, başkaldırmak isteğindedir. Ama ayaklandıkça, başkaldırdıkça daha çok eziliyorsa, kurtuluşunu, alay ederek egemen sınıfı çürütmekte arar.

Halkı ezen, kendi ulusunun egemen sınıfı olduğu gibi, işgalci, sömürgeci yabancılar yada bu yabancılarla işbirliği yapan egemen sınıf olabilir. Örneğin, Nasrettin Hoca'nın yaşadığı çağ ve ortamda durum böyledir. XIII. yüzyılda Selçuklular, Mogol istilâsı altında kalmışlar ve Selçuk hükümdarları, beyleri, yönetmenleri, özçıkarları için, kendi halkları aleyhinde Mogollarla işbirliği etmişlerdir. Bu durumda başkaldırmanın yerini gülmece almıştır. İkinci Dünya Savaşında, işgal altındaki Varşova'da ve Paris'te de durum böyledir.

BOŞALARAK RAHATLAMA:

Halk, kendini ezenlere karşı başkaldırmak için yeterince gücü, yürekliliği, dayanışması, olanağı olmadığı için, onlara karşı mizahı bir başkaldırma silâhı olarak kullanmakla yetinmez, aynı zamanda baskı altında ve ezilirken de yaşayabilmek, yaşama gücünü elde edebilmek için, mizah yoluyla boşalıp rahatlar. Bu, halk gülmecesinin olumlu, iyimser ve umutlu yönüdür.

BEŞERÎLİK:

Yeniklerin gülmecesi, korkunun eseridir. Birçok başarısız denemelerden sonra, artık başkaldırmaya, ayaklanmaya yürek-

denemeyenler, kendilerini ezenlerden korktukları için, onlarla alaya başlamışlardır.

Halkın, ister kendi ulusunun egemen sınıfına, ister istilâcı yabancılara karşı başkaldırdığı, savaşa girdiği evrelerde artık gülmecenin geniş olarak yeri yoktur. Ne zaman halk savaş gücünü yitirip yenik düşer, kendisini ezenlerden korkmaya başlarsa, o zaman yoğun olarak gülmece silâhını eline alır ve bu koşulda gülmece yayılma ortamı bulur.

Bu tür gülmece, korkunun eseri olduğu için beşerîdir. Çünkü korku, en beşerî duygudur. Yazılı olmayan, yada bir sanatçının eseri olmayan ve halkın ortak ürünü olan sözlü mizahta, mizahın korkunun ürünü olduğu daha da belirgindir. Çünkü halk, légendair kahramanlar yaratır ve kendi uydurduğu alayları, yarattığı légendair kahramanlara bağlıyarak, onların ağzından anlatır ve böylece suçluluktan kurtulmaya çalışır. Bunun eniyi örneği Nasrettin Hoca'dır. Halk, yaşadığı dönemin egemen ve yönetmenlerini yermek, onlarla alay etmek isteyince, ya duruma uyan bir Nasrettin Hoca fıkrası, ya Hoca'nın belli kişiliğine uygun olarak uydurduğu yada yine bu kişiliğe uygun olan başka kaynaktan aktardığı fıkrayı Hoca'ya bağlıyarak, Nasrettin Hoca fıkrası diye anlatmıştır. Nasrettin Hoca fıkralarının, gittikçe zenginleşmesinin ve canlılığını, doğurganlığını korumasının nedenlerinden biri de budur.

HALK GÜLMECESİNİN TARİHSEL VE TOPLUMSAL OLUŞUM KOŞULLARI

Halk gülmecesinin ve halktan yana gülmecenin birçok örneklerini incelediğimizde, bu tür gülmecenin, toplumun belli dönemlerinde ve belirli koşullar içinde oluştuğunu görüyoruz. Gerçekten de, her zaman ve her yerde ve her koşul altında etkin ve yaygın halk mizahı oluşmamış ve büyük mizahçılar yetişmemiştir. Ayrı çağ ve toplumlarda, halktan yana mizahçıların yetiştiği ve halk gülmecesinin oluştuğu koşulları incelediğimiz zaman, bu koşullarda büyük benzerlikler olduğunu görmekteyiz. Bu gözlemden, ancak belli ortamda ve belli koşullar altındaki halk mizahının ve halktan yana mizahın oluştuğu yargısını çıkarabiliriz. Bu koşulların neler olduğunu, ayrı çağlarda ve ayrı toplumlardan vereceğimiz üç örnek üstünde, görelim.

Alacağımız örneklerden ilki, Nasrettin Hoca'dan çok eski çağdan, komedyanın babası Aristophanes'tir. İkinci örnek, Nasrettin Hoca çağından çok sonra, İkinci Dünya Savaşı'ndan buyana Türkiye'de gelişmiş olan halktan yana mizahın geliştiği Markopaşa dönemidir. Son örnek de, zaman bakımından bu ikisinin arasında bulunan Nasrettin Hoca'nın yetiştiği ortam ve çağdır.

KOMEDYANIN BABASI ARİSTOPHANES

Aristophanes, Atina toplumunun çok büyük bunalımlar geçirdiği bir zamanda yaşamıştır. Eserlerini iki büyük Yunan kenti arasında kanlı kardeş kavgalarının sürüp gittiği Peloponez savaşları sırasında yazmıştır.

Atina ile Isparta, tarihlerinde yalnız bikez olmak üzere doğudan gelen düşmana karşı birleştikten sonra, Atina içerde ve dışarda egemenliğini kurmuş, Perikles'in yönetimi altında büyük bir kent-devlet haline gelmiş, Ege adaları ve Anadolu kıyı kentleriyle birleşerek Delos birliği doğmuştu. Atina'nın bundan sonraki ereği, bütün Yunan dünyasını kendi yönetimi altında birleştirmek, Yunanistan'da tek bir devlet kurmaktı. Böylece Atina emperyalist bir yönteme gidiyordu. Bu emperyalist politika, Atina'nın zamanla yıpranmasının nedeni oldu.

Aristophanes, işte bu karışıklık ve kargaşalık döneminde yaşadı. Perikles ölmüştü. Devletin başına geçenlerse, yalnız kendi çıkarlarını düşünen kimselerdi. Demagoglar ve şımarık soylular topluma egemen olmuşlardı. Bunların kötü politikası Atina'yı günden güne yoksulluğa sürüklemekteydi. Isparta'ya karşı savaş körüklenerek, Atina halkı savaş için ağır masraflara sokuluyordu. Güdülen bu politikayla Atina kendi çıkarlarını da yitirmekteydi. Delos hazinesi Akropolis'te Athena tapınağına getirildikten sonra, Atina büsbütün keyfî olarak yönetilmeye başlandı.

Aristophanes, emperyalizme ve savaşa düşmandı. Yurttaşlarını, çıkarcı yönetmenlerin aldatmacasından kurtarmak için ve barış uğruna canla başla çalıştı. İşte bu amaçla komedyalarında Atina'nın bütün bozuk düzenini ve bozuk kurumlarını ele alarak eleştirdi, yerdi. Bununla da kalmıyarak, yurttaşlarını uyarmak için, onların da kötü yanlarını, eksiklerini, kodemyalarında alaya alarak gösterdi. Aristophanes'in eserlerindeki yapıcılık gücü de buradadır. Onun komedyalarında, kötüyü ve kö-

tülüğü yererek yol gösterici, uyarıcı mesajlar vardır. Komedyalarında, bütün güçlülüğü ve güçsüzlüğüyle Atina halkı görünür.

Aristophanes bütün çabalarının boşa gittiğini, yurdunun savaşlarla yıprandığını, çöktüğünü, bağımsızlığını bile yitirdiğini gördü.

Kısaca anlattığımız şu durumu, daha da özetlersek, Aristophanes'in çağında O'nun toplumu şöyledir:

Perikles'in yönetiminde Atina yücelmiş, kalkınmış, sonradan kötü yönetime düşerek halk yoksullaşmış, ezilmiş ve toplum çürümüştür. Halkta, eski iyi günlerin anısı, umutla beklenen gelecek günlerin özlemi olabilir. Halk, çektiği sıkıntı içinde, eskiden yaşanmış mutlu günlerini anarak iyi bir geleceği özlemektedir. Ama bozuk bir düzen içinde yaşamakta ve bu bozukdüzeni iyiye değiştirmek için de başkaldırmamakta, üstelik bozukluğa, kötülüğe de katılmaktadır. İşte Aristophanes, böyle bir ortam içinde yetişip ölümsüz komedyalarını vermiştir.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAN SONRA TÜRKİYE'DE MİZAH (MARKOPAŞA DÖNEMİ)

Halk gülmecesinin zengin ve eski geleneği olduğu için Türkiye'de gülmece, dönem dönem şahlanışlarla büyük aşamalara varmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da böyle olmuş, Türk mizahı büyük bir gelişmeyle yeni ve özgün ürünlerini vermiştir. Oysa daha önceki, aşağıyukarı elli yıla yakın bir dönemde, Türk mizahında büyük bir durgunluk görmekteyiz. İkinci Meşrutiyet «1908», başlangıç yıllarında geniş bir hürriyet havası getirdiği için, daha öncenin baskısından bunalanlar, bir fışkırış halinde bu hürriyetten yararlanmaya çalışmışlar ve bu hava içinde yalnız İstanbul'da, iki yılda otuzdan çok mizah gazetesi çıkmış, ama bu sayı çokluğuna karşın Türk gülmecesinde hiçbir ilerleme görülmemiştir. Tersine, yabancı burjuva mizahının, özellikle Fransız burjuva mizahının kötü etkisiyle, bu dönemde, Türk mizahının yozlaştığını görüyoruz. İkinci Dünya Savaşı sonlarınadek bu durgunluk ve yozluk sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğruysa, Türk mizahında büyük bir atılım ve sıçrama görüyoruz.

Türk gülmecesindeki bu durgunluk dönemi, Birinci Dünya Savaşı'yla, Ulusal Kurtuluş Savaşı sıralarına raslar. Türk

halkı bu savaşlara katılmış olduğu için, her an ayaklanma ve başkaldırma halindeydi. Yani, başkaldıramaz duruma gelip, başkaldırmanın yerine mizah silâhını kullanacak yenik bir durumda değildi, sürekli savaştaydı. Birinci Dünya Savaşı'nın yenikliğinin hemen ardından Kurtuluş Savaşı'na katılmıştı. Oysa İkinci Dünya Savaşı içinde Fransa ve Polonya, Nazilere karşı yenik ve başkaldırma olanağından yoksun duruma düştüğü için, buralarda halk, mizahı düşmana karşı, amansız bir silâh olarak kullanmış, yani gülmece başkaldırmanın yerine geçmiştir. Kuşatılmış Varşova'daki halk mizahının büyük başarısı, işgal altındaki Paris halkının yarattığı büyük mizah bundandır.

Türkiye'deyse, Birinci Dünya Savaşı'nda ve ondan hemen sonraki Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda halk aktif olarak savaşın içindedir. Bu durumda, halk mizahı ve halktan yana mizah olanaksızdır. Bu dönemlerde olsa olsa halka karşı, kurtuluş önderleriyle alay eden bir mizah olabilir. Halkın başkaldırdığı, savaşın içinde bulunduğu, savaşa katıldığı durumlardaysa artık mizahın yeri yoktur.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yeni bir Türkiye Cumhuriyeti doğmuştur. Mustafa Kemal'in önderliğinde halk, bu yeni kuruculuğa katılmaktadır. Bu yeni kuruluş, ulusal bağımsızlık, sosyal reformlar, ekonomik kalkınma ve saltanattan cumhuriyete geçiş olan büyük politik değişmedir. İlk yıllar halk, bu büyük değişikliklerin ve kuruculuğun coşkusu içindedir. Yani halk bukez, yapıcılığın savaşı ve coşkusuna kapılmıştır. Elbet bu kuruculuğa ve değişmelere katılmayanlar, karşı olanlar da vardır. Ama bu gericilerin alayı, halk mizahı ve halktan yana mizah olamaz. Bütün bu kuruculuk döneminde Türk mizahında ne bir özgünlük, ne bir atılım vardır.

Atatürk'ün ölümünden sonra ve İkinci Dünya Savaşı içindeyse, Türkiye savaşa girmemiş olduğu halde, büyük bir ekonomik ve sosyal çöküntüye uğramıştır. Besin eksikliği, işsizlik, geçim zorluğu artmış, karaborsa alıp yürümüş, bunlara paralel olarak da ahlâksal çöküntü başlamış, yeni Türkiye'nin kuruluşundaki ülkücülük ve o ülkücülüğün coşkusu, yerini kurnazlığa, kolay kazanca, kapkaççılığa, çıkarcılığa bırakmıştır. Bu arada yerli burjuvazi, gelişmesine çok uygun gelen bu bozuk ortamda güçlenmeye, palazlanmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonraysa, yeni yeni şişmeye başlayan yerli burjuvazi,

yabancı kapitalistlerle Türk halkı aleyhine işbirliğine girişmiş ve buyüzden ekonomik sıkıntılar ve sosyal bunalımlar daha da artmıştır. Bütün bunların sonucunda çok tabii olarak, egemen sınıfların halk ve özellikle ilerici aydınlar üzerinde korkunç baskısı başlamıştır. İstanbul ve Ankara gibi büyük kentler, yıllarca sıkıyönetim ve askerî yönetim altında tutularak, ilerici güçler ancak böylece susturulabilmiştir. Türkiye'de yeni ve özgün, halktan yana bir gülmecenin fışkırması işte böyle bir dönemde olmuştur. Politik baskının çok ağırlaştığı böyle bir dönemde gülmece yapılamıyacağı düşünülürse de, bunun tam tersi olmuş, baskıyla doğru orantılı olarak, mizah da şiddetini arttırmıştır.

Kısaca çizdiğimiz bu görüntüyü özetlersek durum şudur:

Cumhuriyetle birlikte bir kuruculuk ve ülkücülük dönemi bunun arkasından da bir çöküntü ve bunalım dönemi gelmiştir. Çöküntü döneminde halk türlü yollarla kandırılmış, uyutulmuş olduğu, aydınlar baskı altında tutulduğu için, başkaldırma olanağından yoksundurlar. Başkaldırma olamayınca, bunun yerine gülmece silâhı kullanılmış, egemen sınıflar gülmec aracıyla yıpratılmaya çalışılmıştır. Bütün bunların sonucunda, gerçekten önemli, yeni bir Türk mizahı doğmuştur.

Markopaşa Gülmece dönemi şöyle anlatılmıştır: (*)

Bir Mustafa Kemal çıkıyor... Türk halkı dünya tarihinde ilk olarak sömürücü emperyalistleri yurdundan kovup bağımsızlığına kavuşuyor. Kuruculuk ve yapıcılık başlıyor. Benim çocukluğum bu dönemde geçmiştir. Yoksulluk, ama gelecekten umutluyduk. Benim askerî lisedeki hocalarım, Kurtuluş Savaşımızın kahramanlarıydı. Giysilerinde hâlâ savaşın barut kokuları duyulurdu. Çoğu, savaşın yara izlerini taşıyordu. Fizik öğretmenimiz yüzbaşı Davut Şükrü Bey'in vücudu şarapnel parçalarıyla doluydu ve bu parçalar vücudunda gezer, sık sık yaralar açardı. İşte bu hocalar, benim kuşağıma ülkücülük aşıladılar, bize ulusal benliğin coşkusunu verdiler. Onüç, ondört yaşlarımızda bizi ençok coşkulandıran şey neydi, bilir misiniz? Gazetelerde okuduğumuz, Düyun-ı Umumiye'den (yabancı borçlarından) yavaş yavaş kurtuluşumuz haberleriydi. Birşey daha vardı bizi sevindiren; yurdumuzu sömüren yabancı şirketlerin millileştirilmesi. Gazetelerde bu haberleri okudukça sevincimizden zıplardık. Kısaca bizim

---

(*) 14 Eylül 1973 tarihli Milliyet Gazetesi Sanat Dergisi'nde bir soruya Aziz Nesin'in cevabı.

altın çağımızdı. Şu anda bu satırları odamda yalnız başıma yazıp o altın çağı düşlerken coşkudan gözlerim yaşarıyor. Peki, sonra ne oldu? İkinci Dünya Savaşı sonunda, savaşa girmemiş Türkiye'. nin yoksulluğu, zorbacı yönetim, karaborsa zenginleri, halk kan ağlıyor. Ve dünyaya, emperyalizme karşı savaşta ilk ntku örneğini veren Türkiye, Truman doktriniyle Amerika'ya bağlanıyor. İstanbul'un işgalinde Yunan, Fransız, İngiliz bayrakları asılan Beyoğlu'nda bu kez «Welcome U.S. Navy», «Fresh Beer», «Nice Girls» levhaları asılmıştır. İşte Markopaşa mizahı, böyle bir geçim zorluğu, baskıcı yönetim, siyasal bunalım döneminin ürünüdür.

Halk, oldukça mutlu günler yaşadığı Mustafa Kemal günlerinden iyi anılarıyla, gelecek mutlu günlerin özlemini birbirine bağlamış, iyi anılar, geleceğin özlemiyle birleşmiştir.

Bu yolda daha birçok örnekler verilebilir. Ne zaman herhangi bir toplumda, mutluluk ve yücelme döneminin hemen arkasından bir çöküntü, bir bunalım ve baskı dönemi geliyorsa, böyle bir ortamda ille de büyük mizah eserleri ve halk gülmecesi doğuyor demek istemiyoruz. Ancak, halktan yana büyük mizah eserlerinin doğduğu ve halk mizahının şahlandığı toplum ve çağlarda, genellikle bu koşulları görmekteyiz: Mutlu bir yüceliş döneminin ardından gelen baskı ve bunalım dönemi.

Her yüceliş ve mutluluk döneminin ardından bunalım ve baskı dönemi gelince ille de büyük halk mizahı ve halktan yana mizahın doğmamasının nedeni, gösterdiğimiz salt bu koşulun gülmecenin doğmasına yeterli olmamasındandır. Bireysel gülmece yeteneklerinin de elbet büyük rolü vardır. Ancak, herhangi bir sanatın varolması demek, bu sanatın değerleneceği, yayılacağı bir ortamın da varolması demektir. Mizah, ençok bunalımlı toplumlarda yankı ve tepki bulabiliyor.

Gösterdiğimiz tarihsel ve toplumsal koşul, gülmece ortamı için başlıca nedendir kanısındayız.

NASRETTİN HOCA DÖNEMİ

Nasrettin Hoca, Selçukluların yüceliş ve uygarlık döneminde doğmuş, çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını halkın bu mutlu döneminde geçirmiş, ama sonradan Moğolların doğudan bir zulüm ve felâket seli halinde akmasıyla çökerttiği ve çürüttüğü

Selçuk toplumunda yaşamıştır. Moğol istilâsının sonucu, ekonomik bunalım, sosyal çöküntü ve politik baskıyla her bakımdan çürümüş ortamda, Moğollara yenik düşmüş bir halkın, yerine getirilemeyen başkaldırma isteklerini, gülmece, alay yoluyla yerine getiren ve böylece halkın en zor koşullar altında bile yaşayabilmesi için boşalıp rahatlamasını sağlayan kişi yada böyle bir semboldür Nasrettin Hoca. Bu mizah, Selçukluların yıkılış, devriliş döneminin çürümüş ve kötülükler tortulaşmış ortamından fışkırmıştır. «Burada bir noktayı belirtmemiz gerekiyor, o da şudur: bir toplum böylesine çürümüş olunca, nasıl oluyor da orda mizah doğabiliyor? Mizah, halkın yaşama direncini ve gücünü, yenik düştüğü halde bile yaşamak uğruna, kendisini ezenlere karşı dolaylı olarak savaşını göstermiyor mu?»

Görevci gülmecenin şahlandığı, doruğuna vardığı bu üç ayrı çağın (Eski Yunan, Selçuk, Cumhuriyet Türkiyesi) üç ayrı ülkesinin ortamları arasında büyük benzerlikler vardır. Bu büyük gülmece dönemlerini incelediğimiz zaman, o dönem ortamlarında ortaklaşa şu benzerliği görürüz: Halk daha önce bir altın çağ yaşamıştır, yada yaşanmış bir altın çağı önceki kuşaklardan dinlemiştir. Bu altın çağı yasamıs. yada dinlemiş olan halk, büyük baskı yönetimi altında sıkıntıya düşmüş, bunalıma girmiştir. Geçmişin bir tatlı düşü, güzel bir anısı olan o altın çağ, geleceğin de bir umudu, bir özlemi olur. Bu durumda halkın yapacağı iki şey vardır: O eski altın çağı yeniden gerçekleştirmek için, buna engel olan baskıcı, zorbacı iktidara başkaldırmak, yada buna olanak bulamazsa, silâha sarılıp deviremediği iktidar gücünü içinden çürütüp yıkmak için onunla alay etmek yani silâhın yerine mizahı kullanmak.

Halk, önce bir mutluluk dönemi yaşıyor.

Sonra yoksulluk, bunalım ve baskı dönemi başlıyor.

Bu yoksulluk ve bunalım döneminde, eski mutluluk dönemini özlemle anarak, geçmişin mutlu anılarıyla geleceğin umudu arasında bir düşsel köprü kuruyor. Halkın eski mutluluk günlerini anması, geleceğe umudu ve özlemi oluyor.

Bu bunalım ve baskı döneminde halk, kendisini ezenlere başkaldırıyor, ama her başkaldırışı daha çok ezilmesinden başka işe yaramayınca yenik düşüyor. Bu yeniklikle, başkaldırmanın yerini mizah alıyor. Bu, halk mizahı ve halktan yana mizahtır.

Bu tür gülmece «bataklıkta yetişen zehirli çiçektir» diye bir

betimleme yaparsak yerinde olur. Ama bu zehir, birçok ilâçların içinde bulunan, iyi edici bir zehirdir; halkın acılarını dindirmeye ve egemen sınıfı yıpratmaya yarar.

Çilenin, umarsızlığın, hiç bir kurtuluş yolu bulamamanın dondurduğu yüzlerin acı gülüşü vardır; köleler, insafsız efendilerinin zulmüne dayanabilmek için, kendi uydurdukları alay dolu hikâyelere acı acı gülerler. Ancak böylece yaşama gücünü elde edebilirler. Çünkü insanoğlu hangi ağır koşulda olursa olsun, yaşamak isteğindedir. Yabancı işgali altındaki Fransa ve Polonya, yaşamak için tek çıkar yolu alay etmekte bulan Paris ve Varşova halkı, bu tür acılı ve düşünce yüklü mizahın en üstün örneklerini vermişlerdir. Yeni gülmece, hem ezenlere karşı bir silâh oluyor; hem de başkaldırma yolu bulamayan yenik insanların tek avunusu oluyor.

Byron «Herhangi ölümlü bişeye gülüyorsam, ağlıyamadığımdandır» diyor. Böyle bir gülmede acı ve düşün yüklüdür. İşte Nasrettin Hoca gülmecesi, bu tür bir mizahtır. Fıkralarının birçoğu, acı acı güldürerek düşündüren acı mizahın «Humour Noir» en iyi örneğidir.

Nâzım Hikmet, destanında Türk halkını şu mısralarıyla betimliyor:

«O, Nasrettin Hoca gibi ağlayan
Bayburtlu Zihni gibi gülendir.»

Burda, «Nasrettin Hoca gibi ağlayan» betimlemesi, Byron'un niçin güldüğünü açıklamasıyla tıpkıdır. Nâzım Hikmet, Nasrettin Hoca'yı gülen değil, ağlayan insan sembolü olarak göstermiştir. O gülünçlü fıkraların özünde gözyaşı vardır. Nâzım Hikmeti'n deyişiyle Türk halkı bu fıkralara, ağlamanın yerine, gülmüştür. Çünkü Nasrettin Hoca, yalnız ezenlerle alay etmekle yetinmemiş ezilen halkın da kaltabanlığı, o çürümüş toplumdaki korkaklığı, ikiyüzlülüğü, yüreksizliği, sahteciliğiyle de alay etmiştir. Aslında, Nasrettin Hoca derken, Türk halkının kendisini anlamaktayız. Böylece Türk halkı, kendikendisiyle alay edebilme olgunluğu göstermiştir.

Goethe «Kendikendisiyle alay edemeyen, olgun insan olamaz» der.

Türk halkı, yüzyıllar boyunca yarattığı Nasrettin Hoca'nın toplumsal kişiliğinde, biyandan ezenlerle alay ederken, biyandan da kendikendisiyle alay ederek, çöküntü nedeninde kendisinin

de sorumlu olduğunu, payı bulunduğunu göstermiştir. Böylece Nasrettin Hoca mizahı, bir özeleştiri olmuştur. Bu, Nasrettin Hoca mizahının en olumlu yanıdır ve o çürümüş toplumda, toplumun varlığını sürdürecek gücün bulunduğunu göstermektedir. İçinde özeleştirisi taşımayan mizah, karamsar olmaktan kurtulamaz. Oysa Nasrettin Hoca gülmecesi, kara mizah (humor noire) örnekleriyle birlikte, genellikle iyimserdir.

KİŞİDE GÜLMECE YETENEĞİNİN GELİŞMESİ İÇİN İÇ ETKEN
(Bireysel koşullar)

Gülmecenin gelişmesine uygun ortamlar gibi, gülmeceye yetenekli kişilerin yetişmelerine ve onların bu yeteneklerini geliştirmeye uygun bireysel koşullar da gereklidir. Uygun ortam koşulları özellikle görevci gülmecenin yaratılmasında dış etken, kişide gülmece yeteneğini geliştiren bireysel koşullar da iç etkendir.

Kısaca şunu söyleyelim; genellikle gülmece, yoksulluk ve yoksunluk yaşamından gelen bir kızgınlık belirtisi, bir hınç alma yada bir eksikliği giderme biçimidir. Tanınmış gülmececilerin yaşamlarını incelersek, bunların erinç ve doğal yaşam sürmediklerini, dar geçitlerden geçip çok zor yerlerden geldiklerini görürüz. (Charles Chaplin, Mark Twain, Bernard Shaw, Moliére, O. Henry, Çehov vb.) Her zorluk çeken ille de mizahçı olamaz elbet, ama zor yaşam koşulları gülmececilik yeteneğini geliştirir.

Bundan önceki «Gülmecenin Tarihsel ve Toplumsal Oluşum Koşulları» bölümünde anlattığımız gülmeceye uygun ortamla, gülmece yeteneği olan kişi denk düşerse, ikisi bir zamana gelirse, o zaman gülmece yazarı önem ve değer kazanır. Dünyada gülmece yazarının az olması, gülmece yazarının az yetişmesinin nedeni budur. Gülmece için her zaman iç ve dış etkenler, yani gülmeceye uygun ortamla, gülmece yeteneği olan kişi aynı zamana gelmez.

Gülmece bir yıkıcılıktır. Gülmece yazarı, kızgınlıklarını, öfkesini, bilinçli olarak gerçekten yıkılması gereken hedefe yöneltebilir ve gülmece silâhını halk yararına kullanabilirse —bütün büyük gülmececiler böyle yapmışlardır— bir olumlu yıkıcı olur.

Bunun tersi, inançsız bir alaycılıktır, kendi ayağını basacak yer bırakmamasıya herşeyi yıkıcılıktır. Bu olumsuz yıkıcılığın en belli örneği Pitigrilli'dir.

Gülmecenin toplumsal görevi, nasıl bir başkaldırmanın yerini alarak hedefini çürüterek yıkıp yoketmekse, bireysel olarak gülmecenin hedefi de, bir kızgınlığı, bir hıncı, bir öfkeyi, bu duyguların nedeni ve sorumlusu olan yada olduğu sanılan bir hedefe yönelterek kendini savunmak, boşalmak, rahatlamaktır. Kaba tanımıyla alaycıda herhangi bir eksiklik vardır; onda olan bu eksikliği olmayanlara kızar, onlarla alay eder. Dayak yiyorsa eksikliği güçsüzlüğüdür, dayak atan güçlüyle alay eder. Çirkinse, çirkinliğinden duyduğu yeniklikle, yakışıklıyla alay eder. Tembelliğinden başarısız olan öğrenci, başarılı çalışkan arkadaşıyla «inek» diye alay eder. Yoksulsa, yoksulluğunun nedeni olarak gördüğü zenginle alay eder. Ezikse, kendini ezen egemenle alay eder.

Gülmeceyi fışkırtan bireysel kaynak, değişik biçimlerde beliren aşağılık duygusudur. Böyle alınınca gülmece, kişinin kendini savunma, kendi eksiğini giderme silâhı, kalkanı olmaktadır.

Cimriliği, gerçek yaşamından çıkarılmış yüzlerce gülmece fıkrasına konu olmuş olan gazeteci Halil Lütfü Dördüncü, tanıyanların bildiği gibi, çok nükteci, şakacı bir insandı. Onun espri yapması, cimriliğinin yarattığı sevimsizliğini gizleyen bir sevimli görünme makiyajıydı, bir örtüydü; bir bakıma kendını savunmaydı.

Gülmecenin kaynağı ne denli kişinin eksikliği olsa da, büyük gülmececilerde, sonradan bu alay etme yeteneği başka bir yola girer, gerçek hedefini bulur. Örneğin, Şarlo'nun güldürücülüğünün kaynağında, yoksul yaşamının öcünü almak etkisi olsa da, sonradan onun güldürücülüğü gerçek hedefini bularak insanlığa yararlı olmuştur. Onun güldürücülüğü, kaynağından fışkırdığı gibi kalmış olsaydı, zengin olduktan sonra artık güldürücülükten vazgeçmiş olması gerekirdi.

Shakespeare'in «Troilus ile Cressida» adlı oyunundaki Thersites karakteri, bir gülmecenin, bir güldürücünün iç etkenini, neden alaycı olduğunu çok iyi açıklamaktadır. (*)

(*) Buraya aktarılan bilgiler, Prof. Mina Urgan'ın «Shakespeare II» kitabının «Troilus ile Cressida» bölümünden alınmıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1512, İstanbul 1970.

Shakespeare, Thersites'in kişiliğinin anahtarını, Chapman'ın İlyada çevirisinden almıştır. Homeros'un anlattığına göre, Thersites, yamrı yumru bedeni ve edepsiz diliyle Yunan ordusunun en çirkin ve en küfürbaz adamıdır. Birisine dil uzatmaya başladığı zaman, onu hiçkimse kolay kolay susturamaz. Herkese ve özellikle Achilles ile Ulysses'e saldırmaktan hoşlanır. Destanın ikinci bölümünde, Yunanlıların başı Agamemnon'a türlü hakaretler ettiğini görürüz. Bunu engellemek isteyen Ulysses, Thersites'i sopayla döver. Thersites, korkudan bir köşeye siner ve herkes kahkahalarla gülerken, onun gözlerinden yaşlar boşanır.

Homeros'un destanındaki bu kısa parçaya dayanarak, Shakespeare, bu acaip oyunun (Troilus ile Cressida'nın) belki de en acaip sayılabilecek kişisini yaratmıştır. (...) Thersites'in işi gücü, bilinçli olarak, Troya savaşının kahramanlarını ve özellikle Yunanlıları alaya almak, onları rezil etmektir. Nitekim sahnede ilk göründüğü zaman, küfretme sanatının bütün inceliklerini bilen Thersites, «Savaş Tanrısının budalası» dediği Ajax'ı çileden çıkarır ve sonunda bir temiz pataklanır. Ama dayağı yerken bile çenesini tutamaz, zekâsıyla övünür. Ajax vursa vursa anun kemiklerine vurduğunu, oysa kendisinin Ajax'ın beynini tartakladığını ileri sürer. O sırada imdadına yetişen Achilles ve Patroclus'a da sataşır. Kafalarının yalnızca kaslarını şişirmeye yaradığını; Ulysses ile Nestor'un, onları, çifte koşarak, bu savaşta birer öküz gibi kullandıklarını söyler.

Thersites'in en belirli özelliği zekâsıyla övünmesidir. Gerçekten zekidir de. Olayların her zaman dışında kalıp; insanca hiçbir duyguya, hiçbir inanca, hiçbir tutkuya kapılmadan; bıçak gibi keskin, engerek yılanı gibi zehirli bir zekâyla çevresini gözler. Ama her şeyden ve herkesten nefret ettiği için, çevresindeki insanların iyi ve akıllı yönlerini değil, ansak kötü ve ahmak yönlerini görebilir. Örneğin Ulysses'e bakınca, onun sağduyusunu değil, yalnız kurnazlığını görür. Troilus'a bakınca, onun candan sevgisini değil, yalnız bu sevginin sonucu olan şaşkınlığı görür. Thersites, zekâsına güvenerek, aptal saydığı Troya savaşı kahramanlarını toptan küçümsüyormuş gibi davranır. Gelgelelim ikinci perdenin üçüncü sahnesini düşündüğümüz zaman, işin bu kadar basit olmadığını anlarız. Bu eciş bücüş, bu çelimsiz, bu sakat adam, kendi aklından emin olmakla beraber, yakışıklı, iri yarı, güçlü kuvvetli Yunan savaşçıları karşısında müthiş bir aşa-

ğılık duygusu içinde kıvrınmaktadır. Thersites, «o beni dövüyor, ben onunla alay ediyorum. Ne güzel teselli! Keşke tam tersi olsa: Ben onu dövsem de, o benimle alay etse» demekle, aklın gücünden fazla kasların gücüne özendiğini açıklamış olur. Thersites, aklıyla yerden yere çarptığı bu yiğitlere aslında gıpta etmekte, lânetler okuyarak, küfürler ederek, onlardan hıncını almaktadır. Bununla beraber, Thersites'i kemiren bu kıskançlık ve bu aşağılık duygusu, Troya savaşını ve bu savaşa katılanları gerçekten hor görmesine hiç de engel olmaz.

Thersites'e göre, Troya savaşında bunca yıldır kan dökülmesinin tek sebebi, «bir boynuzlu, bir de orospudur». Savasta harcanan yiğitçe çabaları hor gördüğü gibi, bütün ahlâk değerlerini de inkâr eden Thersites'e bakacak olursak, insanoğlunda hiçbir zaman eksik olmayan ancak iki özellik vardır: budalalık ve cehalet. Gene Thersites'e göre, insanoğlunun başlıca iki eylemi —modası hiç geçmeyen iki eylem— şehvet ve savaştır. Thersites için herkes akılsız ya da ahlâksızdır: Ajax öküz kafalı bir adamdır; Achilles, budalaların taptığı bir puttur; Patroclus, Achilles'in «oğlan orospusu»dur; Agamemnon, kafasında beyinden fazla kulak kiri olan bir salaktır: Menelaus, hem öküz hem de bir eşektir; Nestor, farelerin kemirdiği bayat bir peynir parçasından farksızdır! Ulysses, yarı köpek yarı tilki bir yaratıktır; Troilus aşk budalası kerata bir oğlandır. Gerçi Thersites'in ağzından hiç düşmeyen o acı alayların, o ağza alınmayacak küfürlerin, onu kemiren kinin kabarıp taşmasından bşka bir şey olmadığını söylemek kolay. Ama ne yazık ki, Thersites'i yüzde yüz haksız bulmanın da yolu yok. Çünkü Ajax gerçekten akılsızdır, Achilles gerçekten kendini beğenmiştir, Agamemnon gerçekten beceriksiz bir komutandır. Menelaus gerçekten aldatılmış bir kocadır. Menelaus ile Nestor gerçekten silik adamlardır, aşk Troilus'u gerçekten şaşkına çevirmiştir, Ulysses gerçekten kurnazdır. Ve birbirileriyle kaynaşan şehvet ve savaş, Yunanlıları da Troyalıları da gerçekten kemirmektedir. Hattâ Raleigh'ye göre, bütün gerçekleri sezdiği için, bu iğrenç Thersites'in oyunun asıl kahramanı olması gerekir.

Bu kitapta, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın yaşamını anlatan bölümü özellikle geniş tuttuk ve bu bölümde Hüseyin Rahmi'nin gülmece yazarı olmasını sağlayan, onun gülmece yeteneğini geliştiren iç etkenleri (bireysel koşulları) göstermeye yarayacak,

yaşamından parçalar seçtik. Hüseyin Rahmi'nin bu kitaptaki yaşam bölümünü okuyunca, Shakespeare'in «Troilus ile Cressida» oyunundaki Thersites'in alaycılığının nedeniyle, Hüseyin Rahmi'nin gülmece yazarı olmasının nedeni arasında benzerlik, ortaklaşa yönler göreceğiz. Hüseyin Rahmi, oldukça ayrıntılarıyla yaşamı en iyi bilinen yazarlarımızdan biridir. Çok küçük yaşında annesi öldüğünden, anne sevgisi görmemiştir. Sonradan evlenen babasından ayrı yaşamış, baba sevecenliğinden de yoksun kalmıştır. İlkokul çağında, okul kaçkını olarak arsalarda, yangın yerlerinde, cami avlularında başıboş dolaşmış, oynamıştır. Yakın kadın akrabalarıyla, sürekli olarak kadınlar arasında çocukluğu geçmiş, kadınların çok etkisinde kalmış ve bu etki yaşamınca sürmüştür. Bu teyzelerin elinde, öksüz Hüseyin Rahmi'nin alabildiğine şımartılmış olması da düşünülebilir. Tıpkı bir iyi ev kadını gibi dikiş-nakış bilmekte, örgü, dantela örmektedir. Yaşlılığına dek bütün yaşamı, utangaç bir kız davranışındadır. Hiç eleştiriye dayanamaz, o yumuşak insan, eleştiriler karşısında alabildiğine hırçınlaşır. (Cadı çarpıyor ve Fethi meyt kitapları). Hiç evlenmemiştir. Yaşamı ayrıntılarıyla bilinir, hiçbir sevi başından geçmemiş, hiçbir kadın ilişkisi olmamıştır. Evlenmekten hep kaçınmıştır. Ahmet Mithat Efendi, onun hayran olduğu bir büyük usta yazardır. Ahmet Mithat Efendi'nin güzel olan kızıyla evlenmek, o zamanki her delikanlı için her bakımdan büyük mutluluk ken, Ahmet Mithat'ın damadı olması önerisini Hüseyin Rahmi bir yolunu bularak atlatmıştır. Evlenmemiş olan Hüseyin Rahmi, evinde yalnız da yaşamamıştır. Taaa çocukluktanberi mahalle arkadaşı olan albay —sonradan emekli— Hulusi'yle, uzun yılları, albayın ölümüne dek, kendi evinde birlikte yaşamıştır.

Böyle bir yaşayışa hiç doğal denilemez. Hüseyin Rahmi'nin yaşamında bitakım eksiklikler olduğu bellidir. Onun gülmece yazarı yeteneğinin gelişmesinde, yaşamının eksikliklerinin etkisi olabilir. Ne var ki, Hüseyin Rahmi Gürpınar, kaynağı bireysel eksiklikleri de olsa, bu eksiklik duygularından büyük gülmece romanları çıkarmasını başarmış, alaylarına halka yararlı hedefi seçmiştir.

Osman Cemal Kaygılı'nın yaşamı da, gülmece yazarlığı yeteneğini geliştirecek çevrede ve koşullar içinde geçmiştir.

Kimi ülkelerde çingene olmak, o kişiyi aşağılatıcı bişey değildir. Örneğin Macaristan'da çingenelerden büyük dil bilgini, büyük müzisyenler, rejisörler çıkmıştır ve onlar Çingene olduk-

larını söylemekten çekinmezler. Oysa bizde Çingene olmak bir eksiklik, bir aşağılık sayıldığından, özellikle maddî durumları biraz düzelmiş Çingeneler, Çingene olduklarını söylemekten çekinirler. Herkes bilir ki, bizde Çingenelerden pek ünlü çalgıcılar, kemancılar, klârnetçiler, darbukacılar, kanuncular, besteciler, şarkıcılar vardır. Ama toplumumuzda Çingene olmak aşağı görüldüğünden, ne onlar kendilerinin Çingene olduklarını söyler, ne onlara çingene oldukları söylenebilir.

Yusuf Ziya Ortaç —bana söylediğine göre— çok sevdiği Osman Cemal Kaygılı'nın Çingene olduğuna inanırdı. O'nun Çingene geleneklerini, törelerini çok iyi, çok yakından bilmesini, Çingeneleri çok sevmesini, bunları inceleyerek öğrendiğine değil, kendisinin doğrudan Çingene olmasına bağlardı. «Öyle bir hampır çekerdi ki, taklit olması imkânsız, bunu ancak bir Çingene yapabilir» derdi.

Osman Cemal Kaygılı'nın Çingeneliğine değgin hiçbir yazı, belge olmadığına göre, böyle bir savda bulunulamaz. Ama bu doğruysa, toplumumuzun yanlış değerlendirme ölçülerinden ötürü, yine de yazılıp açıklanamazdı.

Bilindiği gibi yurdumuzda salt Çingenelerin yaptığı işler vardır. Izgara, maşacılık gibi, dağdan topladıkları kocayemişleri sepetlere doldurup satmak da, salt Çingenelere özgü işlerdendir.

Askerî kâtip olan Osman Cemal, hastalığı nedeniyle, çok az aylıkla emekli olmuştur. Emekli olan bir kâtibin geçinebilmek için yapabileceği pekçok iş akla gelebilir. Ama hiçkimsenin aklına, bir kâtip emeklisinin, dağdan kocayemiş toplayıp, pazarda sepet sepet satacağı gelmez. Osman Cemal Kaygılı'nın emekli olduktan sonra bir süre dağdan kocayemiş toplayıp pazarda sepetlerde satarak geçinmeye çalıştığını, yaşamını anlatan yazılardan öğreniyoruz.

Osman Cemal Kaygılı'nın, kitaba aldığımız yaşam öyküsü, bize, onun, gülmece yeteneğinin nasıl oluşup geliştiğini göstermektedir. (*)

(*) İnsanın, kendi eksikliklerini, aşağılık duygularını bilip kendini çözümleyebilmesi pek kolay değildir. Kendimde, gülmece yazarlığı yeteneğinin hangi kaynaktan geldiğini, nerden, nasıl geliştiğini bildiğimi söyleyecek değilim. Ancak bu konuda bir sanımı yazmak istiyorum. 1930 yılında başlayan askerî ortaokul yaşantımın, alaycı olmamda etkisi olduğu sanısındayım. Ondört yaşımdayken girdiğim 43 yıl önce-

CUMHURİYET DÖNEMİNDE GÜLMECEYE BASKI

Egemen güçlerin gülmeceye karşı baskısı daha çok sıyasal gülmeceye karşı olur. Çünkü, siyasal gülmecenin, egemen sınıfı çürüten görevi çok güçlüdür.

Cumhuriyet döneminde, Markopaşa gülmece gazetesi çıkana dek, siyasal gülmecenin olduğu söylenemez. Bu nedenle Markopaşa'ya dek Cumhuriyet iktidarları, gülmece yazarlarına, gazete ve dergilerine belirgin baskıda bulunmamıştır. Durum böyleyken, cumhuriyet iktidarlarının gülmeceye baskısı olmamıştır, denilemez. Çünkü, iktidarlar siyasal gülmece ortamı bırakmamış, siyasal gülmece olanağını tümüyle ortadan kaldırmıştı. Kurtuluş Savaşı sonunda bağımsızlık ve kalkınma coşkusu döneminden sonra —tavsadıktan sonra demek daha yerindedir— siyasal gülmece olanağı bırakılmamıştı. Kurtuluştan sonraki duygusal ve coşkulu dönemdeyse, daha önce de açıkladığımız üzere, görevci gülmece kendiliğinden yapılamazdı, gereği yoktu.

İkinci Dünya Savaşı'na dek durum buydu. İkinci Dünya Savaşının yarattığı zorluklarla, baskılarla birlikte ilkin halkın yarattığı gülmece doğdu; böylece egemen sınıflara karşı gülmecenin savaş görevi başladı. Bu gülmece savaşının öncüsü Markopaşa'ydı.

Daha önceleri Hüseyin Rahmi'nin sosyal gülmecesine karşı saldırılar olmuş, müstehçenlik dâvaları da açılmıştı. Hüseyin Rahmi'nin beraetiyle sonuçlanan bu dâvalar, Hüseyin Rahmi gülmecesini yoketmeyi amaçlamıyordu.

Cumhuriyet döneminde Markopaşa ve onun süreği olan gazetelerde çalışan yazar ve karikatürcülere karşı iktidar baskısı çok sert, daha önceki dönemlerdeki baskılardan çok daha ağır

---

sinin askeri ortaokulunda tam bir cangıl yasası yürürlükteydi. Yirmi-yirmiiki yaşında bıyıklı delikanlılarla aynı sınıfta öğrenci olarak bulunuyorduk. Hemen hepsi sonradan okuldan kovulan bu kavgacı, bıçaklı, muştalı külhanbeylerle birlikte yaşamının, kendini koruyabilmenin bütün güçlüklerini çektim. O zamana dek hiç alaycılığım yokken, herbakımdan kendimi ve kişiliğimi koruyabilmek için aşırı alaycılığa başladım. Ancak alaylarımla, beni ezmeye kalkışacakları yıldırdım. Alay, kendimi savunma silâhımdı. Başka bilmediğim etkenler de vardır belki, ama gülmece yeteneğimin gelişmesinin o günlerde başladığını sanıyorum.

olmuştu. Çünkü, yasaları uygulamaları gerekli kuruluş, kurum ve kişiler, yasaları çiğneyerek Markopaşa gülmecesini yoketmeye çalışıyorlardı.

Markopaşa'nın ilk sayısı 25 Kasım 1946'da çıkmıştı. Daha üç sayı sonra, 16 Aralık 1946'da, Markopaşa'nın sahibi Sabahattin Ali ve başlıca yazarı Aziz Nesin tutuklanmıştı. Bundan sonra tutuklanmalar sürmüş, Markopaşa'nın her değişen sahibi ve sorumlu yönetmeninden sonra, yeni bir sahip ve sorumlu yönetmen arayıp bulmak gereği duyulmuştu. Böylece, Sabahattin Ali'den sonra, Mücap Nedim Ofluoğlu (Sonradan ünlü bir oyuncu oldu), Mustafa Uykusuz (ünlü karikatürcü), Orhan Erkip (Polis ve millî emniyet ajanı olarak çalıştığı anlaşılmıştır), Rıfat Ilgaz, Mahmut Kayman, Orhan Müstecaplı, bu diziden çıkarılan gülmece gazetelerinin sahip ve sorumlu yönetmeni olarak gösterilmişlerdir. Bunlardan Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Mustafa Uykusuz, Rıfat Ilgaz, bu dizideki gazetelerde çıkan yazılardan ötürü hapis cezasına çarptırılmışlardır.

Markopaşa'nın siyasal gülmecesinin etkisi öylesine büyük olmuştu ki, daha ikinci sayısı yayınlanır yayınlanmaz, Büyük Millet Meclisi'nde iktidar partisinin önemli bir konusu haline getirilmiştir. Altışar ay uzatılarak altı buçuk yıl sürmüş olan sıkıyönetimi, İkinci Dünya Savaşı'nın sona erişinden bir yıl sonra, yine bir altı ay daha uzatmak isteyen iktidar, daha ikinci sayısı yeni çıkmış Markopaşa gazetesini gerekçe olarak öne sürüyordu. Markopaşa'nın ikinci sayısı 2 Aralık 1946'da çıkmıştı; iki gün sonra, 4 Aralık 1946'da Büyük Millet Meclisi'nde Markopaşa sözkonusu edilmişti. Tutanak dergisinden aldığımız konuşmaların Markopaşa'yla ilgili bölümünü sunuyoruz:

ONİKİNCİ BİRLEŞİM

4.XII.1946 Çarşamba
Toplantı: 1

Tutanak dergisi Cilt: 3
Dönem: VIII
Sayfa: 17.18

Konu: Altı ilde ilân edilmiş olan Sıkıyönetimin altı ay daha uzatılması hakkında başbakanlık tezkeresi.

Fuat Köprülü: ..... Şunu arzedeyim ki, yalnız sıkıyönetimle tutunur bir vaziyette görünen bir idare, zaif bir idaredir. Kuvvetli bir hükümet istediği zaman bunu ilân eder. Meclisin ve efkârıumumiyenin böyle bir ihtiyacı zamanında takdir edeceğine asla şüphe yoktur. Fakat mütemadiyen bu vaziyetin devamı, elbette halkın hürriyetlerinin bir kısmının dahi olsa ihlâl edilmesi, doğru bir vaziyet olmadığı kanaatındayız.

Biliyorsunuz harp bitti diye şenlikler yaptık, buradaki şehriayinleri hatırlarsınız, bu münasebetlerle verilen ziyafetlerde hazır bulunanlarınız da olmuştur. Fakat biz demiyoruz ki, harp bitmekle tehlike zail olmuştur. Hariçten gelen telkinlerle, bilhassa manevi olan, maddî olmaktan ziyade, maanevi yapılan telkinlerle saçılan zehirlerin zararı daha büyüktür. Hükümetin bu hususta daha alâkalı olmasını isteriz. Fakat, bütün fikirlerimizi söylemekle beraber bugünki vaziyette dahi, sıkıyönetim devam ettirilmesinin hükümet için bir nevi zaaf (Asla asla sesleri) gibi telâkki edileceği ve memleketin manevi kudretini, olduğundan daha da küçük gösterecek mahiyette olduğu kanaatindeyim (Bilakis sesleri) (Sağdan alkışlar) Maruzatım bu kadardır.

Cemil Sait Barlas (Gaziantep) — Efendim, sayın arkadaşım Fuat Köprülü harp bittiği için şenlikler yapıldığından bahisle, sözünü bitirdi. Sulh halinin avdetiyle evvelâ hukuki bakımdan sıkıyönetime lüzum olmadığına işaret buyurdular. Benim hatırladığıma göre iki şenlik yapıldı. Bunlar harp bittiğinde ve sulh olduğundan değildi. İki şenlik yapıldı; birincisi Almanya teslim olduğu için, ikincisi Japonya teslim olduğu için. Bugün hukuki bakımdan harp hali vardır. Maamafih ben işi hukuk medresesine dökmek niyetinde değilim.

Yalnız Moskova'da, Ankara'da karşılıklı neşredilen notaları hergün ajanslarda, gazetelerde gördük. Bu notaların ihtiva ettiği hedef, üs istemek talepleri doğrudan doğruya sıkıyönetimin devam ettiği İstanbul ve Çanakkale boğazına temas etmektedir. Bu bakımdan sanmam ki memleketin müdafaası, emniyeti bakımından tecavüzî değil, müdafaa bakımından mevzuubahis olan sıkıyönetimin ilân edilip edilmemesi böyle uzun boylu münakaşayı mucip olsun.

... Çünkü arkadaşlarımın bütün dedikleri gibi vatandaş hürriyetinin tahdidi vesaire hiçbir zaman sıkıyönetim kumandanlığı tarafından suistimal edilmemiştir.

Dr. Fahri Ecevit (Kastamonu) Hattâ istimal edilmemiştir.

Cemil Sait Barlas (Gaziantep) — Gazeteler çeşit çeşit müdahalelerde bulundular. İstanbul'da değil şu ve bu partiye mensup gazeteler hatta kökü dışarda olan Markopaşa bile çıkıyor. Ve bu gazete çıktığı zaman sıkıyönetim kumandanı haklı olarak ilân edilmiş olan sıkıyönetimi hüsnü idare ederek bunun için tatbik edilecek muameleyi Cumhuriyet Savcılığına bırakıyor. Bu da ayrıca şayanı şükrandır. Şu halde dış tehlike için ilân edilmiş olan ve ancak bazı yerlerde seyrüsefer hürriyetini, bazı şartlar altında ve sırf memleketin müdafaası bakımından tatbik etmektedir. Sayın Köprülü arkadaşımın, arzettiğim gibi kökü dışarda olan ideolojiler için, nasıl bizimle beraber iseler, sıkıyönetimin ilânında da partisinin bizimle beraber olduğunu bu kürsüden söylesinler. Bunu yapmadı. Bu bakımdan arkadaşlar, sırf dış tehlike için ve hudutlarımızı yalazlayan tehlike ve ihtilâl hareketleri için ve mevzuubahsolan isyanlar için ve mevzuubahis notanın mevzuu olan mıntıkalar için ilân edilmiş olan sıkıyönetim şimdiye kadar olduğu tarzda ve iç işlerde cumhuriyet normal kanunlarına bakarak temdidini rica ediyorum. (Soldan kâfi kâfi sesleri).

Dr. Mazlar Germen (Aydın) — ... Fuat Köprülü bizim dediğimizi istiyor. Diyor ki: Telkinler elbette vardır, korkutucu şeyler olmaktadır. İstanbul tarikiyle memlekete birtakım şeyler girmektedir. Amma bunlara mukabil alınmakta olan tedbirler kâfi değildir. Demekki sıkıyönetim iyi birşey yapmıyor, kaldırılmalıdır. Nihayet sözleri oraya varıyor. Hadiseler vardır, fena mikroplar girmektedir, daha sıkı tedbirler lâzımdır. Şunu demek istiyorum ki, hükümet haklı olarak bu tedbiri almıştır, amma sıkıyönetim tamamen tatbik edilmemektedir. Onun için tehlikeli propagandalar ve fikirlerin telkinleri devam etmektedir.

5 Aralık 1946 Cumhuriyet

SIKIYÖNETİM İÇİN MECLİSTE TARTIŞMALAR

Demokratların ithamı: «Hükümet sıkıyönetimi İstanbul'da halk miting yapmasın ve istediği zaman gazeteleri kapatsın diye istiyor.»

SIKIYÖNETİM ALTI AY DAHA UZATILDI — DEMOKRATLAR MUHALİF KALDILAR

İstanbul'da yayılan zararlı fikirlere dair meclisin gösterdiği hassasiyet...

General Vehbi — Basına gelince, bunun hakkında zaten çok gevşek davranılmaktadır. Gevşek diyorum, çünkü İstanbul'da çıkan bir çok gazeteler kalemlerinden çıkanın doğru veya iğri olduğunu tetkik dahi etmeden yazıp durmaktadırlar. (Soldan «Doğru» sesleri CHP) Hangisi üzerinde kuvvetli bir baskı yapılmıştır?

Siyasal edebiyatımızda «kökü dışarda» deyimi ilk olarak kullanılıyordu. Bu konuşmasından çok kısa bir süre sonra Ticaret Bakanı yapılacak olan Cemil Sait Barlas'ın «kökü dışarda» deyimi sonradan çok yayılacaktı.

Cemil Sait Barlas'ın Büyük Millet Meclisi'nde Markopaşa'ya «Kökü dışarda» dediği hemen bütün gazetelerde haber olarak çıkmıştı. Bu durumda Markopaşa'nın ilk çıkacak sayısında Cemil Sait Barlas'a gereken cevabın verilmesi kararı alındı. Sabahattin Ali ve Aziz Nesin, Markopaşa'nın üçüncü sayısında (16 Aralık 1946), birinci sayfada Cemil Sait Barlas'a cevaplarını yayımladılar. Sabahattin Ali'nin ve Aziz Nesin'in cevaplarını buraya aktarıyoruz:

Sabahattin Ali'nin cevabı:

AYIP

Geçen gün Millet Meclisinde bir milletvekili «Kökü dışrda olan Markopaşa» diye bir söz etti.

Bu milletvekili, ne yazık ki, bu satırları yazanın elini sıkan ve evine gelen bir adamdır.

Halbuki ben bu milletvekilinin kökü dışarda olduğuna sahiden inanacak olsam, elini sıkmak değil, suratına tükürürdüm.

Bu milletvekili herhalde bu satırları yazanın kitaplarını okumuştur. Bunların içinde bu memleket ve bu millet endişesinden başka bir duyguyu aksettiren, yani kökü dışarda olan bir tek satır gösterebilir mi?

Bu milletvekili herhalde Markopaşa'yı da okumuştur. Yurdumuzun dertlerini, milletimizin kaygılarını kâh acı kâh şakacı bir dille ele almaktan başka birşey yaptığımızı iddia edebilir ve bunu ispat için bir tek satır gösterebilir mi?

Vatanımızın istiklâli üzerine en küçük bir gölge düşmesin, istiklâl anlayışımız Atatürk'ün çizdiği yoldan ayrılmasın dediğimiz için mi kökümüz dışarda?

Binbir hileli yoldan bağrımıza sokulup bizi tekrar yarı müstemlekeliğe sürüklemek isteyen sömürücü yabancı sermayeye karşı uyanık bulunmayı istediğimiz için mi kökümüz dışarda?

Yoksa şu veya bu yabancı devletin, kendi parlamento ve gazetelerinde bile şiddetle tenkid edilen yanlış siyasetini bazı başyazarlarımız gibi dalkavukça övmediğimiz için mi kökümüz dışarda?

Bu milletvekili pek iyi bilir ki, bu satırların yazarı sırf kalemini ve kanaatlarını satmadığı için birçok kahırlara uğramış, o milletvekili gibilerin gözünde nimet sayılan şeyleri tepmiştir.

Kökü bu toprakta olanların en kutsal ve kaçınılmaz görevi olan askerlik hizmetini bile yapmamış bulunan ve şimdi bazı arkadaşlarının kendisinden daha çabuk ve parlak mevkilere yükseldiğini görüp içi giden bu milletvekilinin kendini göstermek için daha temiz bir yol seçmesi doğru olmaz mıydı?

Siyasî ihtiraslar bir insanı, başkalarının mukaddesatına dil uzatacak kadar mı ileri götürmeli?

Ayıp değil mi?

Markopaşa'nın aynı sayısında, aynı sayfada Aziz Nesin'in, Cemil Sait Barlas'a şu cevabı yayınlanmıştı:

TOPUNUZUN KÖKÜNE KİBRİT SUYU

— Milletvekili Cemil Sait Barlas'a pulsuz mektup —

Sayın demeye dilim varmıyor sana. Yabancı ideoloji diye bir garibe icat eylediniz. Bütün dünya size pabuçlarıyla güldü. Bugün sâyenizde maskaraya dönen demokrasiyi, acaba bey pederiniz mi icat etmişti?

Yabancı sermayeye, kapıları ardına kadar açarak, kul köle oldunuz. Buna karşılık fikre ve ilme gümrük duvarları çektiniz. Bu marifetleriniz yetişmiyormuş gibi, şimdi de bir kök tuttumuşsunuz: Kökü dışarda, kökü içerde, kökü havada ve sizler gibi kökü suda... Çok muzip adamsın vesselâm, nerden bulursun bu acaiplikleri?

Şu kalemi tutan elim, yeryüzünde hiçbirşey yapamamış bile

olsa, seçimde sana oy vermediği için en kutsal görevini yapmış sayılır.

Neden bizim kökümüz dışarda? Biz hürriyetin yüzüne çul mu örttük? (*) Biz, cebimizde firar pasaportları ve sahte nüfus kâğıtları mı taşıyoruz? Cüzdanlarımızda yabancı bankaların hesap defterleri mi var?

Ellerim mutludur Cemil Sait Barlas, sana oy vermediler.

Neden kökümüz dışarda? Tapuları karımızın üzerine yapılmış apartmanlarımız mı var? Biz bu millete, uşaklarımızla, dalkavukluklarımızla, metreslerimizle mi bağlıyız? Biz bu vatana, apartımanlarımızın oturduğu toprak parçasıyla mı bağlıyız?

Ellerim mutlu Cemil Sait Barlas, sana oy vermediler.

Biz örneğini çok gördüğümüz, hergün kulağımıza bir haberi uçurulan, dayak, yağma, talan, ölüm, zindan ve sürgün bahasına da olsa, milletin çıkarma olan gerçekleri söyleyeceğiz. Bunun için mi kökümüz dışarda?

Ellerim huzur içinde, sana oy vermediler Cemil Sait Barlas!

Yasama dokunmazlığının arkasına gizlenip, size taş atmadığımız halde üzerimize sıçratmak istediğiniz iftiralarınız boşunadır. Millet, verdiğiniz afyonlara karşı bağışıklık kazandı, yutmuyor artık!

Bizim ne yasama dokunulmazlığımız, hatta sâyenizde ne de yasal dokunulmazlığımız var. Bütün gayretlerinize rağmen, millet, kökü çürük olanları da, kökü kurtlu olanları da, köksüz olanları da biliyor.

Ellerim rahattır Cemil Sait Barlas, sana oy vermediler!

Vatan, millet, namus gibi kutsal kelimelerin, anlamlarıyla değil, yalnız sözleriyle milleti, en duyarlı yerinden avlamak isteğiyle, keselerine ve çıkarlarına köle yapmak isteyen ve bize kökü dışarda diyenlerin kökleri kurusun, topunuzun köküne kibrit suyu!

Ellerim mutlu...

Ellerim... Ya sen Cemil Sait Barlas?

Bu iki yazının yayınlandığı Markopaşa'nın dördüncü sayısının çıktığı 16 Aralık 1946 günü sabahı, saat beşte Sabahattin

---

(*) Bu sözle Nihat Erim anlatılmak isteniyor. CHP hükümetinin sözcüsü Nihat Erim o günlerde hürriyeti şalla örtmek gerektiğini söylemişti.

Ali ve Aziz Nesin tutuklanmışlar, yirmi gün İstanbul Emniyet Müdürlüğünde ayrı ayrı hücrelerde bırakıldıktan sonra salıverilmişlerdi.

Markopaşa'daki bütün yazılar, Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in aldıkları kararla imzasız çıkardı. Bu iki yazı da imzasızdı. Aziz Nesin «Topunuzun köküne kibrit suyu» başlıklı yazısının hedefinin Cemil Sait Barlas olduğu açıkça belliyken, bu yazıda «hükümetin manevî şahsiyetine hakaret» suçu olduğu ileri sürülerek Markopaşa aleyhine basın savcısı Hicabi Dinç dâva açmıştı. Markopaşa'nın hem sahibi, hem de sorumlu yönetmeni olarak —kendi isteği ve üstelemesiyle— Sabahattin Ali gözüküyordu. O dönemdeki basın kanununa göre, suç görülen yazılardan ötürü, hem gazetenin sahibi, hem sorumlu yönetmeni, hem de yazının yazarı cezalandırılırdı. Sabahattin Ali ve Aziz Nesin, ikisi birden tutuklanmasınlar diye, biri tutuklanırsa, Markopaşa'nın yayını yine sürsün diye, Sabahattin Ali, Aziz Nesin'in «Topunuzun Köküne Kibrit Suyu» başlıklı yazısını üzerine aldı, kendi yazdığını söyledi. Bu yazıdan ötürü, üç ay hapisle cezalandırıldı. Daha sonra Aziz Nesin de başka yazıdan tutuklandı.

Sabahattin Ali, Üsküdar Paşakapısı Cezaevinde, sınır dışına adam kaçırmaktan sanık Bulgaristan göçmeni Berber Hasan adında biriyle tanıştı. Bu berber Hasan, Sabahattin Ali'yi dışarda Ali Ertekin adında bir sabıkalıyla tanıştırdı. İşte Sabahattin Ali'yi, yurt dışına kaçırmak va'diyle sınırda öldüren bu Ali Ertekin'dir. «Kökü dışarda» tartışmasının doğurduğu olaylar, büyük bir yazarın ölümüne giden yolu açmıştı.

1950'de iktidar değişmişti. 27 yıllık tek parti iktidarını elinde tutan CHP devrilmiş, DP iktidara gelmişti. Çok partili düzen değişikliğinin ilk Büyük Millet Meclisi toplanmış, milletvekilleri yemin etmiş, hükûmet kurulmuş, başbakan olan Adnan Menderes hükümet programını okuyordu. Başbakan olarak yaptığı daha ilk konuşmada Adnan Menderes mizah gazetelerine saldırıyordu. Bu saldırının hedefi, gazete söylenmemekle birlikte, Aziz Nesin'in o sıra çıkardığı mizah gazetesiydi; çünkü siyasal gülmece yapan tek gülmece gazetesi oydu. Başbakan Menderes'in o konuşmasından gülmece gazeteleriyle ilgili bölümünü sunuyoruz:

Dönem: 9 Cilt: 1

ÜÇÜNCÜ BİRLEŞİM

29.V. 1950 Pazartesi

İstanbul milletvekili Adnan Menderes'in kurduğu hükümetin programı.

Sayfa: 30

Adnan Menderes — .....

Muhterem arkadaşlar;

Bir az yukarda millete malolmuş inkılâplarımızın korunmasından bahsetmiştik. Bu konuda bilhassa üzerinde duracağımız mesele memleketi içinden yıkıcı aşırı sol cereyanları kökünden temizlemek için icabeden kanunî tedbirleri almaktır. (Soldan alkışlar) İrticai ve ırkçılık gibi ayrıcı cereyanları vasıta olarak kullanan ve çok defa kendisini bu maskeler altında gizleyen aşırı solcu hareketlere karşı gereken bütün tedbirleri almakta asla tereddüt etmiyeceğiz. Biz bugünün şartları içinde aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda mütalâa etmek gafletinde bulunmıyacağız. (Soldan bravo sesleri) Bugün aşırı sol cereyanlara mensup olanların, mücerret bir fikir ve kanaat sahibi olmaktan ziyade, yıkıcı cereyanların aletleri olduklarına şüphemiz yoktur. Fikir ve vicdan hürriyeti perdesi altında bütün hürriyetleri kan ve ateşle yoketmekten başka bir maksat gütmeyen bu ajanları adalet pençesine çarptırmak için icap eden kıstasları vuzuh ve katiyetle tesbit etmek zaruretine inanıyoruz. (Alkışlar) Ancak bu suretledir ki, mizah veya siyasî tenkid kisvesi altında ayakta tutulmak istenilen ve hakikatte düpedüz aşırı sol cereyanların eseri olan neşriyatın tahribatından memleketi korumak kabil olabilecektir.

İrticai tahrike asla müsaade etmemekle beraber din ve vicdan hürriyetlerinin icaplarına riayet edeceğiz. Hakiki layikliğin manasını biz böyle anlamaktayız.

Cumhuriyet döneminde iktidarın gülmeceye karşı baskısını gösteren daha pekçok belgeler vardır.

Şimdi sunduğumuz «Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı» nın düzyazı bölümünden sonra yayınlamayı tasarladığımız, Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı'nın ikinci cildi olan taşlama bölümünde de, gülmece üzerine araştırmamızın, yer darlığı nedeniyle bu kitaba girememiş olan bölümlerini de vereceğiz.

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR
(1864-1944)

İstanbul'da, Ayazpaşa'da doğdu. (17 Ağustos 1864) Babası, Hünkâr yaverliğinde bulunmuş, Erzurum Mevki komutanıyken ölmüş Mehmet Sait Paşa'dır. Hüseyin Rahmi dörtbuçuk yaşında dayken, annesinin ölümü, babasının ikinci kez evlenmesi üzerine, büyükannesinin Aksaray'daki evinde, teyzesinin ve komşu kadınların arasında büyümüştür. Çelimsiz bir çocuktu. İlk gittiği mahalle okulunda, hocasının suratına su sıktığı için dayak korkusuyla okuldan kaçmış; zorlanınca da, okula gidiyorum diye evden çıkarak çantasını bir duvar yıkıntısının kovuğuna sakladıktan sonra, Sütçü bostanı, Cinci meydanı, Langa, Samatya demeyip serseri dolaşmış, sonunda yakalanınca, Hırka-i Şerif'teki büyük teyzesinin evine kaçmış. Eniştesi onu «Mahrec-i Aklâm» adlı okula yazdırmıştır. Bu okul da kapanınca, tarih öğretmeni Abdurrahman Şeref çok beğendiği ondört yaşındaki Hüseyin Rahmi'yi, müdürü bulunduğu Mülkiye Mektebi'ne (Siyasal Bilgiler Okulu) almıştır. Bu okulu bitirince, Meşrutiyet'in ilânına dek (1908) memurluk yaptı. Meşrutiyet'le birlikte gazeteciliğe başladı. O kısa memurluk yılları, sonra da iki dönem Kütahya Milletvekilliği (1935-1943) dışında, yaşamını kalemiyle kazandı.

Daha oniki yaşındayken Gülbahar Hanım adlı bir oyun yazdı. Bu oyun yayınlanmadı. Yayınlanan ilk yazısı, Ceride-i Havadis gazetesinde çıkan «İstanbul'da bir Frenk» tir. (1887) O zaman bu yazıyı okuyan Beşir Fuat:

— Bu çocukta espri komik var, dikkat edin! demişti.

1901'de Alafranga adlı romanı İkdam gazetesinde tefrika edilirken, içinde geçen «haşerat» sözünün hafiyeleri (muhbirleri) düşündürdüğü yargısına varılarak, romanın yayınlanmasının sansürce yasaklanması üzerine Hüseyin Rahmi Meşrutiyet'in ilânına dek susmuştur.

Meşrutiyet'in ilânıyla birlikte, 24 Temmuz 1908'de ilk sayısı

çıkan «Boşboğaz ile Güllâbi» adlı haftada iki kez çıkan bir mizah dergisi yayınlar. Ahmet Rasim ve kitapçı İbrahim Hilmi (Çığıraçan)'la birlikte çıkardıkları Boşboğaz mahkemeye verilir. Beraet eder. Ama ancak 36 sayı sürebilen Boşboğaz kapatılır.

İkdam Gazetesinde tefrika edilirken yarım kalan Alafranga adlı romanını, bu kez Şipsevdi adıyla Sabah gazetesinde tefrika ettirdi.

Ünlenmesini sağlayan ilk romanı «Şık»tır. Ahmet Mithat Efendi'ye postayla gönderdiği bu roman, Tercüman-ı Hakikat'te tefrika edildi. (1888) O tarihten başlayarak Ahmet Mithat Efendi'nin gazetesi Tercüman-ı Hakikat'te, sonra da İkdam gazetesinde (1894) çalışmaya başladı. Ardarda romanları tefrika edildi, hikâyeleri yayınlandı. Daha sonraları eserleri Sabah, Vakit, Zaman, Cumhuriyet, Sonposta gazetelerinde yayınlandı.

1912'de Heybeliada'ya taşındı. Bir süre sonra orda yaptırdığı köşke yerleşerek, yaşlı yengesi, yengesinin kızı, çok sevdiği çocukluk arkadaşı emekli albay Hulûsi Bey'le yaşamını sürdürdü. Hiç evlenmedi.

1924 yılında Son Telgraf gazetesinde tefrika edilen «Ben Deli miyim?» adlı romanı, ahlâk bozucu olduğu nedeniyle kovuşturmaya uğradı, Hüseyin Rahmi'yle birlikte gazetenin sorumlu yönetmeni Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu mahkemeye verildilerse de, dâvâ beraetle sonuçlandı.

Yaşamının son otuzbir yılını Heybeliada'da, tepedeki köşkünde geçirdi ve orda öldü. (8 Mart 1944) Heybeliada mezarlığına gömüldü.

40 roman, 2 oyun, 7 hikâye, 2 tartışma, 6 çeviri kitabı vardır.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

CENAP ŞAHABETTİN DİYOR Kİ:

Bir kitap meraklısı bana sorsa:

— Kütüphanemde Hüseyin Rahmi'nin eserlerini nereye koyayım?

Derim ki:

— Kant'ın ve Descartes'in, hatta yanına değil, yerine!... Zira içinde yaşayacağım âlemi bana onlardan iyi öğretir.

Ve ilâve ederim:

— Onların yerine de Schopenhaver'in yanına. Çünkü meziyetlerden ziyade metaibi (kusurları) serer; üstadın sayabileceğimiz yüzlerce hikâyeleri arasında bir tanesi olsun güzel insaniyet nümunesi olmak üzere gösterilemez. Kahramanlarının elbisesini ve derisini deler, bütün gizli pürüzlerini ortaya çıkarır.

ALİ CANİP YÖNTEM DİYOR Kİ:

İstanbul'un mahalle hayatını, mahalle kadınlarının psikolojisini Hüseyin Rahmi Bey ayarında bugüne kadar hiçbir romancı çizmemiştir. Ahmet Rasim Bey'le Hüseyin Rahmi Bey, edebiyatımızda biri makaleleriyle, biri hikâyeleriyle İstanbul'un renk ve hayatını tesbit etmişlerdir.

İBRAHİM ALÂETTİN GÖVSA DİYOR Kİ:

Konuları kimi zaman romantik, ama yazışı tamamiyle realisttir. Hayatımızın, hele İstanbul hayatının belirli devirlerindeki pekçok evrelerini bütün çıplaklığıyla, çok kez gülünç, bazan de hazin olarak yazılarında buluruz.

İSMET İNÖNÜ DİYOR Kİ:

Hüseyin Rahmi'nin cin, peri hikâyelerini konu olarak alan ve bunların boşluğunu sanatla belirten eserleri yıllarca sevile sevile okunmuştur; bu eserler bâtıl inanışları yıkmak, halkın zihnini bugünkü devrime hazırlamak yönünde gerçekten yararlı olmuştur.

— Refik Ahmet Sevengil'in
Hüseyin Rahmi Gürpınar kitabından —

REFİK AHMET SEVENGİL ANLATIYOR:

Sahte bir aristokrasinin özentisiyle taklit bir hayat sürülen o dönemde Hüseyin Rahmi'yi «Halk yazarıdır» diye hor görmek istemişlerdi; bu sanat halk hükûmetinin kuruluşundan sonra bir yazar için en büyük şeref sayılmalıdır. Hüseyin Rahmi, o şerefi bu dâvânın ortaya çıkmasından önce kazandı.

(.....)

Çocukluğu eski İstanbul hanımları arasında geçmiş; aradaki yarım yüzyıldan epeyce çok zamana rağmen o hayatın etkilerini jestlerinde kuvvetle koruyor; gün görmüş, geleneğe bağlı, kibar bir İstanbul hanımefendisi gibi çoğu kez ellerini ya dizlerinin

üstünde, ya göğsünün üstünde kavuşturarak oturur, gülerken parmakları birbirine bitişip güzel bir siper haline gelen bir eliyle aözını örter; kahkahaları küçük, sessiz ve kibardır; dudaklarında sönen gülmesi bir süre de gözlerinde sürer.

Kadınlar arasında geçen çocukluk yaşamından kalan başka bir anı da şu: Çok iyi tentene örer, yastık işler, beyaz işi yapar. Heybeliada'daki köşkünü ziyaret edenler üstadın bu türlü eserlerini de görerek zevk duyarlar.

Bir aralık hafifçe hastalanmış, hekimler o günlerde çokça yorulduğunu söyleyerek bir sürmenaj ihtimali karşısında bir zaman okuyup yazmasını yasak etmişlerdi. Haber alınca kalkıp ziyaretine gittim; arkasında ev elbisesi, başında da yünden örme bir takke vardı; gözlerimin bu takkeye gittiğini farketmekte gecikmedi.

— Zihnimi meşgul etmeyecek iş aradım, kemik tığ aldırdım, bu takkeyi ördüm, dedi, yalnız el hareketiyle oluyor. Bir tanesi iki günde çıkıyor. Dört gündür bu işle uğraşıyorum. Başımdakinden başka bir tane de yukarda var, onu da size hediye edeyim!

Gülerek, zıplayarak, hafif, neşeli, genç bir eda ile odadan çıktı, merdivenleri tırmandı, elinde kırmızı mavi iki renk yünden örülmüş bir takkeyle döndü:

— Elceğizimle yaptım! diyerek uzattı.

Sonra:

— Rica ederim, kendiniz giyiniz; hayatta karşılaştığınız türlü felâketler yetişmezmiş gibi bir de ben size külâh giydirmiş olmayayım! dedi.

Şimdiye dek hiç evlenmemiştir. Birgün sebebini sorduğum zaman önce sıkıldı. Çocukluğunda aralarında büyüdüğü eski İstanbul hanımlarından öğrenilmiş bir utangaçlık edasıyla kızardı, sonra galiba soruyu cevapsız bırakmış olmamak için gülümledi:

— Yattığım odada başka nefes istemem, sinirlenirim; bunun içindir ki misafirlikte kalamam... dedi.

Sonra biraz daha açıldı:

— Efendim, yazarlardan kim evlendiyse yaramaz olmuştur. Ernest Rönan da bekârmış, kendisine nedenini sormuşlar, «İnsanlar ikiye ayrılır; bir bölüğü beyniyle, bir bölüğü de bedeniyle çalışır. Ben birincilerdenim.» cevabını vermiş... dedi, uzun uzun güldü.

Pek gençken, Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yazar olarak çalıştığı sıralarda bir aralık gazetenin sahibi ve o zamanın büyük otoritesi Ahmet Mithat, kızını Hüseyin Rahmi'ye vermek istemiş,

genç yazarını alıp Beykoz'daki çiftliğine de götürmüş, aile arasına almaya kalkmıştı. Ahmet Mithat'ın pek iyi yetiştirilmekte olan, afif, değerli ve faziletli bir kızı vardı; ama Hüseyin Rahmi esasta evlenmek niyetinde olmadığı için Ahmet Mithat'ın teklifini nezaketle ve özür dileyerek savuşturdu.

(.....)

Üstadın yüzündeki asîl kırışıklıkları daima bir genç kız utangaçlığıyla süslü gördüm ve kimi eserlerindeki o gerçek hayat sahnelerini nasıl tesbit edebildiğine çok kez hayret ettim.

Dostluk ettiği kimseler azdır, ama dostlarına karşı vefası çoktur. Elli yıl arkadaşlık ettiği kendisi gibi bekâr emekli albay Hulûsi Bey'in, Hüseyin Rahmi'ye ve Hüseyin Rahmi'nin ona gösterdiği dostluk ve bağlılık yirminci yüzyılın ahbaplıkları arasında eşine raslanılmayacak bir vefa ve feragat şaheseri sayılmalıdır.

(.....) Emekli albay Hulûsi Bey'i benim gibi herkes sever, sayar ve beğenirdi; ama o benden ve herkesten önce Hüseyin Rahmi'nin Hulûsi Bey'idir. Yarım yüzyıldan çok süren bir arkadaşlıkla birbirlerine bağlanan bu en temiz, en iyi iki insan bir evde otururlar, bir evde yaşarlar, bir evde yiyip içerler ve romancı yazıhanesinin başına geçip eserlerini yazarken, arkadaşı salonun bir köşesindeki kanapenin üstünde oturup kitap okurdu.

İkisi de hiç evlenmemişlerdir. Gençliklerinde birlikte gezip tozmuşlar; olgunluk ve yaşlılık çağlarını birlikte geçirdiler.

(.....) Yazarın yazılarını gazetelere, kitapçılara albay Hulûsi Bey getirir, pazarlıkta hazır bulunur, çok kez pazarlığı o yapardı; her zaman parayı almaya o gelir, makbuzları o imzalardı.

— Refik Ahmet Sevengil'in (Hüseyin Rahmi Gürpınar) adlı kitabından —

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN DİYOR Kİ:

Tasvir ve hikâye ettiği yerlerde devrinin genel yazış tarzından hiç de ayrılmış görülmez. Fakat asıl özelliği, şahıslarını konuşturduğu bölümlerdir. İstanbul Türkçesini bütün özlüğü ve özelliğiyle ondan kuvvetli, ondan canlı olarak kimse kullanmış değildir. Hüseyin Rahmi'nin bu yanı her zaman incelenmesi gereken bir değerdir. Yazarı, birçok meslek arkadaşlarının unutulmak, anılmamak gibi uğradıkları tehlikeden kurtaracak olan ve edebiyat tarihimizdeki yerini sağlamış bulunan da bu özellikleridir.

ABDÜLHAK HÂMİT DİYOR Kİ:

Hüseyin Rahmi'yle, Hemedanîzade Ali Naci (Karacan) ve Şahabettin Süleyman arasında çok şiddetli tartışmalar geçtiği ve Hüseyin Rahmi'nin ağır saldırılara uğradığı o günlerde Viyana'da bulunan Abdülhak Hâmit, duyduğu üzüntüyle Hüseyin Rahmi'yi savunan «İhkak-ı istihkak» (Hakkettiği şeyi hakkı olarak almak) başlıklı on dörtlükten kurulu bir şiir yazmış, bunu Süleyman Nazif aracılığıyla Hüseyin Rahmi'ye göndermişti. Bu şiirden üç dörtlüğü örnek olarak sunuyoruz:

Ey hikâyet-nüvis-i bî mânend,
Hüseyin Rahmi-i hakikatgû!
Sen iken Türklerin Emil Zola'sı
Ne demek kaale almamak üdeba?
Gâh gâh âmiyane olsa bile,
Sözlerin bence aynı felsefedir.
Nazm-ı mensurun ey musavvir-i şi'r,
Olmaz erbab elinde mahv ü heba.
Ben eminim ve sen de mutmain ol,
Sökecek öyle bir şafak ki yarın,
Senin ey vâiz-i hayâ ü edeb,
Olacak nâmın ebleg-i üdeba.

AHMET HAMDİ TANPINAR YAZIYOR:

Türk romanında hakiki konuşma Hüseyin Rahmi'yle başlar. Onda her cins adam ve her cins konuşma vardır. Hüseyin Rahmi'nin büyük kuvveti insan yaratmasını bilmesidir. Kahramanları, kitabın ortasında tabii muhitlerindeymiş gibi yaşarlar. Biraz fazla saçılır, dökülürler! Ama yaşarlar! O, halkımızı ve hayatımızı tanıyan yazarlardandır. Ama asıl edebiyatımıza sokak onunla girmiştir.

Hüseyin Rahmi'nin mizahı biraz psikolojiyle birlikte yürüseydi insanları biraz birey ve talih olarak görseydi ne kadar iyi olurdu. O zaman kitaplarını dolduran ve çoğu gerçekten lezzetli olan o konuşmalar yalnızca gerçekten yakalanmış küçük çizgiler ve onların abartmaya kaçan orkestrasyonu olarak kalmazlardı. O zaman herkes kendi talihinin hissiyle yaşanmış bir yaşamın tecrübesi içinden ve onun kendi ağzında kalmış tadıyla konuşacağı için, kitaplarının sonuna koyduğu o felsefî mülâhazalar, o soyut düşünceler bu eserleri boş yere ağırlaştırmazdı.

Hüseyin Rahmi bu eksiği yaşama sevgisiyle giderir. Birey olarak pekaz kimseyi seven, tesadüf ettiği her yüz, her karakter karşısında bu kadar soğuk bir gözlemci olan bu yazar bizzat yaşamın karşısında ne kadar sıcaktır.

(.....) Mizah meslek olmamak şartıyla güzeldir. Onu herşeyin yerine koyduğumuz zaman evren müstehçen bir sırıtmadan başka bişey değildir. İnsanın bugün gibi dün de yalnızca gülebilmesi için budala olması gerekir. Hüseyin Rahmi bir yerde komiği durdurmasını bildiği için güzeldir. Bunu bazen sanki farkında olmaksızın yapar. (.....) O zaman sevmek ve acımak dediğimiz mucizeli dünyaya gireriz.

— 1 Nisan 1944 günlü Ulus gazetesinde «Roman ve romancıya dair notlar» adlı yazısından. —

HÜSAMETTİN BOZOK YAZIYOR:

Yazar, bütün hayatı boyunca, şehrin ve şehirlinin sanatçısı olarak kalmış gibidir. Romanları, İstanbul'un eski kale duvarlarını aşamamıştır. En geniş coğrafya çerçevesi, doğuda Yakacık ve batıda Yeşilköy'dür. Bu iki nokta arasında ve Boğaz'ın iki kıyısına yapışmış dar şerit içinde İstanbul, Tanzimat ve Edebiyat-ı Cedide romanında olduğu gibi Hüseyin Rahmi'de de kapalı bir bütün olarak kalmıştır.

Ancak burada pek farklı bir nokta görüyoruz. Hüseyin Rahmi, yaşadığı günlerin bazı yazarları gibi köy deyince güllük gülistanlık bir cennet köşesi anlamamaktadır. Sırası düşüp de yolu köye doğru uzanınca, yüzyıllarca sefalet ve darlık içinde kıvranan Türk köyünün —ana meselelerini olmasa bile— hazin ve yürekler paralayıcı görünüşünü gözden kaçırmayacak kadar anlayışlıdır.

— Yeditepe Dergisi, 19 Ağustos 1964 —

İLHAN TARUS YAZIYOR:

Hüseyin Rahmi'nin romanlarında gördüğümüz geniş yaşam alanı, çeşitli ve kalabalık kişilikler, olaylar bir yana, büyük yazarın bitürlü derlenip toparlanıp İstanbul dışına çıkamadığını görürüz. İstanbul dışı, hemen Üsküdar'dan itibaren, bir karanlık dünyadır. Yazar, ancak zorda kaldıkça ve yaban gereçlere gereksinme duydukça, o da yarı komik bir geçit, yarı maskaraca bir motif uğruna, memleketin öteki yanlarına göz atar. Atar ya, oralarda seçebildiği, görebildiği hele alıp getirebildiği hiçbir

şey yoktur. Benzetme rahmetlinin ruhunu ne kadar incitecek de olsa şunu söylemek gerekir ki Hüseyin Rahmi, ancak Karagöz'ün duyduğu ihtiyaç ve zorunluğa benzer etkilerle başkent dışına uzanmıştır. Ya da buna benzer bişey...

Bunları elbet o büyük yazarı küçültmek gibi bir erek ile yazmıyorum. Tam tersine, onun görmediği hiçbir motife yaklaşmadığını, bundan tırım tırım kaçtığını belirtmek istiyorum.

— Yeditepe, 19 Ağustos 1964 —

AVNİ İNSEL'DEN ANILAR:

Yazdığı muazzam ve hepsi birer şaheser olan romanlarına bakarak kendisini, iriyarı, atak, kelimenin tam anlamıyla «bıçkın» bir insan tahmin ederdim. Ama ufaktefek, nerdeyse lilipütien bir vücutla karşılaştığım zaman şaşkınlıklar içinde kaldım. O bunun farkına vardı ve hemen:

— Benimle tanışan hep sizin gibi hayâl kırıklığına uğrar, dedi.

⁂

Üstadla bigün Büyük Millet Meclisi'nin bahçesinde oturuyorduk. Hâmit'in öldüğü günlere geliyordu. Yanımıza, edebiyat fakültesinde olduğunu sonradan öğrendiğim bir genç sokuldu. Hüseyin Rahmi Bey'in eline sarıldı ve heyecanla,

— Beyefendi, Hâmit öldü, bundan sonra üstad sizsiniz! dedi.

Hüseyin Rahmi Bey gülümseyerek,

— Desenize, bundan sonra benim ayağım çukurda... dedi.

⁂

(.....) İçine kapanarak yaşamayı tercih ederdi. Ziyafetlerden hoşlanmazdı. Bigün her ikimizin de sevdiği bir ahbabı kıramadı. Ailenin çok iyi Fransızca, İngilizce, Almanca bilen genç kızı bana yakındı. Yemekte, batılılaşmış olan bu hanım bana Hüseyin Rahmi Bey'in kitaplarından bikaçının adını sordu. Ben de muziplik olsun diye,

— Makber, Eşber... dedim.

Biraz sonra genç hanım, Hüseyin Rahmi Bey'e,

— Beyefendi, eserlerinizin hayranıyım, hele Makber'le Eşber'e bayılırım... dedi.

Hüseyin Rahmi Bey bilinen nezaketiyle,

— Ben de Hâmit'in Mürebbiye ile Torman adlı eserlerine ber'e bayılırım... dedi.

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

(.....) Savaş yıllarını (Birinci Dünya Savaşı) Heybeliada'da köşkünün yalnızlığında geçiren Hüseyin Rahmi (O da İttihatçıları neden sonra eleştirmeye cesaret edecektir), İkdam'daki tiyatro yazıları dışında eser çıkarmaz; 1919'dan sonra, kitaplaşacak romanlarının yazımına adanır. (.....) 1936'da Kütahya milletvekili seçilen Hüseyin Rahmi 1943'e kadar bu görevde kitap çıkarmak gereğini pek duymaz.

(.....) Dünya değiştiği halde Hüseyin Rahmi değişmemekte, ilk eserlerindeki konu ve yöntemlere bağlı kalmaktadır. Eski yaşam tablolarını anılarından alıp töre ve geleneklerimizi canlandırdığı için, eserinde büyük bir malzeme yatar. Ama iki özelliği hep aynı kalır: Düşüncelerini sorumlu olmayan kişilere söyleten kaçak eleştirisi, konularını bir İstanbul konağı-köşkü içinde yaşatan kişiler kadrosu. Bir halk romancısının kolaylıklarını sonuna kadar kullanan Hüseyin Rahmi, gazete tefrikacılığı ve eserlerinin geliriyle geçinerek, ilk profesyonel yazarlarımızdan biri olur. Günümüzde de eserleri sâdeleştirilerek yayınlanmakta, Ahmet Mithat sonrasının okur kuşağını doyurmaktadır.

— Çağdaş Türk Edebiyatı —

BİR ANI:

Hüseyin Rahmi, bikez yurtdışı gezisine çıktı, Kahire'ye gitti. Kahire'de ehramlar önünde, deve üstünde çektirdiği bir resmini Refik Ahmet Sevengil'e gönderdi. Deve üstündeki resminin arkasına şunları yazmıştı:

«Hayatımda çıkabildiğim en yüksek mevki bu devenin sırtıdır; orada da garip bir baş dönmesi hissediyorum ve düşmemek için iki elimle devenin hamuduna tutunuyorum.»

AGÂH SIRRI LEVEND YAZIYOR:

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Türk romancılığında bir aşamadır. Hayatı boyunca kaleme aldığı çeşitli romanlar ve hikâyeler, toplum hayatımızın 100 yıldanberi geçirdiği evreleri canlandırıp yeşatan birer sergidir.

(.....) O, romanlarına seçtiği konuları hayattan alırken, olduğu gibi tasvir etmedikten başka, kahramanlarının davranış-

larına kayıtsız kalmamış, onları bazı kere benimsemiş, bazı kere kınamış, kendi düşüncelerini ve hükümlerini de eklemiştir. Son hükmü okurlara bırakmamak, bu işi kendi üzerine almakla realizmin ilkelerinden de ayrılmıştır.

Hüseyin Rahmi'nin romanlarında romantizme kaçan yönler de çoktur. O edebî mesleklerin hepsinden yararlanmıştır.

Hüseyin Rahmi'nin romanları bir bakıma eski gelenek ve görenekleri bütün canlılığıyla yaşatan birer «moeurs» romanıdır. En kuvvetli yönü de budur.

(.....) Şahabettin Süleyman, Rübap dergilerinde çıkan ikinci yazısında (Hüseyin Rahmi'nin Cadı adlı romanını eleştirir), avam (halk) için edebiyat olamayacağını söylüyor. Hüseyin Rahmi ise «Cadı Çarpıyor» adlı eserinde şu cevabı veriyor:

«Avam için edebiyat olmazmış... Ne saçma! Avam bilgisizlik içinde boğulsun, koca bir millet yokluğa mahkûm olsun, biz karşıdan seyrine bakalım, öyle mi?

Siz edebiyatı kendi aranızda geçen kalp akçaya, yalnız seçkinlere özgü bir şifreye çevirmek istiyorsunuz. Edebiyat yolunuzun dışında kalanları akıl sahibi saymamaya kalkıyorsunuz.»

(.....) Burada, romancımızınençok kazanan yazarlardan biri olduğunu belirtmeliyiz. 1895 yıllarında, İkdam gazetesinden hergün tefrika başına bir altın aldığı söylenir. Başka bir geliri olmaması, hayatını kalemiyle kazanması, eserleriyle kendine bir varlık sağlayabilmesi, bunu açıkça gösterir.

(.....) Romanın en canlı ve en gülünç yerleri, iki kişi arasındaki konuşmalardır. Bunlar, Ermeni, Rum, Çerkez hizmetçiler, beslemeler, ya mahalle külhanbeyleri, ya kopuklar ya da dünyada olup bitenlerden habersiz, ancak mahallede komşu evlerde gençleri gözetleyen kocakarılardır. Hepsi de kendi ağzıyla konuşur. Yarım cümleler, bozuk söyleyişler, ters anlayışlar, açıklamak için verilen cevaplar, kahkahalar, toplar. Denebilir ki, romancı büyük ustalığını burada göstermiştir.

(.....) Bazı kere konuşmaların Karagöz'deki, Ortaoyunu'ndaki tekerlemeleri andırdığı da olur.

Olaylar arasında tabii olmayanlar çoktur.

(.....) Romanların arasına sokuşturulan parçaların çoğu, konuyla ilgili ahlâkî ve felsefî düşüncelerdir. Yazar burada uzun uzun fikir yürütür. O, bunu bilerek ve isteyerek yapmaktadır; şöyle açıklıyor:

«Ben her eserimde okurlarımı, avamca eğlenceli yazılar arasında yüksek bir felsefeye doğru çekmeye çalışırım.»

Görülüyor ki romancımız, ustasından daha da ileri gitme çabasındadır. Ahmet Mithat «hâce-i evvel» ilk öğretmen olarak sırası düştükçe okurlara gerekli bilgi veriyordu. Yazarımız, basit bilgiyle yetinmeyerek okurlarını akıl hastalıklarından determinizme kadar en yüksek felsefî fikirlere alıştırmak isteğindedir.

(.....) Hüseyin Rahmi, kendisini eleştirenlere verdiği cevaplarda hiçbir zaman soğukkanlı davranamamış, bunları hep ağır ve daha şiddetli karşılamıştır.

(.....) Roman, küçük hikâye, tiyatro eseri ve şiir yazan, gazetelere türlü konularda yazı yetiştiren, Fransızcadan çeşitli romanlar çeviren, hakkındaki eleştirilere verdiği sert ve ağır cevaplarla uzun tartışmalara girişen Hüseyin Rahmi, Türk edebiyatı tarihinde, kendi çığırında tek kalmış usta bir romancı ve hikâyeci olarak yer alır.

— Agâh Sırrı Levend'in «Hüseyin Rahmi Gürpınar» adlı kitabından —

YAŞAR NABİ NAYIR YAZIYOR:

Hüseyin Rahmi, en çok roman alanında çalıştı. Eserlerinde her zaman aynı gücü gösteremedi; aynı eser içinde en canlı sayfalardan sonra zevksiz bir gazete makalesini andıran bölümlerin yer aldığı da çoktur. Bu ölçüsüzlük kusuru ve üslûp özensizliği yüzünden yaşayacak güçte eserlerinin sayısı çok değildir.

— «Türk Hikâye Antolojisi» adlı kitaptan —

CEVDET KUDRET YAZIYOR:

(.....) Hüseyin Rahmi'nin romanları «töre romanı»dır. Büyük konak ve yalılarda yaşayan insanlardan en kenar mahallelerde yaşayan yoksul halka kadar, paşası, efendisi, hanımı, küçükbeyi, gelini, kaynanası, mürebbiyesi, metresi, züppesi, zamparası, delisi, doktoru, hacısı, hocası, emeklisi, küçük memuru, ahçısı, hizmetçisi, yanaşması, evlâtlığı, üfürükçüsü, büyücüsü, tulumbacısı, dilencisi vb. ile eski İstanbul'un her katından insanları onun eserlerinde kendi çevreleri, kılıkları, görenek ve gelenekleri, düşünceleri, inançları, dilleri ve her türlü özellikleriyle yaşamakta; yarım yüzyıl önceki İstanbul'un atlı tramvayları (Şıpsevdi), Kâğıthane âlemleri (Bir Muadele-i Sevda), ramazan gecelerinde Şehzadebaşı gezmeleri (Son Arzu), mahalle baskınları (Tebessüm-i Elem), ölü gömme törenleri, kenar ma-

halle kadınlarının konuşmaları vb. bütün ayrıntılarıyla yazıya geçirilmiş bulunmaktadır.

(.....) Ahmet Mithat Efendi'den ayrıldığı nokta, öğretmek istediği şeyleri kendi ağzından değil de, kahramanlarının birinin ağzından vermesindedir.

(.....) Cümleleri kuruluş bakımından kusursuz olmakla birlikte, üslûbu özenli değildir. Üslûptan önce düşünceye önem vermiş, sağlamlığı süse yeğ saymış; bütün eserlerini süssüz ve tabii anlatımla yazmıştır.

— Cevdet Kudret, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, I. Cilt —

REFİK HALİD KARAY DİYOR Kİ:

Hüseyin Rahmi büyük bir kuvvettir. Bütün bir devri Ahmet Mithat Efendi gibi yaşatmıştır. Ama ne yazık ki eserleri haşviyyatla (gereksiz doldurmalar, uzatmalarla) doludur. Onların arınması gerekir. Hüseyin Rahmi'nin eserlerini bu biçimde temizleyerek onu aynı zamanda günümüz mizah romancısı haline getirmek çok yerinde olur.

— Mustafa Baydar'ın «Edebiyatçılarımız ne diyorlar» adlı kitabından —

İBRAHİM TATARLI YAZIYOR:

Hüseyin Rahmi toplumun sınıf ayrılaşması ve toplumsal karşıtlıkların artması zemini üzerinde, kent emekçi halkının sömürücü sınıflara karşı kabaran nefret, kin ve sınıf düşmanlığını betimlemiştir. Bunlar, okuryazar olmayan kent halkının alelâde tabakalarında içgüdüye dayanan bir memnuniyetsizlik ve intikam alma tutkusu halini almıştır. Çok kez başkaldırıcılık, mahalle yoksul kadınlarında olduğu gibi dinsel bir tüle bürünmüştür. Onlar, varlığına inandıkları tanrıdan zenginlerin cezalandırılmasını istemektedirler. Fakat halk aydınları arasında, bu bir sınıf bilinçlenmesi biçimini almaktadır. Yazar Nüzhet Ulvi'nin kişiliğinde, sosyalist düşünün Türk toplumunu nasıl sarmaya başladığını görmekteyiz.

Türk düzyazısında herhalde ilk olarak Hüseyin Rahmi'nin yansıttığı bu eğilim, 1908 burjuva inkılâbıyla Mütareke yılları arasındaki tarihsel gerçeklere uygundur.

(.....) İşitilmedik Bir Vaka' romanında yazar, batıl fikirlerin ve dinsel bağnazlığın temelsizliğini, çürüklüğünü ve anlamsızlığını betimlemiştir.

Hüseyin Rahmi, Türk edemiyatında İbrahim Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal'in zamanından beri tartışılan, sınıflı toplumlardaki kanuniyet sorununu yeni koşullarda, yeni anlayışla çözümlemek istemiştir. O, burjuva kanuniyetinin, bir sınıf kanuniyeti olduğunu, emekçilerin ezilmesi ve sömürülmesine hizmet ettiğini göstermiştir.

— «Hüseyin Rahmi'den Fakir Baykurt'a kadar Türk Romanı» adlı kitaptan, Sofya, 1968 —

FETHİ NACİ YAZIYOR:

En önemli özelliği, aşağıyukarı yarım yüzyıllık bir süre boyunca toplum hayatımızdaki değişikliklerin İstanbul'daki belirtilerini romanlarında göstermek olan Hüseyin Rahmi ilk romanlarında toplumsal hayatımızın geleneksel yaşayışının yer yer kırılmaya başlamasıyla, toplumla bağdaşamayan, yerleşmiş değerlerin baskısı karşısında gülünç durumlara düşen kişileri anlatırken (meselâ Şıpsevdi'deki Meftun Bey), giderek, toplumsal ilişkilerdeki değişikliklerin derinleştiği, değer yargılarının, kuşakların, toplumsal sınıfların açıkça ortaya çıktığı bir devrin genel sorunlarını kurcalamaya başlar; bireysel yozlaşmayı aşan genel bir çöküntüyü anlatan romanlar yazar.

(.....) Hüseyin Rahmi, Avnüsselâh'ı (Utanmaz Adam romanının kahramanı) kullanarak, bütün bir toplumun yergisini yapar; onun için önemli olan, toplumun bozukluklarını göstermek, kendi düşüncelerini açıklamaktır; bu amaç için romanı, bir araç olarak kullanır. Kendi söyleyeceklerini, kimliklerine aldırmadan, kişilerine söyletir.

(.....) Ne var ki bu gözlemlere dayanarak vardığı sonuçlar için doğru denemez. Hüseyin Rahmi, toplumların geçit dönemlerinde insanların hayatlarında görülen bozukluklar ve çöküntülerle, toplumların tarihsel, ekonomik durumları arasındaki ilişkileri görememiş, buyüzden, kişilerdeki o yozlaşmayı sadece açlıkla, cinsiyetle, hayvanî içgüdülerle açıklamaya çalışarak yanılgıya düşmüştür.

— «On Türk Romanı» adlı kitabından —

AHMET HAMDİ TANPINAR YAZIYOR:

Hüseyin Rahmi'nin mizahı biraz psikoloji ile birlikte yürüseydi, insanları biraz fert ve talih olarak görseydi, ne kadar iyi olurdu. O zaman kitaplarını dolduran ve çoğu gerçekten lezzetli olan o konuşmalar sadece geçerken yakalanmış küçük çizgiler ve onların bazan abartmaya kaçan orkestrasyonu halinde kalmazlardı. O zaman herkes kendi talihinin hissiyle yaşanmış bir hayatın tecrübesi içinden ve onun kendi ağzında kalmış tadıyla konuşacağı için, kitaplarının sonuna koyduğu o felsefî mülâhazalar, o soyut düşünceler bu eserleri boşuna ağırlaştırmazdı.

Hüseyin Rahmi, bu eksiği hayat sevgisiyle giderir. Birey olarak pekaz kimseyi seven, tesadüf ettiği her yüz, her karakter karşısında bu kadar soğuk bir gözlemci olan bu yazar, yaşamın kendisi karşısında ne kadar sıcaktır. Sıpsevdi'nin, Bir Muadelet-i Sevda'nın, Mürebbiye'nin güzel yanları, insanın yendiği yanlardır. O zaman yergisel bir eserden bekleyeceğimiz en yükek şeye, yaşam sıtmasına kavuşuruz.

Mizah, meslek olmamak şartıyla güzeldir. Onu herşeyin yerine koyduğumuz zaman, evren bir sırıtmadan başka bişey olmaz. İnsanın bugün gibi, dün de yalnızca gülebilmesi için budala olması gerekir. Hüseyin Rahmi, komiği bir yerde durdurmasını bildiği için güzeldir. Bunu bazan nerdeyse farkında olmaksızın yapar. O zaman bir Meftun Bey'in, bir Raci'nin gülmekten daha başka bişeye, daha yüksek bişeye lâyık olduğunu anlarız. O zaman sevmek ve acımak dediğimiz mucizeli dünyaya gireriz.

(.....) Onun (Halit Ziya'nın) yanıbaşında ve tam karşıt kutupta eserlerini veren Hüseyin Rahmi Gürpınar'da ne bu idéalisation ve ne de bu üslûp hevesi vardı. O, sıkısıkıya yerli hayata bağlıydı. Ama Hüseyin Rahmi'nin alaturka-alafranga hadleri arasında kalan gözlemi yahut mizahı insana yabancıydı. Hemen hiçbir eserine sevginin sıcaklığını koymamıştı. Kişi ve karakter repertuarı yukarda sözünü ettiğimiz halk sanatlarına çok bağlı olan bu yazarın eserlerinde şu yada bu nedenlerle eskinin içinden çıkamayanlar gülünç ve biçare, yeniye doğru gidenlerse tabiatıyla sakat ve yarımdırlar. Buyüzden hep toplumun sorunlarıyla uğraşmasına rağmen hiçbirine gerçek bir derinlik koyamamış, çok çok sağlam yapılı romanlarında bir yığın kuklayı oynatmaktan ileriye gidememiştir, denebilir.

Hüseyin Rahmi ilk romanlarında —sonradan doğrudan doğruya polis ve tefrika romanına düşer— belki de memleketteki

hürriyetsizlik dolayısıyla yalnızca gülünç karşıtlıkları karşılaştırmakla yetiniyordu. Bu yönden bakılırsa onun romanlarında özellikle göze çarpan şey, işsiz yada iş terbiyesini lâyıkıyla alamamış bir toplumun allakbullaklığıdır. Ama itiraf edelim ki, bu tarzda bir görüşü daha çok eleştirinin bir yorumudur. Herhalde bu tatlı yazarın halkımıza okuma zevki aşıladığı ve onun komiğinde varolduğu inkâr edilemez.

— «Edebiyat Üzerine Makaleler» adlı kitabından —

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR BİR ANISINI ANLATIYOR:

Şık romanı basın yoluna attığım ilk adım sayılır. Bu yüzden bunun kendimce coşkulu bir hikâyesi vardır.

(.....) Şık'ın yazılmış yarısını büyük bir zarfa doldurarak Ahmet Mithat Efendi'ye gönderdim. (.....) Eseri gönderdikten sonra bana müthiş bir pişmanlık geldi. Hiç böyle büyük bir adama böyle çocukça, budalaca, saçma yazılar gönderilir mi? Eyvah... Ben ne yaptım...

(.....) Ertesi gün arkadaşlarımdan biri elinde bir Tercümanı Hakikat gazetesiyle karşıma çıkarak:

— Müjde... Eserin beğenilmiş. Ahmet Mithat Efendi hazretleri seni basımevine çağırıyor.

— Alay etme, ben zaten utancımdan yerlere geçiyorum.

— Vallahi alay değil. İşte nah... Al, oku...

Gazeteyi aldım. Birinci sayfanın ortasında «Açık yazışma» başlığı altında şu satırları okudum:

«Matbaamıza gönderilen Şık adlı hikâye hakkıyla değerli görülmekle, yazarı Hüseyin Rahmi Beyefendi'nin lütfen idarehanemize teşrifleri rica olunur.»

Gözlerime inanamıyorum.

(.....) Karantina dairesinde büyük bir helecanla hazretin huzuruna çıktım. Gür kaşlı, kara sakallı, iriyarı, heybetli bir zat... Beni görünce ilk sorusu şu oldu:

— Kimsin sen çocuğ,um?

— Şık yazarı Hüseyin Rahmi...

Korktuğuma uğradım. Efendi'nin yüzünde hemen bir güvensizlik gülümsemesi belirdi. Deyişi hiç aklımdan çıkmaz. Bana pek alaylı gelen bir sesle:

— Oğlum, senin ağzın daha süt kokuyor. Bu roman usta işi... Senin ne kalemin, ne konuşman, ne tecrüben, ne de gör-

gün, bunu yazmaya uygun değil... Bu gerçek görünüyor. Sen böyle bişey yazmaya özenebilirsin, ama bu işi yalnız başına başaramazsın. Sana bir yardım eden var. Baban mıdır, ağabeyin midir, arkadaşın mıdır, o kimdir? Söyle!

(.....) Koca Ahmet Mithat Efendi'nin suçlaması karşısında küçüldüm, büzüldüm, hiçbir söz bulamadım. Sonunda gözlerimden dökülen iki damla, üzünçlü bir cevap yerine geçti. Bu sâf, içten, mâsum ağlayışım Efendi'ye dokundu, hemen:

— Ağlama... Ağlama, inandım. Ama böyle güzel başlayan eserlerin bazan sonu başına uymayabilir. Bunu bitir, sonra yayınlayalım... dedi.

Ben helecan, üzüntü, umutsuzluk içinde hikâyemi bitirdim. Efendi, başı kadar sonunu da beğendi.

— Refik Ahmet Sevengil'in «Hüseyin Rahmi Gürpınar» adlı eserinden —

MEKTUPLARINDAN:

Ahmet Refik Sevengil'e Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın yazdığı 22 Ekim 1932 tarihli mektubundan:

(.....) Bugünkü çetin hayatın dikenli, çakıllı son yolunu kalemimden akıttığım mürekkepten çok, alnımdan ter dökerek yürüyorum. Elimde kalem, dağları yaran gündelikçi ırgatın kazması kadar ağırlaştı. Yediğim ekmek beynimden sızan bu terin karşılığıdır. Başkalarının emeklerinden gelecek lokmalara ağız açmadım, açanları da kutlayamam.

(.....) Refik beyfendi, ben tüfeği kucağında canveren asker gibi kalem elimdeyken düşeceğim.» 22 Ekim 1932

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Refik Ahmet Sevengil'e yazdığı 17 Eylül 1936 günlü mektuptan:

(.....) Edebiyat yaşamımda ulaştığım durum ve sonuç üzerinde ne düşündüğümü soruyorsunuz; bunu karşıdan nesnel bir incelemeyle siz daha iyi belirleyebilirsiniz. Yaşımın çok ilerlemiş olmasına rağmen kalemim daha peltekleşmedi. Yaşlılığın gözlerime, kulaklarıma, sinirlerime verdiği zaaflardan beynimi sakınmış olmasına ben de şaşıyorum. Bugün eskisinden çok yazı isteğiyle karşılaşıyorum. Kitaplarım işportaya düşmedi. Para durumlarını altüst eden sürekli değişmelere bakılırsa, teklif olunan ücretler gençlerin aldıklarına oranla çok yüksektir. Kazanılmış yazarlık değer ve haysiyetini korumak, nerdeyse büyük bir fendir. Ben bu fende oldukça ustalaştım.

İhtiyaç yüzünden çalakalem yazanlar böyle bir değer durumu yaratamazlar. Ben girdiğim yolun ucundaki sonuçtan hiç gözümü ayırmadan dosdoğru yürüdüm. Bütün tasarı ve tahminlerim doğru çıktı ve çıkıyor.

ÖRNEKLER:

ECİR SABIR

Çocuğun cenazesi evden çıkarılırken, validesi Behiye Hanım, «ah yavrum Cemalim... Anamı, babamı bırakıp da nerelere gidiyorsun?...» figan-ı sine-şikâfiyle avazı çıkabildiği kadar bağırdı. Ukûs-ı muztaribanesi duvarlara te'sir eden bu can-hıraş feryatlar, kalb-i maderanesinde çıra gibi iştialini hissettiği zahm-i ateşe, o ceriha-i firkate devâ-saz olamadı. Bîşuurane bir şiddetle etrafına saldırarak, birkaç cam kırdı. Haykırmaktan sesi kısıldı. Nihayet yere düştü, bayıldı.

Behiye'yi o hal-i elim içinde gören validesi Şeküre Hanım, artık torununun ye's-i mematını biraz unutur gibi olarak hemen kızının yanına koştu. Gelen bir iki komşunun, ahçı kadının muavenetiyle Behiye'ye limon koklattı. Ağzına çiçek suyu döktü. Göğsünü çözdü, kollarını uğuşturdu. Bedbaht valide biraz gözlerini açtı. Etrafına toplananlara göğsünü gösteriyor, evet işte orada, eliyle işaret ettiği yerde gayr-ı kabil-i intifa bir ateş feveran ettiğini anlatmak istiyor, şallar içinde şimdi kapıdan çıkarılan, omuzların üzerinde kuş gibi uçurulan o küçücük tabutun arkası sıra koşmak, onunla beraber toprağa gömülmek arzusunu kısık sesiyle ifhama uğraşıyordu. O nevhaları arasında diyordu ki:

— Vah Cemalim, ah yavrum... Bu sene Büyük Tövbenin on sekizine kadar yaşasaydı, beşini bitirip altısına basacaktı... Ne oldu bilmem ki? Kimlerin nazarı deydi? İlâhi gözleri çıksın... Yavrucuğum bir haftalığına uğradı... Bir ateş, bir nöbet, hekim... ilâç... hoca... nefes deyinceye kadar a dostlar, uçtu, ellmizden gitti. Ah cennet kuşu yavrum, Allah bana ıyan etti. Benim içime apaşikâre doğdu. Amma ben dedim, mektebe başlandığı günü başına elmasları taktım. Göğsüne şalı bağladım. Ne yaraştı, ne güzelleşti, hanım... O ahu gibi gözler... Kıvır kıvır kirpikler... Pembe, ebru ebru yanaklar... O gün yavrumu öpüp koklamağa doyamadım (ikl tarafına sallanarak) işte o zaman, dedim, bu oğlan bu güzelliğiyle, bu aklıyle yaşamaz, dedim. Yavrumu o süsüyle o şaniyle «âmin» günü paytonun içinde görenler hep maşallah dediler... Şu yukarıdaki odada hocanın önüne diz çöktüğü vakit, Rabbi yessiri ezberinden su gibi yanlışsız okuduydu.

Komşulardan birl:

— Sus kardeş... O çocuk değildi, artık bir şeydi. Büyüyeydi akıl-

da Eflâtun'u geçecekti. İşte öyle akıllılar yaşamaz ki... Hani bir gün elmasım, aklına geliyor mu, basma değiştirmek için çarşıya gittiydik. O yavrucağız da beraberdi. Biz bir türlü dükkânı bulamadık, canına bin rahmet... Rahmet ne ya, o zaten cennet kuşu; makamına gitti bile. Cemalim, basmacı Rumu görünce bizden evvel işte «anne bu» demedi miydi?

Diğer bir kadın: Akıllıydı... Akıllıydı... A, yok hanım çok akıllıydı. Aklımdan hiç çıkmaz. Ben bir gün evin kapısı önünde küfeciden çalı fasulyesi alıyordum; herife çeyrek bozdurdum. Nasıl oldu bilmem, hesabı karıştırdık. Galiba ben heriften yetmiş para istiyordum. O bana doksan para veriyordu. «Ayol hile etme, benim senden alacağım yetmiş para, bana niçin doksan para veriyorsun» diye haykırdım. Fasulyeci de «A hanım hiç aklın yok mu? Yetmiş para ile doksan paranın hangisi ziyade?» dedi. Benim de zihnim karıştı. Doğrusunu birden bire bulup çıkaramadım; O aralık kapının önünden yavrum, Cemalim (altı yedi kadın hep bir ağızdan, ah Cemalim) geçiyordu. Yavrumu çağırdım, «oğlum, şu herif beni aldatacak, yetmiş para ile doksan paranın hangisi büyüktür» dedim, O küçücük gözlerini yüzüme dikti, biraz düşündü. «Yetmiş para büyüktür» cevabını verdi. Sonra ben de: «Ben biliyorum, zâhir, şu çocuk olmasa beni aldatacaksın...» tekdiriyle herifi savdım.

En yüksek ses, valide-i firkat-zedenin olmak, komşu hanımların inceli kalınlı refakat-i giryeleri de inzimam etmek üzere bir saat kadar böyle Cemal'in ta'dad-ı mehasini ile yaş döküldü. Feryat edildi. Biraz sadalara hiffet, göz yaşlarına sükûnet gelmek üzere iken beş altı yaşındaki çocuğunu elinden tutmuş bir komşu hanım daha zuhur etti. Odaya girer girmez harizundan bir kadın yeni gelene elindeki çocuğu işaret ederek:

— Ayol Mehmet'i niçin getirdin. O, Cemal'le kırklı değil mi? Şimdi Behiye hanım görecek, meraklanacak, yine feryadı ayyuka çıkacak. Zavallı kadın biraz susar gibi oluyordu.

Yeni gelen kadın:

— Ne yapayım kardeş, kime bırakayım, evde kimse yok ki... Bizimki «elile cenazeyi işaret ederek» oraya gitti. Kaynanam evde ama, o artık insandan sayılmıyor ki... Yerinden kalkamıyor. Sahih midir, yoksa inadına mı yapar, bilmem ki. Gene bu gece ne döşek kaldı, ne yorgan... Başıma geleni anlatsam, kırk yıl bitmez.

Öteden Behiye Hanım Mehmet'i görerek validesinin elinden çekip alır, göğsüne bastırarak yine üst perdeden:

— Ah yavrum Cemal'im, bununla kırklıydı.

Çocuğu öper. Bütün ye's-i maderanesi kuvvete inkilâpla kollarına sereyan etmiş gibi Behiye bağıra bağıra Mehmet'i göğsü üstünde sıkıştırınca niye uğradığını bilemeyen bîçare çocuğun bütün kanı çehresine hücum eder. Gözleri fincan gibi büyür. Behiye Hanım.ın «ah Cemalim» figan-ı nevmîdanesine kucağındaki Mehmet'in şiddet-i tazyikten «aman anne ben de ölüyorum» feryad-ı muhikkanesi karışır. Behiye gene kamet-i matemini azıştırır. Bayılma derecelerine gelir, o aralık ne yaptığını bilemez bir halde Mehmet'i bohça gibi kaldırıp karşıya fırlatarak:

— Benimki benden gitti; besleyemedim öldü, Allahın emri böyle imiş, ne yapayım, ellerinki yaşasın, vallahi haset etmem, güle güle büyüt kardeş.

Mehmet fırlatılınca başını mindere çarpar. Kadının tazyik-i matemînden kurtulduğu için çocukcağız artık sevinçten kafasının acısını hissetmiyerek validesine sokulup sorar:

— Anne, Behiye Hanım'a ne oldu böyle?

Validesi usulcacık kulağına:

— Cemal öldü de.

— Cemal öldü mü? Öldüyse nereye götürdüler?

— Sus canım, mezarlığa götürdüler.

— E, orada ne yapacaklar?

— Şimdi ağzını koparırım. Mezarlıkta ölüye ne yaparlar? Gömerler. Mehmet bir ağlama tutturarak:

— Anne ben ölürsem beni gömmesinler... İstemem, istemem.

Karşıdan bu muhavereyi işiten Behiye Hanım, avazı çıkabildiği kadar üç dört defa haykırarak:

— Ah eşlerim, dostlarım, benimkini gömdüler. İşte o kara topraklara soktular. O pamuk gibi oğlan nerelerde, yerlerin altında... Hay... Hay... Hay...

İhtiyar bir kadın:

— Kızım Behiye, kendini o kadar harap etmek iyi değildir. Allahın emrine razı değil misin? Cenab-ı Hak onu senden ziyade seviyormuş, aldı... Ne yapalım, elden ne gelir.

Diğer bir kadın:

— A, hanım, dokunmayınız, ağlasın. Ağlamak iyidir, içinin zehiri akar... Naciye'm öldüğü vakit ben tıkandım, bir türlü böyle ağlıyamadım da sonra hüd dağı gibi karnım şişti. O zaman bizimki Hallaç hocaya gösterdi, gözlerinin zehiri karnına akmış, dedi. A, valîdedir, eanı yanıyor, şimdi onun yüreği çıra gibi parlar şöyle, a, lâkırdı mı bu? Bağır kardeş, bağır, içinin zehiri boşansın; sonra kütükler gibi şişersin...

Diğer bir kadın:

— Hanım ağlama öğüdü verme öyle. Ölüye ağlamak günahtır. Bunun kitapta yeri var. Sen Kızıltaşta Gümüş Selvi'nin vaazını dinlemedin mi?

Bu matem-zede valideyi teselli için «Allah ecir sabır versin» demeğe gelen kadınların üç dört gün arkası kesilmez. «Ecir ve sabır» kelimatının medlüllerine bakılırsa gelenlerin vazife-i ta'ziyeti ağlıyanı susturmak olacağına şüphe yokken bilâkis girye ve figana teşvik edenler görülür. Bîçare kadın bir hafta zarfında o kadar gözyaşı döker ki artık guded-i ayniyyesinde sermaye-i dümuu kalmaz. Gözleri kurur; fakat gelen kadınların tarz-ı ta'ziyetlerine karşı ağlamamak mümkün değil ki... O dil-süz suallere, firkat-i müebbedeye uğramış bir valideyi çıldırtacak neviden tesellilere mukabil ağlamamak kabil olamayacağını, kabil olsa da ayıp olacağını görür.

Bu birinci haftada konunun komşunun ta'ziyeti biter. Şimdi çocuğun vefatını geç haber alan uzaktaki ahbaba sıra gelir. Bait semtlerden, hattâ deniz aşırı yerlerden her gün bir iki kafile kadın zuhur eder. Her ne kadar çocuğun vefatı üzerinden sekiz on gün geçmişse de, son gelenler vak'ayı yeni duymuşlar... Onlar için hâdise taze demek... Ne kadar bağırıp çağırırlar, izhar-ı teessürde son derece şiddet gösterirlerse kendilerini o nisbette isbat-ı meveddet etmiş addiyle, daha sokak kapısından girer girmez: «Gelmediğimiz için bizi affedin... Vallahi yeni duyduk. Ah kardeş... O tombul oğlan... Şuralarda koşup gezen Cemal gitti ha... Aman sus söylemeğe insanın dili varmıyor. Vah yavrum.»

Bu şiddetli teessürün kalplerde uyandırdığı amik bir rikkatle hanım hanımın, hizmetçi hizmetçinin boynuna sarılır. Gelenlerin derece-i husûsiyyet ve samimiyyetlerine göre evvelâ bir matem öpüşmesidir başlar. Müteakiben gözyaşları birbirine karışarak vaveylâya girişilir. Bu sokak kapısı faslı. Bunun maba'd-ı müessiri yukarıda itmam edilir. Birkaç gün de bu suretle geçer. Fakat artık Behiye Hanım'da ağlıyacak hal kalmaz. Avurdu avurduna geçer. Bîçarenin sıhhatinden validesi, zevzi endişeye düşerler. Atibbaya müracaat olunur. Doktorlar Behiye'nin kat'iyyen ağlatılmaması, gezdirilmesi, tahfif-i teessürüne uğraşılması, hasılı çocuğun acısını unutması esbabına tevessülü tavsiye ederler. Şekûre Hanım el'an ardı kesilmiyen «ecir sabır» cıların önüne çıkarak, Behiye'nin yanında artık «ecir sabır» sözü etmemeleri, ölen çocuktan aslâ bahsolunmaması lüzumu doktorlar tarafından şiddetle ihtar edildiğini söyler, bu tenbihin hilâfında harekette bulunacakların Behiye'nin yanına çıkmamalarını rica eder. Fakat kadınların hepsine söz anlatmak kabil mi? İkisi rica, istirham dinlerse üçü ku-

lak vermez. Cemo bildiğini söyler. Böyle bin tenbih, istirham ve ihtar ile Behiye'nin, artık hasta düşen o zavallının yanına çıkarılan kadınlar, Şekure Hanım biraz odadan ayrılır ayrılmaz evvelâ biribirlerine:

— Yavrucuk tosun gibiydi... Acaba ne oldu? Hangi hastalığa tutuldu?... Ah sormağa da bir türlü dilim varmaz ki. Ah nasıl varsın kardeş... Öyle gürbüz çocuk... E,... bir varmış bir yokmuş dünyası bu... Hastalık gelince cılıza gürbüze bakar mı?

Behiye kurumuş dudaklariyle bu suale cevap vermeğe uğraşarak:

— Evet tosun gibiydi... Şuralarda geziyor, koşuyordu. Bir akşam mektepten geldi. Başcağızını dizime dayadı. Baktım, yavrumun neş'esi yok. O gece yemek yemedi; «anne, üşüyorum» dedi. Örttük, bastırdık sonra vücudunu bir ateş sardı, gaseyanlar başladı. Nesi varsa hanım, başcağızındaydı. Yavrucuk hep başını, alnını gösteriyordu. Gözleri çakmak çakmak oldu. Aklımız başımızdan gitti. Hekim, hoca, buzlar, karlar, ilâçlar... Hastalığın haftasında mıydı, neydi kardeş, bir akşam ağzına ilâç veriyordum, ah analar başından ırak, dostlarıma Allah göstermesin, düşmanlarıma da yazık; yavrumun çehresi değişti. Ben ilâcı içiyor zannediyordum. Meğer o, çene atıyormuş. Uçtu hanım... Gitti yavrum... Ah Cemal'im...

Hikâyenin bu noktasında gûya Cemal o dakikada yeniden teslim-i ruh etmiş gibi gene vaveylâ başlar; Şekûre Hanım odaya koşar, amma ekseriya kızını bayılmış bulur.

Behiye'nin validesi böyle rica ve istirhamla kadınlara söz anlatmak kabil olamayacağını görerek son tedbir olmak üzere gelenleri Behiye'nin yanına sokmadan evvel ölen çocuktan bahsetmiyeceklerine dair birer ikişer defa yemin ettirmek çaresine baş vurur. Fakat maateessüf bu tedbirl de müsmir olmaz.

Böyle yeminler, ahtlerle takyiden Behiye'nin yanına salıverilenler miyanında ahit-şikenane harekete cür'et edenler, yeminini bozanlar eksik olmadığı gibi, sözünü tutacak kadar metanet gösterenler de, ölen çocuğa dair cehren değil, fakat zımnî beyan-ı teellüm etmekten, kaşla, gözle olsun o «ecir sabır» mânasını ifhamdan kendilerini bir türlü alamıyorlar, herhalde Behiye'yi ağlatıyorlardı.

Hâdise-i vefatı en geç haber alanlar, ecir sabır versin demeğe şitapta teehhür etmiş olduklarını ahbaplık, dostluk şanına bir türlü veremeyerek bu teehhürlerini affettirecek bir isti'cal ile ta'ziyete koşuyorlar. Sokak kapısından girince bunların istikbaline çıkan Şekûre Hanım, felâketten, kerimesi Behiye'nin keyifsizliğinden, binaenaleyh cennetkuşu Cemal'in hâtırası fart-ı teessürü mucip olduğu için artık onun yanında çocuğun vefatına dair kelime-i vahide ağıza alınmaması hakkındaki atibbanın tenbihat-ı müekkide ve kat'iyyesinden bahsede-

rek, gelenleri maalkasem birer zapt-ı lisana bil'icbar kızının yanına sokuyordu. Odaya girilip de Behiye, bu kadınlarla karşı karşıya gelince misafirler şu ziyaretten maksatları Allah ecir sabır versin demek olduğunu kalen değilse de halen pekâlâ anlatıyorlardı. Behiye'ye İ'tâf eden ilk nazarlariyle:

— Vah zavallı kadın, ne kadar bozulmuşsun? Hani yavrucuğun? Zavallı Behiye... Şimdi senin aguş-ı nermin ü nevazişine bedel siyah katı topraklara mı gömüldü?

Evet sakin birer çehre ile bu meal-i müthişi pekâlâ ifham ediyorlardı. Behiye onların, onlar Behiye'nin yüzüne bakarak ma'nîdar, mağmumane nazarlarla bir kere bu tefhim ve tefehhüm vuku buldu mu, fi'kat-zede valide, artık dayanamıyor, mukaddeme-i girye olan ufaktan bir «hü hü» salıveriyor, bu «hü hü»ye misafirler tarafından «ühü ühü»lerle mukabele ediliyor, artık limonlar, çiçek suları, kordiyaller teskin-i ye's ve helecanda bîte'sir kalıyordu. Hem bu matem bir matem-i zımnî sayılır, sarihi değil; çünki Cemal'in ismi hiç kale alınmadı. Gûya misafir hanımlar nakz-ı ahtetmediler. Yeminlerini bozmadılar. «Allah ecir sabır versin» sözü alenen söylenmedi. Fakat ölmüş çocuğun bütün mehasin-i ahval ve ef'ali yegân yegân yine ta'dat olunaydı elemdi-de validesi işte ancak bu kadar ağlıyabilirdi.

Şekûre Hanım, bu suretle de matemin önünü almak kabil olmadığını görünce gelenlere kapıyı açmamağa karar verir. Ahçı kadın, küçük hizmetçi kız evde bulunan sairelerine, evvelâ pencereden bakarak gelenlerin ecir sabırcı olmadıkları anlaşılmayınca kapıyı açmamalarını sıkı sıkı emir ve tenbih eder. Fakat küçük evlerde böyle bir emrin infaz-ı hükmü ne kadar müşkildir. İçeiide cıvıl cıvıl kalabalık kaynarken kapıyı çalana o haneyi boş zannettirmek kabil olur mu? Ahçı, hizmetçi makulesi kadınlar bu emrin hükmünü yerine getirebilmek için bir iki defa da eser-i kiyaset gösterirlerse, üçüncüsünde emri de, tenbihi de yerli yerince unutarak bakmadan kapıyı açıverirler. Korkulan şeyin vukuundan sonra akılları başlarına gelir... «Ah, ben kapıyı açmıyacaktım; amma unuttum» derler; en büyük medar-ı ma'zeretleri de işte bu sözlerinden ibaret olur.

Bîçare Şekûre Hanım ne yaptı, nasıl hareket ettiyse kızını bu ecir sabırcıların derd-i tesliyetinden kurtaramadı. Behiye'nin her gün ayıla bayıla hali gittikçe vehamet peyda etti. Nihayet çocuğun vefatından bir buçuk ay kadar sonra o haneden bir ikinci tabut daha çıktı ki, bu da ecir ve sabrını yavrucuğun kurb-ı lâhtinde aramağa giden, daha doğrusu ta'ziyetçilerin ağlata ağlata öldürdükleri valide-i bed-bahttı.

Cenaze evden çıkar çıkmaz, Şekûre Hanım odunluğa iner. Kızının

vefâtından dolayı kendine en evvel ecir sabra gelecek en hatır-şinas dostuna acısına sabrolunmaz bir yara açmak için boylu boslu bir meşe sopası intihap eder.

— Hani senin Behiye'n. Anasını, kocasını bırakıp da nerelere gitti? Ah kara toprak neler alıyor... Zavallı Şekûre... Ne talihsiz başın varmış? Dayanılacak şey değil... Allah sana sabırlar versin. Ağla ağla... İçinin zehiri aksın.

Feryad-ı ta'ziyetiyle kapıdan içeri girenlerin başına, gözüne indirerek bir kaçını ağırca yaralar.

Torununun, müteakiben kızının gaybubeti fart-ı teessüriyle Şekûre Hanımı'ın tecennün ettiğine hükmolunur. Ertesi günü mahallece lâzım gelen ilmihaber bittanzim bîçare kadın darüşşifaya gönderilir.

Şekûre Hanım'ın darbe-i intikamından tadacak kadar erken davranmağa muvaffak olamıyarak uzaklardan gelen ta'ziyetçiler o hanede «Allah ecir ve sabır versin» diyecek, uzun uzadıya ağlatacak kimse bulamadıklarına çok me'yus olurlar, avdet ederler.

Henüz Behiye'nin vefatını işitemiyerek hâlâ mı hâlâ Cemal'in ecri sabrı için gelenler vardı. Bunlardan Behiye'nin vefatını, Şekûre'nin felâketini haber alanlar:

— Vah vah, Behiye ölmüş, anası da acıdan timarhaneye gitmiş, acaba evde başka kimse yok mu? Bari aileden birini bulup da, «Mevlâ ecir ve sabır versin» diyeydik, zemininde beyan-ı teessür edenler de çok oldu. El'an ta'ziyetçilerin arkası kesilmediğini zavallı Şekûre Hanım timarhaneden duyarak, hart-ı hiddetle sonradan sahihan çıldırdı. Buna da kimse şaşmadı. Herkes hatuna hak verdi.

BÜYÜK BİR İBRET DERSİ

Biz, insan, hayvan bütün canlı mahlûklar hayatın ayni kanunlarına tâbiiz. Bu basit hakikata ermek için, Lafonten gibi hayvanları insanların diliyle konuşturmaya hacet yok. Onları kendi yaradılış, âdet ve insiyakları üzerinde tetkik ediniz. Aramızda müşterek çok noktalar görürsünüz. Bazan hareketlerinde o kadar kuvvetli ifadeler vardır ki beşeri dil ile konuşmaktan ziyade bize büyük hakikatlar anlatırlar. Ve hattâ ibret nümunesi olacak hikmet dersleri gösterebilirler.

Bir akşam İstanbul köpeklerinin bana verdikleri derin felsefe dersini hiç bir büyük filozofun düşüncelerinde okumadığımı itiraf ederim.

Bir Ramazan içindeydik. İkdam'da «Metres» romanı tefrika ediliyordu. İftarı Sirkeci lokantalarından birinde ettik. Birkaç arkadaş tashihlerimizi yapmak için matbaaya döndük. Acı, tatlı dertleşmeye başladık. Ramazanın on beşine doğru padişahın (Hırkaişerif) ziyareti münasebetiyle bütün zabıta, bütün hafiyeler, silahşorlar, jurnalcılar faaliyete girişirler. İstanbul'u kasıp kavururlar. Sürgünler, hapisler, tazyikler, takayyütler çoğalır. Sansürlerin şiddeti akıl almaz bir raddeye varır. Ne derece munis, yumuşak, dalkavukça, sadıkane sözler yazsanız her kelimenizden zâtı akdesi hümayunları aleyhinde bir hıyanet, bir fesat, bir fena niyet kokusu alınır.

O akşam biz matbaa arkadaşları ağızdan kulağa yine hep bu zeminler üzerinde dertleşiyorduk. Bu haris kara cahil adamların ellerinde memleketin yuvarlandığı uçurumu düşündükçe başlarımız dönüyordu.

Matbaadan çıktım. Kafamı dolduran bu kara fikirlerle yürüyerek Türbeden tramvaya bindim. Aksaray'da bizim sokağın önünde arabadan atladım; vakit yatsıya yaklaşıyordu. İciler camii sırasına geldim. Köşe başında vüzeradan bir zatın konağı var. Tamam oradan geçerken konak kapısının iri kanatlarından biri açıldı. Başında koca bir tabla ile ayvaz çıktı. Tabla sofra artıklarıyla tepeleme dolu. Tatlı, ekşi, hamur işi, ekmek, kemik, sebze, pilâv, çorba, karmakarışık bir türlü tığını...

Bu ziyafetin davetlileri on beş yirmi kadar alışkın köpek imaretlerin önüne toplanan dilencilere benzer bir sabırsızlıkla kulaklar dikik, gözler tetikte bekliyorlar. Kapının önünde kuvvetli berrak bir havagazı feneri yanıyor. Bir sahaya kadar etraf gündüz gibi aydınlık...

Köpekler kuyruk sallayarak ufak, ufak, kısık sevinç ulumalarıyla tablalı ayvazın etrafını sardılar. Ben de ne olacağını görmek için kar-

şıki duvarın önüne çekildim. Duruyorum. Allahın verdiği rızk, kuvvetler arasında nasıl paylaşılır, bu dersi görecektim.

Ayvaz tablayı başından indirdi. İçindekileri fenerin altına döktü. Orada bu yemek kırıntılarından bir tepecik peyda oldu. Horrr... Aç köpek sürüsü hep birden saldırdı. Fakat içlerinde tohuma kaçmış, kelle kulak yerinde bir azman var. Mübalâğasız hemen sıpaya yakın iri bir gövdede, azı dişlerini göstererek korkunç bir hırıltıyla etrafına bir atıldı. Yemeklerin başına üşüşenlerden kimini dişledi, kimini boğarcasına bağırttı, hele ufak tefekleri ağzına alıp silkerek top gibi tâ karşılara fırlattı. Müthiş bir tırpanla köpeklerin hepsini çil yavrusu gibi dağıttı. Dişlenenler, fırlatılanlar boğuk boğuk havlıyarak kaçtılar. Bir tek kalan kendisi geçti ziyafet tepsisinin başına, en iyi parçaları, etrafa koku salan en beğendiği lokmayı kapıyor, bir iki seri göz kırpması ve baş silkmesiyle yutuveriyordu.

Etrafa dizilip de bu tıkınmayı yutkunarak seyredenleri dalma alargada tutacak hırıltıyı kesmiyor, kötü kötü soluyarak onlara gözleriyle de ateşler saçıyordu.

Bununla beraber etrafa fırlayan birkaç parçayı kaparak uzaklara kaçanlar oldu. İri köpek o canavarca kuvvetin fütuhatını tıkına tıkına çatlayacak gibi doydu, şişti, tepenin en âlâ kısmını, bütün kaymağını sömürdü, yalanarak ağır ağır çekildi.

Bu kodoman doyduktan sonra şimdi ziyafetin başına umumî bir hücum daha oldu. Yine gürültülü hırlaşmalar, dalaşmalarla birbirini öldüresiye dişliyorlardı. Kuvvette pata gelen altısı kaldı. Zorbalara mağlûp düşen zayıflar kuyrukları bacak aralarına kıstırılmış, topallayarak, titriyerek, inliyerek yine çekildiler. Fakat bütün bütün uzaklaşmadılar. Açıkça bir daire teşkil ettiler. Yiyintiye atılmak için kuvvetlerinin müsait olacağı sırayı bekliyorlardı.

Oburlar homur homur tıkınırken seyirciler de onlara imrenmeden gözlerini yuma yuma ağızlarına biriken salyaları yutuyorlardı.

İkinci zorbalar da doydu, çekildi. Döküntü yerinde, etten, kemikten bir şey kalmadı. En iyi kısım sömürülmüştü. Üçüncü hücum başladı. Buna ihtiyarlar, malûller, yavrular hep katıştılar. Lâkin yine nisbeten azılılar etrafa duman attırarak birer yaylım ısırma ile otoritelerini anlattılar. Köpeklerde hemcinsine hiç merhamet yok. Dişlediklerini parçalasıya didikliyorlar. İnceli kalınlı ulumalarla bütün âcizler alargaya çekidi. Yavrunun birini pek fena daladılar. Fasılalı acıklı bir iniltiyle can çekişme haline geldi, yuvarlandığı yerde debeleniyordu.

Avurtları sarkmış, tüyleri dökülmüş, gözlerinin feri sönmüş, kuyruk sokumu yumruk gibi dışarı fırlamış, bir deri bir kemik kalmış, bir

ihtiyarı hainler o kadar tartakladılar ki zavallı titreye titreye yaradılışından şikâyet eder gibi başını havaya kaldırdı. Iztırabını cansız cansız ifadeye uğraşarak bir tarafa yıkıldı.

Dördüncü, beşinci nöbet hücum oldu. Fakat sar'ası tutmuş gibi titreyen, gözlerinden açlık ve ölüm akan ihtiyar köpek bir daha ziyafete yaklaşmaya, hırıltıya karışmaya cesaret edemedi. Bir inmeli dermansızlığıyla yavaş yavaş başını kaldırdı, bir kenarda, muztarip, melûl, ümitsiz bekliyordu.

Mükerrer hücumlarla köpeklerin hepsi sırayla kuvvetinin payını aldı, çekildi. Yağma yerinde ufacık bir kırıntı bile kalmadı. Ne varsa son döküntüsüne kadar yutulup yalanıp temizlenmişti. Yağ içen toprak, cilâlı bir parke gibi fenerin ışığı altında parlıyordu.

Mâlûl köpek hüzünlü, korkak, yılgın gözleriyle sağına baktı, soluna baktı. Haydutların hep dağılmış olduklarına iyice emniyet peyda ettikten sonra arka ayaklarından birini sürüyerek sarsak sarsak yiyinti yerine yaklaştı. Biraz evvelki ziyafetin şimdi dümdüz, mücellâ boş sofrasının önüne oturdu. Kalemle, fırçayla ifadesi kabil olmıyan derin bir elemle kara toprağa eğildi. Donuk gözleriyle aradı, araştırdı, dişe dokunacak zırnık yok. Toprakta kalan koku nihayet onun aç, salyalı ağzını çekti. O parlak kara zemini emer gibi içi titreye titreye, ağır ağır, geniş geniş yaladı, yaladı, yaladı... Doymadı, bayıldı. Onun da kısmeti buydu.

Ben sanatın, tabiatı bize tercüme ve tefsir eden janrını severim. Çünkü yaradılışlardaki gizli felsefeyi gözlerimizin önüne serer. Buradaki tercümanım san'at değildi.

Manzara ile aramda kalemin, fırçanın, nağmenin vasıtalıkları yoktu. Tabiatla karşı karşıya idim. Bu dünyada her mahlûk rızkını nasıl kapışır... Bu faciayı gözlerimden ziyade ruhumla gördüm.

Vak'anın ait olduğu tarihi unutmıyalım. O zamanın göğüsleri murassa nişanlarla dolu koca karınlı mağrur bakışlı, cim karnında bir nokta paşaları gözlerimin önünden geçit resmi yaptılar. Cehaletlerini dalkavuk cemiyetlerini tebriken üniformaları üzerine dizilen o nişanlar bana kokmuş kanlarından açılmış birer yara tiksintisiyle göründü. O istibdat devrinin rızkları da köpeklerde olduğu gibi gücü gücü yetene suretinde kapışılırdı. Ziyafetin kaymağını sömüren o iri köpek işte, dedim, filân devletlûdur. Ondan sonra ikinci, üçüncü, dördüncü tertip olarak rütbe sırasıyla gelenler zorbalıklarının paylarını yuttular... Bu

şekil yemeğe o zamanın tâbirince iftar-ı seniyye diyeceğim geldi... Hemen o saatte mabeyn davetlileri de karınları şişkin, keseleri dolu olarak iftardan dönüyorlardı.

En büyük çomarından en küçüğüne kadar sıralarını sayarak hepsine isimlerini verdim. En son toprak yalayan malûl kimdir? Bunu da siz bileceksiniz.

KEDİ YÜZÜNDEN

Saadet hanım pencere önünde ütü yapıyor, annesi Müride hanım mangal başında çocukların çoraplarını yamalıyordu.

Saadet hanım ütünün burnunu bir ince gömleğin kırmaları arasında yürüterek:

— Anne hiç aklım başımda değil.. (Gülfem) bu akşam eve gelmedi. Hâlâ da meydanda yok.

Gülfem geçen martın yavrusu, van azmanı, gözlerinin içi mandalina renginde, samur kuyruk, kaba kulak, altın sarısı bir dişi kediydi.

Annesi, kızını teselli için parmaklarını dikişin üzerinde durdurup gözlüğünün üstünden bakarak:

— Merak etme Saadet, Gülfem geçende de iki gün iki gece gelmedi. Şimdi kızgınlık zamanları... görürsün... Nerede ise bir taraftan çıkar gelir...

Bu esnada bahçeden inceli kalınlı acı acı kedi sesleri duyuldu. Gırtlak nağmelerile dolu kulakları yırtan bir konserto...

Saadet hanım ütüyü bırakarak kısa bir müddet kulak kabrttıktan sonra:

— Hah işte... Gülfemin sesi.. Kediciğimi boğuyorlar..

— Kebapçıların o aznavur kedisi kaplan daima bizimkinin arkasından gezer... Gülfemi en evvel o berbat etti. Ötekilere yol gösterdi. A.. dişi kedi istemem. Mahalle şırfıntısı oldu. Uyuzu, körü, mundarı, nekadar erkek kedi varsa hepsi bizimkinin arkasında... Duvardan duvara, ağaçtan ağaca, damdan dama birbirini kovalayarak ne sağlam kiremit bırakıyorlar ne de insanda kafa beyin... Tıpkı Şehzadebaşının piyasa kızgınlarına benziyorlar... Aman yarabbi İstanbulumuzun insanındaki hayvanındaki bu azgınlık nedir? Sen bizi islâh eyle, cümlemize hayırlar ver...

— O kebapçı olacak herif Halepli midir? Şamlımıdır? Nedir?... Başında bafur dumanı fes, yanağının üstünde kara biber kadar yapma gibi bir ben.. Ortasına kalay gibi bir elmas iğne sokulu güvez boyunbağı, ruganlı potinler... İki dirhem bir çekirdek amma ne kadar nazik olsa nazeninim olamıyor... Yerli gülü olmadığı her halinden besbelli...

— Ne olursa olsun kızım... böyle günde renge çalıma bakılmaz. Evini öyle besliyor, öyle besliyor ki her akşam iki eli tıklım tıklım gelir... O aznavur kedi hep et kırpıntisile besleniyor... Onun için azılı... Et pahalı diyorlar... para yok diyorlar... A o bize göre... Bizim gibiler için yok... Geçen akşam damadım söylüyordu. Kebapçı dükkânlarında, lokantalarda oturacak yer bulunmuyormuş... Danalar gibi insanlar bo-

ğazlandı. Topraklarımız kanlara bulandı. Ahmetçik öldü. Mehmetçik öldü. Ben donumu sattım. Sen gömleğini; elde avuçta kalmadı. Kül kömür yedik... Fakat olanlarda var... Vaktile küplerini dolduranlar doldurmuşlar...

Tizden pesten bozuk ahenk gayetle velvelelî bir kedi (opera)sı daha duyuldu. Saadet hanım annesinin zamaneden şikâyeti hakkında dalma itnabe varan diskurını dinlemiyerek hemen tahtaboşa koştu. Komşunun bahçesine doğru uzanarak:

— A işte.. işte... Gülfem orada... Mutfağın damında... Koş anne koş... Tavan süpürgesini al da koş...

Kocakarı kollar sıvalı, havanın serinliğine rağmen biraz dekolte iş kıyafetile, uzun tavan süpürgesini yerlerde sürüyerek koşar. Kızının parmağile gösterdiği yöne bakarak:

— Ah körolasıcalar... Duvarla bacanın arasına Gülfemi sıkıştırmışlar. Canavar gibi kediler etrafını almışlar... Makbule hanımın sincabî kedisi, imamın kuyruksuzu. Muhasebecilerin tekiri, a a a daha tanımadıklarım, yedi mahalleden toplanma renk renk, boy boy nursuz, pirsiz kirli kediler... Hepsi orada hepsi... Aman hanım bu kızgınlık ne fena şey.. Suratları pislik, tırmık içinde.. (var avazıyle haykırarak) mahallede bizimkinden başka dişi yok mu? Bukadar hovardanın hangisine yetişecek? İlâhi seni Gülfemler götürsün, namussuz kahpe... İnsanın pek fenasına gidiyor... Elcağızımla evde büyüttüm. Dosta düşmana bizi rezil ve rüsva etti bıraktı. Kedinin azgınlığından bile insana büyük bir âr geliyor... Kızları... karıları böyle terelelliye çıkanlara Allah imdat eylesin. Tahammül olunur şey değil.. Bak.. bak.. kebapçının Kaplan en önde oturuyor.. bizim kediye bakıp bakıp yutkunuyor...

Evvelâ Kaplan ve arkasından bir iki kedi daha Gülfeme hücum ederler... Saadet hanım gözleri büyümüş, bir sinir haliyle bağırarak:

— A, gözümün önünde ben böyle şeye dayanamam. Anne, sırığı indir... Hangisinin kafasına gelirse paralansın...

Kocakarı tavan süpürgesini aşk ile şevk ile bir kaldırıp indirir... Tangır tungur kiremitler yuvarlanır... kırılır... kediler hurrr bu köşeden öbür köşeye akarlar... Mutfağın penceresinden biraz nezleli, biraz gunneli bir sesle bir beddua yükselir:

— İlâhi elin kırılsın, iki yanında up uzun teneşirlere gelsin... Kalakala bir çürük mutfağım kaldı onu da başıma mı yıkacaksınız karılar? Allahın zorbaları... Bu nedir tangır tungur tepemde?....

Müride hanım — A Emine hanım, kızma kadınım kızma... ben dama vurmadım, kediye vurdum.

Emine hanım — O ne vuruş iz'ansız? Tepemden aşağı yağmur gibi topraklar döküldü. Dama vurmamış hanım, kediye vurmuş... A.. bu-

nak lâkırdısı... Kediye inen sopa dama dokunmaz mı? İmansız karılar, kiremitleri daha yeni aktarttım. Etek dolusu para verdim.. Ben dul karıyım, sizin gibi kocam yok.. alâkalım yok... belâlım yok...

Müride hanım — A çenen tutulsun çirkef... O ne kadar lâkırdı? Kimin oynayışı, alâkılısı belâlısı varmış bakalım? Ağzından çıkanı kulakların işitsin... Ben adamı kapı kapı sürüklerim... Namusuma lâkırdı söyletmem

Emine hanım — Ay aman güleyim bâri... Yetmiş yaşındaki karı namusuna lâkırdı söyletmiyor... Ayol sen başını açıp da ulu orta Divanyoluna çıksan yüzüne bakan olmaz, kimse sümüğünü atmaz... keçi boynuzu karı...

Kediler boyunlar çarpık gözler hasma dikik, kuyruklar oynak, hep bir ağızdan bozuk bir erganun gibi değişik perdelerden bir korodur tuttururlar... Bu gürültü arasında Müride hanım:

— Senin oynaşın, sırdaşın yok da bir sıraya dişlerini ne yaldızlattın? Puhu kuşu gibi o kuyruklu sürmeleri kimin için çekiyorsun? Mahmutpaşa'da saç boyası bırakmadın, sarısını, kumralını hepsini tecrübe ettin. Geçen gün Hürmüz'e: «Bir gence varacağım bütün malımı yedireceğim» demişsin... Artık senin başına ne genci kusar ne ihtiyarı... hırtlamba yellos...

Emine hanım bu saldırılara koyu koyu cevaplar verir. Kavga kedilerin vaveylâlarına karışır... Müride hanım süpürge sırığını bu kızgın nağmecilere indirerek:

— Susunuz bakayım azgınlar... düşmanım ne söylüyor anlıyayım...

Öbür komşu Fikriyar hanım pencereye gelerek:

— Susunuz hanımlar... ele güne karşı bu ne kepazelik... kocam evde, yerin dibine geçiyorum... Konu komşu pencerelere üşüştü, sizi dinliyorlar...

Saadet hanım — Ah Fikriyar, kardeşim, kedi yüzünden kavga... Kebapçıların kedisi bizim Gülfemin kanına girdi. Burada damın üstünde gözümüzün önünde olmadık rezalet yok...

Kebapçıların pencereleri açılarak hımhımca bir ses:

— Kebapçılar kadar başınıza taş düşsün... Kuzum bizim Kaplan erkektir, hangi dişi kuyuruğunu sallarsa ona gider... Kedinizi zaptediniz...

Müride hanım bütün hınciyle süpürge sırığını biribiri arkasına kedilere indirp kiremitleri tarumar ederek kısıla kısıla bağırdı:

— Vallahi aleyhinize dâva açacağım... sandığımda sepetimde ne varsa satıp savıp apukatlara vereceğim... hakkınızdan geleceğim...

Akşam üstü Şevki efendi eve gelince kayınanasını örtü döşek hasta buldu... Eşi Saadetten sordu:

— Annene birdenbire ne oldu böyle?

— Bugün açık saçık tahtaboşa çamaşır astı da soğuk aldı.

AHMET RASİM
(1864 - 1932)

Kıbrıs'lı Menteşeoğulları ailesi, Kıbrıs'tan Ermenak'a gelip yerleşir. Bu ailenin oğlu Bahaettin Efendi Ermenak'ta evlenir, bir süre Kıbrıs'a gidip Posta-Telgraf memurluğu yapar. Kıbrıs'tan görevle İstanbul'a gelirken karısını bırakır.

İstanbul'da Albay Laz Mehmet Bey'in varlıklı ailesinin yanında Nevber adından bir evlâtlık vardı. Nevber, Hacı Sadık Bey'le evlenmiş, ondan bir çocuğu olduktan sonra ayrılmış, kendisini yetiştirip koruyan ailenin yanına dönmüştü.

Karısını bırakıp İstanbul'a gelen Bahaettin, İstanbul'da Nevber Hanım'la evlendi. Görevle Tekirdağı'na giderken, eşi Nevber Hanım'ı da götürdü. Nevber Hanım gebeydi. Kocası Bahaettin, onu boşayıp Tekirdağı'nda başka bir kadınla evlendi. Nevber Hanım, yine İstanbul'daki eski hanımının yanına döndü. Eski hanımı, Nevber'i Sarıgüzel'de küçük bir eve yerleştirdi. Nevber Hanım burda bir oğlan çocuğu doğurdu. (1864) Çocuğun adını Ahmet Rasim koydular.

Her gittiği yerde evlenmeyi huy edinen, aile bağına önem vermeyen bencil bir kişi olan Rasim'in babası, birkaç kez daha evlendi, başka çocukları oldu. Rasim'le annesini bikez bile sorup aramadı.

Nevber Hanım, dikiş dikip kazandığı parayla, Rasim'i büyük bir özen göstererek büyüttü. Baba baskısı olmadığı için Rasim ele avuca sığmaz bir çocuk oldu. Birkaç okul değiştirdi. Falaka dayağı korkusundan okuldan kaçtı. Okuldan kaçıyor, arkadaşlarıyla cami avlularından oynuyordu. Kendisini ve annesini koruyan ailenin büyüğü Albay Laz Mehmet Bey'in ölümü üzerine, değiştirdiği dördüncü okuldan da alınıp Darüşşefaka'ya yazdırıldı. 1876'da Darüşşefaka'ya girdiği zaman onbir yaşındaydı. Abdülhamit'in tahta çıktığı yıldı. Darüşşefeka, Rasim için ilk aylarda sıkıntılı, ama sonraları sıcak bir sevecenlik yuvası

olmuştu. Burda haylazlıktan kurtularak düzenli bir yaşama alıştı. Önceleri sınıfının, sonra da okulunun çalışkan öğrencilerinden biri oldu. 1883 yılında Darüşşefeka'yı birincilikle bitirdi. Posta ve Telgraf Nezaretinde (bakanlığında) kâtip oldu. Memurluk yaşamına hiç ısınamadı. Ahmet Mithat Efendi gibi özgür bir yazar olup yaşamını kazanmak istiyordu. Fransızcadan çevirdiği Yolcu başlık bir yazısı Ahmet Mithat Efendi'nin gazetesi Tercüman-ı Hakikat'te çıkınca çok sevindi; bu, yayınlanan ilk yazısıydı.

Bigün gazetede Ahmet Mithat Efendi'yle karşılaşır. Onun, gazetesinde yazıları çıkan Ahmet Rasim olduğunu öğrenen Ahmet Mithat Efendi şöyle der:

«Aferin! Bak oğlum, burası yazı ocağıdır; istediğin zaman gel. İşte kalem, kâğıt, mürekkep. İstediğin kadar otur, istediğin kadar yaz. Şimdilik bir makalene bir mecidiye vereceğim. Harçlık edersin, al bakalım siftah et!»

Rasim'in aldığı ilk telif hakkıdır.

Ahmet Rasim, Binbaşı Bilâl Bey'in kızı Sadberk'le evlenir. Annesi Nevber Hanım, Rasim'in kendisine haber vermeden evlenmesine çok üzülmüştür.

1885 de ilk kitabı çıkar. Bu, yeni buluşlara değgin bir dizinin ilk kitabıdır: Fonoğraf. (gramofon)

Ahmet Rasim okulu bitirdikten az sonra içkiye başlamış, akşamlarını arkadaşlarıyla birlikte geçirmeye, eğlence yerlerine gitmeye alışmış, meyhanelere dadanmış, evlendikten sonra da bu yaşamını sürdürmüştür. Sonraları aylarca evine uğramadığı türlü yerlerde kiraladığı evlerde yaşadığı olmuştur.

Yetmiş kadar şarkı sözü (güfte) yazmış, bunların çoğunu kendisi bestelemiştir. Her şarkısının bir öyküsü vardır. Çok ünlü bir şarkısının öyküsü şöyledir: Aylarca ortalarda görünmedikten sonra bigün evine döner. Çok uysal ve sabırlı olan karısı Sadberk Hanım hiç çıkışmadan onu karşılar. Rasim yıkanıp bir süre dinlendikten sonra giyinip hazırlanır, kapıdan çıkarken Sadberk Hanım,

— Sakın geç kalma, erken gel! diye ricada bulunur.

Ahmet Rasim, eşinin bu sözünü yolda besteleyip şarkı yapar:

«Sakın geç kalma erken gel
Bu akşam gün batarken gel»

Onbeş ay süren memurluktan ayrılıp kendini büsbütün ga-

zeteciliğe, yazarlığa verir. Menakıb-ı İslâm adlı bir kitabı için Abdülhamit'ten ikinci Mecidî nişanı alır.

Bir süre öğretmenlik de yapar.

Meşrutiyetin ilânından sonra (1908), Hüseyin Rahmi'yle birlikte Boşboğaz adlı mizah dergisini çıkarmışsa da, dördüncü sayısından sonra dergiden ayrılmıştır.

Ahmet Rasim'le evlilikleri onyedi yıl süren Sadberk Hanım, 1902 yılında öldüğünde Ahmet Rasim otuzaltı yaşındaydı. Bir daha evlenmedi, yalnız yaşadı.

Zamanındaki hemen bütün gazete ve dergilerde yazılar yazmıştır. Yazdığı mizah dergileri; Eşref, Davul, Karagöz, Hacıvat'tır.

Gazete muhabiri olarak Suriye, Sofya ve Romanya'ya gitmiştir.

Resmî hiçbir görev almamış, iki kez Maarif Nezareti (Eğitim Bakanlığı) Teftiş ve Muayene üyeliğine atanmışsa da istifa etmiştir.

Yalnız kalemiyle geçinmiş, ama yazılarına aldığı para hiçbir zaman kendisini, ailesini rahatça geçindirmeye yetmemiştir. Dört oğlu, iki kızı olmuştur. Dar durumda olduğunu bilen yayıncılar, onu çok az parayla çalıştırıyorlar, sömürüyorlardı. Bu sıkıntısı, Meşrutiyet'ten sonra da sürdü. Birinci Dünya Savaşı sırasında öyle sıkıntıya düştü ki, Vezirhan'ın bir odasında bulunan biçok kitabını satmak zorunda kaldı.

1927 yılında İstanbul Milletvekili seçilerek, iki dönem (3. ve 4. dönemler) milletvekilliği etmiş, ama bu yılları hastalık içinde geçmiştir. 21 Eylül 1932'de 67 yaşındayken, Heybeliada'daki evinde öldü ve Heybeliada mezarlığına gömüldü.

Ahmet Rasim politikaya hiç karışmamış, yaşadığı üç politik dönemde de (Mutlakiyet, Meşrutiyet, Cumhuriyet) siyasal yaşamdan uzak kalmıştır. İki dönem süren milletvekilliği sırasında hastalığından ötürü çok zaman Meclis toplantılarına bile katılamamıştır. (*)

Eserlerinin sayısı kırka ulaşır. En bilinenleri şunlardır: Gecelerim (1894) — Şehir Mektupları (4 cilt 1910-1911) — Eşkal-i Zaman (1918) — Cidd ü mizah (1918) — Fuhş-i atik (2 cilt 1922) — Muharrir şair edip (1924) — Gülüp ağladıklarım (1926)

(*) O dönemin gereği, milletvekilliği yapıp da politikaya katılmayan, bu durumlarıyla övünenler bile vardı. A.N.

-- Falaka (1927) — Muharrir bu ya (1927) — Ramazan Sohbetleri (1913).

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

ALİ CANİP YÖNTEM DİYOR Kİ:

Elli yıla yakın bir zamandır durup dinlenmeksizin yazı yazan Ahmet Rasim Bey, bu yazıları yazmamış olsaydı, bizden sonra gelenler İstanbul'un dünkü ve bugünkü özelliklerini bilemezlerdi. Gelecek, bu seçkin yazarın önemini daha çok değerlendirecektir.

İBRAHİM ALÂETTİN GÖVSA DİYOR Kİ:

Milletini, memleketini, halkın ruhunu, töre ve gelenekleri ni çok iyi bilir, hele İstanbul'u ve İstanbul halkını pek iyi tanırdı. Birçok yazıları yaşadığı dönemin tam bir toplumsal betimlemesini içerir. Türkçeyi pek iyi bilenlerdendi.

AGÂH SIRRI LEVEND YAZIYOR:

Osmanlı İmparatorluğunun mutlakiyet rejimi altında geçen son 43 yılı, Meşrutiyet döneminin kısa süren huzursuz yıllarıyla Mütareke'nin kara günleri, daha sonra da Cumhuriyet döneminin coşkulu ve ateşli ilk dönemi, Ahmet Rasim'in 67 yıllık yaşamını çerçeveler.

(...) Her dönemde politika akımlarına kapılmadan, bir gazeteci olarak gördüklerini, işittiklerini günü gününe saptayıp yazdı.

Bu yazılar, Türk toplumunun 100 yıllık tarihidir; ulusal kültürümüzün eşsiz birer hazinesi sayılır.

(....) İncitmeyen bir hiciv ile tatlı bir mizah, Rasim'in yazılarının başlıca özelliğidir. Konuşmalara canlılık veren de işte bu özelliktir. Bir külhanbeyini, bir ihtiyarı, esnaftan birini konuştururken, hiçbir özentiye kapılmadan kişileri kendi ağızları ve jestleriyle söyletir.

(....) Halk, Rasim'in ençok üzerinde durduğu ve yaşatmaya çalıştığı yığındır. Rasim halkı ilgilendiren hiçbir olayı gözden kaçırmamış, halkla birlikte gülmüş, halkla birlikte ağlamıştır.

Anılarında da, kendisi ancak o yığının içine katılmış bir kişi olarak yer alır. Doğrudan doğruya kendisinden sözettiği yazılarında bile, Rasim yine kalabalığın içindedir.

Ahmet Rasim yazı hayatında hiç kimseyi taklit etmemiş, kendisine yeni bir yol açmış, yazılarını seve seve okutmuştur. Onun yazılarıyla kimseyi gücendirmediğini, yumuşak ve ustaca tutumuyla sansürü bile atlattığını söyleyebiliriz.

Bütün bu özellikleriyle Rasim, gönüllü olarak atıldığı yazı hayatında 47 yıl kalemi elinden bırakmamış, okurlarının karşısına her zaman güler yüzle çıkmış, ağırbaşlı yazılarına bile bazı kere mizah karıştırmıştır.

(....) Rasim asıl, kalemine sahip olgun ve güçlü bir yazar, usta ve üstün bir gazeteci, döneminin dil ve edebiyat tartışmalarına katılmış uyanık bir fikir adamı olarak edebiyat ve fikir tarihimizde yer alacaktır.

Onu herhangi bir gazeteciden ayıran özellik, yazılarının günü geçince tazeliğini kaybeden çeşitten olmaması, ölmez bir değer taşımasıdır.

— Agâh Sırrı Levend'in Ahmet Rasim adlı kitabından —

BEHÇET NECATİGİL YAZIYOR:

Şiir ve hikâyeler, okul kitapları, tarih ve bilim konularında türlü eserler de yazan, çeviriler de yapan Ahmet Rasim'in asıl değeri; renkli, canlı bir anlatımla çocukluk, ilk-orta öğrenim ve basın hayatını, İstanbul'un gündelik yaşayışını yansıtan fıkra, makale ve anılarında görülür.

— Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü'nden —

ÖRNEKLER:

BİR SERGÜZEŞT

Benimki, veyahut sizinki de dahil olduğu halde, bu hayat değildir ki! Adım atlamaca oynar gibi bir spor!.. Öyle ya! Kaç devir atlattik!.. Devri-i Hamidi'ye esbak der isek, devr-i Azizi'ye ne diyeceğiz? Her ne hal ise! Devr-i esbakta bir gün Pendik tarikiyle Ada'ya geçmek, orada birkaç gün kalmak emeli peyda oldu. Vapur, Haydarpaşa, tren, Pendik!..

O zamanda Pendik'te barbunya gibi leziz balıklarla bir de al şarap var idi. Birkaç tane ondan, bir kadeh de berikinden hülyası ağzımı sulandırıyordu.

Yalnız başımayım. Arkadaşım filân yok. Varır varmaz deniz kenarına giden caddeyi tutturdum. Birinci gazinodan içeriye girdim. Oturdum oturmadım, karşıma pos bıyık bir herif dikildi.

— İsminiz?

— Rasim!

— Necisiniz?

— Muharrir

— Hangi gazetede?

— İkdam'da!

— Buraya niçin geldiniz?

— Ada'ya gitmek için..

— Ada'da ne yapacaksınız?

— İşte orasını bilemiyorum, Yalnız şu var ki burada ne yapacaksam orada da onu yapacağım... Siz niye soruyorsunuz?

Herif afalladı. Bir dakika düşündükten sonra:

— Ben buranın zabıta memuruyum...

— İyi ya!.. Niye soruyorsun?

Yine afalladı.

— Bir cürmüm mürmüm var mı?

— Ha...yır! Öyle emir aldık!

— Benim için mi?

— Ha..yır!..

— O halde vazifeni tecavüz ediyorsun! Çakar mısın?

— Ha...yır!

— Yer misin?

— Şimdi yedim!

— Öyle ise bir kahve iç! Otur bakayım!

O zamanın da tabiatını müdrik olduğum için herifin simasından akan hüsn-i memnuniyeti derhal anladım. Onun benim yanımda oturması vazifesini ifa etmesi demek idi. Oturdu.

Bir sigara...

— Garson gel, Efendi'ye bir kahve!.. Şekerli mi?

— Ha...yır sade!

— Sade!.. Yiyecek ne var?

Garson saydı. Hiç birini canım istemedi. Dedim ki:

— Ben buraya balık için geldim.

Zabıta memuru davrandı.

— Ben size şimdi taze barbunya bulurum.

— Teşekkür ederim.

Gitti. Filvaki bir Rumyos oğlanın elinde dört beş barbunya geldi. Verdim, kızarttılar. Şarabı getirdiler. Göçürdüm. Fakat öğleüstü!.. Vapura üç dört saat var... Gazinoda âram ile, dalga saymakla bitmez ki!.. Gezineyim, hazır gelmişken köyü de anlamış olurum dedim. Kalktım. Zabıta memuru bir tavr-ı istifham ile yüzüme baktıktan sonra:

— Nereye Bey?

Ben lâkayt:

— Şöyle bir gezineyim, hazm-ı taam...

Pendik'in burun gibi olan çıkıntısını göstererek:

— Fakat o tarafa gitmeyin!

— Neden?

— Damat Mahmut Paşa firar etti... Sonra sizi!..

Ne Paşa merhumu tanırım, ne de burada oturduğunu bilirim..

Bir kere İsmail Safa:

«İlâhi sen selâmet ver donanma-yı hümayuna» diye gazel mi, kaside mi her ne ise bir şey okumuş, kendisinin tahmisini ilâve etmiş idi.

Durdum. Zamanın tabiatını bilirim dedim a. Duruşum bir hatt-ı hareket tayini için idi. Dedim ki:

— Öyle ise Ada'ya da gitmeyeyim!

— Gitmeyin. Çünki karşı karşıya!..

— Acaba kaçta tren var!..

— Trenden evvel karakola gelin de, ifadenizi alayım!..

— Buyurun!..

Başka ne diyebilirdim?.. Gittik. Ufak bir ifade aldı. İmzaladım... Saate baktı. Yirmi dakika sonra tren olduğunu söyledi. Kös kös döndüm. Fakat beni istasyona kadar teşyi' etti. Bindim, avdet ettim. Ara-

dan bir gün mü geçti, iki gün mü?.. Beni Zaptiye Nazırı çağırttı. Huzuruna çıktım. İlk sözü:

— Ne vakıttanberi Mahmut Paşa'yı tanırsınız?

Dedim ki:

— Mahmut Pasa namında tanıdığım kimse yoktur...

— İnkâr eyleme!..

— Tahkik buyurabilirsiniz?

— O halde Pendik'te ne geziyorsunuz?

— Hovardalık!..

— Biz ama sizi söyletiriz.

— Yalan istiyorsanız söyleyeyim!

Nazır da afalladı. Bunun üzerine macerayı etrafıyla anlattım. Dinledikten sonra masanın gözünü çekerek bir kâğıt çıkardı.

— Okuyunuz!

Dedi. Belki yetmiş seksen satır var. Aman!... Ben neler yapmışım! Köşkün kapısına gidip de çalmamış mıyım!... Zabıta memuruna —gireyim diye— rüşvet mi teklif etmemişim! En nihayet bir yolunu bulup kaçmamış mıyım?

Velhasıl gecenin saat yedisine kadar uğraşa uğraşa nazırı ancak ikna ettim.

Son sözü bu oldu idi:

— Ben kefil oluyorum da sizi tahliye ediyorum.

Yerle temennayı bastırıp azim bir:

— Teşekkür ederim Paşa Hazretleri!

dedim, kendimi harice ihrac ettim. Zaman bu!

Her şeyler değişti: Gençliğimizde biz Beyazıt'tan köprü başına atlı tramvaylardan evvel inerdik! Şimdi öyle mi ya?. Dan buradan dan dan... Orada... Üç dan dan daha... Köprünün ortasında!

Eskiden Haliç vapurlarına kayıklar gülerlerdi:

— Yetişebilirsen çiğne!

Diye eğlenirlerdi! Şimdi böyle mi ya?. Önünden kaçabilen sandalcıya geçmiş olsun!

(Değişmez fen mi vardır, müstakar eşya mı kalmıştır?)

Filvaki gazeteler yazıyorlardı:

Operatör Emin Bey, Şehremini iken Yıldız Kumarhanesi âzasından olmuş!.

Başınızı iki avucunuzun içine alın da derin derin düşünün. Yirmi sene evvel Yıldız neydi? Vapurla Beşiktaş önlerinden geçerken:

— Saray-ı hümâyun mülûkânelerine hain hain bakmakta olduğu görülmüştür.

Şeklinde bir jurnal ile Fizan çöllerinde yanıp kavrulmamak için arkamızı döner otururduk. Her Cuma etrafı asker ile sarılır, üniforma sırmalarından, muzika alâtından fırlayan şuaat ile parıl parıl parlar, binlerce ağızdan çıkan çok yaşa sesleriyle inim inim inlerdi. Gazetelerde, risalelerde, kitaplarda Yıldız ismi yazılmaz, hesap, cebir, hendese kitaplarından, şeklen benziyor diye + zait işareti çizilir, orası müthiş, yırtıcı bir kartal yuvası gibi bütün memleket üzerinde hâkimiyet iddia ederdi.

Ramazan üstü:

— Bakkal, yüz dirhem de yıldız şehriyesi tart!

Diyen bir gaafilin çal yaka Hasan Paşa karakoluna, oradan da uzaklara götürüldüğünü duymadınız mıydı?

Fakat Yıldız şu son hali ile ilk haline pek çok benziyecektir. Abdülmecid ekser akşamları burada çakar, sızar, sızdı mı i'vân ve bendegân zavallıyı bir seccadeye sarar, Mecidiye yoluyla usul usul Dolmabahçe'deki hâbgâhına naklederlerdi.

Buraya kimler gelmezdi? İmparatorlar, krallar, prensler, sefirler, vezirler, müşirler...

Bunlarla beraber atının dizginleri ipten hafiyeler... Şimdi kimler gidecekler! Kumarbazlar, sefahet erbabı, kargalar, tilkiler, krupyeler, işçiler... Türkiyenin Monte Karlo'sunu ziyaret edecek ecnebi dalavereciler.....

Ne asrî bir temâşâ, ne müessir bir istihza!.

Sade Yıldız'ın kendi mi, bahçelerinin etekleri bile müthiş idi! Anlatayım da hak verin:

Benim Arif Bey isminde saf yürekli bir arkadaşım vardı. İki üç tane parlattı mı bazan arslan kesilirdi. Fakat korkunca da tam korkardı! Bir akşam Arnavutköyü'ne gittik. Sazda oturduk. Çaktık. Kafaları kurduk. Gazinoda kimse kalmayınca biz de kalktık. Kalktık ama ne araba var, ne de sandal. Tabana kuvvet yürümeden başka çare yok. Yola düzüldük. İyice hatırımda değil ama Ortaköy karakolu önünden geçiyorduk. Arif'im, yarım açık gözleriyle bir nöbetçiye baktı, Bir de bana:

— Bu kâratalar da büyük kâratayı bekliyorlar değil mi?

Deyince ben ayıldım. Çünkü Arifi'im, artık kendinde olmadığı için karakoldan da içeriye dalar, bu sözü söyler! Derhal koluna girdim, sürükler gibi çektim. Benim bu teşebbüsümden daha ziyade şımardı. Sesli sesli sövmeğe başladı. Başladı ama benim kuvvetle kolundan çekişimden dolayı ilerliyorduk. Meğer daha belâlısına çatacakmışız!.. Biraz sonra Sultan Murat'ın mahbus kaldığı sarayın kapısı önlerine gelmiyelim mi?

Nereden akıl etti? Arif'im, beni kolumdan silkince sarayın kapısına doğru gitmesin mi? Hatırıma Ali Suavi'nin vakası geldi. Bir kere:

— Eyvah! Mahvolduk!

Dedim. Hakikat eyvah... Çünkü hiç lâmı, cimi yok. Nöbetçilerin süngülerinin ucundayız.

— Yürü, Arif Bey!

Kim dinler? Din iman atıp duruyor, sarayın o koca kapısına arkasını vermiş, yüzünü Yıldız'a dönmüş durmadan veriştiriyor, bire aman!.

— Arif, kendine gel!.

Mümkün değil!..

Merhumun sesi de kalındı. İri parmaklı elini sallaya sallaya tecvid kaideleri üzerine:

— Seni dinsiz, imansız, zalim, hain!..

Diye kalaylayıp kalaylayıp basıyordu... En sonunda kolundan hızla çektim. Fakat o anda müthiş bir ses:

— Uulan!.. Be herifler! Yolunuza gitsenize!. Şimdi ikinizi de mıhlarım ha!

Sözleriyle aksetti. Bende beş histen yalnız işitmek kalmıştı.

Bu sözler, saray kapısının içinden geliyordu. Arifim, bir silkindi. Bu defa da o ayıldı. Ayılır ya!. Lâf değil, mıhlar mı mıhlar!

Ben tir tir titriyordum, nöbetçi bir düdük çalsa, kurşunları ye-

din gittiydin! Çevirseler bile en hafif göreceğimiz ceza karakolda öldürücü bir dayak yemek, ertesi günü ilk vapurla bir bilinmeyen yere doğru gitmekti.

Arif, ayılır ayılmaz adımları açtı, can havliyle gidiyorduk. Bana da, ona da arkadan ayak sesleri geliyor gibi oluyordu. Ben daha ziyade korkmuş olmalıyım ki duvarların bir tarafı açılarak içinden bir bölük asker çıkacak sanıyordum!

Arif korkak ve sarhoş...

İkide birde:

— Geliyorlar mı?

Diye soruyor, ben her ihtimale karşı:

— Galiba!.

Diyor, hattâ arkama bakmağa bile cesaret edemiyorum. İyice hatırımdadır! Hasan Paşa karakolu önünden öyle dümdüz, öyle muntazam geçtik ki değme asker bir resmî geçitte bu kadar itinalı yürüyemez. Geçtik, geçmedik, arkamızdan bir koşuşma peyda oldu. Aman! Eyvah! Yakalandık mı?

Birbiri ardına:

— Tutun, yakalayın, kollarını bağlayın.

Sesleri... Ben zaten bilirim a... Kendi korkumla birden bire farkına varmamıştım. Arif'im, olduğu yere çökmesin mi? Meğer zavallının dizlerinin dermanı kesilmiş!. Öyle ya... Hem Arnavutköy'ünden geliyoruz, hem de yarım saattir ölüm korkusu çekiyoruz. Buna can mı, diz mi dayanır?

Meğer, karakoldan, biraz evvel getirilmiş, bir deli kaçmış imiş!. Deli, akıllı o hengâmede kim kime!.

Şu kadar söyliyeyim ki Dolmabahçe meydanına nasıl geldiğimizi bilmiyorum. Bereket versin ki tek atlı bir araba karşımıza çıktı. Atladık.

Arabada Arif'e sordum:

— Sana yine ne oldu? Heyheyler mi geldi?

Sus pus oturuyor, hafif hafif söylüyordu:

— Ne var ki?

— Daha ne olsun ki...

— Sultan Murad'a pek acırdım da...

— Senin nendir?

— Hiç!..

— Sen budala mısın be? Bir hiç için hem beni, hem de kendini mahvettirecektin...

— ...

Biraz sonra farkına vardım ki Arifi'imin pantolonu ıslaktı! Gül-

meyiniz, o zamanlar da bizim gibi hürriyet taraftarı, istibdad düşmanı daha neler vardı! Kimler yoktu!

Arifi'minki yine küçüğüydü.

O geceden sonra biçare her ne zaman gazino veya sair umumî bir mahalde siyasetten bahsetmeğe başlayacak olsa kulağına eğilir, usulca:

— Bahsi kes! Yoksa pantolon meselesini açarım! der, durdururdum!

Doktor bizim amcaya demişti ki:

— İnsanda unutkanlık, dalgınlık beyine giden büyük damarlardan dağılan kıl gibi ince damarlar içinde kanların pıhtılaşarak vücudun çalışmasını besleyemediklerinden ileri gelir.

İşte o gün, bugün ben unutkanlığa, dalgınlığa tutuldum... Geçenlerde, bir sabah pek tuhaf oldu. Terliğimin tekini aradım, bulamadım... Koca oda kazan, ben kepçe. Terliğin teki yok... Çıplak da basamam; seke seke, sofaya çıktım. Kapının önüne baktım... Etrafa göz gezdirdim. Yine döndüm, odayı aradım.. Çıktım, sandık odasını açtım... Karşıkı odada annem yatar... Kapısını araladım... Yok... Hizmetçi kalkmıştı. Ona da sordum... Zaten üstüne ne gerek? Yok, dedi. Kısacası, tek terklik yok. Bununla birlikte, yatarken çıkardığımı, karyolanın orta tarafına doğru çevirip yan yana koyduğumu biliyorum. Fakat kalktıktan sonra ne olduğunu bulamıyorum. Sonunda, potinlerimi giymek zorunda kaldım. Bir de ne göreyim? Üst üste giymiş değil miyim?

— Bir ayağının ağırlığından farkına varmadın mı?

— Kafamın ağırlığından vakit var mı? O geçti... Dün akşam, bir tanesi daha!.. Ödüm patladı. Evde bir bez kokusudur, geliyor.. Aman!.. Durmadan kokluyorum. Bakınıyorum.. Duman sezinliyorum... Evet, sigaram yanıyordu. Tablaya baktım, yok. Yere düşmüş olacak, dedim. Eğildim, gerçekten bir duman gördüm. Fakat sigarayı bulamıyorum. Ağızlık ağzımda. Onu biliyorum... Sigara nerede? Bulmak kabil değil! İskemleden şavullayıp, eğilip bakıyorum. Duman çıkıyor. Bilsen birader, ne hale geldim.. Terledim. Elimde su dolu bir bardak. Eğil, kalk..

Gözlerim fırıl fırıl döner! Bir de konsolun önüne gidip de gözüm aynaya ilişir ilişmez ağızlıkta olduğunu görmeyeyim mi?

— Ooo! Sen, işi epeyce ilerletmişsin!

— Daha bir tanesi var ki hepsinden kıyak! Fakat söylemem.

— Sen bilirsin. Söylemezsin ama, tadını bulamazsın.

— Orası da öyle (Başını sallaya sallaya gülerek).. Biraderin adını unutmayayım mı? Hem nerede?

— Nerede?

— Hakkâk'te. Bana bir kart-vizit yaptır, demişti. Gittim, memuriyetini yazdırdım.. Adını bir türlü yazdıramadım, döndüm.

— Sen ilerletmiş, değil, âdeta azdırmışsın.

— Keşke, biraz daha azdırsam!

— Sebep?

— Bir iki şey daha var, onları da unuttum mu, ölünceye kadar rahatım!..

— Eşkâl-i Zaman'dan —

HÜSEYİN SUAT YALÇIN
(1876 - 1942)

İstanbul'da doğdu. (1876) Maliye muhasebecilerinden Ali Rıza Bey'in oğlu, Hüseyin Cahit Yalçın'ın ağabeyisidir.

1886'da Tıbbiye'yi bitirdi. İstanbul ve Midilli'de belediye hekimliği yaptı. Hekimlikte uzmanlık için Paris'e gitti. Birbuçuk yıl sonra dönüşünde (1895) yine belediye hekimliği yaptı. Sonra Sağlık Müfettişi olarak gittiği Şam'da onbir yıl kaldı. Meşrutiyet'ten sonra (1908) İstanbul'a döndü.

Servet-i Fünun şair ve yazarlarındandır. Meşrutiyet'ten sonra hemen hemen şiiri bıraktı. Daha çok mizah ve oyunlar yazdı. Kalem adlı mizah dergisinde Dahhak-i Zalim (*) ve Gâve-i Zalim (**) takma adlarıyla, toplum olaylarıyla ilgili çok güçlü yergi hikâyeleri, fıkralar, taşlamalar yayınladı. Taşlamalarını «Gâve Destanı» adlı bir kitapta topladı. (1918)

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da hekimlik yaptı.

1923'den sonra da yaşamını, Devlet Denizyolları vapurlarında hekimlikle sürdürdü.

Telif ve çeviri olarak yirmiye yakın oyun yazdı.

21 Mart 1942'de İstanbul'da öldü.

(*) Dahhak-i Zâlim: (Ahriman) Çok kıyıcı bir İran hükümdarı. Tutulduğu hastalık acılarının dinmesi için her seferinde iki çocuk beynini ilâç olarak kullanırdı. Başka bir söylenişe göre, Oğlunun omuzundan çıkan yılanlar çocuk yiyerek beslenirdi.

(**) Gâve-i Zalim: İran mitiolojisinde bir demircidir. Dahhâk-i Zalim'in oğlunun omuzundan çıkan yılanları beslemek için bütün oğulları elinden alınmıştı. Son oğlunu da almak istediklerinde, demirci önlüğünü mızrağına bağlayıp, halkı da çevresinde toplayıp karşı geldi.

ÖRNEK:

ŞAHSÎ TEŞEBBÜS SÜTHANESİ

Beyoğlu'nda Büyük Caddeden Taksim'e doğru giderken sağ tarafta bir köşede «Şahsî Teşebbüs Süthanesi» levhasını görürsünüz. Şimdiye kadar halkımızda bazı şahsî teşebbüsler görüldü ise de hiç bir ciddî netice vermedi. Çünkü uzun senelerden beri istibdadın ayağı altında ezilen dimağlar, kollar bir şeye teşebbüs etseler bile o şey mutlaka verimsiz kalır. Bunu gözönünde tutan işini bilenler hiç olmazsa çocuklarımızı teşebbüs sahibi bir hale koymak için böyle bir süthane açmağa karar vermişler olsa gerek.

Kim ne derse desin elbette Meşrutiyet'ten sonra doğan çocuklar bizden daha ziyade hürriyetsever olacaklardır. Bunda hiç şüphe yoktur. Hele ilk gıdalarını böyle bir süthaneden alan çocuklar ne kadar afacan olacaklardır. Yalnız gözönünde tutulacak bir şey var: Acaba şahsî teşebbüs süthanesinde bulunan ineklerin içinde sütü bozukları var mı? Meselâ, Abdülhamit'in satılan ineklerinden bazıları alınarak oraya yerleştirilmiş mi? Bunun tahkikini Sıhhiye İdaresinden pek rica ederiz. Çünkü temiz doğan çocuklarımızı daha kundaktayken elimizle zehirlersek bu vatanın gelecekteki mesuliyeti tekmil bize ait olur. Analarımızın bazı önemli sözlerine itaat etmekliğimiz lâzımdır: Cenabı Hak kimseyi sütü bozuğa düşürmesin. Bu sütü bozuk aklıma eski hâtıralardan bir şey getirdi, anlatayım:

Tamam yirmi sene evvel çiçek hastalığı çıkmıştı... Her mahalleyi aşılamak gerekti. Mahalleleri dağıttık. Bana Karagümrük ile Sulukule mahallelerini verdiler. O zamanki usul mucibince bir çocuktan diğer çocuğa aşı alırdık. Sulukule'den aldığımız aşıyı Karagümrük'e Karagümrük'ten aldığımız aşıyı Akbıyık'a nakleder dururduk. Kadınlar bunu haber almışlar. Ne zaman Sulukule'ye yakın bir eve aşı için gitsem ilk ricaları: «— Aman oğlum, çingene aşısı olmasın. Çocuğumuzun sütü bozulur» olurdu. Görüyorsunuz a, halkımızın en korktuğu şey sütü bozuk olmaktır.

Şahsî teşebbüs süthanesinde ikinci derecede dikkate alınacak şey ineklerin adem-i merkeziyet (*) illetine duçâr olmadıklarının muayenesidir. Bunu da özellikle baytarlar birliğinden rica ederiz.

(*) Adem-i Merkeziyet: Bir merkezden, daha çok hükûmet merkezinden değil, her büyük kurulun kendi kendini yönetimi demektir. Özel teşebbüs ve kendi kendini yönetim, o dönemin bir siyasal akımıydı.

Üçüncü derecede dikkate alınacak şey inek veya keçilerin tamamiyle hür ve tarafsız memleketlerden tedarik olunmasını temin etmektir. Çünkü yanılıp da bir tiftik keçisi alınırsa Mebuslar Meclisi yine altüst olur.

Dördüncü derecede gözetilecek nokta sütlere katılan suların hiç olmazsa menba suları olması lüzumunun Şehir Emaneti (Belediye) tarafından tebliğ edilmesi, sakın Hamidiye sularının kullanılmamasıdır. Çünkü erbabı vukuf bu son sularda bir çok zararlı mikropların bulunduğunu keşfettiler.

Beşinci derecede aranılacak şey, arpalıklarını satanların gıdalarından yem tedarik ettirilmemesidir. Çünkü insanların yemlerini yiyen ineklerden iyi bir süt alınamaz. İnsanların mideleri her şeyi yiyip hazmetmek için pek müsaittir. İnekler bu midelerin «mono»larına burunlarını sokarsa derhal sütleri bozulur.

Bunlardan sonra gözetilecek şey süthanenin İç İşleridir. Sütler sağılırken mutlaka bir vatan şarkısıyla memeleri neşvelendirmeli. İnekler bu âhenk ile geviş getirirken süt kovası köpüre köpüre dolmalı.

Keçileri sağarken tekeleri ayırmalı. Çünkü bu uzun sakallı afacanlar, hiç tek durmazlar.

Sütler şişelere konulduktan sonra yaftalarının üzerine şöylece yazılmalıdır:

«Bu sabah bu sütler «toprağın cevher, suyun kevser, baharın bîhazan» teranesiyle sağıldı. İçinde ne adem-i merkeziyet mayası, ne de Hamidiye suları mikropları vardır. Şahsî Teşebbüs Süthanesinin halis sütüdür.»

Burada bana bir fikir geldi: Ayân ve Mebusan Lokantacısı bu süthaneden süt alsa da sütlâç yapsa, muhallebi yapsa acaba sütleri bozuk olanlar bunlardan yiyerek ıslah olurlar mı? Ne dersiniz, böyle bir şahsî teşebbüsde de ben bulunayım mı? Oranın muhallebiliciğini üzerime alayım mı? Ne iyi olur, dükkânımın üzerine şöyle bir levha yazdırsam:

«Şahsî Teşebbüs Süthanesinin halis vatan sütüyle yapılmış sütlâç ve muhallebisi).

Eminim ki azâ-yı kiram Meclise girmeden, önce benim dükkânıma uğrayacaklardır. Çünkü uğramıyanlara herkes sütü bozuk gözüyle bakacaktır. Ah, ne kârlı bir iş bilseniz... İşte kadro haricinde kalıp da iş bulamıyanlara yüzde beş yüz getirir bir irad, bir iş. Hemen teşebbüs etsinler. Bir küçük şirket vücude getirsinler, isterlerse ben de ortak olurum.. İsterlerse resmî dairelerde birer de şube açarız. Çünkü herkesin sütünü ıslah edeceğiz, teşebbüs vatanperverânedir.

Çok defa hayal ile başlayan sonradan hakikat olur. İster misiniz bir ay sonra bu dediklerim yapılmış olsun? Böyle herkesin sütünü ıslah etmek için kurulacak insanî bir şirkete âlet olduğum için bilseniz ne kadar iftihar ederim? Fakat, heyhat... İnsanların sütü o kadar bozuk ki kimbilir bu yazdığım şeyden ne kadar anlam çıkaracaklardır.

CENAP ŞAHABETTİN
(1870 - 1934)

Manastır'da doğdu. (1870) İstanbul Askerî Tıp Okulu'ndan (Tıbbiye) hekim yüzbaşı olarak çıktı. Uzmanlık eğitimi için dört yıl Paris'te bulundu. (1890-1894) Yurda dönünce karantina hekimi olarak Mersin ve Rodos'ta çalıştı. 1896'da sağlık müfettişi göreviyle Cidde'ye (Hicaz) gitti. Hekimlik göreviyle Yemen, Suriye, Irak'ta bulundu. 1914'de isteğiyle emekliye ayrıldı.

O zamanki adı Darülfünün-i Osmani olan İstanbul Üniversitesi'nin Edebiyat Medresesi'nde (Edebiyat Fakültesi) Fransızca ve Türk Edebiyatı Tarihi Müderrisi (profesörü) oldu. (1914-1922) .

Ulusal Kurtuluş Savaşı'na karşı tutumundan ötürü, öğrencileri Cenap Şahabettin'e karşı tepki gösterdiler ve karşıt gösteriler yaptılar. Bunun üzerine üniversiteden ayrılmak zorunda kaldı. Bakanlar Kurulu, O'nun yerine Türk Edebiyat Tarihi Profesörlüğüne Yahya Kemal Beyatlı'yı atadı.

13 Şubat 1934'de İstanbul'da öldü.

Servet-i Fünun şair ve yazarlarındandır. Şiir, oyun, anı, gezı yazıları, makale, özdeyişler yazdı.

Cenap Şahabettin'in eserlerinde mizah ağır basmaz. Ancak O'nun herbirinde ardarda zekâ kıvılcımları çakan ödeyişleri (aforizmalar) mizah türüne giren edebiyat ürünleridir. Bunların çoğu Türk diline yerleşmiş, konuşmalarda kullanılan özdeyişler olmuştur. Cenap Şahabettin bu özdeyişlerini üç bölümlük bir kitabının (Nesr-i Harp, Nesr-i Sulh ve Tiryaki Sözleri) Tiryaki Sözleri başlıklı son bölümünde toplanmıştır. (1918)

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

(...) Cenap'a hayran olmamak imkânsızdı. Ama, sevmek de imkânsız. Zekâsını, kültürünü: sizi aydınlatmak için değil, ce-

haletinizi, ahmaklığınızı göstermek için kullanırdı: Kendinizden utanır, ona da düşman olurdunuz!

Cenap Şahabettin, bilgi ve zekâsına güvenmenin iki kere cezasını çekti:

Birinci Dünya Harbinde, Süleyman Nazif ile beraber, Cemal Paşanın karargâhında misafir olmuştular. Suriye İmparatoru (Cemal Paşa) edebiyatımızın bu iki üstadını, İstanbul'a, yoksulluk yıllarını rahat geçirtecek bir armağanla uğurlamıştı. Ama çok zekî ve çok bilgili Cenap, bu küçük serveti galiba bir borsa oyununda sıfıra indiriverdi!

İkincisi, Kurtuluş Savaşına karşıdır: İnanmadı!

Ama onu, hiç kimse suçlandıramaz. Atatürk, birgün Falih Fıfkı Atay'a söylemiş:

— Oğlum, inanmayanları ayıplamayın sakın... Sahiden inanan kaç kişi vardı ki?.. Gün oldu, ben bile içimden sarsıldım!

(....) Bir aralık tansiyonu çok yükselmiş diye duymuştuk. Büyük bir lûgat hazırlıyordu. Âkil Muhtar, çalışmayacaksın, yorulmayacaksın, demişti. Ama Doktor Cenap Şahabettin, Doktor Âkil Muhtar'ı dinlememişti. Dinleyemezdi de. Yaşamak, çalışmaktı onun için; İlkokulu, Tophane'deki Fevziye Mektebi'ni birincilikle bitiren o değil miydi? Ortaokulu, Gülhane Askerî Rüştiyesi'ni birincilikle bitiren o değil miydi? Tıp Fakültesini, Tıbbiye-i şahaneyi birincilikle bitiren doktor yüzbaşı Cenap Şahabettn o değil miydi? Sonra Haydarpaşa Hastanesinde çalışırken, nice zekâların katıldığı Avrupaya gidiş imtihanını yine birincilikle kazanan o değil miydi?

Ya Paris'teki hayatı?... Bu, kendi kendisini geçen bir yarıştı.

(...) Bu şüphelerle dolu ruh, ölümden korkmuyordu. Ama yok olmaktan?... Ürperiyordu...

«Beni korkutan, öldükten sonra cehenneme gitmek değil, hiç bir yere gitmemektir.» diyordu Cenap.

— Portreler» adlı kitabından —

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU YAZIYOR:

(...) Cenap Bey Mütareke'nin ilk günlerinden itibaren Milli Mücadele ruhuna aykırı bir yol tutmuş ve Ali Kemal'in çıkardığı «Peyam-ı Sabah» gazetesinde birtakım menfî yazılar yazmağa başlamıştı. (....) İşte o hava içinde «Mahmuzlara, kılıçlara veda» yazısıyla Cenap Bey, Damat Ferit hükûmetinin Sevr

diktası hükümlerinden birine göre Türk ordusu subay kadrosunun tasfiyesine başlayışını alkışlıyordu.

(....) Kozmopolit ve inkârcı mizacının kurbanı olan bu Türk şairi, Büyük Zafer'in arkasından, birkaç ay Millî Hükûmet rejimine ayak uydurmaya çabaladıktan sonra birtürlü tutunamayıp memleketten çıkıp gitmiş ve Paris'e yerleşmek istemişti. Fakat, bunda da muvaffak olamayarak ters yüzü geri dönmüş, ömrünün son yıllarını İstanbul'da bir köşeye çekilerek geçirmişti.

— Gençlik ve Edebiyat Hatıraları» adlı kitabından —

BEHÇET NECATİGİL YAZIYOR:

Paris'ten döndükten sonra (1894) kisiliğini belirten yeni şiirlerini Servet-i Fünun dergisinde yayımlayan Cenap, bu edebiyatın üç büyük temsilcisinden (Öbürleri: Tevfik Fikret, Halit Ziya) biridir, konularını aşk ve tabiattan alan şiirleriyle sembolizmin öncüsü sayılır. 1908'den sonra daha çok nesirle uğraştı. Yabancı kelimelere düşkün ve süslü yazdı.

— «Edebiyatmızda İsimler Sözlüğü»nden —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

Meşturiyetin getirdiği özgürlükle, şiirden çok siyasal yazarlığa yönelir. (...) Takma adla (Dahhâk-i mazlum) mizaha da yer ayırır. (....) Memurluktan emekliye ayrıldıktan sonra (1914) Darülfünun öğretmenliği ve gazete yazarı olarak çalışırken iktidara yaklaşma ve ondan yararlanma fırsatları arayacaktır. (....) Kendisine kazanç sağlayan Cemal Paşa'yı Sabah'ta tefrika edilen «Suriye Mektupları»nda överse de, geleceği sezerek hemen muhalefete geçer. (....) Cenap Şahabettin, günlük çıkarlarını düşünen acelesiyle birbirine karşıt düşünceler arasında bocalar. Sonradan «hayalinin kıtlığı yüzünden neticeyi kestiremediğini» söyleyerek (Peyam-ı Sabah) Millî Mücadeleyi alkışlarsa da bu onu kurtaramaz. Ona göre gereken şey, inanç yada inançta olmak değil, sonucu önceden bilip bilememektir. Üniversitedeki görevinden ayrılmak zorunda kaldıktan sonra yeniden edebiyat yaşamına dönmek ister.

— Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından —

ÖRNEKLER:

TİRYAKİ SÖZLERİ

«Allah'tan herşey isteyebilirsin yalnız para isteme. Çünkü Allah parayı sevmez ve sevmediği için ancak sevmediklerinden bazılarına verir....

⁂

Düşün: «Hiç Allah'ın sevebileceği adamlardan paralı gördün mü?»

⁂

«Beni korkutan öldükten sonra cehenneme gitmek değil, hiç bir yere gitmemektir.»

⁂

«Köpeğe gem vurma, kendisini at sanır.»

⁂

«Bir tabii inatçı, etrafında on mecburi inatçı yaratır.»

⁂

«Kadın olsun, kitap olsun, cildine aldanma, içine bak.»

⁂

«Su dökmek tehlikesi çoğu zaman, bardağını fazla doldurmak arzusundan gelir.»

⁂

«Hiç bir zaman sevmemiş olduğumuz bir adamın ciddi düşmanı olamayız»

⁂

«Kavak ağacını beğenen ve seven pek az kişi gördüm: Çünkü dosdoğrudur.»

⁂

«Beyinlerin de oburu vardır: Pek çok yer, pek az hazmeder.»

⁂

«El, her iş gibi alkıştan da yorulur.»

⁂

«Ünlü olmak için zamanın gidişine ya tamamiyle uymalı, ya tamamiyle karşı koymalı.»

⁂

«Kaba konuş zarar yok, şu şartla ki, ince düşünebilesin.»

⁂

«Sadakanı kör dilencilere vermeyi tercih et: Seni göremiyeceği için nankörlüğünden kurtulabilirsin.»

⁂

«Pek tabii olmaya gelmez; terbiyesiz derler. Pek samimî olmaya gelmez; saygısız derler.»

⁂

«Suistimal kapısını aralık etmeye gelmez, hemen ardına kadar açılır.»

⁂

«İnsan, kendi yerini, dostlarının gösterdiği noktayla, düşmanlarının gösterdiği nokta arasında aramalıdır.»

⁂

«Daima: «Bilirim!» mi diyor, gençtir: herşeye «olabilir!» mi diyor, ihtiyardır.»

⁂

«Yüksek yerler yüksek tepeler gibidir, koşarak çıkanlar nefes darlığı hisseder.»

⁂

«Aynaya pek çok bakan kusurlarını pek az görür.»

⁂

«Daima ara: Bugün altın ararken bakır bulursun, yarın bakır ararken altın.»

⁂

«Akar su ne güzel hayat dersidir küçük engellerin üzerinde köpürür, büyük engellerin yanından sessizce geçiverir.»

⁂

«Zavallı koyun sürüsü! Çobanı da o besler, çoban köpeğini de, kurdu da!..»

⁂

«Çok olur: Herbiri kendi düşüncesinin doğru olduğunu iddia eden iki kişiyi dinlerken, siz de üçüncü bir doğru keşfedersiniz ve böylece doğrular çoğalır gider.»

⁂

«Çocukken perde arkasındaki Karagöz'ü canlı sanırdım, şimdi de perde önündeki canlıyı Karagöz sanıyorum!»

⁂

«Saklanan çirkinlik iki kat çirkin görünür.»

⁂

«İnanmak istemeyeni hiçbir mantık inandıramaz.»

⁂

«Pek önemsiz bir olay bana pek hazin gelir: Hiç yaşamamış bir adamın ölmesi.»

⁂

«Yanlış bildiklerimizi atsak, kafamızın yükü o kadar hafiflerdi ki...»

⁂

«Çok zaman başarılarımıza dostlarımız kadar düşmanlarımız da yardım eder, ancak ikisini de güzel seçmiş olmalıyız.»

⁂

«İnkârla başlamamış olan iman temelsizdir: İmanın inkâr ya başıdır, ya sonu!»

⁂

«Dikkat edinlz: Bir adam iş görürken hiç çirkin görünmez, oysa boş oturan, pek seyrek güzel görünür.»

⁂

«Yerinde sayanlar, yürüyenlerden daha çok ayak patırtısı yaparlar.»

⁂

«Başarı, en büyük leke sabunudur.»

⁂

«Doğru çizgi en kısa yoldur, ama bayatta çoğu zaman sefalete çıkar.»

⁂

«Güç olan kahramanca ölmek değil, kahramanca... yaşamaktır.»

AHMET HİKMET MÜFTÜOĞLU
(1870-1927)

3 Temmuz 1870'de İstanbul'da doğdu. Aksaray ve Soğukçeşme Rüştiyelerinde okuduktan sonra, Mekteb-i Sultanî'yi (Galatasaray Lisesi'ni) bitirince (1888) Hariciye Nezareti'nde (Dışişleri Bakanlığı'nda) görev aldı. Pire, Marsilya, Poti, Kerç'te konsolos kâtipliği ve konsolosluk yaptı. (1889-1896) İstanbul'a dönünce merkezde çalıştı. (1896-1908) Bir yıl Nafia Nezareti'nde (Bayındırlık Bakanlığı'nda), Ticaret Genel Müdürlüğü'nde çalıştı. Biyandan da Mekteb-i Sultanî'de (Galatasaray Lisesi'nde) edebiyat öğretmenliği yaptı. (1898-1908) Bu dönemde Servet-i Fünun dergisinde yayımladığı hikâyeleriyle Edebiyat-ı Cedide topluluğuna katıldı. Meşrutiyet'ten sonra Darülfünun'da (İstanbul Universitesi'nde) Alman ve Fransız Edebiyatı Tarihi derslerini okuttu. (1910-1912) O sıralarda başlayan «Yeni Lisan» ve «Türkçülük» akımlarını benimseyerek Türk Yurdu dergisinin (1911) ve Türk Derneği'nin (1912) kurucuları arasına katıldı. Sonra yine dışişlerine dönerek Peşte Konsolosluğu (1912-1918), Cumhuriyet döneminde de Hariciye Vekâlet Müsteşarlığı (Dışişleri Bakanlığı Danışmanlığı) görevlerinde çalıştı. (1926-1927) 5 Mayıs 1927'de İstanbul'da öldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

CEVDET KUDRET YAZIYOR:

Ahmet Hikmet'in edebiyat hayatı açıkça iki döneme ayrılır:

1 — Edebiyat-ı Cedide dönemindeki hikâyeleri: Bunlar, Edebiyat-ı Cedide hikâye ve romanının özelliklerini taşımaktadır. Dili yabancı sözcük ve kurallarla yüklü, üslûbu süslüdür.

(.....) Yazar, bu yoldaki hikâyelerini «Hâristan» adlı bir kitapta toplamıştır. (.....)

2 — Türkçülük akımının başladığı dönemdeki hikâyeleri: 1911'den sonra Türkçülük akımının etkisi altında yazılmış bulunan bu hikâyelerin dili sadedir, hele kimisi öztürkçe ile yazılmıştır. Fakat hepsinde üslûp yine süslüdür.

(.....) Yazar bu yoldaki yazılarını «Çağlayanlar» adlı bir kitapta toplamıştır.

(.....) Bu hikâye (Yeğenim adlı hikâye) yazarın en ünlü ve en başarılı yazısıdır.

Monolog biçiminde yazılmıştır.

Eserde, Batı kültürünü hazmedemeyerek züppeleşenler yerilmektedir.

— «Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman» adlı kitabından —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

Kendini yenilemek için çok geciken Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun (Çağlayanlar, 1922) dergilerde yayımlanan hikâyeleri; yeni ortama uyarlanan bir niyetin düşünsel ürünleridir, canlılıkları yoktur.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından —

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN YAZIYOR:

Nâdide ve zarif kelime bulmak düşkünlüğü ençok Ahmet Hikmet'te kendisini gösterirdi. Onun küçük bir defteri vardı. Nerde böyle kulağa hoş gelen Arapça bir kelime, Farsça bir sıfat tamlaması bulursa hemen oraya yazardı. Yazı yazarken, defter önünde, onları kullanmaya çalışırdı. Güzide üslûp merakını böyle arabayı beygirlerin önüne koşmak derecesine vardırmıştı.

Fikir için kelime aramazdı, daha çok, seçtiği güzel kelime ve deyimleri kullanmak için vesile ve fikir arardı.

— «Edebî Hatıralar» adlı kitabından —

ÖRNEK:

YEĞENİM

(Monolog)

(Kırçıl çember sakallı, setresini —düz yakalı, önü ilikli ceketini— yukarıdan aşağı iliklemiş; açık buruşuk alnını gösteren toparlak, fesi arkaya mütemayil —eğik—, omuzları düşük, endamı öne eğilmiş, çehresinin hututu —çizgileri— istihzayı ima eder derecede müteharrik —oynak— bir ihtiyar... Yaşı elli ile elli beş arasında).

Benim bir yeğenim var... Paris'te tahsilini bitirdi... Paris'te tahsilini bitirdi ne demektir bilir misiniz? Beni yedi bitirdi; demektir. Ben bitince benden tahsilât da bitti; tahsilât biter bitmez pek tabîî değil midir, tahsil de bitti... Tahsilâtı benden çektiği paralar... Lâkin tahsili nedir? Onu bir türlü anlayamadım... «Amca sen birşey anlamıyorsun, ben Darülfünunun tekmil fünunuyla —fenleriyle— mütefennînim —teknik bilgi sahibiyim— diyor... Diyor ama, o Darülfünunun tekmil fünuniyle mütefennin oluncaya kadar ben de darülcünunun —timarhanenin— tekmil cünuniyle —deliliği ile— delirdim! Bakın, anlatayım size; yeğenim evvelâ mimarlık öğrenmek hevesiyle bana birçok süslü kapılar, yaldızlı kubbeler yaptı; girintili ve çıkıntısız plânlarla paramı çekti... Sonra bunda temel tutturamayınca, kimya-yi madenîden izabe —eritme— tahsiline yeltendi; izabe tahsili kızıştıkça bizim altınlar da erimeğe başladı... Yeğenim bundan da sıkıldı... «Toprak tut altın olsun» feyzine mazhar olmak arzusu ile çiftçiliğe başladığı anda bir çiçekçi kızına yeşillenmek uğrunda ilk tecrübeleri kesemin dibine darı ekmek... sonra ocağımıza incir dikmek oldu... Nihayet, bir sabah yeğenimi karşımda gördüm: Yakalığı bir mermer kuyu çemberi gibi gırtlağına sarılmış. Uzun, kıvrık saçları kalıpsız kırmızı fesinin altında, rüzgâra tutulmuş hindi tüyleri gibi tersine dönmüş; yeni doğan bir çocuğa şilte olabilecek kadar kocaman bir plâstron boyunbağı göğsüne takmış... Karşımda boyun kırdı; öptürmek alışkanlığı ile ben elimi uzatırken o da kımıldamadan dudaklarını bana uzattı; ikimiz de ne yapacağımızı birden anlıyamadık... Benim elim muallâkta —boşta— kaldı. Nihayet, boynuma sarılarak lâübaliyane dudaklarımdan tekrar tekrar öptü. Öpülmeyen zavallı elimden mahçup oldum. Nâçar —çaresiz— geri çektim. Bu sırada dizlerinden aşağı inen redingotunun arka cebinden bir beyaz mendil çıkarırken, parmaklarında allı, yeşilli, mavili birçok sahte, kaba yüzüklerin benimle eğlenir gibi sırıttıklarına dikkat ettim... Bilmem dudaklarımı öptüğü için midir nedir? Mendiliyle bir tuhaf tarzda burnunu, dudaklarını sildi... Bizim Hacı Bacı'nın

bunca senelik devşirimine muhalif bir devşirme icat ile mendili ortasından büzdü, büktü, sardı...

(Taklidini yaparak)

Mindere kendisini attı. Hacıyatmaz gibi sallandı, sallandı, sonra dimdik kaldı... Bizim yeğen yeğenlikten çıkmış da, a'cebü'l-acaip —çok garip ve gülünç— bir makine şekline girmiş... Minderde oturamadı... Kanapede rahat edemedi... Beni, sevgili amcasını beğenmedi... Sözlerimi beğenmedi... Vaziyetimi beğenmedi... Yürüyüşümü beğenmedi... Bakışımı beğenmedi... Nefes alışımı beğenmedi... Evin tertibatını bozmağa, hepsini değiştirmeğe kalkıştı: Uşaklara kahve getirirken beyaz eldiven giymelerini, aşçı İbiş'in kafasına bir beyaz takke geçirmesini, vekilharç Köse Kâhya'nın her sabah traş olmasını istiyor, yırtınıyor, ısrar ediyordu. Bir gece, biraz nasihat vermek için odasına girdiğim zaman, kendimi dehşetli bir manzara karşısında buldum: Bizim yeğenin burnunun altından, kulaklarının hizasına kadar bir bezle bağlı çehresi sapsarı parlıyor... Ayaklarını karyola demirinin üstüne dayamış... Ellerini pamuklara sarmış, gözleri kapalı, kendisinden geçmiş, yatıyor... Felâket! dedim, felâket!... Odadan dışarı fırladım... Hekim... aman hekim?... Evin içinde birbirimize girdik, çıktık. Biz hekimle usul usul odaya girerken yeğenim de şaşkın şaşkın karyolasından kalktı... Sofradaki kadınların «Kendisini öldürdü!» feryatları evi dolduruyor; yeğenim bu halden ürkmüş, kaçmak istiyor; biz tekrar yatması için yalvarıyoruz; ellerine, ayaklarına sarılıyoruz. Bir kargaşalık, bir gürültü, bir patırdıdır gidiyor...

(Bir parça tevakkuftan —durduktan— sonra)

Nihayet iş anlaşıldı; yeğenim ertesi gün Kâğıthane'ye gitmeye niyet etmiş... Yeni potinlere ayaklarını sığdırmak, kanı aşağı vermek hulyasiyle ayaklarını havaya kaldırmış... Yumuşasın, parlasın diye, yüzüne, ellerine krem sürmüş... Bıyıklarını dik durdurmak için bir cendere ile sarmış... Ve bu azap ve eziyet içinde uykuya, hâb-ı rahata —rahat uykuya— dalmış... Hem bundan sade, bundan tabiî ne olabilirmiş?... Bunlar o diyar-ı irfanda beş senelik geceli gündüzlü (gülerek ve öksürerek), geceli gündüzlü bir tahsil-i mütemadinin —sürekli bir öğrenimin— semeresi imiş!... Anladınız mı? Beş seneden sonra, Napolyonkâri vaziyet, Hombertkâri bir saç, Wilhelmkâri bir bıyık... İşte bu kadar!... Yeni kafa oimak için bu kadarı kâfi imiş... Ah!

(Geniş bir nefes alır)

Bir sabah baktım ki, aşağıdaki büyük odada bir curcuna, bir kahkaha, bir tepişmedir gidiyor... Kapıyı araladım; yeğenim hemşiresini piyanoya oturtmuş, Hacı Bacı ile kâhya kadın Nail Molla da dahil ol-

duğu halde, halayıkların tekmiline dekolte olmak için kollarını sıvatmış, göğüslerini açtırmış, onları kankan oynatmıyor mu?... «Lâhevle!» dedim, «Ya sabur!» dedim olmadı. Hemen odaya atıldım; onun o pomatalı saçlarından yakaladım; selâmlığa aldım... Bizim yeğenin «neşr-i medeniyet» vazifesi imiş; kadın ninesine Boccace'ın hikâyelerini anlatmak, halayıklara Moulin Rouge sergüzeştlerini nakletmek «neşr-i medeniyet» imiş!... Artık lâtifeye, şakaya mahal yoktu. Dedim ki: — Oğlum sen şarkın ve garbın yaklaşamıyacağını anlamadın mı? Sen Türkâne ve Frengâne terbiyenin bütün bütün birbirine zıt olduğunu anlamayacak mısın? Öyle ise dinle:

Bütün ciddiyetimi topladım, setremi ilikledim, gözlüğümü taktım. Burnumu sildim, (siler). Bir güzel öksürdüm. (Öksürür). Dinle dedim; bir: — Bizde başımızı açmayıp ayağımızı çıkarmak hürmet; Frenklerde bilâkis çıkarmayıp başını açmak tazim —saygı gösterme—... Dinle bu iki: — Bizde ötedenberi evin alt katı hizmetçilere, yukarı katı efendilere; Frenklerde bilâkis alt kat efendilere, üst kat hizmetçilere mahsus... Üç: — Bizim ayaklarımızın altına serdiğimiz halıları onlar baş uçlarına asarlar... Dinle, dört: — Bizde öteden beri sağda erkek, solda kadın; Frenklerde solda erkek, sağda kadın bulunur... Altı: — Bizde yemekte az söylemek ve çabuk yemek yemek terbiyeden madut —sayılır—; onlarda aksine çok söylemek, hikâyeler nakletmek ve kahveyi sofrada içmek ve hattâ ellerini sofrada yıkamak mutat... Yedi: — Bizde küçüklerin büyüklerin sözüne karışması büyük terbiyesizlik; onlarda bilâkis büyük bir nişane-i zekâ... Sekiz: — Bizde saat on iki ya sabahtır ya akşam; onlarda ya öğledir ya gece yarısı... Dinle... Baktım, yeğenim gece yarısı söziyle uyuklamağa, horuldamağa başlamış; sarstım; daha bitmedi; dinle! dedim... Dokuz: — Onlarda şarkıyı mutlaka ayakta, bizde mutlaka oturarak söylemek elzem... On: — Frenklerin sene başı öğlence ile geçer, müntesipleri şarab-ı neşe ile mesttir; bizde Muharrem, sene başı bir yevm-i matemdir —yas günüdür—. On gün kana kana su bile içemeyiz... On bir: — Bizde... göz, fitneliğe, kem nazara alâmet, ve menhus —uğursuz—, onlarca... göz mubarek, o kadar mubarek ki melekleri bile... gözlü itibar ederler... On üç: — Elsine-i garbiyede fazla harfler yazılır, fakat okunmaz; bizde ise yazılmaz lâkin okunur... Dinle, on dört: — Biz mektupların tarihini altına koruz, onlar üstüne korlar... On beş: — Bizde kanaat bir fazilet, onlarda bir meskenet —miskinlik—... On altı: — Hele bizde bıyıklarını traş... Derken başımı kaldırıp baktığım zaman yeğenimi koydunsa bul... O çoktan sıkılmış kaçmış...

(Ayaklarını yere vurarak):

Artık bütün bütün hiddetlendim. Henüz hiddetimi teskin etmeden

aşağıdaki mutfaktan doğru bir gürültü, bir hırıltı fışkırdı... Bizim yeğen uzamış tırnaklarının ucu ile, kekül-i fıkaranın fıstığından almak istemiş, ahçı İbiş, yeğenimin böyle mülevves —kirli— tırnaklarını kesmeden mutfağa girmekten men olunmasını benden rica için, yerinden fırladığı sırada o da biçarenin arabacı Pavli, ayvaz —erkek hizmetçi— Haçadur vasıtasiyle ellerini, ayaklarını tutturup daha şık, daha alafranga olmasını teminen, biçarenin bıyıklarını traş etmeğe kalkışmamış mı? İbiş'in kafası kızmış; oklavayı eline almış, yanmış odunu diğer eliyle kavramış, savuruyor, ve «Namusum bir paralık oldu... Bu kapıda durmam... Ben giderim!...» diye avazı çıktığı kadar gürlüyor... Baktım, olmayacak; yeğenimi kurtardım, hareme tıktım... Buna bir ders-i ibret vermek sırası gelmişti; düşündüm, taşındım; hemen o günden itibaren buna bir iş bulmağa teşebbüs ettim; Anadolu'nun şöyle bir kıyıcığında bir seyahat-ı tecrübiye icra etmesini kararlaştırdım... Zonguldak hatırıma geldi. «Zonguldak... Oh! Zonguldak!... Şimdi görürsün sen Moulin Rouge'da kankan oyununu... Ömrüne bereket Zonguldak!...» diyerek Zonguldak'ta bir maden mühendisliği ile yeğenimi başımdan savdım.

Bu vakadan tam beş sene sonra o şampanya gibi kabına sığmayan yeğenim, Zonguldak'tan avdet ettiği zaman ayran gibi sakin ve rakit —durgun—, apışmış, kalmıştı...

MEHMET RAUF
(1875-1931)

İstanbul'da 1875'de doğdu. Babası Kütahya'dan askerlik için geldiği İstanbul'a yerleşmişti. Annesi Çerkes'ti. Soğukçeşme Askerî Rüştiyesi'nden sonra Bahriye Mektebi'ni (Deniz Harp Okulu'nu) bitirdi (1893), deniz subayı oldu. Staj için Girit'e (1894), Kiel kanalının açılış töreninde bulunmak üzere Almanya'ya (1895) gönderildi. Dönüşünde İstanbul'da, Tarabya'da elçilik gemilerinin irtibat subaylığına atandı.

Postayla Halit Ziya'ya gönderdiği «Düşmüş» adlı bir uzun hikâyesi, İzmir'de yayınlanan Hizmet gazetesinde çıktı. Bu hikâye, Mehmet Rauf'un yayınlanan ilk eseridir.

Servet-i Fünun dergisinde tefrika edilen Eylül adlı romanı 1900'de kitap olarak yayınlandı. Psikolojik bir roman olan başyapıtı Eylül'ü başka hiçbir eseriyle aşamadı.

Zambak adıyla yayınladığı imzasız, açıksaçık bir kitap yüzünden mahkemeye verildi, hapse mahkûm edilip deniz subaylığından çıkarıldı.

Mehmet Âkif, Safahat'ın beşinci kitabı olan ve Sebilürreşat dergisinde yayınlanan Hatıralar adlı şiirlerinden birinde, Zambak yazarı Mehmet Rauf'u, bu açıksaçık kitabından ötürü eleştirdi, ama bu eleştiri şiirlerini kitabına almadı.

Mehmet Rauf, subaylıktan çıkarıldıktan sonra yaşamını yazarlıkla kazanmaya çalıştı. Oniki sayı sürebilen Mahasin, sonra Süs adlı kadınlar için dergiler çıkardı. Düzyazıyla şiir, hikâye, roman türlerinde yazdı. Hikâyelerinin konuları aşk ve kadın üstünedir. Çoğu, uyarlama izlenimi verir. Bu arada mizah hikâyeleri de yazmışsa da, bunlar da sanat değeri taşımaz.

Sürdüğü maceralı ve dengesiz yaşam sonunda, 23 Aralık 1931'de İstanbul'da öldü.

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU YAZIYOR:

(.....) Tepebaşı anfitiyatrosunda verilen bir operet matinesinde, tıknaz ve cüce denilecek kadar kısa boylu bir adam gelip bizim önümüzdeki sıraya oturacak; Şahabettin Süleyman da, kulağıma eğilerek: «İşte, Mehmet Rauf bu.» diyecekti.

Hangi Mehmet Rauf? Eylül romanını yazan Mehmet Rauf mu? O benim hayalimde bu romanın kahramanından (.....) başka biri değildi (.....) ve ruhî asaleti kadar birtakım bedenî meziyetlere de sahip olması lâzım gelirdi. Oysa, önümüzde oturan adamda bu meziyetleri boş yere arıyor, ve ona arkadan, enseden, yandan her bakışımda, hayalimdeki Mehmet Rauf'tan uzaklaştıkça uzaklaşıyordum.

(.....) Mehmet Rauf, Edebiyat-ı Cedide'ciler içinde Batı kültürüne ve Batı âdetlerine ençok yaklaşmış olanlardan biriydi. Fransızcadan başka İngilizceyi de bilmesi ona, bu kültürün ışığını öbürleri gibi yalnız bir değil, iki pencereden almak imkânını vermişti. Bundan başka Mehmet Rauf, soluğunu batı müziğinden alan bir melomandı.

(.....) Tevfik Fikret'in delâletiyle kurduğu bir aile ocağını, ilk yılından başlayarak bir harabeye çevirmiş, genç karısını küçücük çocuğuyla ortada bırakarak o kadından bu kadının peşinde dolaşmaya başlamış ve bu sıralarda İstanbul'un güzelliği, zarifliği, kibarlığıyla tanınmış hanımlardan birine karasevda denilecek bir aşkla tutulup meramına eremeyince intihara kalkışmıştır.

(.....) Eylül ve Siyah İnciler yazarı Mehmet Rauf (.....) Babıâli caddesindeki gazete ve dergi idârehanelerinin önünde sıra bekliyor ve bunu başaramayınca, kimbilir nerden bulduğu beş on lirayla, ömrü birkaç ay bile sürmeyen dergiler çıkarıyordu.

İşte bu çaresizlik ve yoksunluk içindedir ki, Edebiyat-ı Cedide'nin en temiz, en «hissî» aşk romanını yazan Mehmet Rauf, günün birinde «Zambak» adlı yarı pornografik bir roman yayımlamak zorunda kalacak ve bu roman edebiyat-dışı büyük bir rağbet kazanacaktı. (.....) Fakat çok geçmeden Zambak kamu ahlâkına aykırı görülerek toplattırılmış, yazarı da —bunu ano-

nim olarak yayınlandığı halde— yakalanıp mahkemeye verilmiş ve hapis cezasına mahkûm edilmiştir.

(.....) Zambak romanını okuyan zengince bir aile kızı, Mehmet Rauf'a mektupla evlenme teklifinde bulunmuş. O da kalkıp hemen İzmir'e gelmiş, şimdi baş üstünde tutulan bir içgüveyisi olarak rahat bir ömür sürmekteymiş.

Fakat ne yazık ki, bu nisbî rahatı ve refahı uzun sürmeyecek; düzenli aile hayatından tekrar derbederliğe dönecekti.

(.....) Mehmet Rauf, böyle bir desteği —eserlerini okumak suretiyle ona gönül vermiş— yirmiiki yirmiüç yaşlarında bir öğretmen kızda bulmuştur. (.....) Son zamanlarda, Mehmet Rauf'un inmeli olduğunu işitmiş bulunuyordum.

Nitekim, hasta **Eylül yazarı, birgün,** yeni bir romanını tefrika ettirmek için yanında taze eşiyle Akşam idarehanesine gelmiş ve onu «Bu, benim yalnız karım değil, aynı zamanda sağ kolumdur» diye takdim etmişti ve bu sözüyle inmeli **yanının** sağ kolu olduğunu anlatmak istemişti. Demek ki, o durumunda, karısının yardımıyla hâlâ çalışmakta devam ediyordu.

(.....) Ankara'da kendisinden aldığım iki mektup, bana, denize düşmüş bir kimsenin imdat işaretleri gibi görünmüştü. Aynı mektupları Falih Rıfkı ile Rüşen Eşref'e de yazdığını sanıyorum. Zira, hükümetten dilediği yardımı rica etmek için İsmet Paşa'nın yanına girdiğim zaman bu iki arkadaşımın aynı maksatla orda bulunduklarını görmüştüm. İsmet Paşa vaktiyle Mehmet Rauf'un Eylül'ünü okuyup pek beğendiğini söylemiş ve bu sözüne «O, Zambak diye bir fena eser yazdı ama, Eylül bu günahının kefaretidir» mütalâasını ekleyerek Mehmet Rauf'a son günlerini nisbî bir rahat içinde geçirebilmek çaresini sağlamıştı.

(.....) Mehmet Rauf'un ölümünden bir yıl sonra rasgeldiğim Hüseyin Rifat bana demiştir ki: «Genç karısı gözleri tabuta dikili olarak taa önde yürüyordu ve o tabutu sanki bu gözlerden çıkıp uzanan bir sevgi ışığı taşıyor gibiydi.»

— «Gençlik ve Edebiyat Hatıraları» adlı kitabından —

ÖRNEK:

KARANLIKTA

Merkeplerden inip hazırlanan sofralara oturdukları vakit hava az bozuktu. Bu kır ziyafetini tertip edip beş erkek, dokuz kadını Heybeliada'ya getiren Feridun Bey ikide birde elini hiddetle gökyüzüne kaldırarak:

— Zavallı insanların işlerini, eğlencelerini hiç hesaba katmadan istediği vakit fırtına, rastgele yağmur, canı istediği zaman kar dökmek ne münasebetsiz şey yarabbim, diye söyleniyordu.

Bu sözü bilhassa hanımlar şen kahkahalarla karşılıyorlardı. Yağmur yağsa bile onlara ne olabilirdi, onları tâ İstanbul'dan buraya kadar getirmiş olan dâvet sahibi elbette bunun bir çaresini, bir kolayını bulurdu.

⁂

Yemek yedikleri müddetçe, hattâ daha sonra, hava açıldı, kapandı, bulutlar gitti geldi, toplandı dağıldı. Fakat ikindiye doğru nihayet tâbiri âmiyânesiyle elâ gözlü yağmur düşmeğe başladı. Onların iz'aç edilmesi katiyyen mukadder olacaktı.

tı, zulmet içinde onun şeklini okşayarak, yakın bulunup kokusuyla olsun vecd içinde kalmak iştiyakı kalbini titretti. Orada, yanı başında bir kişi sığacak kadar boşluk fark edince, bu emeli yerine getirmenin pek lâtif bir zevk olduğunu hissetti ve hemen oraya uzandı.

⁂

Kalbi şiddetle çarpıyordu. Akşama kadar mahmur tebessümüyle, billûr sesiyle sermest kaldığı, derin, işveli bakışlarıyla perişan olduğu Şâdânın şimdi yanı başında, o kadar yanındaydı ki, uzansa onu tutabilecekti. Tir tir titriyordu. Ona sokularak rayihasını içmek istiyormuş gibi, derin nefesler alıyordu.

Az sonra bu kâfi gelmedi. Kendini daha ziyade menedemeyip elini uzattı, onun bileğini tuttu. Şiddetli bir titremeyle sarsılarak, birkaç dakika, bu temasla, mesut, öyle kımıldamadan durdu. Bu esnada genç kadının kolundan başına doğru bir hareket oldu. Öyle ki, bu hareketle el de, kol ile beraber, Şâdân'ın ağzına gitmişti... Birdenbire elinin üstünde hafif bir dudak teması hissediyorum zannetti. Demek ki o da uyanıktı, demek ki... Ah demek ki...

⁂

O vakit deli oldu. Bu cevap, bu teslimiyet, onu birden o kadar kamçılamıştı ki, şimdi onu okşamağa, az sonra, hariçten teması kâfi

görmiyerek korsajın düğmelerini çözüp elini içeri sokarak genç kadının çıplak, canlı göğsünü karıştırmaya başladı. Artık şimdi derin bir tatlılık içinde bayılıyordu.

Hanımefendiye gelince, bu nüvazişlerin altında, sessiz, haz içinde, sermest, hiç ses çıkarmıyor, kendini yatakta baygın teslim etmiş, yalnız kesik kesik nefes alıyordu.

Şevket artık bir cinnet dumanı içinde, boğulur gibiydi. Kendini tutması kabil değildi; nihayet ne olursa olsun diye biraz daha yaklaştı, uzandı, onun dudaklarını aldı. Dudakları, titreyerek, ateşli bir buse ile birbirlerini emdiler. Şevket bu busede umduğu ince zevk yerine mağşuş bir tesir duymakla beraber, bunu uyku haline hamlederek, sabaha kadar ikide birde, tekrar tekrar uzanıp, tekrar tatmaktan kendini menedemedi.

⁂

Saatler ağır ağır geçti. Sabaha kadar devam eden bu hal hercümercinden Şevket'in vücudu derin bir teheyyüç içinde kırılmış, harap olmuştu.

Yavaş yavaş sabah oluyor, küçük pencerelerden soluk, kirli bir ziya akıyor ve karanlık içine yayılıyordu.

Artık uyumak mümkün olmadığı için, tatlı emellere, hayalî ümitlere dalarak sabahın iyice aydınlanmasını bekledi. Şimdi onu böyle elde edince bundan sonrası için zengin, süslü bir aşk hayatı tahayyül ediyordu. Şâdân gibi bir kadın her erkek için ve her zaman elde edilecek saadetlerden değildi.

Bu hülyalar arasında sallanırken sabahın gittikçe çoğalan ziyası içinde, etraf artık seçilmeğe başlıyordu. Tek tük uyananlar, kımıldanıp kalkanlar oluyordu.

O vakit birdenbire gözleri şaşı oldu zannetti. Şâdân Hanımın karşıdaki sırada bizzat oturduğunu görüyor gibi oldu. Gözlerini oğuşturup bir daha baktı; o, bütün uyku letafetiyle, bütün sabah cazibesiyle, oydu...

⁂

Feridun bütün bu zaman esnasında gözleri gökyüzünde:

— Açacak, canım... Arkası açık... Eminim az sonra bütün bütün açacak... diye temin etmiş, davetliler konuşmaktan, gülüşmekten hiç havaya bakmamışlardı.

Fakat yağmurun nihayet işi inada bindirdiğini, semanın bulutla iyice kapandığını görünce, ıslanmamak için oradaki tek tük ağaçların

altına sokulup büzüldüler. İşin öyle alayla, kahkaha ile geçirilemiyeceğini, epeyce tehlikede olduklarını anladılar. Feridun'un mütemadiyen havaya bakıp ellerini dizine vurarak döğünmekten başka bir şey yapamadığını görmüşler, ve korkmuşlardı.

O zaman hep bir yere gelip bir çare düşündüler. Merkepciler gelseler bile bu yağmurda yola çıkmak divânelikti. Bir taraftan hava kararıyor, akşam yaklaşıyordu. Öyle bir mevkideydiler kl akıl, tertip, tedbir hiç de fayda etmezdi.

Civarda biraz ötede büyük bir damdan başka bir şey görünmüyordu. Hanımların telâşını korkusuz gören üç bey, bir fikir edinmek için sırsıklam olmak tehlikesini göze alarak, o tarafa koştular, az sonra geldikleri vakit orasının penceresiz, kapısız, harap ve bomboş bir yer olduğunu söylediler.

Feridun: — Canım üstümüzde bir dam var ya... diye haykırdı. Şimdilik ıslanmamak için oraya çıkalım... Hizmetçiler halıları götürsünler, yaysınlar, oturacak gibi bir yer hazırlasınlar...

Tehlikeyi görünce hanımların da gayreti galeyana gelmişti. Bu işi de hizmetçilere bırakmadılar, hep birden, türlü şuh kahkahalarla, türlü cilveli nüktelerle koştular, çalıştılar.

⁂

Şimdi ıslanmaktan kurtuldukları için tekrar neşelenmişler, tekrar alaya ve gülmeye başlamışlardı. Nihayet gece iyice çöktüğü vakit, harikulâde seyahat romanlarında olduğu gibi, Heybeliada'nın tepelerinden birinde, yarı yıkılmış bir dam altında her birisi bin türlü naz ve nimet içinde yaşamağa alışmış on bir hanım, beş erkek ve ikisi Arab üç hizmetçi hapsolmuş kalmıştı. Sonra, gece karanlığı için ellerinde, içlerinden birinin nasılsa cebinde bulunmuş tek bir elektrik fenerinden başka bir şey yoktu.

Hanımlar bu aksiliğe neşe ile mukabele ederek zafer kazanmağa karar vermiş gibi gülmekten, eğlenmekten geri kalmadılarsa da talihsizlik bu akşam onları ezmek için her şeyi yapıyordu. Biraz sonra lâmbanın ışığı yavaş yavaş azalmaya başladı. Eyvah! Bataryada elektrik bitiyordu... Şimdi bütün bütün karanlıkta kalacaklardı.

Mantolar, pardesüler, yastık yapılmış, herkes kendine yatmak için yer hazırlıyordu.

⁂

Bir saat sonra herkes uyumuş, zulmet içinde hafif fısıltılar, muntazam nefeslerden başka bir şey işitilmiyordu.

Şevket, ilk uyku hamlesinden gözlerini açtı. Kapıdan baktı. Yağmur biraz hafiflemişti.

Tekrar içeri girdiği vakit, hafifçe görülebilen bu şekillerin arasında ne nefis, ne ipek vücutlar olduğunu düşündü. Akşama kadar o derece hayran olduğu, şakrak kahkahaları, şuh gamzeleriyle onu o kadar teshir etmiş olan Şâdân Hanımın da bunların içinde bulunduğunu düşünmek bütün vücudunu bir ateş dalgasıyla sardı.

Gece elektrik lâmbası yanarken onun oturduğu yere hasretle bak-

O halde sabaha kadar uğraştığı kadın?... Sıçradı, kalktı; etrafa belli etmemeye çalışarak, ayakta dikkatle baktı:

Kalın dudaklı, şiş vücutlu Arab hizmetçilerden biri, arkasını dönmüş, leş gibi uyuyordu.

İBNÜRREFİK AHMET NURİ SEKİZİNCİ
(1874-1935)

1874'de İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini Galatasaray Sultanîsi'nde yaptı. Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi'nde çalıştı. 1885'de, Ahmet Mithat Efendi'nin başkâtipliği zamanında, Karantina İdaresi'nde muhasebe kalemi'ndeki görevine geçti. Uzun yıllar burada çalıştı. Lozan Antlaşmasıyla Karantina İdaresi'nin dağılması üzerine, son görevi olan burdaki muhasebe müdürlüğünden 1923'de emekliye ayrıldı. Reşat Nuri ve Mahmut Yesarî'yle birlikte Kelebek adlı mizah dergisini çıkardı (1923). Darülbedayi-i Osmanî'nin (Sonradan İstanbul Şehir Tiyatrosu oldu) yönetim kurulu üyesi olarak görev yaptı. Son görevi, Ankara Halkevi Tiyatro kolu rejisörlüğüydü; bu görevdeyken 6 Mart 1935'de Ankara'da öldü. Türk tiyatrosuna, yazarak, uyarlayarak ve çevirerek değerli vodvil ve komediler kazandırmıştır: (Yegâne Odalık, Hisse-i Şayia, Ceza Kanunu, Dörtçehar, Zuhal Burcunda, Lokmanzâde, Son Altes, Sekizinci). En sevdiği oyunu Sekizinci'yi, kendisine soyadı olarak almıştır.

ÖRNEK:

TAHSİLDAR MASALLARI

Maliye memurlarından kırk yıllık bir merhum dostumun vüruduzebani idi.

«İki şey var ki bu âlemde ucuz. Biri memur fukarası, biri tuz...»

O merhum, bunu dediği zaman tuzun okkası yirmi paraya idi. Bugün yirmi kuruşa kadar fırlayacağından korkulur. O zaman memurlar altı ayda bir maaş alırlardı. Bugün kısmen faal, kısmen gayrı faal oldular. Gayrı faal olmak hayatın cilvei hâdisatından en tatsızı, en neşesizidir.

Faal olma, bu da haddini aştığı gibi gülünç olur. Meselâ faal memurların en cevvâl, en gayyuru olan tahsildarlar: Köprü tahsildarı, belediye rüsumu tahsildarı. Hele köprü tahsildarlarının ayrıca bir de küfürbazlık meziyeti vardır ki köprüden bunların mazharı iltifatı olmayanlar pek azdır:

— Bana bak, şişman kokona, kuruşu...

— Hey! Uzun adam! Babanın malından mı geçiyorsun, kuruşu uçlan...

— Öyle ya, ne zannettin, it gibi iterim. Buradan bedava geçilmez...

— Hay kılığına kıyafetine! Kulaklarına elmas küpe takmayı biliyorsun da kırk para köprü parası kazanmayı öğrenemedin mi?...

— Kara fesli sana söylüyorum!

— Kanbur kaçma!...

Bilmem şimdi de öyleleri var mı? Devri Hamidîde Yıldız'a ve Yıldızlılara mensup olanlar köprü parası ceremesinden muaf idiler. Bunlar köprüye gelince: «Biz yabancı değiliz, yukarıdanız» mânasını ifham eden acaip bir göz kırpma, boyun kırma, yanak buruşturma, baş sallama hareketiyle geçerlerdi. Bir gün böyle bir mensupla köprü memuru arasında garip bir kavgaya tesadüf ettim. Bu mensup baltacı yamaklarından bir acemi olacak ki işareti mahsusayı bilmediği için kendini tanıtamamış, memur yakasına sarılmış:

— Onluk?

— Ben onlardanım. Yukarıdan.

— Tanımam, parolayı bilmiyorsun, onluk?

— Vermiyeceğim.

— Vermezsen geçemezsin.

— Bırak yakamı yoksa ağzımdan küfür çıkar.
— Benden de al o kadar.
— Sen zaten insandan madutsun.
— Sensin madut.
— Sensin.

İnsandan madutluğu ikisi de kabul etmediği için kavga büyüdü. Nihayet araya bir sevap sahibi girip: «Affedersiniz, ikiniz de madut değilsiniz...» diyerek kavgayı fasletti.

Geçen gün de yine bir belediye tahsildarının gülünç bir hareketine tesadüf ettim. Komşunun sokak kapısının yan tarafına talik edilmiş olan sigorta levhasını, elindeki santimetre ile ölçen tahsil memuruna komşum pencereden sordu:

— Efendi, o levhayı niçin ölçüyorsun?
— Rüsumunu alacağım da onu hesap ediyorum.
— Ne rüsumu?
— Gazetelerde ilân edildi okumadınız mı? Belediye rüsum kanununun on dokuzuncu maddesine tevfikan istifa olunacak levha, yazı, ilânat, reklâm, filân rüsumuna mahsus tarifeyi.
— Okumadım, okusam bile bana ne?
— Nasıl bana ne! Evinizin yüzüne sigorta levhası takarsınız da onun indelhesap on kuruştan ibaret resmini vermez misiniz?
— Onu takan ben değilim. Sigortacı taktı. Git ondan iste...

Tahsildarın yanındaki arkadaşı bu söze hak verdi. Resmi, sigorta kumpanyasından istemek üzere oradan uzaklaşırlarken karşıki komşu pencereden seslendi:

— Efendiler! Benim de evimin saçağı altında iki sigorta levhası vardır: Biri «Yâ Hâfız...» biri «Ya Malikilmülk» eğer bunlar da rüsumu belediyeye tâbi ise...
— Elbette tâbi. Tarifede şu veya bu levha müstesnadır diye bir kayıt yok.
— O halde bunların da resmini Allahtan isteyiniz. Çünkü ben evimi onun savni samadanîsine sigorta ettirdim.
— ! ! !...

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL
(1883-1952)

Rumeli göçmenlerinden Çorlu'da yerleşen Çiftçi Kâhyabeyoğlu Mehmet Şevket Bey'in üç çocuğundan biridir. 29 Mart 1883 de Çorlu'da doğdu. On gün kadar İstanbul'da bir okula gitti, kısa bir süre de, birara sınavla girdiği Rüştiye'de okudu. Düzgün-düzenli bir okul öğrenimi görmedi. Kendi sözleriyle «İlkokul da içinde, hiçbir okuldan mezun olmamış, tam anlamıyla bir alaylı olarak» kendikendini yetiştirmiştir.

Daha genç yaşında, 1906'danberi İttihat ve Terakki'nin üyesiydi.

1907 yılında babasının ölümünden sonra ailenin geçim sorumu üzerine yüklenince, Balkan Savaşı çıkıncaya dek (1907-1912) Çorlu'da toprak işleriyle uğraştı. Balkan Savaşı sırasında İstanbul'a göç etti. Savaş sonunda yine Çorlu'ya döndüyse de kısa bir süre sonra başlayan Birinci Dünya Savaşı sırasında toprakları askerî tarım için ayrılınca çiftçiliği bırakmak zorunda kaldı.

Meşrutiyet ilân edilince (1908) İttihat ve Terakki fırkasının (partisinin) müfettişi olarak Anadolu ve Rumeli'yi dolaşarak halkı yakından tanıdı. İttihat ve Terakki partisi içinde «meslekî temsil» ilkesine dayanan düşünceleri savunan kanadın üyeleri arasındaydı. (Nail Bey, Kara Kemal, Muhittin Birgen, Sadık Vicdani'yle birlikte.)

Mütareke döneminde kovuşturmaya uğradı. Büyük Millet Meclisi hükûmeti kurulunca Anadolu'ya geçti. 1920'de Büyük Millet Meclisi hükûmetinin ilk ortaelçisi olarak Azerbaycan'da bulundu. Bakû'da bu görevle (1920-1924) dört yıldan çok kaldıktan sonra İstanbul'a döndü. Bir süre Kabataş ve Galatasaray liselerinde tarih ve coğrafya öğretmenliği yaptı.

Eski arkadaşlarıyla yeniden birleşerek, Cumhuriyet Halk Partisi çevrelerinin hoşuna gitmeyen «meslekî temsil» ilkesine dayanan düşüncelerini yayan «Meslek» dalı bir gazete çıkardılar

(1926). İzmir suikastı yüzünden, bu fırsatla iktidar siyasal rakiplerini ortadan kaldırınca, arkadaşları yokedilen Memduh Şevket de 1926'da elçilikle yurt dışına gönderildi. Tahran elçisi (1926-1930), Elazığ milletvekili (1930-1931), Kaabil ve Moskova elçisi (1932) oldu. Kendi çalışmasıyla Frasça, Fransızca ve Rusça öğrendi.

1941'de Bilecik milletvekili ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel sekreteri oldu. 1945'de isteğiyle bu görevden ayrıldı. 1946 da yeniden CHP'nin Bilecik milletvekili oldu. 16 Mayıs 1952'de Ankara'da öldü.

1925 yılında Meslek dergisinde 35 hikâyesi çıktıysa da edebiyat yaşamına, «Ayaşlı ve Kiracıları» adlı romanı sayılmazsa, 1946'ya dek uzun bir ara verdi. Politika çalışmalarıyla edebiyat yaşamını karıştırmak istemediğinden hikâyelerinde takmaadlar kullanıyor, daha çok politikacı olarak tanınıyordu. Genellikle hikâyelerinde kendi adı yerine, adının baş harfleri olan M.Ş.E., Mustafa Memduh, Mustafa Yalmkat, M. Oğulcuk, İstemenoğlu vb. gibi 12 takmaad kullandı. Ancak «Ayaşlı ve Kiracıları» adlı romanı, bir yarışmada derece alınca M.Ş.E.'nin Memduh Şevket Esendal olduğunu kamu öğrenmiş oldu.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

BEHÇET NECATİGİL YAZIYOR:

Hayattan aldığı konuları konuşur gibi, temiz bir dille, sadelik, içtenlik ve rahatlıkla, edebiyatsız, oyunsuz yazdı.

— «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü» kitabından —

YAŞAR NABİ NAYIR YAZIYOR:

Esendal, hikâyeleriyle Refik Halit, F. Celâlettin, Bekir Sıtkı Kunt grubunun birçok ortak nitelikler gösteren hikâye anlayışlarına zengin örnekler katmıştır.

— «Türk Hikâye Antolojisi» kitabından —

CEVDET KUDRET YAZIYOR:

(.....) Parlamentoda vilâyetlerin temsili yerine meslekle-

rin temsili ilkesinin uygulanması için çeşitli meslek birliklerinin kurulması işi başlıca görevleri arasında idi. «Esnaf Odaları» (bir tür sendika) adı verilen birlikleri kurduysa da, parti içinde bu görüşe karşı olanların çabası yüzünden yeni örgüt gereği gibi işleyemedi. Mütareke döneminde kapanan partiyi (İttihat ve Terakki fırkası), vaktiyle kurduğu Esnaf Odaları'na dayanarak, meslekî temsil temeline göre yeniden örgütlendirme işine girişti, o dönemde yapılan İstanbul seçiminde Zeytinburnu fabrikasından bir ustanın işçi milletvekili olarak seçilmesini sağladı.

(.....) Memduh Şevket Esendal, birkaç roman da yazmış olmakla birlikte, edebiyatımızda hikâyeci olarak tanınmaktadır.

(.....) M.Ş.E., yazıldığı tarihi bildiğimiz ilk hikâyesinen (El malının tasası, 1912) son hikâyesine kadar, kendi çağının hikâye anlayışından büsbütün ayrı bir yolda yürümüştür. (O yıllarda eserlerini yayımlamamasını, bu yeni tutumunun, o zamanlar belki anlaşılmaması kaygısına, belki de küçümsenmesi korkusuna bağlayabiliriz.) O zamana kadar edebiyatımızda hep Maupassant hikâyeleri örnek alınıyor; başı, sonu, ortası belli —taa eski Yunan Tiyatrosundan gelme bir alışkanlıkla— acıklı yada gülünçlü bir olaya dayanan, şaşırtıcı ve çarpıcı sonuçlarla biten eserler yazılıyordu. Oysa M.Ş.E. hikâyelerini hayatın böyle sivri noktalarından almıyor, günlük yaşayışın en sade, en silik olayları üzerine kuruyordu. (.....) Hele kimi hikâyelerinde bellibaşlı bir konu bile yoktur. (.....) Kimi yazarlar, M.Ş.E. nin hikâyelerinin, bu bakımdan, Çehov'un hikâyelerine benzediğini; onun, Maupassant tekniğine karşılık edebiyatımıza Çehov tekniğini getirdiğini ileriye sürmüşlerdir.

M.Ş.E.'nin hikâye kişileri de olağanüstü insanlar değildir; hergün çevremizde gördüğümüz günlük kişiler, küçük insanlardır.

(.....) Yazar, konularını kurarken yaptığı gibi, kişilerini yaratırken de gözlemlerden yararlanmıştır.

(.....) Çoğu hikâyelerinde insanların gülünç yanlarını alır. Fakat bunları bıyıkaltından gülümseyerek, hoşgörürlükle, yergiye değil mizaha kaçan bir havayla, incitmeden anlatır. Hikâyelerinin temelinde derin bir insan sevgisi yatmaktadır.

(.....) Hikâyelerinin pekçoğunu, kişilerin konuşmaları üze-

rine kuran yazar, bu teknikten yararlanarak, halkın konuşmasını büyük bir ustalıkla yazıya geçirmiştir.

— «Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman» kitabından —

TAHİR ALANGU YAZIYOR:

(.....) Pek dikkati çekmeden, uzun müddet gölgede kalan eserleri ve edebî kişiliği, ancak 1945 yılından sonra siyasî hayattan ayrılmasıyla birdenbire ortaya çıktı; ölümüne kadar, yeniden yayınladığı eserleri, genç sanatçılara yaptığı telkinlerle oldukça hareketli bir sanatçı hayatı yaşadı. M. Ş. Esendal'ın yeni hikâyeciliğimiz üzerinde başarılı etkiler yapan eserlerinin hepsi bu 1925-1946 yılları arasına sığar ve yayılır.

(.....) Esendal'ın hikâyelerinde göze çarpan ve hayranlık uyandıran en büyük nitelik, şüphesiz, dilinin özlüğü, duruluğu, halk Türkçesine yakınlığı olmuştur. (.....) bugün artık edebiyatımızda yerleşmeye başlayan bir dilin, konuşma diline dayanan yeni yazı dilinin öncülüğünü yapmıştır. Halkın dilini ve yaşayışını çok iyi bilmesinin bu başarıda büyük hissesi vardır.

— «Cumhuriyetten sonra Hikâye ve Roman» kitabından —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

(.....) Siyasal yerinin görmeye fırsat sağladığı birçok haksızlığı eleştiri açıları taşır; halkı ezen bürokrasinin kusurlarını yansıtır. Hikâyelerinin büyük çoğunluğu ya monolog, ya kısa konuşmalarla süren kalabalık bir diyalog yapısındadır; hiçbir değişiklik yapılmadan hemen oyun olarak sahnelenebilir. (.....) Yobazlığı, sosyete kadınlığının rahatlık düşkünlüğünü, korkuya yatkın tembel memur ahlâkını, sorumsuzluğu, ülküsüz zevk arayıcılığını, emeksiz geçimleri... alayla yerer.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» kitabından —

AHMET HAMDİ TANPINAR YAZIYOR:

Memduh Şevket Esendal'ın Gorky, Çehov ve Maupassant'a çok yakın hikâyelerine bir çeşit enstantene demek, hiç de yanlış olmaz. O, Çehov'un «Güzel hikâye yazmak için yazdıklarınızın başını ve sonunu atınız» öğütünü aynıyla tutmuşa benzer. Ayaşlı ve Kiracıları adlı büyük romanı yeni kurulan Ankara'nın havasında memleketi, seviye ve zihniyet farklarını kuvvetle göste-

ren bir eserdir. Bu hiç saldırgan görünmeden her söylemek istediğini söyleyen realizme (gerçekçilik) bugünkü edebiyatımız en canlı yanlarından birini borçludur. (.....) Sait Faik gibi genç kuşak hikâyecilerinin çoğunun eseri, yerli etki olarak ona bağlıdır, diye bir iddia hiç de abartmalı olmaz.

— **«Edebiyat üzerine Makaleler» adlı kitabından** —

ÖRNEKLER:

SABIRSIZ

Biri, izinli kaymakam, sivri suratlı, patiak gözlü otuz yaşlarında bir adam. Öteki, Şûra-i devlette âzâ mülâzimi, esmer, yanak kemikleri çıkıkça, iri yüzlü geniş omuzlu bir efendi.

Mektep arkadaşı idiler. Kahvenin bir köşesinde oturmuşlar, konuşuyorlardı. Âzâ mülâzimi diyor ki:

— Bilmezsin, onun başına neler geldi. Karısının Perşembepazarı'nda bir dükkânı yok mu idi?

Kaymakam sabırsız:

— Evet, dedi, yandı değil mi?

— Yandı mı, ne vakit?

— Yok... Ben bilmiyorum, sen dükkân dedin de!

— Ben, yandı demedim.

— Yok. Sen demedin ya ben soruyorum...

— Ha? Yanmadı. O dükkânın üstünde bir odası varmış.

Öteki acele ederek:

— Anladım, dükkân odası.

— Evet dükkânın üstünde oda.

— Malûm malûm.

— Evet... Niyazi o oda için karısına diyormuş ki, ben onu dükkânla beraber kiraya veriyorum.

Kaymakam, gene sözün sonunu bekleyemedi:

— Halbuki, dedi, ayrıca kiraya verip parasını kendi yiyormuş...

— Ayrıca kiraya mı veriyormuş?

— Ben bilmiyorum, sen diyordun da!

— Ben ayrıca kiraya veriyor, demedim.

— Yok, karısına kiraya veriyorum, diyormuş, dedin de.

— Ha. Öyle diyormuş... Dükkân kiracısına da...

Kaymakam, bu sefer de dayanamadı, sözü kesti:

— Tenbih etmiş ki, soran olursa, ben bu odayı kiraladım desin

— Ha! Öyle. Yoksa sana da hikâye ettiler mi?

— Yok şimdi senden dinliyorum. Sen söylüyorsun.

— Ben demedim, sen dedin.

— Kaymakam, işin karıştığını anlayarak:

— Canım neyse, tenbih etmiş. Sonra?

— Evet, sonra bir gün kadın sokağa çıkar, oradan geçerek aksi gibi dükkâna uğrar.

— Dükkâncıdan doğrusunu öğrenir, değil mi?

— Nenin doğrusunu?

— Yâni dükkânın herifte kirada olmadığını...

— Yok... Herif dükkânda bulunmaz.

— Öyle ise kadın dükkânı kapalı bulur, bir şey de öğrenemez.

— Bir şey öğrenemez mi? Yok, bana Niyazi'nin anlattığına göre öğrenir. Belki sana başka türlü anlatmışlardır.

— Bana kimse bir şey anlatmadı.

— E! Nereden biliyorsun ya?

— Yok, benim bildiğim yok. Sen söylüyorsun da ben de söyledim

— Ben ne söyledim?

— Canım, dükkâncı dükkânda yokmuş, demedin mi? Dükkâncı orada olmayınca, dükkân da kapalı olur, kadın da bir şey öğrenemez diyorum

Âza mülâzimi arkadaşını pek iyi anlamıyordu, biliyor da mı söylüyor, yoksa kendinden mi uyduruyor. Biraz canı sıkılarak:

— Bilmem, dedi, Niyazi'nin bana anlattığı böyle.

Öteki:

— Nasıl? diye sordu.

— İşte söylediğim gibi...

Kaymakam, kendi acelesi ile lâkırdının büsbütün karıştığını görerek sabretmek istiyorsa da içinden bir şey sanki bir hıçkırık onu söyletiyordu:

— Pekâlâ, sonra? dedi.

— Sonrası, çırak dükkânda bulunur, kadın da ondan sorar.

Kaymakam, tekrar kendini tutamadı.

İçi titreyerek:

— Ha! dedi. Anladım. Çırağın bir şeyden haberi yok, o da bizde değildir, diye kadına söyler, değil mi?

Öteki:

— Yoooook... Yanlışın var ancak bilmem, günahı boynuna, ben de Niyazi'nin yalancısıyım. Onun dediğine baksan, çırağın haberi varmış. Ama, mahsus domuzluğundan kadına der ki...

Kaymakam sözü kesti:

— Dükkân kiramızdadır, ama, oda değildir, dedi.

— Yok, öyle dese, ne devlet. Der ki, beyefendi yukarıda bir hanımla oturuyor.

— Bu hanım nereden çıktı! diye kaymakam sordu ve üzülmüş göründü. Öteki soğukkanlılıkla cevap verdi:

— Hanım mı? dedi, bilmem... Hanımın nereden çıktığını bilir miyim?

— İşe bir hanımın karıştığı aklıma gelmemişti bile.

— Nereden karışacağı?

— A, canım hikâyenin gelişi yok mu?

— Ee!

— Esi sağlık, sen anlat. Karısı hemen yukarı çıkmış değil mi?

— Yok. Gitmiş karakola, polise haber vermiş.

— Sonra gelip basmışlar mı?

— Sonra kadın, Mısırçarşısında komşuları varmış, esnaftan onlara haber vermiş.

— Gelip basmışlar.

— Gelip basmışlar, ama kimseyi bulamamışlar!

Kaymakam hiç düşünmiyerek:

— Anladım, dedi, çırak yalan söylemiş.

— Hiç değil, doğru söylemiş.

— E, doğru söylemiş de niye bulamıyorlar?

— Çırak, hanıma söyledikten sonra pişman olmuş, yukarı çıkıp Niyazi'ye de söylemiş. Onlar da çıkıp gitmişler.

— Desene oğlan kurtuldu!

— Nereden kurtuldu?

— İşte, çıkıp gitmişler, diyordun ya!

— Diyordum. ama odada bazı giyecek eşyalarını unutmuşlar. Niyazi'nin karısı da bu eşyayı bulunca kendi şeyleri olduğunu tanımış.

— Ha! Niyazi, karısının evsaplarını çalıp öteki karılara veriyormuş, öyle mi?

— Yok bunları kadın kızkardeşine kendi vermiş.

Kaymakam, Niyazi'nin baldızı ile seviştiğini sandı:

— Ha tamam, anladım, dedi.

— Neyi anladın?

— Belli. Niyazi baldızını seviyormuş.

— Yok canım. baldızını sevdiği yok, onun baldızı ihtiyar bir kadın. O eşyayı Niyazi'nin karısı kızkardeşine vermiş, o da evde büyüttüğü bir ahretliği var, ona vermiş. Niyazi de bu ahretliği kandırmış. nasıl ediyorsa, haftada iki gün dükkânın üstüne getirliyormuş.

— Niyazi mutlaka karısından bir dayak yemiştir!

— Yok. Niyazi ondan sonra karısının yüzünü görmemiş ki, ondan dayak yesin. Kadın kapıyı açıp eve almıyor. Hem eve almıyor, hem de iki avukat tutmuş, emniyeti suistimal dâvası ediyor.

Kaymakam şaştı. Sonra acıdı:

— Yaaa, dedi. Oğlan şimdi han köşelerinde kaldı, desene! Gördün mü beş dakikalık zevkin sonunu! Bir yandan rezalet, bir yandan da dâva. Sen kendisini görüyor musun?

— Dün gördüm.

— Bari, teselli edeydin.

— Neden?

— Nedeni var mı ya...

— Oğlan zevkinde, keyfinde. Ahretliği de nikâh etmiş. Kumkapı'da Tatlı Kuyu yokuşunda bir ev tutmuş. Ahretlik de pillç gibi diyorlar. Ben sordum: «Dâvayı ne yapacaksın? dedim.» «Avukatlarla uyuştuk, hanımı kafese koyacağım,» diyor.

— Doğrusu ya, bu neticeyi tahmin edemezdim.

— Hangi neticeyi?

— Sanki, meselenin böyle biteceğini.

— Zaten, birader, sen hangisini tahmin ediyorsun ki! Aceleden söz dinlediğin yok.

— Ama, sen de öyle anlatıyorsun ki, adamı öldürüyorsun. Bak elime ateş bastı. Ben sinirli adamım, birader...

FEMİNİST

Vilâyet memurları yemeğe çıkıyorlar. İstatistik müdürü Salim Bey, merdivenden inerken, ayrı ayrı kalemlerden çıkmış birkaç genç, önü sıra iniyor, konuşup görüşüyorlardı. İçlerinden biri, birazcık durup elini göğsüne vurarak, arkadaşlarına meydan okur gibi,

— Ben feministim, feminist... dedi.

Sonra arkalarından gelen Salim bey'i görüp seslerini kestiler, yol verdiler.

Salim bey, geçti gitti, ama, bu «Feminist» sözü aklına takıldı. Çokça kullanılan bir söz. Mânası ne olsa gerek. «Kadıncı demek mi? Yemekten sonra dairede çalışırken gene aklına geldi. «Bir bilenden soralım» diye düşündü.

Akşam üstü, Merkez Kahvesinde tavla seyrederken yeniden hatırladı. Yanındaki masada oturan, ortamektep hocalarından Aytaş beye sordu.

— Aytaş bey, dedi, «feminist» ne demektir?

Aytaş bey, dirseğini masaya dayamış, elini kalpağının içine sokmuş, dalgın tavla seyrediyordu. Uykudan uyandırılmış gibi gözleri süzük, döndü, Salim beye baktı, «Beni imtihan mı edeceksin?» demek ister gibi,

— Sanki bilmiyor musun, dedi.

— Biliyorum ama, gene de soruyorum. Biliyorsan söyle.

Aytaş bey, dargın,

— Birader, dedi. Hem biliyorsun, hem de gene neye soruyorsun?

«Beni mantara bastıramazsın!» demek ister gibi, kaşlarını yukarı kaldırıp başını öteye çevirdi.

Salim bey sıkıldı.

— Söylesen ne olur dedi. Belki bir bilmediğim var da onu öğrenmek istiyorum!

Öteki, yüzünü çevirmeyerek:

— Bilmiyorum birader, dedi.

Tavla oynayanlardan biri, Kerim bey, eski «Sahil Sıhhiye» memurlarından, eşi akranı arasında bilgiç geçinenlerden bir adam. Aytaş beyden sordu:

— Ne soruyor?

— Hiç canım, alay etmek istiyor!

Salim bey kızar gibi oldu.

— Hiç alay etmek istemiyorum, dedi, «Feminist» ne demektir, diye soruyorum. Ne olur, sorulmaz mı?

Kerim bey, pulları düzelterek:

— Yani «Feminist» ne demektir, bilmiyor musunuz? dedi.

— Farzediniz ki, bilmiyorum, yahut biliyorum da, gene soruyorum.

— Güzel, «Feminist» sizce ne demektir?

— Bence ne demekse demek, ben sizden soruyorum.

— Biz söyleyeceğiz ama, siz bildiğinizi bir söyleyin, bakalım.

— Ben bildiğimi söyleyecek olursam, sizden hiç sormam.

Kerim beyin arkadaşı sıkıldı,

— Lâkırdıyı sonra edersin, dedi, at bakalım.

Kerim bey oyuna başlayarak,

— Bilen sormaz, dedi. Bilmeyen de biliyorum, demez Hepyek, oyna! Sen söyle de yanlış varsa biz düzeltelim!

Salim bey sustu. Bu kelimeden sezinlediği mânayı iyice, açıkça bilmediği için, söylemek istemiyorum. Karşısındakiler de onun gibi olmalıdırlar ki, onlar da söylemekten çekindiler. Lâkırdı da böyle kaldı. Yalnız bu kısa konuşma, Salim beyi biraz kızdırdı. Kendi kendine, «Söylemeyin siz, dedi, ben onu soracak adamı bulurum.»

O günlerde, eski Fransızca hocalarından Cemil beye rastgeldi. Biraz hoşbeşten sonra ondan sordu:

— Cemil bey, bu «Feminist» ne demektir?

— «Feminist», işte, feminin var ya!... Fem, Fam, ikisi bir asıldır. Malûm, kadın, demek. La femme, müennes, ancak Feminist'i nasıl tercüme etmeli?... Bana kalsa tercüme ederken...

Cemil bey düşündü. Sonra şikâyete başladı.

— Birader, dedi, bizim dilimiz de dil mi? Hangi tâbiri ararsın da bulursun? İşte buyurun şu «feminist» meselâ! Ne diye tercüme edeceksin?

— Yok, ben tercümeden ziyade, asıl şu mânasını öğrenmek istedim.

— Malûuum. Mâlûm ya! Ancak benim arzettiğim de... Çünkü monşer, lisan bir ifade içindir, doğru değil mi? Biz dilimiz var diye ortaya çıkalım, mukabili olmadı mı! Doğru değil mi?

— Hakkınız var...

— Geçen sene, bu istılahlar için bir komisyon topladılar. Ben orada bütün bunları söyledim. Birkaç kerre toplanıldı, ayrıca bir komisyon yapılmasına karar verdiler. Sonra tahsisat yoktur, gelecek sene bütçesine para konulacak diye, bir lâkırdı çıkardılar, öylece kaldı. İşin içine bir kerre bütçe karışınca, sen alt tarafını anlayıver. Şimdi

nc kadar çoluk çocuk varsa, maarife doldurmuşlar, böyle ciddî işlere bakan yok. Doğrusu ben de artık aldırmıyorum. Hangi birine bakarsın! Hem bir de bakmışsın, testiyi kıran da bir, suyu getiren de!... Nasıl, sizin birader askerliğini bitirdi mi? Buraya getirtmek istiyordunuz?

— İstiyorduk ama, sonra kendisi «orada rahat olduğunu» yazmış. Askerliği bitmesine de birşey kalmadı, yerinde kalsın, dedik. Askerden gelirse, bakalım bir yere yerleştirebilecek miyiz?

— Bu kadar eş dost var, hep elden geleni yaparız. Efendim, bana müsaade, Divân'a kadar uğramak istiyordum da... Ara sıra görüşelim, Salim bey...

Selâmlaştılar, ayrıldılar. Salim bey düşündü, «araya lâkırdı karıştı, gene, Feminist'i anlayamadık» dedi.

Birkaç gün sonra, bir akşam üstü, bilmem hangi dairenin, hangi kalemin müdürü, genç ediplerimizden R. Raif beye rasgeldi. Konuşarak yürümeye başladılar. Söz arasında, bir sırası düşünce, Sâlim bey, «feminist»i ondan da sordu:

— Kuzum Raif bey, dedi, bu «feminist» ne demektir?

— Feminist? Feminizm, azizim, nasıl arzedeyim. Ee, yâni kadınlığın bütün inceliği, bütün mahasinine, bütün şeylerine karşı... Kadınlığı bağlayan ve bizden ayıran bütün kayıtlar ve şartlar. Mâzinin pestzindeliklerine isyan. Bir kadın niçin, erkek değildir? Bu yoklukları, bunların acılıklarını ben bu şehirde duymayan kalmadı sanıyorum! Sonra ben bunu «erkeklerin zavallılıkları» diye izah etmiştim. Siz bilmem, benim «Nerkis» mecmuasına yazdığım yazıları gördünüz mü? Bu fikirler, o makalelerde çok ince işlenmişti. İtiraf etmelidir ki, şimdi ne öyle bir mecmua çıkıyor, ne de öyle yazan var. Biz de sustuk. Çünkü okuyan yok.

Salim bey, sustu. İçinden, «Bunu bilen elbet de vardır ya. ben rasgelmedim» diye düşündü. Ve ondan sonra her önüne gelene sormağa başladı.

— Recai bey, sen çok bilgiçsin, «feminist» nedir?

— Tuvalet sabunu.

— Nasıl tuvalet sabunu? Ben sana bu kelimenin mânasını sordum!

— Ben sabunu soruyorsun, sandım!

— Kabahat bende, seni bilirim de gene, soruyorum.

Birkaç gün sonra gene bir başkasına:

— Hikmet beyefendi, affedersiniz, bir istirhamım vardı. «Feminist» nedir?

— Azizim, bir meslek. Bir de gazetesi vardı sanıyorum. Bir gazete çıkarıyorlardı... Tarihi, efendim, 1800... Evet, 1974-75 olacak. Evet

ama, bir kerre de evde bakar, arzederim. Haaa, yok pardon, o «Femina!» idi. Evet «Femina!» ve tesis tarihi efendiiim, 1908, yahut 909 olacak. Diğeri şimdi hatırımda yok, evde bakar, arzederim.

Bazı şeyler böyledir. Tilkinin kuyruğu gibi. Kafanın bir biçimsiz yerine sıkıştı mı, çıkmaz. Salim bey bu rahatsızlıkla, bu Feminist'i o kadar sordu ki, sonunda adı Feminist kaldı. Dahası, ona bu adın nereden kaldığını bilmeyenler, onu bu meslek sahiplerinden biri sandılar; kadınlar müsamerelerinde konferans vermeğe çağırıyorlar, yeni çıkan gazeteler kadın sahifeleri için ondan yazı istiyorlar.

İŞİN BİTTİ

Yeniköy, bu yandan Banatlı Nahiyesine yarım saatlik, kaza merkezine de, çok olsa, bir buçuk saatlik bir yerde olup alış verişi de buralarda ise de, kazalar sınırını kesen, çayın beri yakasında bulunduğundan, dört saat ötede bir nahiyeye, on saat uzakta da bir kaza merkezine bağlıdır.

Bu yıl, gününde bolca yağmurlar düştü, sonra da havalar açtığı için iyi tavlarla ekiliyor.

Yeniköy'ün yeni muhtarı Seleci Halil Oğlu Halil uzunca boylu, kösece sakallı, sessiz bir adam. İki gündür eski mandıra yerindeki heğbe tarlayı ekmeğe gidiyordu.

Öğleden sonra köye bir jandarma gelmiş, onu istemiş. Köyden bir çocuk yolladılar.

— Evleği kapayım, gelirim, dedi.

Evleği kapadı, kara sabanını öküzlerin boyunduruğuna ters takıp köye döndü.

Yeni jandarmalardan bir delikanlı eski muhtarın odasında yemek yemiş, uzanmış, köylüden iki kişi de karşısında oturmuş, susuyorlar. İssiz bir delikanlı da ellerini kuşağına sokmuş kapının önünde dikilip duruyor.

Halil girdi. Selâm verdi. Oturanlar jandarmaya:

— Yeni muhtar bu, dediler.

Jandarma uzandığı yerden sordu:

— Sen misin muhtar?

— Hee, benim.

— İki saattir nerde idin?

— Evleği kapıyordum.

— Evleği kapıyordun... Bir iş oldu mu, ayaklarınız yürümez. Hadi, seni, karakol kumandanı istiyor.

Jandarma, öyle bir çalımla söyledi ki, sanki kumandan kapının eşiğinde imiş! Halil, başını çevirip kapıya baktı. Sonra düşündü: Ahılar'a gidilecek... Dört saat gitme, dört saat de gelme, sekiz saat. Bir gün demek. Yarın sabah gitmektense, şimdiden çıkıp yarın, serinde dönmeli. Boynunu kaşıdı. Odadan çıkıp evine uğradı, sonra da çıktı gitti.

Yatsıdan biraz sonra Ahılar'a vardı. Müdürlük konağına gidip karakol kumandanını aradı. Kapıda pis bir fener içinde isli bir petrol lâmbası yanıyor, konak altındaki avlu dipsiz bir mağaraya benziyordu. Nöbet bekliyen jandarma, elindeki anahtar zincirini şıkırdatarak ge-

ziniyor, karanlık avlunun dibinde görünmiyen hapishanenin derinliğinden anlaşılmaz sesler duyuluyor, sanki biri türkü söylüyordu.

Halil yaklaştı, nöbetçiden karakol kumandanını sordu:

— Devriyeye çıktı, ne yapacaktın?

— Benim yapacağım yok, o beni istemiş.

Jandarma, Halil'i süzdü, sonra gene:

— Devriyeye çıktı, dedi.

Halil, elindeki uzun değneğe dayanıp durdu. Düşündü. Burası avuç içi kadar bir yer, devriyeye çıkmışsa şimdi gelir. Jandarmadan sordu:

— Tez gelir mi?

— Tez gelmez, sen bekleme. Git, sabah gelirsin.

— Benim işim var, dedi; sabah köye döneceğim. Burada onun yerinde kimse yok mu?

— Yoktur.

İkisi de sustular. Ne yapmalı? Kumandan yok. Jandarma «Tez gelmez» diyor, ama, kimbilir! Para yok, yatacak yer de yok. Burası da tanıdık bir yer değil. Banatlı olsa, orada yatacak bir yer bulunur.

Gidip karşıda dükkânların önündeki ak taşın üstüne oturdu... Elindeki değnekle kumları karıştırıp düşünmeğe başladı: Öküzün ayağına mıh batmıştı, o hatırına geldi. Sonra bu yıl harmanda kaybolan kalburu düşündü: «Eski idi ama, iyi kalburdu», daha sonra da bugün çayda çimen bir adam görmüştü, onun kim olabileceğini düşünmeğe başladı.

Geceler serin oluyor. Elinde taşıdığı heybeyi sırtına koyup başını dayadı, gözlerini de kapadı. Biraz sonra ağzı açıldı. Horlamağa başladı.

Nöbetçi değişmiş, yeni nöbetçi seslendi:

— Hey, kimsin orada?

Uyandı:

— Benim, dedi.

— Sen kimsin?

— Yeniköy muhtarıyım.

— Yeniköy neresi?

— Bizim köyümüz.

— Ne arıyorsun burada?

— Kumandanı bekliyorum.

— Ne yapacaksın kumandanı?

— Beni istemiş.

— Bekle bakalım!

— Daha gelmedi mi?

— Gelmedi.

Bu sefer taşın üstünden inip yere oturdu. Taşı koltuğunun altına

alıp rahat rahat uyumağa hazırlandı... Biraz sonra esnaftan gece işine kalkanlar oldu. Az daha geçince bu küçük yerin her köşe bucağından horozlar uzun uzun öttüler. Sonra çirkin sesli bir adam kesik kesik, sanki ağlar gibi ezan okudu. Daha sonra gelip gidenler başladı.

Halil uyandı. Gitti, sordu, «Daha gelmedi» dediler. Dükkânlar açılıyordu. Çarşıyı dolaştı. Yeniden geldi, sordu. Gelmiş, yanına çıktı. Genç bir adam.

— Ne istedin? diye Halil'den sordu.

— Ben Yeniköy'ün muhtarıyım.

— E?

— Sen istemişsin.

— Ben mi istemişim? Dur bakalım. Hüseyin! diye birine bağırdı, içeri bir adam girdi. Karakol kumandanı ondan sordu:

— Biz Yeniköy muhtarını istedik mi?

— İstedik.

— Niçin?

— Bölük istiyordu.

Kumandan Halil'e döndü:

— Baba, dedi, seni yüzbaşı istiyor. Oraya gidersin.

Halil «Altı saatlik yol» diye düşündü. Kaşlarını kaldırdı, kumandanın yüzüne bakıp:

— Gideyim, dedi. Çıktı.

Beş saat sonra bölük kumandanının karşısında idi.

Yuvarlak kafalı, kısa boylu, tıknaz bir adam.

— Ne istedin, dayı? diye sordu.

— Sen beni istemişsin.

— Sen kimsin?

— Ben, Yeniköy muhtarıyım.

— Yeniköy?

Dönüp arkasındaki haritada «Yeniköy'ü» aradı. Sonra masasının yanındaki küçük pencereden kalem odasına seslendi:

— Hüsnü efendi, biz Yeniköy muhtarını istedik mi?

Yüzü çilli bir delikanlı:

— Bakayım, dedi.

Biraz sonra pencereden:

— Nüfustan istemişler, dediler.

Yüzbaşı, Halil'e:

— Yukarı, nüfus odasına çık, dedi.

Yukarı çıktı, gene sordular.

— Kimsin?

— Yeniköy muhtarıyım.

— Hımmmm.

Nüfus memuru, kâtibine:

— Baksana, Aziz efendi, dedi, Yeniköy muhtarını çağırmışız.

— Yeniköy muhtarı mı? Hatırlamıyorum.

— Hüseyin nerede? O bilir.

Hüseyin, camiye gitmiş. Halil'e:

— Bekle de gelsin, dediler.

Halil, kapının yanında bekledi. Yarım saat sonra nüfus kâtibinin yamağı olan Hüseyin gelmiş. Bacakları kısa da, gövdesi uzun, tosbağa gibi bir oğlan.

Nüfus memuru sordu:

— Hüseyin, biz Yeniköy muhtarını niçin istedik?

Hüseyin efendi, hiç sesini çıkarmadı, defterlerin yığılı olduğu dolaba yaklaştı, bir defteri çıkardı, açtı, karıştırdı, olmadı. Bir başkasını çıkardı, o da olmadı. Bir kâğıt buldu. Ona bakarak defter aradı.

Buldu. Halil'i yanına çağırıp yavaş sesle sordu:

— Sizin köyde Köse Âdem Oğlu Hasan var mı?

— Var.

— O sağ mı, öldü mü?

— Sağ.

— Onu, redif dairesi soruyor.

— Onun iki gözü kördür, görmez. Muayeneye götürdüler.

— Haa... Bak, sahi, ben buraya yazmıştım. Peki dayı, sen git!

Muhtar başka yere gideceğini sandı:

— Nereye gideyim? diye sordu.

— Köyüne git, işin bitti!

FAZIL AHMET AYKAÇ
(1884-1967)

1884'de İstanbul'da doğdu. Gümüşhane Rüştiyesi'nde, Musul İdadîsi'nde okudu. İstanbul'da Fransız lisesini bitirdi. Bir süre Sanayi-i Nefîse Mektebi'nde (Güzel Sanatlar Akademisi'nde) mimarlık bölümünde öğrenci oldu. Derslerini İstanbul'dan mektupla izlediği Paris'teki «Ecole des Seiences Politiques»den (Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden), Paris'e gitmeden mezun oldu. Celâl Sahir'in çıkardığı Seyyare adlı gazetedeki başyazıları (1908) değerlendirilerek Darülmuallimin'e (Erkek Öğretmen Okulu'na) edebiyat ve felsefe öğretmeni atandı (1910-1918). Sonradan Sanayi-i Nefise Mektebiyle İstanbul Lisesi ve Galatasaray lisesinde öğretmenlikleri yirmi yıla yakın sürdü. Galatasaray lisesi öğretmeniyken, 4. Dönem Elâzığ milletvekili oldu. On yıldan çok milletvekilliği yaptı. Tanin Gazetesinde, döneminin tanınmış kişilerini anlatan övgü-yergi karışığı mizah manzumeleri (taşlamalar) yazdı; bunlar mizah edebiyatımızda yer aldı. Mizah şiirlerini, yalnız günün tanınmış kişilerini yermek için değil, gündelik yaşam görüntülerini betimlemek için de kullandı.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

HASAN ÂLİ YÜCEL YAZIYOR:

Fazıl Ahmet Aykaç'ın zekâsı, çiçekten çiçeğe konmadan duramaz ve yaşayamaz. Bu cevval arayıcı, konduğu çiçeklerden aldığı özsuyla orantılı bal vermiş sayılabilir mi bilmem. Tecessüsünün iğnesini uzatmadığı hiçbir bilgi dalı yok gibidir.

— «Fazıl Ahmet» adlı kitabından —

ALİ CANİP YÖNTEM YAZIYOR:

Fazıl Ahmet Bey, eski ve bilinen bir deyime göre, gerçekten «nev'i şahsına münhasır» özgün, seçkin bir ediptir. Nazmmda ve düzyasında ince ve temiz bir mizah vardır. Burada şunu da eklemeli ki Fazıl Ahmet Bey, yalnızca bir şakacı değildir. Bir fikir adamıdır. Mizahı, ahlâk üzerine dayalıdır. Zaten mizah, edebiyatın ahlâkla en ilişkili türüdür. Fazıl Ahmet Bey, fantezi olarak yazdıkları dışında, güçlü kalemiyle hep insanın ve yaşamın küçüklüklerini yermiş, erdemi, elcilliği, (başkalarını düşünmeyi) aşılamıştır.

İSMAİL HABİB SEVÜK YAZIYOR:

Kendisini ilk zamanlarda Fecr-i Âti zümresinin en ciddi ve en düşünür bir siması olarak gördük. Değişik gazete ve dergilerde pedagojiye, psikoloji ve felsefeye ait yazıları çıkıyordu. Fakat genç bilginin bu çok ciddî çalışmaları yanında başka bir sima görünmeye başladı: Tanin'de zamanın ünlü ve siyasal kişilerine karşı övgü ve yergiyle karışık manzumeler yazan bu ikinci simanın ince gülümseyişi ve zeki pırıltısı, önceki çatık kaşlı yüzü gölgede bıraktı ve unutturdu.

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

Sonradan hiç emek vermeyeceği halde işe şiirle başlayanlardan biri de Fazıl Ahmet'tir. (....) Nazım gücünü, gündelik mizah amacıyla kullanarak dikkati çekmiş, düşünce yazılarına önem vermek istemiştir. (....) Eserlerinden örnek vermek gereği bugünün ölçüsüyle gerekli değildir.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» kitabından

RIZA TEVFİK (BÖLÜKBAŞI) DİYOR Kİ:

Fazıl Ahmet'i de unutmak olmaz. Fazıl pek ince, pek nükteci ve bilgi, kültür bakımından bu sınıfta bildiklerimin hepsinden üstün, zarif bir yazar ve şairdir. Biraz daha büyücek olsaydı, Türkiye'de bir Voltaire olurdu. Hemen hemen o Fransız yazarının ruhuna sahip ve seçkin bir çehredir.

— Ruşen Eşref Ünaydın'ın «Diyorlar ki» adlı kitabından —

SÜLEYMAN NAZİF DİYOR Kİ:

Fazıl Ahmet Bey hakkında tek ve sevgili filozofumuz fikrini ilân etmiş: «O biraz daha büyürse Voltaire olur» demişti. An-

cak, Voltaire de öyle pek iriyarı bir adam değildi. Birkaç santimetre o bundan yada bu ondan kısa olmuş, bunun o kadar önemi yoktur. Fazıl Ahmet Bey'i yakından tanırım ve takdir ederim. O, taklit etmeksizin ve maskara olmaksızın da üne ulaşabilecek, hem de iyi bir üne ulaşabilecek meziyetlere sahiptir.

(.....) Bazı budalalar «Sanat yalnız sanat içindir» demişler. Fazıl Ahmet Bey bunu kesinlikle inkâr ederek, «Hayır, o yalnız maskaralık içindir!» diyor. Eli dert görmesin, yüzü ak, alnı açık olsun...

— Ruşen Eşref Ünaydın'ın «Diyorlar ki» adlı kitabından —

HALİT FAHRİ OZANSOY YAZIYOR:

«Kırpıntı» da, özellikle 31 Mart ayaklanmasını ve İttihatçıların, İkdam gazetesindeki yazılarından dolayı öldürttükleri zavallı gazeteci Ahmet Samim faciasını çok canlı anlatır. Bahçekapı'da ve karanlıkta işlenen bu cinayet sırasında kendisi de Köprü'ye doğru gitmek için Samim'le birlikte yürümekteydi. Tabancalar işte poğaçacı fırınının önünde patladı ve Samim cansız yere serildi. Fazıl Ahmet'in kurtuluşu bir mucizedir. Kepenklerin kapalı ve yalnız kapı kepenginin yarı inik olması onu kurtardı ve hemen kendisini içeri attı. Bu sırada Samim'in öldüğünü bilmiyordu, perişan bir haldeydi.

— «Edebiyatçılar Çevremde» adlı kitabından —

ÖRNEK:

HAVAÎ'LER MEŞRUTİYETİ

İhtiyar bir hindi koyu kül rengi yeldirmesini giymiş, başına soluk bir kırmızı yemeni bağlamıştı. Ayaklarında gayet bol papuçlar... Çehresi, bağnaz bir kadinne kadar somurtkan... Çavuş kuşunun kıyafetini bir türlü tarif edemiyeceğim. Arkasına etekleri siyah şeritli bir harmaniye takmıştı ve ağzında ince bir pipo vardı. Doğrusu pek zampara yaratık! Başındaki ipek sorgucu yelpaze gibi açıp kapayan sinirli ve titiz bir höthötten bir türlü gözlerini ayıramadı. Kara tavukların şıklığına hayret ettim. Bir kısmı smokin giymişti. Bir kısmı ise siyah redingot, siyah yelek ve siyah pantolon... Fakat bu kadar resmiyetten sonra o ayaklarındaki sarı iskarpinler ne oluyor? Bir türlü anlayamadım.

İri bir kaz, şişman bir gebe gibi, arkasında dört etekli beyaz entari ve ayakları çırçıplak, iki tarafa sallanıyordu. Sonra yeşil yaşmaklı, alaca feraceli bir çok ördek geldi. Bodur ve tıknaz vücutlarını yuvarlaya yuvarlaya!. Zavallı manşolarla penguenler, çolak ellerini uzatmışlardı. Bu kalabalıkta kendilerine kol verecek (galan) bir (kavalye) beklediler.

Süğlünleri gördükten sonra On Dördüncü Lui devrinin markizlerini, düşeslerini ve eski şark saraylarının sürmeli gözlü sultanlarını hatırladım. Hepsinin arkasında en ağır kumaşlardan uzun etekli ve som sırmalı esvaplar vardı. Bunların arasında bir de puhu dolaşıyordu desem inanır mısın? Hem de tamamen eski kıyafetinde. Yâni sırtında tozlu bir aba ve gözlerinde gayet iri ve yuvarlak camlı gözlüklerle!.. İnan ki Arşimed kadar ağır başlı ve dalgın görünüyordu. Yanına sokulup, «Filozof yine ne düşünüyorsun?» dedim. Fakat duymadı bile!.

Adlarını bilmediğim koca burunlu çirkin bir sınıf kuş, tıpkı kardinallar gibi hep kırmızılar giymişti. Bunların yanından geçerken kendimi Konklav meclisinde zannettim. Onların yanında yeşil cübbeli, Buhara hırkalı bir takım papağanlar ortaya çıktı. Kirli kılığıyla bir de baykuş!

Uçucuların abus Şopenhavr'ını yine suratsız ve kötümser buldum. Halbuki mini mini sakalar, yanaklarına allığı bugün pek fazla sürmüşlerdi ve gözleri sürme içinde kalmıştı. Bu karışık topluluğa sokulmayan yalnız nahif bir kanarya vardı. Açık samanrengi elbisesiyle üşüyor ve tiksiniyor gibiydi. Fakat sarı asma kuşları herzamanki gibi neşeli ve zariftiler. Arkalarında sarı bir esvap, omuzlarında siyahlı bir

cepken... Bak az kaldı, unutuyordum. Hacı leyleğe de rast geldim. Mekkeden gelirken aldığı uzun kırmızı çubuğu tüttürmüş, tek ayak üstünde namaz vaktini bekliyordu. Dallara asılı bir renk yumağı halindeki kolibrilerle şakalaştım. Hintten, Amerikadan, kutuplardan mebuslukla, seyircilikle gelmiş albatros'lara, akbaba'lara takdim edildim. Ağır ve soğuk tuvaletleriyle büsbütün çirkinleşen buruşuk yüzlü tavusların yanına yaklaştım. Lâkin hoppa ve şık kız kuşları ve yalı çapkınlarıyla hayli hoş beş etti. Nihayet tavuk, karga, saksağan, filân gibi kanatlı canlıların Demokrat Partisi üyelerinden bir çok arkadaş arasına sokuldum. Genç bir horoz, başında kırmızı (ihtilâl külâhı), tamamiyle bir inkılâp hatibi halinde nutuk çekiyordu. Hamiyet galeyanıyla fıkırdayan kalbini küçücük bir cezveye benzettim. Bayat ve şişman bir üslûpla diyordu ki:

«İşte hepinizin önünde tekrar ediyorum ve daima edeceğim: Hürriyet verilmez, alınır! Ve biz, onu o ruhun sevilen besinini artık istibdadın azgın gagasına bir yem yaptırmıyacağız. Ve Mutlakıyetin kirli kümesine âdi bir tünek veya soluk yaptırmıyacağız! Bir kere düşünsenize! Daha dün, gözümüzde hayat neydi? İçinde iki lokma yem keşfetmek için saatlerce gaga aşındırmak lâzım gelen bir şûre-zardan başka? Halbuki bugün istikbal nedir düşünüyor musunuz? İçi her türlü menfaat hububatıyla dolu vâsi ve sahipsiz bir ambar değil mi?

Hazır bulunan bütün kuşlar —baykuşla leylekten başkası!— avazları çıktığı kadar bağırdılar:

— Yaşasın hürriyet! Yaşasın Meşrutiyet!.

Hatip, hiç tavrını bozmadan dedi ki:

— Ve kahrolsun o zalim müstebidler, o her kümesin, her bahçenin, her çiftlik avlusunun üzerinde miskin miskin kol gezerek önüne geleni kapan, palazı kazdan, pilici tavuktan ayıran sansar tabiatlı, hafiye kılıklı ve solucan huylu çaylaklar!..

Evet, işte artık hürriyet güneşi sonsuz bir cömertlikle her çöplüğe ışık saçıyor. Geceleri karanlıkta yuva yuva dolaşan koca kulaklı yarasalarla o pinti kukumavlar işitsin bunu!. Anlıyor musunuz, işitsin ve gözünü açsın! Artık o eski zamanlar geçti.

Ey kuşlar! Ey bu aşağılık toprakla ilişkisi en az olan havaî yaratıklar! Birbirinizi tebrik ediniz, tes'id ediniz ve zannetmeyiniz ki komşu bahçedeki horozla ettiğim bütün döğüşler, düellolar benim nikâhlılarımla odalıklarıma kendisi yan gözle baktığı için göze alınmıştır. Hayır, biliniz ki bugüne kadar ben her tavuğun ardından koşarken, gönlüm sade o poliç gibi hürriyetin körpe hayalini kovalardı...»

ÖMER SEYFETTİN
(1884-1920)

Kafkasya Türklerinden Yüzbaşı Ömer Şevki Bey'in oğludur. 24 Şubat 1884'de Gönen'de doğdu. 8 yaşındayken annesiyle İstanbul'a geldi. Yeni yöntemlerle öğrenim yapılan Mekteb-i Osmanî'de ilk öğrenime başladı. Disipline düşkün olan babası, Ömer'i, Eyüp'teki Baytar Rüştiyesi'nin subay çocuklarına özgü sınıfına verdi (1893). Böylece dokuz yaşındayken başlayan yatılı öğrenciliği Edirne Askerî İdadisi'nde de sürdü (1896-1900). Harp Okulunu bitirdi (1903). Teğmenlikle Kuşadası ve İzmir'de beş yıl kaldı.

Meşrutiyet'in ilânından sonra, üsteğmen olarak, Makedonya'da Yakorit köyündeki sınır bölüğü komutanlığında bulundu (1908-1910). Kendini yalnız edebiyata vermek ve yaşamını kalemiyle kazanmak isteğiyle, öğrenim yıllarının parasını ödeyerek 1910'da askerlikten ayrıldı. O yılların düşünce ve sanat merkezlerinden biri olan Selânik'e gitti. Genç Kalemler dergisinde çalıştı. Balkan Savaşı çıkınca (1912-1913) yeniden askere çağrıldı. Sırp ve Yunan cephelerinde çarpıştı. Yanya savunmasında Yunanlılara tutsak düştü. Bir yıl kadar süren tutsaklıktan kurtulunca İstanbul'a döndü. (Aralık 1913). İkinci kez askerlikten ayrılarak kendini yazarlığa verdi. Kabataş Sultanisi'nde (lisesinde) edebiyat öğretmeni oldu. Ölümüne dek bu görevde çalıştı. (1914-1920). Bir doktorun kızı olan Calibe Hanım'la evlendi (1915). Bu evlenmeden Güner adında bir kızı oldu (1916). Eylül 1918'de eşinden ayrıldı.

Kuvvetli bir baş ağrısıyla başlayan ve hekimlerin teşhis edemedikleri şeker hastalığından Haydarpaşa Hastanesi'nde öldü (6 Mart 1920). Kadıköy'de Mahmutbaba türbesi mezarlığına gömüldü. Tramvay deposu yapılmak üzere bu mezarlık kaldırılınca, arkadaşlarının isteğiyle kemikleri Zincirlikuyu Mezarlığına

taşındı (1939). Uzun yıllar öğretmenlik yaptığı Kabataş Lisesi'nin bahçesine büstü dikildi (1957).

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

HALİT ZİYA UŞAKLIGİL YAZIYOR:

Eğer Ömer Seyfettin kimbilir nasıl gerekçeyle her gülünçlüğe ve çoğunlukla sanatkârca olan yollarından saptıran yaratılıştan yeteneği dışında başarı aramak hevesiyle mizahçılığa dökülmek istemeseydi, bu böyle her seferinde başka bir parlaklıkla sürecekti. Ama bu iki olay, biri kaza, öbürü yanılgıydı ve her ikisi de ihmal edilebilir şeylerdi. Onların üstünde Ömer Seyfettin'in parlak dehası vardı.

ALİ CANİP YÖNTEM YAZIYOR:

Kendisini yakından tanıyanlarca bilinir ki, mizah, Ömer için bir özenti değil, bir yaradılış, bir mizaçtı. Yalnız yazarlık değil, Reşat Nuri'nin dediği gibi normal konuşurken de fantasmogori (olağanüstü, doğaüstü görüntü) yapar, Türkçülük ilkesinin dışında kalan yaşama ve kişilere ancak fantezi olarak bakardı. O'nun için bir şarlatan, bir gösterişçi, bir kozmopolit ancak mizah ve yergi konusu olabilirdi: Efruz Bey dizisi, «Harem»deki salon maskaraları hep bu mizahın gütmesiyle yazılmış çok içten şeylerdir.

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN YAZIYOR:

Ömer Seyfettin, millî edebiyat akımına, sade Türkçeyle yazılmış hikâyeleriyle öncülük etmiştir. Bu hikâyelerinde konuları günlük hayattan, anılarından, fıkralardan, menkıbe ve efsanelerden aldığı görülür.

BEHÇET NECATİGİL YAZIYOR:

Ömer Seyfettin, Selanik'te Genç Kalemler dergisinin birinci sayısında (11 Nisan 1911) yayımladığı «Yeni Lisan» makalesinde belirttiği gibi, Servet-i Fünun edebiyatının ağdalı, katışık diline karşı, sade halk dilini savunan bir ülkücü olarak yazı hayatına atıldı. Ziya Gökalp ve Ali Canip Yöntem'le birlikte millî eği-

tim dâvası uğruna çalıştı. Beklediği ortamı ve hızını ancak 1917' de Haftalık Yeni Mecmua'da buldu.»

— «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü» kitabından —

YAŞAR NABİ NAYIR YAZIYOR:

Ömer Seyfettin'in, hikâyeciliğimizin realizm yoluna girmesinde ve üslûpta özentiden kaçınılması akımında büyük etkileri olmuştur.

— «Türk Hikâye Antolojisi» kitabından —

YUSUF ZIYA ORTAÇ YAZIYOR:

Hızla açılan kapıdan içeri girişi, hayır girişi değil, atılışı hâlâ gözümün önündedir: Bu kadar gergin vücut, bu kadar kımıldanan insan, o gün bugündür hâlâ görmedim. Göğsü alabildiğine ileride, omuzları gerideydi. Sarı, uçları az kıvrık bıyıkları vardı. Kaşlar seyrek ve altın kumralı... Saçlar da öyle... Hafif çiçek bozuğu yüzünde alayla acı karışık tuhaf bir gülümseme hiç eksik olmuyordu. Kirpiksiz gözleri bir noktada duramayan iki damla mavi ışıktı. Elinizi sıkışından anlıyordunuz, çok kuvvetliydi. Bu adam, Ömer Seyfettin'dir.

(....) Ömer'i mutlaka severdiniz. Tatlı, şakacı bir mizacı vardı. Ama, onun kahkahaları kadar hıçkırığa yakın gülüş görmedim.

(....) Bir tek dileği vardı: Kalemiyle yaşamak... Ayda yalnız altı lira ona yeterdi... Bu parayı bulabilecek miydi acaba?

Ali Canip'e yazdığı mektuplarda:

«Asla memur olmak istemem. Ben yalnızım ve yapyalnız bir adam için, namuslu ve muntazam yaşarsa bu para az değildir.

Ben çalışmamda devam edecek tenha bir köşeye muhtacım. En uzak yerleri İstanbul'a tercih ederim.» diyor.

Ömer Seyfettin, İttihat ve Terakki Cemiyetine bağlıydı. Ama bağımsız bir bağlı... Tek hizmet, tek nimet istemek aklından bile geçmezdi. Çoğundan tiksinirdi onların. Yine bir başka mektubunda:

«Ben, Ziya Bey müstesna, onların hangisiyle bir arada bulunsam, kendimi, penceresiz ve kapısız bir ahırda sanıyorum.» diyor.

(....) Bir aralık evlendi: Yirmi yıl önce Türkiye'nin en zevkli kadın terzisi olan Calibe Hanım'la... Sonra bir kızları oldu, ayrıldılar...

Ömer, Kalamış'ta deniz kıyısında, etrafında tek bina bulunmayan küçük sipsivri bir yalıya taşındı: Askerlikte kendisinin kumandanı olan Cavit Paşa'nın kiralık yalısına... Burada tek başına yaşıyordu: Durmadan okuyarak, durmadan yazarak:

Bu ayrılıktan çok yaralıydı Ömer. İki kere şikâyet etti. Bir kere:

— İçim sıkılıyor... Ama zamanla geçer, değil mi? diye, bir kere de, eski karısı, yeni kocasıyla yalısının önünden kahkahalar atarak geçtiği gün!

Ömer Seyfettin'in Babıâli yokuşunda bir hikâye deposu vardı: Zaman Kütüphanesi... (...) Zaman'ın sahibi Misak Efendi ile pek dosttular. Ömer, yazdığı hikâyeleri ayrı ayrı zarflara koyar, ağızlarını kapar ve üstlerine isimlerini yazardı: İncili Kaftan, Diyet, Falaka, Aşk ve Ayak Parmakları...

Hikâye isteyen gazete, dergi sahibi Misak Efendi'ye gider, zarflara bakar, bir tanesinin adını beğenir, alırdı. Fiyatı beş liraydı her hikâyenin...

(....) Hasta olduğunu duymuştuk. O kadar... Ölüm, Ömer Seyfettin'le yanyana getiremeyeceğimiz tek düşünceydi.

Ama bir sabah, Celâl Sahir'in Ayasofya'da toprak sokaktaki evinde sanat konuşmalarıyla geçirdiğimiz güzel bir gecenin puslu sabahında, Sâhir, o solgun, o ince yüzü balmumulaşmış, hıçkırarak odama girdi:

— Ömer ölmüş!

Bana: «Sen ölmüşsün» deseler bu kadar şaşmaz, bu kadar ürpermezdim.

— «Portreler» adlı kitabından —

CEVDET KUDRET YAZIYOR:

(...,) Sağlığında birkaç küçük kitap bastırmış; gazete ve dergi sayfalarında dağınık kalan hikâyeleri, ölümünden epey sonra toplu olarak yayımlanmıştır.

(....) Edebiyat-ı Cedide'ye tepki olarak, tasvir ve ruh çözümlemesine değil, olaya önem vermiştir.

Edebiyatta söyleyişten çok söylenen düşünceye önem veren yazar, edebiyat yoluyla toplumu düzeltme amacını güder. 1908 yılında yazdığı bir mektubunda (Ali Canip'e) şöyle der:

«Ben edebiyatta yalnız sanata kaail olsam, edebiyatı pek küçük görmüş olacağım. Halbuki o benim gözümde o kadar büyüktür ki, bilgisizliğin, insansal duyguların alçalttığı insanlık için

onu bir kurtarıcı sayıyorum. Gözümde edipler, insanlara, bayağılıklara karşı nefreti öğretecek yolgöstericilerdir.»

Bu bakımdan, (....) Hüseyin Rahmi'nin sanat anlayışını sürdürmüştür.

(...) Kimi hikâyelerinde çocukluk anılarını işlemiştir. Bunlar yazarın en ünlü ve en başarılı eserleri sayılmaktadır.

(....) Kimi hikâyelerinde töreleri bir mizah havası içinde eleştirmiştir.

Kimi hikâyelerinde de hiçbir siyasal amaç gütmeden, günlük olayları ve gözlemlerini anlatmakla yetinmiştir. Hikâye tekniği bakımından başarılı olan bu yoldaki hikâyelerinin kimileri magazin hikâyesi niteliği göstermektedir.

(...) Çoğu hikâyelerinde mizah çeşnisi vardır.

— «Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman» adlı kitabından —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

(.....) Bütün zamanını yazıya ayırmayı tasarladığı halde bu dileğini birtürlü gerçekleştiremeyen Ömer Seyfettin, üyesi bulunduğu fırkanın (İttihat ve Terakki) çıkardığı bir dergide (Türk Sözü 1914) başyazarlık alırsa da savaşın ilk yıllarının ilgisizliği yüzünden dergi kapanınca yine ortada kalır. O günlerde ilgi gören mizah dergilerine de, onların ölçülerine uyan, magazin hikâyeleri, yetiştirmeyi iş edinir. (...) 1914'de ancak beş hikâye yazabilen Ömer Seyfettin, Kabataş Sultanisi'nde (Lisesinde) öğretmen olmayı çaresiz kabul eder. Anasının ölümüyle yalnız kalınca iki yıl boyunca apartıman bekârlığı yapmaktan çok yakınmıştır; bu yalnızlığın sonu umutlu bir evliliğe bağlanır (1915). Ne var ki, fazla alafranga bulduğu eşiyle mutlu bir yaşam kuramadığı için ayrılık kaçınılmazdır (1917).

(...) Dul bekârlık yıllarının yalnızlığını kendini yazı işine vererek verimlilikle doldurmakta, Kadıköy'deki edebiyatçılar çevresinde kendinden gençlere yol göstericilik yapmaktadır. (...) 1908-1914 arasında 27 hikâye yayımlayan yazar 1917'den ölüm gününe kadarki 3 yıl içinde 91 hikâye çıkaracaktır. Yenilgiyle biten savaşın mütareke yıllarında bağlı bulunduğu partinin sorumluları yurt dışına kaçtığı, muhalif hükûmetler kurulduğu, birçokları gibi İttihatçı diye Ömer Seyfettin'in de alttan alta suçlandığı son yıllarda bezgin, umutsuz, yalnız, bunalımlıdır. Kapanan dergilerden sonra Vakit ve Zaman gazeteleriyle, Diken mizah dergisine hikâye verebilir.

(....) Ne baş sorumlularından olduğu için yurt dışına kaçan,

ne Malta'ya sürülen Ömer Seyfettin, mütareke yıllarında eski bir İttihaçı olmanın yarattığı tedirginlik içinde bezgin günler geçirir; öğretmenliği yanısıra geçimini destekleyen dergi ve gazete hikâyeciliğiyle avunmak ister.

(....) Başlangıcından son güne kadar Maupassant hikâyesinin izinde giden Ömer Seyfettin, giriş-gelişim-düğüm-sonuç bölümlerine dikkat eden sürpriz bitişli hikâyelerinde teknik ve yöntem değiştirmez. Anlatacağı konunun önemini, anlatım biçiminden önde sayar. Bu yüzden orta okur tarafından her zaman sevilir, aranır, okunur olmuştur; bu niteliği sürecektir de.»

(....) İkinci Meşrutiyet sonrasının çalkantılı iştahları içinde çeşit çeşit kişilik meraklarına dönüşen Efruz Bey örneğiyle toplumumuzda çok rastlanan aydın yönsemelerini eleştiri işine girişir. (...) Bu eleştiriye kendisi de girmekte, toplumu yönetme işinden hiç vazgeçmeyen bürokrat aydınların şarlatanlıkları bütün cepheleriyle gösterilmektedir.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından —

TAHİR ALANGU YAZIYOR:

(....) Hayatının geniş ölçüde yazılarına yansıdığını, sürekli araştıran ve düşünen kafasının ve mutluluk diye özlemiyle yanıp tutuşan muztarip ruhunun hikâyelerindeki olayların arasında çarpıp yaşadığını gördüm.

(....) kendi yaşantılarının getirdiği çatışmaları eserlerinde bir daha yaşatıp eleştirmek, bu suretle onların üstüne çöken ağır baskılarından sıyrılmak, Ömer Seyfettin'in, eser vermekte de, yaşamını sürdürmekte de kullandığı eski bir teknikti.

(....) İyi kalpli Ömer Seyfettin, geçirdiği hareketli ve yıpratıcı, hayatın bedeninde biriktirdiği yorgunluk, üstüste yığılan ve gittikçe de artan üzüntülerin verdiği bir bezginlik içinde, kendisine gerekli olan yalnızlığı özler, buna gayret eder, düzenler kurmağa çabalarsa da, yaradılışından gelen bir sürüklenişle arkadaş ve insan canlısı, aslında bir «kalabalık adam» idi. O kadar ayrıntılarına varıncaya kadar tasarladığı keşişlik hayatı, onun aklına yatkın, ama kişiliğine çok yabancıydı. Her seferinde iyice kızmasına, bu tasasız hatta patavatsız bohem döküntülerinden kendisini koparma kararı vermesine rağmen, arkadaşlarına kapısını açamamazlık edemez, yüzünü kızdırıp kimseleri reddedemezdi.

(...) Ömer Seyfettin korktuğuna uğramış, «tıp hatası» adı

verilen yetersizlik ve umursamazlığın pençesinde zebun ve çâresiz, hayatının en verimli ve bir devresinin dönemecinde göçüp gitmişti. Arkaşı Ali Canip'in anlattığına göre, doktorlardan pek korkan bu şeker hastasına, hekimler, son dakikasına kadar mandalina ve portakal vermekten vazgeçmemişler. Gazeteler ise, onun şeker hastalığından öldüğünü bildirmekte birleşiyorlardı. Cesedini açıp içini kurcalayanlar, tedavi adı altında yapılan yanlışlıkları ölçüp biçtiler, teraziye vurup tarttılar. Haydarpaşa Hastanesinin loş, soğuk, formol kokuları sinmiş teşrihhanesinin mermer masalarının üstünde şimdi savaş alanlarından canını kurtardığı halde, büyük yıkılışın insanları birbirine düşüren iç çöküntüsünden yenik düşmüş, parçalanmış bir Ömer Seyfettin yatıyordu.

(....) Ömer Seyfettin'in cenazesi Tıp Fakültesi'nin morg bölümünde hazırlanmıştı. 7 Mart 1920 pazar günü, öğleden sonra, saat birde, çoğu aydınlar, arkadaşları ve gençlerden bir cemaat toplanmıştı. Galatasaray, Kabataş, İstanbul, Kadıköy Sultanîleri (liseleri), Erkek Öğretmen Okulu, Askerî Tıbbiye Okulu öğrencilerinin omuzları üstünde taşınarak bir zamanlar «Şairler Beldesi»ndeki arkadaşları ile şakalaşıp gülüştükleri yollardan geçirilerek son yolculuğuna çıktı.

— «Ülkücü bir Yazarın Romanı Ömer Seyfettin» adlı kitabından—

AHMET HAMDI TANPINAR YAZIYOR:

(....) Ömer Seyfettin, Genç Kalemler dergisindeki hareketi uyandıran yazardır. Balkan Savaşı facialarına dair yazdığı Bomba, Kırmızı Zambak, hikâyeleriyle asıl şöhretini yapar. Ziya Gökalp'in çıkardığı Yeni Mecmua'da, halk dilini seven bu yazar bu ideali halk hayatına ve zihniyetine, hatta halk hikmetine doğru genişletmeye çalışır. Efruz Bey adlı kahramanıyla toplumsal eleştirinin sınırlarına kadar varır. Ayrıca bir nevi destan havası vermeye çalıştığı tarihî hikâyeler yazar. Biriki roman tecrübesine rağmen, küçük hikâyede kalışı, mizahının daima farsa kaçışı, eleştirilerini bir türlü idare edemediği bu mizahın arkasından yapmaya çalışması, sınırlarını belirleyemediği antiintellectualisme'i (aydın olmaya karşı tutum) ve kuşkusuz çok genç yaşta ölümü saf Türkçeye gidenlerden biri olan bu yazarın eserinin belli bir düzeyde kalmasına neden olmuştur.

— «Edebiyat Üzerine Makaleler» adlı kitabından —

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER DİYOR Kİ:

Ömer Seyfettin de çok eser veren bir kimse, çokkez başarılı bir sanatçı; ama nasıl diyeyim, düşüncesinde, tarzında bazan sokağa yada kahveye inen bir genellik, bir bayağılık var.

— **Ruşen Eşref Ünaydın'ın «Diyorlar ki» adlı kitabından** —

HALİDE EDİP ADIVAR: DİYOR Kİ:

Ömer Seyfettin, mizahı çok olan ve ancak zaman zaman artistleşen bir hikâyecidir ve böyle dakikalarında edebiyatımıza epeyce güzel şeyler vermiştir.

— **Ruşen Eşref Ünaydın'ın «Diyorlar ki» adlı kitabından** —

SÜLEYMAN NAZİF DİYOR Kİ:

— (.....) «Benim deham komiktir» demiş olan Seyfettin Bey'e ne Seyfettin Bey derler?

— Ömer Seyfettin.

— Ömer Seyfettin Bey'in bu ünlü sözü, kendisini tanıyan çağdaşlarının bazısının anısında adını bir zaman için yaşatabilir. Söz değil, bir demir çivi ki, söyleyenini yada kendisini vücuda getireni belleklere çiviliyor.

— **Ruşen Eşref Ünaydın'ın «Diyorlar ki» adlı kitabından** —

ÖRNEKLER:

KERAMET

Yangın yarım saattenberi devam ediyordu. Fakat mahallenin ahali-si iki ev sonra söneceğine kaildiler. Çünkü bir zatışerifin türbesi var-dı. Mümkün değil, o, tutuşmazdı! Şiddetli bir kıble rüzgârı esiyor, alev-leri, kıvılcımları saçan tahta parçalarını, türbenin üzerine, türbenin al-tındaki evlerin çatılarına fırlatıyordu. Etfaiye bölüğü, tulumbalar son gayretlerini sarfediyorlardı. Polisler etrafı ablukaya almışlar, kaçırılan eşyanın yağmasına meydan vermiyorlardı. Çiroz Ahmet, etrafına bir göz gezdirdi. Bu kaşarlanmış bir külhanbeyi idi. Onca yangın demek vurgun demekti. Ama mahalle çok fakirdi. Biliyordu ki, şu yanan zaval-lı kulübeciklerin içinde yatak yorgandan başka birşey yoktu. Halbuki vurgunda âdet «yükte hafif, pahada ağır şeyler»i bulmaktı.

— Allah belâsını versin! Faydasız yangın!

Diye başını salladı. Ahali türbenin önüne toplanmıştı.

— Buraya gelince söner!

Diyorlardı. Çiroz Ahmet, yeşil boyalı türbenin penceresine sokul-du. Kör bir kandilin hafifçe aydınlattığı sandukaya baktı. Başı ucunda iki büyük şamdan duruyordu. Sandukanın iki tarafında iki seccade ya-yılı idi. Açık rahlelerde büyük Kur'an-ı Kerîmler yan gelmiş yatıyor-lardı. Çiroz Ahmet kelepir karşısında parlayan bir yahudi gözile bun-lara baktı. Asgarî bir hesap yaptı. İçinden:

— Şamdanlar onar liradan yirmi... Seccadeler on beşerden otuz... Kitaplar mutlaka yazmadır. «Yirmi de onlara» de! Etti yetmiş...

Dedi. Yeşil boyalı kapıya gitti. Çiroz, kemikli omuzlarile bu kapı-nın kuvvetini yokladı. Sonra kilidine baktı .Yavaş yavaş dayanmağa baş-ladı. Halk yangınla meşguldü. Çiroz Ahmet son derece kuvvetliydi; hem o yalnız külhanbeylerine mahsus, bazusuz, idmansız, sporsuz, gizli, harikulâde kuvvet... Dayandıkça kapı çıtırdamağa başladı. Nihayet küt etti açıldı. Çirozun, içeri girince ilk işi, kör kandili üflemek oldu. Fakat alacağı şeyler her ne kadar pahada ağır ise de yükte öyle pek hafif değildi. Zihni hemen bir vurgun plânı tertibine başladı. Plân zih-ninde teşekkül ettikçe, Çiroz, «netice»yi beklemiyor, teferruatını tat-bik ediyordu. Şamdanların mumlarını çıkarıp yere attı. Rahlelerdeki kitapları alıp hepsini belinden çıkardığı Trablus kuşağına sardı. Sonra

biraz durdu, burnunu kaşıdı. Yavaşçacık seccadeleri topladı; bunları beygirin üzerine çul vurur gibi sandukanın sırtına örttü. Şimdi kapıdan çıkmak lâzım geliyordu. Ama dışarısı dolu idi. Sandukaya dayandı. Biraz düşündü. Kavuk da bırakılacak bir şey değildi. Üzerinde sırmalı bir çevre vardı. Sanduka birdenbire kaydı. Çiroz Ahmet düşmemek için toplandı. Acaba evliya diriliyor muydu? Durdu, baktı, gülümsedi.

— Vay canına, yere mıhlı değilmiş be, dedi. Eğildi, altına bakmak için sandukaya kaldırdı. Bu gayet hafifti. İnce tahtadan yapılmış, üstüne yeşil çuha kaplanmıştı. Zihnindeki «çıkış plânı» tamamlandı. Kitaplarla şamdanları kucakladı. Bu sandukanın altına girdi. Yavaş yavaş yürüdü. Durdu. Sandukanın altından elini çıkarıp yavaşça kapıyı açtı. Sol taraf caddeye çıkıyordu. Yakalanmak ihtimali vardı. Sağ taraftaki sokak tenha idi. Viranelikler çoktu. Ama yangın o tarafta idi. Herkes o tarafa birikmişti. Çiroz Ahmet, sandukanın altında uzun müddet düşünmedi. Paldır küldür kapıdan çıktı. Gürültüye başını çeviren halk şaşırdı. Herkes olduğu yerde kaldı. İşte evliya kalkmış yürüyordu. Tulumbalar ,durdu. Şiddetle esen rüzgâr birdenbire durdu. Etfaiye askerleri korkularından ellerindeki baltaları, kancaları, hortumları düşürdüler. Sanduka yangına doğru yürüdü. İki tarafa açılıp yolveren ahali korkudan titriyordu. Sanduka, korkunç, manevî bir heybetle sallana sallana aralarından geçti, karanlıklarda kayboldu.

★

Türbeden evvelki iki ev de ateşten kurtulmuştu, Yanmayıp evliyasız kalan türbe, yine mahalledeki kutsiyetini muhafaza etti. Yalnız okuyanlar, yüzlerini eskisi gibi artık boş binaya çevirmiyorlar, kıbleye bakıyorlar: «İki gözüm, yangın gecesi bu tarafa gitti!» diyorlardı.

HERKESİN İÇTİĞİ SU

Eski bir Çin masalı

Ling-Yu, gayet akıllı, gayet ihtiyar bir Fağfurdu (1). O kadar terakkiyi severdi ki, halkın mazi ile hiçbir alâkası kalmamasını temin için bütün Çin'in eski kitaplarını, eski kütüphanelerini yaktırmıştı. Çinliler adeta onun uluhiyetine bile inanır gibi oluyorlardı. Derlerdi ki: «Ling-Yu, dünyada Allahın dehasından bir numunedir!...» Kavga, gürültü çıkıp mahallelerin asayişi bozulmasın diye afyon tarlalarını şenlendirmiş, esrarı, haşhaşı mübah ilân etmişti. Devri rüyasız yorgun bir uyku gibi geçiyordu. Herkes kendi dalgasında, yaşıyor, «Dünya var imiş, yâ ki yoğimiş ne umurum!» felsefesi adeta bir nas telâkki ediliyordu. Fakat bir sabah Fağfurun afyonu patladı. Sarayının nihayetsiz bahçesinde, boynuzlarının etrafında allı, mavili, yeşilli, sarılı morlu binlerce kelebek uçuşan billûr bir köşkte «Dünya ve mafihâ» (2) ya dair düşünüyor, yeni düstürlar, yeni hikmetler tasarlıyordu. Huzuruna bir (3) mandarin girdi. Secdeye kapandı:

— Efendimiz, başmüneccim geldi, mutlaka size bir şey arzetmek istiyor!

Dedi. Fağfur Ling-Yu zaten dehâsı sayesinde istikbâlde ne olacağını bilirdi. Derdi ki: «Sebepleri doğru görebilenin neticede şüphesi kalamaz.» Onun için başmüneccimden daima kendi tahminlerini dinlerdi. Simdiye kadar o hiç böyle habersiz gelip bir şey, söylememişti.

— Tuhaf, diye başını salladı, acaba ne söyleyecek?

— Gayet mühim bir şeymiş efendim.

Fağfur düşündü. İşler tıkırındaydı. Öyle mühim bir şeyin vukubulacağı yoktu.

— Gelsin!

Buyurdu. Huzura giren başmüneccim, resmî secdesinden kalktıktan sonra:

— Ah efendim, gayet korkunç bir felâket bizi tehdit ediyor!

Dedi. Fağfur, dünyanın her şeyine vâkıftı. Taaccüp etti. Görünürde muharebe, kıtlık, ihtilâl, feyezan gibi bir şey yoktu. Bademgözlerini süzerek:

— Yanılıyorsun!

Dedi.

---

(1) Çin imparatorlarının ismi.

(2) Dünya ve ötesi

(3) Eski Çin'de yüksek idareci aristokrasisi mensuplarına verilen ad.

— Hayır efendim, muhakkak bir felâket!
— Muharebe mi?
— Hayır.
— İhtilâl mi?
— Hayır.
— Ya ne?
— Bir yağmur, efendim.
— Yani tuğyan!
— Hayır, yalnız yağmur...

Fağfur, liyakatli başmüneccimin saçmalıyacağına ihtimal vermezdi. Tekrar onu bir süzdü. Merakla sordu:

— Yağmur niçin bir felâket olsun?

— Bu yağmur çok sürecek!

— Sürsün.

— Suyundan kim bir damla içerse deli olacak?

— ...

Fağfur düşündü. Hakikaten felâket korkunçtu. İstihracında yanılıp yanılmıyacağını başmüneccime tekrar sordu. Zavallı âlim bundan son derece emindi. Korkusundan tir tir titriyordu. Sarayda hemen bütün mandarinler toplandı. Günlerce müzakereler, müşavereler edildi. Nihayet daha bu uğursuz yağmur başlamadan sarayın bütün sarnıçlarının, küplerinin, vazolarının, mahzenlerinin ihtiyat olarak temiz sularla doldurulmasına karar verildi.

Aradan bir hafta geçmedi, başmüneccimin haber verdiği yağmur hafif hafif yağmaya başladı. Bir gün, iki gün oldu. Dinmedi, hızlandı. Bardaktan boşanırcasına yağdı durdu. Her tarafı sel aldı. Nehirler, çeşmeler, oluklar taştı. Adeta minimini bir tûfan; Başmünecimin haber verdiği felâket hakikaten aynen zuhur etti. Kim bu yağmurdan bir damla karışmış bir suyu içerse hemen çıldırıyordu. Onbeş, yirmi gün içinde bütün halk çıldırdı. Fakat Fağfurla maiyeti erkânı, sarayda saklanmış sulardan içiyorlar, akıllarını başlarında tutabiliyorlardı. Uğursuz yağmur dinmedi. Memlekette çıldırmayan kimse kalmadı. Umumiyetle deliren halk, işi öyle azıttılar ki, artık ne mandarinler, ne hakimler, saraydan sokağa çıkabiliyorlar, ne içeriden dışarıya meram anlatabiliyorlardı. Bir curcunadır gidiyordu. Fağfuru o vakit düşünmek aldı. Bunun sonu ne olacaktı. Evet, bir kere deli olan artık akıllanamıyordu. Zırdeli halk bahçe surlarının etrafında toplanmış, gece, gündüz, sabah, akşam zurnalarla, davullarla kulakları yırtan bir gürültü koparıyorlar:

— Delilere bakın, yuha, yuha...

Diye ihtiyat sulardan içip akıllı kalanlara dillerini çıkarıyorlardı.

Bir gün geldi ki, erzak filân tedariki imkânsızlaştı. Lâf anlayan, söz dinleyen kalmadı. İtaatin, vazifenin, büyüğün, küçüğün ne demek olduğu unutuldu. Kanunlar şaka oldu. İdare bozuldu. Uğursuz yağmurun suyundan içmeyip akıllı kalanların felâketi çok dehşetliydi. Hayatları tehlike içinde geçiyordu. Bir avuç kişiydiler. Milyonlarca delilerin maskarası oldular.

Fakat «Ling-Yu» gayet ihtiyar bir Fağfurdu. İşe yaramayan, zarar getiren «akıl»ın «delilik»ten hayırlı bir şey olamıyacağına kaniydi... Bir sabah çılgın halkın tecavüzünden, eğlencesinden ürkmüş maiyetine:

— Herkesin içtiği sudan hemen içiniz!

Emrini verdi. Mandarinler, hekimler, filozoflar, hâkimler:

— Aman efendim, akıllarımıza, ilimlerimize yazık olur.

Diye karşı gelmek istediler. İhtiyar Fağfur:

— Herkes deli olduktan sonra, birkaç kişinin aklına lüzum yoktur...

Dedi. Uğursuz yağmurun sularından doldurttuğu ilk piyaleyi kendi yuvarladı. O anda ufukları sarsan kahkahaları attılar. Surun dışarısındaki curcunaya katıldılar. Gel zaman git zaman bu umumi curcunanın adı «İçtimaî İntizam» oldu. Halk içinde tekrar akıllananlar «Delidir!» diye tımarhaneye tıkıldı.

— Ulan İboş, sen be?!..

— Vay Mıstık, sen ha?...

İki hemşeri hemen kucaklaştılar. Makedonya'dan çıktıkları günden beri görüşmemişlerdi. Şimdi bu ücra Anadolu kasabacığının dışarısında, bu inliye inliye akan çakıllı dereceğin başında, böyle karşı karşıya gelmek... Onlar için umulmadık bir saadet oldu! Terk ettikleri eski vatanlarında ikisi de sürücülük yapardı. Yılın her mevsimine göre ayrı bir ticaretleri vardı. Sonbaharda Sırbistan'a geçerler, at, katır, eşek alırlar.. Kış gelince cambazlığı bırakarak Bulgaristan'dan zahire taşırlardı. Vakıa hiç ortaklık etmemişlerdi. Ama gayet iyi tanışırlardı. Birbirlerinin hakkında nihayetsiz bir itimat beslerlerdi. Mıstık, kirli sarı yüzünde gayet temiz birer canlı mücevher gibi mavi mavi parlayan küçük gözlerini oynatarak sordu:

— Burada ne yapıyorsun?

— Hiç. Geçiyorum. Ey, sen?..

— Ben de.

— Nereye gidiyorsun?

— Daha belli değil. Sen nereye?

— Benim de belli değil.

Sermayeleri, sırtlarındaki iplerle bellerindeki kuşakları idi. Anadolu'da, şehir, kasaba, köy beğenemiyorlardı. Çiftçi olmadıkları için toprağa, sanat sahibi olmadıkları için çarşıya ehemmiyet vermiyorlardı... Aradıkları kalabalık bir ticaret yeriydi! Yüzde üç yüz kâr bırakacak bir ticaret yeri...

Çimenlerin üstüne bağdaş kurdular. Mıstık hazin hazin akan dereye bakarak:

— Ah, nerede bizim Mesta?...

Dedi. Sonra Anadolu sularının midesine dokunduğunu, sıtma yaptığını anlatmaya başladı. Karakaşlı, kara gözlü, tıknaz, insan esvabı giymiş bir öküz kadar kuvvetli İboş, hep sıska arkadaşını tasdik ediyor... Yanaklarından kan damlarken, Anadolu'ya geldi geleli hastalıktan baş kaldıramadığını söylüyordu. Sulardan sonra sırasiyle havadan, yollardan, şimendiferlerden, dağlardan, hanlardan, jandarmalardan bahsettiler. İhoş büyük kırmızı kuşağından meşin bir kese çekti. Dar poturunun yamanmış bir yırtığa benzeyen cebinden nikel bir çakmak çıkardı. Kirden rengi belli olmayan bu keseyi Mıstık'a uzattı:

— Yap bakalım bir cigara...

Mıstık keseyi daha açmadan: zayıf, tıraşı uzamış pis suratını fena halde ekşiterek:

— Tütün değil, mübarek tezek!
Dedi.
— Ah bizim tütünler!
— Dilber saçı sanırdın...
— Tutam tutam sırmaydı...
Her şeyden ziyade Anadolu'nun ahlâkından, hilekârlığından, geçimsizliğinden şikâyet ediyorlardı. Mıstık:
— Tövbe, tövbe! dedi. Hele yalan yere yemin etmeleri...
— Evet, bu en fena tabiatleri...
— Bir gün yer yarılacak, vallahi hepsi batacak..
Beğenmedikleri tütünden, birbiri arkasına, onar cigara içmişlerdi. Kalkarlarken tütün kesesini kuşağına sokan İboş, arandı, tarandı. Eğildi, üstünde oturdukları çimenleri elleriyle yokladı. Doğruldu. Kaşlarını çattı. Yumruklarını böğrüne dayadı. Çok, kirpikli gözlerini süzdü. Mıstığa baktı:
— .....
— Ne var?
— Ver, diyorum.
— Ne istiyorsun?
— Bilmiyor musun?
— Yoook!..
— Çakmağı ver, diyorum.
— Hangi çakmağı?
— Ulan, inkâr mı ediyorsun?
— Neyi be?...
İboş dişlerini sıktı. Açılan yumrukları titremeğe başldaı. Bu âdeta insanı eşek yerine koymaktı! Sakin bir tatlılıkla sordu:
— Biz burada otururken yanımıza kimse geldi mi?
— Hayır.
— Ben tütün kesesiyle beraber bir çakmak çıkarmadım mı?
— Çıkardın.
— Cigaralarımızı o çakmakla yakmadık mı?
— Yaktık.
— Buradan kalkıp bir yere gittik mi?
— Hayır.
— Öyleyse çakmak nerede?
— Ben ne bileyim?
— Sen aldın...
— Hâşâ.
İboş, üstünü, başını, yerleri, çimenlerin arasını dikkatle, tekrar tekrar aradı. Çakmağı Mıstığın çaldığından artık hiç şüphesi kalmadı. Bu-

nun hemşeriliğe yakışamayacağını söyledi. Yalvardı, yakardı. Mıstık, «Hâşâ... Kabul etmem vallahi...» diye birbiri arkasına yeminleri basıyor, arkadaşının, bu ithamını ağır bir hakaret sayarak kabarıyor, kavga çıkarmağa kalkıyordu.

Ona, «Bir pire için yorgan yakan» derlerdi. En ufacık hakkını bile kimsede bırakmazdı. Hatta, bir defa, eşyasını taşıdığı bir müddeiumumi bozukluğu olmadığı için sürücü ücretinden iki kuruşçuğunu eksik vermişti. Bu iki kuruşu bırakmamak inadiyle İboş, o vaktin müfettişi umumîliğine, dâhiliye nezaretine, vilâyete tam beş yüz kuruşluk şikâyet telgrafı çekmişti.

Bu vaka bütün Rumelince meşhurdu.

— Sen beni bilirsin Mıstık, dedi, ben kimsede bir şeyimi bırakmam. Ver şu çakmağı...

— Almadım ki, ne çıkaracaksın.

İboş, mahkemeye müracatla dava edeceğini söyledi. Hiddetle, kasabaya doğru giden yola atıldı.

— Haydi beraber gidelim, ben de senden namus davası edeceğim.

Etrafı derin hendeklerle çevrilmiş tozlu yoldan yanyana yürümeğe, başladılar, ama iki şaşı göz gibi biri sağa, biri sola bakıyordu.

Ak sakallı hâkim, enfiyesini çekerek, bu iki yabancının davasını dikkatle dinledi.

İboş'a sordu:

— Bu adamın çakmağını aldığına şahit var mı?

— Yok...

— Sen de çalmadım diyorsun...

— Evet. Hem de namus davası ediyorum. Bana hırsız demek istiyor. Ben bunu kabul etmem.

— O başka mesele... Şimdi sen çalmadığına yemin edeceksin. Eder misin?

— Ederim.

— Öyleyse, evvelâ senin istediğin dava görülmüş olur. Yani hırsız olmadığın meydana çıkar. Namusun temizlenir.

— Pekâlâ!..

Gayet soluk, lekeli bir yeşil çuha örtülmüş kürsüye yaklaşan Mıstık, yine yeşil bir bohçaya sarılı kitaba elini bütün kuvvetiyle bastı, çakmağı almadığına yeminler savurdu.. O anda onun kazandığı davayı İboş kaybetti.

... Tam dışarı çıkarlarken, sevinen Mıstığa, hâkim:

— Oğlum, sen on kuruş vereceksin.

Dedi. Mıstık ağziyle gözlerini açtı:

— Niçin! Ben davayı kazanmadım mı?
— Kazandın.
— Çakmağı benim almadığım meydana çıkmadı mı?
— Çıktı.
— Öyleyse ne parası istiyorsun?
— Mahkeme masrafı...

Mıstık vurulmuş gibi durdu. Önüne baktı. Ağzını yüzünü buruşturarak düşündü. Sonra İboş'a döndü. Yavaş, yavaş elini koynuna soktu.

— Altmış paralık şey için on kuruş veremem. Al malını uğursuz...

Diye biraz evvel katiyen çalmadığı tahhkkuk eden çakmağı arkadaşının suratına fırlattı!

AHMET HAŞİM
(1885 - 1933)

1885'de Bağdat'ta doğdu. Alûsizadeler - Kâhyazadeler soyundandır. Osmanlı yöneticisi olan babası Arif Hikmet kaymakamlıklarda bulundu. Haşim sekiz yaşındayken annesi öldü. Anadili Arapçaydı, Türkçe bilmiyordu. 1896'da Fizan Mutasarrıflığına gidecek olan babası, öksüz Haşim'i Türkçe öğrenmesi ve eğitim görmesi için Türkiye'ye gönderdi. İstanbul'a gelişinden bir yıl sonra (1897) Galatasaray Lisesinde yatılı öğrenci oldu. Fiziksel güçsüzlüğü nedeniyle spora ilgi duymayan Haşim, daha onbeş yaşındayken şiir yazmaya başlamıştı. 1907'de Galatasaray'ı bitirince, okulun müdürü Abdurrahman Şeref'in, okulun en değerli gençlerinden biri diye salık vermesi ve Halit Ziya'nın aracılığıyla 400 kuruş aylıkla Tütün Reji İdaresine girdi, burda iki yıl çalıştı. Biyandan da Hukuk Mektebine gidiyordu. Yüksek öğrenimini bırakarak 1909'da İzmir Sultani İdadisi'ne Fransızca öğretmeni olarak atandı.

1912'de Maliye Nezaretinde (Bakanlığında) özel kalem çevirmenliğine atandı.

1914'de askere alındı. Yedeksubay olarak Çanakkale Savaslarına katıldı. 1917'de iaşe (besleme) müfettişliğine atandı. Mütareke'de askerlikten terhis edildi. İşsiz kaldığından geçim sıkıntısı çekti.

1920'de Sanayi-i Nefise Mektebine (Güzel Sanatlar Akademisi'ne) estetik ve mitoloji öğretmeni oldu. 1921'de bir yarışmayı kazanarak Düyun-ı Umumîye'de görev aldı, biyandan da öğretmenliğini sürdürdü. Bu sırada Akşam gazetesinde de fıkra yazıyordu.

1924'de Düyun-ı Umumîye kaldırılınca Osmanlı Bankası'nda memur oldu. 1927'de Akşam gazetesi yazarı olarak Paris'e gitmiş, dönüşünde anılarını yazmıştı. 1928'de Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Okulu) ile Harp Akademisi'nde Fransızca öğret-

meni oldu, biyandan da Telsiz Telefon Şirketi'nde sanat uzmanı olarak bulundu. 1929'da, İzmir'de bulunurken tanıdığı Bakan Şükrü Saraçoğlu'nun kararıyla, Anadolu Demiryolları Şirketi Tasfiyesi Yönetim Kurlulu üyeliğine atandı.

Hastalandı. İyileşmek umuduyla Almanya'ya gitti. Dönüşünde gezi yazılarından Frankfurt Seyahatnâmesi adlı kitabını çıkardı (1933). Aşksız ve yalnız yaşadı. Son günlerinde kendisine bakan dul kadınla evlendi. 4 Haziran 1933'de Kadıköy'de oturduğu evde öldü. Eyüp mezarlığına gömüldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

YAKUP KADRİ YAZIYOR:

(...) Ahmet Haşim, Fransızların «gloire» sözüyle anlattıkları bir şan ve şerefe ermek ve bu şan şerefin bütün resmî ve millî nimetlerini toplamak isterdi.

(...) Ahmet Haşim'in derdi yalnız anlaşılmamış bir şair olmakla bitmiyordu. O kendini toplum kadar tabiatın da gadrına uğramış sanıyordu. Kafasını biçimsiz, yüzünü çirkin ve bünyesini vaktinden önce ihtiyarlamış buluyordu. Bu haliyle onu hangi kadın beğenebilirdi? (...) İşte bu kuruntu, bu kuşkudur ki, Haşim'i insandan kaçar, yarı vahşi bir kimse durumuna sokmuştu.

(...) Askerî görevinden izinli olarak İstanbul'a her gelişindeyse bize anlattığı şeylerin realitelerle hiçbir ilgisi yoktu. Bunlar, hep fantezici yazarların acayip hikâyelerini andırıyordu. (...) Yedeksubay üniformasında siperlerden kalkan tozun ve dumanın barut kokusunu duyar gibi olduğumuz Haşim, çizmesini beklediğimiz destan levhaları yerine şu iki tuhaf fıkrayı anlatmakla yetinmişti.

Sözde, Sultan Mahmut devrinden mi, yoksa başka bir devirden mi —kendisi de bunu tayin edemiyordu— kalma bir havan topu varmış. Ordu içinde hiç kimse bunun nasıl doldurulacağını bilmiyormuş. Sormuşlar, soruşturmuşlar, «Bu işi bilse bilse, Anadolu'nun ücra bir höyünde yaşamakta olduğu haber alınan doksanlık bir Ahmet çavuş bilir» demişler ve onu köyünden alıp getirmişler. Adamcağız günlerce çalışmış, uğraşmış; to-

pu sıvamış, hazırlamış, doldurmuş. Fakat gel gör ki, ateş verilir verilmez, top bulunduğu yerden, olduğu gibi fırlayıp alevler saçarak düşman siperlerine doğru atlamış. Bunun arkasından, bir de tabur imamı, cüppesinin eteklerini savurarak «Allah Allah!» diye bağırıp koşmaya başlayınca düşman askerlerini müthiş bir panik almış...

Ahmet Haşim, bu paniğin sebebini de düşman askerlerinin Türkler tarafından yeni bir harp âleti icat edildiği sanısına kapılmış olmaları ihtimaliyle açıklıyordu.

Haşim'in yine Çanakkale'ye dair anlattığı ikinci fıkra, kendi anlatışına göre şuydu :

«— Bir geceyarısı «Haydi hazır olun, gidiyoruz!» diyerek bizi uyandırdılar. Herkes, uyku sersemi birbirine soruyordu. «Nereye gidiyoruz? Çekiliyor muyuz?» Hiçkimse kesin olarak birşey bilmiyor. Yalnız, hepimizce, alay kumandanının atına binip taa önde ilerleyişi bir hareket emri sayılıyor. Zifîri bir karanlık içinde onun arkasından yürüyoruz. Böylece ne kadar yol aldık bilmiyorum. Alay kumandanı birdenbire durdu. O da nereye gittiğini bilemiyor gibiydi. Acaba, pek kötü bir durumdaydık da saşırıp kalmış mıydı? Hayır, biraz sonra gerçek anlaşılacaktı. Meğer, kumandanımız bir somnambül (uyurgezer) hali geçirmekteymiş!»

Bunun üzerine derin bir hayal kırıklığına düşerek Haşim'e sormuştuk :

«— Canım, Çanakkale'de gördüklerin yalnız bundan mı ibaret?»

«— Yok, demişti, bir de düşman bombardımanlarının havada bir patiska çarşafın yırtılışını andıran sesleri vardı.» Ve gözlerinin ucuyla gülümseyerek eklemişti. «Benden bir kahramanlık neşidesi (menzumesi) mi bekliyordunuz? Onu da herşey olup bittikten sonra izzet ve ikram ile Çanakkale'ye dâvet edilen şairlerden dinlersiniz. Şimdi burda sizinle konuşan sadece yedeksubay Haşim Efendi'dir.»

Ahmet Haşim'in bu son sözlerinde acı bir sitem duymamak elde değildi. Öyle ya, hükümet, savaş süresince top seslerini ancak uzaktan uzağa işitmiş birtakım şair ve yazarları zafer destanları yazsınlar diye, Çanakkale'ye gönderirken, aynı görevi, bu zaferin ne pahasına kazanıldığını taa içinden görmüş ve ateş hatlarının nice tehlikeli saatlerini bizzat yaşamış olan Ahmet Ha-

şim adında bir şaire de vermek kimsenin hatırından geçmemişti. Belki, geçmişti de, onun Bağdat'lı, yani Arap oluşu yüzünden, çoğunu Türkçü ve milliyetçilerin teşkil ettiği o heyete katılması uygun görülmemişti.

(...) Haşim, onun (Nazım Hikmet'in) en hafif sataşmasına dayanamayarak, Peyami Safa'ya çattığı gibi ona da çatmaya başlamış ve Nazım'ın «Haşim'i rasgeldiğim yerde döveceğim» demesi üzerine cebinde bir de tabanca taşımaya başlamıştı. Sonra da bu tabancayı belki kendiliğinden patlayıverir korkusuyla bir kenara atmıştı. Ama, o vakit zaten gençlerle Ahmet Haşim arasındaki çekişmeler, çatışmalar birdenbire kesilmiş bulunuyordu. Onun ölümlü bir hastalığa tutulduğunu işiten düşmanları artık kılıçlarını kınlarına sokmuşlar ve hatta hastaya geçmiş olsun mesajları göndermeye başlamışlardı.

(...) Kırkaltı, kırkyedi yaşında ya var ya yoktu. Ama, çoktan yetmişini geçmiş bir ihtiyar gibi görünüyordu. Birgün bana demişti ki: «— Vaktiyle üstüme saldırmayı bir yırtıcı kuş avı sanıp kahramanlık taslayanlar, şimdi birer birer yanıma sokulup gagamı okşuyorlar. Ama, ben, hâlâ mücadeleme devam ediyorum. Kime karşı, bilir misin? Kendime karşı. Hem öyle bir öfke, öyle bir nefretle ki, aynada gördüğüm yüzüme tüküresiye kadar...»

— «Gençlik ve Edebiyat Hatıraları» adlı kitabından —

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

(...) Haşim, yazarken dünyanın en cesur adamıydı, okurken en korkak. Akşam, matbaaya bıraktığı fıkrasını sabahleyin gazetede okuyunca ödü kopardı!

(...) Onu bir gün sevgili evinden alıp Alman Hastanesine götürecektik. Yatağından çıkmış, giyinmeğe gitmişti. Yarım saat geçmiş, gelmemişti bir türlü. Merak ile odaları dolaştık. Bir de baktık ki, mutfakta: Akşamdan kalma domatesli pilâv tenceresini kaşıklıyor!

— Haşim... Ne yapıyorsun Haşim!..

Diye üstüne atılınca mahzun mahzun boynunu bükmüştü:

— Bırak Yusuf Ziya, nasıl olsa hastanede tuzsuz kabak haşlamasından başka birşey yedirmiyecekler!

Sonra acı acı gülmüştü:

— Nasıl olsa öleceğim, bari ağız tadıyla öleyim!

Doğru çıktı dediği. Bir aylık perhizden ve tedaviden sonra

evine daha yorgun, daha perişan döndü. İlk işi, kendisine şefkatle bakan tek kadınla evlenmek oldu. Ölüm döşeğinde kıyılan nikâhtan sonra :

— Oooh, dedi, şimdi bahtiyarım, ben de arkamda gözleri yaşlı bir dul bırakacağım!

— «Portreler» adlı kitabından —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR :

Mutsuz bir çocukluğun, hasta bir ananın erken ölümüyle artan öksüz yaşantısının, ilgisiz bir babanın otoriter soğukluğuyla çoğalan yalnızlığının, yatılı okulda yadırganan «Bağdatlılığının», kendini çirkin ve fizikçe yetersiz bulan bir özeleştirinin... sonucunda Haşim, dünyaya küskün ve karamsar bakış toplamındadır. Çalıştığı işlerin tekdüze zorunlukları, aşksız gençliğinin yoksunlukları, hiçbir zaman tam rahatlık sağlamayan aylık darlıkları, kendine güvensizlikten doğan uzaklaşışlarıyla... gerçek hayattan gittikçe hayal dünyasına kayar. (...) Kültürünün yalnız şiir ve edebiyata dönük oluşu, içinde yaşadığı dönemlerin hepsinde toplumsal bir başkaldırı tavrına gitmesini engelleyecek, onu kendi sanatının kapalı sınırları içinde tutacaktır. Burada, kendisini zaman zaman «araplıkla» damgalayan bir topluma duyduğu küskünlüğün de payı olmalıdır. O yüzden yaşadığı zamanlarda doğmuş bütün düşünce akımlarına uzak ve yabancı kalmış, şiirini de bireysel duygularla izlenimlerin anlatımı olmaktan başka bir amaca koşmamıştır.

(...) Şiirinde hiç göze batmayan zekâ bakışı, nükte, eleştiri ve yergi gücü, Haşim'in fıkralarında, söyleşilerinde, yol notlarında göze çarpar.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından —

AHMET HAMDİ TANPINAR YAZIYOR :

(...) Bazıları onun nesirlerini (düzyazılarını) şiirlerine tercih ediyorlar. Bu, yaprağı meyveye tercih etmeye çok benzeyen bir zevk hatasıdır ki, düzeltmeye bile değmez.

(...) Haşim'de yaratışın pek nâdir bağışladığı bir vergi vardı. Etrafına hergün yenileşen ve hiç yıpranmayan bir ilk insan hayretiyle bakmanın sırrını bilirdi. Kanunları kadar tekdüze olan tabiatı her kez yeni bir renk ve ışık altında yakalaması bundandır.

(...) Şiirden ve güzelden başka hiçbir şeyin ciddiyetine inanmamış olan bu insan için hayatın bütün görüntüleri, görünüşleri

vakit vakit tatlı, çoklukla da acı bir oyundan başka birşey değildi. Haşim, eğer çocukça mizacını yenebilseydi, eminim ki, bu oyuna serbest ve zengin fantezisiyle sadece dışından, kendisini hiç kaptırmadan eşlik edecekti.

(...) Almanya'dan döndüğünden bir hafta sonra görmeğe gittim. Gayet neşeliydi. Kapıdan müjdeledi :

— Haftada iki gün ete müsaade ettiler.

Sonra yeni yazmış olduğu iki dizeyi okudu :

Bir kuş düşünür bu bahçelerde
Altın tüyü sonbahara uygun.

(...) O gün bana birçok projelerini anlattı. (...) Yazık ki, bütün bu tasarıları, ölüm kapının arkasından dinliyormuş. Yukarda söylediğim beyit bile yarım kaldı.

(...) Yatağında bir arı gibi çalışıyordu. En son yazdıklarından biri olan «Yemek» i ölümle pençeleşirken yazdı. Hemen hergün elinde ya da yanıbaşındaki masa üstünde yeni bir kitap görürdüm.

Yavaş yavaş uzviyetini terk eden bütün hayatî kudretleri başında ve sonra da gözlerinde toplandı. Onun gözleri için ne kadar çok söylendi ve yazıldı. Ama hiçbirisi fazla değildi. Mahkûm olduğunu en fazla bildiğimiz zamanlar bu gözler olağanüstü bakışıyla bize umut veriyor, bizleri aldatıyordu.

(...) Başını sonsuzluğun yastığında gördüğüm zaman, yıllarca en soylu bir endişeyle yaşamış olmanın bir insanın yüzüne verebileceği şeylerin ne olduğunu anladım. Ölüm, yüzünün çizgilerini hiç değiştirmemiş, yalnızca bütün ömrünce yoksun olduğu bir sükuneti getirerek onu tamamlamıştı.

— «Edebiyat Üzerine Makaleler» adlı kitabından —

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR YAZIYOR :

(...) Nesirlerinde fantezistti, bütün ciddiyetini şiirlerine saklamıştı. (...) Ahmet Haşim'in, ince, zarif, nükteli, sanatlı, işlenmiş, kadife gibi yumuşak ve açılmış çiçekler gibi olgun nesrini övmek için, ne söylense, belki az gelir. Çoğunlukla pek zeki ve bazan da için için alaycı olan bu nesir, gerçekten ne güzeldir. (...) Zeki ve alaycı da olsa, bu nesrin arada bana verdiği hüzün, bazan şairin konuşmalarında yaptığı gibi, gündelik sütunlar üzerinde de (gazetede) perendeler atarak marifetler göstermek isteyişindendir.

(...) Bu fıkraları gazetede yazdığı zamanlarda, kendisini günlerle görmüştüm. Bunlar, biraz para almak için yazdığı ya-

zılardı. İkdam idarehanesinde kısa bir «Bize Göre» parçasının yazılması için öğle zamanından sonra gazeteye gelir, akşama kadar burda bulunur, nasıl emekle yazdığını, hemen her kelimesini düzelte düzelte, her cümlesini değiştire ede yazdığını görürdüm.

(...) Başının meyvasmı olgunlaştırarak koparıp dışarı vermek ne zordur! Hatırlıyorum, Haşim, İkdam'da bir Bize Göre parçasını fikrinden ve kalbinden süzülen bir madde gibi sızdıra sızdıra bütün yarım gününü geçirerek, akşama doğru zorlukla bitirir ve imzalardı. En önce yazdıklarını birer birer herkese, İkdam'ın her yazarına ve her gelen misafirine okurdu. Hepsinden bir öğüt, bir düşünce, bir duygu almaya, her yeni okuması üzerine bir düzeltme yapmaya çalışırdı. (...) Denilebilir ki, Haşim'in fıkrasını yazacağı günler, bunun taa bittiği akşam saatine kadar, gözünde dünyanın başka hiçbir olayının zerre kadar önemi kalmazdı.

(...) Ahmet Haşim'in göze çarpan özelliklerinden biri de, çok yemek alışkanlığıydı. (...) Galiba bir oburluk sarhoşluğu olacaktır. (...) Fakat Ahmet Haşim'in kendi vücuduna karşı belki en büyük günahı bilinmez nasıl bir alışkanlıkla, arada sırada bir de kil yemeyi huy etmiş olmasıdır. Hani su vaktiyle hamamlarda saça sürülen koyu toprak renginde lüle lüle **Arabistan'**dan gelen kil yok mudur; işte kumlu şeyler yememesi gereken zayıf böbrekli hasta bu kumdan yiyormuş. Ne bilinçsiz, ne içgüdüsel bir zevk ki hastalığının nedeni etkenlerden biri olması muhtemeldir. (...) Gecenin derinlikleri içinden duyduğu bir çağrıyla, karanlık ve yalnız saatlerinde bu toprağı ağzına alıp çiğnediği zamanlar onun kokusunda belki çocukluğunun içinde geçmiş olduğu iklimin içlerinden Dicle'nin geçtiği mevsimleri ve en eski gecelerinin titrek duygularını buluyordu. Haşim bu kili ağzına alınca belki o eski toprakların, gecelerin, sıcakların özsuyunu bir meme gibi emdiğini ve ruhuna onların tadının döküldüğünü duyuyordu. (...) İlk kitabı «Göl Saatleri» yayınlanınca (1921), bundan övgüyle Dergâh dergisinde sözetmekte Fevzi Lütfi'yle ben yalnız kalmıştık. Ahmet Haşim bu durumda kendini düşmanlarla çevrili sanmıştı. Gölden, geceden, kuşlardan sözeden şairi «kurbağa şairi» diye anıyorlardı. Bu sürekli lâf dokundurmalar, şiirinin bu karikatürü, alay ve yergi gazetelerinin sürekli saldırıları onu yormuş, sinirlerini büsbütün bozmuştu.

Bundan üç dört sene evvel meşhur Fransız karikatürcüsü Forain'in (1852 - 1931) Fransız Akademisine aza seçilişi bütün dünyayı hayret içinde bırakmıştı. Zira Forain büyük kudretine rağmen bir «Güldürücü» idi ve bu itibarla ilim ve edebiyatı barındıran vakur binanın çatısı altında yeri olmaması lâzımdı...

Gerçekten dünyanın her tarafında sanatı, her ne vasıta ile olursa olsun, diğerlerini güldürmekten ibaret olan adam, halk tarafından yalnız hor görülmeye hedeftir. Bu umumî telâkki tesiri iledir ki mizah: Yazıda edebiyatın, resimde sanatın ve sahnede tiyatronun en şerefsiz ve en aşağı yeri addedilir. Halk lehçesi, «Güldürücü»nün sosyal mevkiini dikkate almıştır; her dilde ona verilen isimler paskal, maskara, soytarı gibi lâfızların eşidir. Bu gibi kelimelerin, hiç bir dilde saygı ve teveccühü ifade etmediklerini ayrıca söylemeye lüzum var mı?

Hayvan çehresinde, «Gülüş»ü tecelli ettirecek uzvî tertibatın kıtlığından mı, yoksa, hayvan ruhunun neşeye kabiliyetsizliğinden mi nedir, herkesin bildiği felsefe ve mantıkta gülmek kabiliyeti, başlı başına, insanın üstün bir vasfı ve zekâsının bir işareti addedilir.

Bir mizah yazarı, bana bir gün, hoş görmediğim bir tarzda taarruz etmek istemişti. Tecavüzden neşesiz bir dakikamda haberdar olduğum için cevap vermeyi zarurî addetmiştim.. Bana verdiği cevapta: «Be hey hayvan! Ne kızıyorsun? Gülmenin insanın şanından olduğunu bilmez misin?» demişti. Şimdi burada söyleyeyim ki gülmek hassasının yalnız insana mahsus olduğuna ben hiç kanî değilim.

Diğer hayvanların gülemeyeceklerini biz nasıl kendiliğimizden bilebilir ve nasıl düşünmeden iddia edebiliriz? Sopa altında merkebin neşeye hali mi var? Otlamaktan ve uzun barsaklarını doldurmaktan koyun ve keçinin gülmeye vakti mi var? Her köşede ve her delikte çelikten korkunç dişlerini şimşek süratiyle kilitlemeye hazır binlerce ustalıklı tuzağın tehlikeli çemberi içinde yiyecek ufak bir gıda kırıntısı aramakla meşgul, aç ve perişan farenin gülmeyi hatırına getirmesi için cidden çıldırmış olması lâzım gelmez mi?

Fakat «Gülüş» istediği kadar insanın bir üstün vasfı mahiyetinde olsun, halk nazarında gülüş hiç bir zaman göz yaşının vekar ve asaletine sahip değildir.

Manakyan ayarında bir dram sanatkârının ismine dün ciddiyet izafe etmekte hiç kimse tuhaflık bulamazken, zamanımızın iki hâlis üstadı olan Nâşit ve Dümbüllü İsmail Efendilerin adlarını gülmeden söylemek herhalde, ciddî bir toplantıda insanı derhal dışarı attırmaya ye-

tecek bir hatadır. Sanki güldüren adam karşısındakine, neşeyi verirken aynı zamanda kendine karşı saygısızlığı da telkin etmiş oluyor.

İtiraf etmeli ki, «Gülüş» ruhun asil bir faaliyeti eseri değildir. Hiç kimse kendine gülmez; güldüren, diğerinin aczi, kusuru ve dalgınlığıdır ve gülen, kendinden fazla memnun olan gururumuzdur. Fikir yaratmakta veya düşman gözetlemekte veyahut sonsuz suya veya gökyüzüne, bakıp düşünmekte olan adam gülmez. «Aşk» ın çehresi «Hüzün» ün çehresi gibi sâkin, ölçülü ve haşindir. Ruh, neşe sahasında, ancak tebessümün dudaklar üzerinde çizdiği hatta kadar ileri gidebilir, zira ondan sonra etin kabalığı ve karışıklığı başlar. Gülen bir adamın çehresinde gerilen dudakların açık bıraktığı iki çıplak diş sırası, hayvan sırıtmasını andırmaktan uzak olmadığı kadar gülmeyen bir insan ve bilhassa gülmeyen bir kadın çehresi, ilâhî bir çehre olmaya yakındır.

«Mizah» ın diğer sanatlar arasındaki bu hakîr ve alçak vaziyetine rağmen, Forain'i ilk karikatürcü olarak Akademi âzalığına seçtiren sebep neydi? Sebep şu idi ki Forain'in çizgisi, alelâde bir soytarı şakşağı değil, Moliere'in kalemi ve Nasrettin Hoca'nın nüktesi gibi fenaların sırtında bir kırbaçtı. Forain'in gülünç yaptığı, çirkinleştirdiği ve halkın istihzasına fırlattığı şey, malûm uzvî ârızalar, bönlük ve alıklık değil, zararlı zekâların kaynağından doğmuş insan kusurları ve cemiyet bozukluklarıdır. Kahkahası, semavî bir gazabın akisleri gibi, yalnız zâlimlerin yüzünü sarartır. Sırf mazlumlara, mağlûplara ve düşkünlere karşı derin merhameti sevkiyledir ki, mesut olanların boğazına saldırdı. Forain'in karikatürü şefkat ve merhametin tesirli bir telkin vasıtası idi.

Bir tarih dönemecinin fırtına ve rüzgârları ortasında yıkılmış köhne bir dünyaya karşılık meydana getirilecek yeni âlemin bir an evvel gök ve havaya doğru yükselebilmesi için, en hakîr kuvvetlerin bile harekete gelmeye mecbur olduğu şu dakikada, ahmağa iğrenç bir neşe, cinslere karşılık ürpermeler teminiyle meşgul; kudretin tokadından korkan, yalnız acz ve zaafa saldıran kendinden zayıflara gücü yeten mizahımız için Forain'in o merhametle titreyen kalemi ne feyizli bir tefekkür ve vicdan muhasebesi konusu olabilirdi.

AKA GÜNDÜZ
(1886-1958)

1886'da Selanik'e bağlı Katerina'da doğdu. Öz adı Hüseyin Avni'dir. Sonradan yazılarında Enis Avni adını kullandı. Kendini büsbütün yazarlığa verince Aka Gündüz takma adını aldı. İlk öğrenimini Serez ve Selanik'te yaptı. 1896-1897 Yunan Savaşı'nda babası binbaşı Kadri Bey'in savaşa gitmesi üzerine Eğrikapı'da Sırp Rüştiyesi'ne geçti. Sonra İstanbul'a gelerek Galatasaray İdadisi'nde, Edirne ve Kuleli İdadilerinde, Harp Okulu'nda okudu. İkinci sınıfındayken hastalığı nedeniyle Harp Okulu'ndan ayrıldı. Paris'e gitti, orada hukuk ve Güzel Sanatlar öğrenimine başladı. İkibuçuk yıl sonra öğrenimini eksik bırakarak İstanbul'a döndü. Siyasî sürgün olarak Selanik'te yaşamak zorunda bırakıldı. Bu sırada siyasî hayata atıldı, İttihat'çılara katıldı. 31 Mart olayından sonra, İkinci Meşrutiyeti korumak için, gönüllü olarak katıldığı Hareket Ordusu'yla İstanbul'a geldi. Gazeteciliğe başladı. İstanbul'un işgalinde (1919) Malta sürgünleri arasında o da vardı. Malta sürgününden dönüşünde yazarlığı sürdürdü. Çok açık propaganda hizmetiyle Millî Mücadele'ye katıldı. 1932-1946 yılları arasında 14 yıl Ankara Milletvekilliği yaptı.

Selânik'te Genç Kalemler dergisindeki yazılarıyla Millî Edebiyat akımına katıldıktan sonra tanınmaya başladı. Adana, İstanbul, İzmir, Ankara'da çıkan otuzdan çok gazete ve dergide değişik takma adlar kullanarak yazılar yazdı. Romantik - realist ve popüler romanlarıyla ünlendi.

7 Kasım 1958'de Ankara'da öldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

İSMAİL HABİB SEVÜK YAZIYOR:

Aka Gündüz'ün sanatı; ama bunu anlamadan önce düşünmeli ki Aka yirmi küsûr yıldır, yalnız kalemiyle geçinmektedir.

Yalnız kalemiyle geçinebilmek için sürekli yazmak, hem de edebiyatın her alanında kalem oynatmak zorundadır. O, şairlik, yaptı, nâşirlik yaptı, küçük hikâyecilik, büyük hikâyecilik, mizahçılık, romancılık, muhasebecilik (söyleşi yazarlığı), genellikle yazarlık yaptı. Serkenkebin imzasıyla okurlarını güldürmeye çalıştı.

Sanatta her alana karıştığı için onun sanatında da karışıklık vardır.

— «Edebî Yeniliğimiz» adlı kitabından —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

Eserlerinin sayısının yetmişe yaklaştığı saptanmıştır. (...) Millî Edebiyat akımının ilkelerine uygun biçimlerde, ama basit ve ilkel ürünler verdikten sonra romantik-realist özellikleri birlikte taşıyan çalakalem popüler hikâye ve romanlara geçer.

(...) Yalnızca güncel ihtiyaçlara koşulan bu gibi emeksiz eserlerin edebiyat sanatı bakımından çeşitli zayıflıklar taşıdığı, kısa sürede okunmaz, aranmaz, anılmaz olduğu bir gerçektir. Halk yanılmaz.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» kitabından —

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR

Bizdeki hafıza nankörlüğünden korkuyorum artık: Aka Gündüz'ü unuttuk!

(...) O yıllarda, büyük satış yapan, Alay adında bir mizah dergisi çıkardı Aka Gündüz: Yalnız politika, yalnız yergi, yalnız taşlama idi yazıları da, karikatürleri de...

Sadrazam Sait Paşa, kendisine yazdığı açık mektuba fenâ halde öfkelenmişti: «Aka mıdır, kaka mıdır, kimdir bu herif?» demişti.

Aka, bir başka açık mektubunda, Osmanlı vezirinin duymaya alışmadığı bir pervasızlıkla: «Aka'dır ama, senin ağzına kaka daha lâyık!» demiş, herkese parmak ısırtmıştı...

Akbaba çıkmaya başlayınca, bize Ankara'dan manzumeler, mektuplar göndermiştir. 1923-1924 kolleksiyonlarımızda başlar bunlar. Çoğunda «Serkenkebin» imzasını kullanırdı.

— «Bizim Yokuş» adlı kitabından —

ÖRNEK:

ALMANAK BEY'İN HİKÂYESİ

Hafif göbekli, kırmızı yanaklı, sarışın, ince altın kordonunu şahadet parmağına sararken serçe parmağında beş yüz liralık tek taşı pırıl pırıl, görüyorum; fakat hiç tanımıyorum. Kırk yıllık değil de altı yüz seksen asırlık ahbap gibi:

— Vay efendim. Siz buralarda?..

— Evet, e...h, işte buralarda...

— Çoluk çocuk iyidir inşallah?.

— İyi diyelim de iyi olsunlar.

— Salih ne yapıyor?.. Nuri'nin müzmin bronşiti geçti mi? Hele tombul Ayşem ne âlemde... Hatice Hanım hemşiremiz gene sinirli mi?

Olur şey değil yahu, silsilemi sayıyor. Çocuklarımın, kızımın, kadınımın adını biliyor, hastalıklarıma, huylarıma bile vâkıf.

— Affedersiniz Efendim, ben sizi tanıyamadım... demeğe vakit bulamadım. Derhal çenesine dayandı:

— Ya, gece gündüz amcanız Mehmet Beyle beraberdik. Ne günler, ne günler?. O zaman yenge Hayreddin'e gebeydi. Hemşiresi Saffet Paşanın oğluyla evlenirken İspanyoldan yatmıştı. Dayınız Mustafa Beyle damadı Cafer Paşazade Murat Beyin arası bulundu mu bari? Geçende bizim Hariciye Nazırına uğramıştım. Bizim Maliye Nâzırı Faruk Bey de oradaydı. Sizden iyi olmasın ablası Nazlkter Hanım Süleyman Paşadan ayrılmış. Çok rica ettim barıştıramadım. Zikr-i Cemiliniz çok geçtl. Meclis reisi sanisi bizim Ahmet Beyle kayınpederinizden bahsettik. Nasıldırlar?. İyidirler inşaallah? Geçen sene sol tarafındaki dişlerinden muztarlptiler. Dahiliye Nâzırı bizim İhsan Beyle bugünlerde görüşmez oldular.

Ay çıldıracağım: «Bizim yeni doğan çocuğun kaç kundak bezi var? Sübeği sırçadan, mı, kamıştan mı? Sütninesinin amcasının gelininin komşusu kaç yaşındadır?» desem, adamcağız tıkır tıkır sayacak. Geçen kış kadınla bir rob yüzünden biraz şekerrenk olmuştuk. Onu da söylemesin mi?

— O meselede siz haksızdınız, hemşireniz Turfanda Hanımın ilk çayına evvelki ropla gidilmezdi ya.

Yo... Bu kadar içli dışlı malûmata gelemem, ne de olsa eski kafalıyım. Fakat Almanak Bey oralı değil. Yalnız beni mi, Türkiyede şeçe-

resini bilmediği aile yok. Hele biraz bu çok ricalı ve kibar sınıfındansa hapı yuttu. Söyler mi söyler? Çünkü biliyor musibet! Ahbap, dost, hattâ akraba olmadığı yok ki...

— Aman! Efendim. Müsaade ediniz, ilk defa teşerrüf ediyoruz. Maatteessüf bütün kabahat bende. Şimdiye kadar ailece akrabadan ileriyizdir de bir türlü müşerref olamadım... Garson! Rica ederim müsaade ediniz! Garson.. Bir cin koktey! Arzu etmezseniz bir şampanya getirsin...

Pat! Şampanya açıldı, vallahi âlâ! Bir merhabaya bir şampanya! ne iyi aile dostu?

— Gene görüşelim Efendim.

— Hay, hay...

Düşüne düşüne eve!

— Yahu! Hanım! Sen Almanak Beyi tanımıyor musun?

— O da nasıl isim?

— Ne bileyim ben! Herkes Almanak Bey diyor. Ben de diyorum. Ahmet mi, Mehmet mi, kimsenin bildiği yok amma o herkesi biliyor.

Derken akşam sofrada kayınpedere:

— Almanak Beyin selâmı var.

— Ne münasebet?

— Şey, hani sizi pek tanıyor, bizim ortancanın broışltini bile söyledi.

— Kah! kah! kah! Oğlum ona adla sanla Almanak Bey derler. Hiç kimsenin dostu, ahbabı, samimîsi değildir. İşi gücü memleketin kalbur üstündekilere ait en teferrüatlı malûmatı toplamaktır. Onun için adı Almanak kalmıştır. Dikkat edersen bu Almanaklardan irili ufaklı, pek çoktur. Almanak Beyi ben sana anlatayım. Almanak Bey kimdir? Herkesten birisi. Nerede oturur, ne yapar, işi gücü nedir? Kimse bilmez. O dakikada bulunduğu yer neresi ve muhatabı ne meslekteyse Almanak Bey oralı ve odur. Almanak Beyin esasen yüzü kırmızıdır, onun için herhangi haricî bir tesir ile kızarmağa muhtaç değildir.

Almanak Bey on bin kişiyi tanır. On bin kişi içinde senede on tanesini kafese koyup bir imza, bir tavsiye, bir iltimas, bir telefon, bir şifahî emir koparsa binerden işte sana on bin lira. Hesap meydanda. Almanak Beye bunu vermemek imkânı yoktur. Sana şampanya mı ısmarladı? Alâ, Ne verdi? On beş lira. Seni bırakır... Sonra öyle bir yerde yakalar ki mutlaka kartdövizitini imzalı olarak alır ve netice malûm.

— Döverim bu adamı!

— İmkânı yok. Çünkü Almanak Bey aile dostudur. Haticenin kızamığında hangi doktor geldi, doktorun teyzesi kocasiyle kaç defa

kavga etti, hep bilir. Sonra güme gidersin, bunları bir bir anlatır da etrafındakilere:

— İşte böyle azizim, bu kadar yakın akrabayız da bana hakaret etti!.

Derse, dinleyenler hiç bir şey söylemeseler bile bak hesap et sonra dövmeğe kalk.

Almanak Bey müteahhitleri de bilir. İş adamlarının şeceresi de yan cebindedir. Dünya yıkılır. Almanak Bey dimdirektir. Dünya yanar Almanak Bey İsviçre'de kar eğlencelerine gider. Almanak Bey bir âfettir. Almanak Beyin Almanak Bey olduğunu anlayıncaya kadar kırk dairenin kazanç dosyaları iç cebine yerleşir.

Almanak Beyi bir gün yakaladım:

— Almanak Bey! dedim. Sen nerden meydana çıktın?

Şeytan gözlerini, salak gözlerime dikti:

— Ben mi? dedi. Cemiyetin içinden...

— Nasıl çıktın bakayım?

— Gayet basit, şirazesinin bir köşesi yırtılmıştı, şöyle bir sıyrılınca çıkıverdim.

— Aferin be Almanak Bey! Senin zarafetin de varmış.

— Paşacağızım! dedi. Siz şunu bunu bırakınız, başımda ateşler var. Aile dostuyuz, Benim de sizin gibi bir ev dolusu çoluk çocuğum var. Şu levazım genel müdürüne bir telefon etseniz de verdiğim malları reddetmeseler...

Kayın babam amma akıllı şeymiş. Dediği çıkmasın mı? Şampanya, iltifat, aile samimyeti filân hep aklıma geldi. Mukavemet edemedim:

— Allo! Kuzum müdür bey, bizim Almanak Beyin işini yapmak mümkün mü?

— Sözleşmeye uygun mal vermediklerine dair rapor vardır.

Almanak Beye söyledim, kulağıma fısıldadı:

— Raporu tashih ettirdim, amma aksilik ediyor.

— Raporu tashih ettirmiş.

— Evet efendim. Bu ikinci rapor üzerine mümkündür.

— Çok rica ederim.

Almanak ortanca oğlumun burnundan, küçüğün yanaklarından, kayın babamın eteklerinden, karımın ellerinden öptü. Büyük kızın köşedeki odasını değiştirmemi tavsiye etti. Nasıl da biliyordu hınzır herif! Havalar bozuk gidiyormuş da...

Geçti gitti bu iş. Unuttum bile, bir akşam kayın babamda surat!.

— Haberin var mı?

— .... seher, kâkülü cananımdan...

— Şakanın sırası değil....

— Öyleyse haberim yok.

— Senin aleyhinde müthiş bir cereyan var.

— Borçlarımı hâlâ ödeyemediğim diye mi?

— Hayır! Güya sen levazıma verilen Avusturya yapısı eşyadan yirmi beş bin lira anafor almışsın!

— Ben mi??

— Evet, sen... Öyle diyorlar.

— Böyle bir şeyden haberim yok.

— Fakat Almanak Beyin haberi var.

Anladım! Seni mel'un seni! Seni Almanak Bey seni!

Dedim ve ertesi sabah sokağa fırladım. Tepeliyecektim, yezidi. Ateşlenmiş arayıcı fişeği gibi dört döndüm. Almanak Bey şurada, Almanak Bey burada, Almanak Bey yok! Almanak Bey sırrolmuş... Ve nihayet bir yerde buldum ki orada adım atmamın sittin sene ihtimali yok. Almanak Bey Paris'e sezon yapmağa gitmiş...

SERMET MUHTAR ALUS
(1887-1952)

28 Mayıs 1887'de İstanbul'da doğdu. Askerî Müze'nin kurucusu ve ilk yönetmeliğini yapan ferik (korgeneral) Ahmet Muhtar Paşa'nın oğludur. Özel öğrenim gördü. Fransızca ve Almanca öğrendi. Ayrıca ressam Ali Rıza Bey'den resim dersleri aldı. 1905 de Galatasaray Sultanîsi'nin (lisesinin) son sınıfına girdi. Liseyi 1906'da bitirerek girdiği Hukuk Okulu'ndan 1910'da diploma aldı. Hukuk'ta öğrenciyken Necdet takmaadıyla hikâyeler yayımladı. Meşrutiyet ilân edilince (1908), Galatasaray ve Hukuk'ta iki arkadaşıyla birlikte, «El-Üfürük» adlı bir mizah gazetesi çıkardı. Daha sonra Davul adlı mizah dergisine hem yazdı, hem karikatürler çizdi. Bundan sonra geçimini gazetecilikle sürdürmek için direndi. Buyüzden, çalakalem ve çok yazmak zorunda kaldı. Mütareke döneminde tiyatroya yöneldi. Oyunlar yazdı ve çevirdi. Sonradan anılarını yazmaya başladı. 1931'den sonra, değişik genel başlıklar altında yüzyılın başlarındaki İstanbul yaşantılarını anlatan yazılar yazdı. Yazılarını kendisi resimlendiriyordu. Bu yazıları, Akşam, Sonposta, Cumhuriyet, Vakit, Tan, Tasvir-i Efkâr, Yenisabah, Vatan gazetelerinde, Akbaba, 7 Gün, Yeni Mecmua, Amcabey, Hafta vb. dergilerde yayımladı.

18 Mayıs 1952'de İstanbul'da öldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

BEHÇET NECATİGİL YAZIYOR:

Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Osman Cemal, F. Celâlettin çizgisinde yürüyen; eski İstanbul tiplerini, töre ve geleneklerini, renkli, eğlenceli, tablolar halinde canlandıran; havası ve inceli-

ğiyle sevilen okunan bir yazar oldu. Ne yazık ki anıları gazetelerde kaldı, kitap olarak ancak birkaç romanı basıldı.

— **«Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü» kitabından** —

CEVDET KUDRET YAZIYOR:

Sermet Muhtar Alus, bütün romanlarında, çok iyi bildiği eski İstanbul yaşayışını ele almış, böylece, Hüseyin Rahmi geleneğini sürdürmek istemiştir. Eserlerinde eski İstanbul'un gezme yerleri, çarşıları, pazarları, meyhaneleri, tiyatroları, ünlü oyuncuları, kantocuları, İstanbul'un üst kat insanları, esirleri, odalıkları, aracılık eden bohçacı kadınları, yosmaları, tulumbacıları, kabadayıları, döğüşleri, kavgaları, çapkınlıkları vb. bütün girdisi çıktısıyla anlatılmıştır.

Hüseyin Rahmi'nin birtakım toplumsal sorunlara yönelmesine karşılık, Sermet Muhtar herhangi bir toplum sorunuyla ilgilenmemiş, yalnızca eğlenceli birtakım olaylar anlatmakla yetinmiştir. Ne var ki, eğlenceli sahnelerde de, Hüseyin Rahmi'nin gözleme dayanan inandırıcı anlatışına karşılık, Sermet Muhtar abartmaya kaçarak olayları bir «fars» havası içinde ele almış, çoğu zaman işi sululuğa kadar vardırmıştır.

O yolda yazanların hemen hepsi gibi, Sermet Muhtar da, üslûp ve dil kaygısı göstermemiştir.

«Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman» adlı kitabından —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

(...) Mizaha yatkın bakışıyla Meşrutiyet dönemi öncesi toplumun eleştirisine girişmesiyle ilgi çeker! (Davul, 1908-1909). Hemen kendi vaktinin bütün gazete ve dergilerine tefrikalarla yetişen bir verimliliktedir. Pekçoğu tefrika sütunları halinde gazetelerde kalmış anıları, hikâye ve romanları, günlük okurları doyurmuş; yarını düşünen bir emeğin ürünü olmadıkları için sonradan ancak malzeme olarak aranmıştır. Aşırı gülünçlükleri abartan, tutumuyla, gözlemlerinin gerçekliğini zedelemesi, yönteminin başlıca özelliğidir. Eski İstanbul yaşamının artık geçmişte kalmış olan tablolarını canlandırarak iyi bir konu sermayesi bulmuştur. Ama bütün bu görüntüleri hiçbir tarihsel ve toplumsal soruna yaklaşmadan anlatmakla yetinir.

— **«Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından** —

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

Bir yaz günü, Göztepe'de bir köşke dâvet edildim. Edildim de değil, edildik. Bu köşk, Askerî Müze Müdürü Muhtar Paşa'nın köşkü. İki saatte ancak dolaşabileceğiniz çamlıklar içinde, beyaz bir köşk. (...) Orhan Seyfi vardı, Faruk Nâfiz vardı, Vâlâ Nurettin vardı... (...) Hatırımda kalanlar bu kadar...

Sermet Muhtar, tek çocuğuydu Muhtar Paşa'nın.

Köşkün içi saray: Kalın atlas perdeler, yaldızlı kornijlerden dökülüyor. Ortada altın oymalı mermer masa. Kanapeler, koltuklar, herşey birer müze parçası...

Sermet Muhtar ne kadar telâşlıydı o akşam... (...) buyur dediler yemek odasına... Yine kocaman bir odada kocaman bir masa etrafına ağır, oymalı, yüzleri aşınmış sandalyeler dizilmişti. Ama bu zengin dekor içinde ne fakir bir sofraydı bu. Ortada bir şişe rakı, bir sürahi su, bir kristal tabakta yeşil salata, peynir, zeytin, ekmek...

İçki böyle başladı, böyle bitti o akşam. Yemek mi?... Büyük bir sahanda, adam başına tek yumurta!

(...) Sonradan öğrendim: Bu köşk, Osmanlı İmparatorluğundan bir küçük örnekti. İmparatorluk, bütün gelir kaynaklarıyla nasıl Düyun-ı Umumiye'nin pençesindeyse, bu köşk de sarrafların, tefecilerin pençesindeydi.

(...) İşte bu yıkılmış saltanatın tek şehzadesi, tek oğlu Sermet Muhtar, birgün, ünlü bir yazar olacaktı: Romanlarıyla, hikâyeleriyle, piyesleriyle ve Türkçeden Fransızcaya, Fransızcadan Türkçeye sözlükleriyle...

O, hayatı başlıbaşına kitap olacak adamdır.

(...) Galatasaray'ı bitiren... Yok, bitiren değil, birincilikle bitiren Sermet, Hukuk Fakültesine girmiş ve... Onu da birincilikle bitirmişti. Şimdi mi ne yapıyordu? Hiç!

Sermet, piyano çalardı, zevkle dinlenecek kadar... Sermet yağlıboya resim yapardı, çerçeveletip duvara asılacak kadar... Sermet karikatür çizerdi, gazetelerde, dergilerde yayınlanacak kadar... Ama Sermet işsizdi. Ama Sermet, işsizliğin bunaltısı içindeydi. Sonunda birgün zorla elinden aldığımız bir yazı, ona Bizim Yokuş'un kapısını açtı ve Sermet Muhtar, Akşam Gazetesinin temelli imzalarından biri oldu. Aldığı tiplerin hepsi, çevresinde tanıdığı paşalar, paşa kızları, paşa hanımları, paşazadeler ve paşa dalkavuklarıydı. (...) Küçük yazılarında eski günlerin renkli tablolarını çizer.

(...) Birgün Şehir Tiyatrosu sahnesinde, gözlerimiz kahkahalarla yaşarmış bir eserini dakikalarca alkışladıktı. Adı: Kof Ramiz!

Kof Ramiz, gençliğini kaybetmiş bir Osmanlı paşasıydı. Geliniz kulağınıza fısıldayım: Yüzde doksan kendi babası, Muhtar Paşa'ydı bu!

Bu büyük zekânın, en küçük aklın bile alamayacağı merakları, kuşkuları, korkuları vardı.

Yolda yürürken, ansızın düşüp bayılacağından korkardı Sermet! Bunun için ömründe birgün evinden dışarıya yalnız çıkmamıştır. En az iki kişi, yanında, peşinde yürürdü: Ya Arap Hadi ile bir hizmetçi kız, ya annesiyle Arap Hadi...

Pantalonunun arka cebinde daima bir küçük şişe içinde su taşırdı Sermet: Bayıldığı zaman yüzüne serpmeleri için.

Zavallı Sermet'çiğim, ömründe bir gün olsun bayılmadan öldü!

(...) Sermet, edebiyatımıza birkaç yazarın vereceğinden çok eser bırakmıştır. (...) Ama yine de azımsatacağım. Bu metodsuz çalışmayla verdikleri, verebileceklerinin yarısı bile sayılmaz.

— «Bizim Yokuş» adlı kitabından —

ÖRNEK:

FRANSIZCA DERS

Şirketi Hayriye vapurlarından biri tenezzühten dönmektedir. Güvertedeki gençler cazbantla hora teperken, salondaki kırantalar da kanepelerde pineklerken, müzibin biri radyoyu açar. Bu saatteki program (Müptedilere fransızca ders) imiş. Radyo, cırlak cırlak ötmeğe başlar:

— «Şimdi bu cümleyi türkçeye tercüme edelim: Bulvardayız. Önümüzde, arkamızda binlerce erkek, binlerce kadın; kibar ve zarif müsyöler, şık ve tuvaletli madamlar... İlâh...

O anda, salondaki çeneler harekete gelmiş, herkes yarışa çıkmıştır:

Büyük Hanım — Ayol tanıyamadın mı? Geçen akşam Sıdıka hanımların kutusundaki dil ebesi. Hani canım bizim kızları zıplatan canbaz başı yok mu, işte o bu adammış. Şimdi de maliyedeki eski kâğıt kavaflarını anlatacak galiba?

Müteakit bey — Büyük hanım, nuh yılına kadar çıkma, bunun dilinin altındaki üç aylıkların tevzi yerleri...

Küçük hanım — Haminne sussana canım, güzelilk müsabakasına girdiğim salondan bahsediyor.

İhtiyar Salomon — Sus ol paşa baba, bu yenç bezin mahalledeki hamamin oğludur; yormiyormusun, Balattaki havrayi karıştiriyor.

Rumelili — A be bezirgân boru gibi ütme, herifçiğin süledği bizim Mestan ağanın İslimiyedeki çiftliği be kapçın ağızlı.

Arnavut — «Debreli Hasan türküsünü tuttutarak» Bire efendima soyleyim, bu çorbaci vallahide billahim Vefadaki Zeynel ağanın tükkânı anlattıtırtırıyor.

Agop — Öküz öküz ne bakınıp duruorsun Siranoş? Soluk almadan Anjeli, Aznifi yukarı dehle. Herif huvardalıktan tutturuyor; takke geçmeden, irahmetli tüysüz Haçik ilen Sürpik dudunun evine yanaşacak.

Torik Necmi — Ulan andavallı, kıtır atma, avalın ağzındaki kodes be...

Meşhedi Cafer — Hemminiz, deryayı heta içinde puyansınız ey peder suhteler. Bu sühanperdaz kişi İran'daki seçsiz min seçsiz yüz seçsen seççiz gubbeli, yeddi min yeddi yüz, yetmiş yedi pencereli kâşanemden dem vuruptur.

Radyo, Paris bulvarlarındaki kalabalıktan, piyasa edenlerden, ma-

ğazalardan bahsederken, birdenbire durur. Düğmeyi çevirmiş olan genç Davit, olanca avazile haykırmağa başlar:

— Beyler, müsyüler, hanumlar, madamlar... Bu kalabalik yeri yozünüzle yörmek istersiniz?... Kolay... Mahmut Paşa başinde yidin, kör Refailin mağazası söyleyin, en birinci pardesü, en ucuz kostüm, en şık pantolon epsi epsi orada, 50 liralik mali on liraya alin!

REFİK HALİD KARAY
(1886-1965)

15 Mart 1888'de İstanbul'da doğdu. Babası, Maliye başveznedarı, Katakayışoğlu soyundan Mehmet Ali Bey'dir. (Refik Halit ilkin Karakayış soyadını almış, sonradan bunu kısaltarak Karay yapmıştır.) Annesi, Kırım Hanları soyundandır. Okumaya evde başlamış, ilk öğretmeni dayısı İhsan olmuştur. Sonra Refik Halid'i Vezneciler'de Şems-ül-maarif okuluna verdiler. Kışları bu okulda, yazları da Göztepe'deki Taş Mektep'te okurdu. Böylece ilköğrenimini bitirdikten sonra yatılı olarak Galatasaray Sultanîsi'ne (lisesine) gitti (1900 - 1906). 18 yaşındayken, okulun müdür yardımcısı M. Feuillet'nin kendisine söylediği bir sözden kavga çıkararak, liseyi bitirmeden Galatasaray'dan ayrıldı. Babası, onun, Hukuk Okulu'nun giriş sınavını kazanması koşuluyla Galatasaray Lisesi'nden ayrılmasına razı oldu; yoksa yine eski lisesine dönecekti. Refik Halid bütün yaz çalışarak sınavı kazandı, Hukuk Okulu'nda yüksek öğrenime başladı. (1907). Biyandan da Maliye Nezareti (bakanlığı) Devair-i Merkeziyye (Merkez daireleri) kaleminde kâtiplik ediyordu. Hukuk Okulu'nun ikinci sınıfındayken Meşrutiyet ilân edilince (1908) okulu bırakıp gazeteciliğe başladı. İlkin günlük Servet-i Fünun'a ayrılıksız çevirmen olarak girdi. Kısa süre sonra Tercüman-ı Hakikat gazetesinde çevirmen ve yazar olarak çalıştı (1909). Onbeş sayı çıkabilen Son Havadis adlı bir gazete kurdu. Fecr-i âtî edebiyat topluluğuna katıldı (1909), onlarla birlikte Servet-i Fünun dergisine yazdı; biyandan da Kalem adlı mizah dergisine Kirpi takmaadıyla mizah yazıları yazdı (1910). Sonra Cem adlı mizah dergisinin başyazarı oldu, yine Kirpi takmaadıyla mizah yazarlığını sürdürdü. (1910-1911). İktidardaki İttihat ve Terakki Fırkası'nı yeren bu yazılar geniş ilgi gördü; bu yazılarını «Kirpinin dedikleri» adlı kitabında topladı (1911). Hürriyet ve İtilâf Fırkası iktidara gelince Beyoğlu Belediyesi Başkâtibi oldu (1912).

İttihat ve Terakki Fırkası ikinci kez iktidara gelince, Mahmut Şevket Paşa'nın vurulması üzerine, hazırlanan sekizyüz kişilik muhalifler listesine onun da adı katılarak tutuklandı; Sinop'a sürüldü (1913). Sinop'ta sürgünken evlendi. Sürgün yeri değiştirildi; Çorum, Ankara ve Bilecik'te sürgünlüğünü geçirdi (1913-1915). Sürgündeyken, Ziya Gökalp'in yönettiği Yeni Mecmua'ya gönderdiği hikâyeleri açık adıyla dergide yayımladı. Çocuğunun doğumu dolayısıyla on günlük izin alıp İstanbul'a gelince (1918), Ziya Gökalp'in korumasıyla, bir daha sürgün yerine dönmedi. Robert Kolej'de bir yıl kadar Türkçe öğretmenliği yaptı; ayrıca Vakit, Tasvir-i Efkâr, Zaman gazetelerine makaleler yazdı. Mütareke döneminde Damat Ferit kabinesi kurulunca, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na üye oldu, Posta - Telgraf Genel Müdürlüğüne getirildi (1919). Sabah, Alemdar, Peyam-ı Sabah gazetelerinde yazdı. O dönemde çok tutunan Aydede adlı mizah gazetesini kurdu (22 Ocak 1922 - 90 sayı çıktı). Kurtuluş Savaşı'na karşı yazıları yüzünden Yüzellilik'ler listesine katıldı, yurttan ayrılmak zorunda kaldı. (9 Kasım 1922). Onbeş yıl kadar süren yurt dışındaki yaşamını Beyrut'ta ve Halep'te geçirdi (1922-1938). Sürgünlük süresinde Halep'te çıkan Doğru Yol (1924), Vahdet (1928) gazetelerinin yönetimini üzerine aldı. Halep'te «Deli», «Bir İçim Su», «Bir Avuç Saçma», «Yezidin Kızı» adlı kitaplarını yayımladı. Af kanunu çıkınca Temmuz 1938'de yurda döndü. Yeniden gazeteciliğe başladı. Tan gazetesinde, daha başka gazetelerde yazdı. Aydede dergisini yeniden çıkardı (1948 - 125 sayı).

18 Temmuz 1965'de İstanbul'da öldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

İSMAİL HABİB SEVÜK YAZIYOR:

En şakrak bir mizahında en ince bir hikâyeci, en ciddî bir hikâyesinde iğneli gülümseyişlerini saklayan sinsi bir yergicidir!

Mizahçı Refik Halid, tutku ve zevkle yazabilmek noktasından bir güç, ama yalnız günün mizahına saplanmak bakımından bir güçsüzlük oldu.

(...) Mizahçı, hikâyeci, düzyazıcı (nâsir), gazeteci; ne olursa olsun Refik Halid'in en büyük gücü olan güzel bir silâhı var: Dili oynak, aydınlık, pürüzsüz bir İstanbul Türkçesi.

YAŞAR NABİ NAYIR YAZIYOR:

Refik Halid Karay, hikâye alanında Ömer Seyfettin'in izinde, ondan daha ustalıklı eserler vermiş bir sanatçımızdır.

(....) Pek çeşitli alanlarda başarı derecesi çok farklı yazılar yazmış olan Refik Halid'in Memleket Hikâyeleri (1919) adlı kitabı, yaşayacak eserlerinin en başında anılmaya değer.

— «Türk Hikâye Antolojisi» adlı kitaptan —

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

(...) Uzaktan sevdiğim bir yazardı Refik Halid Bey. (...) İttihat ve Terakki'nin İstanbul'dan sürdüğü Refik Halid'i, kim getirmişti tekrar İstanbul'a bilir misiniz?.. Yine İttihat ve Terakki'nin bir genel merkez üyesi... Ziya Gökalp!

Aydede'ye yazı yazmak isterdim elbet. Ama, karşımdaki adam, bir mizah ustasıydı. Kolay mıydı ona yazı beğendirmek?

Bir yazı tarzı aramalı, yeni, ayrı, onun sayfalarında olmayan birşey yapmalıydım. İşte, sonradan «Nikâhta Keramet» adlı bir kitapta topladığım manzum hikâyeleri, Aydede için yazmaya başlamıştım o günlerde...

(...) Rıza Tevfik, Fazıl Ahmet, Reşat Nuri, Ercüment Ekrem, Orhan Seyfi, Enis Behiç, Peyami Safa, Halil Nihat, Osman Cemal, Selâmi İzzet yazarları arasındaydı Aydede'nin.

İstanbul'un bayraklarla kıpkırmızı olduğu birgün, Refik Halid'i sapsarı gördüm. Aydede'ye güzel, ışıklı bir sevinç yazısı yazmıştım. Aradan geçen kırküç yıl hafızamı yanıltmıyorsa, adı «Rengini buldu»ydu bu yazının. Yunan bayraklarından kurtulan payitahtın (başkentin), o alev alev sevincini anlatıyordu.

Refik Halid kendini tutmasa, elinde bayrak, kirpiklerinde yaş, bahtiyar çığlıklar atarak sokağa fırlayacaktı belki de... Ama Sabah başyazarı Ali Kemal'in, Beyoğlu'nda berber dükkânından çıkarken, çalyaka kaçırılması, İzmit'te linç ettirilmesi yıldırmıştı onu. Gönlü bayrak bayrak sevinirken yüzünün sapsarı kesilişi bundandı. Bir daha gelmedi Refik Halid, bir daha sesini duymadık, kayboluverdi ortadan.

— «Bizim Yokuş» adlı kitabından —

YAHYA KEMAL YAZIYOR:

1912'de Paris'ten İstanbul'a döndüğüm zaman ilk tanıştığım genç Refik Halid oldu. (...) Vapurdan çıkıp da İstanbul'a ayak bastığımdan birkaç saat sonra, Refik Halid'i o yazıhanede, kar-

şımda buldum. İnce yapılı, esmer, papağan burunlu, sahte tavırlarla alaycı edâları iyi mezcetmiş, kalın sesli bir gençti. Beni gıyaben biliyormuş. (...) O günün akşamı Tepebaşı bahçesine gittik. Yedik, içtik, güldük, birçok yergivilik yaptık; yıldızlarımız barışıktı. Beni sıcak ve aceleci bir arkadaşlıkla benimsedi. O gece ayrıldıktan sonra tanıdıklarına, bana çok sıcak yakınlık duyduğunu söylemiş. Hatta arkadaşım Şefik Esad dedi ki: «Refik, genellikle sevgi duygusundan yoksundur, ayrı tutup seni çok sevdi.» Gerçekten de bir gece sonra Refik Halid bizi Kozyatağı'ndaki köşküne dâvet etti. Orda babası Halid Bey'le, kardeşi Niyazi ile tanıştırdı. (...) Köşk, Sultan Hamid döneminin devlet ileri gelenlerinin Erenköy dolaylarında görülen köşklerinden biriydi. (...) Gecemiz çok iyi geçti, bir kameriye altında, geç vakte kadar konuştuk ve güldük.

Ertesi gün Refik bizi dar ve eski günlerin bir konak lândonıyla (Çift körüklü binek at arabası) Fener gezisine götürdü. Fener'de arabayla gösteriş, bayıldığı şeylerden biriydi. (...) İçtik ve eğlendik.. Ama o günün akşamı Refik Halid'le dostluğumuz bitti, aramızda birden soğukluk, bir aldırmazlık rüzgârı esti. Bunun nedeni, benim yanılmamdır.

Ömrüm uzun yıllar Paris'te geçtiği için kafamda hâlâ Paris havası esiyordu. Memleketin yeni belirmiş yeteneklerini daha bilmiyordum. Refik Halid siyasî yergide bir varlık göstermiş, muhalifleri ardından koşturmuş, İttihat ve Terakki'yi ürkütmüş, yazılarım istekle aratmış, «Kirpi» diye bir ad yaratmıştı; ben bu varlığı duymuyordum. Refik Halid'in yazılarını gerçi Paris'teyken okumuştum, ama İstanbul'da yaşayıp okuyan bir okur gibi o yazıların nüktelerine, kişiler alanındaki zevkine yabancıydım. (...) Rabelais'nin Voltaire'in, Paul-Louis Courier'nin Veuillot'nun, Edmond About'nun, Anatole France'in zekâ ve inceliği zaman ve yer koşullarına bağlı değildir. Onların nüktelerini zaman geçtiği halde, içinde yaşadıklarını bilmezken ve yerdikleri insanları kişi olarak tanımazken bile anlıyoruz ve gülüyoruz. Refik Halid'in inceliğinde asıl gıcıklayan yan kişiyi anıştırma, «kişiye taş atma» dediğimiz tür nüktelerdir. Bunun için de Babıali Caddesi'nden tanıdık bir insan gibi geçmiş olmak gerekir.

Saatler geçtikçe Refik Halid benim bu bilgisizliğimi sezdi; kendisini herhangi bir arkadaş gibi saydığımı, iyi anlamadığımı ve önemsemediğimi derinden derine duydu. Pek çabuk bir tep-

kiyle soğudu, gizli bir izzet-i nefis yarası almış insanlar gibi yabancılaştı. Varlığını sert tırnaklarıyla duyurmaya davrandı. Aramızda geçen bu gizli olayın farkına vardım. Ama onarmak olanaksızdı. İki günlük dostluğumuz sona ermişti.

Refik Halid, Meşrutiyet'ten sonra ortaya atılan edebiyat kuşağı içinde, kesinlikle, ençok beliren bir yüzdür. Yazıda belli bir türün temsilcisi olmuş, büyük ölçüde okur kazanmış, bidüzüye iyi ve özenli eserler vermiş, her yazdığını, ne olursa olsun merakla okutmuş, Türkçeye yeni tat vermiş, hemen hemen sürekli neşeli ve canlı; görüşte özellik ve yazışta ustalık göstermiş bir yazardır.

Yalnız edebiyatı anlayış bakımından bizimle Avrupa'nın herhangi bir ulusu arasında bir ayrım vardır: Biz iyi yazı yazana hayranız; yazının bundan ötesini usa vurmak dönemine daha gelmedik. Atalarımız iyi yazan bir kimseye «Kaleminden kan damlıyor!» derler ve geçerlerdi; biz hemen hemen o görüşle: «Allah için olağanüstü üslûbu var!» diyoruz. Edebiyat değerinin derecesi bizde daha bu noktadadır; Avrupa'nın herhangi bir ulusundaysa bu noktadan sonra başlar. Bir yazar iyi yazı yazdıktan sonra, düşüncesinin, zevkinin, ruhunun nev'i ve değeriyle ölçülür. (...) İyi yazmak edebiyatta esastır, ancak edebî değer yazı yeteneğinden sonraki aşamadır.

Bizde daha anlaşılmamış, ama ergeç anlayacağımız bu ayıraç yalnız Refik Halid için değil, bütün edebiyatçılarımız için geçerlidir.

(...) Birgün İkdam'da Yakup Kadri'nin çalıştığı odada bulunuyordum. (...) Yakup Kadri bir aralık sözü açtı, dedi ki: «Refik Halid'den bugün bir mektup aldım, benimle artık barışıp görüşmeyi arzu ediyormuş, dargınlığımızın daha ne kadar süreceğini soruyor ve artık çocukluğu bırakarak barışmamızı birlikte hoşça vakit geçirip eğlenmemizi teklif ediyor!» dedi ve Refik Halid'in mektubunu gösterdi. Mektubun başında «Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumîsi, özel» damgası vardı. O günlerde de Halîfe orduları ve Kuvva-yı İnzibatiye rezaletlerinin ortasında çalkalanıyorduk. Mektubu okudum, hiçbişey söylemeksizin Yakup Kadri'ye geri verdim. Yakup Kadri acı bir gülümseyişle dedi ki: «Bu mektuba ne cevap verdim, biliyor musun, cevabı biraz önce matbaanın çocuğuyla gönderdim, bu basit satırı yazdım: «Beyfendi! Size kadar gelmek için çok pis yollardan geçmek gerekiyor, gelemeyeceğim.»

(...) Yakup Kadri ile Refik Halid eski dosttular. Birbirlerini anlamak için yaratılmıştılar, birbirlerine karşı sonsuz bir hayranlıkları vardı; Millî Hareket dostluklarına engel oluyordu.

(...) Ali Kemal, Sevr antlaşmasını uygulamak için taze bir azim gösterecek yeni bir kabine istiyordu. Bu erekle Mustafa Sabri, Refik Halid, Zeynelabidin Hoca'yla anlaşarak Ferit Paşa'yı düşürmeye girişti. Ama Rıza Tevfik'i işin içine almakla bir yanılgıda bulundu. O zaman Şura-yı Devlet Reisi (Danıştay Başkanı) bulunan Rıza Tevfik, yemeden içmeden hemen saraya gitti, Mustafa Sabri'nin Sadrazam (başbakan), Refik Halid'in dahiliye nazırı (İçişleri bakanı) olarak yeni bir kabine hazırlandığını haber verdi. Ferit Paşa bunu haber alır almaz Refik Halid'i Posta ve Telgraf Müdürlüğünden koğdu.

— «Portreler» adlı kitabından —

AHMET HAMDİ TANPINAR YAZIYOR:

Fecr-i Âti'den Refik Halid Karay'ın sanatı Maupassant'a çok yakındır. 1917'de sürülmüş olduğu Anadolu'dan döndükten sonra Yeni Mecmuada yayınladığı Memleket Hikâyeleri 1910 yıllarındaki hikâyelerinin nihilisme'inden sıyrılarak daha köklü bir gözleme döner. Refik Halid görmesini bilen ve gördüğünü verebilen yazarlardandır. İlk romanı olan İstanbul'un içyüzü, Octave Mirbeau realizmine yaklaşan bu yazarın asıl özelliğini saf ve sağlam türkçesinde ve kuvvetle verdiği bazı Anadolu peysajlarında ve insanında aramak gerekir.

— «Edebiyat Üzerine Makaleler» adlı kitabından —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

II. Meşrutiyet sonrasının basını, pekçok kişiyi gazetecilik mesleğine çekmiş; Tanzimat'ın ilk kuşağında rasladığımız gazeteci-edebiyatçı örneğini çoğaltmıştır. Refik Halid Karay da bu kalem çalışkanlarından biridir.

(...) Refik Halid Karay'ın ömründeki iki suskunluk dönemini çıkarmak kolaydır. Biri, Mahmut Şevket Paşa suikastı yüzünden sürüldüğü Anadolu yılları (1913-1918), öteki Millî Mücadele.ye karşıt yazıları yüzünden Yüzellilikler listesi içinde yurt dışında geçirdiği dönem (1922-1938). Bağışlanarak yurda döndükten sonra siyasal yazılardan kaçınması, geçimini gelir getiren romanlar yazarak sağlama zorunluğunda kalması doğaldır.

Bu arada mizah yazılarına dikkati çekmeye çalışacaktır. «Yaşadım ve bu yolla herkesten öcümü kendimce aldım» sözü ünlüdür.

Yaşamının, siyasal çatışmalar yüzünden doğan iki zorunlu dönemeci, Refik Halit'e vakitli gözlemler kazandırmıştır: «Her iki gurbetim de çok yararlı oldu. Birisinde Anadolu'yu, ikincisinde dünyayı tanıdım» dediği iki ayrılık, onu bir İstanbul edebiyatçısı olmaktan kurtarmış, konularını zenginleştirmiştir.

(...) Ne var ki sakıncasız yazma dikkatiyle bu kez de (Yurtdışı sürgünden dönüşünden sonra) siyasal-toplumsal sözlerden kaçınmış, kendisini okuruna sevdiren, eserlerinin sürümünü sağlayan kolay - tatlı eserler yayımına öncelik vermiştir.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından —

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU YAZIYOR:

(...) Öcne, bazı açılardan birbirimizin karşıtıydık. Refik Halid, yüksek memur burjuvazisinden bir babanın oğluydu. Bense, eski deyimiyle «Anadolu eşrafından» bir aileye mensuptum. Payıtahta (Başkent İstanbul'a) ilk gelip yerleşmem üstünden daha bir yıl bile geçmemiş olduğuna göre, henüz ne şivemi büsbütün değiştirmeye ne de hâl ve tavrıma bir İstanbul'lu üslûbu vermeye imkân bulabilmiştim. (...) Refik Halid'in, uzaktan uzağa «Aşkı Memnu»daki hoppa ve züppe Behlül'ü andırır halleri vardı.

(...) Polemik yazılarından biri, başta başkanımız (Fecr-i Âti'nin başkanı) Hamdullah Suphi (Tanrıöver) olmak üzere hemen hemen bütün arkadaşlarımızın karşı koymalarıyla karşılanmış ve bu yazının dergimizde yayınlamasına müsaade edilmemiş, yeni bir çeşit sansür yasağına çarpılmıştı. Bunun üzerine Refik Halid'le sansürü koymak isteyenler arasında şiddetli bir tartışma olmuş ve sonuçta Refik Halid, Fecr-i Âti'den çıkıp gitmişti.

O kadar hızla ve hışımla çıkıp gitmişti ki, arkasından güç yetişebilmiştim. (...) Babıali Caddesi'nden aşağıya doğru yürüyorduk. (...) «Şöyle bakalım; iki okul kaçkını çocuktan ne farkımız var şu anda? Ne Fecr-i Âti kaldı, ne Servet-i Fünun! Talihimizi şu Babıâli caddesinin kaldırımları üstünde yeniden denemeye mi başlayacağız?» dedi.

Evet, böyle oldu ama, bu yeniden başlayış Refik Halid'e beklenmedik bir ün, hatta bir «popularite» kapısını açtı. Bu kapı-

nnı anahtarı da «Eşref» adlı bir mizah dergisinin baş sayfasında çıkan portreler yazılarıydı. Refik Halid bu yazılarında yeni edebiyat ünlülerinin —ki hemen hepsi dünkü Fecr-i Âti arkadaşlarımızdı— bir Karagöz perdesi üstünde gibi birbirinden acaip, birbirinden gülünç biçimler alarak geçit töreni yaptıkları görülüyordu ve ne gariptir ki, bu geçit töreninin uyandırdığı kahkahaların yankısı yalnız edebiyatçıların dar çevresinde değil, politikacılar, memurlar, kendi halinde kimseler, en sonu bütün gazete okurları kalabalığı içinden duyuluyordu.

(...) Bu suretle Refik Halid, birkaç hafta içinde bizim basın dünyamızın en parlak yıldızlarından biri oluverdi. Kalemi, günlük gazeteler, haftalık, aylık dergiler tarafından âdeta «müzayede»ye konuldu. Hatta, en başta İttihat ve Terakki partisinin organı «Tanin» olmak üzere, hemen bütün İstanbul basınının kendisine yapılmadık câzibeli yazı ücreti teklifi kalmadı. Böylesine taşkın bir rağbet karşısında âdeta şaşkına dönen Refik Halid, nihayet günün birinde, o zamanlar Türkiye'nin en ünlü karikatürcüsü Cemil'in çıkardığı «Cem»de karar kıldı ve bu suretle, her iki sanatçının işbirliği sayesinde de yeni bir çığır açılmış olduğu; daha doğrusu, şair Nef'iden, şair Eşref'e kadar bayağı, kaba ve bazen iğrenç cinaslarla dolu «Hiciv» tarzı son bulup yerini Frenklerin «esprit» dedikleri ince zekânın iğneleme sanatına bıraktı.

Refik Halid, yergi, edebiyatımızda böyle bir çığır açtığının farkında mıydı? Okurları, onu bu yönünden değerlendirmesini bilmişler miydi? Edebiyat eleştirmecilerimiz Refik Halid'in yazar dehasının asıl bu mizah tarzında tecellî ettiğini söylemişler miydi? Bilmiyorum; ama bence onun edebiyat tarihindeki yeri bu açıdan tayin edilmek gerekirdi.

(...) Edebî zevklerimiz ve anlayışlarımızda bile bir uyuşmazlık vardı ve bunu Hamdullah Suphi (Tanrıöver), hatırımda kaldığına göre, şu formülle anlatmıştı: «Refik Halid dış âlemin, Yakup Kadri iç âlemin ressamıdır.»

(...) Refik Halid'e gelince, o çoktan muhalefet cephesinin önlerinde yer almış bulunuyordu. Bilerek ve isteyerek, kendi kararı, kendi iradesiyle mi? Hayır; Refik Halid'e hiçbir zaman politikacı denemezdi. Hele muhaliflere, hele ana muhalefet partisine en ufak bir eğilimi yoktu. Tam tersine bunları hep bayağı ve külüstür bulur, küçümserdi. Ama ne çare ki biyandan İttihat ve Terakki'nin kaba kuvvet yöntemine karşı duyduğu tepki, öbür yandan yakınlarıyla, dost ve ahbaplarının çoğunlukla İtti-

hatçılar aleyhinde oluşları onu ister istemez muhalefet safına sürüklemiş bulunuyordu.

Ama bence bu nedenler olmasaydı, Refik Halid gibi güçlü bir mizahçının politika arenasındaki İttihat ve Terakki pehlivanlarını bırakıp da Hürriyet ve İtilaf'ın acınmaya değer cüceleriyle uğraşmak gibi bir zebunküşlüğe (kendinden küçükle uğraşmak) düşeceği akla gelmezdi. Kaldı ki daha ilk siyasî yazılarından beri İttihat ve Terakki çevrelerinden gelen sert tepkiler atacağı yergi oklarının nişangâhını ona önceden göstermiş bulunuyordu.

Tepkiler, ilkin, bir yaylım ateşi halinde, iktidar taraflısı basından gelmeye başlamıştı. O sıralarda henüz yirmiüç, yirmidört yaşında olan Refik Halid'in geçmişine ait bir leke bulup gösteremeyen bu basın, bütün suçlama ve kötüleme hünerlerini babasıyla ağabeyi üzerinde uyguluyor, hani nerdeyse Abdülhamit devrinin en ağır sorumluluklarını bunların omuzlarına yüklemeye çalışıyordu.

Daha arkadan İttihat ve Terakki komitesinin eli silâhlı fedaileri türlü türlü tehditlerle onu sindirmek yolunu tuttular. Hafta geçmez, gün geçmezdi ki, Cem dergisindeki masanın üstü, imza yerine kâh bir tabanca, kâh bir hançer resmi taşıyan mektuplarla dolup boşalmasın. Refik Halid, zavallı dostumuz Ahmet Samim'in uğradığı felâketin de böyle mektuplarla başladığını pek iyi bildiği halde, bunların hiçbirine önem vermez, kimini buruşturup kâğıt sepetine atar, kimini de bilmem neden, pek tuhaf bularak açar ve kahkahalarla gülerek okurdu. Hatta kimisini de o günkü yazısına alay konusu yapmaktan çekinmezdi ve bundan âdeta zevk duyardı.

Bu zevk, bir kahraman yada bir martir mertebesine erişmiş kimselerin göğsünü kabartan bir gurur duygusuna mı verilebilirdi? Hiç sanmıyorum. Refik Halid'te ne bir kahraman, ne bir martir olmak hevesi vardı. Onun biricik amacı rahat, zevkli ve refahlı bir ömür sürmekten başka bişey değildi. Nitekim, tabancalı, hançerli mektuplarla birlikte gelmiş olan bir küme sevgi, saygı ve hayranlık mektuplarını da aynı kayıtsızlıkla gözden geçirip biryana koyar koymaz soluğu bir okul kaçkını afacanlığıyla hemen Beyoğlu Caddesi'nde alırdı.

(...) Neydi o psikolojik faktör ki, günün birinde Refik Halid'i acayip bir tesadüf eseri olarak, aralarında Pehlivan Kadri ve Refi Cevat gibi kimselerin de bulunduğu elli altmış kişilik bir

sürgünler grupu içinde, kara bir tekneye bindirilirken gördüğüm vakit beni ağlamaklı etmişti? (...) Yergileriyle hatta düşmanlarını bile güldüren o büyük mizah yazarı, en sonunda bana Dostoyevski'nin dram kahramanlarından birini mi hatırlatacaktı?

(....) Bu çoğunluğun büyük bir kısmı hiçbir cezaya çarptırılmadığı, hatta —Refik Halid'in posta — telgraf nezaretinden istifası üzerine, Damat Ferit tarafından aynı makama getirilen biri dahi— Cumhuriyet Hükümetinin yüksek memuriyetlerine atanmak gibi talih lütuflarına erdiği halde, zavallı Refik Halid yirmi yıl vatan sınırları dışında sürünmek ukubetine uğramıştı. (Yüzelliliklerdendi) ve günün birinde büyük insanların en büyüğü Atatürk'ün şefaati olmasaydı, o gurbet illerinde ölüp gidecekti.

(....) Refik Halid'in oralarda çekmediği kalmamıştı. Kırılan gururu bir yandan, geçim sıkıntıları ve vatan hasreti öbür yandan onu hem maddî, hem manevî ıztıraplarla, kasıp kavurmuştu. İlk sürgününde sevişip evlendiği kadın, artık, bu ikinci sürgüne dayanamayıp yapayalnız bırakıp gitmişti. Fakat bunun üzerinden çok zaman geçmiyecek, kendisinden onsekiz yaş küçük bir genç kız, Refik Halid'in yaralı kalbini tedavi etmesini ve ona başlangıçta bir Romeo - Juliette, sonucunda bir Don Juan masalının tadını tattırmasını bilecekti. Zira Refik Halid, önce gizli gizli sevistiği küçük hanımı —babasının evlenme izni vermemesi üzerine bizim Anadolu delikanlıları gibi kaçırarak alacaktı.

Lâkin, bütün bu talih oyunlarına rağmen Refik Halid'in bu yirmi yıllık sürgün yaşamına ben yine de düpedüz bir macera gözüyle bakamıyorum. Zira oradayken yazdığı yazılarının birinde, o herşeyi alaya alan, o sinirleri çelikten adamın ikide bir Türkiye sınırlarına yaklaşıp sınır karakollarımız üstünde dalgalanan bayrağımıza yaşlı gözlerle nasıl baktığım okumuş bulunuyorum.

— «Gençlik ve Edebiyat Hatıraları» adlı kitabından —

REFİK HALİD KENDİNİ ANLATIYOR:

— Ruşen Eşref Ünaydın'ın «Diyorlar ki» adlı kitabından: —

Sokak içinde, döşeli olarak kiraladıkları küçük eve başlarını sokmuş, denklerine sarılı seccadeleri yerlere; bohçalarından çıkan Hint ipeği örtüleri uzun kerevitlere yaymış, genç, sakin ve mütevazi bir İstanbul ailesinin vilâyet dönüşü, pâytahta yeni gi-

ren hali!... (Anadolu'daki sürgünlüğünden daha yeni İstanbul'a döndüğü günler.)

(...) Bu odanın havasında elli günlük bir çocuğun henüz ne hıçkırık ne de yaygara olabilmiş mini minicik ağlayışları ve hafif bir çöreotu kokusu zaman zaman uçuşuyordu.

(...) Dedi ki:

«— Ben, yaradılıştan bir yazarım; bunun için yazı yazmaktayım. Ve yazı yazmamın bilimsel kısımları üzerinde hiçbir bilgim yok. Yani ben alaylı bir yazarım.

(...)

— Edebiyatımızın gelişmesi sizce nasıl olmalı?

«— Biz dili bulduk. Şimdi halkı öğreneceğiz ve âdileşmeden kendimizi halkla meşgul edeceğiz. Bize bir Rus edebiyatı gerekir. Yani halkın acılarına katılan, ihtiyaçlarını duyan, emellerine bir biçim veren edebiyat...»

— Mustafa Baydar'ın «Edebiyatçılarımız ne Diyorlar» adlı kitabından —

REFİK HALİD KENDİSİ ANLATIYOR:

— Romanlarınızın ağırlık merkezini hemen hemen aşk ve kadın teşkil ediyor. Acaba bu bir mizaç meselesi mi yoksa geçer akçe meselesi mi?

— Hayır bir mizaç meselesi... Ben epiküryen yaradılışta bir adamım. Yani zevklere düşkünüm. Tabii aşırı ölçüde olmamak şartıyla. Kadın severim, eğlence severim, iyi yemek severim, gezi severim, şehir gezintileri severim... Ve bütün bunlardan aldığım küçük zevklerle hayatımı süslerim. Esasen kötümser yaradılışlı değilimdir.

(.....) Zaten hiçbir zaman büyük edebiyat yapmak, dünya çapında bir eser yazmak, Nobel ödülü almak, büyük bir zümrenin değer vermesiyle yetinmek istemedim. Sonra yarın benim için ne diyecekler? Bugün ne diyorlar? Bunlara hiç aldırış ettiğim yok.

— Siz de adınızı sonsuzlaştırmak istemez misiniz?

— Hayır, hiç öyle birşey yok.

— Bu sözlerinizde samimî misiniz?

— Evet, tamamen samimîyim. Ben en özgür yazarlardanım. Ne çocuklarımın benim adımdan bir ün sağlamalarını, ne de aileme böyle tanınmış bir ad'a bağlılık gururu vermek istiyorum. Ben yaşadığım sürece hayata bağlı bir insanım. Benim için bir tepsi dolusu nefis ve buzlu meyvadan alınacak zevk, ilerde alı-

nacağı muhtemel zevklerden çok daha önemlidir. Elbet ünün de saydıklarıma benzeyen bir zevki var. Onu da tadıyorum. İleride tadamayacağım, yani öldükten sonra ki zevkin ardına düşmem.

(...) Benim hocam Âli Bey'dir. Hani şu «Lehçe-tül-hakayık» sahibi. Benim özellikle siyasî mizahım vardır: politik yergi. Yani mizahî bir roman yazamadım. Yalnız roman tiplerimin içinde kapalı, gizli mizahla anlatılmış bazı bölümler vardır. Benim mizahım biraz kapalıdır.

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER DİYOR Kİ:

Refik Halid, Fazıl Ahmet: İşte gençlerimizde iki mizah zekâsı yada dehâsı. Refik Halid, iddia ederim, batının herhangi bir memleketinde de bulunsa, aynı yetenekle kendini yine gösterebilirdi. Refik Halid tecrübenin, kültürün, örneklerin ürünü olmaktan ne kadar uzaktır. Bu cins adamlar, doğarlarken, alınlarında birer yıldızla dünyaya gelirler ve fikirlerin birer şehzadesi olarak yaşarlar. Eğer yetenekleri kapatacak, körletecek yerde, onları kaldırıp yükseltmenin daha kazançlı bir iş olduğunu değerlendirebilseydik bu tür yaradılışlar, bu niyetimize ve şerefimize bir kanıt olarak gösterilirdi.

— Ruşen Eşref Ünaydın'ın «Diyorlar ki» adlı kitabından —

MERAL ÇELEN'İN RÖPORTAJINDAN:

— Ne üstüne konuşacaksınız benimle?

— Mizah üstüne.

Dudaklarını büktü,

— Mizah üstüne mi, dedi, o da nerden geldi aklınıza? Mizah yazdığım yıllar o kadar geride kaldı ki...

(...) Devam etti:

— İlk yazım «R.H.» rumzuyla Meşrutiyetin ilk zamanlarında günlük Servet-i Fünun'da çıktı. Ada «Guvano Gübreleri»ydi. (...) galiba gübreyle başladığım için verimli bir yazar oldum. Ondan sonra mizah yolunda «Kirpi» takmaadını aldım. Ne yazık ki o yazılar beni politikaya sürükledi. O yüzden bitakım ölüm tehlikeleri atlattıktan sonra Sinop'a sürüldüm. «Kirpi» imzalı yazılarım o zamanın muhalefet gazeteleri «Şehran», «Kalem», «Cem»de çıkmıştır.

— (...) Mizah yazmaya başlar başlamaz ölüm tehlikeleri atlatmış, sürgünlere gitmişsiniz. Başka türlü mizah yapılabilir mi?

— Eyyam reisliği, yani her gelene eyvallah deyince hiçbişey

olmaz tabii... Yıllardır burnu kanamadan mizah yapanlar vardır bizim memlekette...

«Gelen gelsin saadetle,
Giden gitsin selâmetle.»

Yaptıkları ne derece mizah sayılabilir, bilmem.

— O dergilerde yazan sizin gibi genç arkadaşlarınız var mıydı?

— O dergileri ben doldururdum. Kim yapacak mizahı? Mütareke'den biraz önce Ziya Gökalp uğraştı, muvakkat olarak İstanbul'a geldim. Yeni Mecmua'ya yazmaya başladım. (...) Bu musahabelerimden (söylenileri) birinde rahat duramadım, «Harp Zengini» diye bir yazı yazdım. O harp zenginlerinin içinde Bayramzade diye ünlü bir milyoner vardı. Sonra mahvoldu ya... Derhal tutukladılar, hükümet tekrar sürgüne gönderiyordu. Yine Ziya Gökalp engel oldu, Mütareke'de yergi yazılarıma başladım. «Efendiler nereye?» gibi başlıkları vardı. Çok başarı kazandı. Hatta çok arandığından gazete bir liraya kadar satıldı. Gazete ertesi günler yine aynı yazıları basmak zorunda kaldı.

(...) Galatasaray Lisesinde galiba ikinci sınıftaydım. Elime bir dergi geçti. Bunun içinde Düyun-ı Umumiye direktörü Âli Bey'in bir yazısı vardı. Yazıda, eski zamanın yerli malı kocaman anahtarlarıyla, sonradan Avrupa'dan gelme ince, nazik anahtarların karşılaştırılması yapılıyordu. O tatlı yazıya hayran kaldım.

(...) Ben politikayı karıştırmadan mizah yapamadığım için çoktandır mizah yazmıyorum. Ağzımın yandığını elbet anlattığım olaylardan anlamışsınızdır.

— Bir olay sizi dürtüp yazmaya zorlamıyor mu?

— Yooo... Şimdi olmuyor. İçten dürtü değil, sopayla dürtseler yine yazmam. Hiç kimse yetmiş dört yaşından sonra birtakım maceralara atıl, diyemez bana. (...) O yazıları şimdi yazamam. Benim yazı yazdığım zaman basın hürriyeti daha genişti. Bunu incelemek gerekir. Bugün aynı kuvvette yazıları yazarsam, sürgünle de kurtulacağımı ummuyorum. Sürgünde hürdük, hapisaneden iyiydik.

(...)

— Siyasî kanaatimi neye sormuyorsunuz, dedi. Yoo, söylemem. Ben muhalifim evladım. En iyi hükümetten en kötü hükümete kadar hepsine muhalifim. Şimdi mizah yapmıyorum ama yapanlar hoşuma gider.

(...) 1936 yılında Konsolos Celâl Bey, Atatürk'ün beni Anka-

ra'ya dâvet ettiğini söyledi. Ben gitmedim. Dedim ki: «Çok sevindim. Bende bir fobi oldu; polis, karakol fobisi... Kanunî bir af olursa, sevinerek gelirim.»

Atatürk'ün ölümünden üç ay önce çıktı af kanunu. 1938'de geldik.

Masanın üstünde Atatürk'ün büstü vardı. Önüne gitti,

— Burda durur bu, dedi, dalkavukluktan değil, severim O'nu.

Eşi, (...) kültürlü, anlayışlı, tatlı bir kadın. (...) Halep'te tanışmışlar. Mizah yazmaması şartıyla Refik Halid Bey'le evlenmiş.

Eşi,

— Çocukluğumdanberi çok çektim, dedi, babam da sürgünlerde gezdi boyuna. Yurduma gelmek, aynı dili konuşan insanların arasında yaşamak istiyorum. Refik Halid o yazıları yazdıkça gelmemiz mümkün değildi.

— Zübük dergisinin 16 Nisan 1962 günlü sayısından —

ÖRNEKLER:

GÖZLE GÖRÜLMEZ, ELLE TUTULMAZ BİR KUMAŞ

— Bir Hind masalından —

Size bir hikâye anlatayım:

Vaktiyle Hindistan içerilerinde hükûmet süren bir hâkimin giyim kuşam merakı vardı: Eline ne geçerse hep pahalı kumaşlara sarfeder, bütün gün büyük boy aynalarının karşısında elbise değiştirmekle vakit geçirirdi. Ülkenin payitahtı Tiber yolunun geçidinde olduğundan gelen çoktu, ticaret ve san'atı da işlekti. Yüzlerce kumaş tezgâhı, hükümdar sarayı için usta ressamların çizdikleri lâtif çeşitler ve örnekler üzerine en âlâ lâhur şalları, kaşmir kumaşları, dibâlar, muslinler yetiştirir, bütün kıtaya şöhretleri yayılmış elbiseleri, saray içinde çalışan terziler ipek tireler ve altın iğnelerle sürat ve maharetle diker, atlas bohçalara koyarak hâkim dairesine gönderirdi.

Günün birinde şehirde iki serseri peyda oldu. Gezdikleri yerde dünyanın en nefis, en kıymetli kumaşlarını kendilerinden başka hiç bir ustanın dokuyamıyacağını söylerler ve derlerdi ki:

— Bizim dokuyacağımız kumaşın işlemesi de, rengi de, örgüsü de misilsiz olduktan başka bir meziyeti daha vardır: Fikri dar, iz'anı az kimselerin gözüne görünmez,

Nihayet bu söz hâkimin kulağına kadar vardı ve onu düşündürdü:

— İşte kıymet biçilmez, paha takdir edilmez bir matah, dedi, mademki zekâ ve dirayet sahibi olmıyanlar bu kumaşı göremezlermiş, o sayede benim için hükümet idaresine ve ikbal mevkiine lâyık olmıyan ricalin muktedirlerden tefriki mümkün olacak, lâyık olmıyanların devlet işiyle bağları kesilecek, idare dizgini kudretli ellere tevdi edilebilecektir. Durmayıp, bu kumaştan dokutalım!

Derhal, iki serseriye arzu ettikleri kadar para verilmesi ve bir hususî daire tahsisi hakkında emirler verildi ve zaman kaybetmeden işe başlamaları için de şiddetle tenbihlerde bulunuldu.

Filvaki bu ustalar tuttular, ortaya iki tezgâh kurdular ve başına geçip makaralar boş olduğu halde güya işliyorlarmış gibi çalışmağa başladılar, mütemadiyen ibrişim ve bol altın tel istiyorlar ve bunları torbalarına doldurup, boş tezgâhlar karşısında gece yarılarına kadar işliyorlar, uğraşıyorlardı.

Bu sırada hâkim «acaba iş nasıl gidiyor?» diye meraka düştü. Fakat ahmak ve hükûmet işine lâyık olmıyan kimselerin kumaşı görebilmek nimetinden mahrum olduklarını düşünüp: «Başvezirim muhakkak zeki bir zattır, onu göndereyim de bana haber getirsin!» dedi.

Vezir aldığı emir üzerine kalktı, tezgâhların yanına vardı.

Baktı: Mekikler, yumaklar bomboştu, meydanda kumaşa benzer bir şey görülmüyordu. «Eyvah, dedi, mahvoldum, meğerse ben de ahmakmışım!»

Dokuyucular bir taraftan çalışıyor, bir taraftan da vezire kumaşı, rengini ve çeşidini nasıl bulduğunu, beğenip beğenmediğini soruyorlardı. Ne yapsın? Göremiyorum nasıl desin? Yalana mecbur oldu, gözlüklerini takıp boş tezgâha dikkatle bakarak:

— Olur şey değil, enfes! diye haykırdı, bu ne renk, bu ne resim!.. Hayran oldum; derhal gidip efendimize haber vereyim!.

Serseriler memnun oldular ve ellerini boşlukta dolaştırarak:

— Şurasını kırmızı işledik, kenarlarına iyi düşer diye bilhassa sarı çizgiler çektik, ortaya mor menekşeler koyduk! gibi tafsilât verdiler. Vezir hükümdar huzuruna çıkınca aldığı izahatı kendi de görmüş gibi tekrar etti. Bu sırada dokuyucular mütemadiyen ipek ve sırma tel istiyorlardı.

Bir kaç gün sonra hâkim diğer bir vezirini gönderip sordurdu; serseriler mevcut olmıyan kumaşı önüne serdiler ve sordular:

— Nasıl buluyorsunuz?

Vezir şaşırdı, kan ter içinde kaldı, içinden: «Eyvah, dedi, meğer ben de gabi, ben de ikbal mevkiine lâyık değilmişim; şimdi ne yapmalı, nasıledip de işin içinden çıkmalı?» Nihayet karar verdi, yalan söyledi.

— Emsalsiz matah, dedi, ömrümde bu kadar lâtif bir kumaş görmedim; kimbilir şahımız ne kadar mahzuz olacak; koşup arzedeyim!

Nihayet hâkim bizzat kendisi gidip tezgâh üzerinde kumaşı görmeyi niyet etti ve maiyetinde vüzera ve vükelâdan bir kalabalık olduğu halde debdebe ve tantana ile tezgâha yaklaştı. Serseriler daima işliyorlardı, fakat ortada ne ipek tire, ne altın tel, ne de kumaş vardı. Hâkim içeri girince yerlerinden kalktılar ve birşey görülmesi kabil imiş gibi elleriyle boş tezgâhı işaret edip:

— Buyurunuz efendimiz, işte tam zatınıza lâyık bir kumaş! dediler. Hâkim sapsarı kesildi, vücudunu buz gibi soğuk bir ölüm teri kapladı, bacakları titremeğe başladı, kendi kendine:

— Eyvah, dedi, ben de mi ahmakım, ben de mi hükûmet idaresine lâyık değilim?

Fakat keder ve endişesinden renk vermedi, yüksek sesle dedi ki:

— Memnun ve mahzuz oldum, artık bu kumaş üstüne kumaş olmaz!

Maiyeti de hükümdarı taklit etti, hiç biri ortada kumaşa benzer bir şey görmedikleri halde dikkatle boş tezgâha bakarak mırıldandılar:

— Nefis şey!..

Derhal serserilere nişan ve imtiyaz verildi, rütbeler, maaşlar tahsis edildi. Onlar da daha büyük şevk ve hevesle kumaşın biteceği gün sabaha kadar mum ışıkları altında çalıştılar. Sarfettikleri kuvvet ve emek herkesin gözüne görünüyordu. Fakat kumaş? O, meydanda yoktu, nihayet «bitti!» dediler, yerlerinden kalktılar ve güya kumaşı tezgâhtan çıkarıyorlarmış gibi hareket ederek boşlukta bir müddet uğraştılar. Sonra altından yapılmış büyük makaslarla sanki kestiler ve tiresiz bir iğne ile iki saat kadar oturup diktiler.

Güya ayrı parçalar mevcutmuş gibi birer birer sedirlerin üstüne serptiler ve bir taraftan da izahat verdiler:

— İşte cepkeni, bu da dizlikler; görüyorsunuz ya örümcek ağı gibi ince dokunmuş; tüy kadar da hafif!

Hâkim eğildi ve tutar gibi yaptı:

— Sahi, dedi, ince ve hafif!

Halbuki bir şey görmüyordu ve mademki ortada mevcut bir şey yoktu, nasıl görebilirdi? Serseriler «Efendimizi biz giydireceğiz!» dediler ve güya elbisenin ayrı ayrı parçalarını uzatıyor gibi yaparak hâkimi giydirdiler, yani çırıl çıplak ettiler, ortaya koyuverdiler.

Biçare hâkim, aynanın karşısında döndü, çevrildi, yan geldi, yine bir şey görmedi, fakat bozmağa gelmezdi, alelhusus kurena ve bendegânı karşısına geçip hep bir ağızdan söyleniyor:

— Ne kumaş, ne biçki, ne dikiş! Olur şey değil, efendimize öyle yakıştı ki...

Diyordu. İki kişi elbisenin eteklerini tutmağa memur edildi; bir alayü âlâ tertip edildi, sokağa çıkıldı. Halk birbirini ezercesine toplanmış, dükkânlar tutulmuş, memleket ayaklanmıştı. Sokakta herkes hiç bir şey görmediği, daha doğrusu hâkimi çırılçıplak gördüğü halde renk vermiyor: «Aman ne kumaş, ne lâtif elbise!» diye takdirler yağdırıyordu. Hattâ daha ileri varanlar da vardı: «Cepkenin ucu kusurlu, eteği de fazla uzun, bel tarafı da çok dar!» gibi muahezeler de duyuluyordu.

İşte bu suretle ortada anadan doğma bir adam, arkasında, boşlukta ellerini bir şey tutar gibi yummuş ve hürmetle eğilmiş iki kişi, etrafta bir ulu kalabalık, koca bir memleket iki serserinin uğruna, gör-

medliği halde görmüş gibi kendilerini de, başkalarını da aldatarak bir sehiv ve hezeyan âlemine doğru ilerleyip gidiyordu.

Bu gözle görülmez, elle tutulmaz matah: Bizdeki meşrutiyet, çırılçıplak kalan kimse: Millet; soyup soğana çeviren serseri dokuyucular da: Elmalûm Cemiyettir.

Dairenin kapısından girerken papuççunun etrafında traşı mücellâ, basma mintanlı, sivri siyah fesli, çoğunun topukları yemeniden hariçte kalarak hayli hırpalanmış, çamurlanmış yirmi otuz kadar genç gördüm. Ellerinde her nevi ve şekilde hokka, tabaka tabaka buruşuk kâğıt, kamış, demir, kurşun kalem vardı: Koleraya tutulmuş kadar renksiz ve pürhelecandılar. Odasına girince arkadaşıma sordum:

— Onlar kim?

— Ha, onlar mı? Polise kaydolmak için imtihan verecek efendiler. Vaktin varsa seyret!

Köşeye çekildim, odacılar yer hazırladılar, mümeyyizler geldiler, aralarında hafiften bir şeyler konuştular. Derken emir verildi:

— Gelsinler!

Kapının aralığından müstereddit bir şekil, uzandı, bir müddet durdu, sonra güldü, bir adım attı... Tekrar güldü... Yine durdu. O zaman bu tevakuflarla nezikâne adımların resmiyetinden bîzar olan odacı onu itti. Şimdi kapı, iri bir paçavradan kurtarılmış tıkanık bir Kasımpaşa çeşmesi gibi açıldı; bir hayli birikintiyi içeriye attı. Gelenler arkalarında bu su cereyanına tâbi mantarlar gibi odaya tekerlenerek, terspürs olarak giriyorlar, sonra genişlikte kendi ihtiyarlarıyla harekete mecbur olunca şaşırıp kalıyorlardı. Güç halle sıralandılar; biri temenna etti; öbürü onu taklit etti. Hepsi selâm verdiler:

— Merhaba! Merhaba! Merhaba!

Derken, kısa boylu, redingotlu, yüzü sargılı bir kâtip «şırak» diye cebinden bir makineli metre çıkardı, birer birer hepsini ölçmeğe başladı:

— Bir metre beş (kabul); doksan beş santim (red); bir metre sekiz (kabul); ilâh...

Bu emir verilir verilmez polis namzetleri bilâihtiyar ellerini hokkalarına götürdüler, yaladılar, kâğıtlarını hışırdattılar. Halbuki bütün bu zevaide lüzum yokmuş. «Hele bir isimlerini yazsınlar da görelim» dendi. Masa üzerindeki bir deftere şimdi birer birer geliyorlar, bir şey yazıp gidiyorlardı: «Ehmet, Bekir, Fiyzi» ilâh... Doğru yazan kalıyor, yanlış yazan uzun boyuna, gürbüz endamına rağmen çıkıyordu.

Bu ikinci kalbur ortada ancak on iki kadar bedbaht bırakmıştı. Sual başladı:

— Sual İstanbul'un işlek bir caddesinde (tabiî) meselâ Köprü ci-

varında (daha tabii) birini vuruyorlar (bir muharriri olmalı). Siz de polissiniz, ne yaparsınız, anlatınız bakayım?

Uzun bir tevakkuftan sonra (bu zamana kadar kaatil çoktan kaçardı) biri dedi ki:

— Vuranın arkasından koşarım.

— Ya kaçıp gittiyse?

Hayretler içinde sustu, galiba kaçıracağını hiç hatırına getirmemişti. Ben «kaçtıysa keyfime bakarım» demediğine şükrederken diğer biri cevap verdi:

— Kaçtıysa hemen koşar bir çilingir çağırırım.

— Ne yapmak için?

— Kapıyı açtırmak için...

— A oğlum, kapı filân yok, sokakta vurulmuş!

— Efendim, hemen maktule yaklaşır, «Seni kim vurdu?» diye sorarım.

Bir diğeri — Ben «Seni ne ile vurdular?» derim.

Mümeyyiz — Ya öldüyse, cevap vermezse?

Evvelki — Raporumu yazarım.

Bir çok sesler — Bekçiye haber veririm; cesedi camiye taşırım; bir araba bulurum; gece ise çiğnemesinler diye başında bir fener yaktırırım; duvarda kurşunları ararım, ilâh...

Gürültü çoğaldı, o zamana kadar köşesinde sükût eden bir namzet, yapılacak şeyi keşfetmiş olmalıydı ki «Ben söyliyeyim, ben söyliyeyim!» diye haykırdı. Namzetler de dahil olduğu halde ümitle muammanın halline intizar ettik:

— Bir polis bulur, haber veririm...

Mümeyyiz — Canım, polis sen değil miydin?

— Ha! Unuttumdu!..

Hepimiz gülüştük; oldukça malûmatlı biri cevap verdi: «Düdük öttürürüm!»

Bu söz namzetlerin o kadar garibine gitti ki hep birden itiraz ettiler: «Aman efendim, nasıl olur, bir ölünün yanında çocuk gibi düdük çalmak!»

Bir diğeri — Ezan okusak olabilir.

Mümeyyiz — Beni dinleyin, evvelâ ben anlatayım, sonra siz tekrarlarsınız: Baktınız ki birini vurmuşlar, vuran kaçmış, vurulan ölmüş, vakit gece... Hemen düdüğünüzü öttürürr, imdat beklersiniz, maktule hiç dokunmaz, yerini değiştirmezsiniz. Bu zamana kadar da memurlar gelirler... (İçlerinden birine) Söyle şimdi, ne yapacaktın?

— (Alelâcele ezberlemiş gibi tâ başından) Beni dinleyin, evvelâ ben anlatayım, sonra siz tekrarlarsınız: Baktınız ki birini vurmuşlar, vu-

ran ölmüş «!» vurulan kaçmış «?», vakit gece, hemen imdat beklersiniz, maktulün yerini değiştirmesi için düdüğünüzü öttürürsünüz, bu zamana kadar kaatil de «!» imdada gelir.

Mümeyyiz — (Hiddetle) İşi altüst ettin!

Namzet — (Yine alalacele) Evet, ölünün altını üstüne çeviririm...

Mümeyyiz — Ölüye dokunma demedik mi?

Namzet — (Hiddetle) Yooo!.. Efendi ben namuslu bir adamım. Ölünün cebinden saatini, kordonunu, aşırmam; Allahın helâlından verdiğine kanaat ederim...

Namzetler bu itiraza o derece iştirak ettiler ve mırıl mırıl öyle söylendiler ki zaten çıkması pek kolay olan yarı ökçesiz yemenilerle üzerimize hücum etmelerinden korktum; arkadaşıma «Aman, birader, ben kaçıyorum!» dedim. «Dur, dedi, neticeyi anla!»

— Allah göstermesin!

Bu vak'adan bir hafta sonra Doğruyolda bir polis, küçük bir çocuğu yamyassı eden otomobilin arkasından baktı; sonra kemali azametle defterini çıkardı, kalemini ıslattı ve bir şey yazdı. Usulca sokuldum, işte okuduğum şey:

1 Kuruş 20 para Traş
1 kuruş 20 para hamam
0 kuruş 10 para simit

Kendi kendimle, ara sıra, şu tarzda hasbihal ederim, derim ki:

— Refik, evlâdım, şu saatte ne olduğun aşağı yukarı malûm: Muharrirsin... Şimdilik yazıların okunuyor, gazetelerde hükmün bir derece yürüyor, henüz tükenmedin, Istiskale uğramıyorsun... Bu cihetler âlâ, hususiyle elîne beş, on para da geçiyor, iyi, kötü, kimseye muhtaç olmadan da yaşıyorsun... Muntazamca bir adamsın, sefahat sevmezsin, kumarbaz değilsin, bir sakat yerin de yok... Hülâsa halinden fazla şikâyet edersen haksızlık yapmış olursun... Fakat, evet, fakat, acaba yarın, öbür gün seni nasıl bir istikbal bekliyor, ne olacaksın? Beş, on, an beş sene sonra kendini nerelerde, ne halde ve ne şekilde bulacak, hangi tabaka ve hangi seviyede göreceksin? Hiç bu ihtimalleri düşündün mü?

Nasıl düşünmem, iyi veya fena her türlü ihtimaller hayalimden geçer durur; hususiyle fenacaları... Evvelâ, en korktuğum şekil, karşımda canlanır: Yaşım kırkı geçmiş, belim bükük, saçlarım ak, gözlerim fersiz, kıyafetim perişan, matbaa matbaa dolaşıyorum. Ama o dolaşış bu şimdiki dolaşış gibi değil... Beni görünce:

— Aman, diyorlar, yine o geliyor, kim bilir yine ne saçmalar yazmış, ne soğukluklar yapmıştır, çekilmez bir mahlûk, tamamen bunamış... Hâlâ yazmakta niçin ısrar ediyor, anlaşılır şey değil!

Ben bu soğuk kabulden hîhaber, içeri giriyorum, herkes susuyor... Bekliyorum ki «Yazın var mı?» desinler... Lâkin bir gazete idarehanesinde bulunmamıza rağmen yanımda yazı lâfı edilmiyor. Nihayet mukaddemesini kendim yaparak elimi cebime sokuyor ve on sayfalık bir eser okumağa başlıyorum; herkes içinden:

— Bunak!...

Diyor ve cehren de:

— Fena değil ama uzun... Yerimiz müsait değil!

Ben:

— Kısaltırım! diyorum, onlar:

— Evet amma bozulur! diyorlar. Hülâsa beğenmiyorlar.

Oradan sendeleye sarsıla, perişan bir çıkışımı düşünüyorum, tüylerim ürperiyor. Lâkin bu muharrir ve gazeteci istikbalinin bir de parlağı var: Bâbıâli Caddesinde bir koca matbaa, yirmi otuz bin nüsha satan yevmî bir gazete benim malım... Karnım şiş, yüzüm yusyuvarlak, koltuğa kurulmuş, idare müdürüyle hesapları tetkik ediyorum; dünyaya metelik vermiyen bir tavırla:

— Âlâ, âlâ, diyorum! o yüz elli bin top kâğıdın siparişini veriniz!

Maamafih gazetecilik mesleğinde kalacağımı bana kim temin edebilir: Belki de on sene sonra bütün İstanbul benim ismimde bir muharririn mevcut olduğunu bile unutacak... Yedikule'de bir Dibağhane işletmeğe ve piyasaya sağlam kösele çıkartmağa başlamış olacağım; hayat bir muammadır, belki de rastgelinecek, fakat tiyatro ilânlarında: Zor nikâh'ta bilmem ne çelebi rolünü oynadığımı öğreneceksiniz! Hoş, yine bunlara şükür... Lâkin, olabilir ki, sade muharrirlikten değil, ahlâkımdan da kaybedebilirim, kırkından sonra azanlar çok... Meselâ ben de, birden, sefahate düşüyorum; evvelâ Beyoğlu semtlerinde, temizce yerlerde, barlarda ve lokantalarda, bonjurlu, daha sonra Galata balozlarında ve aşçı dükkânlarında gocuklu, bir müddet sonra da Yenikapı meyhanelerinde hırkalı sürünen, sürtünen bir ayyaş! Yahut da, inşallah, dünyadan elini, eteğini çekmiş bir derviş: Başımda sikke, gözlerim yerde, koynumda evrad, Bâbıâliden geçerken eski muharrir arkadaşlara tesadüf ediyorum, boyun kesip pesten, zarifâne bir:

— Huu!...

Diyerek yoluma gidiyorum. Hoş dervişliğe başlayarak meczubluğa ermek ihtimali de var: Yirmi yıl sonra Eminönü'nde ayağında nalınlar, başında ters geçirilmiş bir tencere, elinde kepçe bir merd-ü garibe rastgeliyorsunuz. Size:

— Beş para ver, baklası eksik kaldı.

Diyor; bir sürü çocuk da ardında (Aşura Baba!) diye haykırıyor! Bu, benim! Belki de iş büsbütün aksi oluyor: Bana bir kahramanlıktır, bir fedailiktir ârız oluyor... (Harb!) deyip (harb!) işitiyorum; elimde silâh, belimde kılıç, gözlerim ateş saçmakta, bir siperden öbürüne atlıyor, bir cepheden diğerine koşuyor, şarktan garba yetişiyorum: Evvelâ nefer, sonra on başı, çavuş, mülâzim, filân derken istisnaen livalığa kadar çıkıyorum:

Olabilir ki bu saydıklarımın hiç biri olmazdı da bana bir ilim merakı gelirdi, meselâ şu havai yazıları, hafif mevzuları terkeder: (Azeri Türklerinin kıhfî farkları), (Moğolların mizaçları ve seciyeleri), (Dördüncü Hicrî Asırda mezheb teşkilâtı) gibi ehemmiyetli muazzam eserler meydana koyar ve Darülfünunda (Türk Felsefesi müderrisi) olurdum. Yahud da hece vezniyle bir şairliktir tutturur:

Sarı, siyah kediler
Damda (mırnav!) dediler!

Ayarında manzumeler yazardım.

Evet, ne olacağım ne malûm ki?

Belki de kırkına doğru bir âşık da olabilirdim: On dördünde bir

hanım kıza meftun, (Ah!) ve (of!) diye ciğergâhımdan inledim mi camlar sarsılıyor, yüreğimin alevinden dudaklarım yanıyor... Gözlerim dünyayı görmüyor. Saçlarım karmakarışık, çehrem büsbütün süzgün, itinasız ve dalgın deniz kenarlarında, dağ tepelerinde, korularda ve ormanlarda tek başıma dolaşıyor, kurtlar, kuşlarla kucaklaşmış, yarı mecnun bir Keremkârî, Ferhadvarî aşk hayatı sürüyorum. Halime dünya acıyor, hasımlarım, rakiplerim de:

— Belâsını buldu!

Diye seviniyor, ben ise hepsine lâkayıt, kanlı gözyaşları döküyorum, dövünüp duruyorum!

Yahut da bir musiki merakıdır gelebilirdi... Kucağımda bu yaştan sonra bir ud, kanun veya tanbur, şöyle Rast'tan bir taksim yapıp saz semâisine geçerek dedenin:

Jaleler açsın nesim...

ini terennüme başladım mı kendimden geçiyorum; gözümde artık ne edebiyat, ne siyasiyat... varsa (hey hey), yoksa (hey hey!)... Belki de alafrangalığa hevesim kabarırdı; bakıyorsunuz ki iki, üç sene sonra İstanbul'un en mükemmel dansörü ben olmuşum... Arkamda frak, yakamda krizantem, reveranslar, el öpüşler, sahte tebessümlerle salona bir giriyor, şöyle parkeler üstünde bir dönüyor, bir raksa başlıyorum, dünya hayran kalıyor. Ya (tango) larıma bütün madamlar, madmazeller, hanımefendiler, hanım kızlar can atıyor. Eğile kalka, süzüle gerile, süratleşe âhesteleşe birbir arkasına öyle vaziyetler alıyorum, sanki mest olmuşum ve heyecana gelmişim gibi öyle tavırlara giriyorum ki kadın âlemi meftun oluyor ve bugünün favori başlangıçlı, çekik pantalonlu, traştan yeşil çehreli, gerdanları açık gençleri hasedlerinden çıldırıyorlar!

Yahud da aklıma ufak bir rüzgâr vuruyor, meselâ kendimi (hareketi daime) yi keşfetmişim veya Eskişehir taşından altın yapmağa başlamışım zannediyorum. Elimde saat makineleri, yahut, önümde mangal, pota ve körük, sessizce mesai köşemde uğraşıyor, didişiyor, yoruluyor ve ziyaretime gelenlere:

— Fen bana ebediyyen medyundur!

Diyorum. Bu teselli ile de saatlerimi kurup ateşimi körükleyip kimseye zararsız kendi halimde yaşıyorum!

Mamafih birkaç sene sonra bir Enver kabinesinde Dahiliye Nâzırı, yahut bir Ankara Meclisinde İstiklâl Mahkemesi Reisi olmıyacağımı ne biliyorum?

Yahut da liderlik merakı bana ârız oluyor, (muhalefet benden ibarettir!) düsturunu vaz'ediyor, küllenmiş bir saç mangal bacaklarımın ortasında, şeyhlerle dervişler karşımda:

— Mührü vermem!

Diye haykırıyor ve (muhalefet tektir, çift olamaz, binaenaleyh birleşmesine dair yayılan betbahtça rivayetler yalandan ibarettir) tarzında harıl harıl beyannameler yazmakla ömrümü geçiriyorum!

İşte bu gibi ihtimallerin her birini ayrı ayrı düşündükçedir ki istikbalden, istikbalimden ve istikbalimizden korkuyorum!

ERCÜMENT EKREM TALU
(1888-1956)

1888'de İstanbul'da doğdu. Recaizâde Mahmut Ekrem Bey'in oğludur. 1905'de Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. Öğrenimini Paris'te Siyasal Bilgiler Okulu'nda ve değişik okullarda sürdürdü. 1907'de Düyun-ı Umumiye'de çevirmenlikle memurluğa başladı. Değişik görevlerde bulundu. Bu arada üç kez Matbuat (basın) müdürü, (1919, 1924, 1927-1929), bir buçuk ay kadar Cumhurbaşkanlığı başkâtipliği (1924), Varşova Elçiliği Danışmanlığı (1931-1933) yaptı. Mütareke döneminde Aka Gündüz'le birlikte Alay adlı bir mizah dergisi çıkardı (1920-1922).

Siyasal Bilgiler Okulunda (1931-1933), Gazi Eğitim Enstitüsü'nde (1937-1943) Fransızca öğretmenliği yaptı. Sonra Galatasaray Lisesi Edebiyat öğretmenliğine atandı (1943-1950). 1950'de isteğiyle emekliye ayrıldı. Son yıllarında İstanbul Şehir Tiyatroları Edebî Kurul ve İstanbul Sular İdaresi Yönetim Kurulu üyeliklerinde bulundu. 12 Aralık 1956'da İstanbul'da öldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

ALİ CANİP YÖNTEM YAZIYOR:

Ercüment Ekrem Bey, zarif, neşeli, çoğu mizahî hikâyelerinden başka Evliya Çelebi'nin üslûbunu ve görüşünü taklit ederek «Evliya-yı Cedit» (Yeni Evliya) takmaadıyla kaleme aldığı yazılarıyla ünlenmiştir.

İSMAİL HABİB SEVÜK YAZIYOR:

Ünü, romancılıktan çok mizahtadır. Meşrutiyet'ten sonra Evliya-yı Cedit adıyla yazdığı yazılar özgün değerleriyle çok dikkati çekti.

Mizahımızda gösterdiği ikinci bir ustalık da Meşhedî adıyla bir tip yaratmasıdır. «Meşhedi'yle devr-i âlem» kitabı mizahta gülümseyişi kahkahaya çıkaran bir abartmadır.

— «Edebî Yeniliğimiz» adlı kitabından —

CEVDET KUDRET YAZIYOR:

Edebiyatımızda mizah yazarı olarak ün alan Ercüment Ekrem Talu, romanlarında da mizaha geniş ölçüde yer vermiştir. Onun romanlarını, bu bakımdan iki kümeye ayırabiliriz:

a — Toplumsal konuları işleyen romanlar (Sâbir Efendi'nin Gelini, Kopuk, Asrîler vb.). Batılılığın yanlış anlaşılması, kimsesiz çocukların bakımsızlığı, bürokrasi vb. gibi ciddi birer toplum sorunu üzerinde durulan bu romanlarda, Hüseyin Rahmi geleneğine uyularak, ciddi ile mizah içiçe yürütülmüş; mizah sırası düştükçe, parça parça verilmiştir. Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim geleneğine bağlanışın bir sonucu olarak, bu romanlarda genellikle eski İstanbul'un yaşayışı ele alınmış, Edebiyat-ı Cedide'nin salon kişilerine karşılık, kenar mahallelerin ortahalli ve yoksul kişileri, kendi çevrelerinin töreleri, inançları, dilleriyle yaşatılmıştır. Türlü kavimleri içine alan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çeşitli tipler (Acem, Ermeni, Rum, Yahudi, Çerkes, Arnavut, vb. gibi azınlıklar; ayrıca, Kastamonulu, Karaman'lı, Trabzon'lu, vb. gibi taşralı Türkler, İstanbullu külhanbeyleri vb.) Karagöz, Ortaoyunu ve meddah geleneğinde olduğu gibi, ulusal yada çevresel mizaçları (abartmacılık, gevezelik, korkaklık, palavracılık vb.) ile ağız taklitleriyle canlandırılmıştır.

b — Doğrudan doğruya mizah amacıyla yazılan romanlar (Meşhedi ile devr-i âlem, Meşhedi aslan peşinde vb.) Baştan aşağı mizah havası içinde bu eserlerde, yukarda sözü edilen yerli tipler abartılmış bir olay içinde, canlandırılmış, ağız taklitlerine daha geniş ölçüde yer verilmiştir.

Ercüment Ekrem Talu, Hüseyin Rahmi romanlarında görülen konu dışı bilgi vermelerden, gereksiz uzatmalardan sakınmış; böylece, eserlerine daha derli-toplu bir görüş vermeyi başarmıştır. Ne var ki, Hüseyin Rahmi dehasından yoksun bulunan yazarın sözkonusu olan eserlerinin üstün bir değer çizgisine ulaştığı da iddia edilemez.

Bu yolda yürüyenlerin hepsinin (Hüseyin Rahmi, Sermet Muhtar, Osman Cemal vb.) eserlerinde olduğu gibi, Ercüment Ekrem'in eserlerinde de herhangi bir üslûp kaygısı göze çarp-

maz. Sanat verimlerinin de günlük gazete fıkraları gibi özensiz bir anlatımla, çalakalem yazıldığı sezilmektedir.

Dil bakımından da —Hüseyin Rahmi romanlarında olduğu gibi— kişilerin ağzından yazılan yerlerde konuşma dili bütün incelikleriyle kullanılmış; yazarın ağzından yazılan yerlerdeyse, konuşma dilinde kullanılmayan yabancı sözcüklere, hatta yabancı dil kurallarına yer verilmiştir.

— «Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman» adlı kitabından —

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

(.....) biraz ortaoyunu nüktecisi, biraz meddah, biraz komik, ama çok tatlı, çok verimli, yerli bir komik. Bütün taklitleri kusursuz yapardı Ercüment Ekrem: Acem, Lâz, Çerkes, Yahudi, Ermeni... Hepsi Akbaba'da çıkmış Meşhedî'ler, Meşhedi ile devr-i âlem, Meşhedî aslan peşinde. Meşhedî'nin hikâyeleri mizah edebiyatımızın ölümsüz şaheserlerindendir. (.....) Ercüment Ekrem Fransızcayı en iyi bilen üç dört kişiden biriydi Türkiye'de.

— «Bizim Yokuş» adlı kitabından —

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

(.....) Ercüment'le kısa zamanda dost olduk. (.....) O aralık Şehremini (Belediye başkanı) Operatör Emin Bey'e yardımcı atanmıştı. Akşamları Belediyeye uğrardım. O, değme sanatçının erişemeyeceği bir başarıyla Emin Bey'in taklidini yapar, gözlerimizi yaşartıncaya kadar güldürürdü. (.....) Vaktiyle ortaoyununa da çıkarmış. Görmedim. Ama Karagöz'ünü seyrettim. Nükteli, cinaslı, pek güzeldi.

(.....) Recaizâde Üstad Ekrem'in oğlu Ercüment Ekrem, saltanatlı bir yalıda büyümüştü. Ekrem Bey tepeden tırnağa ciddiyet, vekar, hatta gururmuş. Ama Ercüment, bu kumral sakallı, siyah redingotlu, alafranga babanın oğlu değildi. O, eşsiz Fransızcası, orta İngilizcesi, güzel Rumcası ve görgü bilgisi dışında bir halk adamı, hatta biraz da halk komiğiydi: Naşit'in yazarı...

(.....) Ercüment Ekrem gayet kolay yazardı. Yalnız, rahat bir oda, temiz bir masa, iyi yontulmuş altı kalem, bir silgi, bir deste de beyaz kâğıt veriniz, yeter...

(.....) Ercüment, memurluk hayatında her oturduğu koltuğu doldurmuş, yalnız hepsinden de birer nükte uğruna yuvar-

lanıp gitmiştir. Dili durmazdı. Atatürk evlendiği zaman O Cumhurbaşkanlığı Genel Kötibiydi. Lâtife Hanım'ı ilk görüşte,

— Latife latif gerek! demiş ve Çankaya'dan yuvarlanıp gitmişti.

Basın Genel Müdürüyken de böyledir:

— Almanların bizden bir «H» fazlası var, demiş, onları Hitler yönetiyor, bizi itler!...

Ertesi gün elinde kalem, soluğu yine Akbaba'da aldı.

Bir akşam, onu Lâleli'deki apartımanında düşünceli görmüştüm. Ben odaya girince sevindi. Adımın ilk hecesini çekerek,

— Sorma başıma geleni Yûsûf, dedi.

— Hayrola Ercüment?

— Ahmet Cevdet telefon etti demin... İkdam için bir romanın var mı, diye sordu. Ben de var dedim. Ama yok! Birazdan, ilân etmeleri için adını söyleyeceğim. Ne yapsam, ne desem, bilmem...

— Kolay, dedim, bir isim buluruz.

Biraz düşündük, biraz konuştuk, biraz şakalaştık, bir isim bulduk! Kundakçı!... Bu, müthiş bir çapkının romanı olacaktı; en zarif sosyete hanımından en körpe mahalle kızına kadar her kalbe kundak sokan bir çapkının romanı... «Belle Amie» gibi bişey!

Bunu bulunca hemen telefona yapıştı. Yüzü, görülecek kadar gülünç bir ciddilik takınmıştı:

— Romanı yarından itibaren ilâna başlayınız: İsmi, Kundakçı... Ercüment Ekrem'in gazetemiz için titiz bir özenle yıllarca çalışarak hazırladığı büyük aşk, tutku, macera romanı dersiniz... İlânlar bir hafta kadar sürsün... Fotoğrafımı da gönderirim. Efendim? Müsvetteler mi? Hepsi hazır, hepsi... Yalnız bir gözden geçireyim. Ufak tefek rötuşlar yaparım belki!

Size şaşılacak bişey söyliyeyim mi? Üç aydan fazla süren bu roman İkdam Gazetesinin satışını arttırmıştı.

Ercüment Ekrem'in son yılları hazin geçmiştir. Pek sevdiği kızı Esin'le Tokatlıyan otelinde yapayalnız kalmıştı. Tek oğlu Muvakkar Ekrem Talu'nun kendi gençliğinde bile yaptığı yaramazlıkları, artan bir öfkeyle affetmez olmuştu nedense!...

Bu eski Cumhurbaşkanlığı genel kâtibinin, bu eski Basın genel müdürünün, bu eski elçilik danışmanının bitek arzusu kalmıştı dünyada: Mebus olmak! Halk Partisi, sokağa kadar düşürdüğü mebusluğu, ona kadar yükseltemedi.

(.....) İçiyordu... Şekeri vardı, içiyordu. Kalbinden hastaydı, içiyordu.

— «Portreler» adlı kitabından —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

Her dönemde hükümetin yanında, gazeteciliğiyle de, memurluklarında da günün gerektirdiği davranışlar içindedir. Toplumsal bir amacı olmadığı için yazdıklarıyla güldürmeyi, hafif mizahla sakıncasız eleştiriler yapmayı yeter sayar. Fıkra, söyleşi, makale, hikâye, roman, anı, şiir türlerinin hepsinde kaleminin ürünleri vardır. Bu dağınıklık ve çokluk, herhangi bir türde edebiyat başarısı kazanmayı engellemiştir. (.....) toplumumuzda gözlenmiş bazı yanılgıların toplu eleştirisine fırsat konularda onun tekniğiyle eserler yazmış, Karagöz perdesinin tipleştirdiği azınlıkları kendi dil taklitleriyle konuşturmuş, mizahta gittikçe aşırı uçlara yönelerek Meşhedî örneğini yaratmış, onun ilgi görmesi üzerine de bu konuyu birçok kez kullanmıştır. Romancılığını bir geçim aracı olarak düşünmüş olması, bilgisini ve yeteneğini dağınık çalışmalarda harcamasını gerektirir. Herhangi bir mesajdan uzak kalmaya dikkat etmesi de, eserlerinin kendi okurlarını yitirmesinden sonra ardından gelen kuşaklarca küçümsenmesiyle sonuçlanır. Ama İstanbul yaşamı, onun da yaza yaza sömürdüğü bir zaman dilimidir. İki ayrı yüzyılın uygarlık ve tarih değişimi içinde yaşamış olması, yenisindeyken eskisinin konu edinilmesi yöntemini kazandırmıştır ona. O eski dünyanın malzemesini romanlaştırarak yaptığını yeter sayacaktır. Mizah ölçüsünü elden kaçırmasıysa, bu alanda çalışan birçoklarının düştüğü hatadır; böylece onu edebiyat dışına atar.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından —

ÖRNEKLER:

İNSAN

«İlm-ü fazlı, Çinde dahi olsa gidip arayınız» yolundaki emri yerine getirmek üzere pek genç yaşında İç Asya'dan İstanbul'a gelip yerleşen Fazlullah Efendi burada gerçekten kemâle ermiş, hemen hemen kutup mertebesine varmıştı.

Osmanlı payitahtının her sınıftan ileri gelenleri efendi hazretlerinin şahsına meftun, kemalâtına hayrandılar. Hele vaktin sadrâzamı Âli Paşa, Fazlullah Efendiyi bir hafta görmese, ruhunun bayağı sıkıldığını, mâneviyatının gıdasız kalmış gibi ezilip büzüldüğünü hissediyordu. Onun için devlet umuruna bakmaktan vakit artırabildikçe arabasına binerek tâ Topkapı'daki tekke köşesinde efendinin ziyaretine koşuyordu.

Fazlullah Efendi seneler vardı ki inzivaya çekilmişti. Hücresinin dolaplarını dolduran, çoğu el yazması ve hepsi tefsire, hadise, tasavvufa dair kitaplarını okumaktan yorulduğu vakit de gözlerini kapar, cezbeye dalar, can emanetini Yaradana teslim edeceği vakit ve saatin yaklaşmasını beklerdi.

Efendi Hazretlerinin böyle münzevi yaşamasını Âli Paşa muvafık görmüyordu. Bu ölçüde bir fazilet ve irfan hazinesinin etrafını mânevî nimetlerinden faydalandırmadan kaybolması, böyle parlak bir güneşin, cehalet buzu içerisinde donmuş kalmış ruhları bir azıcık olsun ısıtmadan yeryüzündeki seyrini ikmal etmesi yazıktı... Günahtı!...

Bu düşünce iledir ki, paşa, her ziyaretinde, efendi hazretlerinden, o günlük yetecek kadar feyzaldıktan ve bir kırmızı kese içinde münasip miktar atiyyesini usulcacık postun altına sokuşturuverdikten sonra, en mütevazı bir mürid tavrı ile niyaz ediyordu:

— Mevlânâ! Bu dört duvar arasında kapalı yaşamanız asla muvafık değildir. Her nesneyi belli bir gaye ve maksatla halk buyurmuş olan Cenabıhak, insan kuluna görsün diye bir çift göz, işitsin diye bir çift kulak, gezsin diye bir çift ayak, hemcinsleriyle sohbet edip istifade etsin diye de bir ağız ve bir dil ihsan eylemiştir. Bunları maksadı asliden inhiraf ettirmek, hapseylemek reva değildir. Gayretullaha dokunur. Zatı fâzılânelerine araba göndereyim. Fakirhaneye buyurun. Selâmlıkta oda, hizmetinize adamlar tahsis edeyim. Nâçiz

kütüphanem emrinize âmâde olsun. Münasip göreceğiniz ulema ve fuzulâyı ve teşne-i mülâkatınız olan ehil kimseleri davet edip onlarla muhabbet edelim. Sizden tenevvür etsinler, diyor, fakat her defasında, Fazlullah Efendi, Paşaya:

— İnşallah! Maşallah! larla avutuyor, yahut da, köşesinde oturmayı tercih eylediğini münasip bir lisanla anlatıyordu.

Bir gün... Bir yaz günü Paşa Topkapı'ya gitmiş, her zamanki gibi efendi hazretlerinin sohbet şerefiyle uzun müddet müşerref olmuş, caizesini yerine bırakmış, ayrılmağa hazırlanırken aynı bahsi tazelemişti:

— Ne olur, efendimiz? Mevsim yaz, kulunuz yalıdayım. Bahçe, koruluk geniş. Deniz, derya önümüzde, pencerenin yanında oturdunuz mu, püfür püfür, hem tebdili hava eder, hem birazcık insan içerisine girer, ferahlarsınız.

Birden, Fazlullah Efendi irkildi. Gazaplı bakışlarını Paşaya dikti. Sert bir ifadeyle:

— Olmaz! dedi, ben bundan böyle insan içine girmem!

— Amma, niçin efendimiz?

— Tersime danıştım... «Girme!» dedi; ondan!

Mücessem-i nezaket olan sadrâzam, efendinin kullandığı daha da kaba tâbirden yerlerin dibine geçti. Yüzü kızardı, şakakları terledi. Ne diyeceğini bilemiyerek donakaldı.

Fazlullah Efendi, Paşanın sıkıldığını, hem de meraka düştüğünü farketti. Sözünü açıkladı:

— Evet! Tersim bana dedi ki: «Ben aslımda mübarek bir buğday başağıydım. Biçildim, dövüldüm, değirmene gittim, övütüldüm, un oldum. Sonra ekmek, nimet oldum... Mukaddes bir mahiyet aldım. En sonra insan içine girdim... Bak, ne hale geldim!»

Âli Paşa başını önüne eğdi... Fazlullah Efendiden en büyük dersi o gün almıştı. Bir daha ısrar etmedi.

Rivayet ederler ki, bir gün bir aslanla bir avcı ahbap olmuşlar. Avcı bir eski kişizade imiş. Aslanı şatosuna davet etmiş.

Avladığı hayvanların başlarını ve postlarını —Nezaket icabı— göstermemiş ama şatonun büyük merdivenini çıkarken sahanlığın üstüne asılmış bir tabloyu göstererek:

— Ne güzel değil mi? diye sormuş.

Tabloda bir avcı vurduğu aslanın başına ayağını vurarak zaferini ilân ediyormuş. Aslan gülümsemiş:

— Güzel, ama biz yapsak bu tabloyu başka türlü yapardık, cevabını vermiş.

Rivayet ederler ki, insanlar, akıllılar ve deliler olarak ikiye ayrılmıştır ve dünyayı akıllılar idare eder. Bunun yegâne delili akıllı geçinen kimselerin kendilerine akıllı ve kendileri gibi düşünmeyenlere deli demekte oluşlarıdır.

Avcının aslana sorduğu gibi, çizdiğimiz tablo hakkında bir de biz deli dediklerimizin fikirlerini sorsak acaba ne cevap alırız. Daima haktan hakkaniyetten bahsederiz, tek taraflı işlerden şekvacı oluruz da deliye deli, kendimize de akıllı hükmünü gene kendimiz veririz. Haydi delilerin deliliğine biz karar veriyoruz, bari kendi akıllı oluşumuza başkaları hükmetsin, değil mi?

Mademki deli, akıllı lâfını açtık, gelin şu fıkrayı beraberce okuyalım.

Bir heyeti sıhhiye bir tımarhaneyi teftiş ederken, akıllı olduğu halinden belli bir adam dikkatlerini çekmiş. Doktorlardan birisi merakını yenememiş sormuş:

— Affedersiniz, burada işiniz ne?

Adamcağız cevap vermiş:

— Efendim nasıl anlatayım? Ben yetişmiş kızı olan bir kadınla evlenmiştim. Günün birinde babam, o yetişmiş kızı zevce olarak aldı. Böylece karım kaynatasının kaynanası oldu. Derken babamın karısı olan üvey kızımın bir oğlu dünyaya geldi. Babamın oğlu olan bu çocuk benim kardeşimdi. Lâkin gene bu çocuk aynı zamanda karımın torunu olduğu için benim de üvey torunumdu. Böylece ben, bababir kardeşimin üvey dedesi oluyordum. Aradan biraz zaman geçtikten sonra karım da bir oğlan çocuğu doğurunca oğlumun anabir kardeşi olan benim üvey annem aynı zamanda onun da büyükannesi oldu. Şimdi ben, büyükannesinin kardeşi olan oğlumun kardeşiyim. Ve bu hesaba

göre, annemin kayınbiraderi, kendi çocuğunun halası olan bir kadının kocası, babasının yeğeni olan bir çocuğun pederiyim. Dahası var. Ben karımın kardeşi ve bizzat kendimin dedesiyim. İşte efendim, bundan dolayı burada bulunuyorum. Cevabını vermiş.

Ben bu fıkrayı yazdıktan sonra yarım saat odamın kapısını bulamadım.

— 26 Nisan 1951 (Cumhuriyet) —

İBRAHİM ALÂETTİN GÖVSA
(1889-1949)

İlköğrenimini İstanbul'da ortaöğrenimini Trabzon'da ve İstanbul'da Vefa İdadîsi'nde (lise) yaptı. Hukuk Okulunu bitirdi (1910). Devletçe gönderildiği İsviçre'de psikoloji ve pedagoji öğreniminden (1913-1916) dönüşünde, on yıl Yüksek Öğretmen Okulu'nda çalıştıktan sonra okul müdürlüklerinde, eğitim müfettişliklerinde bulundu. Sivas, sonra Sinop milletvekili oldu (1927-1935). Daha sonra Eğitim Bakanlığı Başmüfettişi oldu. 1936'da İstanbul milletvekili seçildi. Son yıllarını İnönü Ansiklopedisi (Sonradan adı Türk Ansiklopedisi oldu) çalışmalarıyla geçirdi. 29 Ekim 1949'da Ankara'da öldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

İSMAİL HABİB SEVÜK YAZIYOR:

Kimi değerler vardır, hiç iddialı değildirler. İbrahim Alâettin Bey de şairlik ve sanatçılık iddiasında bulunmadı, ama şiir ve sanatı kendine meslek yapan birçok boş iddialardan daha yararlı ve temiz eserler yarattı.

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

İbrahim Alâettin Gövsa'nın mizahında da bir iddiası yoktur. Şiir, hikâye, oyun, bilimsel eserler, tarih, makale, biografi ve ansiklopedi gibi geniş çalışma alanı içinde mizaha da yer vermiştir. Mizah yazılarında Kıvılcım takmaadını kullanmıştır. Mizah hikâyelerinin çoğu fantezi, kimileri de geniş anlamda insanlık kusurlarına yergidir.

—«Mizah Hikâyeleri Antolojisi» cilt I, Akbaba yayınları, 1955 —

BEHÇET NECATİGİL YAZIYOR:

Aruzla ilk şiirlerini 1908'den sonra Servet-i Fünun dergisinde yayımladı; Millî Edebiyat akımını benimsedikten sonra vatan, millet konularında şiirler yazdı (Yeni Mecmua, 1917-1918). Edebiyatmızda çocuklar için şiir çığrının da öncülüğünü yaptı.

— «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü»nden —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

Edebiyatta büyük iddiası olmadığı, çatışmalara ve cepheleşmelere katılmadığı halde sanatçılık onurunu da korumayı bilmiş, büyük çalışkanlığıyla da son dönemin güvenilir ansiklopedicilerinden biri olmuştur. Gençliğinde alıştığı aruz, sonuna kadar vazgeçemeyeceği bir şiir aracıdır onun için. (.....) Tevfik Fikret'in Şermin'inden önce çocuk şiirleri de yazarak sanatını eğitimde kullanmak isteyen ilk kişi İbrahim Alâettin'dir.

(.....) Edebiyatçıların hangi koşullar içinde desteklendiklerini, yazarlıklarına hangi geçim olanakları içinde devam ettiklerini, herhalde buyüzden dönemleriyle hiçbir çatışmaya girmemekte ne kadar dikkatli davrandıklarını görmek için şu anılara bakalım: (Yusuf Ziya Ortaç, Akbaba, Kasım 1959)

«... Birgün Halil Nihat, ölünceye kadar dostu olan İbrahim Alâettin'le başlarına birer melon şapka, arkalarına birer siyah, kuyruklu elbise giyip Ankara'nın yolunu tuttular.

— Ne var Ankara'da? diye sorduk.

Boztepe (Halil Nihat) o ince, o alaycı gülüşüyle,

— Mebus olacağız, dedi.

Biz de güldük. Ama asıl onlar gülmüşlerdi. İkisi de Gazi'yi görmüşler, konuşmuşlardı. Sonra mebus oldular. Halil Nihat, seçimlerden önce bu arzusunu bir de manzumeyle belirtmişti.

Sonraki seçimlerden birinde İbrahim Alâettin Gövsa aday gösterilmemişti. Boztepe, Gazi'ye yalvardı:

— Paşam, ben Meclis'te yararlı olamıyorum. İbrahim Alâettin'se hem Meclis'te, hem komisyonlarda çok çalışan, çok hizmet eden bir arkadaşımdır. Beni affediniz de onu mebus yapınız!

Atatürk bu vefalı dostluğu, Alâettin'i de tekrar mebus yaparak mükâfatlandırdı.»

— «Çağdaş Türk Edebiyatı»ndan —

YUSUF ZIYA ORTAÇ YAZIYOR:

Ortada bir yaratma yanlışı vardı galiba: Bu büyük baş bu küçük vücudun olamazdı. Büyük baş dedim, koca kafa değil!

(.....) Ortanın az altında bir şairdi, ortanın çok üstünde bir yazar... (.....) Canlı, hareketli, yorulmaz bir insandı. (.....) geniş kültürlü, zengin hafızalı, eşi az bulunur bir yazardı.

(.....) Onun en sevdiği iki şey vardı: Evi ve kitapları... Son yıllarda az dinleniyor, çok çalışıyor, büyük Türk sözlüğü ve ansiklopedisini hazırlıyordu.

Bir gece ansızın ölüvermiş: Istırap çekmeden ve ıstırap çektirmeden... Eğer bahtiyar kelimesi ölüme yakışırsa, buna «Bahtiyar bir ölüm» diyebiliriz: Çok sevdiği evinde, çok sevdiği kitaplarının arasında!

— «Portreler» adlı kitabından —

BORAZAN BEKİR

Merhum Ömer Seyfettin anlatırdı:

Üç yüz yirmi üçte Manastır'da zabitim. O zaman fazla talim filân yok. Kışlada iç sıkıntısından bütün gün patlıyorum. İki çift lâkırdı edecek bir adam da bulamazdım. Bereket versin bizim Borazan Bekir'e! O ne harikulâde bir sersemdi yarabbi! Bekir'in halinden, sözlerinden aldığım zevki dünyada çok az insanda bulmuşumdur. Ben orta kafada insandan, bir çırpıda kesilmiş otlar gibi birbirine benzeyen mahlûklardan pek hoşlanmam. Bence insan ya dâhî doğmuş, yahut dehası tersine dönmüş olmalı ki can sıkmasın! İşte Borazan Bekir, ikinci fasileden bir tipti. Hattâ bu harikulâdeliği için onu ben onbaşı yaptırdım da kendi mangasından nasıl olup da bir neferin eksik geldiğine bir türlü aklı ermezdi. Noksan olan neferin bizzat kendisi, yâni şimdi onbaşı olan Borazan Bekir olduğunu kabil değil bulamazdı. Fakat Bekir'in hizmetine, itaatine divecek yoktu. Kunduracı camekânında zabit çizmesi görse derhal selâmı basardı. Bir gün balık almasını söylemiştim. Biçareyi suda boğulurken güç kurtardılar. Meğerse pazarda balık bulamamış, tutmak için nehire atılmış. İnsanın balıktan daha da alık olması güzel bir şeydi. Bekir'in bir tuhaf huyu da borusundan hiç ayrılmamaktı. Sokakta, kışlada, yatakta hep boruyla beraber bulunurdu.

Lâkin bir gün beni fena halde kızdırdı. İstanbul'da hatırlı bir zata göndermek üzere bir teneke bal hazırlamıştım. Onu postaya verecekti. Aynı zamanda eski potinlerimi de tamir için kunduracıya bırakacaktı. Akşama bir de ne göreyim? Belki tahmin ediyorsunuz: Balı kunduracıya, potinleri de postahaneye vermiş. O aptal tavrını görünce elimden bir kaza çıkacaktı.

— Sakın Bekir! Bir daha gözüme görünme!

Diye haykırdım. Hakikaten o akşam hiç görünmedi. Onu takip eden günlerde de zuhur etmedi. Tekmil kışlayı ve civarı aradılar. Herhalde korkusndan değil, çünkü korku bilmezdi, fakat emre itaatten savuşmuş, kimbilir hangi deliğe saklanmıştı.

Manastır'da iken yaz sabahları kışladan erken çıkar; kırda dolaşır ve çok defa yolumu Tatlıpınar'a kadar uzatırdım. Bu saatlerde süt-

çü Mihal'ın kızı Despina bakraçlarıyla oraya gelirdi, o zaman Üsküp'te bir kadın kuyruklu yıldız gibi ender görülen bir şeydi. Bende de gençlik, toyluk var. Yine oraya kadar sürüklendim. Baktım Despina, büyük çınarın dibinde sırıtarak galiba beni bekliyor. Güzel denecek bir şey değildi. Amma körpe, gürbüz, cana yakın bir köylü kızı. O gün şakalarımı biraz daha ileriye götürdüm. Daha fazla dost olduk. Beraber biraz dolaşmayı teklif ettim. Nazlanarak kabul etti. İlerdeki samanlığa doğru yaklaşırken epeyce hararetlenmiştik. Ben usulen kendisini çok sevdiğimi söylüyordum. O buna inanmamış görünüyordu. Verdiğim teminatın kuvvetiyle samanlığın kapısından girerken sordu:

— Peki, Ömer Bey! Sen benim gibi fakir bir köylü kızın nesini seversin?

O dakikaya kadar bunu ben de düşünmemiştim. Hemen aklıma geldi: Bakraçlarla yürürken dolgun kalçalarının iki tarafa vezin ile raksetmesi hoşuma gidiyordu, bunu söyledim.

— Öyle ise, dedi, daha bir defa yürüyeyim de göresin!

Ve bir tarafında saman yığılı geniş çatının altında bakraçlarıyla sallana sallana bir resmi geçit yaptı.

— Ben seni ilk defa talimde kumanda verirken görmüştüm. O halini çok severim! Ne olursun sen de bir kumanda ver de yakından göreyim.

O dakikada mânâsız da olsa kızın istediğini yapmak lâzımdı. Zaten bu teklif biraz da gururumu okşadı. Hemen vaziyet aldım. Kılıcı çektim, bağırdım:

— Hazır ol!... Borazanlarla beraber... Marş!...

Kumandayı henüz ikmal etmemiştim ki saman yığılı köşeden keskin bir boru sesi yükseldi. Kız bakraçları attı, ben kılıcı bıraktım. Samanlıktan dar fırladık.

Arkama döndüğüm zaman baktım ki bizim Borazan Bekir yürüyüş havasıyla ve muntazam adımlarla kışla yolunu tutmuş gidiyordu!

BURHAN FELEK

1889'da İstanbul'da, Üsküdar'da doğdu. Devlet Şûrası (Danıştay) üyelerinden Ziyaettin Bey'in oğludur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. Ticaret Bakanlığı hukuk danışmanlığı, liselerde öğretmenlik ve avukatlık yaptı. Gazeteciliğe Donanma dergisinde başladı. Tasvir-i Efkâr gazetesinde spor yazarlığı ve foto muhabirliği yaptı. Vakit gazetesinde fıkra yazarlığına başladı. Gazetelerde günlük fıkra türünün bizdeki ilk yazarıdır. Sonra Millet, Yeni Ses, Milliyet, Tan gazetelerinde çalıştı. Daha sonra, 29 yıl fıkra yazdığı Cumhuriyet gazetesinden ayrılarak Milliyet gazetesine geçti. Yıllardanberi Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı yapmaktadır. «Vatandaş Ahmet Efendi» adlı bir mizah hikâyeleri kitabıyla, anı ve gezi kitapları, İtalyan mizah yazarı Guareschi'den çevirisi vardır. Mizah hikâyelerinde kendine özgü tipler yaratmış, konularını bu tipler üzerine kurmuştur.

KEMAL SALİH SEL YAZIYOR:

(.....) Felek'in kitabıyla, yorgun günlerimde dinlendiğimi, hatta neşelendiğimi söylemeliyim. Kitap temiz İstanbul Türkçesiyle yazılmıştır; konuşmalarda sırasına göre yaşlı İstanbul hanımının kullandığı kelimelerden külhanbey ağzına kadar her çeşit söze, hele değişik din ve milliyetteki şehirlilerimizin ağız değişikliklerine özellikle dikkat edilmiştir; bu özellikler esere ayrı bir değer vermiş ve hatta güzellik katmıştır.

— «Mizah Hikâyeleri Antolojisi, Akbaba yayını, 1955»den —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

Gündelik gözlemleri, yakışıklı mizah çağrışımları, küçük eleştiriler, kamuoyunun ortak duygularını yansıtan dileklerle bu sakıncasız yazılar üreticisi; çeşitli resmî görevlerden sonra bu yola emek vermiş, başarısı ve geçimi oranında uzun süreli geçerlik kazanmıştır. Gazetecilik, o işe adanmayı ve boynu eğik çalışmaları gerektirir. (.....) Halk mizah ölçülerini zamanın siyasal düzeyine uyarlayarak kullanmakta ustalığa emek harcayan bu dikkat, gerçek gazete yazarlığının zamanını geciktirmeye yaramıştır diyenler haklıdır.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı»ndan —

ÖRNEK:

BİR ANKET

Bilmem bilir misiniz? İki türlü gazeteci vardır: Birisi kendi yazısını kendisi yazar. Öteki kendi yazısını başkasına yazdırır. Daha doğrusu başkasının yazısını kendine mal eder. Bunlardan birincisi bendeniz gibi olanlardır.

Merhuma ait bir fıkrayı hatırlamama ve size hatırlatmama müsaadenizi diledikten sonra bir çırpıda nakledivereyim...

Bir gün Hoca merhumun karısı, —kimbilir ne sebeple— dağda odun keserken kocasının —yâni merhum Hocanın— vefat etmiş olduğunu konuya komşuya âh-ü-vâh ederek anlatırken birisi sormuş:

— A kardeş! Merhumun dağda öldüğünü kim haber verdi?

— Ayol zavallı Hocanın kimi var ki?... Kendi ölmüş, kendi geldi haber verdi! cevabını almış.

Bizim de kimimiz var ki? Kendi yazımızı kendimiz yazarız. Ama ikinci sınıftan olan açık gözler şuna buna başvurup anket yaparlar. Yâni herhangi bir mesele hakkında gelip fikrinizi sorar ve yazarlar. Bu yazının mesuliyeti fikir sahibinin, ücreti anketi yapanındır! Tıflı Hasan Efendi merhumun rüyası gibi...

Bilmiyor musunuz? Onu da anlatayım... Zaten ömrümüz anlatmakla geçiyor ve geçecek de... Lâf anlayan beri gelsin!

Tıflı Hasan Efendi merhum:

— Bu rüya çok acaip bir şeydir. Ben ne zaman rüyada iyi bir şey görsem uyandığım zaman bir eseri kalmaz. Meselâ rüyada bir kese altın verirler. Uyanırım avucumda biraz terden başka bir şey bulamam. Gelgelelim kazara uykuda abdest bozsam uyandığım zaman yatağımı ıslatmış olduğumu görürüm. Acaipdir efendim, dermiş. Bu bizim anket işi de öyle acaiptir.

Dün sabah yazımı yazmak üzere masamın önünde hazırlanırken kapı çalındı...

— Sizi bir hanım görmek istiyor, dediler.

— Nasıl hanım!...

— Genç bir hanım!

— Allah Allah! Ne münasebet? Al içeri, dedik... Biraz sonra hanımın huzuruna çıkacak kılığa girip yanına gittim. Genç, civelek, şakrak bir hanım. Gözlerinin içi gülüyor. Şöyle ihmal edilmiş gibi giydiği tayyörünün sol yakasında boyalı tahtadan sümüklüböcek takılı...

— Affedersiniz... Sizi rahatsız ettim... diye söze başladı... Fazla açılamazdım.

— Estağfurullah! Emriniz nedir? dedim.

Gülümsiyerek devam etti:

— Eve gelişim hususî bir rahatsızlığa sebep olmadı ya?

Ne demek istediğini çaktım...

— Hayır, hayır... Maamafih gazetede...

— Biliyorum, lâkin bir gazeteci, bir gazeteciyi gazetecilik için, gazetesinde ziyaret ederse o gazeteci kendi gazetesinin...

— Biraz karıştı... Bu izahlardan beni muaf tutun da mevzua girelim. Çünkü (gülerek) ben de daha yazımı yazmadım...

— Oh ne âlâ! Sabahın ilk kaymağını ben alacağım...

Amma tuhaf görüşüyor yahu?! Ben:

— Hıh, diye sıkılgan bir gülme tasarlarken o çantasını açtı. Bir sigara paketi, bir çakmak, bir bloknot, bir de kalem çıkardı. Paketi bana uzattı:

— İçmem, teşekkür ederim! dedim.

— Müsaade eder misiniz, diye kendisi bir sigara aldıktan sonra benim kibrit aramama zaman bırakmadan çakmağını çaktı, sigarasını yaktı, içine çekti, dumanı, sivrilttiği dudaklarıyla sağ omuzundan yukarı üfledikten sonra:

— Beyefendi, sizi bir küçük anket için rahatsız ediyorum. Bu anket muayyen bir konuya dair değil... Birbirleriyle hiç münasebeti olmıyan bazı sualler soracağım. Bu, Amerika'da en çok muvaffak olmuş bir usuldür. Müsaade eder misiniz?

— Buyurun! Yalnız evvelden söyleyim, siyasî mevzularda konuşmıyalım...

— Hayır efendim! Ben de aynı fikirdeyim. İşte ilk sualim: Kadınlara ne nazarla bakarsınız?

Şaşaladım... Gülümsedim... Ne diyeyim?

— Kadınına göre!

— Yok, kaçamaksız cevap veriniz!

— Hemşirem nazarıyla bakarım...

— Hepsine de mi?...

— Tabiî...

— Meselâ evinizdeki hizmetçiye de mi?

— ... Vallahi pek o kadar ileri gider miyim bilmem!

— Kâfi beyefendi! Lûtfen cevap veriniz: Ölmeyi mi tercih edersiniz, öldürmeyi mi?

— Pek acaip sual... Hiç birini beğenmem!...

— Harbde?...

— Öldürmeyi tabii!

— Teşekkür ederim... Kadınların sigara içmelerine taraftar mısınız?

— Yalnız güzellerinin... Az miktarda...

— Göz boyaları hakkında bir fikriniz var mı?

— Gazeteciler bu işi biraz anlarlar...

— Yok öyle değil! Hanımlar gözlerine birtakım boyalar sürmektedirler. Mavi, yeşil, siyah, falan... Siz hangi rengi tercih edersiniz?

— Pek dikkat etmedim ama, yeşil fena değil...

— Sarmısak sever misiniz?

Bayılırım, kokusu olmasa!

— Uykunuz kaçınca ne yaparsınız?...

— Sinirlenirim, okurum... Bazan ilâç alırım...

— Etin neresini seversiniz?

— Kemiğe yakın olan yerini...

— (Gülümsiyerek) Atom bombası hakkındaki fikriniz?

— Kıyamet alâmeti...

— Aya yol açılsa gider misiniz?

— Tramvayla değilse giderim.

— Tünel işletmek için siz olsanız, ne yaparsınız?

— Pehlivan yakısı yapıştırırım...

— Lâtife ediyorsunuz...

— Cevabımı aynen koymanızı rica ederim.

— Kokulardan hangisini seversiniz?

— Aç karnına kebap kokusunu ...

— Kediyi mi seversiniz, arslanı mı?

— Ben kediyi severim, beni sevip sevmediğini de arslandan sorun!...

— Milyoner olsanız ne yaparsınız?

— Sizi sekreter alırım...

— Teşekkür ederim... Son bir sual daha: Tımarhane hakkında bir fikriniz var mı?

— Genişletilmesi mütalâasındayım... Başka...

— Şimdilik bu kadar beyefendi. Çok naziksiniz... Müsaadenizle ..

Ve çıktı gitti...

REŞAT NURİ GÜNTEKİN
(1889-1956)

Askerî hekim Nuri Bey'in oğludur. 25 Kasım 1889'da, İstanbul'da, Üsküdar'da doğdu. İlköğrenimini Çanakkale İptidai mektebinde (İlkokulunda) yaptı. Birbuçuk yıl Çanakkale İdadisinde, sonra İzmir'de Fransız okulu Frères'ler okulunda okudu; bu okulu bitirmeden yarışma sınavıyla girdiği İstanbul Darülfünunu (üniversitesi) Edebiyat Fakültesini bitirdi (1912). Bursa Sultanisi (Lisesi) orta bölümünde Fransızca öğretmenliğiyle başladığı (1913) öğretmenlik yaşamını, birçok okullarda (Bu arada Vefa, İstanbul, Çamlıca, Kabataş, Galatasaray, Erenköy liselerinde) sürdürdü. 1922 yılında Vakit gazetesinde tefrika edilen Çalıkuşu adlı romanıyla ün kazandı. Mizah dergilerine ve magazinlere yazdığı hikâyelerinde Yıldızböceği, Ateşböceği takmaadlarını kullandı. Eğitim Müfettişi (1931-1938), Çanakkale Milletvekili (1938-1943) oldu. Eğitim başmüfettişliğine atandı ve aynı yıl Memleket adlı bir gazete çıkardı (1947). Paris Kültür Ateşeliği ve Öğrenci Müfettişliği görevinde bulundu. 65 yaşını bulunca devlet memurluğundan emekliye ayrıldı (1954). Son iki yılı hastalıkla geçti; akciğer kanseri oldu. Sağıtım için gittiği Londra'da, 6 Aralık 1956'da öldü. İstanbul'da, Karacaahmet mezarlığına gömüldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

(...) «... Romancı, insanın içyüzünü görmeye, hayatın içyüzünü anlamaya mecburdur...» diyen Güntekin, «temiz ve musaffa (tasfiye edilmiş, arıtılmış) bir insanlığın peşinde» olduğu için bir yerde hep bireysel kalmış; toplumumuzun yaşadığı uygarlık dönemeçlerini dış görüntüleriyle anlatırken, olayların sebepleri-

ni kişilerin mizaç ve alışkanlıklarına bağlayarak zayıf bir yoruma gitmiştir. Çalıkuşu ilgisinden başlayan bir okunma dileğiyle okunu aşmamaya çalışmış, eleştirilerin zorladığı ciddilik yoluna dökülünce de siyasal iktidarın tepkilerini kollamıştır. Bu bakımdan Cumhuriyet sonrasındaki suya sabuna pek dokunmaz bir tutumun ılımlılığını sürdürmekte başka yazar arkadaşlarıyla birleşir. Her dönemde okunacağı, okurlarının belli yaş kesimlerinin ilk ilgilerini doyuracağı, sonra o okurlar tarafından bırakılacağı tahmin edilebilir. Eğitime elverişli metinleriyle okul kitaplarına her zaman konuk olacağı için adı da kolayca unutulmayacaktır herhalde. Bize kalan yalnızca birkaç eseridir: Herşeye karşın Çalıkuşu, Yaprak Dökümü, Kızılcık Dalları, biraz da Gökyüzü...

(...) Bu arada, edebiyatı, toplumun bütün sorunlarından uzakta, yalnızca bir avuntu, eğlenti sayan tutumların yoğunluğu dikkati çeker. Kişisel çıkarlarıyla korkularına yeteneklerini feda eden Babıâli gazeteciliğinin eski kalemleri; bir bir ödenerek, mizah yoluyla özgür bırakılıp başka alanlarda susturularak siyasal çevrelerin yakınına çekilmiştir. Böylece 1923 sonrasındaki büyük boşluk ortaya çıkar (Elbette birkaç ülkücü sanatçının uğraşı dışında...). Bazı parçaları okul kitaplarına bile girmiş olan Mehmetçik romanından, Reşat Nuri Güntekin'in sakınıp korktuğunu; Fevzi Çakmak zihniyetindeki ordu büyüklerinin kutsalları çiğneme suçlamasıyla kendisini ürkütmüş olabileceğini hatırlayabiliriz.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından —

YUSUF ZIYA ORTAÇ YAZIYOR:

Eski Zeynep Kâmil Hanım konağındayız. Darülfünunun Edebiyat Fakültesinde. (...) Hikmet-i bedayi muallimi (estetik öğretmeni) Hamdullah Suphi Bey, kendisini soluk almadan dinleyen sınıfın karşısında, öğrencilerinden birini ayağa kaldırmış, konuşuyordu:

— «Size haber veriyorum: Doğduğunuz gün, talihin eli, beşiğinizin üstüne bir yıldız asmıştır. Yazınızın gözlerimin önüne serdiği manzarada ne kadar feyiz var. Eğer isterseniz, eğer hilkatin size cömertçe verdiği değere sırt çevirmezseniz, inanınız, ününüz birgün memleket sınırlarını da aşacak, dış dünyada tanınacaksınız!»

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in heyecanla övdüğü bu derisi kemiğine yapışık, çelimsiz, bu hareketli genç, Resat Nuri idi.

(...) Reşat Nuri, bize bir değil, iki değil, üç, dört, beş kale-

min vereceğini tek başına verdi. Ama biz o çapta bir Avrupalı yazara verilen huzurun beşte birini ona veremedik.

(...) Bu ellialtı kiloluk dev adam bu kadar eseri ne zaman yazdı? Size cevabını yüzüm kızararak vereyim: Hep, biz güzel bir yemekten, tatlı bir sarhoşluktan, bir sinema, bir tiyatro, bir balo dönüşünden sonra mışıl mışıl uyurken...

Reşat Nuri'nin kendi boyunu çok aşan eserleri bu kadar da değildir. Günlük gazete sayfalarında, çeşitli dergilerde, eski Akbaba'larda unutulmuş, kimbilir kaç yüz yazısı var.

Bir aralık, Mahmut Yesari, İbnürrefik Ahmet Nuri ve Ressam Münif Fehim'le birlikte bir de mizah dergisi çıkardı: Kelebek...

(...) Sıksık gelir, masamın üstüne çıkar, otururdu. Bakardım, sigarası gittikçe ufalıyor, ucundaki kül gittikçe büyüyor. Derken korktuğum olur, esmer bir toz sütunu dudağından kopar, yakasından yuvarlanarak, masamın üstüne düşerdi. Titiz olduğumu bilirdi benim. Ama,

— Dur Reşat, tablaya süpürelim, demeye kalmaz, ceketinin koluyla, hem de büsbütün sıvaştırarak siler, hem kendi esvabını, hem masayı berbat ederdi.

Evlendiği günü hatırlıyorum: Akbaba'ya hemen kafes içinde ufacık bir kuş çizdirmiştim. Bu ince gagalı, alt dudağı sarkık kuşun başı Reşat Nuri'ydi. Altına iki kelime yazdık: «Çalışkuşu kafeste!».

Tatlı, uysal bir mizacı vardı. Çoğumuzu kızdıran olaylar onu güldürürdü.

(...) Reşat, yalnız eserlerinin ikinci, üçüncü basımını görmüş büyük bir romancı, bir hikâye ustası değil, ince bir mizah yazarıydı da. Akbaba'da çok emeği vardır: Hem asıl imzası, hem Ağustos Böceği, Ateşböceği imzasıyla çeşitli konular üstüne hünerle kalem oynatmıştır. Bunların arasında Balta adlı büyük hikâyesi, bence onun en başarılı eserlerinden biridir.

) Eğitim ve politika arkadaşı Cevat Dursunoğlu, onu anlatan özlü bir yazısında: «Cepheye giden her subayın manevra sandığında bir Çalıkuşu vardı» diyor.

Dudaktan Kalbe yazarı, yıllarca sonra, sanatında bir dönemece gelmişti: Kalpten kafaya... Bu yeni çığır, ona eskisi kadar okur kazandırmayacaktı. Ama edebiyat tarihindeki yeri eskisinden büyük, eskisinden üstün olacaktı elbet.

Bu dönüm noktası, eyvaaah, meğer bir ölüm virajıymış!...

Bu bir yerde duramayan, şimdi bir koltuktan bir sandalyeye, şimdi bir sandalyeden bir masa üstüne sıçrayan, canlı, çevik adamın ansızın o ıslak, o karanlık, o sonsuz çukura yuvarlanacağı hiç akla gelmezdi.

— «Portreler» adlı kitabından —

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

Hergün bir dâvet bekliyor, bir teklif umuyordum Parti Gazetesi için... Bu benim hakkımdı. Denenmiş adamdım. Bir ömür boyu kalemimle yaşamış adamdım Bizim Yokuş'ta... Gazete nedir bilirdim. Dizgi nedir, baskı nedir bilirdim.

Hiç ses yok...

Birgün çıkacak gazetenin adını (...) duydum: Memleket...

Akşam üstü de, gazeteyi çıkaracakların adını, sanki batıracakların adını haber verir gibi Falih Rıfkı Atay haber verdi: Reşat Nuri Güntekin ile Feridun Osman Menteşeoğlu... İkisi de seçimlerde liste dışı kalmış iki Halk Partiliydi. İkisine de şaşakalmıştım: Reşat Nuri, sevilen bir romancı, ünlü bir piyes yazarıydı. Hiçbir ilgisi yoktu gazetecilikle... İktidar sözcülüğü gibi oldukça sevimsiz bir işi nasıl başarabilirdi bu sevimli adam?

(...) Memleket çıktı ve hiçbir sayısı, hiçbir başarı göstermeden, sürüne sürüne battı gitti!

— «Bizim Yokuş» adlı kitabından —

CEVDET KUDRET YAZIYOR:

Romanlarının başlıca özelliklerinden biri de, kişilerinin çoğuzaman tek yönlü oluşlarıdır. Yazarın, insan yaratılışına uzaktan bakmayışının —yada bakmak istemeyişinin— sonucu olarak, eserlerinde «iyilik» ile «kötülük» çoğuzaman aynı kişide birleşmez. Bunlar ayrı ayrı kişilerde temsil edilir. Yüreği derin bir acıma ve insan sevgisi ile çarpan yazar, kişilerine genellikle kıyamaz; **o kadar ki, kötüleri bile** büsbütün harcama yoluna pek gitmez. Realist bir yazar için sakıncalı sayılabilecek bir tutumdan ayrıldığı, yani kişilerini gözden çıkarabildiği zaman (Yaprak Dökümü, Tanrı Misafiri) sanat alanında üstün başarıya ulaşmıştır.

— «Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman» adlı kitabından —

AHMET HAMDİ TANPINAR YAZIYOR:

(...) Reşat Nuri'nin büyük niteliklerinden biri de müsamahaydı. Eserinin zaaflarını bile bu müsamahaya bağlamak mümkündür.

(...) Her ünlü yazarın çevresinde kurulan ve çarçabuk ifade edilmesini istediği için ilk ele geçirdiği şeyleri kullanan sevgi havası, bu durumlarda tabii olan peşin hükümler, hep Çalıkuşu'nu sömürdüler. Reşat'a her zaman dost olan karikatür bile onu bazan bu romanın adını kelime anlamıyla alarak Çalıkuşu (...) olarak tasarladı.

(...) gerçekten moralist doğmak ve insanlara, insan yaradılışına dışardan, belki de gerçek bir günah duygusunun arasından bakmak gerekirdi. Oysa o temiz ve arınmış bir insanlığın ardındaydı. Ve iyi ile kötünün ille de ayrı saflarda çarpışmasını istiyordu.

— «Edebiyat Üzerine Makaleler» adlı kitabından —

ÖRNEKLER:

BİR GÜMRÜK KAÇAKÇILIĞI

İki sene evvel bir iş için Fransa'ya giden bir arkadaş anlattı:

Eşya olarak bir bavulum vardı. Bir de ahbaplardan birinin Marsilya'daki bir dostuna gönderdiği bir Acem halısı. Ben ne bileyim? Meğer Fransa'ya halı ithali şiddetle yasakmış.

Gümrük memurları yakama yapıştılar. Şaşırdım. Kendi malım olsa, halıyı bırakacağım... Fakat ne yaparsın ki, emanet... Bilmem nereden kulağımda kalmıştı?... Besbelli Müslüman tebaası çok olduğu için, Fransa, ibadette kullanılan eşyadan gümrük resmi almazmış... «Bakayım, bir tecrübe edeyim» diye düşündüm... Oldukça iyi konuştuğum Fransızca ile gümrük memuruna dedim ki:

— Ben, belli başlı bir adamım. Gördüğünüz halının ismi «Seccade» dir. Biz Müslümanlar «Namaz» ismindeki ibadetimizi onun üzerinde icra ederiz... Ben, çok sofu bir insan olduğum için ibadete yarıyan eşyamı daima beraber taşırım.

Gümrük memuru civanmert insaflı bir adama benziyordu... Bir müddet burnunu kaşıyarak, düşündü. «Seccade» ve «namaz» kelimelerini bana tekrar ettirerek bir kâğıda yazdı. Sonra telefonu açarak konuşmağa başladı:

— Mösyö Artin Sezgiryan... Siz misiniz? Siz İstanbullusunuz, Türkleri ve Türkçeyi iyi bilirsiniz. «Seccade» ne demek olduğunu söyler misiniz?... Seccade... Evet seccade... Mersi... «Namaz» ne demek?... Müslümanların ibadeti öyle mi? Alâ, sizden bir hizmet rica edeceğim... Lütfen beş dakika için beni görmeğe gelir misiniz? Ancak sizin halledeceğiniz bir mesele var da...

Memur, telefonu bıraktıktan sonra bana izahat verdi.

— Bu halı, hakikaten «Seccade» denen ibadet eşyası mıdır? Bunu tahkik etmek için, birkaç sene evvel İstanbul'dan Marsilya'ya gelmiş bir Ermeni dostu, çağırdım. Beni tabii mazur görürsünüz, vazife...

Biraz çarpıldım. Fakat renk vermedim:

— Tabii, vazife her şeyden üstün... İstediğiniz şekilde tahkikat yapabilirsiniz, dedim.

Üç, beş dakika sonra Mösyö Artin Sergizyan, gümrüğe geldi. Gayet tipik bir İstanbul Ermenisi. Ermeni vatandaşlarımız memleketimizde çok kere bizden bizar görünürler. Fakat ecnebi toprağında rasgeldikleri zaman nedense bize karşı bir yakınlık hissederler.

Sergizyan Efendi, bana bir dost ve hemşehri selâmı verdi. Derhal anladım ki, bu işte bana halisane tarafgirlik edecektir.

Gümrük memuru, halıyı yere yaydı. Aksi gibi gayet biçimsiz de bir şey... Eni herhalde bir metre yok... Boyu buna mukabil iki buçuk, üç metre...

— Müslümanların «Namaz» ibaretini üstünde icra ettikleri «Seccade» bu mudur?

Ermeni, hiç tereddütsüz tasdik etti:

— Ta kendisi.

— İyi ama bu, ibadet için fazla uzun bir şey değil mi?...

Sual, gayet yerinde idi. Ben önüme baktım. Fakat Artin Efendi derhal büyük bir safvetle cevap verdi:

— Hayır... Değildir. Namaz ibadeti için ancak kâfidir.

Mamafih, gümrük memuru hâlâ tereddüt ediyor, düşünüyordu:

— Son bir rica, dedi. Efendiden «Namaz» ibadetini bir kere burada gözümün önünde icra etmesini rica edeceğim. Ta ki bu hususta tam bir kanaat edinmiş olayım.

Artin Efendi ile birbirimize baktık. O, Türkçe olarak:

— Baska yol yok... Çaresiz bir namaz kılacaksınız, dedi.

İşe daha ciddi bir renk vermek için potinlerimi çıkardım. Pencereden güneşe bakarak kıbleyi tayin ettikten sonra ellerimi kulaklarıma kaldırdım, «Allahu Ekber» deyip namaza durdum. Gümrük memurunun gözünü boyamak için bir şeyler okumak lâzım geliyordu. Fakat aksi gibi namaz dualarından hiç biri aklımda kalmamıştı. Naçar, Muallim Naci merhumun çocukluğumda ezberlediğim:

«Bilsem şu kuzu neden gam almış? Her nalesi kalbe dağzindir!...»

Şiirini makamla okudum... Sonra Rükûa, nihayet secdeye vardım. Fakat başımı bir türlü yerden kaldıramıyorum.

Secdenin usulden fazla sürdüğünü gören Artin Efendi, Türkçe olarak «Yeter... Kalk!» dedi.

Ben, bu defa yine Naci'nin kuzusunu okuduğum makam ile:

— Nasıl kalkayım!... Herif:

«Seccadede daha iki arşınlık yer kaldı... Bu fazlalığın hikmeti nedir?» diye sorarsa ne cevap vereyim?... dedim.

Artin Efendi biraz düşündü, sonra yavaşça:

— Bi takla at...» dedi.

Bu söz, bana bir vahy-i ilâhî gibi tesir etti, başım hâlâ secdede olduğu halde yavaş yavaş, arka ayaklarım üzerinde kalkındım ve yüksek sesle: «Amin» diye bağırarak bir taklak attım.» Ayaklarım halının ucuna değmiş, hesap tamam olmuştu... Biraz, sonra kolumda emanet halı ile gümrük kapısından çıkıyordum.

BİR SAHTEKÂRLIK DÂVASI

Mısırlı Fehmi Paşa misafirlerine yeni satın aldığı bazı kıymetli eşyayı gösteriyordu. Amerikan bir yazıhane önünde durarak:

— Görünüşte ehemmiyetsiz bir şey, dedi, fakat bence fevkalâde büyük bir kıymeti vardır... Biraz evvel gösterdiğim antikalar bunun yanında çanak çömlek gibi kalır... Bu yazıhane üstünde yalnız Türklerin değil, bütün dünyanın en güzel bir eseri vücude geldi.

Misafirler hayret ve merakla Paşanın yüzüne bakıyorlardı. Onun istediği de zaten buydu. Memnun bir tebessümle devam etti:

— Geçenlerde vefat eden Yusuf Ali'nin yazıhanesi... Bu büyük şair «Yıldızlara Karşı» ismindeki ölmez eserini bu yazıhane üstünde yazdı... Onun vârislerinin birinden üç yüz liraya aldım... Adamcağız onun kıymetini takdir edecek seviyede olsaydı benden on misli para alabilirdi.

Misafirler arasında Hayri Bey isminde bir doktor vardı. Yazıhaneyi dikkatle gözden geçiriyor, bir şey söylemek ister gibi yutkunuyor, tereddüt ediyordu. Nihayet dayanamadı:

— Paşa, zannederim ki yanılıyorsunuz... Çünkü zavallı Yusuf Ali'nin «Yıldızlara Karşı»yı yazdığı masa bizim fakirhanede bulunuyor. Onu üç ay evvel Bitpazarı'ndan aldım...

— Siz bir sahtekârlığa kurban olmuşsunuz. Adi bir masayı size Yusuf Ali'nin masası diye kimbilir kaç liraya satmışlar.

Doktor Hayri başka türlü düşünüyordu. Asıl aldanan Mısırlı zengin Paşaydı. Münakaşa büyümek istidadını gösteriyordu. Tekaüt olduktan sonra yegâne işi baştan sona kadar bütün gündelik gazeteleri okumaktan ibaret olan bir eski sefir söze karıştı:

— Müsaade buyurunuz da bendeniz de bir şey arzedeceğim. Geçenlerde bir gazetede Yusuf Ali'ye ait bir masanın ihtiyar bir Ermeni dudusunun terekesinde satıldığını yazıyor, hattâ şairin «Yıldızlara Karşı»sını bu masa üstünde yazdığını tasrih ediyordu.

Fehmi Paşa ile Hayri arasındaki münakaşa durdu. Bu işte bir sahtekârlık olduğu anlaşılıyordu.

Herhalde umumî efkârın şairin ölümüne gösterdiği alâkadan istifade etmek istiyen, öteden beri topladığı çarık çürük eşyayı Yusuf Ali'nin yazıhanesi diye tutturabildiğine satan bir dolandırıcı kumpanyası vardı. Mesele mühimdi. Ertesi günü gazetelere düştü. Ve üç gün içinde «Yıldızlara Karşı»nın yazıldığı masayı satın alanların adedi sekize çıktı. Bir hafta sonra sahte yazıhaneleri satan dolandırıcılar arasında bir dâva başlıyordu.

Mısırlı Fehmi Paşaya Amerikan yazıhaneyi satan maznun kendini şöyle müdafaa etti:

— Şairin biraderzadesiyim. Öteki masaların sahte olduğu muhakkaktır. Fakat benimkinin amcama ait olduğunu ispat için şahitlerim ve vesikalarım vardır. Masanın nereden geldiğini söyliyeyim. Zavallı amcam bir gazetede musahhihti. Gece yarısına kadar isli bir petrol lâmbasının ışığında provalarını tashih ederdi. Boş vakitlerinde bu masanın kenarında ekmek peynirden ibaret olan akşam yemeğini yer ve «Yıldızlara Karşı»nın unutulmaz mısralarını yazardı. Sonra ölecegine yakın eline beş on para geçtiğini biliyorsunuz... İlk işi o gazete idarehanesinden bu yazıhaneyi satın almak oldu. Merhum derdi ki: «Hayatımın en acı ve tatlı saatleri bunun başında geçti, eserimin en güzel parçalarını onun kenarında yazdım. Annemin uzak bir vilâyette fakir ve kimsesiz öldüğünü söyliyen telgrafı onun başında aldım. Makine bekliyordu. Tashihleri yetiştirmek lâzımdı. Hem tertip yanlışlarını düzeltiyor, hem ağlıyordum. Gözyaşlarım onun kenarına düştü. Sonra onlara daha başka yaşlar da karıştı. İdare memurundan para alamadığım için aç kaldığım bir gece ihtiyar bir mürettibin ikram ettiği ekmek parçasını yerken döktüğüm isyan gözyaşları...

Evet, bu masanın, zavallı amcam nazarında çok kıymeti vardı.

Biraderzadenin doğru söylediği muhakkaktı. Binaenaleyh beraet etti.

İkinci maznun kalablık ağızlı bir koltukçuydu. Doktorun kırık masasını satan bu adamdı. Elleriyle, ayaklarıyla türlü hareketler yaparak bağırıp çırpınıyordu:

— Hâşâ, sahtekârlığı kabul etmem... Ben namusumla yaşadım... Bu masa, yıldızlar mı, ne karınağrısıdır o... Merhumun onu yazdığı masadır... Bu efendi Fatih'te bir evde oturuyordu. Kirasını veremedi... Ev sahibi eşyasını zaptetti. Eh, hakkı var... Babasının hayrına bırakacak değil a... Eşya da nedir... Bir iki pılı pırtı... Hani söz temsili hâşâ huzurdan köpeğin sırtına koysan silker atar... Ev sahibi celâllice bir adamdı... Kafası kızdı... Merhum efendinin boğazına sarıldı... «Ver paraları... dolandırıcı herif... Beş aydır on para vermedin...» diye başladı bağırmağa... Merhum «Etme, eyleme... Bağırma... Beni rezil rüsvay etme... Nem varsa al sat...» dedi. Ev sahibi de tez elden bana bu masayı satti... İki gün sonra merhum Efendi dükkânıma geldi... «Yıldızlar diye kitap yazıyordum... Telâş ile masanın gözünde bırakmışım... Onları bana ver...» dedi. Kâğıtları dükkânın bir köşesine atmıştım. Arayıp buluncaya kadar adamın aklı çıkıyordu.

Mahkeme ikinci maznunun da beraetine karar verdi.

Maznunların üçüncüsü bir muharrir. Yusuf Ali'nin masası diye

bir kırık dökük daire yazıhanesi satmıştı. Lâkırdıları birbirini tutmuyordu; fakat mahkemeye getirdiği şahitlerden biri o masada «Yıldızlara Karşı»dan bir kısmının yazıldığını şüphe götürmeyecek surette isbat ediyordu:

— Bendeniz Yusuf Ali Beyin beş ay kadar devam ettiği kalemde kâtiptim. Yusuf Bey biraz dalgındı. Kalem muamelâtına pek aklı ermezdi. Âmirleri daima ondan şikâyet ederlerdi. Bazan bu yazıhanenin başında ufak ufak kâğıtlara bir şeyler yazardı. O kadar dalardı ki gireni çıkanı gözü görmez, söylenen sözü kulağı işitmezdi Yazdığı şey, «Yıldızlara Karşı» idi... Onu nereden biliyorum... Bir gün kalem müdürü ansızın odaya girmişti. Yusuf Ali'nin gene bir dalgınlık saatiydi. Başının ucuna dikilen müdürü görmüyor, gaipten ses işitiyor gibi o ufacık kâğıtlara beyitler yazıyordu. Müdür elini uzatarak bu kâğıtları aldı:

— Bu ne rezalet... Dairede çalışacağınız yerde mani mi yazıp eğleniyorsunuz, diye bağırdı.

Sonra hiddetle kâğıtları yırtmağa başladı. Yusuf Ali yalvararak ellerine sarıldı. Müdür, kâğıtlara bir göz gezdirdi.

— Yıldızlara karşı, yıldızlara karşı... dedi.

Sert, fakat baba bir adamdı:

— Oğlum, sen alık alık gökyüzünde dolaşacağına biraz yer yüzünde gözünü açıp adam olmağa baksan a... Böyle devam edersen ben seni buradan yıldızlara doğru uçururum, karışmam ha, dedi.

Allah rahmet eylesin. Yusuf Ali söz anlar adam değildi. İki üç ay sonra zavallıyı açığa çıkardılar. Herhalde masanın sahte olmadığına şahadet ederim.

Dördüncü masayı satan Yusuf Ali'nin eski kayınbiraderiydi:

— Merhum çok tatlı ve halûk bir adamdı, dedi, fakat muvaffakiyetsizdi. Neyi tutuyorsa, elinde kalıyordu. Hemşiremi bazan aç bıraktığı oluyordu. Kardeşimin haline yüreğim dayanmıyordu. Ayrılarak yanıma gelmesini söyledim... Bir zaman razı olmadı. Fakat sonra açlık ve sefalet canına yetti. Birbirlerini çok sevmelerine rağmen ayrıldılar. Bu masa Ali'nin masasıydı... Birkaç parça eşya ile beraber hemşireme vermitşi.

Şair Yusuf Ali'ye ait en şüpheli görünen masa kırık mermerli, yuvarlak bir kahve masasıydı. Onu satan kahveci Acem şöyle söylüyordu:

— Eskiden müşterimdi. Evinden kovdular. Yersiz yurtsuz kaldı; soğuktan hasta düştü. Kahvemin yukarısında kırık iskemleleri filân koyduğum bir oda vardı. Sevabıma oraya aldım, beş on gün hasta yattı, sonra iyileşti. Gidecek yeri olmadığı için beş on gün daha kaldı.

Geceleri bu masanın ortasına bir mum diker, yazı yazardı. Üşümemek için eski şeker çuvallarına sarılırdı. «Bey, ne yazıyorsun böyle, bitip tükenmiyor» derdim. Odanın tavanı delik deşikti... Aralıklardan yıldızlar görünüyordu. Kahkaha ile gülerek «Yıldızlara Karşı» yazıyorum, Ali Esgar Ağa...» derdi. «Görüyorum ki yıldızlara karşı yazıyorsun ama yazdığın ne?» derdim. Koca adam çocuk gibi gülerek:

— «Hava, derdi, havadan başka değil Ali Esgar Ağa...»

Geriye kalan maznunlar da aşağı yukarı aynı şeyleri söyleyip beraet ettiler. «Yıldızlara Karşı»nın bir günde ve bir tek masa önünde meydana gelmediği sabit oldu.

OSMAN CEMAL KAYGILI
(1890-1945)

Mehmet Mustafa adında bir mahalle bakkalının oğlu olan Osman Cemal, 22 Eylül 1890'da İstanbul'da, Eğrikapı dışında Yenimahalle'de doğdu. Küçük yaşındayken, babasıyla annesi Gülfem hanım öldü. Cezrî Kasım Paşa ilkokulunu bitirdikten sonra Eğrikapı Merkez Rüştiyesi'nde (ortaokulunda), sonra da Menşe-i Küttab-ı Askeriye'de (Askerî Kâtip Yetiştirme Okulu'nda) okuyup daha 16 yaşındayken Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesinde (Genel Kurmay Başkanlığında) kalemde kâtip oldu (1906). 1909 yılında terfi ederek Kıtaat-ı Fenniyye (Fennî birlikler) Müfettişi kaleminde çalıştı.

Mahmut Şevket Paşa'ya yapılan suikast dolayısıyla düzenlenen kuşkulular listesine, toplanan muhalifler arasına onun da adı katılarak, Refi Cevat (Ulunay), Refik Halit (Karay) gibi yazarlarla birlikte, Sinop'a sürgün edildi (1913). Seferberlik ilân edilince gezici tümenlerde bir süre kâtip olarak görev aldı. Askerlikte son görevi, o zaman Menemen dolaylarında bulunan 46. Tümen kâtipliğiydi. 1917 yılında hastalanarak İstanbul'a geldi. Hastalığı yüzünden, 28 yaşındayken, askerî kâtiplikten, malûl olarak 240 kuruş aylıkla emekliye ayrıldı (1918). Surlar dışındaki Otakçılar Mahallesindeki evine çekildi. Geçimini sağlamak için bir aralık inek besleyip sütçülük yapmak istediyse de kısa zamanda iflâs etti. Tek mülkü olan babadan kalma evi yanınca, kente uzak olmasına rağmen sur dışındaki tarlalar ortasında, ağaçlık, çayırlık Otakçılar Mahallesinden ölünceye dek ayrılmadı. Çok az olan emekli aylığına ekleyip geçinebilmek için birçok işlere girip çıkmak zorunda kaldı. Mevsiminde dağlarda kocayemişi toplar, İstanbul'a sepet sepet getirip satardı. Haliç vapurlarında biletçilik etti. Mütareke'nin ilk yıllarında biraralık semt pazarlarında gezici manifaturacılık yaptı. Biryandan da Mütareke döneminin Alay, Ayna, Şeytan, Aydede, Güleryüz, Akbaba vb. mizah dergileriyle, Sabah, İkdam, Alemdar, Paytaht vb. ga-

zetelerinde taşlamalar, hikâyeler, fıkralar, makaleler, her tür yazı yazdı.

Daha okul sıralarındayken edebiyata ilgi duyan Osman Cemal'in ilk yazısı Baha Tevfik'in çıkardığı Eşek adlı mizah dergisinde yayınlandı. Ardından bu dergide başka yazıları da çıktı. Karagöz gazetesine de taşlamalar yazdı.

Sinop'ta sürgündeyken yazdığı (30 Ocak 1913) «Çuvalcı Şeyhinin Halefi» adlı hikâyesi, Aka Gündüz'le Ercüment Ekrem'in çıkardıkları Alay adlı mizah dergisinde yayınlandı (5, 7 Şubat 1920).

Sinop'ta sürgündeyken kendisine yardım eden Refik Halit'le Refi Cevat'ın salık vermeleri üzerine yazılarında mizaha ağırlık verdi. Aydede'ye yazdı (1922). Kendisi de Âyine adlı bir mizah dergisi çıkardı (1921). Yazılarında biçok takmaad kullandı, en yaygın olanı «Amber»dir.

Tiyatroyla ilgili olan Osman Cemal ortaoyununda Kavuklu, pişekâr ve başka değişik rollere çıkar, taklitler yapardı. 1925 yılında yazdığı, Ferah Tiyatrosunda oynanan «İstanbul Revüsü» adlı oyununda rol aldı. 1937'den sonra Eyüp ve Şehremini Halkevlerinde Tiyatro kollarında çalışmış ve sahneye çıkmıştı. 1935 yılında basılmış olan ikinci oyunu «Üfürükçüler» 1940'da Beyoğlu ve Eyüp Halkevlerinde sahneye konulmuştur. Kendisi de bu oyunda rol almıştı.

1943 yılında hastalandı. Ertesi yıl hastalığı arttı. Ciğerinde verem, midesinde kanser vardı. 9 Ocak 1945'de, 55 yaşındayken, ameliyat edildiği Guraba Hastanesinde öldü. 11 Ocak'ta Otakçılar'da, Tokmaktepe mezarlığına gömüldü.

Cumhuriyet döneminde, (1925'de kurulan) İstanbul İmam ve Hatip okulunda, Çemberlitaş Ortaokulunda, Fener Rum Kız lisesinde Türkçe öğretmenliği yaptı (1925-1945). Biyandan da Cumhuriyet, Son Saat, Yeni Gün, Haber, Hakikat, Vakit, Son Posta, Son Telgraf vb. gazeteleriyle, kimi dergilerde yazılar yazdı.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

İBRAHİM ALÂETTİN GÖVSA YAZIYOR:

Mizah yazılarıyla İstanbul kenar mahallelerinin hayatını canlandıran fıkra ve hikâyeleriyle tanınmış bir yazarımızdır.

Osman Cemal Kaygılı, Ahmet Rasim ve Hüseyin Rahmi gibi, İstanbul folklorunu çok iyi bilen bir yazardı. (...) Tekerleme tarzındaki kimi fıkraları çokkez çok orijinaldir.

— «Türk Meşhurları» ansiklopedisinden —

TAHİR ALANGU YAZIYOR:

(...) Ailesi, yetiştiği çevre, öğrenimi, zevk ve mizacı bakımından bizdeki yazarlardan çok farklıydı. Bunun sonuçları yazılarında da açıkça belli olmaktadır. Yazılarında kullandığı dil, kişileri, konuları, yaşayış biçimleri, kendi yaşayışından çıkarılmış ögelerle doluydu. (...) Hüseyin Rahmi'lerin ancak karşıdan seyredebildikleri çingenelerin yaşamalarına karışabiliyor, çadırlarında yaşayabiliyordu. Toplumun en aşağı tabakalarına inmesine karşılık bunu bir dâva edebiyatı konusu haline getirmemiş, kendisine yaşama ve yazma yollarını açan gazetelerin, dergilerin isteklerine uyarak, daha çok halk hayatının eğlenceli, renkli görüntülerini betimlemişti. (...) Piyasanın isteklerine uygun eserler vermesine rağmen başkalarının erişemediği çevrelerden alınmış canlı gözleme dayanan bir alt yapısı bulunduğundan, onu sıra yazarlar arasına katamıyoruz. Yazılarını çok ucuza satmak zorunda kalan yazarların çoğunda olduğu gibi, geçinebilmek için bol yazmasına rağmen, zevkleriyle olduğu kadar eserleriyle de, halk içinde yetişmiş orta halli bir aydın sanatçının kişiliğinden ileri geçemedi. Kendi sınırlı alanında güçlü bir yazardı.

(...) Mizahta, hikâyede, romanda, hep yakından bildiği çevreleri anlattı. Edebiyatımızda daima başka etkiler altında yol seçen, sanatı yabancı kültürler ve etkiler altında ortaya çıkarabilen sanatçıların yanında Osman Cemal'in bu soy etkilerden uzak kalarak yetişmiş nadir yazarlardan biri olduğu görülüyordu. Hatta bu yolda ustaları olan iki büyük kişiden, Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim'den daha çok, halka yakın, katışıksız, duru bir kaynaktan geliyordu. Onun karma bir estetiğin dışında, biraz özensiz, düzensiz, ama tam anlamıyla halktan gelen bir yanı vardı ki, zamanla değeri daha iyi anlaşılacaktır.

(...) Osman Cemal, Ahmet Rasim ölçüsünde duru ve güçlü bir Türkçeye sahip değildi, hele Hüseyin Rahmi ölçüsünde anlatıcılığa ve romancı yapısına da erişmemişti. Toplumun sorunlarına büyük ölçüde yönelmemişti. Ama sınırlı bir alanda da kalsa, yazdıklarını onların ulaşamayacakları yerlere ulaştırmış, edebiyata canlı bir hava, yepyeni temalar getirmişti. Gözlemci gerçekçilik yolunda, mizah tonu fazla tutulmuş küçük hikâyeleri

gündelik hayatın canlı ayrıntılarıyla doludur. Hikâyecilerimizin son on yıl içinde iyice yöneldikleri bu yola, o çok önceleri girmişti. (...) Eserlerindeki konuşmaların canlılığının bir nedeni de, Osman Cemal'in başarılı bir ortaoyuncusu olmasıdır. Halk sanatçılarına özgü nükteler, söz çalımları, şakrak yakıştırmalar, gündelik yaşayışından eserlerine de giriyordu. (...) «Sandalım Geliyor Varda» (1938) adındaki büyük hikâyesindeki yarı eğlenceli, yarı acıklı aşk macerasının biyografisiyle ilgili yerlerindeki içtenlikli anlatışında insanı içten saran bir güç var. Bu soy acıklı hikâyelerinde bir mizah yazarı olarak tanınmış olmanın sıkıntısını duyar da, kaleminin zaman zaman şakraklaşmasına zorla engel olmak ister.

— «Cumhuriyetten sonra Hikâye ve Roman» adlı kitabından —

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

(...) Osman Cemal tam tersiydi onun (Ercüment Ekrem'in): Son derece bilgisiz, son derece görgüsüz, ama son derece güçlü bir yazardı, bir sanat adamıydı. Güzel Karagöz oynatırdı. Ortaoyununda külhanbeyiden haremağasına kadar bütün rollere çıkmıştı, Zenne'den başka; sesi ve yüzü kadınlaşmaya uygun değildi. Burnuyla zurna çalardı, eğer başka odadan dinlerseniz, sahici zurna olmadığına inanmazdınız... Çingeneleri çok severdi, yaşayışlarını, törelerini iyi bilirdi... Fesini yere vurup:

Bahçelerde fesleğen,

..... besleyen!

Diye bir hampir çekerdi, çeribaşı görse elini öperdi vallahi!

Köprü'yü, ömründe üç beş kere geçmişti ancak. Beyoğlu'na çıktığı zaman şaşırır, kendisini Paris'te sanırdı!

Kolay yazardı, güzel yazardı. Yalnız ayıklamak gerekirdi yazılarını, molozu çoktu...

— «Bizim Yokuş» adlı kitabından —

HALİT FAHRİ OZANSOY YAZIYOR:

(...) Bunu yazmak için (Çingeneler romanı) uzun yıllar Çingenelerin arasına girerek ve onlarla dost olarak yaptığı incelemelere ne kadar hayran kalsanız, Emile Zola gibi yer yer realizmi taşarak natüralizme yaklaşan bir eser vücuda getirmek için çektiği mihnete daha çok acırsınız.

(...) Zavallı Osman Cemal! Bütün maddî hayat sıkıntısına rağmen ne neşeli ve ne nükteli adamdı. Bir kere olsun yüzünü

asık görmemiştim. (...) Yabancı dil bilmemesi özelliğinin bir garantisi sayılabilirdi. Osman Cemal, yalnız Osman Cemal'di. İstanbul'un yoksul ve bakımsız köşelerine şetaretiyle tesellî veren ve eserlerine için için kendini de yakan aynı mizah kudretiyle bu hayatları yansıtan hikâyeci.

— «Edebiyatçılar Çevremde» adlı kitabından —

CEVDET KUDRET YAZIYOR:

Bir kenar mahalle çocuğu olan Osman Cemal, yetiştiği çevreden hayatı boyunca kopmamış; Edebiyat-ı Cedide, Fecr-i Âtî, Millî Edebiyat dönemi sanatçılarının tersine, Batı edebiyatı ve zevkinden uzak kalmış; buna karşılık, meddah, ortaoyunu, türkü vb. gibi halk sanat ve folkloruna yakınlık göstermiş; bunun sonucu olarak da, gerek zevk, gerek sanat anlayışı bakımından çağdaşlarından ayrı, kendine özgü bir yol tutmuş, bir çeşit halk yazarı olmuştur. Bu bakımdan, kendisinden önce aynı yolda yürüyen Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim'in tutumunu sürdürmüş sayılabilir.

(...) Zaman zaman, okura kimi konularda bilgiler verir; sözgelimi Çingeneler romanında Çingene dili ve çingeneler'den yetişen ünlü musiki sanatçıları üzerinde uzun uzun durur.

Kimi eserlerinde kendisini de roman ve hikâye kahramanı olarak olayın içine katar. Bu eserler, anı ile roman arası bir nitelik göstermektedir.

(...) Bunların (eserlerinin) daha ilk bakışta göze çarpan kusurlarından biri, çalakalem yazılmış olmalarıdır. Hemen hepsi, dil ve anlatım bakımından tam bir savrukluk içindedir.

(...) Osman Cemal'in biraz geçinme kaygısından doğan çalakalemciliği, biraz roman sanatı üzerindeki bilgisinin kıtlığından gelme acemiliği, biraz da yeteneğinin sınırlılığı, bugüne değin her nedense hep hoşgörürlükle karşılanmış; eserlerinde, olduğundan çok değer aranmamıştır. Yazarın bütün romanları birer folklor gereci olarak önemli sayılsa bile, bunların roman sanatı bakımından üstün bir değer taşıdıkları söylenemez.

— «Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman» adlı kitabından —

SAİT FAİK ABASIYANIK SÖYLÜYOR:

Osman Cemal, en beğendiğim yazardır. «Çingeneler» bal gibi bir şaheserdir. Fransızların Populaire dedikleri yazar tipine tam tamamına uygun yazarımızdır Osman Cemal.

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

(...) İlk heves ürünlerinden başlayarak yazılarının para getireceği son yıllara kadar Osman Cemal'in yaşamı, tam bir zorluklar, yoksunluklar dizisidir. Bu açıdan ne geçmişe özlem, ne anı edebiyatı, ne gezi notları, ne edebiyat araştırmaları, ne uygarlık değişiminin aydınca sorunları onu ilgilendirir. İçinde yaşadığı çevrelerdir yazdığı. (...) Anlatımının çabasız savrukluğu, eserine bir içtenlik ve inandırıcılık katmıştır.

— **«Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından** —

NECDET RÜŞTÜ EFE ANLATIYOR:

Orta boylu, biraz tıknaz, esmer ve güler yüzlü bir kalenderdi. Hayatta çok geçim sıkıntisi çektiği halde, susar ve sadece gülerdi.

Osman Cemal, mizahî yazılarında olduğu kadar, Ercüment Ekrem Talû gibi, diliyle de taklitler yapar, bir Karadenizli takacı gibi «Tenuz» ve «Paluk»tan bahsederken, ansızın Tatavlalı Palikarya olup Rumca konuşurdu.

Eyüp Sultan gibi tek cepheli ve yüzü ahirete dönük dindar bir semtin çocuğu olan Osman'ın, ancak uçarı bir hayat sonunda kazanılabilecek bu hünerleri nereden edindiğini bilmeyiz. Biz onu mütareke yıllarında böyle bulmuştuk.

İşgal yıllarında, İstanbul'da kitapçı Semih Lütfi'nin çıkardığı «Zümrüdüanka» isimli mizah gazetesini idare ediyordum. Birgün, muharririmiz bulunan Osman Cemal telâşla odama girdi:

— Aman kardeşim... dedi, geçende gazetede çıkan Lâz taklitli bir yazıma, balıkçı Rüstem adında bir Karadenizli fena halde kızmış... Herif kendine alınmış bu yazıyı... Şayet buraya gelir ve ben de burada olursam beni göstermeyin. Şimdi hemen kaçıyorum!...

Ertesi gün, gerçekten belâlı adam yazıhaneye gelip balta olmaz mı?

— Nerdeymuş bu Osman Cemal tenen namussuz heruf?

Lâz takacı eli bıçaklı, beli kuşaklı cinsten.

Nezaketle,

— Burada yok... Ne yapacaksınız Osman Cemal'i?... Deyince dişlerini gıcırdattı:

— Parçalayacağum; yiyeceğüm oni!...

Sonra, tam Karadeniz şivesiyle anlattı:

— Palukçu Rüstem'dür penim adum... Ha bu bıçakla deşeceğüm karninu!...

Bu sırada muharrir Konsolitçi Asaf ve gazeteciliğe hevesli Sait Çelebi de odada bulunuyorlardı... Sait merhum pek muzip olduğundan belâyı Semih Lûtfi'nin başına sardı:

— Aşağıdaki dükkânda bu gazetenin sahibi Semih beyi bul! Çıkan yazılardan o mes'uldür!...

Lâzın iştahı pek açılmış olacak ki, bağırdı:

— Onu da yiyeceğum, nerde o?...

Tam o aralık Semih merhum içeri girmez mi... Sait Çelebi gösterdi:

— İşte gazetenin sahibi!...

Balıkçı, bir küfürle meseleyi anlattıktan sonra, bıçağı çekince, Semih Lütfi düşüp bayıldı.

Tam o zaman, bizi ziyarete gelen eski subay ve meşhur cesur Bombacı Rıfkı tabancasını çekmiz mi! Ortalık bir anda karıştı. Biz bir cinayete mani olmak isterken, büyük bir sürpriz oldu: Yüzündeki takma bıyığı çıkarıp makyajını silen balıkçı başladı gülmiye. Meğer böyle harikulâde rol yapan Osman Cemal imiş.

Osman Cemal, böyle dilile olduğu kadar, eliyle, yâni kalemiyle de taklitler yapardı.

Kaygılı soyadını alan Osman Cemal'in, eğlenceli yazıları ardında gizlenen, gerçek kaygılı bir benliği vardı. Eyüp'te sonsuz bir yoksunluk ve yoksulluk içinde hayatını geçiren bu usta kalem sahibinin «Dilenciye gıpta» isimli yazısı bize refaha karşı olan özleyişini anlatır. Bu yazı onun çok zaman kullandığı «Kamber» takma adile gene Akbaba dergisinde çıkmıştı.

ÖRNEKLER:

DİLENCİYE GIPTA

Bir dilenci tanırım ki, yirmibeş yıldır, İstanbul'un geçit bir yerinde sâkinane, edibâne ifayı san'at eder. Âmâdır ama, bu âmâlığı insanı tiksindirecek derecede patlak, çökük veya çapaklı değil, sadece kapalı iki göz... Sırtında iyi cins bir aba, elinde değnek, önü ilikli, sessiz, muayyen bir yerde ayakta durur. Gelene geçene sataşıp atılmaz, sırnaşmaz... Hatta sadaka bile istemez, öyle boynu bükük, ağzı mühürlü dervişâne bekler... Bütün zahmeti ayakta durmaktan ibarettir, kendisini yoracak başka hiç bir harekette bulunmaz. Parayı almak külfetine de katlanmaz, önündeki teneke kutuya atar, geçerler.

İşte bu dilenci yirmibeş yıldır, bütün İstanbul altüst olup dururken, nice eski devir paşaları sürünüp, nice harp zenginleri dilenme devrelerine girerken ve nice gençler sapasağlam kolları, gürbüz ayakları ve açık gözlerile çalışmaya teşne, aç dururken o köşesinde hayatını zahmetsiz kazandı, hiç zahmetsiz uzun, mes'ut, kaygusuz bir hayat sürdü.

Onu ne harp ne Meşrutiyet, ne kambiyo farkı hiç biri müteessir etmedi. Zira her hengâmede onun manevi kuvvetinden yardım bekliyenler oldu ve evvelce bir onluk verenler sonraları pahalılık zammile tenekesine yüzer para, beşer kuruş atmaya başladılar. Evvelce günde elli kuruş alırdı, bugün belki de beş mislini alıyor... Hülâsa Reji, Düyunu Umumiye ve banka memurları gibi piyasanın vaziyetinden ancak pekaz bir zarar gördü, geliri o nisbette çoğaltıldı.

Şimdi geliniz de bu dilenciye gıpta etmeyiniz... Geçen gün önünden geçerken baktım ki üzerindeki gömlek bembeyaz, yüzü ve elleri tertemiz ve elbisesi yepyeni... Yâni bizim Babıâli Yokuşu'nda dolaşan meslekdaşların çoğundan hali, vakti daha âlâ... Belki ailesi ona minnetterane pek mükemmel bakıyorlar, çamaşırlarını yıkıyorlar, ütülüyorlar, dört beş günde bir hamama sokuyorlar, giydiriyorlar.

Ah, bu saadet, evdeki bu rahat acaba şu intizamlle beylerimizin efendilerimizin kaçta kaçına nasiboluyor?...

Bana öyle geliyor ki dilencinin hayatı saadetin ta kendisidir. Sabahleyin kalkar, mangalı yanmıştır, kahvesini eline verirler. Keyfini çatar, öyle ya âmiri yok, efendisi yok, devam cedveli veya ustası yok...

Sonra hazırlanır, aheste aheste köşesine gelir, durur... Tenekesi doldu mu kalkar evine döner. Karısı,

— Buyurunuz Efendi...

Diye karşılar, soyunur, minderine geçip dinlenir. Yirmibeş, otuz senedir bir hayli para dahi biriktirmiştir. Belki iradı da vardır. Birkaç dükkân gediği, Fatih'te bir ev, Çarşamba'da bir bostan. Hatta, ne malûm dilendiği caddenin biraz ötesindeki büyük tuhafiye mağazasından eli paketlerle dolu olarak çıkan şu ipek mantolu, güzel hanım onun kızıdır, Amerikan Koleji'nde tahsil görmediğini kimse temin edemez. Yolda rastgeldiği ve güzelliğine cazibesine, meftun ettiği erkekler onun,

— Babacığım... Diye akşamları dilencinin boynuna sarıldığını nereden hatıra getirsinler? Belki de bu kızın iltifatına nail olmak dileğile bilmeden babasının çanağına mecidiye atanlar da vardır!...

Ya mahdum bey? Elan Berlin'de elektrik tahsilinde değilse işte birahaneden çıkan şu çarliston pantalonlu, kırmızı iskarpinli, ipek çoraplı, ağzı sigaralı genç belki de odur... Şimdi de Nişantaşı'na bir çay davetine gitmediği de ne malûm?...

İşte bu yirmibeş senelik dilenci beni bu düşüncelere sürükledi, b usakin, emin, zahmetsiz maaş sahibine karşı yüreğim gıptayla dolu. Artık önünden geçerken sadaka vermek nerde, arkamdan,

— Dur efendi, al şunu haline acıdım, bana dua et!...

Diyerek avucuma bir beş liralık sıkıştıracak sanıyor, yarı ümit, yarı kederle karışık acele acele yürüyüp gidiyorum.

Sanıyorum ki bugün bu saat İstanbul'un en mes'ut adamı bu kör dilenci, en müreffeh ev ve aile de onun evi, onun ailesidir!...

ESKİ BİR MUHAKEME

Geçende gazetelerde Demirci kazası hâkiminin garîp bir istifanamesi vardı, hâkim efendi istifasına sebep olarak mahallî şiveyi anlayamadığını, bu yüzden adliye vazifelerinin lâyıkıyla ifa edilmediğini söylüyor ve kendisinin şive ve lehçesine vâkıf olduğu Trakya kazalarından birine naklini istiyordu.

İşte bu münasebetle bundan on sene evvel Anadolu'da cereyan eden bir muhakemeyi aynen naklediyoruz:

Vak'a Kastamonu vilâyetine merbut kazaların birinde cereyan eder.

Mahkeme Reisi: Boşnak Hüseyin Bey — Azâ Süleymaniyeli Kürt İbrahim Efendi — Azâ: Mektebi Hukuk'tan mezun Niğdeli Yordanaki Yusuf Efendi — Müddeiumumî Sirozlu Fehmi Bey — Zabıt kâtibi Zağfranbolulu Kadir Efendi, — Müddei: Araç'ın köylerinden Memiş onbaşı — Müddei: Memiş'in zevcesi Kezban — Şahitler: Kasabanın tellâlı Şibinkarahisarlı Mevlût Çavuş — Bafralı bir ihtiyar Rum karısı — Müeddeialeyh: Araç'lı Delibarut'un Kel Ömer ve zevcesi.

MUHAKEMENİN CEREYANI

Reis Boşnak Hüseyin Bey — Müddeilere ve müddeialeyhe alelusul hüviyetlerini sorduktan sonra:

— Ey suyle bakayım Memiş, nedir devânız (dâvanız)? Ne istersiniz bu adamdan?

Memiş — Estamfurlah efendum!

— Nasıl estayafurullah, yok mu bir şikâyâtınız bu Umerden?...

— Var efendum!

— Nedir suyle?

— Efendum, bizum ayagi kısa, «Efleni» bazarına erişte gotümüştü.

— Dur, dur, dur! Birer, birer, tane, tane suyle... Yok pişinda atlı ya, kovalar?

— Hayur efendum atlu deyüldü, gatürlüydü.

— Canım sormarım şindi sana, ati, katiri. Ağır, ağır suyle! Tekrar it bakayım!

— Efendum, bizum ayagi kısa, «Efleni» bazarına erişte gotümüştü...

— Nasıl, nasıl... Kimin kisa ayağı, eniştenın mi?

— Yoh efendum, ayağı gısa demekten meram yâni ya, bizim gasun düşmeni...

— Umer mi senin kaşık düşmânı?

(Memiş sırıtarak fesübhânallah makamında başını sallar.)

— Siritma karşımda maskara gibi, burasi mahçemedir. Kim idi o kaşik düşmânı?

— Efendum senün anluyacağın, (başıyla karısını işaret ederek) Bu bizim nâmehremlük!

— Ey, ne olmuş ona?

— «Efleni» bazarına erişte gotümüştü.

— Enişten bu senin nâmahremligi Efleni pazarına mı götürmüştü?

— Bende enişte, ne gezer efendüm? Erişte, erişte.

— Hamır gurusu be. İstanbul'daki delüklü hamırın, delüksüzü?

(Azâdan Süleymaniyeli İbrahim Efendi reisin kulağına eğilip erişteniı ne olduğunu anlatır.)

— Ey; sonra?

— Sonra efendum, yolda geliykene, bu Delibarutun Keleş, garşulayıp kendune silâhendazlıhta bulunmuş...

— Nasıl olmuş, nasıl?

— (Ömer'i göstererek) Delibarut'un Keleş.

— Bunun adı oyle midır, sizin küyde, bunu oyle mi çağırırsınız?

— Biz öyle derük, Araç'ın içünde «Kel domuz» dirler.

— Tecavuz etme, nezahetini takın?

— Sehatim yok efendüm?

— Ne saati canım, saati de nereden çıkardın?

— Ben çıharmadım efendüm, geçen yıl Daday'dan gelükene, esker gaçahları soydular.

— Allah, Allah... Yok bir lâf anlayan gelsin, buna tercümanlık etsın?

(Süleymaniyeli İbrahim Efendi tekrar reisin kulağına bir şeyler söyler. Reis sualleri Niğdeli Yordanaki Efendiye bırakır.)

Yordanaki — Dibaham, bu Kel Ömer, senin gadına ne yapmış?

— Efendum, boynundan altununu almah içün silâhendazlıh etmiş...

— Ne etmiş, ne etmiş, herfendazlık olmasın?

— Ben iyice bilemeyom... Kendü anlatsın!

(Kadına hitap ederek):

— Sen, dibaham Kezban, bu Kel Ömer sana ne yaptı?

(Yüzü sımsıkı bir alaca bezle örtülü kadın titrek sesle cevap verir):

— Ben «Efleni» bazarına erişte gotümüştüm.

— Onu ağnadıh... Alt yanını diyivir!

— Yolda baha bulaştı?

— Ne demiye bulaştı?

— Kezban gatırın guyruğu gopmuş, dedi.

(Sâmiinde gülüşmeler)

— Sen ne cevap ettin?

— Dırlanma dedüm, soytarı!

— Sorna o saha deha nasıl debelleş oldu?

— Kolumu cırmıhladı.

— Deha, ni yaptı?

— Söylemesi kotülük, bir tohat attı!

— O vahıt sen ni yaptın?

— Ben de onu depdim!

— Sonra...

— O gadar işte... Sonrası dırlana dırlana getti!... Emme boynumdaki sarucuklar da getti!

İKİNCİ CELSE

(Yordanaki bir iş için civar köylere gittiği için Yordanaki'nin yerine başka birisi gelmiştir. Bu sefer suallere Sirozlu Fehmi Bey başladı:)

— Ümer, süyle bakalım, ne istedın bu hatun kişiden?

— Hepsi yalan be! Ben, Daday'dan geliyodum, bu garıya yolda rasıgeldum, baha dedu ki, gocami gördün mü? Ben de gordum dedüm, geçtüm, yürüdüm. Ben başha bişey bilmiyon!

Şahitler çağırılır:

— Şahit Karahisarlı Mevlûd Çavuş!

(İçeri kısa boylu delişmen, beyaz şalvarlı birisi girer.)

— Mevlûd, nasil cordun ise vâkıayı anlet!

— Efendum, ben yalahuz (yalnız) bu, hotik çuharasıyı (Allah belâsını vere! makamında bedduadır) o ahşamınan (akşamlayın) bizim gayfenin oğünde direnmiş kendü kendiye bir tahım horata ederken (söylenirken) gordüm!

— Anladım isa, arab olayım! Yok mu senan Türkçen be adam! Turkçe konuşsena.

— Bu, aç baba tüliyesi (vücudunda yaralar çıka makamında bedduadır) keleşi deyirim!

— Turkçe suyle be!

— Evin yapıla be adam! Hoş bu söyledügüm Türkçe değul mü?

— Nasil Türkçe bu? Ben, sana sorarım, bu Kel Umer bu kadına sataşırken filân gördün mü?

— Ben de, deyirim ki, gordedim emme, Keleş kendü kendüye dırlanırken Kezbanın kocasıyla biraz dalaştılar.

— Haydi sen çık kâfi!

— Şahit Despina!

(İhtiyar bir Rum karısı gelir).

— Söyle bakalım, Despina! Bu adam, bu kadına sataşırken gördün mü?

— Zabah vahtı ben davara gidiken aha bu herif, ha bu garının ardı sıra idi. Sonra ha bu herif, ha bu garıya bir sivalde bulundu, o da bir cuvap etti, arhasından dırlandılar; dırlandılar, sonra ha bu herif, garıyı golundan dutup ırgaladı, garı da bikez ırladı, ayrılıp gettiler.

— Bu adam, bu kadına bir güna tasallut ve tecavüzde bulundu mu?

— Bulundu ya?

— Nasıl bulundu?

— Garı gediykene peşinden bir cuğara yahıp turku çağırdı.

— Allah, Allah! Başka bir şey görmedin mi?

— Gormedim.

— Ne dersin, Kezban, bak bu kokana, Kel Ömer, Kezbana herhangi bir türlü sataşırken görmedim, diyor.

— (Kezban hiddetle) Hele şuna bak, gâvurun sözüne inaniya da benin sözüme inanmıya!

— Sus, haddini bil!

— Ben Hak dinini senden iyi bilirim!

— Muhakeme hitam buldu!

⁂

Kararnameyi zabıt kâtibi okur:

İcabı lidelmüzakere şahitlerden Karahisarlı Mevlûd ve Despina kadının şahadetlerinden anlaşıldığına göre maznun Ömer tarafından Kezban nam kadına bir güna taarruz vukubulmayıp sade şaka

tarzında kendisiyle alay etmiş olduğu anlaşıldığından Ömer'in beraetine karar verildi.

Ömer — Gabul etmem efendim!

Reis — Neyi kabul etmiyorsun? Seni beraet ettirdik, kabahatin yokmuş, serbestsin!

— Allah ömür versin devletimize efendüm!

⁂

Heyeti hâkime, bu beraet kararını Mevlûd'le Bafralı Despina'nın sarfettikleri «dırlandılar, dalaştılar, ırladı, direndi» gibi kelimeleri «şakalaştılar, gülüştüler, konuştular» suretinde tefsir ederek vermiş ve zavallı Kezban'ın iki beşi biraradası bu suretle güme gitmişti.

İTALYA HARBE GİRDİ Mİ? GİRMEDİ Mİ?

Vaktiyle menfiyen Sinop'ta bulunmuş olan çok alaycı ve şimdi inzivaya çekilmiş bir tanıdığımız anlattı:

— Birinci Cihan Harbi başladığı zaman orada menfiler iki parti olmuşlardı, bir kısmı behemehal İtalya'nın harbe gireceğini, diğer kısmı mutlaka bîtaraflığını muhafazal edeceğini iddia ediyorlardı. İtalya'nın hem de pek az zamanda harbe dahil olacağına en ziyade emin olan hoca Nuri Efendiydi. Bu zat, tâ Sultan Hamid zamanından beri menfâdan menfâya geze geze elli yaşında âdeta biraz bunamış, bütün ilim ve faziletine rağmen haline bir acaiplik gelmiş, Mollière'in «Zor Nikâh»taki hocasına dönmüştü. Gençler kendisine hürmet etmekle beraber arada, sırada hafif yollu alay etmekten de kendilerini alamazlardı. Güneşin otları kavurduğu, deniz kenarındaki yalçın kayaları hamamlardaki göbek taşı gibi kızarttığı sıcak bir Temmuz günü öğle vakti Belediye bahçesinde yalnızca oturmuş, sigara içiyor, dalga geçiyordum. Kulağımın dibinde gür bir ses:

— Selâmünaleyküm, deli oğlan!

Diye bağırınca toplandım, kendime geldim. Bir de baktım ki, bizim hoca efendi, kan ter içinde cübbesini toplayarak yanıma diz çöktü:

— Ver bakalım bir sigara, ben paketi evde unutmuşum!

Ah gençlik, insana neler, ne muziplikler yaptırıyor. Başüstüne hocam deyip kalktım, bahçenin alt yanında esrar içmekte olan delikanlıların yanına gidip biraz esrar aldım, geldim ve cebimden tabakayı çıkararak âlâ Bafra tütünüyle hocaya kalınca bir sigara sardım, uzattım:

— Buyurun hoca efendi, fakat benim tütün serttir, başınızı döndürürse karışmam!

— Ziyanı yok... Tütünün asıl serti iyidir.

Zavallı hoca, daha ilk dumanı çekerken sersemledi ve ikincide elini ensesine götürerek:

— Ensemde kertenkele mi var, böcek mi? Bir şeyler geziniyor ama... diye söylenmeye başladı.

Sigara yarıyı geçince bir de şekeri çok kahve söyledim, onu da içip sonra gözleri ufaldığı halde engin denize bakarak ve Odesa istikametini göstererek:

— Yalova şöyle mi düşüyor? diye sordu .

— Hayır, dedim; biraz daha cenuba düşer!

Bir müddet sessiz durduk. Ben adamakıllı bir muziplik düşünüyordum.

⁂

İtalya, harbe gireli on beş gün olmuştu. On beş gün evvel gelen bir ajans İtalya'nın harbe dahil olduğunu haber verdiği zaman hocanın etekleri zil çalıyor ve elinde ajans olduğu halde rastgelene:

— Hani nerede o siyaset balkabakları, nasıl dediğim çıktı mı? diye gülüyordu.

Şimdi hocanın esrar dumanıyla sersemleşen kafasında benim şu sualim bir bomba gibi patlayınca şaşırdı:

— Hoca efendi, ne dersiniz, İtalya harbe girecek mi?

— Çıldırdın mı sen ayol? İtalya harbe gireli on beş gün oldu. Sakın senin sorduğun İspanya olmasın?

— Aman hocam yapma, yoksa şaşırdınız mı?

— Alay mı ediyorsun, deli çocuk?

— Hayır hocam, İtalya'yı soruyorum.

Gözlerini kapadı, düşündü, sonra:

— Bende bugün bir sersemlik var ama... Tuhaf değil mi, kendimi İstanbul'da zannediyorum...

Hoca kalktı, sendeliyerek yola düzüldü, lâkin bir kaç adım gider gitmez döndü:

— Yahu, dedi, İtalya'nın harbe girip girmediği meselesini ciddî mi soruyorsun?

— Tabiî ciddî soruyorum efendim!

Çarşıda fırıncı Vasil, hocayı dalgın dalgın giderken görünce seslendi:

— Hoca efendi, heç yanıma uğramisin, goresim geldi seni... Bugun zatınız için mahsuslayın guzu furunu yaptım, yanıma uğramayon ki bud terefinden vireyim?

— Vasil be, sormak ayıp olmasın ama, İtalya harbe girdi miydi, yoksa girmedi mi?

Vasil şaşı gözünü hocanın gözlerine dikerek:

— Etalya dediğinniz şu Ulahlar mı?

— Yok Sırplar... Sen de amma eşek şeymişsin!

Hoca baktı ki, Vasil, dünyadan bîhaber ahmağın biri, henüz Ulah kim, İtalyan kim? onları bilmiyor; canı sıkılarak yoluna devam etti, kale kapısına sapan dar bir yola girince karşısına beli silâhlı, kalpaklı, çizmeli bir Çerkes köylüsü çıktı. Selâm vererek Çerkese sordu:

— Baksana hemşehrim, sana bir şey soracağım: Şu Umumî Harbe dahil olan milletleri bana saysana!

Çerkes bıyıklarını bükerek gayet çetrefil bir lisanla başladı:

— Bu surdun meselenin uç türlü cevabı vardır. Ben unları size temam temamıyla soylemek istedim âmmâ, bunun hengi cihetinden başlamak muafiktir, valayı, o yine siz Molla efendimize daha iyi âyân beyândır. Malûmdur ki biz Çekeslerde bir edet vardır ...

— Canım şimdi sizin âdetinizi sormuyorum, sen söyle bana İtalya muharebeye girdi mi?

— Efendum, meharebe için evil emirde, bizim Çekesler kadar...

— A... Ne lâf anlamaz şeysin sen be! Sana Çerkesleri değil, İtalyanları soruyorum, harbe girdiler mi, girmediler mi? Biliyorsan söyle, bilmiyorsan çek arabanı!

— İtelya herbe girmiş ne çıkkar, girmemiş ne çıkkar? Biz dokusan uç meharebesinde, on dokuz kişi ilen Meskofun temam efendim uç, dört miliyunluh bi taburini tarlanmar ettik.

— Haydi oradan sende, budala! Evvelâ üç, dört milyonluk bir tabur olmaz, saniyen dilini eşek arısı soksun, tarlaman değil, o, tarumardır. Ben de adam buldum da yol soruyorum!

Hoca hiddetle yürür, biraz ileride önlerinde odun yüklü eşeklerle üç köylüye rastgelir:

— Selâmün aleyküm. köylü dayılar!

— Aleyküm selâm imam efendi!

— Bende bugün garabete benzer bir hal var mı?

— Halt etmiş onu söyliyen, hokka dört yüz dirhem müslümanlıh ahıyor üzeringden... Kim demiş sana Garebete benziysin... diye...

Hoca bir «fesübhanallah» çekip köylülerden ayrılır, biraz daha yürür, zerzevat pazarının arkasında kümese benziyen küçük, pis bir kahvenin önünde pejmürde kıyafetli birisine rastgelir. Bu adam bir katil meselesinden dolayı orada beş senedir kal'abend bulunuyor, serseri ruhlu, gece gündüz sarhoş ve biraz da mecnun. Şamlı bir Arapdır.

— Esselâmüaleyküm hacı efendi!

— Ve aleykesselâm ya efendîna! Hoş galdi, safa galdi, keyf hatırak, mebsuta inşaallah?

— Hamdolsun, siz de iyisiniz inşaallah! Ne var, ne yok bakalım, ahvali âlemden ne haber?

— Haber mâfiş... Uç gün var es'ay leküm maalkâfirin...

— O kâfirler kimdir?

— Elengiliz, Elfransız, Elrus, Elitalyan...

— Hah, çok şükür ki bir lâf anlayanına rastgeldik. Bari Arapça sorayım:

— Hacı Efendi, yudhil-ûl-harbi İtalyan?

— Lâ yedhal... Emma fî yevmina haza ennelmuharib, elbaklava veşşambaba velrevânî, velbörek...

— Nasıl, nasıl? Herif galiba deli olmalı!... Deli olmalı diyorum ama, bende de bir fevkalâdelik var, yoksa ben mi sapıtıyorum?...

Bu esnada kasabanın biricik meczubu «Ömer» karşı taraftan sökün eder. Ömer o meczuplardandır ki ayağında hamam nalınları ve iç donu gömlekle sırıtarak sabahtan akşama kadar sokaklarda gezer ve bir şey sorulduğu vakit sadece ya «Evet!» der, ya «Hayır!»... Onun ağzından başka hiç bir lâf almak kabil değildir. Hoca Efendi, Ömer'i görünce birdenbire tanıyamaz ve hemen yanına sokularak sorar:

— Arkadaş, sen aklı başında bir adama benziyorsun, söyle bakalım, İtalya harbe girmedi mi?

Ömer kafasını gökyüzüne dikip bir müddet sırıttıktan sonra:

— Hayır!

Der demez, hoca feryadı basar:

— Tevekkeli değil sabahtan beri bende bir acaiplik var. Sapıtmışız da farkında değilim... Demek on beş gündür gelen o ajanslar, gazeteler filân hep hayalden ibaretmiş... İhtimal Umumî Harbin de aslı yok, belki o da benim muhayyelemde vücut bulmuş bir safsatadan ibaret... diye söylene, söylene eve doğru yürür ve işte bu sırada çocuğun biri pencereden «Guguk!» diye bağırır. Hoca durur, acaba bana mı? diye düşünürken çocuk tekrar eder:

— Guguk!

O zaman zavallı adamcağız doğruca polis dairesine gidip komisere «Ben sapıtmışım, beni hastahaneye kaldırın» demek isterken; Komiser gülerek sorar:

— Hoca efendi, şu İtalyanların harbe gireceğini nasıl bildiniz? Aşkolsun!

— Aman sus, o bahsi kapa! Delilik bu, para ile, pulla değil ki...

REFİ CEVAD ULUNAY
(1890-1968)

Ankara valisi Muhittin Paşa'nın oğludur. 1890'da Şam'da doğdu. Galatasaray Sultanisi'ni bitirir bitirmez gazeteciliğe, Tanin, sonra İkdam gazetesinde çalışmaya başladı (1909). Şehrah gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yaptı. Gıdık adlı bir mizah dergisi çıkardı. Karikatür de çizdi. İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı olduğu için, tek karşı parti olan Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na girdi. Pehlivan Kadri'yle birlikte Alemdar gazetesini çıkardı. Babıâli baskını üzerine Alemdar kapatıldı. Mahmut Şevket Paşa'nın bir suikasıtla öldürülmesi üzerine, toplu sürgünlerle birlikte Sinop'a sürüldü; sonra sürgünlüğünü Çorum ve Konya'da geçirdi (1914-1918). 1918 Mütarekesiyle İstanbul'a dönen Refi Cevad yeniden Alemdar'ı çıkarmaya başladı. Bu gazetede İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin (İngilizleri sevenler derneğinin) örgütlenme çalışmalarına geniş yer verdi. Alemdar'ı, iktidarda bulunan Hürriyet ve İtilâf Fırkasının yarı resmî organı durumuna getirdi. Bu gazetede, kurtuluş savaşı için örgütlenmeye karşı yazılar yazdı. Bu yüzden, Zaferden sonra, yüzellilikler denilen listeye sokuldu, yurt dışına sürüldü (1922-1938). 3 yıl Cünye'de, 17 yıl Paris'te, toplam olarak 20 yıl yurt dışında kaldıktan sonra, 1938 de çıkarılan af yasasıyla yurda döndü. Önce Tan, uzun yıllar Yeni Sabah, ölümüne dek de Milliyet gazetelerinde fıkralar yazdı. «Mizah», «Dolmuş», «Akbaba» dergilerinde de yazıları yayınlandı. Günlük olayları yüzeysel ve şakalı eleştirilerle geçiştiren yazılarının çoğu, edebiyat değeri taşımadığından, canlılıkları ancak bir gazete yaşantısı kadar sürüp kısa sürede unutulmuşlardır. Dil özleşmesine karşıydı. Yazılarının genel niteliği tutucu oluşlarıydı. 4 Kasım 1968'de İstanbul'da öldü, Konya'da Üçler Mezarlığına gömüldü.

ÖRNEK:

BİR AV HATIRASI

Kahve, ahşap bir bina. Bütün köy kahvelerinde olduğu gibi orta yere bir saç soba kurulmuş, etrafında üç beş kişi dizilmiş düşünüyorlar, iki müşteri bir masada 66 oynuyorlar.

Kahveci,

— Su kazanı delindi, size çayı ibrikle yaptım, kusura bakmayın, dedi.

Çayı içtik, sobanın başında kaynatmaya başladık. Kahveci,

— Beyim, dedi, hava lodos olursa burada kuş bulamazsınız. Fakat hava karayel eser, hele biraz da kar olursa avın bolluğundan fişenk yetiştiremezsiniz.

— Meselâ ne gibi?

— Ne gibi olacak? Çulluk, ördek, tavşan... Ne istersen var.

— Kocadağı methettiler.

— Orada av vardır ama sarptadır, kanadının sesini işitir, vuramazsın.

— Demek avın ortaya çıkmasını bekleyeceğiz.

— Öyle. Bana sorarsan ben böyle avlardan bir şey anlamam.

— Sen nasıl av seversin?

— Ben ayı avı severim beyim, sen bana gel de seni ayı avına götüreyim, bana İbrahim Dikili derler, kime istersen sor.

— Ayı avı tehlikeli değil mi?

— Tehlikeli olsa da ona göre kazancı var beyim, bir ayı yedi sekiz yüz lira eder.

— O kadar ha?...

— Yaa!... Bir kere iki üç yüz lira derisi eder, yağının kilosu da sekiz liradır. Küçücük kuş vuracağım da ne olacak? Sen benimle gel. Ben sana ayı vurdurayım da gözün av görsün.

— Peki, nasıl vuracağız ayıyı?...

— Beraber, ayının inine ineceğiz, inin dışına silâhlı arkadaşlar pusu kuracaklar.

— Sonra?

— Sen anadan doğma çırçıplak soyunacaksın.

— Ben?

— Evet sen. Eline tabancayı alıp içeri gireceksin.

— Ben?

— Evet sen. Ayı görünce ayak üzeri kalkar. O zaman tabancayı kafasına sıkacaksın...

— Ben?

— Evet sen. Ayı birdenbire ölmez. Tabancayı sıkar sıkmaz, yüzüköyün yere yatacaksın, ayı fırlar o hızla, kendini dışarı atar, dışardakiler yaylım ateş ederler, ayıyı öldürürler, sekizyüz lira cepte.

— Ya öldüremezlerse?

— O zaman ayı geri döner, ine girer, içerideki artık yok demektir.

— İbrahim efendi, sen alay ediyorsun.

— Vallahi alay değil beyim.

— Ayol ben evde çamaşır değiştirirken aynaya bakamıyorum, bu soğukta dağ başında herkesin içinde anadan doğma soyunup ayı inine nasıl gireyim? Ayı beni görürse gülmeden bayılır.

— Ama beyim avcılık böyle olur.

Tam bu esnada kahve sallanmaya başladı. Zelzele oluyordu. Hepimizde renk attı, salâvat getirerek kahveden dışarıya fırladık.

ORHAN SEYFİ ORHON
(1890-1972)

Albay Emin Bey'in oğludur. 1890'da İstanbul'da doğdu. Beylerbeyi'nde Havuzbaşı ilkokulunu (1902), Beylerbeyi Rüştiye'si'ni (1905), Mercan İdadi'sini (1909) bitirdi; 1914'de de Hukuk öğrenimini bitirdi. İstanbul Mebusan Meclisi'nde Kavanin (kanunlar) kaleminde kâtip olarak görev aldı. İstanbul Mebuslar Meclisi'nin kapatılmasından sonra gazetecilik ve öğretmenlik yaptı. 1919'da bacanağı Yusuf Ziya Ortaç'la birlikte Akbaba'yı çıkarmaya başladı. Sonra kendisi Papağan adlı mizah dergisini çıkardı (1924-1927, 239 sayı). Bir zaman da Karagöz gazetesinin başında bulundu. 1923'de yine Yusuf Ziya Ortaç'la birlikte Akbaba'yı kurdular. Bir ara Harp Akademisinde ve İstanbul Erkek Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. Yedinci dönem seçimlerinde CHP'nin Zonguldak milletvekili oldu (1946-1950). 1950 de milletvekili seçilemedi. İstanbul'dan AP milletvekili seçilerek parlamentoya ikinci kez girdi (1965-1969). Birçok gazetelerde, bu arada, CHP'nin Ulus, DP'nin Zafer, AP'nin Son Havadis gazetelerinde fıkra yazdı.

Mizah yazılarını genellikle «Fiske» takmaadıyla yazdı. Beş Hececi'lerden biridir. Mizah yazılarını «Fiske», taşlamalarını «Hicivler», mizah hikâyelerini «Düğün Gecesi» adlı kitaplarda derledi.

23 Ağustos 1972'de öldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

İSMAİL HABİB SEVÜK YAZIYOR:

Türkçülük akımının hecede kazandığı ilk sevimli âhengi yaratanlar içinde ince duygusallığıyla Orhan Seyfi en başta ge-

liyor. Kendisi aruza da tamamen hâkimdi. (...) Aruzu; sedefli, işlemeli, ama yeni ihtiyaçlara cevap vermeyen bir saz gibi kılıfına koyan şair, artık hecenin daha sâde, daha süslü, ama daha cana yakın telleriyle «Gönülden Sesler» vermeye başladı.

— «Edbî Yeniliğimiz» adlı kitabından —

İBRAHİM ALÂETTİN GÖVSA YAZIYOR:

Açık, terkipsiz Türkçeyle ve hece vezniyle yazmak akımının başladığı zamanlarda Ziya Gökalp'in çevresinde toplanan gençler arasında güzel Türkçeyi işleyenlerden ve pek iyi örnek verenlerdendir.

— «Türk Meşhurları» Ansiklopedisinden —

MUSTAFA BAYDAR'LA KONUŞMASI:

— Anadolu için yazdığınız bir şiirde:

«Senelerce sana hasret taşıyan
Bir gönülle kollarına atılsam
Ben de birgün kucağında yaşayan
Bahtiyarlar arasına katılsam.»

diyorsunuz. Bu şiiri ne zaman yazdınız? O zaman Anadolu'ya geçmek çok mu güçtü? Yoksa bir fantezi mi?

— Bu şiiri yazdığım zaman Anadolu'ya çağrılmıştım, gidecektim. O sırada annem ve babam kendilerine yardım etmek vazifemi hatırlatarak istemediler.

— Anadolu'ya kimin tarafından çağrılmıştınız?

— Hamdullah Suphi o sırada Anadolu'ya geçmişti. Oradan gelen Türk Ocağı mensubu arkadaşlarım bana Anadolu'ya gitmemi ihsas ettiler. O zaman Millî Mücadele yeni başlamıştı. Şiir onun hasretidir.

(...)

— Mizah ve hiciv arasındaki ayrımı belirtir misiniz?

— Mizah şakadır, güldürmek, neşelendirmek, esprileriyle hoşa gitmek ister. Hiciv tenkittir. Hataları, kusurları yüze vurarak düzeltmek ister. Hicvin mizahtan farkı, şahsî tarizlerle hakaret ve alay şeklinde kusurları söylemesidir.

— Cemiyette mizah ve hicvin rolü?

— Biri eğlendirici, öbürü ihtilâlci, uyandırıcı, tashih edicidir.

— Mizahta yalnız eğlendirici özellik mi var, uyandırıcı ve tashih edici yön yok mu?

— Olabilir, ama hicvin yaptığı tarizi; tahkiri yapmaz. Hi-

civ kötülemek istediği şeye küfre varıncaya kadar herşeyi mübah görür. Hiciv küfreder, mizah bunu yapmaz. Mizahta bir terbiye, zarafet ve nezahet vardır.

— Edebiyat tarihimizde en büyük mizah ve hiciv otoritesi olarak kimleri tanıyorsunuz?

— Divan Edebiyatındaki hiciv çok şahsî ve çok müstehcendir. Siyasî ve içtimaî bir hedef gütmez. Şair kızdığı adamı döveceğine, öldüreceğine hicveder. Tanzimattan sonra hivic Avrupalı mânasiyle edebiyata giriyor. İlk eser Ziya Paşa'nın «Zafernâme»si... En kuvvetli hiciv şairi Abdülhamidin idaresini şiddetle tenkid eden Eşref'tir. Ondan sonra Servetifünun şairlerinin başında Fikret'in yeni tarzda hicivleri var. Doksanbeşe Doğru, Hân-i Yağma, Bir Lâhza-i Teahhur gibi. Siyasî hiciv olarak bir kitap şeklinde neşredilmiş bundan sonraki eser galiba benim «Hicivler»imdir. Nesir sahasında da Refik Halid'i sayabiliriz.

— Divan Edebiyatında Nef'îden başka mühim heccav tanıyor musunuz?

— Yok gibi. Süruri var; yazdıkları tarih şeklinde bazı kıtalardan ibaret.

— Mustafa Baydar'ın «Edebiyatçılarımız ne diyorlar?» adlı kitabından —

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

Önce bir arkadaş lâzımdı bana, bir iş ve kafa arkadaşı... Kim olabilir diye düşünmedim bile. Gece gündüz beraber olduğum tek adam Orhan Seyfi idi.

(...) Orhan Seyfi, bir mizah gazetesi çıkarmaya hiç hevesli görünmedi. Bir kere yüz lirayı nerden bulacaktık? Sonra gazete imtiyazını, İstanbul'un sokaklara taştığı o başsız günlerde kimden alacaktık? Hele bir üçüncü mesele vardı ki, o hepsinden önemliydi: Bakalım, satılır mıydı, okunur muydu çıkaracağımız gazete?

(...) Seyfi, güzel romanının adamıdır bütün ömrünce: Tatlı, iyimser, çocuk adam...

— «Bizim Yokuş» adlı kitabından —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

Birinci Dünya Savaşı yıllarında yazdığı aruz şiirleriyle tanınınca Ziya Gökalp'in çevresine çağrılır. İktidar hükümeti hem Türkçülük akımına uygun eserler yazacak, hem ısmarlama yurt-

severlik edebiyatına koşulacak genç yetenekler aramaktadır. Gökalp'in hece ölçüsü ve sade dil görüşüne, İttihat ve Terakki'nin savaş edebiyatına yürekten katıldıkları oranda da desteklemeyeceklerdir. Dergi yayınının kazançlı bir iş olduğunu, paradan başka bazı çıkarlar daha sağladığım en önce görenlerden biri Orhan Seyfi'dir. (...) Her dönemde egemen güçlerin yönünde kalem kullanarak hep ayakta kalmanın yollarını bulan bir yöntem uygular.

— **«Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından** —

ÖRNEK:

HORTLAK

Hüseyin Necmi on senelik ayrılıktan sonra evinin kapısını çalarken yüreği heyecandan titriyordu.

— Kimbilir zavallı anneciğim beni görünce nasıl sevinecek, diyordu. On senedir döktüğü gözyaşlarının acısını bir dakikada unutacak.

Daha şimdiden anasının kollarını boynunda hissediyordu.

Ayşe Hanım bir tek evlâdı olan Hüseyin Necmi'ye çok düşkündü. Oğlunun şehit haberini aldığı zaman öyle saçını başını yolmuştu ki...

Komşuları,

— Artık Ayşe yaşamaz! diyorlardı.

Bir hafta içinde belki yirmi yaş ihtiyarlamıştı. Saçları bembeyaz kesilmişti. Fakat dert veren Allah tesellisini de veriyor. Yavaş yavaş yüreğinde kanayan yara kapandı. Birgün geldi ki «Şehit anası» diye etrafından gördüğü hürmetten bir haz bile duymaya başladı. Merasim günlerinde memleketin vatanseverleri onu toplantı yerine getiriyorlar, ona biriki söz söyletiyorlardı. Bu sözler halkı o kadar heyecana getiriyordu ki, ne istense hemen yaptırılıyordu. Şehit anasının himmetiyle, memlekete yol, mektep, hastane yaptırıldı. Şehit anası adeta bir vatan timsali oldu. Ona hürmet etmek herkese borç bilindi.

Seçim günlerinde şehit anası belediye dairesine gidiyordu. Onun «İyidir, namusludur!» dediğine hiç kimse itiraz edemiyor, gözü kapalı rey veriyordu. Seçimden sonra belediye başkanından kaymakama kadar herkes gelip elini öpüyordu.

Hüseyin Necmi kapıyı çaldı. Tanımadığı bir adam açtı.

— Ayşe hanım burada oturmuyor mu?

— Hangi Ayşe Hanım?

— Hani şu oğlu şehit olan... Hüseyin Necmi'nin annesi...

— Şehit anası mı?

— Evet.

— O burda oturmaz. Hükümet konağının yanında, belediyenin aldığı evde oturur.

— Belediye ona ev mi aldı?

— Ona almayıp da kime alacak? Şehit anası bu... Aslan gibi oğlunu kurban verdi.

Hüseyin Necmi'nin bile hafifçe koltukları kabardı.

«Zavallı anneciğim, on yıldır matemimi tutuyor demek, aman çabuk gideyim...»

Yolda karısıyla oğlunu düşünmeğe başladı. Nâhide ile öyle sevişiyorlardı ki on sene önce ayrılırken genç kadının kollarını güçlükle boynundan çözebilmişti. Sıcak gözyaşları sağnağa tutulmuş bir yolcu gibi üstünü başını ıslatmıştı. Genç kadın kocasının ölüm haberini duyduğu zaman daha az ağlamadı. Vakıa bu göz yaşlarının içinde kendi talihine de dökülen damlalar vardı. 25 yaşında dul kalmak bir kadın için ne acıdır. Nahide kaynanasına bir ana gibi sarıldı. Evlenmedi. Çocuğuyla teselli bulmaya çalıştı. Nihayet birkaç ay evvel bu şerefli aileye sıhriyet peyda etmek isteyen memleketin eşrafından Buğdayzade İbrahim Bey'le nişanlandı. Yeni kocası eskisine nispetle hem daha zengin, hem daha yakışıklı bir adamdı. Ayşe Hanım gelinini, kızı yerine koymuştu. İbrahim Bey onlara içgüveysi girecek, evlerinin düzeni hiç bozulmayacaktı.

Hüseyin Necmi içini çekerek,

— Zavallı karıcığım, beni görünce kimbilir nasıl şaşıracak, boynuma atılacak? diye düşünüyordu.

Oğlu Ferid'e gelince, o haylaz çıkmıştı. Baba tazyiki ortadan kalkınca okumadı. Çapkınlığa başladı. Büyük anasından boyuna para çekip kızlara yediriyordu. Bir sene evvel sinni rüşte girdiği için babasından kalan mirası eline geçirmişti. Şimdi bunları yemekle meşguldü.

Hüseyin Necmi kapıyı çaldı. İhtiyar bir kadın açtı.

— Ayşe Hanım burada mı?

— Evet!

— Nahide?

— O da burada!

— Oğlu Ferit?

— Hepsi burada, yemek yiyorlar. Ben birdenbire karşılarına çıkmak istiyorum.

— Siz kimsiniz?

— Ayşe Hanımın oğlu...

— Hangi oğlu?

— Sen hele dur. Şimdi anlarsın...

Birdenbire odadan içeri girdi.

— Anne beni tanıdın mı?

Diye bağırdı. Hepsinin lokmaları ağzında kalmıştı.

Ayşe Hanım,

— A, a, a...

Diyebildi. Nahide,

— Aman, aman... O...

Diye söylendi. Ferit:

— Vay canına, babam!

Diye mırıldandı... Ayşe Hanım kendini topladı:

— Sen kimsin ayol? Paldır küldür içeri girdin?

— Beni tanımadın mı anneciğim, oğlunum!

— Benim oğlum vatan uğruna şehit düştü, şimdi kemikleri bile kalmadı.

— Hayır, yanılıyorsun. Ben şehit olmadım. Yaralandım. Arkadaşlarım öldü sanmışlar... On sene Sibirya'da kaldım. Hastanede yattım. Bir türlü kendime gelemiyordum. Nihayet iyi oldum işte... Gel anneciğim. boynuna sarılayım...

— Dur, üstüme gelme bağırırım...

— Canım anneciğim, beni tanımıyor musun? O kadar çok mu değiştim?

Ayşe Hanım ciddi bir tavır aldı:

— Oğlum olduğunu ne ile isbat edebilirsin bakayım? Yanında nüfus kâğıdın, askerlik vesikan falan var mı?

— Ne vesikası anne, ben Rusya'dan ihtilâlden kaçtım. Zorla canımı kurtardım.

Ayşe Hanım gelinine döndü:

— Bu adam Hüseyin Necmi'ye benziyor mu kızım, söyle!

— Hayır, ben hiç benzetemedim.

— Karıcığım, sen de mi kocanı tanımıyorsun?

— Rica ederim, evli bir kadına böyle şeyler söyleme... Kocam duyarsa fena olur.

Hüseyin Necmi deli gibi olmuştu:

— Ferit, söylesene baban değil miyim?

Ferit, dudaklarını havluya silerek sofradan kalktı:

— Benim böyle şeylere aklım ermez. Babam mısın, değil misin. Elbette büyükannemle annem daha iyi bilir!

Dedi ve yavaşçacık sıvıştı. Hüseyin Necmi kendini toplamıştı. Yorgun argın bir sandalyenin üstüne oturdu.

Annesine,

— Ya... Demek ki senin oğlun değilim ...

Ayşe Hanım, karşısındakinin ağzını kapatmak ister gibi elini uzatarak ağlamaya başladı:

— Açma... Açma. Evlâdımı hatırlattın... Hu, Hu... Hu...

Hüseyin Necmi karısına döndü:

— Senin de kocan değilim!

Nahide gözlerini sildi:

— Sus... Sus... Kocacığımı aklıma getirdin... Hu... Hu... Hu...

Ayağa kalktı:

— Hakkınız var, Hüseyin Necmi on sene evvel ölmüştü. Tekrar yaşamaya hakkı yok... Olsa olsa hortlayabilir... dedi. Başka bir şey söylemedi. Odadan çıktı.

Bir mezar kaçkını gibi kendi kendinden korka korka yürürken:

— Vay canına, diyordu, demek ki hortlak diye o kadar korktuğu muz buymuş. Meğer ben hortlakmışım da haberim yok...

MAHMUT YESARİ
(1895-1945)

Mahmut Esat Yesari, ünlü hattat Yesarizade Mustafa İzzet Efendi'nin torunu, albay Fahrettin Bey'in oğludur. 5 Mayıs 1895 de İstanbul'da doğdu. Burhan-ı Terakki iptidai mektebinde (ilkokulunda) okudu. Sonra İstanbul Sultanisinde (lisesinde) öğrenciyken, daha onaltı yaşında, Gıdık adlı mizah dergisine «A. Esat» imzasıyla karikatürler yaptı (1326 «1910», sayı 16, 17). Lise öğrenciliği sırasında, resim yapma yeteneği görüldüğünden, resim öğrenimi için hükûmet Mahmut Yesari'yi Avrupa'ya göndereceği sırada Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine Sanayi-i Nefise Mektebi'ne (Güzel Sanatlar Akademisi'ne) girdi (1914), ama okulu bitirmeden askere alındı, yedek subay olarak Çanakkale savaşına katıldı. Savaş bitince İstanbul'a döndü, basın uğraşına girdi. Diken adlı mizah dergisine karikatürler yaptı. Karikatürcülükten oyun yazarlığına geçti. İlk romanı «Bir Namus Meselesi» Reşat Nuri'yle birlikte çıkardığı Kelebek adlı mizah dergisinde tefrika edildi (1923-1924). İlk yazılarında Yesarizâde Mahmut Esat adını kullandı. Yaşamını salt kalemiyle kazandı. 30 yılı aşkın çileli bir yazarlık yaşamından sonra Yakacık sanatoryumunda, 16 Ağustos 1945'de veremden öldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

(...) Nedim, bir sanat dergisiydi. Halit Fahri Ozansoy'du çıkaran. Birgün bu tek odalı idare evinde, kime baktığı belli olmayan bir genç adam gördüm. Biraz yağlı, biraz yorgun yüzünde, bebekleri sağa, sola kaymış iki göz kıpırdıyordu. Siyah, parlak saçları alnına düşüktü. Sesi hımhımdı biraz. Bu, adı henüz

bellekte kalacak kadar duyulmamış olan bir yazarımızdı: Mahmut Yesari...

Uzun yıllar içim ısınmadı ona. Sevemeyeceğiniz kadar çirkindi. Bu çirkinliğin ençok kendisini ürküttüğünü, sonradan anladım.

Birgün, iş hayatı, ikimizi Akbaba'da karşı karşıya getirdi. Masasının üstüne nerdeyse kapanır, yağlı saçlarından bir perçem alnında, sigarası dudağına yapışmış, çalışırdı. Çok vergili kalemi vardı: Hikâye, fıkra, skeç, roman, her çeşit yazı gelirdi elinden.

Aylar geçtikçe onu tanımaya başladım: Hindistan cevizi gibi, bu esmer kabuğun içinde, duygu bembeyaz bir süttü!

Az zamanda çok eser verdi: Şehir Tiyatrosu sahnesinden kitapçı raflarına kadar... Akbaba'nın ciltleri de bu aradadır.

(...) Bir gece kafalar dumanlı, topluca Gardenbar'a gitmek istedik. Mahmut Yesari, o sessiz, o uysal insan birden tersleşti. Yüzü, sesi, gözleri çirkin değil, korkunçtu sanki...

— Ben gitmem, diyordu, gitmem ben!

Biz zorladıkça o dayatıyor, biz yalvardıkça o çetinleşiyordu... Ama neden... Ama niçin? Ama? Devam ettirmeden, başını, sarhoşla deli karışık bir öfkeyle saçlarını silkeleyerek önümüze eğdi:

— Ben bu kafayla o ışıklı yere nasıl giderim?... O genç insanlar, o güzel kadınlar arasında nasıl otururum? Ha? Nasıl? Nasıl?...

Başında korkunçç, vahşi bir et beni vardı. Bu, el büyüklüğünde, mor, tüylü ben, onun kafatasına tırnaklarını geçirmiş bir canavar pençesiydi!

Meze artıkları, kadeh artıklarıyla dolu masaya kapandı, içkinin cömert müsaadesi içinde rahat rahat ağladı o gece...

Bir kere Mahmut'a darıldım. Bu, bir iş dargınlığıydı: Akbaba'da başladığı bir romanı yarıda bırakmış, kayboluvermişti. Neredeydi? Nerde oturuyordu, bilmiyordum. Bütün dostlarına sorduk, bütün meyhaneleri arattık, yok.

Çaresiz, iki sayı, konusunu bilmediğim romana ben devam ettim. Derken, çıkageldi: Âşık olmuş! Güzel bir kadındı bu: Rengi güzel, çizgisi güzel bir genç kadın. Kendikendine öyle gülüyordu ki, ağlasa bu kadar acı olmaz!

Sonra?... Evlendiler ve... ayrıldılar.

Artık gündüzleri de içiyordu: Cebinde küçük bir konyak şişesi vardı her zaman.

Hep uysal, hep tatlı sarhoştu. Arasıra ölçüyü kaçırınca, gücünü aşan bir öfkeyle,

— Bu surata bu kalp yakışır mı? diye boğula boğua, hıçkıra hıçkıra gülerdi.

(...) İyi insan, tok gözlü insandı. Yazı alışverişinde aldatılmayı severdi nerdeyse: Anlatıp gülmek ve biraz da öc almak için!

Hastalığında en acı sözü Reşat Nuri'ye söylemiş:

— Boşuna, demiş, öbür dünyada da rahat yoktur bana... Bu suratla adamı cennete de sokmazlar!

— «Portreler» adlı kitabından —

HALİT FAHRİ OZANSOY YAZIYOR:

1923'te ben, Kızıltoprak'ta, Kördere'de, Mahmut Yesari Kadıköy'de, Bahariye'de oturuyorduk. Mahmutun hayatta en mutlu, en rahat yılları. Baba sağ. Evde dadı var, hizmetçi var. O tarihlerde gönül sıkıntısı bile yok. Hikâye yazıyor, roman yazıyor ve piyes yazıyor.

— «Edebiyatçılar Çevremde» adlı kitabından —

CEVDET KUDRET YAZIYOR:

Mahmut Yesari, konularını günlük yaşayıştan alan realist bir halk romancısıdır. Roman yazarlarının gözlemlerden yararlanması gerektiği kanısındadır.

(...) Mahmut Yesari, bütün eserlerinde vakaya önem vermiş, zaman zaman duygusallığa kaçmış, kimi eserlerinde yer yer toplum sorunlarına da değinmiştir.

— «Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman» adlı kitabından —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

50 yaşında ve bütün emeğine, çabasına karşın «kendisi için hiçbir zafer kazanmadan» ölen Mahmut Yesari, edebiyatımızın belki de en talihsiz kişisidir. Belki de değil, kendisi de edebiyata özenen oğlu Afif Yesari tarafından olsun eseri izlenmediği, derlenmediği, yerli kitaplara bunca ilgi gösterilen dönemlerde hiç olmazsa en değerlilerinin yeniden basılmasına en küçük bir yardım yapılmadığı için muhakkak ki en bahtsız edebiyat kaderi onunkidir.

(...) Sermaye desteğinden yoksun olarak bir yayın organına sahip olma dileği, yakın siyasî ilişkileri bilmeyen doğrusözlü-

lüğü yüzünden çabucak engellenmiş (Kelebek), onu başka kapıların sömürülen emekçisi durumuna düşürmüştür. Otuz yılı aşkın bir yazarlık yaşamından sonra Yakacık Sanatoryumunda ölen bu edebiyat çalışkanı, bir ara mason derneğine girip çıkmasıyla da damgalanarak, büsbütün bırakılmış köşesinde yapayalnızdır. (...) Dilini bulmuş; konularını, sorunlarını iyi koymuş bir romancılık, yazık ki, piyasanın acele istekleri karşısında kıvamına gelmeden ortaya çıktığı için yeterince olgun düzeye erişememiştir. Bu, bizim erken yetişmiş profesyonel edebiyat kuşağımız için yakınacağımız başlıca konulardan biri olmalıdır. Mahmut Yesari, eğer edebiyat çevrelerinin dostluk ilgileriyle desteklense, eserlerini basacak bir yakın yayınevi bulsaydı durum muhakkak ki başka olurdu. Ne var ki zamanı geçmiş gerçekleri artık kimse yaşatamaz; buna güç yetmez. Çünkü edebiyatımızın gelişimi, geçmişte kalmış hakkı bilinmemiş değerleri, yeniden yaşatmaya elverişli değildir.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı« adlı kitabından —

ÖRNEK:

KOVALAYAN ALACAKLI

1928 yılının ilkbaharı... Ankara'dayım...

Harf değişikliği oldu; matbaalar bütçelerini kıstılar, daralttılar ve ben açıkta kaldım.

Oluk gibi akan muslukların, hem de hepsinin birden, kesilivermesi, beni şapa oturtturmuştu.

Estiği kadar tozar! derler. Parayı geldiği gibi yediğim için, elde yok, avuçta yok «Cep delik, yok metelik; kese bakırdan hâli» Bâbıâli kaldırımlarına düştük.

Geçici bir tatil değil ki borç harç oturup yasak savalım. İki el bir baş için, dedim, kolları sıvadım. Sağa baş vurdum, olmadı! Sola baş vurdum, nafile!

O sırada «Dil Encümeni» kurulmuş, bana da Larousse tercümesi için «fiş»ler gönderiyorlar. Fişlerin posta ile gönderilmesi, vakit, zaman işi...

Ankara'ya gidip, dostlara bir görünmeli. Gözden ırak olan gönülden de ırak olur, derler. Ötede beride takıntıda kalmış bölük pörçük alacakları topladım: Ankara yolunu tuttum.

Evvelâ Dil Encümeninde, bana, bir oda verdiler. Kışı orada geçirdim. Fakat bahar gelince, orası beni sıktı. Bir otele taşındım.

Bundan şunu anlayabiliriz: Para kazanmağa, yani tüylenmeğe başladım. Bir yandan «fiş»lere çalışıyor, bir yandan da, «Cumhuriyet»e «Bağrı Yanık Ömer»i yetiştiriyordum.

Lâkin asıl «Bağrı Yanık» bendim. Çanakkale Harbi yadigârı malaryam, beni sık sık yoklamağa başlamıştı. Sıtma nöbetleri içinde üşüye ürpere, yana terleye, çalışmak çok zor, çok çetin bir işti.

Ne yaparsınız, başa gelen çekilir. Ve hakikaten çekiliyor da...

Hesaplarımı az çok düzeltir gibi olmuştum. «Encümen»den almadığım zamanlar, gazete imdadıma yetişiyor, böylece birbirini koruyup gidiyordu.

«Fiş»lerden, yüz küsur lira alacağım birikmişti. Elimdeki para tükenmek üzere iken Encümen kâtibine sordum:

— Bordroları yaptık, Divanı Muhasebata vereceğiz.

Dedi, yüreğime sular serpildi.

Fakat aradan bir hafta geçti, bordrolardan ses, sada yok. Tekrar kâtibi gördüm:

Yaslı yaslı başını salladı:

— Divanı Muhasebat, bordrolarda bazı noksanlar görmüş, iade etti, yeniden çıkarıyoruz.

Ne denir? Boynumu büktüm:

— Allah Razı olsun; dedim.

Artık siz bunu ne mânâya çekerseniz, çekiniz. Vebali boynunuza!

«Cumhuriyet»e baş vurmaktan başka çare yok... Benim zavallı arkadaşım merhum M. Agâh, Cumhuriyetin mesul müdürü. Ona bir telgraf çektim, para istedim. Ayrıca da o zaman tahrir müdürü olan Kemal Salih'e bir mektup yazdım.

Agâh'ın, benim için canla başla çalışacağına eminim. Eh, Kemal Salih de beni korur. Artık, fazla endişeye mahal yok.

Aradan iki gün geçti, üç gün geçti, bir hafta oldu. Cevap yok. Aldı mı beni bir düşünme!

Otele borcum kırk lirayı geçmiş... Otelcinin, kâtibin yüzlerini görmeyeyim diye, gün ağarırken sokağa fırlıyor ve gece yarılarından sonra dönüyorum.

Para olsun, mesele yok... İstediğin yere gider, oturur, gezer, tozarsın. Fakat meteliksiz, ne yaparsın?

Git, «Hâkimiyeti Milliyye»nin tahrir odasında pinekle... Oradan çık, «Havacılık ve Spor Mecmuası»na uğra...

«Türk Yurdu»na «Havacılık ve Spor»a «Gürbüz Türk Çocuğu»na yazı yetiştiriyorum amma, bunlar çerez kabilinden... Öyle toplu borç ödeyecek vaziyette değilim.

Bir sabah, otelcinin, sofada birine çıkıştığını duydum. Otelde yatan bir kadından hesabını istiyor... Hem de çıkışarak!

Bana o ana kadar ne kaşla gözle, ne surat eder, ne de sözle, küçük bir imada bulunmadılar amma, alınganlık fena!

Kararı verdim. Beklediğim paraları alıncaya kadar otele uğramıyacaktım.

Öğle vakti otel tenhaydı, yanıma lâzım olan bir iki kitapla defterlerimi aldım, otelden sıvıştım.

Devlet Demiryolları Ankara'ya yeni taşınmıştı. İstasyonda bilmem ne kısmının cer müfettişliğinde kısım âmiri bir arkadaşım vardı: Kadıköylü Necmettin...

Necmettin, diyebilirim ki dünyanın en şen hovarda insanlarından biridir. Cin gibi zeki, tam uçarı bir İstanbul çocuğu!...

Onun istasyonda bir odası var. Fakat ne oda!

Bırakın, bu fâsılları ayrı yazayım, çok uzun sürer. Necmi, benim

gidişime sevindi. Ben otel sıkıntısından kurtulduğum için ferahlamıştım. Parasızlık umurumuzda değil, basıyorduk kahkahaları...

Necmi aylık aldı... Fakat ah bu Necmi'nin aylık alışları! Ay içinde, aylığını yediği için aylığı aldığı gün, alacaklılara dağıtır ve elinde yüz küsur liradan ancak yedi buçuk, sekiz buçuk lira kalır.

Necmi paralanınca elleri pantalonunun ceplerinde bir horozlandı:

— Cuma günü, Marmara Çiftliğine gidelim.

Böyle tekliflere, ne zaman; hayır demişim ki ona diyeceğim.

Cuma günü oldu... Bizde sabahtan bir faaliyet... Sıkı perdah sinek kaydı bir tıraş... Pantolonlar ütülendi... kravatlar ütülendi... İskarpinler boyandı... Biz, kıl pranga kızıl çengi...

Necmi, iki pencere arasındaki duvara asılı, ayna kırığına bakarak saçlarını tararken kendi aksine gülümsüyor:

«Beyler, para yemeğe çıkıyorlar.»

Ağır ağır istasyona yürüdük. İstasyon lokantasında yemeklerimizi yedik ve nihayet trene atladık.

Öyle neşeliyiz, öyle neşeliyiz ki... Trendekilerin kılıklarına, kıyafetlerine bakıyor, gülüyorduk. Ağaçlara bakıyor, gülüyorduk...

Tren durdu, biz, yine güle konuşa indik ve çiftliğin iki yanı ağaç fidanlarıyla süslü yolundan yürümeğe başladık. Güneşli hava... Taze yeşillik, büsbütün içimizi açmış, neşemiz artmıştı.

Marmara havuzunun kenarına kadar geldik. Bir iskemle çekip oturacaktım.

Karşımda, ileride, bir hayal belirdi: Benim otel sahibi.

Size, otel sahibini anlatayım. Uzun boylu, kır sakallı eski bir Bektaşi babası.

O da, beni gördü galiba. Durmağa gelmez, Necmi'nin eteğinden çektim:

O, şaşkın şaşkın bakıyor.

— Ne var?

— Yürü, sonra anlatırım.

Biz sıkı yürüyüşle yokuş aşağı iniyoruz. Necmi soluk soluğa soruyor?

— Ne var?

— Bizim otelci burada...

Baktım onun da yüzü değişti:

— Eyvahlar olsun...

Yokuşun ortasında durduk, sola saptık. Biraz dinlenir olmuştuk, tekrar yola çıktık.

Çıktık, çıkmadık, otelci karşımızda değil mi?

Kaçtığımızı, güya belli etmeden, ters geri döndük. Akasyaların,

aylandozların arasından tekrar yukarı çıktık. Bu sefer, havuzun kenarındaki mızıka yerini seyrederek durduk.

Biraz nefes almıştık. Necmi, kolumu dürttü; dişleri arasından kısık kısık:

— Otelci, dedi.

Artık anlaşılmıştı. Bir hafta, on gündür görünmeyişimden otelci kuşkulanmış ve bana rastlayınca peşimi kovalamağa başlamıştı.

Otelcinin, hemen adım başında karşımıza çıkışı başka türlü tefsir edilemezdi.

Mızıka yerinin kenarından, etrafta dolaşan halkın arasına karıştık, tekrar aşağıya süzüldük. Aşağıda çağlıyanlı küçük köşke girdik, çıkarken, bir de ne bakalım, otelci karşımızda değil mi?

Artık, bütün neşemiz kaçmıştı. Tekrar köşke girdik ve öbür kapıdan yukarıya tırmandık.

Kan ter içinde kalmıştık, nefeslerimiz kesilmişti.

Necmi, canı sıkılarak yüzünü buruşturdu:

— Otobüslerden birine atlayıp gidelim.

Otobüslerin olduğu yere gittik, tam binecektik. Necmi, kolumu dürttü:

— Otelci!

Eyvah! Bu daha felâketti. Otobüsün içinden kaçamazdık da. İkimizin de aklından aynı şey geçmiş gibi istasyona doğru koşar adımla iniyorduk.

İstasyonda, biraz alargada durarak bekliyorduk. Saatlerden sonra tren geldi, bizi aldı.

O kadar yorulmuştuk ki, otelci tekrar karşımıza dikilse, kaçacak halde değildik.

Odaya, bitkin bir vaziyette düştük, karyolalarımıza serildik!

Birkaç gün sonra, Dil Encümenine gitmek için odadan çıktım. Ankara Palasın önünden ağır ağır çıkıyorum.

— Merhaba Mahmut Bey! Nerelerdesiniz?

Sesi tanır gibi oldum ama, hayra yormadım; başımı kaldırdım, baktım. Bizim otelin kâtibi!

Kaçmak imkânı da yok...

Kekeledim:

— Eskişehirdeydim. Bir işim vardı.

Kâtibe dikkat ediyorum, canı sıkılmış bir hal göremiyorum. Çün-

kü patronların endişelerinin, zararlarının kuvvetlerini ve derecelerini adamlarının suratlarında görmeğe ve okumağa çok alışığımdır.

Kâtip gülüyor:

— Siz, gittiniz, akşam üstüydü. Galiba. Postacı geldi, namınıza 100 liralık bir havale getirdi! Hattâ, bizim bey de sizi Marmara çiftliğinde görmüş, peşinizden koşmuş, söylemek istemiş. Fakat siz, arkadaşınızla, pek telâşlı imişsiniz!

Kâtip, daha kurnaz gülüyordu:

— Bizim Bey, eski kurtlardandır. Galiba bir kadın peşindeydiler; fazla ısrar edemedim, dedi.

F. CELÂLETTİN

Eski dışişleri memurlarından Ahmet Celâlettin Bey'in oğludur. 20 Mayıs 1895'de İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini, İstanbul'da, Koska'da Dar-ül-edeb'te yaptı. Mercan İdadisi'ni bitirdikten sonra (1912), Tıp Fakültesi'ne girdi. 1918'de hekim oldu. Üsküdar'da Toptaşı Tımarhanesi'nde (Akıl ve sinir hastalıkları hastanesinde) uzmanlığını elde etti. Aynı hastanede, sonra da Bakırköy Hastanesi'nde klinik şefi olarak çalıştı. 1924'de evlendi, bir kızı vardır. Manisa Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne başhekim oldu. Daha sonra, başhekimliğini yaptığı Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde görevinden, yaş sınırlandırması nedeniyle, 65 yaşındayken emekliye ayrıldı (1960). Öz adı Fahri Celâl Göktulga'dır; hikâyelerinde F. Celâlettin adını kullanır.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

CEVDET KUDRET YAZIYOR:

(...) yazar, Birinci Dünya Savaşı yıllarında bu yolda çalışmaya başlamış, Mütareke döneminde «Şair», «Nedim», «Ümit», «Dördüncü Kitap» vb. edebiyat dergileriyle «Âyine» vb. gibi mizah dergilerinde yayımladığı hikâyelerle sanat çevrelerine kendini tanıtmıştır.

(...) Hikâyelerinin konularını hayattan almakla birlikte, genele değil, özele doğru yönelmiş; günlük hayatta sıksık görülen olay ve kişiler yerine, çoklukla seyrek rastlanan özel durumları ve tipleri seçmiş; böylece okurda çarpıcı, şaşırtıcı bir etki uyandırmak istemiştir; buarada mesleği olan sinir doktorluğunun olanaklarından da yararlanarak, dengesi hafiften bozuk kişilerin ruhsal durumları üzerinde de durmuştur.

Hikâyelerinin bir başka özelliği de, kenar mahalle insanlarının günlük yaşayışı, bugün için artık tarihe karışmış yada kıyıda köşede kalmış eski (...) zaman insanları (...) üzerinde durulmuş olmasıdır. (...) Cumhuriyet döneminde yazdığı hikâyelerinde bile, çoklukla, yürüyen bir hayatın değil, geçmiş, artık birer anı olmuş hayatın insanlarını, olaylarını, dekorlarını vermiştir.

(...) Hüseyin Rahmi ve Ömer Seyfettin'le gelen, hele Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerinde mizah dergilerinin çoğalması üzerine o dönem hikâyecilerinin çoğunda (Ercüment Ekrem, Osman Cemal, Reşat Nuri vb.) âdeta bir gelenek halini alan mizah havası ve çeşnisi içinde, hiç değilse bıyık altından gülerek anlatılması çığırı, F. Celâlettin'le en başarılı temsilcilerinden birini kazanmıştır.

(...) Hikâyelerini zaman zaman bir sürprizle bitirir, bu umulmadık sonuçları da bir mizah öğesi olarak kullanır. (...) Meşrutiyet dönemi sanatçılarının İstanbul dışındaki hayata yönelme eğilimine de yabancı kalmamış, konularını köy ve kasaba hayatından seçtiği hikâyeler de yazmıştır.

— «Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman» adlı kitabından —

BEHÇET NECATİGİL YAZIYOR:

Kahramanlarını çokluk kıyıda köşede göze çarpmadan yaşayan yarı anormal, ama zararsız insanlardan seçen F. Celâlettin, onların dünyalarını; zaaflarını tatlı bir abartma ve mizahla ışığa çıkarmaktan hoşlanır. Gerilerde kalmış bir dekor ve atmosfer, anılarda gömülü eski dönem insanları, tipleri bulunur; mesleğinden gelme bir dikkat ve kolaylıkla, hareketli bir konuşma dili ve usta bir anlatışla onların küçük dünyalarını canlandırır.

— «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü»nden —

YAŞAR NABİ NAYIR YAZIYOR:

Çok güçlü bir başlangıçla yola çıkan F. Celâlettin, edebiyat alanında gereğince verimli olamadı; pek ağır olan meslekî yükünün altında ezilerek sanat çalışmalarına yeterince emek veremedi. (...) Anlatımı çok akıcı olmakla birlikte ne yazık ki yeterince özenli değildir.

— «Türk Hikâye Antolojisi - Varlık; 1967»den —

ŞÜKRAN KURDAKUL YAZIYOR

Çağdaş anlamda gerçekçilik anlayışına bağlı bulunmayan yazarın, yeni edebiyat akımlarının getirdiği gelişmelerin dışında kalışı, eserlerine yeni dönüşümler kazandırma olanağı vermemiştir.

— «Şairler ve Yazarlar Sözlüğü» - Bilgi Yayınevi, 1971»den —

TAHİR ALANGU YAZIYOR:

Adliye koridorlarındaki kalabalığın arasından seçilmiş tipler ve olaylar, mizah dergilerinin isteklerine uyarak (mizahi-fantezi) kurulmuş hikâyeler, taşra yaşayışından çıkarılmış acıklı sonuçlu magazin hikâyeleri. Bunlar Ömer Seyfettin, Reşat Nuri, Hakkı Süha gibi yazarların ardından iyice yerleşen Maupassant'-vari, sağlam konulu, heyecan verici olaylarla yüklü. alışılmış, okuru hazır bir hikâye anlayışının izleyicisi olan eserlerdi.

(...) İlk başarılı hikâyelerinden sonra, konularını, tiplerini tekrara doğru giden bir dar çevre yazarı haline geldi. Bunda birçoklarında olduğu gibi pek erken başarıya ulaşmasının büyük etkisi olduğu söylenebilir.

(...) F. Celâlettin de bizdeki bütün pitoresk âşıkı, yerli renk gerçekçilerinde olduğu gibi (Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim. Sermet Muhtar, A. Şinasi Hisar) yaşayışın içindeki insanî oluştan çok, göze hoş gelen alaçalı manzaralara düşkün olmuş, devirleri aşacak özelliklere inememiştir. Bu konuda anlattıkları ne kadar hoş olursa olsun, o yaşayışı bilmeyenler için unutulmaya mahkûm, antika güzellikte hikâyelerdir.

(...) Yeni yetişen hikâyecileri beğenmeye gönlü birtürlü razı olmuyor. Bunların içinde ancak kendi hikâye anlayışına en yakın olanlara, mizaha kaçanlara, dilde de gelenekçi olanlara biraz tahammül gösterebiliyor. (Haldun Taner gibi).

— «Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman» kitabından —

ÖRNEK:

ÇEVİR HERİFİ GERİ

O zamanlar muayenehanelerimiz yoktu da eczanelerde oturur, hasta beklerdik. Eczacı işinin ehli, bir eski kurttu. Beş altı hekimi, hiç birini darıltmadan, öyle, yollu yolunca idare ederdi. Sıra, edeb, erkân bilirdi.

Bir sabah yine eczanede oturuyorduk ki, bana seslendi:

— «Doktor Bey, Ahmetlerde bir kadın doğuramıyor, zatınız teşrif buyurun, 10 kâğıt verecekler...» dedi.

Çantama davrandım. Forseps, klordetil, pamuk paketlerini, neşterimi, makaslarımı, bir daha gözden geçirdim.

Yanımda eli kırbaçlı bir keleş oğlancağız peyda oldu.

— «Neyle gideceğiz oğlum?» dedim.

Çenesinin ucuyla işaret etti ki vasıta dışardadır. Kapının yan tarafında bir yaylı araba duruyordu. Oğlan yerine sıçradı, ben içeriye uzandım.

İkindiye doğru uyanmışım. Amma da uyku...

Bozuk yollarda tekerlekler hep aynı gıcırtıyı çıkarırsa uykunun ucu bucağı olmuyor. Karnım acıkmış...

Arabacıya dedim ki:

— «Yiyeceğin var mı oğlum? Ben tedariksiz çıkmışım...»

Kel Oğlan, kuşağının içinden yufkaya sarılmış, soğanı bol, kıymalı bir azık çıkardı. Koparıp verdi. Hava kışa yakındı. Arabanın dışında sicim gibi bir yağmur yolları vıcık vıcık ediyordu. İki taş döven hayvan yokuşları güç çıkıyordu. Yollar gitgide dağlara doğru yükseliyordu. Belliydi ki gittiğimiz yer bir dağ köyü idi.

Arabacı ile lâkırdı, içime basan sıkıntıları unutturdu:

— «Daha ne kadar gideceğiz?» dedim.

— «Eh biraz daha» dedi.

Anladım ki gece yarısını bulacağız. Neden derseniz, onların «biraz daha»sı en aşağı altı saattir.

— «Gelin kaç saattir doğuramıyor?» dedim.

— «Eh iki gündür sancılı...» dedi.

Lâkırdı yine bitti...

— «Gelin senin neyindir?» demek aklıma geldi.

— «Ağamın karısı...» dedi.

Bir saat daha gittik... Bir uçurumun kenarından geçiyorduk ki önümüze, koca bir kazan büyüklüğünde bir taş yuvarlandı. Hayvanların önünden aşağı doğru yuvarlanırken arkadaşım kırbacının ucuyla yolun üstüne düşen tepede bir şey gösteriyordu. «Ne oluyoruz?» diye başımı dışarı çıkardım. Koca bir ayı, ayakta bize bakıyordu. Ben şaşkınlığımdan pek anlamamıştım ki arabacı:

— «Bize taşı atan odur!» dedi.

— «Ey, şimdi ne olacak?» diye telâş ettim.

— «Hiç...» dedi. «Geçelim bakalım...»

Geçtik. Ben oturduğum yerden daha kolay seyrediyordum. Bir aralık, ayı, dört ayağının üstüne indi. Yürüdü, gitti.

Fakat bir yol dönemecinde önümüze, daha irisinden bir taş yuvarladı. Oğlan oturduğu yerden, hayvanları durdurmadan, bağırdı:

— «Çekil ulan, çekil, koca herif...»

Fakat koca herif bu sefer ön ayaklarının üstüne kapanmadı, ileri doğru yürüdü. Birden yolun üstüne atladı. Benim korkudan nefesim tutulmuştu. Hayvanların önünü kestirmek ister gibi bizi önlemeğe geliyordu. Silâhım yoktu. Çocuğa dedim ki:

— «Silâhın var mı?»

— «Ne silâhı be?» dedi. «Ondan korkup da silâh mı taşıyacağım? Gelirse görür o beni...»

Bu tüysüz, yalın yüzlü oğlancağıza hayretle baktım. İçime tuhaf bir emniyet gelir gibi oldu. Amma, ne eylersiniz ki, ayı sanki bize düşman kesilmişti. Bir zaman arabanın önünden dört ayakla gitti. Sonra, birdenbire soldan geri etti, ayağa kalktı. Sanki hayvanların yularına yapışacaktı. Beygirler ürktüler. Ben ümitsiz bir ah çektim. Fakat küçük arabacı birdenbire yerinden yere atladı. Hiç tereddüt etmeden ayının üstüne yürüdü. Yemin ederim ki, ikisi karşı karşıya gelince, ayı onun tepesinden bakacak kadar iri, çam yarması gibi duruyordu.

Birbirlerinin gözlerinin içine gözlerini dikmişlerdi. Amansız bir mücadele, evvelâ gözlerde başlamıştı. Çocuğun elindeki kırbaç birdenbire onun suratında şakladı. Öteki, kırbacın sırımını tutmak ister gibi bir şey yaptı. Fakat bu sefer de kırbacın değneği birbiri ardına suratında şakır şakır inip kalkıyordu.

Bense yerimden bile kalkacak halde değildim. Açıkçası, korkmuştum ve utanmadan, oğlum yerindeki yavrucağın imdadına gidemiyordum. Ama işin doğrusunu ararsanız onun da beni böyle bir yardıma çağırmağa niyeti yoktu... Benim yardımıma tenezzül eder miydi? Fakat aradaki yaradılış farkı o kadar büyüktü ki, ayı, oğlanı birden belinden kapar, yerden yere çalar, başını avuçlarının arasında patlatabilirdi.

Hep bu ihtimaller kafamdan geçip giderken dediğim de oldu. Ayının, onu, sol elinden yakalamasıyla altına alması bir oldu.

— «Eyvah, gitti çocuk!» diye haykırdım. Atlar, korkularından mütemadiyen titreyip kişner gibi sesler çıkarıyorlardı.

Fakat arabacının, alta gitmesiyle beraber, ayının acı acı sesler çıkararak kaçmak istediğini farkettim. Çocuk, olmaz bir soğukkanlılık ve meharetle koca hayvanın hayalarına saldırmıştı. Ayı çırpınıyordu. Sonra, birdenbire dört ayağının üzerine inerek ileri doğru fırladı. Bir müddet çocuğu kendisiyle beraber, bir iki metre sürüklerdi. Ben, arabadan ineyim, mel'unun kafasına bir iki taş yerleştireyim dedim. Fakat, ayı, ben davranmadan hayalarını kurtarıp ormana doğru saptı.

Kel oğlan, sanki bir şey olmamış gibi, gülerek, küfrederek tekrar yanımıza geldi. Arabayı sürükleyip uçurumlara yuvarlamağa hazırlanmış beygirleri teskin etti. Sonra bana döndü:

— «Yoksa ürktün mü Efendi?» dedi.

Ben cevap verecek halde değildim.

— «Sen üzülme...» dedi. «Mademki ben buradayım, onu senin yanına sokmam...»

Ben yarı mahcup, kılığımdan, erkekliğimden utanmış, gözlerim önümde, sustum.

Akşama kadar böyle gittik.

— «Daha gelmedik mi oğlum?» demeğe mecalim yoktu. Akşam yemeği vakti, çocuk, ayılı eliyle, yine kuşağının arasından azığını çıkardı yine çoğunu bana verdi.

— «Zıkkımlan da kes sesini...» der gibi bir hali var mıydı? Yo, sanmam... Fakat karanlık çoktan basmıştı. Saatime baktım ki on biri bulmuş.

Birdenbire bir dağın eteğinde durduk. Bana:

— «İn efendi!» dedi. «Buradan dağa eşekle çıkacaksın».

Islak dağ yollarında bu sefer de saatlerce eşekle mi gidecektik? Geldiğime, geleceğime bin pişman, nereden peyda olduğunu bilmediğim eşeğe binmeğe hazırlanırken gecenin karanlığı içinden, dağın tepesinden bir ses bağırdı:

— «Ulan Ahmet sen misin?»

Çocuk haykıra haykıra cevap verdi:

— «He... Biziz...»

— «Ulan bir kızımız oldu, çevir herifi geriye...»

Eh, çocuk doğduktan sonra herife de sanki ne lüzum vardı? Arkadaşımı utandırmamağa dikkat ederek:

— «Haydi dönelim evlât...» dedim.

YUSUF ZİYA ORTAÇ
(1895-1967)

Mühendis Süleyman Sami Bly'in oğludur. 1895'de İstanbul'da doğdu. Vefa İdadisi'yle Kuzguncuk'taki Alyans İzrailit okulunu bitirdi. Darülfünunda verdiği yeterlik sınavıyla edebiyat öğretmeni olup İzmit Sultanisi'nde (lisesinde) başladığı öğretmenliği (1915), Galatasaray Sultanisi'nde, İstanbul'daki yabancı okullarda sürdürdü. Mizah mazume ve yazılarını, ilkin Diken adlı mizah dergisinde (1918-1920, 64 sayı), Çimdik takmaadıyla yayınladı. Bu takmaadı sonraları başka dergilerde ve Akbaba'da da kullandı. Bacanağı Orhan Seyfi Orhon'la birlikte Akbaba dergisini kurdu (1923). CHP'nin Ordu ili milletvekili olarak (1946-1950) parlamentoda bulundu.

Edebiyat tarihimize Hecenin Beş şairi'nden biri olarak geçmiştir. Heceyle yazılmış ilk manzum oyun olan Binnaz adlı oyunu, 1919'da Darülbedayi'de sahneye konuldu. Bu oyun sonradan filme de alındı.

11 Mart 1967'de kalp krizi sonucunda ölerek Zincirlikuyu Mezarlığına gömüldü. Eserleri otuzu aşkındır.

Mizah manzumeleri «Nikâhta Keramet», fıkraları da «Beşik», «Sarı Çizmeli Mehmet Ağa», «Gün Doğarken» adlı kitaplarda derlenmiştir.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

MUSTAFA BAYDAR'IN YUSUF ZİYA ORTAÇ'LA KONUŞMASINDAN:

— Sizin mizah alanına girişiniz tesadüfle mi oldu?

— (...) Mizah edebiyatına kendimi verişim, köprü üstü bir tesadüftür. Anlatayım! Bir yaz günü Sedat Simavi'ye rastlamış-

lim. İkimiz de çok gençtik. Beni belli bir heyecanla çağırdı. Diken adında bir mizah dergisi çıkaracakmış. Manzumeler istiyordu. Pek gücüme gitti: Ben şairdim, ciddî bir şair... (...) Birkaç gün sonra Sedat'a Diken adlı bir manzume götürdüm.

(...)

— Akbaba'da yetişmiş bazı kalem ve çizgi ustalarını sizin ağzınızdan dinleyebilir miyiz?

— Akbaba yalnız bir mizah dergisi değil, bir mizah okuludur da. Ben, birçok arkadaşlarımla birlikte o okulda hem öğrencilik ettim, hem öğretmenlik. Hâlâ bişeyler öğrenmeye ve öğretmeye de çalışıyoruz. (...) Akbaba'nın 34 yıldır kapak konularını arkadaşlarıma ben veririm.

(...)

— Dünkü mizah anlayışıyla bugünkü arasında ne gibi farklar var?

— Mizah tek cepheli bir sanat değildir. Onun düşündürücü kuvvetini, güldürücü kuvvetinden az sanmayınız. Ben mizahı, öfkelerimi, şikâyetlerimi, arzularımı söylemek için araç diye kullanıyorum. Demokrasi, nasıl politikayı halk yığınları arasına yayıyorsa, bu yayılış mizahın sınırlarını da yeni yeni dâvalara açıyor... Yani plâj şakasına, salon fingirtisine yer az kalıyor artık!

— Türk mizahı neye uluslararası olamıyor?

— Türkçe uluslararası olmadığı için.

— Mustafa Baydar'ın «Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar» adlı kitabından —

İSMAİL HABİB SEVÜK YAZIYOR:

Yıllardır artık o Akbaba'da ve bazı gündelik gazetelerin mizah kösesinde; gittikçe gelişen ince bir zevkle, tatlı, ama çok kere sanat kaygısından çok okurun zevkini ve rağbetini düşünen renk renk manzumeler ve çeşit çeşit düzyazılar yazdı. Açık dekorlu. sen. kıvrak manzum hikâyelerini «Nikâhta Keramet» adındaki bir ciltte topladı.

(...) ama onun bütün bu şiirlerinden çok manzum piyesiyle (Binnaz) on yıllık nükteli gülümseyişi daha çok yaşayacak gibi görünüyor.

(...) Yusuf Ziya mizah yolunda galiba asıl kendi kişiliğini buldu. Elbette bu yoldaki bütün eserlerini hep edebiyatın ve sanatın alanına girsin diye varetmedi. Bununla birlikte, bunların içinde manzum ve hele düzyazı olarak; zekî ve edebî birer gülüm-

seme olarak parlayan birçok parçalar vardır. Mizah yolundaki temiz deyişli, akıcı; mütevazı duyuşlu, gülümsemeyi, incelikle saklamayı bilir fıkralar ve düzyazıları herkes zevkle okudu.

— «Edebî Yeniliğimiz» adlı kitabından —

YUSUF ZİYA ORTAÇ, KENDİNİ ANLATIYOR:

(...) Adımı, bir gazete kâğıdı üstünde ilk görüşüm, 1912'dedir. Vefa İdadisinde öğrenciydim o zaman: 121 Yusuf Ziya efendi!

İki yapraklı, küçük boy, bir gazete çıkardı o günlerde: Fen.

Ben, mühendis Süleyman Sami beyin oğlu Ziya, cebirde, geometride, fizikte sınıfımın yıldızıydım. Mühendis olacaktım babam gibi.

(...) Fen gazetesi, bu yarışa açılmış bir alandı. Problemler verir, çözenlerin adlarını yayar, çabasına hız katardı gençlerin...

(...) Köprü'nün sol yaya geçidinden Karaköy'e doğru gidiyordum. Biri koluma giriverdi ansızın:

— Pek dalgınsınız!

Sedat Simavî Bey'di bu. Henüz basın dünyasına ayak basmamıştı. Eğlence yerlerindendi dostluğumuz, Tepebaşı bahçesinde, Taksim bahçesinde başlamış tesadüflerin dostluğu... (...)

— Ben de sizi arıyordum, dedi, Sedat.

Karaköy'e, sonradan postane olan Cenyo'nun önüne gelmiştik.

— Şurda birer bira içelim mi?

— Bir mecmua hazırlıyorum, dedi, gözleri, yanakları güleрek... Bir mizah mecmuası... Diken!

— Yaa... Tebrik ederim... Uğurlu olsun.

— Siz de yardım edeceksiniz bana...

— Ben mi?

Sahiden şaşırmıştım. Ama o, yüzünde hâlâ iyimser gülüşünün çizgileri, rahattı, telâşsızdı.

— Evet, siz... Mizahî manzumeler istiyorum sizden!

— Hiç böyle bişey düşünmedim, hiç böyle bişey denemedim Sedat Bey... Nerden geldi aklınıza?

Sinilenmiştim âdeta. Bu, şairliğime saygısızlıktı benim. Ama Sedat Simavî, tatlı bir mutluluk içinde, farkında bile değildi öfkemin.

— Ömer Seyfettin Bey söyledi... O da minik hikâyeler yazacak, imzasıyla... Sizin için «Türkçe'nin cambazıdır, kafiyelere taklalar attırır» dedi.

Güldüm. Güldü.

— Söz mü?

— Bilmem. Deneyim.

(...) Ertesi gün Toprak Sokak'ta karşılaştık Ömer Seyfettin'le:

— Yaz cancağızım, diyordu, yaz... Sen, hem iyi şair olamayacak, hem iyi mizah yazarı olacak kadar zekisin...

Sonra önündeki Türk Yurdu'nu açtı, kolu havada, kirpiksiz mavi gözlerini süzerek iki mısra okudu son şiirimden:

Şair! Kadın kalbi sıcak bir mâbet değil,
Her yolcuyu sarhoş eden bir meyhanedir!

— Güzeeeel... Ama zekânın güzeli, kalbin değil... İçinden gelmiyor bu ses, kafandan geliyor cancağızım!

(...) Ertesi gün Diken'e gittim. (...) Ona bir manzume getirmiştim: Diken diyor ki...

Son derece sevinmişti Sedat Gitmek için uzattığım eli sevgiyle sıkısıkı tutarak sordu:

— Ne takdim edeyim size? Üç lira mı, bir okka şeker mi?

Şeker, karaborsada bile bulunmaz olmuştu o günlerde... İstanbul, yalnız düşünenler değil, kaşınanlar şehriydi tatlısızlıktan!

— Aman Sedat Bey, dedim, şeker ver...

Sedat Simavî, kırmızı bir kâğıda sarılmış paketi gülümseyerek uzattı.

— Cidden teşekkür ederim.

— Ben de... İkinci yazınızı geciktirmezsiniz, değil mi?

— Geciktirmem... Siz beğendikten sonra!

Mizah edebiyatına böyle şekerle başladım, tatlı tatlı!

(...) Sedat, Zekeriya Sertel'le ortaktı Diken'de. Çok sürmedi bu ikili şirket, hemen ayrıldılar...

(...) Ulvi Bey, Sabah gazetesinin idare müdürüydü. (...) Birgün bana, yeni çıkmaya başlayan Aydede'ye yazı yazmamı teklif etti. Refik Halid Bey'di Aydede'yi çıkaran. (...) Aydede'ye yazmak isterdim elbet. Ama, karşımdaki adam, bir mizah ustasıydı. Kolay mıydı ona yazı beğendirmek? Bir ayrı tarz aramalı, yeni, ayrı, onun sayfalarında olmayan bişey yapmalıydım. İşte sonradan «Nikâhta Keramet» adlı kitapta topladığım manzum hikâyeleri, Aydede için yazmaya başlamıştım o günlerde.

(...) Sabah başyazarı Ali Kemal'in İzmit'te linç ettirilmesi yıldırmıştı onu (Refik Halid'i). (...) Bir daha gelmedi Refik Halid, bir daha sesini duymadık, kayboluverdi ortadan...

(...) Ulvi Bey beni yakaladı yokuşta:

— Aman ne iyi tesadüf Yusuf Ziya Bey, dedi... Ben de sizi arıyordum. İşiniz yoksa matbaaya gidelim, bir teklifim var size...

Teklifi şuydu Ulvi Bey'in: Aydede'nin yerine bir mizah dergisi çıkaracaktım ben!

(...)

— Bir mizah gazetesi neyle çıkar Ulvi Bey? Kâğıt, klişe, matbaa, ressam; idare evi? Bunlar sermaye işi hep... Siz beni zengin mi sanıyorsunuz yoksa?

Öyle tatlı öyle hafif öyle küçümseyerek bir kolay dedi ki; şaştım!

— Kolay Yusuf Ziya Bey'ciğim, kolay... Odanız, masanız yukarda hazır... Mürettiphane dizer, makine basar istediğiniz gibi... Siz yalnız klişe ve kâğıt parasını bulunuz yeter... En çok yüz lira!

Sonra kaşlarını kaldırarak,

— Haa, dedi, bir de gazete imtiyazı almak lâzım. Asıl zor olan işte bu!

Hayır, asıl zor olan yüz lirayı bulmaktı. Ben kaç ay var ki, yüz değil, elli değil, yirmibeş lirayı cebimde görmemiştim.

O akşam, belli bir yöne çevrilmiş adımlarla dolaştım sokaklarda: çil çil yıldızların, bir mucizeyle avuçlarıma dökülmesini hayal ederek...

Önce bir arkadaş lâzımdı bana, bir iş ve kafa arkadaşı... Kim olabilir diye düşünmedim bile. Gece gündüz birlikte olduğum tek adam Orhan Seyfi'ydi.

(...) Orhan Seyfi bir mizah gazetesi çıkarmaya hiç hevesli görünmedi. Bir kere yüz lirayı nerden bulacaktık? (...) Bakalım satılır mıydı, okunur muydu çıkaracağımız gazete?

(...) Kadromuzu hemen kurduk: Münif Fehim, Ramiz, Hakkı, karikatürleri yapacaktılar. Orhan Seyfi, Halil Nihat, Osman Cemal, Selâmi İzzet, Abdülbâki Fevzi, ben, yazılarını yazacaktık. Şimdiki Akbaba'dan biraz daha büyük, dört sayfaydı eski Akbaba. Tek renk, fiyatı 100 para. Ama haftada iki kere çıkacaktı: Pazartesi, perşembe.

(...) Fenden edebiyata kayışım bir inatlaşma yüzünden olmuştur: Sınıf arkadaşım Salahattin'den birinciliği almak için... Ben ondan edebiyat birinciliğini almıştım ama, edebiyat da beni bir daha geri vermemesiye almıştı.

Halit Fahri Ozansoy'un Kehkeşan dergisinde yarışmayı kaza-

nan şiirime armağan edilen bir ipek kravatla beni, boynumdan başlamıştır Bizim Yokuş'a!

(...) Yaşım yirmi idi, yaşların en güzeli... Mevsim bahardı, mevsimlerin en tatlısı...

Bir sabah elimde defter, kalem, eriklerin beyaz beyaz, şeftalilerin pembe pembe çiçekler açtığı bostana karşı odamda masaya kapandım...

Bir ay, iki ay, üç, ay, beş ay... Ağaçlarda yaprakların kızıllaştığı bir eylül akşamı çıktım bu odadan... Elimde üç defterle. Bu üç defter, üç perdelik bir manzum piyesti. Üçüncü Ahmet devrinde geçen bir trajedi: Binnaz...

Şöhretin büyük kapısından onunla girdim. Şehir Tiyatrosunun ışıklı kapısından onunla girdim. Edebiyat tarihinin dar kapısından onunla girdim.

Ben ona yirmi yaşımın dört, beş ayını vermiştim. O bana sanat dünyasında kimliğimi verdi!

(...) 1946'da milletvekili seçildim Ordu'dan... Daha doğrusu Çankaya'dan!

(...) Parmaklarım arasındaki şu kalemi, elmas, zümrüt kakmalı, som altın hükümdar asâsına değişmem!

— «Bizim Yokuş» adlı kitabından —

AZİZ NESİN YAZIYOR:

Güzel konuşanlara, ağzından bal akıyor, denilir. Yusuf Ziya Ortaç tatlı anlatır, tatlı yazardı.

Güzel yazanlara, kaleminden kan damlıyor, denilir. Ortaç'ın kaleminden hem bal akar, hem kan damlardı. Onun kaleminde güzellikle tatlılık, doğruluktan çok önce gelirdi. Bir üslûp ustasıydı. Üslûbunu taklit çok kolaydır ama, o üslûbun yaratılması çok zordu. Yılların yazarlık deneyimleri ağdalaşıp yoğunlaşarak Ortaç üslûbu ortaya çıkmıştı. Süslü püslü yazardı, ama o süs göze batmak değil, çarpmazdı bile. Yapaysal bir üslûptu, ama yapmacık olmadığı için yazılarının albenisi vardı.

Kendisi mizah yazmadan, Türkiye'de elli yıl mizah ustası olmuştu. Çünkü o, mizah eksperiydi. Türkiye'de hiç kimse onun kadar mizahtan, mizahın tadından anlayamazdı. Mizahın en eskisinden, en yenisine, en soyutundan en somutuna, en yerlisinde en yabancısına kadar hepsini değerlendirirdi. Bunun ne zorlu bir ustalık gerektirdiğini de ancak mizahçılar bilir.

— Günaydın gazetesinin Ustura adlı mizah ekinden —

ÖRNEKLER:

BASKIN

— Ooof, yapma canım. Bak, oldu mu ya, naylon sutyenimi yırttın...

— Canın sağ olsun şekerim, gazeteler Avrupa'dan kırk bavulla döndüğünü yazdılar, kimbilir daha kaç düzine vardır... Haydi, şerefine!..

— Vallâhi içmem... Etrafı sis içinde görüyorum artık...

— Ne olur?... Kayalara düşecek değilsin ya, olsa olsa karyolaya düşersin!...

Kahkahalar, çığlıklar, kalınlı, inceli sesler birbirine karışıyordu...

— Beş yüz lira.

— Banko...

— İstemez... Altı...

— Sekiz!...

— Hay kâfir, çok şansın var bu gece!...

Hüseyin Gezer, çeşmenin duvarına dayanmış, dalgın dalgın bu konuşmaları, gülüşmeleri dinliyordu. Tam yedi yıl olmuştu bu mahalleye bekçi olalı. Esnafı, memuru, işsizi, uygunsuzu birer birer tanırdı. Ama şu eski evde, evvelki sene annesi öldükten sonra tek başına kalan Bastonlu Şevket'e akıl erdirememişti bir türlü. İşte bütün mahalle koyu bir karanlık içinde uyurken, onun pencereleri ışıldayan gözlerle hâlâ uyanıktı.

Bekçi Hüseyin, öteden beri kızıyordu bu herife... Hep muhalif gazeteleri okur, seçimlerde sandık başına gelmez, burnu havada gezerdi... Bu huyundan olacak, genç yaşında emekliye ayırmışlardı. O gün bugündür, parti başkanına selâm vermez olmuştu. Evine giren belli değil. İçeriden gelen gürültü kahkahaları, sarhoş şakalarını duydukça öfkesi kabarıyor, kendi kendine:

— Ule, diyordu, bu herüf oturak âlemi mi yapiy?... Zekeriya sofrası mı kuriy?... Ne halt ediy?...

Yok, bu böyle sürüp gidemezdi. Yarın muhtarı da yanına alıp hem, parti başkanına gidecekti, hem komiserle konuşacaktı.

Bastonlu Şevket'in evinde, ertesi gece galiba muhalif partilerin işbirliği toplantısı vardı. Etrafı dikizleyen nöbetçiler, seçim propagandasına benzer heyecanlı nutuklar işitiyorlardı. Dik sesli biri, kelimeleri uzata uzata:

— Biiiz, diyordu, bütün kötülüklerin ahlâk bozukluklarından geldiğine inanıyoruz arkadaşlar!... Allahtan korkmayan, kanundan, nizamdan, korkar mıı?... Korkmaaaz!... Onun için, mekteplerde yalnız din derslerinin değil namazın, orucun da mecburî olmasını istiyoruz!

O susunca, yeni ötmeğe başlamış horoz sesiyle bir başkası nutuk çekmeğe koyuldu:

— Sayın dostlarım!... Biz memlekette tam bir hürriyet rejimi istiyoruz. Basın hür olacak!... Üniversite hür olacak!... Ticaret hür olacak!... Sanayi hür olacak!... Ziraat hür olacak!... Hayır arkadaşlar, hayır!... Hürriyet olmayan yerde ışık olmaz. Işık olmayan yerde ise şüpheler, günâhlar gizlenir!... Siz «Gündüzler gebedir» dendiğini işittiniz mi hiç? Ama «Geceler gebedir» denir!...

Birden kopan alkışlar, Bastonlu Şevket'in pencerelerinden sokağa taşmış, yaşa, var ol sesleri camları titretmişti.

Arkadan bir başkası konuşmağa başladı. Biraz tutuk, biraz düşünceli, ama tane tane söylüyordu:

— Bizim partimiz, kurtuluşu ekonomik düzende görmektedir. İktidara gelirsek yepyeni bir iktisadî program tatbik edeceğiz. Bu sayede hem döviz miktarı çoğalacak, hem memlekette görülmemiş bir ucuzluk devri açılacaktır.

Bu nutuk da kalınlı, inceli takdir sesleri, sürekli alkışlarla karşılanmış, gösteri sona erince, Bastonlu Şevket'in konuştuğu duyulmuştu:

— Aziz misafirlerimiz!.. Muhalefet partilerinin müşterek basın toplantısı sona erdi. Hepinize teşekkürler eder, hayırlı geceler dilerim!

Karakolda, Bastonlu Şevket, bastonuna dayanmış, ifade veriyordu:

— Küçücük bir emekli aylığıyle davetler yapmağa, ziyafetler çekmeğe imkân yok... E, koca evde tek başına da yaşanmıyor... akşam oldu mu, gücüm yettiği kadar mezeciğimi hazırlıyor, soframı kuruyorum.. Gündüz, kahvede okuduğum gazetelerin «Sosyete dedikoduları»ndan, tutunuz da, partî sözcülerinin demeçlerine kadar aklımda ne kaldı ise hepsini, kalınlı, inceli seslerle başlıyorum kendi kendime konuşmağa.. Biraz sonra oda, öyle neşeli, öyle heyecanlı bir hava ile doluyor ki, ben bile kendimi sahici bir toplantı içinde sanıyorum... Birkaç saat böyle, gülerek, eğlenerek, konuşarak, hatta affedersiniz içimde gizli kalmış arzuları bile alarak geçiyor...

Komiser, Bastonlu Şevket'in yüzüne hayretle baktı. Tatlı, yumuşak bir hüzünle gülümseyen bu gözlerde delilikten eser yoktu. Yoktu ama, ihtiyaten yine masa başındaki genç memura emretti:

— Ahmet efendi, yaz Kaymakam beye bir müzekkere: «Yalnız yaşadığı hanesinde, her gece tek başına sosyete eğlenceleri, içki ve ku-

mar âlemleri ve siyasî, içtimaî, iktisadî parti ve basın toplantıları tertipleyen ve kendi kendine muhalefet liderleri gibi nutuklar irat eden ve alkışlar tutan mahallemiz sakinlerinden Bastonlu lâkabiyle meşhur emekli Şevket'in bir kere de Tıbbî Adlî'de müşahede altına alınmasına emir ve müsaade buyurulmasını...»

KORKUNÇ SÜKUT

İstemiyorlar... Eline kalem alıp fikirlerini yazmasını istemiyorlar. Kürsüye çıkıp düşüncelerini söylemesini istemiyorlar. İğriye iğri, doğruya doğru demesini istemiyorlar!

Kimin mi?.. Hayır, hayır, İsmet Paşanın değil.. Hayır, hayır. Osman Bölükbaşının değil!.. Hayır, hayır, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlunun da değil!

Anlamış gibi gülümseyerek başınızı sallamayınız öyle... Yine anlıyamadınız, yine bilemediniz, yine değil... Ne Hüseyin Cahit Yalçın'ın, ne Falih Rıfkı Atay'ın, ne Ahmet Emin Yalman'ın, ne Nadir Nadi'nin, ne şunun, ne bunun!

Pekiy, ya kimin?

Telâş etmeyiniz, söyliyeceğim. Yalnız, aman dikkat!.. Hayretten, gözbebekleriniz iki bilya gibi çerçevelerinden fırlayıp yere yuvarlanmasın!... Çene kemikleriniz, ağız dolusu bir «Aaaaa» ile menteşelerinden oynamasın!

Bu düşünmesi istenmiyen, bu konuşması istenmiyen, bu yazması istenmiyen, bu el pençe bir sükût ile susması istenen Ankara ve İstanbul Üniversiteleridir!

Üniversite susacak: Dilsiz gibi, sağır gibi, heykel gibi, ağlama duvarı gibi susacak!

Ya kim konuşacak? Oy vurguncusu politika kargaları mı?

Üniversitenin «sus» diye boğazına sarılanlar, acaba bir gün olsun, havada gezen mağrur başlarını Dil - Tarih - Coğrafya Fakültesinin alın yazısına çevirip bakmadılar mı?

Bu tek satır:

— Ordular!.. İlk hedefiniz Akdenizdir!

Diyen asker Atatürk'ün, bütün memlekete sivil kumandasıdır:

— Hayatta en hakikî mürşit ilimdir!

Şimdi, on binlerce genç, bu emrin cezbesi içinde yarınlara yürüyor.

Dili tutulmuş, çeneleri kilitlenmiş, başı kitapların yastığında uyuyan bir Üniversite karşısında, bütün memleket, Abdülhak Hâmid'in mezar sessizliği içinde kopardığı çığlıkla ürperir:

Yalnız bu derin sükût dinsin!

2 Şubat 1956

HAKKI SÜHA GEZGİN
(1895-1963)

Yemen'de şehit olan albay Rıza Bey'in oğludur. Babasının alay komutanı bulunduğu Manastır'da 1895'de doğdu. Manastır, Berat ve Selânik'te ilk ve ortaöğrenimini bitirdikten sonra geldiği İstanbul'da Hadika-i Meşveret İdadisi'nde okudu. Kendi kendini yetiştirdi. İstanbul Erkek Lisesi'nde kırk yılı aşkın (1913 - 1957) edebiyat öğretmenliği yaptığı sırada, gazetelerde de fıkra yazarlığı yaptı. Uzun yıllar Vakit gazetesinin fıkra yazarıydı. Pekçok çeviri, makale ve hikâyeleri vardır. Gazete ve dergilerde Seyyah takma adıyla pekçok yazdığı için Gezgin soyadını aldı. Yazılarında mizaha da yer verdi, mizah dergilerine de yazdı. 7 Kasım 1963'de İstanbul'da öldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

RAUF MUTLUAY YAZIYOR :

Ziya Gökalp çevresindeki uyanık başlangıcından sonra uzun yıllar öğretmenliğe, aynı lisedeki kuşaklar eğitimine adanmış; yetiştirdiği kişilerin belleğinde (benim de) sevecen, ilgili, esirgeyici, hoşgörülü, yardımsever bir büyük olarak kalmıştır. Bu kitapta yer alması için yeterli değildir bu nitelikler. Kendi kuşağının öteki temsilcileri gibi bir yandan gazetecilik, fıkracılık yazarlığıyla gününün gereksinimlerine yetişmekte, bir yandan da çeviriler yapmakta çaba göstermiştir.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından —

ÖRNEK:

HULLE

İçtima usullerindeki acemiliklerini bildikleri için ön tarafa asrileri koymuşlardı. Bu teklif üzerine onlar ellerini kaldırınca, bütün salondakiler, imama uyan cemaat gibi sorup anlamadan kollarını havalandırdılar. Zaten çıplak kollarının teşhiri de hoşlarına gitmişti. Kabul şartı böyle bir nümayiş olduktan sonra ne teklif edilse reddedemiyeceklerdi.

Yaşlı, iri ve şişman bir hanım, gurur ve sevinçle yüzü kıpkırmızı kürsüye çıktı. Ön sıralardan başlayıp her tarafa sirayet eden sürekli bir alkış içinde riyaset makamına oturdu.

Birinci hatip :

— Daha bitmedi; şimdi de bir kâtip seçilecek, nizamnamenin okunmasını ve idare heyeti intihabatım başka bir celseye bırakacağız. Bugün onlardan daha mühim bir ruznamemiz var. Kadınlığın, nasıl bir kuvvet olduğunu yalnız erkeklerden ibaret hükümete bildirmek lâzım. İçinizden söz söylemek istiyenler varsa, reis hanımefendiden müsaade alırlar, sıra ile fikirlerini bildirirler.

Son sıralardan yaşlı bir hanım atıldı :

— Benim diyeceğim var... Kocam olacak o boyu devrilesi herif, her gece zil zurna sarhoş geliyor... Evvelâ hükümete bunu yazalım ve...

Yer yer fıkırtılar başlamıştı. Dönüp bakanların, sandalye gıcırtıları arasında reis hanımefendi gülmemeğe çalışarak :

— Belki bir gün sıra ona da gelir efem; dedi; fakat şimdi ruznameden ayrılamayız. Kadınlığın itilâsına dair söyliyeceğiniz varsa kürsüye buyurun.

Kadıncağız ruznamenin ne demek olduğunu bilmiyordu ve itilâ kelimesi de aklına yatmamıştı, sustu. Zaten şuradan buradan birçok kollar kalkmış, reisin önündeki kâğıt isimlerle dolmuştu. Kayıt muamelesi bittikten sonra, reis :

— Şehnaz Hanımefendi, buyurunuz söz sizin.

Dedi. Kalabalığın içinden kesik siyah saçlı, esmer bir genç kız yükseldi ve sandalyeler arasından ip atlar gibi sıçraya sıçraya geçerek kürsüye çıktı. İnce keskin bir sesi vardı. Kelimeler, dudaklarının gergin yayından birer iğne gibi fırlıyor, kulaklarda hafif bir vızıltı bırakıyordu :

— Ben, Darülfünunda hukuk yaptım; diye başladı. Ne zamandır kadınlığın kendi hakkını dâva edeceği bu mesut günü bekliyordum. Fı-

kıh meseleleri içinde senelerce kafa patlattım. «Kitab-ül-nikâh» ı ezberledim. İstiyorum kı, memleketimizde kadın tarihinin bu içtimaî, istiklâlinin başladığı gün olsun ve her sene bu aziz günün yıldönümü alkışlansın. (Sürekli alkışlar). Evet, bizi ezen kara kuvvetin elinden şeriat kamçısını artık alalım. Binlerce seneden beri gömdüğümüz hemşirelerimiz beyaz, güzel omuzlarında bu kırbacın mor izlerini taşıyorlar. Tarih, esaret devrinin kalktığım yazmakla nihayet kocaman bir yalan söylemiş oluyor. Şarkta her evli kadın, kocasının esiridir. Daha ne vakte kadar bu zillete katlanacağız? (Yine sürekli alkışlar).

Hatip hanım durdu. Heyecandan göğsü kabarıyor, ideali uğrunda meydana atılmış bir kahraman gibi gözleri parlıyordu. Titreyen eliyle bardağı aldı, dudaklarını ıslattı, sonra :

— Fakat mesele ve felâket yalnız bununla da kalmıyor. Ne yazık ki hürmetle yâdâ mecbur olduğumuz kanun sayfaları parçalanmış kadın haklarının kanları ile kıpkırmızı. Şimdiye kadar bir kul çıkıp bu haksızlığa karşı haykırmamış. Erkeklerimiz hâlis birer kasap kafasıyla yalnız etlerimizi düşünmüşler, bizim de bir kalb ve ruh sahibi olduğumuzu akıllarına bile getirmemişler. Bilirsiniz ki dünyada ne ferd, ne zümre hakları doğru ve şaşmaz bir terazi ile ölçülemez. Hak, hürriyet gibidir. Bahşedilmez zorla alınır. Biz işte kilitleri paslanmış zindanlara atılan haklarımızın kollarındaki zincirleri kırmak için toplandık.»

Darülfünunlu hukuk doktorunun sözleri ön sıralardan alkışlarla karşılandığı halde arka taraflardan hoşnutsuz bir mırıldanma dalga dalga, yükselmeğe başlamıştı. Artık anlamıyarak dinlemekten canları sıkılmıştı. Bu mırıltı biraz sonra ön sıralarda derin medlerle çalkalandı. Yalnız kürsüye çıkmak ve birkaç dakika bütün gözleri kendi üstünde toplamak muvaffakiyeti için söz alanlar, bu uzayan ve haktan bahseden nutukta yavaş yavaş kendi haklarına karşı bir tecavüz görmeğe başlamışlardı. Bu hatip namzetleri her alkış sonunda birbirlerine eğilerek :

— Aman ne soğuk!.

— Ağız değil... Mübareğinki şimal kutbu!.

— Biraz daha sürerse vallahi bayılacağım.

Diye Darülfünunluyu çekiştiriyorlardı. Fakat onun bitireceği yoktu. Çıktığı kürsüye tahtını kıskanan bir padişah ihtirasıyla sarılmıştı, devam etti :

— Gerçi son zamanlarda dizginlerimiz biraz gevşedi. Saçlarımızı kesiyor, sigaralarımızı içiyoruz. Fakat bütün bunlar, çok basit şeylerdir. Şark, bilhassa Türk kadını, pek eski zamanlardan beri sedire yan gelip nargile marpucundan emziğiyle temsil edilir. Kartpostallarda tabiî bu tipi hepiniz görmüşsünüzdür. Hayır, biz bunlarla iktifa edemeyiz... Kanunlar değişmeli, memleketin resmî hayatında erkekle kadının hukuk

farkları kalkmalıdır. İzdivaç hayatı daha eşiğinde haksızlıklarla başlıyor. Her gün işitiyoruz: Falan Bey, falan hanımı almış! Acaba neden filân hanıma, falan beyi almak salâhiyeti verilmiyor? Erkeklerin bize böyle satın alınması mümkün birer mal nazarıyla bakmalarına ne vakte kadar tahammül edeceğiz? Yapacağımız inkılâpta bu fark ortadan kaldırılacaktır.»

Nutuk, herkesi alâkadar eden canlı ve heyecanlı noktalara gelmişti. Hatibin sesi azgın bir alkış fırtınası içinde kayboldu. Arkada uyuyan yaşlı hanımlar, bu gürültüden huylanarak dudaklarında (lâhavle) lerle birbirlerine bakıştılar. Ortalık durulunca yine o ince keskin sada işitildi:

— Pek muhterem ve mukaddes hanımefendiler, bugün huzurunuza çıkmaktan maksadım, hepinizin bildiği, hepinizin çektiği esaret ızdırabını anlatmak değildir. Daha başka yüksek bir hakkımızdan bahsedeceğim.

Kalabalığın arasından birkaç ses birden :

— Ama çabuk... Bizim de diyeceklerimiz var!

— Bir saattir söylüyorsun!

— Kanun çıkaralım ev işlerini erkeklerin göreceğine dair..

Diye çıkıştılar.

Reis müdahale etti :

— Olmaz hanımlar! Eğer hepiniz birden konuşmağa başlarsanız, mümkün değil bir neticeye varamayız. Hem usulden değildir. İçtimalarda gelişi güzel konuşulmaz.

Bu ihtara kızanlar ve meclisi terkedenler oldu. Sükûnun biraz avdet ettiğini gören hatip devam etti :

— Evet yüksek, ulvî bir hakkımız çiğnenmiştir. Bizi şeriat ismi altında kepaze ediyorlar. «Hulle» den bahsedeceğim.

Bu kelime, telâffuz edilince kadınların çoğu çıplak bir adam görmüş gibi ürkek, utangaç çocukları andıran bir halle yüzlerini kapadılar. Arapça ve pek çapraşık tecvidli olmasına rağmen, hepsi bunun hem mânâsını, hem de nasıl telâffuz edildiğini biliyorlardı.

Hatip köpürdü :

— Ne oluyorsunuz?. Bu kelimenin telâffuzundan değil, vücudumuz üzerindeki tatbikatından utanmalıyız. Herif eve sarhoş gelir. Karısına kızar: «Boş ol!» diye bağırır. Senelerce bir yastıkta geçen ömrün üstüne bu, bir balta gibi düşerek bütün bağları koparır. Kırk yıllık karı koca birbirlerine artık yabancı olurlar. Bunu pişmanlık takip eder; nikâh tazelenir, birkaç gün sonra yine bir sarhoşluk, bir kavga ve bir «boş ol!» daha olur. Üçüncüden sonra nikâh tazelenmesi için zavallı kadının eski kocasına bir başka adamın kucağından geçerek gitmesi şart... Bu

ne kepazeliktir? Zevcenin bu işte ne kabahati var? Hangi cürmü için bu cezaya çarpılıyor? Şeriat molla, bunu düşünmemiştir. Bektaşinin dediği gibi, eğer mutlaka lâzımsa, hulle erkeğe yapılmalıdır.

Fıkıh erbabı bir de utanmadan: «Hulle kadını himaye için mevzudur!» tekerlemesini yuvarlıyorlar. Demek istiyorlar ki bir erkek karısının bir başka adamla teması karşısında dehşetli azap çeker ve o âkıbeti düşünerek karısını boşamaz. Bir defa her gün mahallelerimizde geçen (hulle) vakalarıyla bunun ne çürük bir müdafaa olduğu âşikârdır. Fakat bunun içinde bizlere yine ne büyük bir hakaret vardır. Felâkete uğrayan (hulle) nin çilesini çeken kadının kendi haysiyeti, kendi şerefi hiç kaale alınmıyor da erkeğin kıskançlık azabına uğraması uğrunda bir vasıta diye kullanılıyor. Sonra da sorarsanız: «Sizi müdafaa ediyoruz!» demekten de sıkılmazlar. Bu mesut içtimaın ilk yıkacağı zulüm hisarı bu olmalıdır. Bu şerefli kürsüyü diğer hemşirelerime terkederken bilhassa bu nokta etrafında söz söylemelerini rica ederim.»

Hatip alkışlar arasında çekildi. Bundan sonra daha birkaç hanım kırıtarak bu mevzu üzerinde mütalâa yürüttüler. Hattâ bir tanesi lâfının arkasını getiremiyeceğini anlayınca heyecandan bayılmış gibi göründü.

(Hulle) bahsi alıp yürümüştü. Bütün söz söyliyenler ona hücum ettiler: «Kanunları erkeklerin yaptığı müddetçe kadınlık için mutlak bir kurtuluş günü doğamaz. Siyasî bir cemiyete inkılâp edelim. Fırkalar tesis ve idareyi ele alalım; başka çare yoktur!» dediler.

Mesele tam reye konulacağı sırada arkadan kısa, yuvarlak bir kadın haykırdı :

— Bu hususta son sözü ben söylemek istiyorum.

Bütün başlar merakla ondan tarafa döndü :

— Kim acaba?..

— Tanıyor musunuz?

Tarzında fısıltılar ağızlarında dolaştı.

Bu, ellisini geçmiş, fakat henüz kollarının yuvarlaklığı kaybolmamış, içinde genç bir parıltı yanan yeşil gözlü bir hanımdı. Bakışlarında hâlâ sönmemiş ihtiraslardan kalma sıcak bir ışıkla salondakileri uzun uzun süzdü. Kabarık burun kanatları ağır ağır açılıp kapanıyor, dudaklarının etrafında çizgiler tatlı bir çarpıklıkla seyiriyordu. Birdenbire :

— Benden evvel söyliyenlerin hepsi genç, hepsi yeni yetişmelerdi! Diye başladı. Daha olgunlar için de benim söz almaklığım lâzım geldi. Gerçi Darülfünunda okumadım. O hanım kızım gibi süslü lâflar söylemesini de bilmem; fakat esasen maksadım için bunlara da hacet yok. Körpe ve güzel bir kızın (hulle) den bu kadar nefretle bahsetmesi pek haklıdır ve belki hakikaten bu mesele de pek insanca bir şey değildir.

Lâkin unutmamalı ki, islâm kadınlığı için yegâne tenevvü, çeşni vasıtası da ancak hulledir. (Gürültüler!) Bize zulmeden bir kocadan alacağımız en tatlı intikam, olsa olsa budur. Bu kuvvetli silâhı ne diye kendi elimizle kırıyoruz? (Uzun, sürekli gürültülerle beraber; aferin! Yaşa kadınım sesleri!) sonra biz (Havva) nın kızları birbirimize yardımla mükellefiz. İhtiyar değil; fakat meselâ pek çirkin bir hemşiremizi ele alalım. Bu kadıncağızın, kendisine ancak tahammül eden kocasından başka bir erkeği canı çekerse ne yapar? Güzelliği yok ki, istediğine nail olsun. Onun bu emeline kavuşmasını yine mübarek şeriata borçluyuz. Kocasını kızdırır boşanır; yalvarır tekrar varır. Böyle böyle nihayet iş (hulle) ye dayanır.

Son hatip sözünün burasında biraz durdu. Dudaklarında iştihalı bir tebessümle :

— Hem uzaktan misal getirmeye ne hacet efendim?. Biraz daha samimî olursak hepimizin bu hususta anlaşamıyacağımızı kim iddia edebilir?

Dedi. Son cümlesi cemaatin isyanlı rüzgârıyla savrulmuştu. Yakasını ısıranların, «Aman ne sıyırık şey!»; «Biz ne ise ama, aramızdaki koskoca polis de bütün bunları dinledi. Eyvahlar olsun a dostlar, iki paralık olduk!» diyenlerin merdivendeki münakaşaları gittikçe yükseliyor, hırçın gürültü her an biraz daha büyüyordu.

SELÂMİ İZZET SEDES
(1896-1964)

Ana soyundan Selâmi Paşa'nın, baba soyundan Süleyman Paşa'nın torunudur. Rüsumat Emaneti Hukuk Müşaviri Yusuf İzzet Bey'in oğludur. 1896'da İstanbul'da doğdu. Tefeyyüz ve Burhan-ı Katı' okullarında, bir süre de Galatasaray Sultanisi'nde okuduktan sonra girdiği Edebiyat Fakültesinden, öğrenimini bitirmeden ayrıldı. Basın dünyasına Servet-i Fünun dergisinde yayınlanan şiirleriyle girmişse de, sonradan şiiri bırakıp hikâye, roman, oyun, oyun eleştirileri yazmış, yabancı oyunları dilimize uyarlamış, çeviriler yapmıştır. Maurice Leblanc'ın Arsen Lüpen, Conan Doyle'un Şarlok Holmes dizi polisiye romanlarını dilimize çevirmiştir. Eylül romanının yazarı Mehmet Rauf'un kızı olan eşinin, Tevfik Fikret dayısıdır. Uzun yıllar, gazeteciliğin her dalında çalıştı. 13 Mayıs 1964'de İstanbul'da öldü.

Her dalda yazan Selâmi İzzet'in bu arada mizah dergilerinde çıkmış pekçok mizah hikâyeleri de vardır. Bu hikâyelerde yazarın, okuru eğlendirmek, ona hoşça vakit geçirtmekten öte hiçbir kaygısı yoktur. Kadın ve aşk çemberi içinde geçen bu hikâyeler birer fantezidir.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

Yalnız kalemiyle yaşayan adamdı Selâmi İzzet. Bir ara Şehir Meclisi üyesi oldu galiba... Belki buna benzer geçici birkaç işe daha takılmıştır. Ama bunlar, Yokuş'ta geçmiş elli yıl içinde sayılacak yer tutmaz. (...) Hikâyelerinin, romanlarının çoğu, Türk uyrukruluğuna girmiş Fransız hikâyeleri ve romanlarıdır. (...) Ahmet Haşim: «Herbiri bir adamı ölümsüzlüğe yükseltmiş bunca şahesere imza attığı halde, hâlâ edebiyatta yeri yok» diye, Selâmi'nin talihsizliğiyle zalimce alay ederdi.

(...) Hovarda çocuktu doğrusu: Poker masasında servetini. içki masasında sağlığını cömertçe tüketmiştir.

— «Bizim Yokuş» adlı kitabından —

ÖRNEK:

HAVVANIN KIZI

Sevimli, nazik, kibar, güzel bir kadındı. Takdim edildiğim zaman, tatlı bir tebessümle :

— İsmimi sormayınız; dedi. Ayşe veya Fatma... Ben sadece kadınım... Her kadın gibi; hepimiz Havvanın kızları değil miyiz?...

Bu kadın pek hoşuma gitmişti. Fakat birdenbire ortadan kayboldu. Arkadaşlardan sordum, meseleyi anlattılar :

— Evet, dediler; doğru söylemiş... Her kadın gibi güzel —çünkü her ne suretle olursa olsun kadın kadındır ve güzeldir— ve her kadın gibi de bir kabahati vardır: İhanet. Tam sekizini de aldattı. Dokuzuncu kocası, deli, budala bir âşıktı. Karısının ilk ihanetini anlayınca, biçare adamcağız :

— Kadın, demiş; neden üzerime ihanet ettin?

Kadın soğukkanlılıkla cevap vermiş :

— O adam çok güzeldi de ondan!

Adamcağız :

— Anlaşıldı; demiş.

Ertesi gün sıkı bir perdah olmuş, pudralanmış, yeni elbise ve yeni potin almış. Pekâlâ güzel bir genç olmuş...

Fakat kadın durur mu?. Kocasını bir daha aldatmış. Adam duyunca tekrar sormuş :

— Kadın, beni yine neden aldattın?

Kadın soğukkanlılıkla cevap vermiş :

— O adam çok zengindi de ondan!

Adamcağız :

— Anlaşıldı; demiş.

Ertesi günü, ne kadar emlâkı arazisi, menkul ve gayrı menkul nesi var, nesi yoksa hepsini pazara çıkarmış. Bütün paraları getirip karısına vermiş.

Fakat kadın üçüncü defa olarak kocasına tekrar ihanet etmiş, adam:

— Peki, demiş, ya bu sefer neden yaptın?

Kadın soğukkanlılıkla cevap vermiş :

— Çok tuhaftı, beni güldürüyordu da ondan!

Adamcağız :

— Anlaşıldı; demiş.

Ve hemen çıkıp bir mizah gazetesi koleksiyonu almış... Okumuş gülmüş, gülmüş okumuş... Bütün gece karısını kahkahadan bayıltmış...

Fakat mesele kapanmamış ki... Her haftanın başında ve sonunda aynı sual cevap başlamış :

— Neden bana ihanet ettin?

— Çünkü o adam şöyleydi... Veya böyleydi.

Nihayet, dokuz yüz doksan dokuzuncu ihanetten sonra, kocası tekrar sormuş :

— Kadın bana niye ihanet ettin?

Kadın soğukkanlılıkla cevap vermiş :

— Çünkü o adam kaatildi de ondan...

Adamcağız :

— Anlaşıldı; demiş.

Hemen karısını öldürmüş ve ancak bundan sonra onun ihanetinden kurtulabilmiş!

PEYAMİ SAFA
(1889-1961)

Şair İsmail Safa'nın oğludur. 1889'da İstanbul'da doğdu. Babası, İkinci Abdülhamit döneminin sürgünü olarak Sıvas'ta veremden öldüğünde (1901), Peyami 2 yaşındaydı. 9 yaşındayken sağ elinin ekleminde kemik hastalığı başladı. Bütün bu sıkıntılar içinde ilokuldan sonra öğrenimini sürdüremeyen Peyami, daha 13 yaşındayken yaşamını kazanmak zorunda kaldı. Düzgün bir okul öğrenimi görmedi ama, kendi kendini yetiştirdi. Öğrencilik yaşında öğretmenliğe (1914 - 1918), okurluk yaşında yazarlığa başladı. Kardeşi İlhami Safa'nın üstelemesi üzerine memurluktan ayrılıp 19 yaşındayken gazeteciliğe başladı. «Yirminci Asır» adlı bir gazete çıkardı. Bu gazetedeki «Asrın Hikâyeleri» genel başlığı altında yayınladığı hikâyeleri ilgiyi çekti. Bütün yaşamını yalnız kalemiyle kazandı. Geçinebilmek için birtakım piyasa romanları ve hikâyeleri de yazmak zorunda kalan yazar, o yoldaki eserlerinde ve Cingöz Recai adlı dizi polisiye romanlarında annesinin Sever Bedia adını erkek adına çevirip Server Bedi yaparak, bu takma adı kullanmıştır.

Hırçın, kavgacı, didişken bir kalemi vardı. Tartışmayı çok aşan kalem kavgaları oldu. Eşi, anlaşılamayan bir hastalıktan uzun yıllarını yatağa bağlı olarak geçirdi. Tek oğlu Merve'nin genç yaşta ölüm acısını da çeken Peyami Safa'nın mutsuz ve kalem kavgalarıyla geçen hırçın yaşamı, 15 Haziran 1961'de beyin kanamasıyla sona erdi. Edirnekapı mezarlığına gömüldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

(...) Yazı çeşidinin hiç birisine kalemi yabancı değildi: Edebiyattan resme, musikiye... Felsefeden sosyolojiye, ekonomiye ve... Şaşmayınız, tıbba kadar!

Türkiye'miz kendi kendini yetiştirenler yurdudur. Ama hiç kimse, Peyami kadar kendi kendisini yetiştirmemiş, yetiştirmekten de fazla, yaratmamıştır.

Selâmı bile vermekten çok almayı seven Doktor Abdullah Cevdet, birgün onun çocuk ellerine sığmayan kocaman bir kitap vermişti: Bir Larousse.

— İşte, demişti, istikbalini bunun içinde arayacak, bulacaksın!

Peyami, o ince yapraklar, ince satırlar üstüne yıllarca kapandı... Galiba, bütün nasipsiz hayatında dinlediği tek öğüt budur!

(...) Bir edebiyat kavgasında Ahmet Haşim'in dediği gibi «Çekirge vücuduna yapıştırılmış at kafalı» çelimsiz bir yaratıktı: Kolu hasta, kulağı hasta, ciğeri hasta... Ve kesesi, hasta da değil, bütün ömrünce ölüm döşeğinde!

Ruha büyük inancı bundandır Peyami'nin: O çürük vücudu, sağlam bir ruh ile altmış bir yıl, dimdik ayakta tuttu.

(...) Fikir ve sanat adamlarının hemen hemen hepsiyle dost, hepsiyle düşman olmuştur.

— «Portreler» adlı kitabından —

HALİT FAHRİ OZANSOY YAZIYOR:

Peyami, Hareket'te Hamdullah Suphi'ye hücum eden birtakım makalelerî sıralıyordu. Çünkü birisine çatmadan yazı hayatında rahat edemezdi. Bunların en hazini, Ahmet Haşim aleyhindeki insafsızca bir yazısıydı.

— «Edebiyatçılar Çevremde» adlı kitabından —

İSMAİL HABİB SEVÜK YAZIYOR:

(...) Birgün elinden kalemi bırakmaksızın, ya kendi imzasıyla ya takma adlarla, edebiyatın her alanında yazı yazan Peyami henüz yirmi iki yaşındayken ilk romanı «Sözde Kızlar» la ününü yaptı. Yalnızca kalemiyle geçinmek zorunda olduğu için bir sürü tefrika ve macera romanları da yazıyor ve bunları edebî yazılarından ayırmak için bu gibi eserlerini Server Bedi imzasıyla yayınlıyor.

— «Edebî Yeniliğimiz» adlı kitabından —

MUSTAFA BAYDAR'LA KONUŞMASINDAN :

— Sonradan pişmanlık duyduğunuz bazı yazılarınız var mı?

— Bütün yazılarımdan pişmanım. Onlardan utandığım için daha iyilerini yazmaya çalışıyorum.

— «Edebiyatçılarımız ne Diyorlar» adlı kitabından —

CEVDET KUDRET YAZIYOR :

(...) İkinci Dünya Savaşı yıllarında kendini Faşizm akımına kaptırdı; savaş sonlarında, çalıştığı parti gazetelerine göre ikide bir ağız değiştirerek siyasal bir dengesizlik içinde bocaladı, genellikle gerici birtakım görüşlerin savunuculuğunu yaptı. Atatürk'ün sağlığında «Türk İnkılâbına Bakışlar» (1938) adlı bir kitap yazmışken Atatürk'ün ölümünden sonra «devrim düşmanı bir yol tuttu».

(...) Bunlar (hikâyeleri) üç kitapta toplanmıştır. Sayısı yüzü aşkın olan ve çoğu kadınla erkek arasındaki ilişkiler üzerine kurulmuş bulunan bu yazılar, birer magazin hikâyesi niteliği göstermektedirler; birer sanat değeri taşıdıkları söylenemez; yazarın kendi deyişiyle, bu hikâyeler, «günü gününe çırpıştırma karalamalardır».

— «Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman» adlı kitabından —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR :

Dostluklarla başladığı ilişkileri sert yergilerle kalem düşmanlıklarına dönüştürür. Basın dünyasında bir ilgi merkezi olmanın bütün yollarını kullanacak, sütununda okuru çeken merak ipliklerinin hepsini sömürecektir. (...) Peyami Safa'nın teklif ettiği bir dünya görüşü yoktur. Ama romanlarında, çağının dengesiz sarsıntılarını yaşayan kişileri kahraman yaparak, belli bir dönemin hesaplaşmasına girmeyi dener.

(...) Anlatımının yatkınlığıyla başarı kazandığı romanlarında, ruhsal bunalımları olumsuz yollarda çözümlemeye çalışan umutsuzluğu iyice göze çarpar; bu, biraz da kendi yaşamının iflâslarla dolu toplamından gelmektedir. Bazı eleştirilerin onu milliyetçi - mukaddesatçı - islâmcı sayan görüşleri, güçlü bir kalemi kendi cephelerine çekme dileğinden doğmaktadır; çünkü Peyami Safa'nın karışıklığı, aslında, hiçbir cephenin sözcülüğü için elverişli değildir.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından —

ÖRNEK:

MAAŞ CÜZDANI

Hayati Bey, tam Beyazıt meydanını geçerken, iki yumruğunu şakaklarına vurarak, birdenbire durdu: Eyvah, eyvah, maaş cüzdanını bir yerde unutmuştu. Eyvah, nerede unuttuğunu bir türlü akıl edemiyordu. Eyvah, ya alışveriş ederken dükkânların birinde bıraktı, münasebetsizin biri alıp gittiyse? Eyvah, ya arar arar bulamaz, yeni cüzdan çıkartmak için aylarca uğraşıp durursa? Öyle ya, evvelâ gazetelere ilân vermeli, sonra mahalleden ilmühaber çıkartmalı; o... Dahası var, dahası var, cüzdanın torbasında berat kâğıdıyla nüfus tezkeresi de beraberdi, hay Allah müstahakını versin, bunların hepsi yeniden çıkacak ha... Allahüâlem bissevap, bugün bir uğursuzluk var, günlerden ne? Salı mı? değil, Çarşamba mı? Değil, Perşembe mi değil, Cuma mı değil... Hay Allah cezasını versin, şimdi ne yapmalı?

Akılsız başını bir daha yumrukladı: Kendini bildi bileli dalgınlıktan kurtulamamıştı. Her gittiği yerde ya şemsiyesini, ya bastonunu, ya gözlük kutusunu unutur, akşama eve gidince, Hadiye Hanımdan bir temiz azar işitirdi. Zavallı karısı, şimdiye kadar az mı bağırdı ya, dalgın kocasını az mı payladı?. Eyvah, hele bunu duyarsa Hadiye Hanımın iki eli beline yapışacak, yuvarlak gözleri yumurta gibi şişecek, belki de... Belki de avucundaki ocak yelpazesi kocasının başına inecekti.....

Hayati Bey, âdeta kötürüm oldu, ileri geri bir adım atamadı, sanki ökçeleri tutkalla yere yapıştı. Daha şimdiden Hadiye Hanımın haykırışlarını işitiyor, daha şimdiden iradei cüz'iyyesi elinden gidiyordu.

Düşündü: A sersem kafa, a enfiyeli bunak, a... Beyni sulanmış mütekait, cüzdan torbasını hangi cehennemin bucağında unuttun? Hangi cehennemin bucağında? Mahalle kahvesinde mi? Kooperatifte mi? Kurukahveci Mustafendide mi? Yoksa... yoksa... tâ... Mısır Çarşısında kökçü Hacı Hasanda mı? Nerede? Nerede?»

Şimdi evvelâ, Mısır çarşısına kadar gitmek lâzımdı. Hayati Bey, koşa koşa, dara dar, soluya soluya oraya kadar yürüdü, kökçü Hacı Hasan Efendinin dükkânının önünde durdu :

— Merhaba Hasan Efendi... Ben burada sabahleyin enfiye alırken bir torba unutmuş muyum?

Hacı Hasan Efendi beyaz dişleriyle sırıttı ve tecvidli bir Arab şivesiyle cevap verdi :

— Sen burada ... unuttun bir torba... a-ah, a-ah...

— Etme Hasan Efendi, şuralarını arayıver, pek iktiza...

— Sen kendini ara Hayati Bey... Yok burda... torba...

Hacı Hasan Efendi bütün Mısır Çarşısını çınlatan bir kahkaha bıraktı.

Hayati Bey, esefle başını sallayarak çarşıdan çıktı. Gördün mü felâketi? Şimdi de semte kadar yollanmak icap ediyordu. Belki de kahvede yahut dükkânlarda unutmuştu.

Hayati Beyin semti Topkapıydı!

Eminönünde, yağmur altında, bir saat tramvay bekledi. İnsanın omuz kemiklerini kıkırdatan berbat bir kalabalık içinde, Topkapıya kadar geldi, tramvaydan atlar atlamaz bakkala uğradı :

— Merhaba Yuvan.

Yuvan, Hayati Beyin maaş aldığını, borçlarını ödemeğe geldiğini sanmış, bir kaşar tekerleği gösteriyordu :

— Hayati Bey... Halis Urumeli Gaşarı... Bi barnak damağına basdır... Gozunu seveyim Hayati Bey... Sen ömründe böyle gaşar yimedin!

— Şakayı bırak Usta Yuvan... Maaş cüzdanımla nüfus tezkeremi kaybettim. Burada aramaya geldim. Sabahleyin bırakmış olmıyayım?

— Ne diyorsun Hayati Bey? Mayış cüzdanını gaip ittinse bu ay nasıl ahsuate ideceğin?

— Eyvahlar olsun!

Hayati Bey, çıldırmağa yüz tutarak dükkândan köşe başındaki kahveye girdi, İranlı Abbası yakaladı :

— Yahu... Abbas Efendi... Ben sabahleyin burada cüzdan torbamı unutmuş muyum?

— Heyyati Bey..... Sebbehten beeri buraya min gişşi girmiş, çıhmış!. Men ne bilem?

Yan kerevetlerine yaslanmış iki tulumbacı, Hayati Beye bakarak gülüştüler :

— Hayati Bey dalgayı mort etti ha... Bu akşam Hadiye Hanımla kirize dayansın! Fena çıngar kopacak!

Hayati Bey müthiş öfkelenmişti. Külhan Beylerinin alayına dayanamadı, hırslanarak başını çevirdi, bağırdı :

— Kanımı başıma sıçratmayın da bozuşmıyalım.

Tulumbacıların esmeri, yılışık bir kahkaha attı :

— Aman sıçratma... Zaten başında bir tel saç yok, kelek helvacı kabağı gibi kızarır!

— Ağzını bozma hayvan!

— Hayvan sinsilendir. Şah damarına bir inersem nargileleri tavanda görürsün.

— Bak edebsize... Bak terbiyesize...

Amma Hayati Bey fazla devam edemedi. Tulumbacı, ayağından yemenisini kaptığı gibi, en kısa yoldan muarızının çenesine yapıştırdı...

Hayati Beyin iki dişi fırladı ve ağzından kan boşandı.

Zavallı adam, çenesini bağlamak için evine dönerken Hadiye Hanımla da bir kavga savuşturacağını düşünüyor, tir tir titriyordu.

Bir eliyle çenesini tutarak öteki eliyle evin tokmağını vurdu.

Kapıyı açan kadın, Hayati Beyin kanlı yüzünü görür görmez haykırdı :

— Bu ne hal a sersem kafa? Bu ne surat a bunak? Öküz arabasının altında mı kaldın? Mahallenin çocuklarından dayak mı yedin? Çenen mi dağıldı? Gözün mü çıktı? Gir içeri bakayım?.

Hayati Bey, korkudan başını omuzları arasına çekerek içeri girerken, Hadiye Hanım, kocasını yakasından tutarak dut ağacı gibi silkeliyordu :

— Allahın avanağı!. Maaş günü sen cüzdan torbasını evde bırak da sokağa fırla... Körolası... Tanrının günü aklın nerede?..

NURETTİN ARTAM
(1900-1958)

Mehmet Nurettin Artam 1900'de İstanbul'da, Çengelköy'de doğdu. Babası, Çengelköy'deki Kadirî Tekkesi'nin şeyhi Mehmet Veli Efendi'dir. Ataları, Buhara'dan Belh'e, ordan da Türkiye'ye göçetmişlerdir. Mehmet Nurettin, ilkokuldan sonra Beylerbeyi Rüştiyesi'ni, sonra da İstanbul Sultanisi'ni (lisesini) bitirdi. Babasından ve başka öğretmenlerden Arapça, Farsça ve Batı dilleri öğrendi. 1917'de yedeksubay olarak Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. Filistin cephesinde esir düşerek Şam'da birbuçuk yıl esir kaldı. 1920'de esirlikten yurda dönüp gazeteciliğe başladı, Vakit gazetesinde yazdı. Dadülfünun'da (İstanbul Üniversitesi'nde) yabancı dil öğretmenliği sınavını kazanarak yirmi yıldan artık, stanbul, sonra da Ankara liselerinde İngilizce ve edebiyat öğretmenliği yaptı. 1933'de Ankara'ya gelerek CHP'nin köylü gazetesi olan (Yurt) adlı gazeteyi çıkardı, Demiryolları dergisinin yönetmenliğini yaptı, bir yandan da Hakimiyet-i Milliye gazetesinde (sonradan adı Ulus oldu) fıkra yazdı. İkinci Dünya Savaşı başlarında Basın - Yayın Genel Müdürlüğünde, propaganda, derleme ve kitaplık müdürlükleri görevlerini aldı. On yıla yakın bir süre, Ankara radyosundan her akşam, kendi hazırladığı radyo gazetesini okudu. Gazetedeki yazılarında Toplu İğne takma adını ya da bu takma adın ilk harfleri olan T. İ. ismini kullandı. Topluiğne imzalı yazıları mizaha yönsemlidir. 27 Ekim 1958'de Ankara'da öldü.

ÖRNEK:

ZAMANE GAZETECİSİNE DAİR

O, kendisinden ayrıca bahsedilecek bir mahlûktur. Yeryüzünde ırkların, milletlerin adedi arttırkça aralarında ihtilâfın, gürültünün çoğalacağına emin olmasaydım, derdim ki zamane gazetecisi ayrı bir ırk'a mensuptur. O, vukuatı, eşhası, hadisatı belki tıpkı sizin gördüğünüz gibi görür, kendisine büyük bir nüfuzu nazar isnad etmeye mail değilim; fakat öyle yazar ki, pek bildiğiniz, pek alelâde olan vekayi size bile başka bir şekilde görünür. Onun için hâdise, vak'a ve şahıs âdeta hammaddedir. O hammeddenin süslendiği, büyütüldüğü ve mahallî tabiriyle şişirildiği fabrikayı görseniz, ne kadar merak edilecek bir yerdir. Sabah, akşam gözünüzün önüne çıkan inceli, kalınlı yazıların ilk önce vücuda getirildiği yer, vaziyeti, cesameti, irtifaı sık sık değişebilmekle beraber sabit, alâmetleri olan bir tezgâhtır. Üzerindeki örtü, muhakkak mor ve siyahla çizilmiş, tek tük mürekkep damlalarıyla lekelenmiştir. Zamane gazetecisi asabidir; uzun boylu rahat duramaz. Kâğıdı kirletir, masayı çizer. Bu alelûmum böyledir. Zamane gazetecisinin hayatında zararsız geçen gün yoktur. Hattâ o kadar ki bunları sayarsanız yekûnu iki günde yaptığı imlâ ve lisan hatalarını bile geçer.

Hepsinin ayrı ayrı zülfüne dokunacağına emin olmakla beraber şurasını itirafdan çekinmemeliyim.

Zamane gazetecisi zararlı bir mahlûktur. Bazan alacağı haberi vaktinde alamaz, akşam üzeri, eli, elindeki kâğıt ve kafası boş idarehaneye gelir. Tabii biçimini bozmaz.

— Nasıl monşer, iyi haberlerin var mı?

— Birkaç şey var..

Oturur, kâğıtlarını evirir, çevirir ve tahrir müdürünün elini yıkamaya, yahut mürettiphaneyi görmeye gittiği kısa bir zamanda hemen telefonla başka bir gazetede aynı işi yapan aziz bir dostu arar.

— Yarım saat evvel gitti. Yahut :

— Biz de merak ediyoruz, daha gelmedi. Derler. Ayıkla pirincin taşını..

Hülâsa ondan kaçınır, bundan çekinir ve ertesi gün gazetede mühim bir haber intişar etmez. İşte zamane gazetecisi kendi müessesesine, kendi patronuna böyle zarar verir.

Memlekete verdiği zarardan zannedersem şüphe etmezsiniz. Bü-

yük Millet Meclisinin zabıtlarına kadar geçen bir sıkıntıyı burada tekrar etmekte ne fayda var? Ancak gazetecilikle meşgul olduğu zamanlarında tahlil ediyoruz. Onun her akşamı nemize gerek. Mademki akşamları her tarafa zulmet çöküyor. Bu karanlık içinde o mahlûkun nasıl parlattığını araştırmak için kendinizde hak görür müsünüz?

Nasıl hurma memalik-i hârede, fok balığı buzlar arasında, alabalık göl suyunda yaşayabilir ve oradan harice çıkarılınca mahvolursa, zamane gazetecisi de ancak Bâbıâli caddesinde yaşar. Gün ışığında, orada şıklık yapmak istemiş, fakat pek muvaffak olamamış. İcabına göre kalpak, fes değiştiren ekseriyetle zayıf nadiren toplu, irili ufaklı kimselere tesadüf ederseniz, emin olunuz ki, onlardır.

Zamane gazetecisi yazacağı haberlerin birtakım kelime yığını olmasına ve içinden bir mâna çıkmamasına dikkat eder. Fakat dikkat etmediği bir nokta da vardır; bilfarz bir evden, bir yoldan, gayrı maruf bir adamdan bahsediyorsa ona mevcut, gayrımevcut bütün sıfatları vermek, onun yazı hassalarından biridir. Evin koridorları biraz loşsa derhal ona bilmem ne mabedinin dehlizleri gibi esrarengiz bir sıfat takar. Sonra aynı evin içinde sakallı ve alelâde bir adam var, farzediniz. Böyle esrarlı bir dehlizden sonra haydi yazı yavan kalmasın diye o adamın çehresine Hindistan fakirleri gibi esrar ve harika bir mâna verir. Bu onun sanatının, kendi zu'munca sırrıdır, sırr-ı muvaffakiyetidir.

Bu mahlûkat, ihtisasa ehemmiyet vermez; her şeyden anlar ve her şeye dair yazabileceği kanaatindedir. Bugün bir zabıta vak'asını nakleder, yarın bir konser senfonikten, Strauss gibi üstadane bahseder. Tiyatroda, Silven onun naçiz bir şakirdidir. Bu hususta müfrit bir «empresyonist» tir. Yazdıklarını tabiî tatlı tatlı okursunuz. İçinde vaka, his, teessür, tesir, her şey vardır. Bu yetişir; artık işde ihtisas ve hakikat aramak için müşkülpesent olmanıza zannederim ki hacet yok.

O ne duyar, nasıl farkederse öyle yazar demiştim. Söz sözü açmışken bir hikâye nakledeyim :

Yörüğün birisini bir cuma günü öğleyin camiye sokarlar. Oturur, kamet alınıp hatip minberinden inerken sizinki, pabucunu kaptığı gibi bin telâşla camiden dışarıya fırlar.

— Ağa, derler; ne bu telâşın? Neye kaçıyorsun?

— Ben enayi miyim? der, baktım herkes önce yolunca yatıp kalkıyorlardı. Bir aralık arkadan birisi birşeyler söylenmeye başladı. İleriden sakallı bir adam, galiba buna kızdı, ayağa kalktı. Bir merdivenin üzerine çıktı, oturdu, beriki şimdi de ayağa kalkmış, bağırıp çağırmaya devam ediyordu. Nihayet o sustu. Bu sefer de merdivenin üzerindeki adam açtı ağzını yumdu gözünü. Beriki arada bir oturduğu yerden bağırıyordu. Nihayet merdivenin üzerindeki sakallı, berikinin ayağa kal-

kıp tekrar bağırması üzerine dayanamadı, başladı merdivenden inmeye. Bu defa bütün ahali de ayaklanmaz mı? Baktım mutlaka kızılcakıyamet kopacak. Neme lâzım, başımı belâya sokacak halim yok dedim, kırdım kirişi...

Anladınız ya, bu belki tatlı tatlı okuduğunuz sözler de bir cuma namaziyle hutbenin tasviridir.

Bâbıâli caddesinde yaşıyan mahlûk da bazı hâdiseleri, o kadar vâkıfane duyar ve yazar.

Maamafih ben bu zamane gazetecisinin takdirkârıyım. Hattâ bugünden itibaren ben de onun huylarını ve düşüncelerini takınacağım. Kader müsaade ederse, o yolda yazdığım yazıları da okursunuz.

VALA NURETTİN VÂ - NÛ
(1901-1967)

1901'de Selânik'te doğdu. Beyrut valiliği yapmış olan Nuretin Bey'in Selânik valiliğinden İstanbul'a yerleşmesi üzerine Galatasaray Sultanisi'ne verildi. Burada ilk ve ortaokulu bitirdi (1917). Bir yıl Viyana'da Ticaret Akademisi'nde okudu. Basın yaşamına şiirle girdi. Celâl Sahir'in çıkardığı 1. Kitap, 2. Kitap, 3. Kitap adlı dergilerde şiirleri yayınlandı (1918). Kurtuluş Savaşı başlangıcında arkadaşı Nâzım Hikmet'le birlikte Anadolu'ya geçti, Ankara'ya gitti (Ocak 1921). Bolu Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yaptı (1921). Moskova Doğu Üniversitesi'ni bitirdi (1924). Bu üniversitede bir yıl asistan olarak çalıştı. Yurda dönüşünde Vakit gazetesinde yazarlığa başladı (1926). Bu arada liselerde, ticaret okulunda öğretmenlik, banka memurluğu yaptıysa da gazetecilikle ilişkisini kesmedi. Çok sayıda okuru olan gazete yazarıydı. Yaşamını, gazetecilikle sürdürdü. Akşam gazetesinde dokuz yıl fıkra yazdı (1929 - 1938). Rasim Us'la birlikte çıkardığı Haber, sonra yine Akşam, Cumhuriyet, yeniden Akşam, Ülke, Tercüman, Havadis, Zafer gazetelerinde fıkra yazdı. Yarım yüzyıla varan kalem emekçiliğinde Rusça ve Fransızcadan pekçok eser çevirdi. Otuzu aşkın radyo oyunu yazdı. Eşi Nihal Karamağralı'yla (Müzehher Vâ-Nû) birlikte romanlar, oyunlar yazdı. Çevirileriyle birlikte yüzden çok eser bıraktı. Kanser ameliyatı olduktan sonra —ölüm, en değerli eserini yazması için izin vermiş gibi— en önemli eseri olan «Bu Dünyadan Nâzım Geçti» adlı eserini yazdı (1965). 8 Mart 1967'de İstanbul'da öldü. Edirnekapı mezarlığına gömüldü.

ÖRNEK:

BU NERENİN TERBİYESİ

Kalabalık bir tramvayda bir genç mektepli oturuyordu. Mektepli olduğunu elindeki kitaplardan anladım. Maşallah epeyce de sınıf geçmiş. Neler okuyor, neler de neler, maydanozlu köfteler...

Ayakta birkaç ihtiyar bayanla bay durmakta... Kimi sendelemekte, biri de inildemekte... İnildiyene :

— Hasta mısınız? Buyurun, oturun! diyen altmışlık, şişman bir kadıncağız yer verdi.

Yanındaki yardımcısını da, çocuğu kucağında genç ve mütevazı kılıklı bir kadıncağız buyurttu.

— Ben şimdi şuracıkta ineceğimi dedi. Lûtfen, lûtfen...

Meğer, mahçup ve minnettar mevkide bırakmamak içinmiş. Çünkü çocuklu bayan inmedi, yola devam etti.

Gelelim maydanozlu köfteye...

Çok kitaplı genç tınmadı. Tınmaz a... Fedakârlık herkesten beklense, ismi zaten fedakârlık olmazdı. Tramvayda, otobüste şuna buna yer vermeği hiç kimse, hiç kimseden zorla isteyemez. Demokrasi var babam! Hem de çok partili cinsinden...

(Ay! Nerede öbür partiler? İkisinden başka diğerlerinin sesleri işitilmiyor. Tavsadılar mı, nedir? Hem mütebaki iki başpehlivanın birbirlerine meydan okuyuşları stadyumda olsaydı, biletler pek az satılacak, tribünler pek az dolacaktı. Parti kavgalarına halkın alâkası söndü gitti. Olur şey değil...)

Sadetten ayrılmıyayım.. Ne diyordum...

Çok kitaplı delikanlının ahbabı bir genç bayan zuhur etti. Onun da koltuğunda bir çanta hamulesi... Yaklaştı... Bay otururaktan, bayan ayakta kıkırdım sohbet... Kırıştırmasyon.

Zahir bunun evvel âhır yer ikram etmek âdeti değil, prensip meselesi olacak...

Derken efendim, bir büyükçe durak geldi. Hayli ahali indi. Araba epey boşaldı. Çok kitaplı maydanozlu köftenin yanında da bir yer açıldı. Hemen ayağa kalktı. Vücudunu ihtiyarlara siper etti. Genç bayan da şunu bunu kakarak daha yaklaştı. Delikanlının ikram ettiği (kendine ait olmıyan) yere çöktü. Bu anti-centilmenlikten hiç de gocunmuş bir hali yoktu. (Ben kız olsaydım, yüzüne bakmazdım!).

Kaynatmağa devam ettiler. Fıkır, fıkır...

Artık dayanamadım :

«— Ah, —diye düşündüm— Keşke boru gibi, oparlörâsa sadalı adamlardan olsaydım. Yüksek sesle başlayıp yerin dibine geçirseydim. Bunun nere terbiyesi olduğunu sorsaydım. Mekteplerde muaşeret âdabı dersi lâzımdır! diye tuttursaydım. O ağzını açtı mı, ben daha yüksek kametten..»

Bu cins adamlar vardır. Bayılırım. Fakat tipim öyle değil. Ben de başka bir çare buldum.

Çok kitaplının yanından geçerken :

— Evlâdım, siz Adnan beyin oğlu Erdal Ersin beysiniz değil mi? diye bir lâf attım.

— Hayır.

— Kimsiniz ya?

Mihanikî şekilde künyesini okudu :

— Şinasi beyin oğlu Temel Güngörmüş'üm...

— İsminle yaşa, çocuğum... Yanılmışım...

Kuzum bay Şinasi... Evlâdına terbiye öğret.

SABAHATTİN ALİ
(1900-1948)

Piyade yüzbaşısı Ali Salahattin Bey, görevle Gümülcine'de (Bulgaristan'da) bulunuyordu. 1905 yılında Gümülcine'li aydın bir kadın olan Hüsniye Hanım'la evlendi. Bir yıl sonra bir erkek çocukları oldu. Yüzbaşı Ali Salahattin Bey, Prens Sabahattin ve Tevfik Fikret'le dosttu. Bu yüzden, 12 Şubat 1906'da Gümülcine ilçesine bağlı Eğridere köyünde doğan oğluna Sabahattin, ondan sonra doğan oğluna da Tevfik adını verdi.

Sabahattin ilköğrenimine İstanbul'da Doğancılar'da Füyuzat-ı Osmaniye Mektebi'nde başladı. Babası Çanakkale'de görev alınca, Sabahattin de Çanakkale İptidaî Mektebi'nde okurken savaş başlaması üzerine kapanan okulu subaylar açıp öğretmenlik de yaptılar. Sabahattin'in babası bu okulda Türkçe öğretmenliği yaptı. Oradan İzmir'e, sonra da Edremit'e göçettiler. Sabahattin, ilköğrenimini, yerleştikleri Edremit'te bitirdi. Edremit'i Yunanlıların işgali üzerine (1919), Balıkesir Muallim Mektebi'nde ortaöğrenimine başladı. Son sınıftayken İstanbul Muallim Mektebi'ne geçti (1926). Bu yıl içinde babası öldü. Öğretmen olup Yozgat İlkokulu'nda bir yıl kadar çalıştıktan sonra (1927 - 1928), Avrupa'da öğrenim için İstanbul'da açılan yarışma sınavını kazandı. Bir süre İstanbul Muallim Mektebi'nde bulundu ve Edebiyat Fakültesi'ne gitti. Sonra da, Eğitim Bakanlığı adına iki yıllık bir öğrenim için Almanya'ya gitti (1928). Önce Potsdam, sonra Berlin'de iki yıla yakın kaldı. Bir Alman kurs yönetmeniyle kavgası yüzünden öğrenimini bitirmeden 1930 yılı yazında Türkiye'ye döndü. Gazi Terbiye Enstitüsünde açılan yeterlik sınavlarına girip kazanarak öğretmen yeterlik belgesi aldı. Aydın Ortaokul Almanca öğretmenliğine atandı. 1931 yılı sonunda Aydın Sanat Okulu öğrencilerinden bir grup, Sabahattin'i, bir söyleşisini yadırgayarak «Menfî propaganda yapıyor» diye ihbar ettiler. Sabahattin, tatilini geçirmekte olduğu İstanbul'da tutuklanarak Ay-

dın Cezaevine sokuldu. Yargılanması sonunda kanıtsızlıktan beraet etti. Bu kez Konya Lisesine Almanca öğretmeni atandı (1931 - 1932). Konya'da «Yeni Anadolu» adında bir gazete çıkmaktaydı. Sabahattin Ali'nin, konusunu Aydın Cezaevindeki gözlemlerinden çıkardığı Kuyucaklı Yusuf adlı romanı bu gazetede tefrika ediliyordu. Onbeş tefrika çıktıktan sonra, gazete sahibiyle aralarında çıkan bir anlaşmazlık üzerine Sabahattin Ali romanı kesince, gazete sahibi de, iki tanıkla birleşerek, Sabahattin Ali'nin arkadaşlar arasında bir özel söyleşi toplantısında okuduğu bir taşlamayı, olaydan altı ay sonra ihbar ettiler. Bu taşlamanın Cumhurbaşkanını ima yoluyla aşağıladığı nedeniyle yargılanan Sabahattin Ali bir yıl hapse mahkûm edildi. Bir süre Konya Cezaevinde kaldıktan sonra Sinop Cezaevine gönderildi. Varlık Dergisinin 15 Ocak 1934 tarihli sayısında yayımlanan «Benim Aşkım» başlıklı övgü şiiri üzerine, 29 Ekim 1933 Cumhuriyet Bayramı'nda bağışlanarak cezaevinden çıkarıldı. Saffet Arıkan ve Eğitim Bakanı Hikmet Bayur'un aracılığıyla Ankara Ortaokulu'nda ve Devlet Konservatuvarında öğretmen olarak görevlendirildi. 1944 yılında Devlet Konservatuvarında öğretmen ve Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü'nde redaktör olarak çalışırken, Orhun dergisinde Nihal Adsız'ın yayımladığı Başbakana açık mektubunda kışkırtıcılık ve ileri gelenleri yermekle suçlanınca dergi sahibini mahkemeye verdi. 26 Nisan 1944'de Ankara Üçüncü Asliye Ceza Mahkemesinde duruşmalara başlandı. Sağcılar, Sabahattin Ali'ye karşı gösteriler yaptılar, karşı yayınları da sürdürdüler. Bir süre sonra Sabahattin Ali görevinden istifa ederek İstanbul'a geldi. 1946'da Aziz Nesin'le birlikte Markopaşa mizah gazetesini çıkarmaya başladı. Son kitabı olan yergi hikâyelerini (17 hikâye) topladığı Sırça Köşk adlı kitabını 1947'de yayınladı. Markopaşa dergisinde çıkan bir yazıdan dolayı 3 aylık hapis cezasını Üsküdar'da Paşakapısı Cezaevinde çekti. Bu sırada Aziz Nesin de başka bir yazısı için cezaevine sokulmuştu. Cezaevinden çıktıktan bir süre sonra Sabahattin Ali, artık yayın olanağı bulmadığı için, geçim için kamyonla taşıyıcılık yapmaya başladı. Bunalımlı günler geçiriyordu. Paşakapısı Cezaevinde tanıştığı Bulgaristan göçmeni bir berber hükümlünün aracılığıyla kendisini Bulgaristan'a kaçıracak Ali Ertekin adlı bir sabıkalıyla tanıştı. Silâh kaçakçılığından ve Bulgaristan'a adam kaçırmaktan sabıkalı olan Ali Ertekin, para karşılığında Sabahattin Ali'yi Bulgaristan'a kaçırmak için rehberlik edecekti. Ali Ertekin, şoför muavini olarak kamyona bindi. 1 Nisan 1948'de kamyonla

Kırklareli'ne yola çıktılar. 2 Nisan 1948 günü, sınıra yakın bir yerde Ali Ertekin, Sabahattin Ali'yi başına vurarak öldürdü. «Vatanî hislerinin galeyanı» nedeniyle adam öldürdüğü anlaşılan sabıkalı kaatil, bu hafifletici nedenle 4 yıl hapse mahkûm edildiyse de, iki yıl cezaevinde kaldıktan sonra afla serbest bırakıldı.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

TAHİR ALANGU YAZIYOR:

1948 yıllarında, çok partili demokratik yönetim dönemine geçildiği günlerde Aziz Nesin'le birlikte, adlî koğuşturmalar yüzünden sık sık adını değiştiren ve aralıklı bir şekilde çıkan Marko Paşa adındaki siyasî mizah ve hiciv gazetesini çıkararak sanat yolunu bıraktı. Hayatının bu son ayları sanatı için çok zararlı olmuş, bu hava içinde yayınladığı son kitabı Sırça Köşk (1947), o devrin olaylarına yönelmiş allegorik hicivli masalları ve bazı hikâyeleri yüzünden ölümünden önce toplatılmıştı.

(...) Bütün konuları, bir maksada göre seçilmiş, günlük yaşayış düzeninin üstündedir. Onun bütün hikâyelerinde iskelet halinde sağlam bir konu, birbirinin içinden çıkan olaylar zinciri, çok iyi gözlenmiş bir tabiat çevresiyle, taslak halinde kalmış bir sosyal çevre, gerçeğin insan yaşayışına, ruhuna yansımış görünüşü yer almıştır. İlk hikâyelerinde tasvirci - gözlemci - gerçekçiliğin sınırları içinde kalmış olmakla birlikte ancak hayatının son yıllarında, başından geçen bazı olaylarla ilgili olarak mizahta siyasî hiciv yolunu denerken, hikâyede de eleştirici sosyal gerçekçilik yoluna girdi.

— «Cumhuriyetten sonra Hikâye ve Roman» adlı kitabından —

YİNE TAHİR ALANGU YAZIYOR:

Sabahattin Ali'nin, hikâyeci olarak sanatçı mizacının, çevrelere ve insanlara karşı tedirgin kişiliğiyle içiçe, ayrılmaz bağlarla bağlanarak yürüdüğünü göreceğiz. Çevresiyle olan çatışmaları onu hikâyelere götürdüğü kadar, eserleri de onu yine çatışmalara götürecek, bu eser ve hayat bağlantısı gittikçe hızlanıp sıkışacak ve sıklaşacaktır.

(...) Sabahattin Ali'nin toplumcu gerçekçiliğe bağlı bir yazar olduğu düşüncesi yaygındır. Oysa, o, bu yola değinen eserlerini ancak hayatının son yıllarında yazmıştır. Hatta onu bu yola hayatının bazı olaylarının sürüklediği söylenebilir. Aslında son hikâyelerini bir yana bırakırsak, düşlere, duygulara, tasarlamalara, romantik özentilere biraz fazla yer veren, tasvirci - gözlemci - gerçekçilik basamağından pek ileri geçememişti.

(...) Öteki kitaplarına bakarak, onun bu son eserinde «Sırça Köşk» daha kesin ve daha sert ölçülerle eleştirici ve dolaylı yoldan toplumcu bir gerçekçiliğe yöneldiği; bir başka deyimle de izlendiği ve koğuşturulduğu, sıkıştırıldığı her dönemde görüldüğü gibi, iyice acılaştığı görülmektedir. (...) Sabahattin Ali'nin ölümünden az önce yazabildiği bu son eserine bakılırsa, gittikçe güçlendiği, bütün eserlerine oranla hikâyeci olarak, anlatım yoluna da bakımla da gerçekçi olarak, ustalığının en üst basamaklarına ulaştığı söylenebilir. O günlerde iyice yayılan ünü ile onun karşısında, hikâyecilik kadar gerçekçilik alanında da belirmiş başka kimse yoktu.

(...) Sabahattin Ali, hikâyeciliğinin son döneminde, çeşitli tipteki hikâyeleri arasına bir başka yeni tipi de eklemiş, masallar ve hayvan hikâyelerini yenileştirerek satirci amaçla kullanmış, bunlara yer yer toplumcu ve eleştirici anlamlar ve yorumlar da katmıştı. Vaktiyle halk edebiyatında dolaylı ve kapalı eleştiriler ve saldırılarda kullanılan bu eski ve popüler anlatım yolu, onun elinde daha etkili ve sert bir silâh haline gelmiş, bunlarla çağının bazı kurum ve kişilerine saldırışı yankılar uyandırmıştı.

— Varlık Yayınevi'nin çıkardığı «Değirmen, Dağlar ve Rüzgâr» kitabına yazdığı önsözden —

AZİZ NESİN YAZIYOR :

(...) İşin doğrusu şudur ki, Sabahattin Ali, hikâye yazmak için yaşayan bir adamdı. Bütün hayatı parça parça hikâyelerdir. İşte bunun için mücadele eder, bunun için gizlenir, bunun için kaçardı. Hikâyeleri için kendi kurduğu hayallere kendisi de inanır ve başkalarını da inandırmaya çalışırdı. Onu anlamayanlar, yalan söylüyor sanırlar. Oysa o, kimseyi de aldatmış değildir. Hep hikâyelerinin ve hayalinin uğruna kendi kendini aldatmıştır.

— Baştan Dergisi, 18 Ocak 1949 —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR

Sabahattin Ali, gerçekleri söylemenin en zor olduğu dönemlerin gerçekçisi; Anadolu'nun hiç tanınmadığı, anlatılmadığı bir zamanda Anadolu köy - kasaba yaşamı doğrularının sözcüsüdür. (...) Yaşadığı dönemde yarattığı ilgi ve etkinin, otuz kırk yıl sonra hiç eksilmeyen ve eskimeyen yanı, zamanında doğmuş bir yazarlık gücünün şaşmaz tanığıdır.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından —

MUSTAFA KUTLU YAZIYOR:

Sabahattin Ali, Anadolu'nun toprağına olduğu gibi, Anadolu'nun kalbine de en çok yaklaşan bir hikâyecimizdir. Onun sola bağlı bir düşünür olduğunu, sağ cepheyi hep zalimler cephesi zanneden zihniyetini vehmine ve kültürünün bu alandaki yetersizliğine bağlıyoruz. Onun aşikâr bir gerçek olan büyük eseri, başından sonuna kadar milliyetçiliğin ızdıraplarıyla, bu vatan toprağının ve Anadolu insanının sevgisiyle doludur. Millet sevgisinin yanında milletin hayat haklarını aramak ve onun muztarip kalbiyle beraber çarpan bir kalp sahibi olmak eğer milliyetçiliğin ta kendisi ise, eseriyle tanıdığımız Sabahattin Ali, en sağda milliyetçilerin gözbebeği ve öz kardeşidir.

— «Sabahattin Ali» adlı kitabından, Hareket Yayınları —

NÂZIM HIKMET YAZIYOR:

(...) 1929 veya 1930. Musahhih ve teknik sekreter olarak aylık dergilerden birinde çalışıyordum. (Resimli Ay) (...) Birgün dergi idare evine kısa boylu, gözlüklü bir genç geldi. Almanca bildiğini, hikâyeler yazdığını ve adının Sabahattin Ali olduğunu söyledi. Hikâyelerinden birini bıraktı, çıktı. Bu hikâye, orman sanayiinde çalışan işçilerin hayatına değgindi.

Alman romantizminin etkisi altında yazılmış olmasına rağmen, konu ve içerik bakımından Türk edebiyatında bile yenilik gösteriyordu. Genç adamın yetenekli bir yazar olduğu daha ilk satırlarından belli oluyordu. Hikâye basıldı.

(...) Birbiri ardısıra çıkan hikâye kitaplarının herbirinde realizme gittikçe daha çok yaklaştı. Bana öyle geliyor ki, Türk hikâyesinde Sabahattin Ali, sosyalist realizmin ilk habercisidir. Ve kendisinden sonra, edebiyatımızda sosyalist realizmin eserlerini yaratacak olanlar, ona çok borçlu olacaklardır.

ÖRNEK :

BAHTİYAR KÖPEK

Niçin hep acı şeyler yazayım? Dostlar, yufka yürekli dostlar bundan hoşlanmıyorlar. «Hep kötü, sakat şeyleri mi göreceksin?» diyorlar. «Hep açlardan, çıplaklardan, dertlilerden mi bahsedeceksin? Geceleri gazete satıp izmarit toplayan serseri çocuklardan; bir karış toprak, bir bakraç su için birbirlerini öldürenlerden, cezaevlerinde ruhları kemirile kemirile eriyip gidenlerden, doktor bulamayanlardan, hakkını alamıyanlardan başka yazacak şeyler, iyi güzel şeyler kalmadı mı? Niçin yazılarındaki bütün insanların benzi soluk, yüreği kederli? Bu memlekette yüzü gülen, bahtiyar insan yok mu?

Hiç olmaz olur mu? Arayıp bulup görmek lâzım. Bunun için de kenarı köşeyi araştırmak istemez. Her şey apaçık ortada, göz önünde. Sade güler yüzlü bahtiyar insanlar değil, bahtiyar köpekler bile var. Ben de karar verdim, bu sefer açlıktan ıstıraptan, nefretten değil... rahattan, tokluktan, sevgiden bahsedeceğim...

Oturduğum semtin sokakları geniş ve asfalt. Her biri bir fakir çocuğun liseyi bitirinceye kadar okumasına yetecek masraflarla yetiştirilen bodur çamlar, caddeye gölge vermese bile güzellik veriyor. Sabahları yaya kaldırımında şık giyinmiş genç anneler, renk renk çocuk arabalarında al yanaklı, gürbüz, iyi beslenmekten yüzlerine bön bir rahatlık ifadesi gelmiş çocukları gezdirirler. Çeşitli oyuncaklarını ipekli örtülerinin üstüne seren, bir eliyle çıngırağını sallarken ötekiyle uzun bir düdüğü ağzına götüren bebeklerin yanında, bukleli saçlarını savura savura annelerine bir şeyler anlatan biraz daha büyücek çocuklar yürür. Ara sıra genç annelerin birkaçı yanyana gelir, tatlı tatlı konuşur ve çocuklara bakalak olmak işini dört beş adım gerilerden gelen temiz kıyafetli beslemeye bırakırlar. Yolun kenarındaki küçük parkın kum bahçesinde miniminiler kovaları, kürekleri ile saraylar, şehirler halkeder, sonra bir yumrukta yıkarlar. Bir kenardaki kanapede beyaz başlıklı bir mürebbiye yabancı dilde bir kitap okur. Başörtülü bir hanım, ağlayan torununu avutur, başka bir kanapede üç dört şirin anne yün örüp ahbap çekiştirir. Her şey aydınlık, her şey rahattır. Yalnız hepsinin yüzünde garip bir can sıkıntısı ifadesi vardır. Elle tutulamıyacak kadar ince, asla yırtılmayacak kadar sağlam bir ağ halinde onları saran bu can sıkıntısı, biraz dikkat edince, kahkahalarda boş bir çınlama, gözlerde soğuk

bir alâkasızlık halinde kendini gösterir. Söyliyen de, dinliyen de o anda başka bir şey düşünüyor gibidir, halbuki hiç bir şey düşünmezler. Ama bundan şikâyetçi değildirler, hatta canları sıkıldığının bile farkında değildirler... Boş da olsa gülerler ve hallerinden memnun olmasalar da, hayatlarında bir değişiklik istemezler.

Yakası kapalı kahverengi çuha elbisesinden bir odacı, bir kavas, yahut kibar bir evde uşak olduğu anlaşılan genç, iri yarı, yakışıklı bir adam bu caddede her sabah küçük bir köpek gezdirir. Açık kahverengi tüyleriyle uzun kulakları yerlere kadar sarkan ve yüksekliği bir karıştan fazla olmıyan köpek, meşin tasmasına bağlı yine meşinden örme bir yuların arkasından tıpış tıpış gider. Adam yürüyüşünü köpeğinkine uydurmuştur. O biraz durakliyacak olsa kendisi de bekler. Köpeğin keyfi yerine gelip tekrar yürümeye başlaynıca o da yürür.

Serince havalarda köpeğin üzerinde kenarları lâcivert şeritli kahverengi çuhadan güzel bir hırka vardır. Hayvanın dört bacağından geçip karnında düğmelenen ve sırtında kalıp gibi yapışmasına bakınca usta bir terzi elinden çıktığı anlaşılan bu hırka pırıl pırıl fırçalanmıştır. Köpeğin tüyleri de güneşte tertemiz parlar.

Hayvan, mâsum bir ihtiyacını gidermek için yolun kenarındaki ağaçlardan birinin dibine sokulunca, on dönüm tarlayı bir günde yorulmadan çapalıyacak kadar kuvvetli görünen uşak, yahut odacı, yahut kavas, efendisinin köpeği işini bitirinceye kadar hürmetle bekler. Sonra yine ağır ağır yollarına giderler. Bu hırkalı köpek, yoldan geçen başka köpeklerin hırlamasına cevap vermez, hatta sahibi tarafından tasması çözülmüş irice bir köpek döğüşmek için bağıra bağıra yanına sokulsa üstüne atılmağa kalksa bile, o aldırmadan yoluna gider. Onun yerine uşak işe karışır; bağırır, tekme savurur. Saldıran köpekler birkaç tane olursa efendisinin köpeğini kucağına alır, hırkasında, tüylerinde tozlanmış, kirlenmiş yerleri siler. Bu sırada gözlerinde hiç saklıyamadığı bir korku vardır: köpek her tehlikeden uzak olduğuna emin, aşağıya doğru bakar, yalanır, uzun tüylü kuyruğunu oynatırken, uşak acaba hayvana bir şey oldu mu, diye telâş içinde onun her tarafını yoklar.

Köpeği gezdiren bu adamı bir gün kasapta gördüm. Sıra sıra asılmış, kuzuların içine bakıyordu. Nihayet bir ciğer takımı beğendi:

«Şunu tart!» dedi. Parayı sayarken kasapla ahbaplığa başladı: «Ne diye kuzunun karaciğerini ayrı satmazsınız, aklım ermez? Bizim köpek akciğer, yürek filân yemiyor... Karaciğeri de güzelce pişiririz de ondan sonra önüne koruz. İçine bir lokma akciğer katsak ağzını sürmez, olduğu gibi bırakır. Midesine dokunuyormuş. Geçende muayene-

ye gelen baytar söyledi... Hayvan ama, aklı eriyor: köftesine biraz sığır eti karışsa onu bile anlıyor. Allahın işine akıl ermez ki...»

Sonra bütün takımı sarmak üzere olan çırağa döndü:

«Duymadın mı be! Hepsini sarma. Karaciğeri ayır, ver... Öbürlerini at bir kenara!»

Paketini alıp çıktı.

Başka bir gün bu uşağı geniş çiçekli bir bahçenin kapısı önünde kucağında sıcak, yumuşak bir battaniye tutarken gördüm. Kocaman bir otomobile binmek üzereydi. Kucağındaki şeyin kımıldadığını, içinden sesler geldiğini farkedince dayanamadım, sokulup sordum:

— «Ne o? Köpeğe bir şey mi oldu?»

Uşak beni şöyle bir süzdü:

«Yok, elhamdülillâh bir şeysi yok!... Bugün üç beş kere öksürdü. Baharları hep olur, ama hanım telâş etti. Hayvan hastahanesine götürüp bir baktıracağım,» dedi.

Sonra hayvanı bir yere çarptırmamak için dikkat ederek otomobile bindi. Koskocaman araba hızla uzaklaştı...

Geçen gün bu uşağı aynı geniş bahçeye girerken gördüm. Bu sefer ince burunlu, uzun beyaz tüylü bir köpeğin ipini tutmuştu. Yanında kıyafeti kendine benziyen başka biri daha vardı. Yine merak ettim:

«Ne oldu?... Köpeği değiştirdiniz mi?» diye sordum.

Adam beni süzdü; geçenlerde köpeğin hastalığını soran meraklı olduğumu hatırlamadı ama, cevapsız bırakmadı.

«Hiç değiştirilir mi?» dedi. «İçerde, kulübesinde: bak, sesi geliyor!»

Büyük köşkün biraz ötesinde bahçıvan odası büyüklüğünde, filizi boyalı şık bir kulübeden sahiden kesik kesik havlamalar geliyordu.

«Nasıl oldu» dedim, «Sizin köpek havlamazdı!»

«Eh, şimdi kızgınlık zamanı... Dişi istiyor!» diye cevap verdi. Sonra yanındakinin yüzüne bakıp gülümsedi: «Nefis bu, isteyince hayvan da olsa kendine hükmedemiyor. İyice huysuzlandı. Hanımefendi hemen otomobili baytara koşturdu. Ama dedim ya derdi buymuş... Hani bizimkine lâyığını bulmak da kolay olmadı. Hanımefendi soysuz köpekler istemem huyu bozulur, dedi. Bütün köşkleri dolaştım, ona göresini buluncaya kadar canım çıktı...» İpini elinde tuttuğu uzun beyaz tüylü, ince burunlu köpeği yanına çekerek devam etti: «Ama bak! Kendisine lâyık soylu bir hayvan. Duruşu bile kibar. Bizim beyefendi arkadaşın beyefendisiyle konuştular, münasip gördüler. Bir ben oraya götüreceğim, bir o bize getirecek.»

Parmaklıklı bahçe kapısını dirseğiyle itti, arkadaşına:

«Gel bakalım, birbirlerinden hazedecekler mi?» dedi. Nazlı bir gelin gibi süzüle süzüle yürüyen saçaklı, beyaz köpekle beraber içeri girdiler...

Ah, ben hayvanları çok severim. Bütün canlı mahlûkları, hayatı, güzelliği, saadeti severim. Bahtiyar bir köpek bile benim içimi sevinçle dolduruyor. Ben karanlık şeylerden bahsetmek için dünyaya gelmemişim. İçim tatlı, sıcak, neşeli şeyler anlatmak isteğiyle yanıyor.

Hele cümle âlem bu köpeğin onda birl kadar rahata kavuşsun, bakın ben bir daha acı şeylerden söz açar mıyım?

NACİ SADULLAH DANIŞ

1909'da İstanbul'da doğdu. Galatasaray lisesinde öğrenimden bir süre sonra gazeteciliğe başladı. Son Posta, Cumhuriyet, Havadis vb. gazetelerde, Yedigün dergisinde çalıştı. Genç yaşında röportajlarıyla ünlendi. Daha çok İzmir gazetelerinde yazmaktadır. Bu gazetelerde, konularını Kurtuluş Savaşı'ndan alan romanları tefrika edilmiştir. Her tür yazı yazmakta, buarada mizah söyleşi ve hikâyeleriyle de tanınmaktadır. Şimdilerde İzmir'de yayınlanan Demokrat İzmir gazetesinde, Danış imzasıyla fıkra ve başka türde yazılar yazmaktadır.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

YUSUF ZIYA ORTAÇ YAZIYOR:

(...) Ama kolaycıdır Naci Sadullah, sanatçı değil. Sanatın zoruna, sıkıntısına, alınterine dayanamaz. Yazar, yazar, yazar ve bir daha kâğıtlara göz atmadan dizgiye gönderiverir.

Görüş, şimşek görüşü. Nükte, keskin sirke, acı biber, arı iğnesi... Ama sabır, nanay! Kalemi eline aldı mı, at kaçmış sanırsınız. Tutabilirsen tut! Oturup yazdıklarını bir okusa ve kıyıp yarısını çizse, atsa, ne güzel, ne kıvrak bir hikâye, bir söyleşi çıkacaktır ortaya...

— «Bizim Yokuş» adlı kitabından —

ÖRNEK:

HAYAT MACERAMIZIN ÖZETİDİR

Tevekkeli değil, Arap oğlu vaktiyle «Lâ râhatl fiddünya!» dememiş! Gerçekten de şu dünyada rahat yüzü insanoğluna haram olmuş vesselâm!

Bana sorarsanız, rahatsızlık, insanoğlu için dünyaya gelişinden evvel başlıyor. Analar, bizi dokuz ay on gün karınlarında taşıdıkları için büyük fedakârlık ettiklerini söylerler. Fakat o dokuz ay on gün içinde bir adama benzeyip de dünyaya çıkıncaya kadar bizim neler çektiğimizi hiç arayıp soran var mı? Kapkaranlık bir yer... Hava yok, su yok... Sağa dönemezsin, sola dönemezsin. Valdemiz hanımefendi bir şeyler yiyecek de biz de onun artığından çöpleneceğiz! Bizim canımız armut isterken, valdemiz güzelim meyvacı dükkânına bakmadan geçip naylon çorapçı mağazasına girer. Hırsımızdan bir sağa, bir sola döner, daha doğmadan ölecek gibi oluruz. Bu koskoca isyanımız kimsenin umurunda bile olmaz.

«Çocuk kımıldadı!» deyip geçerler!... Hangi kımıldama yahu!... Birkaç arkadaş daha bulsak içerde ihtilâl çıkaracağız. Ama kime anlatırsın? Bizim o sırada sıkılacak dişimiz bile yok. Sabrederiz. «Hele bir çıkayım da ben onlara gösteririm» diye düşünürüz. «Hele bir gün benim de onlar gibi dişlerim çıksın, Insan nasıl ısırılırmış, gösteririm ben onlara!»

Şimdi sorarım size: Bu çileyi dokuz ay on gün çekmek kolay katlanılır işkence midir? Biz, işte bu işkencenin intikamını almak hırsıyla, şu dünyaya kan revân içinde ve feryadüfigan halinde çıkarız! Fakat o sıralarda hiç kimsenin hakkından gelmeye yetecek gücümüz yoktur. O sıralarda onlara ezâ vermek için becerilmesi elimizden gelebilecek marifetcikler, ağlamaktan, çırpınmaktan ibarettir. Fakat onlar bize bunu da çok görürler. Susturmak isterler bizi. İşte hürriyetlerimizi kısıtlayan zincirlerin ilk halkası bu suretle vurulmuş olur. O zaman bize «Kanun!» diye meram anlatamıyacakları, «Polis!» diye gözdağı veremiyecekleri ve mahkûm diye zincire vuramıyacakları için «kundak» isimli pamuklu zindanı icadetmişlerdir. Kundaklarlar bizi! Bu, ölmeden mezara gömülmek gibi bir felâkettir.

Bunların hürriyet kundaklamaktaki ustalığı ile yedi evliya başedemez. Kıskıvrak kundağımızın içinde çâresiz:

«Edeyim böyle dünyanın içine!» deyip altımızdan geldiği kadar kundağımızı pisleriz. O zaman da dayak başlar.

Öldürmemeğe dikkat ederek ölçülü vururlar. İşimiz yine ve sadece ağlamaya kalır! Fakat gaddarlar, bizi, şu dünyada hiçbir şeyden pervâmız olmayan hattâ o çağımızda susturabilmenin bile çaresini bulmuşlardır. Biçâre başımızı iki ayak üzerine konulmuş bir yastıkta saat rakkası gibi bir sağa bir sola sallıya sallıya sersem ederler. En zeki geçinenlerimizin alıklığı galiba işte o ilk sersemletilişimizden kalmadır. Kolay ve çabuk sersemlememiz için «Eeee, eee... eee...» diye ninni isimli bir uyutucu terane tuttururlar. Bu, dâhiyane bestelenmiş bir zulüm türküsüdür. Bu korkunç ses törpüsü, beynimizi, otomatik partısmacı bıçağı gibi ince ince doğrar! Dayanamaz, bayılırsınız. O zamanlar onlar, ölü gömer gibi üstümüzü örtüp «Çocuk uyudu!» diyerek bayram ederler.

Ayılınca öfke ve isyan içinde yeniden haykırmak istersiniz, ağzımıza emzik isimli bir lâstik tıkarlar. Bu suretle siz, insan susturmanın bin bir çeşidi bulunan «lâstikli» tedbirleriyle ilk defa müşerref olursunuz! Bu lâstik, size üç beş damla süt veren memeye benzetilmiştir. Fakat emersiniz, emersiniz süt gelmez! Bu, düpedüz sahtekârlıktır, maddeten değilse bile mânen dolandırılmaktır ve bu suretle de şu dünyada sizi ilk kandıran, ilk aldatan, ilk dolandıran insan, ananızdır. Bunu anlamanın isyanı içinde imziği atar, yeniden ve eskisinden daha ciyak ciyak ağlamaya başlarsınız!

«Ağlamayan çocuğa meme vermezler!» Size ağladığınız için «meme» verirler. Bu, size sadaka edilen ilk sükût rüşvetidir. Bunu sizden evvelâ ananız, babanız istemiştir. Sonra kocanız istiyecektir. Sonra âmiriniz istiyecektir. Sonra hükümet, devlet istiyecektir. Değişen tek şey, isteyişin biçiminden ibarettir. Kundak yerine kelepçe... Emziğin, memenin yerini kanun alacaktır. Ninninin yerini de politikacı nutku:

— Eee... Eee ...Eee... Uyusun da büyüsün yavrum ninni!...

«Aheste çek kürekleri mehtâp uyanmasın!...»

Yâni gördüğümüz gibi, elimizden gelse, sâde birbirimizi değil, mehtabıyla, güneşiyle, yıldızlarıyla kâlnatı uyutacağız.

Demek ki, «Dünyada rahat yoktur!» diyen Arap oğlu haksız değildir.

«Bizim bütün şu yazdıklarından anladığımıza göre insan susarsa rahat edebilir!» diyeceksiniz. Fakat unutmayın ki, hattâ anadan doğma dilsizlerin bile konuşmak için «dil» yarattıkları hür dünyada yaşamaktayız.

Hepimizde, kundaksız, emziksiz, yâni zincirsiz ve ninnisiz bir dünya özlemi var! Gerçi zaman zaman sıkışıp küçük dilimizi yuttuğumuz olmuyor değil! Fakat büyük dilimizi kolay kolay yutamıyoruz! Ben müsaadenizle bugünlük yutacağım, ama bugünlük; koalisyon bozulmasın diye...

RAKIM ÇALAPALA

1909'da İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini İstanbul Erkek Lisesi'nde, yüksek öğrenimini Hukuk Fakültesinde yaptı. Bir süre Osmanlı Bankası'nda memurluktan sonra gazeteciliğe başladı. Eğitim Bakanlığı'nca, halk kültürünü, çocuk eğitim kurumlarını ve çocuk yayınlarını incelemek için, bir kurulla birlikte Sovyetler Birliği'ne gönderildi. Birçok gazete ve dergide yazdı ve çalıştı. Mizah hikâyelerini Akbaba ve Karikatür dergilerinde yayınladı. Alman ve Musevi liselerinde öğretmenlik yaptı. Çocuk yayınları üzerinde çalıştı. Türkiye Yayınevi adına Yavrutürk, Çocuk Haftası gibi çocuk dergileri çıkardı. Bir süre de Amatör adlı bir magazin çıkardı. «87 Oğuz» adlı bir çocuk romanı vardır. Atatürk'ün yaşamını çocuklar için «Mustafa» adıyla yazmıştır. Atlas Yayınevi'nin kurucularından ve yönetmenidir.

ÖRNEK:

YUMRUSUZ ÇİÇEĞİ

Sadrazam, kavuğunu başına giydi. El çırptı. İçeriye giren ağaya:

— Söyle, getirsinler o çıfıtı! Diye bağırdı.

Az sonra, iki karakullukçu bileklerinden sımsıkı tuttukları bir adamı içeriye soktular. Ufak tefek, kırmızı sakallı, çipil gözlü bir Yahudiydi.

Paşa:

— Bırakın!...

Deyince karakullukçular iki adım geriye çekildiler. Sadrazam onun yere kapanıp etek öpmesini bekledi. Fakat Yahudi hiç oralı olmadan, karşısında dimdik duruyordu. Büsbütün cinleri başına üştü:

— Bre çıfıt! diye gürledi. Sen peygamberlik iddiasında bulunup nice sâfdil hatunu dolandırır, emval ü emlâkine sahip olurmuşsun, öyle mi?...

Yahudi, titrek parmaklariyle kırmızı sakalını sıvazlıyarak:

— Paşa hazretleri! dedi. Benim peygamber olduğum doğru, fakat karilarin malini mulkûnu dolândirdiyim yalândir!

— Sus bre zındık!... Yüzüme karşı da dâva-yı nübüvvet ha?!...

— Paşa hazretleri!... Ben bir şey dâva etmiyorum. Birkaç karl beni dâva ediyor.

— Ya peygamberlik?

— Bende yalan yok!... Ben de bir peygamberim!...

Paşa başını salladı:

— Pekâlâ... Her paygemberin bir mucizesi vardır. Sen de bir mucize gösterebilir misin?...

— Ferman buyurulursa yosteririm paşam!...

Sadrazamın öfkeden eli, ayağı titriyordu. Fakat Yahudiyi kıskıvrak yakaladığını düşünerek derin bir nefes aldı:

— Pekâlâ!... dedi. Hazreti İbrahim'in mucizesini bilirsin. Kendisini ateşe atmışlardı. Ateşin içinde yanmadı, orayı güllük, gülistan eyledi. Şimdi seni de öyle ateşe attırayım da aynı mucizeyi göster!...

Yahudi, ufacık gözlerini kırpıştırarak boynunu büktü:

— Aman paşa hazretleri!... O çok buyuk bir mucize!... Ben o kadar buyuk bir peygamber deyilim. Biraz daha kolay olsun!

Paşa hafifçe gülmekten kendini alamadı:

— Pkeâlâ... Öyle ise Hazreti Musa'nın mucizesini göster!... Al şu asâyı, ejderha eyle!...

Yahudi sapır sapır titriyerek ellerini açtı:

— Aman paşa hazretleri, bu da çok buyuk bir mucize!... Benim peygamberliğim o kadar buyuk deyildir! ...

Paşa yavaş yavaş işin ciddiyetini kaybettiğini görüyor, fakat kurnaz Yahudiyle oynamaktan zevk alıyordu.

— Demek o da büyük?!... dedi. Senin kimin, kimsen var mı?

— Bir tane kizim var paşa hazretleri! Ester!... On yedi yaşinda bir kiz! Dişarda duruyor.

— O halde hazreti İsa'nın mucizesini göster!... Şimdi ferman ediyorum. Kızının kellesini vursunlar. Sen ona tekrar hayat verirsin! Cellât başı!...

Yahudi bu sözü duyunca diz çöküp yalvarmaya başladı:

— Aman paşa hazretleri!... Bu epsinden daha zor!... Ben ufak tefek bir peygamberim. Benimkisine peygamberlik bilem denmez!...

— Bre hain, hiçbir mucize gösteremezsin de ne diye iddia-i nübüvvet eylersin?...

— Paşa hazretleri!... Benim de kendime yore, ufak tefek mucizelerim var!...

— Hâşâ, sümme hâşâ!... Ne imiş o ufak tefek mucizen?...

— Bana bir kese akçe veriniz, bir sene de musade ediniz, size o bir kese akçeyi on bin kese akçe yapıp yetireyim!...

Bu sefer sakalını karıştırma sırası sadrazama gelmişti. Bir kese akçeye karşılık on bin kese akçe, hiç de fena alış-veriş değildi.

Kaşlarını çatarak Yahudinin gözlerine baktı:

— Bre çıfıt! dedi. Senin peygamberlik taslaman belli ki zaten pek ciddî değil... Amma mademki iddia ediyorsun, al sana bir kese akçe!... Bir yıl sonra on bin kese akçeyi getirmezsen derini yüzdürürüm, bilmiş ol ha!...

Paşa, Yahudinin önüne bir kese fırlattı.

— Bırakın!...

Dedi. Fakat tam dışarıya çıkaracakları sırada Yahudi:

— Bir dakika paşa hazretleri, dedi. Demin da arzettiyim yibi benim bir tane kizim var. Bu bir sene içinde onu yalniz birakmam lâzim. Kimsamiz yok. Eyer musade edersaniz, Ester sizin sarayinizda kalsin. Burada hizmet eder, em da rehin olur! Bir sene soram yelmezsem onun kafasini kesersiniz... On bin kese akçeyi yetirincez kizimi alir yiderim!...

Paşa tekrar kaşlarını çatarak emretti:

— Getirin bakayım şu kızı!...

Ester'i huzura getirdiler. Paşa kızı tepeden tırnağa bir süzdü:

— Hele biraz yaklaş bakayım kız!... dedi.

Ester yaklaştı, etek öptü.

— Senin adın ne?

Sanki ürkek bir kuş sesi cevap verdi:

— Ester!...

— Baban gelinceye kadar benim konağımda kalır mısın yavrum?...

Kız döndü, babasına baktı, Yalancı peygamber başiyle «kal! kal!» gibilerden işaret ediyordu:

— Nasin ferman buyurursaniz paşa hazretleri!...

— Pekâlâ!... Bu kızı hareme götürünüz. Babasını da bırakınız!...

Onlar çıktıktan sonra paşa hazretleri kalfa kadını yanına çağırttı:

— Şu Ester nam Yahudi kızına bir eyüce mukayyed olasın! dedi.

Kalfa kadın bunun mânasını anlamıştı. O gün güzel kızı sarayın hamamında yundular, yıkadılar, ıtrışahîler sürüp, dibalarla kuşattılar. Akşama paşanın sofrasında hizmet için talimat verdiler. Paşa niyeti bozmuştu:

— Gel bakayım yavrucağım!... Aman ne de güzel yaraşmış bu mezerkeş urbalar!... Gel bakayım, yanıma gel!...

Ester paşanın yanına gitti, paşanın aklı da başından gitti. Ester'in bir âni vardı, bir gerdanı vardı, bir sıcacık canı vardı ki, ihtiyar paşayı perişan eyledi. Hele tambur çalmakta, şarkı söylemekteki mahareti koca veziri mest etmişti.

Fakat bu hain kız bir türlü yola gelmiyor, paşaya güleryüz göstermiyor, vuslatına erdirmiyordu.

— Hahudi kızı, ne istersen vereyim, ne dilersen alayım!... Sana kurban olayım!...

— Allah efendimize uzun ömürler versin!...

— Dile benden ne dilersen?...

— Annem her zaman soylerdi; bir yumrusuz ağaç varmiş. Onun çiçeyini kaynatıp içen hiç ihtiyarlamazmış. Bana ondan bir avuç aldiriniz!...

— İstediğin bu mu?... Şimdi yavrum!... Bana bakın!... Kim var orada?... Gidin bir okka yumrusuz çiçeği alın, gelin!... Çabuk!...

Üç gün, üç gece İstanbul kazan, paşanın adamları kepçe, ortalığı altüst ettiler. Yumrusuz ağaç çiçeği bulunamadı. Hekimbaşı, kitaplarını altüst etti, böyle bir ilâcın adını bile göremedi.

Sadrazam ter ter tepiniyor, tez elden bu ilâcın buldurulması için emir üzerine emirler salıyordu.

Nihayet kapı kullarından biri ihtiyar bir Yahudiye bu ilâçtan bulunduğunu, fakat çok para istediğini müjdeledi. Paranın lâfı mı olurdu? Paşa:

— Ne isterse veriniz!

Diye ferman buyurdu. Kırmızı bir kese içinde, mısır püskülüne benzer bir tutam kuru ot getirdiler. Paşa elleri titriyerek bu değerli ilâcı Ester'e verdi. Kız bu otu kaynattırıp suyunu içtikten sonra bir neşelendi, bir şuhlandı ki paşa da onunla beraber yeniden yirmi yaşına döndüğünü sandı.

Fakat ertesi gün Ester gene eski çekingen ve neşesiz halini almıştı. Paşa tekrar emir verdi:

— Gidin, yumrusuz çiçeği alın!

— Dirhemine bir altın istiyorlar efendimiz!...

— Alınızı...

Aradan aylar, günler geçti. Paşa her gün yumrusuz çiçeği aldırmak için hazinesini boşalttı, durdu. Fakat Ester'e öyle gönül bağlamış, onunla o kadar mesut olmuştu ki gözleri dünyayı görmüyordu.

Günlerden bir gün Sadrazama:

— Efendimiz! dediler. Hani bir Yahudi düzmece peygamber vardı; o gelmiş, on bin kese akçe getirmiş. Kızını alıp götürmek ister.

Paşa kaşlarını çattı. Ester?... Ester elinden gidecek miydi?!...

— Getirin onu buraya!...

İhtiyar Yahudi yerden temennalarla huzura girdi, etek öptü.

— Hoş geldin yalancı peygamber!... Paraları getirdin mi?

— Yetirdim efendimiz!...

Uşaklar küçük kırmızı keseler içinde on bin kese akçeyi Sadrazamın önüne getirip yığdılar.

Paşanın ağzı açık kalmıştı. Keselere dikkat edince tanıdı. Bunlar suyunu içtikçe Ester'i keyfe getiren yumrusuz çiçeği keselerinin ayniydi; şu, uğrunda bir senedir, belki elli bin kese verdiği yumrusuz çiçekleri!...

Başını salladı:

— Kelleyi kurtardın çıfıt! dedi. Bir daha peygamberlik iddia etmemek şartiyle seni serbest bırakacağım!...

— Allah efendimize uzun omurler versin! Zaten ben de peygamberlikten vaz geçtim!...

— Ama başka bir şartım daha var!

— Buyurun efendimiz?!...

— Kızın Ester'i müslüman edip nikâhıma alacağım!

— Benim için ne buyuk şeref efendimiz!... Fakat ben fakir bir bezirgânım, drahoma istersanız verememl...

Paşa bir kahkaha savurdu:

— Kolay canım!... Bir kese yumrusuz çiçeği verirsin; olur, biter!..

HİKMET FERİDUN ES

Yemen'de 21 yaşındayken ölen Feridun adlı bir süvari subayının oğludur. 1909'da İstanbul'da doğdu. İtalyan Lisesi'nin son sınıfındayken okulu bırakıp gazeteciliğe başladı. Yurt içi ve yurt dışındaki röportajlarıyla ünlendi. Ruşen Eşref Ünaydın'ın «Diyorlar ki» kitabından sonra, aynı türde günün tanınmış edebiyatçılarıyla yapıp Akşam gazetesinde yayınladığı konuşmaları, «Bugün de diyorlar ki» adlı kitapta derledi (1930). Akşam gazetesinde, Yedi Gün dergisinde, Hürriyet gazetesinde, Hayat dergisinde fıkra, röportaj ve hikâyeleri yayınlandı. Son yıllarda kalem ürünleri basında görünmüyor. «Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabında Rauf Mutluay, Hikmet Feridun için şu değerlendirmeyi yapmıştır: «Özellikle gazete röportajlarıyla tanınır, fıkra ve hikâyeleri geride kalmıştır. Gezi yazıları edebiyat değeri taşımaz.»

Mizah hikâyeleri hafif, eğlendirici niteliktedir.

ÖRNEK:

YOO... ABDESTİM BOZULUR

Köyde kadın pek kıttı... Abdi âciz de tam bir buçuk aydan beri hatun yüzü görmemiştim... Bir gün çarşının köşesindeki kahvede Mehmet Ali ile oturuyoruz. Bir de baktım, caddeden bir yosma geçti. Pek kıvrak bir şey... Mehmet Ali gözlerini açtı:

— Haaa nasıl?

— Kim bu?...

— Fatma!...

Fatma bu demek... **Nâzeninin methini ne zamandır işitiyordum da** şimdiye kadar kendisini görmek nasip olmamıştı... Hınzır öyle özlü, öyle içli, öyle domuz bakıyor ki, kan tepeme fırlıyor ve bir rezalet çıkarmamak için kendimi zor zaptediyordum. Bir müddet sonra birbirimize gülüşmeğe başladık ve bir akşam hava kararırken onu köyün kıyısında sıkıştırdım...

— Yürü haydi...

— Nereye?

— Eve, bizim eve...

— Gitmem...

— Yürü canım...

— Gitmem...

Gitmem! derken gitmek için can attığı da belliydi... Bir daha tekrar ettim:

— Yürü diyorum...

— Beraber olmaz... Sen önden git, kapıyı açık bırak, ben sonra gelirim...

Yürüdüm, eve girdim ve kapıyı açık bıraktım... Yatsı ezanından sonra taşlıkta bir tıkırtı oldu, dışarıya fırladım... Karanlıkta Fatma'nın irı kalçalarını farkettim...

Sedire yaslanınca iki kolunu çaprazlama yüzüne örttü...

— Kız, yüzünü açsana...

Fena halde utanmış gibi bir müddet cevap vermedi:

— Açmam...

— Neden?

— Günah!...

— Aç canım...

— Ayıp... Günah ayol... El erkeğine yüz açılır mı hiç?

Ayıp ve günah hakkında amma da garip telâkkileri vardı... Bin dereden su getirdim, allem ettim, kallem ettim. Lâkin yüzünü açtırmak kabil olamadı... Hattâ bunun için sinirlendi de:

— Aaa... Niçin açacakmışım?... Sen benim ehlim misın, iyâlim misin, nikâhlı mısın? Namahrem yüz gösterilmez!...

Ve göğsünü bağrını açtı, fakat yüzünü açmadı...

Sabaha karşı dürtüklene dürtüklene uyandım, sapanın toprağa girişi gibi parmakları etlerimin arasına gömülüyordu.

— Kalk...

— Ne var?...

— Su dökünelim!

— Haydi canım, çıldırdın mı sen?

— Yooo... Ben böyle kalamam...

— Yat efendim, yat...

Arkamı çevirdim... Tam gözlerimi kapayacağım... Bir hıçkırık sesi! Döndüm... Baktım... İki gözü iki çeşme...

— Kız niçin ağlıyorsun?

— Ben ağlamayım da kimler ağlasın?... Bu halimle yarın inekleri nasıl sağarım?

— Basbayağı sağarsın...

— Sağamam...

— Neden sağamazsın?

— Sütü kaçar...

— Saçmalama. Öyle şey olur mu?

Ağlaması bir türlü durmuyordu. Nihayet onu kandırmak için:

— Adam sen de, inekleri sağmayıverirsin... dedim.

— Peki, başka bir iş tutmıyacak mıyım? Şimdi sabah ezanı okunacak, namaz kılmıyacak mıyım?

Çarnâçar kalktık, beraber avluya indik... Aksi gibi bir damla da su yok...

— Bak su yok... Haydi yat...

— Çeşme ne güne duruyor kl... Taşırız...

Entari sırtta, tenekeler elde, gecenin karanlığında çeşmeye yollandık. Fatma ocağı yaktı... Suyu ısıttı... En ince teferruatına kadar mırıl mırıl duaları okuyup suları dökündükten sonra hâlâ vücudunun sıcak izlerini taşıyan yatağın yanına döndü, seccadeyi serdi... Başına yeşil başörtüsünü örttü ve namaza durdu... Gözleri kapalı, kendinden

geçmiş bir halde dört rekât sabah namazı kıldı. Tesbih çekti. Namaz bittikten sonra mırıldandı:

— Ben gidiyorum...

Kapıdan çıkarken öpecek oldum. Büyük bir hakarete uğramış gibi irkildi:

— Yooo... Allah göstermesin... Aptestim bozulur...

Ve böyle söyliyerek alaca karanlık içinde kalçalarını sallaya sallaya, belini kıvıra kıvıra, omuzlarını oynata oynata köy yolunu tuttu...

RIFAT ILGAZ

1911'de Cide'de doğdu. Terme'de ilk, Kastamonu'da ortaokulu okudu. Kastamonu Öğretmen Okulu'nu bitirince (1930), Gerede, Akçakoca ve Düzcede altı yıl öğretmenlikten sonra girdiği Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nü 1939'da bitirdi. Adapazarı'nda, İstanbul Nişantaşı Erkek ve Karagümrük ortaokullarında Türkçe öğretmenliği yaptı (1944). Sınıf adlı şiir kitabı yüzünden altı ay tutuklu kaldı. Uzun süre sonra, 1946'da Boğazlıyan Ortaokulu'na atandı. Bir yıl sonra öğretmenlikten ayrıldı. 1948 ve sonrası, Markopaşa dizisinden adlar değiştiren mizah gazetelerinin değişen yazı işleri sorumlularından biri olarak çalıştı. O günden bu yana, gününün hemen bütün mizah dergilerinde yazdı. Yazıları yüzünden beş yıldan çok tutuklu kaldı.

Ferit Öngören'in değerlendirmesine göre, mizah hikâyelerinde: «Güldürmekten çok, acı duygulara yaklaşmayı, işlediği her konuda insanları neşelendirmeyi değil, yaşantısının tatlı olmayan sonuçlarını anlatmayı denedi.»

Behçet Necatigil'in şiirlerini değerlendirmesine göre: «... Şiirlerinde toplumun alt katlarının yaşayışlarını, sadece olay ve gerçeklere önem verip söyleyişe aldırmayan bir tutumla yansıtmaya çalıştı.»

Rauf Mutluay da, «Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabında, Rıfat Ilgaz için şöyle diyor: «Gazetecilik çalışmaları onu mizah alanına itmiş, sert yergilerle süremediği eleştirilerini, mizahın geniş özgürlüğü içinde ortaya çıkarmasını mümkün kılmıştır. Hababam Sınıfı (1959), eğitim yaşamımızın abartmalı da olsa usta bir eleştirisidir: buyüzden hem 1972'de 10. baskıya erişecek, hem oyunlaşacak (1966), hem aranan bu konu ilginçliği, aynı kişilerle konuları işleyen başka eserlerin çıkışlarına fırsat hazırlayacaktır: Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı (1969)...

Yusuf Ziya Ortaç da «Bizim Yokuş» adlı kitabında Rıfat Ilgaz'ı şöyle anlatıyor: «Giydir kispeti, sal Kırkpınar meydanına...

Davullar vursun, zurnalar çalsın, cazgır sırtını sıvazlaya sıvazlaya seyircilere tanıtsın:

— Kastamonulu Çakır Rıfat!...

Rıfat Ilgaz, böyle, pehlivan yapılı bir genç adamdır. Uzun boylu, geniş omuzlu, açık kumral...

Bana ciğerlerinden rahatsız olduğunu söyledikleri zaman şaşmıştım.

(...) Onu bir kış günü tanımıştım. Palto vardı sırtında, kalın bir yün atkı vardı boynunda... Masanın başında çoğu böyle otururdu, soyunmadan. Soğuktan korkardı galiba... Ama rakıdan korkmazdı. Her akşam birkaç kadeh attığını arkadaşları söylerler.»

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

FERİT ÖNGÖREN YAZIYOR:

(...) Rifat Ilgaz'ı eski bir öğretmen ve eski bir veremli olarak özetleyebilirsiniz. Bu yanlarını eserlerinde kolayca bulacaksınız. Hababam Sınıfı ve Bizim Koğuş kitapları güçlü birer kanıttırlar.

(...) Rıfat'ın kitabını, gülmek, hoşça vakit geçirmek niyetiyle elinize alırsanız, onunla istenildiği gibi tanışmamış olacaksınız. Rıfat tebessüm ettiren bir mizah yazarıdır. Bazı hikâyelerinde mizahla ilgisiz yazıların havası vardır. Hatta birtakım hikâyeleri acı kelimesiyle özetlenebilir duygular uyandıracaktır.

(...) R. Ilgaz'ın hikâyelerinde bir fıkra çekirdeğini kolayca izleyebilirsiniz. Rıfat her hikâyede yalnız bir olay anlatmayı yazış kuralı bellemiş sanki. Mizahı, hikâyelerinin bütünlüğünde vermek ister.

(...) Olanı yalnızca anlatmak isteyen R. Ilgaz okuru güldürmek, hele gıdıklamak eğilimine çok yabancıdır. Olaya hikâye kişilerinin kahkahalarla güldüğünü belirterek sonuca yaklaşır. Fakat okurda bu denli bir gülme isteği uyanmaz. Nedeni bence şöyle açıklamalı; Rıfat'ın anlattığı mizah yüklü. Fakat anlatışı mizahî değil. O mizahî bir olayı duru bir anlatımla vermeye çalışmaktadır.

— «Yeni Mizah Hikâyeleri Antolojisi»nden, 1959 —

ÖRNEKLER:

NERDE O ESKİ USTURALAR

Yüzümü, tüyü dökülmüş bir fırçayla sabunlarken:

«Nerde o eski tıraş fırçaları beyim» dedi. «Ne fırçalardı onlar, kıl değil, samurdandı sanki... Sonra beyim, o tıraş sabunları...»

«Şimdi elektrikli tıraş makinaları çıktı» dedim. «Ne fırçaya hacet kaldı, ne sabuna!»

«Sen boş ver sabunlamadan tıraşa. Diri diri tavuk yolmaya benzer. Sabunladın mı, hem deri beslenir hem kıllar yumuşar, hem de...»

Sabunlama işi, yetkililerin kasıla kasıla verdikleri, böyle ipe sapa gelmez nutuklarla sona erdi. Sıra geldi usturanın kayışa tutulmasına...

Nerde beyim o eski usturalar... Benim bir çifte cambaz usturam vardı. Yüzü kıl gibi kalıncaya kadar kullandım. Alman malı. Ustura dedim de beyim. Geçenlerde bir ustura aldım. Bilerken düşmez mi elimden. Sırça mısın mübarek! Sapı tuzlan buz oldu. Usturanın demiri kaldı dımdızlak elimde. Tam otuz iki sene kullandığım çifte cambazın sapını aldım doğru Tahtakale'ye... Göstermediğim dükkân kalmadı. Biri çıkıp da: «Ben yaparım!» diyemedi. Döndüm eve, aldım çekici elime. Nalın çivisini koydum usturanın perçin deliğine... Tık... Tık... Adamakıllı perçinledim. Nah! Tanıyabilecek misin, işte şu elimdeki ustura!»

Usturayı tam burnumun ucuna dayadı:

«Bu sapa, başka usturanın nasıl diyebilirsin!»

«Nasıl derim! Usturayı dayadın burnuma!» dedim.

«Her iş gelir elimden!» dedi keyifli keyifli güldü...

«Geçen gün, söylemesi ayıp, yemekten kalktım. Tam elimi yıkayacağım. Musluğu bir çevirdimse olduğu gibi boşanıverdi. Nerde eski musluklar!... Beyim, bir haftada yepyeni musluk yalama olur mu? Tam akşam üzeri musluk tamircisini nerde bulacaksın? Sıvadım kolları. Dayan dedim berber İsmail!... Musluk tamiri deyip geçme beyim! Aşağıdan suyu kesmeden köseleyi kim değiştirebilir? Sen olsan musluğu söktün mü, göle çevirirsin mutfağı. Bir havlu attın mı musluğun üstüne tamamdır. Elinin üstü bile ıslanmaz! Beş dakikada taktım köseleyi. Karı şaştı kaldı! Ya, beyim, her iş gelir elimden!»

Usturayı bir kere daha kayışa tuttu. Sonra kulağımın memesinden kezliyerek yapıştırdı yüzüme... Tam saç bitimi çizgisinden çekti aşağı

doğru. Kırmızı bir çizgi de, cetvelle çizilmiş gibi usturanın peşinden çekiliverdi. Usturayı kapattıktan sonra:

«Hay aksi şeytan!» dedi. Çekmeceyi çekti, tebeşir gibi bir şey çıkardı. Bu kırmızı çizgiye sürüştürmeye başladı. Kan, sürttükçe artıyordu:

«Nerde beyim eski kan taşları!» dedi. «Bir sürdün mü bıçak gibi keserdi!»

«Ustura gibi...» diye düzelttim. O hiç bozmadı:

«Evet, bir sürdün mü ustura gibi keserdi, nerde o eski kan taşları!»

«Sakın taşlar değil de, kanlar bozulmuş olmasın!» dedim. «Et yok, peynir yok, yâni protein... Kanlar sulanmasın da ne yapsın! Nerdeyse beyinler sulanacak!»

Bu görüş çok hoşuna gitmişti:

«Kan da süt gibi bir maddedir... Sütler sulanır da kanlar neden sulanmaz!» diye beni doğruladı. Kapağı kırık bir kavanozdan bir tutam, pamuk çekti, yapıştırdı kanlı çizginin üzerine. Sonra usturayı açtı, yeniden kayışa tuttu:

«Eski kayışlar da kalmadı beyim!» dedi. «Usturanın ağzındaki kılağıyı bile almıyor!»

«Yoo!» dedim. «Şimdiki kayışlara bir şey diyemezsin. Eskilerine taş çıkartıyorlar.»

Yaptığım ucuz espriye boş verdi... «Herif radyoda skeç dinlemiş!» dedim içimden.

«Nerde eski kayışlar» diye sözünü tazeledi. «Çarka tutacağına usturayı kayışa tut. Tükürüp de iki kere sürdün mü, adamı değil, domuzu tıraş et!»

Hafiften tırnağına bastırıp denedikten sonra besmeleyi çekti. Pamuk bölgesinin altından dayadı usturayı. Bastırdı. Sakalla beraber, deriyi aldı götürdü. Olan olmuştu, ben kılımı bile kıpırdatmadım:

«Fazla biledin usturayı!» dedim. «Sakalı değil, deriyi bile götürüyor!»

Sanki onun yüzü kesilmiş gibi ters ters baktı bana:

«Eski sabunlar da yok ki... Pamuk gibi ederdi sakalı. Eskiden bu sabunu, değil tıraşta, bulaşıkta bile kullanmazdık!»

Önce kan taşını sürdü, sonra bir tutam da pamuk yapıştırdı. Tıraşa yeni başlarmış gibi, besmeleyi çekti, asıldı usturaya. Çenemin ucuna kadar kaydırdı. Bu sefer bir kaza olmamıştı. Ama o, bu başarısına inanamadı, bir usturanın ağzına baktı, bir de suratımın derisine. Hayır, kan taşına iş düşmemişti. Daha cesaretle başladı suratımı kazımaya... Bu, tam tabakhane işi bir kazımaydı. Yüzümü usturadan kaçır-

dıkça, öbür eliyle sıkıca yakalıyor, işine devam ediyordu. Biraz da dikkatimi dağıtmak için başladığı yerden:

«Dedim ya beyim, her iş gelir elimden. Geçen gün yengeniz küpten su alırken bakır maşrabayı vurmuş küpün kenarına... Küp iklye bölünmez mi?»

Kızmıştım berbere:

«Bölünmez!» diye sözünü kestim. «Hiç koskoca küp bir maşrapa dokunmasiyle ikiye ayrılır mı?

«Ayrıldı işte!» diye diretmeye başladı.

«Ayrılmaz!» dedim. «Mutlaka çarpıp devirmişlerdir!»

Herifin aklı yatar gibi olmuştu.

«Diyelim ki, karı devirdi, neticede küp kırıldı ya! Benim anlatacağım şey, küpün yapıştırılması meselesi...»

«Yapıştırdın demek!»

Sigara sarısı uzun dişlerini çıkara çıkara güldü!

«Hem de nasıl! Aldım çimentoyu. Çimentoyu nerden buldun diyeceksin...»

«Demem, demem, anlat sen...»

«Aldım bir avuç çimentoyu. Üstten sıvaya sıvaya, yedire yedire... Sürte sürte...»

Küpü yeniden yapsa bu kadar uzun sürmezdi.

«Kayınpeder gördü de şaştı kaldı, sen olsan beyim, atardın küpü, işe yaramaz diye... Bu devirde her şeye para verirsen başa çıkar mı? Zaten ne geçiyor ki elimize. Her iş gelir bereket versin elimden!»

Ustura tam çenemin çukuruna gelmiş, dayanmıştı. Kolaylık olsun diye dilimle kabartayım dedim. O, bu yardımımdan alındı. Zanaatına bir dil uzatma saydı bunu:

«Çek dilini!» dedi.

Usturayı çene çizgisinden ters bir çekişle kaydırdı. Kaydırmasiyle canımın yanması bir oldu.

«Hay aksi şeytan! Ustura değil, tırnak çakısı... Bununla hıyar bile soyulmaz be! Ah, nerde o eski usturalar!»

«Neden soyulmasın!» dedim. «Bal gibi soyuluyor işte!»

Herifin, benim esprilerime hiç kulak astığı yoktu:

«Beylm, seninki de çene değil ki. Çene dediğin...»

«Doğru...» dedim. «Çene dediğin, seninki gibi olmalı!»

Gene kan taşı çıktı, pamuk ekildi. Olanı biteni unutmak için başladı hünerlerini göktürmeye:

«Geçen gün asma saat zınk diye durdu. Hemen aldım elime tornavidayı. Saatçıya götürsen anasının nikâhını isteyecek... Saat ta-

mirine de mi para vereceğiz. Her iş gelir elimden. Saat tamiri, radyo tamiri, ütü tamiri...»

Kilit tamirinde tıraş bitmişti... Doğrulduğumu görünce:

«Perdah?» diye sordu.

«Yaptın ya!» dedim.

Kesilmedik yerlerime kolonya sürdü. Kolonyasının alkolü düşük olduğu halde yüzüm şaplanmış gibi yanıyordu. Kafamı bir güzel ıslattı. Aldı tarağı eline:

«Nerde o eski taraklar!» dedi, «İki kat olur gene kırılmazdı. Bak şu tarağa. Ağzımın içine döndü, dişleri döküle döküle!... Nerde o fildişi taraklar...»

Beni idam mahkûmuna çeviren beyaz örtüyü boynumdan çözdü.

«Serbestsin!» der gibilerden:

«Sıhhatlar olsun beyim!» dedi.

«Sağol!»

«Ah beyim!» dedi, «Nerde o eski çıraklar. Buluyorum mahalle çocuklarından, bir gün duruyor, pırrr!... Gözleri oyunda. Meslek ölüyor beyim. Geriden çırak yetişmezse. Kalfa yetişmezse, usta nasıl yetişir!»

«Bak!» dedim. «Bunda yerden göğe kadar haklısın!»

Biraz daha dalına basmak için:

«Ahhh!» dedim, «Nerde o eski berberler. Yenileri musluk tamir etmekten, kırık küpleri yapıştırmaktan berberlik etmeğe zaman bulamıyorlar ki... Evet, nerde o eski berberler!»

BU SEFER TAMAM!

Bir doktor tanıdığım var, Nihat Düzayak. Hem Etibba Odasına kayıtlı, hem de partilerden birine. Eskiden Bolu taraflarında hükümet doktorluğu yaptığından, Bolulu sayıyor kendini. Doğumu İzmir'dir ama... Romada ikinciliğe razı olmayacak kadar da siyasetten anlar.

954 seçimlerinden önce görmüştüm bizim yokuşta.

«Azizim!» demişti, «bu seçimde, yüzde yüz mebusum. Söyle Ankara'da bir işin var mı?»

«Merkezden mi destekliyecekler?» dedim.

«Hem merkezden, hem muhitten... Bolu'lular çok seviyorlar beni... İki aydır oradayım.»

«Nutuklar yormuyor mu seni?»

«Bırak nutuğu, mutuğu modası geçti onun. Bizim partilileri parasız muayene ediyorum. Aspirini, kinini de caba!»

Seçimler sona ermişti. Meserret kahvesinde otururken yakaladım. Bir mebus rahatlığı yoktu oturuşunda. Ama ben baltayı taşa vurmamak için:

«Tebrik ederim! Zaten hakkındı senin!» diye bir çıkış yaptım. Mahzun mahzun:

«Telâşlanma!» dedi, «kazanamadım.»

«Sebep?»

«Sebebi mebebi yok. Seçmediler. En az oyu ben aldım.»

Sonra boşandı:

«Çok nankör bu halk azizim. Köy köy dolaştım at üstünde... Bu kadar emek...»

Ben tamamladım:

«Bu kadar aspirin. Bu kadar kinin.»

«Aldanmışım. Bu kadar da yüze gülünür mü? Sırtlarından indirmediler beni!»

«Sen ümidini kesme!» dedim, «Seçimlerin yenisine ne kaldı şurada...»

«Evet!» dedi. «Sık sık çıkıyorum Bolu köylerine... Bırakır mıyım peşini!»

Bir mahkeme röportajı için Bolu'ya yollamışlardı. Otelde Mudurnulu bir ağayla tanıştım. Söz arasında:

«Bir doktor var Nihat Düzayak... Adaylığını koymuştu...»

«Evet» dedi, «çok iyi tanırım...»

«Tanırsın demek...»

«Onu bütün Bolu tanır.»

«Herhalde sevdirememiş olacak kendini...»

«Hayır» dedi, «aksine, çok severler doktoru... Bütün köylü tutar onu.»

«Tuhaf... Seçimde bir oyun falan.»

»Yok, bizde öyle şey olmaz!»

«Peki neden seçmediniz Nihat'ı? Ondan iyisini mi bulacaksınız?»

Ağa geniş bir gülüşle:

«Bizim köylümüz» dedi, «çok uyanıktır. Kendine faydalı olacak adamı tanır... Böyle bir doktoru neden kaçırsın elinden! Hem parasız muayene, hem kinin, hem aspirin!»

Geçenlerde yine gördüm Nihat Düzayak'ı. Hal, hatır sormadan: «Bolu'ya bir röntgen getirttim. Bizimkilere radyoskopi parasız!... Akın akın geliyorlar köylerden!» diye anlatmağa başladı.

«Demek eminsin bu sefer?» diye maksada geçtim.

«Emin de ne demek! Artık bu sefer tamam, lâmı cimi yok!»

Şimdiden zafer sarhoşluğu içindeydi:

«Ne sohbet gezisine ihtiyacım var benim, ne yürüyüşe... Halk tutuyor beni!»

«Evet!» dedim «Halk tuttu mu öyle kolay kolay bırakmaz adamı.»

O kendinden,, röntgen makinesinden emin tekrarlıyordu:

«Artık bu sefer tamam!»

ZAHİR GÜVEMLİ

6 Mart 1913'de Edirne'de doğdu. Ortaöğrenimini İstanbul Erkek Lisesi'nde, yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde yaptı (1936). Biyandan öğretmenlik yaparken, biyandan da basınla ilişki kurdu. Basında, karikatürden resme, şiirden mizaha, eleştiriden incelemeye, çeviriden hikâyeye dek, denemediği, girip çıkmadığı alan bırakmamıştır. İstanbul Erkek Lisesi'nde, Galatasaray Lisesi'nde, Tatbikî Güzel Sanatlar Okulu'nda öğretmenlik yaptı.

ÖRNEK:

DİKKAT TEHLİKE VAR

Paris'te metrolar, yani yeraltı trenleri akşam saatlerinde dayanılamıyacak kadar sıcak olur yazın. Bu sıcaklığın bir sebebi de kalabalık. Malûm ya, Fransızlar ötedenberi sıcakkanlı insanlardır. Bazıları bu hali samimiliğe, bazıları cinsî cazibeye verirler. Her neyse!

Ben, seyahat kasdiyle Paris'te bulunuyordum. O gün. yeni gördüğüm ölüm motosikletlileri hakkında biraz malûmat almış, hayran kalmıştım. Bu ölüm motosikletlileri nedir bilir misiniz? Polis! Son zamanlardaki gangsterlik vakaları yüzünden, haydutlar hep Citroen araba kullandıkları, buldukları yerde maymuncuklariyle bu arabaları çalarak soygun, adam öldürme vak'aları çıkardıkları için yeni bir polis sınıfı ortaya atılmış. Çelik miğferli bu polislere hükûmet çok yüksek paralar veriyor ama, ölüm halinde herhangi bir tazminat ödemiyor. Çünkü adamlar, iki yüz kilometre süratle giderken ateş etmek, trafiği dinlememek gibi geniş salâhiyetlere sahip... Hoş, şimdi şu ciddî malûmat taslamanın sırası değil ya? Hani, neden dolayı zihnen meşgul olduğumu anlatmak istiyordum.

Boulogne ormanından dönüyordum. Bu geniş park ve koru, Paris'lilerin hafta tatillerinde ekseriya çifter çifter koşup âşıkdaşlık ettikleri yer. Şehrin bir ucunda. Kaldığım otel de, öbür ucunda. Ucuz olsun diye, metroyla gidiyorum.

Derken, metro Roosevelt istasyonuna gelince, kalabalık dayanılmaz bir hal aldı. Benim de yanımda oldukça hoş bir genç kız var. Oflayıp pufluyor, sıcaktan bunalıyordu. Kendisine, tahmin edeceğiniz nezaket dairesinde yardım etmeğe çalışıyordum. Birdenbire, gayet gürültüyle yol alan metronun uğultusunu bastıran bir ses duyuldu:

— Dikkat edin... Arabada iki clochard (serseri, hırsız) var. Polis arıyor. Cüzdanlarınıza göz kulak olun...

Halbuki, Paris gibi yerde en az görülen zabıta vak'ası yankesiciliktir. Halk bu hususta gayet uyanık. Cezası da ağır.

Hangi hayır sahibi tarafından yapıldığı bilinmiyen bu ihtar üzerine tabii herkesin eli bir defa ya arka cebine, yahut cüzdanının bulunduğu iç cebe gitti. Az sonra, metro yeni bir istasyona geldiğinden bir itişme, kakışmadır başladı. Herifin biri de:

— Pardon bay, yol versene, ineceğim...

Diye beni ve yanımdaki genç kızı omuzladı. Şöyle bir yarım çarkedip yol verdik. Temiz giyimli iki kişi indiler. Araba da hemen kalktı tabii.

Biraz sonra, arkadan bir feryat:

— Doğru söylemişler yahu... Bizim cüzdanın yerinde yeller esiyor...

— Eyvah... Benimki de yok. Uçmuş.

— Vay namussuzlar yahu. Tüh Allah kahretsin...

— Alçak herifler...

— Hemen ilk istasyonda telefon edelim...

— Muhakkak, o bizi iterek inen iki adamdı, bunu yapanlar...

Bu sözleri, yanımdaki genç kız söyiüyordu. Gülümsedim:

— Tahmin ederim... Ama ne cesaretle... Hem bu kadar kısa zamanda nasıl başardılar bu işi?

Genç kız gülümsedi:

— Ben «Petit Parisien»de zabıta muharriri olarak çalışmıştım. Pek eski bir usuldür. Herifler önce kendilerini haber verdiler. Haberi veren onlar olduğu için, herkes sivil polis zannetti onları. Ama, sesleri duyulur duyulmaz, herkes bir kere cebini yokladı ya... İşte işlerini böylelikle kolaylaştırdılar! Öğrendiler kimin nesi neresinde...

O zaman hatırladım. Ben, hiç elimi cebime götürmemiş, istifimi bozmamıştım. Zaten ceketsizdim. Cüzdanımın arka cebimde olduğu besbelliydi!

Birden, içimi bir ürperti kapladı. Soğuk bir ter şakaklarımdan sızmağa başladı. Öyle ya, olup olacağı kaç param varsa, üzerimdeydi. Gurbet elde meteliksiz kalmanın fecaatini siz nereden bileceksiniz?

Kızcağız, kolumu sıktı. Çantasını açtı:

— Korkmayın, dedi. Ben o ihtarı duyar duymaz, sizin yabancı olduğunuzu anlamıştım zaten, hemen cüzdanınızı aldım, çantama attım. Buyrun!

Allah inandırsın, şaşkınlığımdan teşekkür bile edemedim.

DOĞAN NADİ
(1913-1969)

Türk gazetecilik ve mizahında minik fıkraların yaratıcısı olan Doğan Nadi, akciğer kanserinden tedavi için gittiği Londra'da 7 ekim 1969 günü öldü. Bir yenilik ve sonradan başka yazarlara da örnek olan minik fıkralarına, çok partili düzene girişimizle birlikte, 1946-47 yıllarında Tasvir Gazetesinde başlamış, sonradan da, sahiplerinden olduğu Cumhuriyet Gazetesinde bu fıkralarını sürdürmüştü. Cumhuriyet Gazetesinin kurucusu Yunus Nadi'nin oğlu ve başyazarı Nadir Nadi'nin kardeşi olan Doğan Nadi, günlük minik fıkralarına, «Bir Dakika», pazar günleri yayınlanan haftalık fıkrlarına da «Yedi Dakika» başlığını koyardı. Seçilmiş minik fıkralarından derlenmiş «Bir Dakika» adlı kitabı vardır. Bu minik fıkralarının özelliği, daha başlıklarında başlayan esprinin çok yoğun oluşu ve eleştirdiklerini kırıp incitmeden alaya almasıydı.

ÖRNEKLER:

FOYA

1946 yılında Amerikalıların Missouri zırhlısı İstanbul'a gelince Doğan Nadi, «Bir Dakika»sında İstanbul'da Amerikalılar için yapılan hazırlığı şöyle yermişti.

İnanmayın, sakın inanmayın!

Şu şehrin sokakları normal olarak pistir. Size şirin görünsün diye temizlediler... İstanbul'un zaptından beri bir türlü atılamayan tonlarca çöp daha dün denize döküldü.

Bu şehrin dükkânları ve duvarları normal olarak cüzzama tutulmuş gibi delik deşiktir. Size şirin görünsün diye bir gecede boyatıldı.

Şu şehirde normal olarak tozdan topraktan geçilmez. Size şirin görünsün diye sulatıldı.

Bu şehrin taksileri normal olarak birer mikrop yuvasıdır. Size şirin görünsün diye en temizleri tahsis edildi...

Bu şehrin mahut sokaktaki kadınları bile böyle değildi. Size şirin görünsün diye takıp takıştırıp sokağa çıkarıldılar.

Teşekkür mü? Ne münasebet. Sakın teşekküre kalkmayın! Asıl bizler size müteşekkiriz. Sayenizde şu İstanbul'u biz de biraz şirin görüyoruz!

BİR DAKİKA

Doğan Nadi'nin seçilmiş fıkralarından derlenmiş bir kitabı vardır. «Bir Dakika» adlı bu kitap, Akbaba mizah dizisinden yayınlanmıştır. «Bir Dakika» adlı kitabının çıkmasından önce, Yusuf Ziya Ortaç'ın Doğan Nadi'yle bir konuşması Akbaba dergisinde yayınlanmıştı. Bu konuşma şöyle son bulmaktadır:

— Şimdiye kadar yazdığınız fıkralar içinde en beğendiğinizi anlatır mısınız?

— Bir tane var. Bektaşi'nin birisine, iki şişe şarap göndermişler. Bunun hangisi iyidir, diye sormuşlar. Herif bir tanesini açmış, bir yudum tatmış, ötekini göstererek «Bu iyidir...» demiş. Onlar da (Buna bakmadan nereden biliyorsun, bunun daha iyi olduğunu?) demişler. Hazret elindeki şişeyi göstermiş: (Bundan daha kötüsü olmaz ki...) demiş. Bu malûm bir hikâye zaten. Ben bunun başlığını (Siyasî partilerimiz) koymuştum. Demokrat Partinin yeni kurulduğu günlerde idi. Pek hoşa gitmişti. Bu fıkra benim değil, yalnız başlığı benimdi.

ORHAN KEMAL
(1914-1970)

Gerçek adı Mehmet Raşit Öğütçü'dür. Orhan Kemal takmaadıyla yazdı. 15 Eylül 1914'de Adana'nın Ceyhan ilçesinde doğdu. Babası, Birinci Büyük Millet Meclisi Kastamonu milletvekili (1920-1923) çiftçi ve avukat Abdülkadir Kemali Bey'in 1930'da Adana'da Ahali Fırkası'nı kurması, gazeteler çıkarmasının yarattığı olaylar ve siyasal nedenler yüzünden Suriye'ye kaçması üzerine, Orhan Kemal ortaokulun son sınıfında öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kalıp babasının yanına gitti. Bir yıl babasıyla birlikte Suriye ve Lübnan'da sürgün yaşamı geçirdi, 1932 de onsekiz yaşındayken Adana'ya döndü. Pamuk fabrikalarında işçilik, dokumacılık, fabrika muhasebesinde kâtiplik yaptı. Kendi kendini eğitip yetiştiren Orhan Kemal, İstanbul'a gelip yerleştikten sonra kalemiyle geçindi. Ciğerlerinden, kalbinden ve kist dormit'ten hastaydı. Çok ağır koşullar, geçim zorlukları ve siyasal baskılar altında çalışarak otuziki kitap verdi. 3 Haziran 1970'de tedavi ve gezi için çağrılı olarak gittiği Sofya'da beyin kanamasından öldü. Cenazesi yurda getirilerek 7 Haziran 1970 günü Zincirlikuyu Mezarlığı'na gömüldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

TAHİR ALANGU YAZIYOR:

(...) Orhan Kemal kategorisinden hikâyeler, anlattıkları gerçeklerin içinden geliyorlar. Kitaplardan öğrendikleri açıdan değil, içinde yaşadıkları gerçekten başka bişey bilmediklerinden bunları anlatıyorlar. Ebedî-kitabî bir eğitim görmeyişleri birbakıma onlara özgürlük sağlıyor.

(...) Orhan Kemal, sınırlı bir alanda, titizce hazırlanmış eserler yerine, konularını alabildiğine geniş bir alandan ve kalabalıktan çıkarmaya çalışmış, bizde eserleriyle geçinen bütün yazarlarda olduğu gibi, yazıları üzerinde uzun zaman durmaya, titizce ayıklamalara fırsat bulamamıştır. (...) hikâyelerinin çoğunun acele ve itinasız yazılmış olmalarına rağmen, ilgi çekici ve canlı olmalarının başlıca sebebi, anlatışındaki külfetsiz tabiilik kadar, bunların bütün ayrıntılarına kadar yaşamadan gelmiş olmalarıdır.

— **«Cumhuriyetten sonra Hikâye ve Roman» adlı kitabından** —

MUSTAFA BAYDAR YAZIYOR:

Orhan Kemal özellikle diyaloglarında kendine özgü büyük bir başarı göstermektedir. Onun acı realizmi daha çok küçük insanların üzerine yönelmiştir. Bununla birlikte değerli sanatçı, kurulu düzeni zorlayan insanların öfke ve neşelerini, daha iyi yarın isteklerini mizahla karışık toplumsal hiciv havası içinde vermeye çalışmaktadır.

— **«Edebiyatçılarımız ne Diyorlar» adlı kitabından** —

BEHÇET NECATİGİL YAZIYOR:

Çocukluk ve gençlik anılarını konu edinen Baba Evi ve Avâre Yıllar romanlarıyla kendini tanıttı; yetiştiği ve yaşama savaşlarını yakından bilip bölüştüğü çevrelerin anlatıcısı oldu. Konu ve kişi bulmakta hiç zorluk çekmeden, hayatına karışmış yüzlerce insanın kader ve davranışlarını rahatça derleyerek hikâye ve romana geçirdi. Olay ve malzemeye önem vererek, biçimi ve artistik süslemeyi ikinci plâna bıraktı. Daha doğrusu, hayatının zorunlukları, yazılacak şeylerin çokluğu yüzünden, vakit de bulamadı buna. Eserlerindeki sürükleyicilik yaşanmıştan gelen kuvvetle kişileri konuşturmada başardığı tabiilik ve gerçeğe uygunluğa dayanır.

— **«Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü»nden** —

ORHAN KEMAL'LE MUSTAFA BAYDAR'IN KONUŞMASINDAN:

— Sizi yazı hayatına sürükleyen sebepler neler olmuştur?

— Beni yazı hayatına sürükleyen sebeplerin neler olduğunu şimdiye kadar düşünmemiştim. Bunu sizin sorunuzdan sonra düşündüm. Şöyle sıralayabiliriz: Peşin, bu hayatı devam ettire-

bilecek bir kabiliyet; sonra bu hayatın verdiği imkân. Bu imkân, bundan önce denediğim mesleklerin verdiği imkândan daha uygundu. Yani, beni ve çocuklarımı daha iyi yaşatıyordu.

(...)

— Konu bulmakta zorluk çeker misiniz, rahat mı, yoksa güç mü yazarsınız? Çalışırken sessizliğe ihtiyaç duyar mısınız?

— Hayır. Rahat yazarım. Kendikendimle barışıksam, yani moralim düzgünse, çalışırken yanımda top atsalar vızgelir. Çoğu sefer kahvede, bir masaya oturur, başlarım yazmaya... İnsanlarla beraber, onların gürültülü havası içinde yazmak ne güzeldir!

— «Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar» adlı kitaptan —

ÖRNEK:

İKİ BUÇUK

İşte gene hiç sevmedliği bir duruma düşmüştü!

Bin kez söylemişti kendi kendine ki «Dolmuşa bindiğim zaman değil, inerken parayı vereceğim bundan sonra!»

Olmuyordu, olmuyordu Allah belâsını versin. Bundan önce bir değil, beş değil, belki de on, on beş, yirmi sefer hep aynı duruma düşmüş, şoförle takışmıştı. En temizi, dolmuştan ineceği yere gelince, inmeden önce parayı vermekti. Bir süre öyle yapmıştı. Ama bu sefer, bu sonuncu sefer... Durak kalabalıktı. Birkaç kişi koşmuşlardı, çevik bir davranışla girivermişti arabaya. Solunda iki kişi. En sağdaydı. Yanındaki bozuk paraların en küçüğü iki buçukluk. Öteki müşteriler verince o da onlara uymuş, uzatmıştı iki buçukluğu. Şoför almış, ötekilerin iki buçuk, beşliklerinin üzerini vermiş, onunkini... Bu sırada en sağdaki inip, bir başka yolcu binmeseydi şoför her halde paranın üstünü verecekti Çünkü, davranışı öyleydi. Ama yolcu «Cağaloğlu!» deyince, şoför yeni müşteriyle konuşmaya dalmış, iki buçuğun üstünü unutmuştu.

Ne yapmalıydı şimdi? «Şoför efendi, iki buçuğun üstünü unuttunuz!» dese, şoför belki de, «Ne biliyorsun unuttuğumu?» diye bozabilirdi. Bozmasa bile, dolmuş yolcuları şöyle bir bakarlar, içlerinden «Amma da para canlısı ha!» gibilerden geçirebilirlerdi. Başkalarının onun hakkında böyle düşünmelerini istememekle beraber, bu türlü düşündüklerini belirtircesine yan yan bakmalarından nefret eder, cinleri tepesine toplanırdı.

Sağındakine baktı: Koca burunlu, sarkık gerdanlının biriydi. Beyden değil de efendiden. Böyleleri ukalâ olurlar. Vara yoğa karışırlar. Tartışmaya can atarlar. Nitekim: «Şoför efendi, iki buçukluğun üstünü unuttunuz...» dese, bu koca burunlu sarkık gerdanlı adam o biçim, yan yan bakacaktı. «Ne bakıyorsun?» diye terslese «Göze yasak mı var?» karşılığını alacağını iki kere iki dört eder gibi biliyordu.

Adama yeniden baktı, sanki, «Göze yasak mı var?» demiş gibi kızdı. İçinden:

«Var!» dedi.

Sanki:

«Yok canım?» karşılığını almışçasına öfkesi arttı. Gene içinden: «Canın yoksa nasıl yaşıyorsun?»

«Aman ne bayağı espri. Evlâdım espri zeki insanın harcı. Sense...»

«Bense?»

«Kaşalotun birisin be!»

Tam bu sırada solundaki yolcu da inmek için şoföre seslenmişti. Araba durdu, solundaki indi. Solundakinden boşalan yere kaydı. Koca burun, sarkık gerdanlı da ortaya geçti. En sağa yeni bir yolcu. O da Cağaloğlu'na gidecekti. Tekliği uzattı. Şoför elli kuruşu omuzu üzerinden en sağdaki yolcuya uzattı. Şoför onun iki buçukluğunu sağlama unutmuştu. Bir ara:

«Şoför efendi benim iki buçukluğun üstünü unuttun!» diyecekti, vazgeçti. Adam belki de şöyle derdi:

«Ne iki buçukluğu?»

Kan tepesine sıçradı. Sanki şoför gerçekten bu karşılığı vermiş gibi sinirleri gerilmişti. İçinden:

«Arabaya binerken verdim ya!»

«Hatırlamıyorum...»

«Nasıl hatırlamazsın? Yalan mı söylüyorum?»

«Ben yalan mı söylüyorum?»

«Biz bu meslekte senin gibi neler gördük...»

O zaman, o zaman dayanamaz, çıldırırdı işte:

«Beni onlarla mı kıyaslıyorsun yani?»

Şoför belki de yarım sağla arkaya dönerdi:

«Nesin ya? Hanım evlâdı? Dolandırıcıların, hiç biri dolandırıcılığı kabul etmez. Hele, de suratına atılır!»

«Yani?»

«Yani değil Panayot!»

Evet, şoförle böyle takışsalar ne olurdu sonu? Karakola mı düşerlerdi?

Birden gözü dikiz aynasına kaydı: Şoför adamakıllı sıkıydı. Alttan üstten inceltilmiş bıyığıyla da itin birine benziyordu. Takışınca arabayı durdurup direksiyondan iner, yakasına yapışır, belki de bir kafa bir yumruk...

İçini çekti. Bu hiç de istenecek şey değil. Eli yüzü kan içinde, üstü başı toz toprak, karakola gitmek, şoförden dâvacı olmak... Üstelik sağındaki müşterilerle şoförün yanındakiler de her halde şoförden yana olurlardı. O zaman şoför: «Bana hakaret etti komiser bey!» der, hakaretin şeklini anlatır, müşteriler de onu desteklerlerdi, hem iki buçukluğun üstü kalırdı, hem de şoföre hakaretten kovuşturma başlayabilir, astarı yüzünden pahalıya gelirdi.

Onun için, vaz geçmeli, hattâ iki buçuğun lâfını bile etmeden,

yeni elli kuruş vermeliydi şoföre. Besbelli, unutmuştu aldığı iki buçukluğu...

Pantolonunun bozuk para cebinden iki tane sarı yirmi beşlik çıkarıp avucunda tuttu. Az sonra Cağaloğlu'na gelince inecek, inerken de parayı verecekti. Verecekti ama, neden? Elli kuruşluk yolu ne için üç yüz kuruşa gelecekti?... Enayi miydi? Paraları yeniden cebine koyarken, aklından gene kavga, karakol, dolmuş müşterilerinin tanıklığı geçti. Vaz geçti cebine koymaktan. Dayak yese de yemese de karakola düşünce haksız çıkabilir, hele şoföre hakaret dümeni işin içine girerse, değil üç lira, kimbilir kaç üç liralar düşebilirdi işin içine.

Gözü yeniden dikiz aynasındaki şoförün, «İt» yüzüne ilişti:

«Allah belânı versin!» diye geçirdi «Hayvanoğlu hayvan. Suratından belli ne bok olduğun. Haram zıkkım olsun, yiyeme inşallah. İlâç parası yap. Hem de varsa en sevdiğin çocuğuna!»

Cağaloğlu'na gelmişlerdi:

«Ben uygun bir yerde ineyim!»

«Peki âbi...»

Şoför arabayı uygun yere yanaştırıp durdurdu. O, avucundaki elli kuruşu tam uzatacaktı, şoför iki buçukluğun üstünü uzattı:

«Buyurun âbi iki liranızı!»

Aldı. Dolaşan ayaklarıyle hızla uzalkaştı. Yüzü alev alev yanıyor, kendi kendinden utanıyordu.

AZİZ NESİN

20 Aralık 1915'de, İstanbul'da Heybeliada'da doğdu. Öz adı Mehmet Nusret Nesin'dir. İstanbul'da Kanunî Sultan Süleyman İptidaî Mektebi (İstanbul Yedinci İlkokulu), sonra da Darüşşafakada ilkokulu bitirdi. Sonra Kuleli Askerî Lisesini (1935), Harb Okulu'nu (1937), Askerî Fen okulunu subay olarak (1939) okuyarak orduya katıldı. Askerî Fen okulundayken biryandan da Güzel Sanatlar Akademisi'nde iki yıl öğrenim gördü. Yazı yaşamına şiirle başladı. Yedigün dergisinde Vedia Nesin takmaadıyla şiirleri yayınlandı (1939-1943). İlk hikâyeleri, Remzi Oğuz Arık'ın Ankara'da çıkardığı Millet dlrgisinde yayınlandı (1943-1944). Askerken, öz adıyla yazmak istemediğinden, bu hikâyelerinde babasının adı Aziz Nesin'i takmaad olarak kullandı. 1944 de üsteğmenken ordudan ayrıldıktan sonra bir süre bakkallık ve başka işler yaptı, biyandan da dergilere (Yedigün, Yeni Adam, Akbaba) yazılar yazıyordu. O dönemde Sedat Simavî'nin çıkardığı Karagöz gazetesinde, Sedat Simavî'nin çağrısı üzerine, gazeteciliğe başladı. Biyandan da Tan gazetesinde çalışıyordu, bu gazetenin fıkra yazarı oldu. Tan gazetesini, tek parti iktidarının gerici güçlere yıktırması üzerine, bir süre işsiz kaldıktan sonra Cumartesi adlı, sekiz sayı süren haftalık bir magazin çıkardı. Bu magazinin kapanması üzerine Vatan gazetesinde çalışmaya başladı. Daha sonra Sabahattin Ali'yle birlikte, her kapatıldıkça yeni adlarla yeniden çıkardıkları Markopaşa dizisinden mizah gazetesini çıkarmaya başladı (1946). Bu gazetelerdeki yazılarından ötürü tutuklandı. Daha sonra Amerika'nın Truman doktrinini Türkiye'de işlemesine karşı yazdığı, dizilip basılmış, ama yayınlanmamış bir broşüründen dolayı, zamanın sıkıyönetim askerî mahkemesinde yargılanarak, sonradan antidemokratik olduğu için Ceza Kanunundan kaldırılan 161 inci madde uyarınca hapis cezasına çarptırıldı. Daha başka yazıları yüzünden de değişik zamanlarda cezaevlerinde kaldı. Toplam olarak beşbuçuk yıl hapis

yattı. Basında iş bulamadığı için Levent'te kitapçı dükkânı açtı (1951), Betoğlu'nda fotoğraf stüdyosu açtı (1952). 1954 yılında yeniden basında çalışmaya başladıysa da, yazılarını kendi adıyla yayınlatmadıklarından takmaadlarla yazdı, ikiyüze yakın takmaad kullandı. İlk kitabı kırk yaşındayken (1955) yayımlandı. 1956 da Kemal Tahir'le ortaklaşa Düşün Yayınevi'ni kurdu. 1963 Şubatında bir pazar günü, bilinmeyen bir nedenle, içinde 110 bin cilt kitap bulunan yayınevi yandı. 1956 ve 1957 yıllarında iki kez üstüste katıldığı İtalya'daki (Bordighera) Uluslararası Mizah Yarışmasında birincilik alarak iki ALTIN PALMİYE kazandı. Bulgaristan'da yapılan Uluslararası Mizah Yarışmasında yine birincilik kzanarak ALTIN KİRPİ aldı (1966). 1969'da Moskova'da yapılan Uluslararası Mizah Yarışmasında birincilik kazanıp Krokodil ödülünü aldı. Üç Karagöz Oyunuyla, 1968'de Karacan Armağanı birinci ödülünü, 1969'da Çiçu oyunuyla Türk Dil Kurumu ödülünü kazandı. Kitapları 19 ülkede yayınlanmış, hikâyeleri 24 dile çlvrilmiş, oyunları 7 ülkede sahneye konulmuştur. Bugüne dek yayımlanan kitaplarının Türkiye'deki basım sayısı birbuçuk milyonu geçmiş, yabancı ülkelerdeki kitaplarının tirajıysa bir milyona yaklaşmıştır.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

YUSUF ZİYA ORTAÇ YAZIYOR:

Satırbaşı... Yok, yok, o satırbaşı değil, o bir bölüm başıdır: Mizah edebiyatımızda bir bölüm başı... Sonra? (...)

— İkincilik, üçüncülük, dördüncülük açıktır... Beşinci falanca gelir!

Aziz Nesin, o gururu bile geride bırakmış güçlü mizahçı da böyledir. Sahiden nice güzel yazarlarımız, ince yazarlarımız var. Ama, hepsi Aziz Nesin'den sonra.

Galiba ilk hikâyesi bizde çıkmış: Yirmiikiyıl önce, açtığımız bir yarışmada birinciliği kazanarak. Ondan sonra hep birinci... Yalnız Türkiye'de mi? Bordighera'da yapılan milletlerarası yarışmaya da iki kere girdi ve bayrağımızı, Fransızları, İtalyanları, Amerikalıları arkada bırakıp başta koşturdu!

Aziz Nesin'i bizim yokuşta yıllarca görmedim.

Markopaşa'yı çıkardı: Tek parti günlerinde, cesareti aşan yazılar yazarak... Bunlar, siyasî mizahın acı yemişleridir.

Sonra, çilelerle dolu yıllar geçirdi. Nasıl geçirmesin? İsmet Paşa o zaman ortanın solunda değildi ki!

O çileli günlerini hiç bilmiyorum Aziz'in. Birbirimiz için iki yabancı insan bile değildik, iki meçhul şeydik!

(...) Kışa yaklaşan bir gündü. Aziz Nesin geldi: Ürkek, utangaç, isteksiz... Hatta güvensiz. Öyle yılmış ki insanlardan!

Son derece sevinerek karşıladım kendisini. Oturmadı, ilişti koltuğa...

— Kahve, çay... dedim.

Çay tiryakisi olduğunu bilmiyordum henüz.

— Çay, diye fısıldadı.

Çaylarımızı karşılıklı içmeye başladık. Onu övüyordum. O yazılardan imza esirgenir miydi hiç? Kimden korkuyordu? Neden çekiniyordu?

— Koymayalım, imza koymayalım...

Çok görmüş, çok geçirmiş Aziz kendi adından korkuyordu. (...) Birkaç kere gitmeye niyetlendi. Oturttum. Son davranışında, eli elimde, sordum:

— Devamlı bir işiniz var mı Aziz Bey?

Ne sevimli, ne çocuksu bir yüzü vardı: Yanaklı yanaklı... Kapkara, sık, kuvvetli saçlar, çekik badem gözler...

Dudakları belli belirsiz gülümsedi galiba:

— Yok.

— Benimle çalışmak ister misiniz?

Evet diyecekti. Ama iyi gönlü razı değildi birtürlü. Polisin fişlediği adamdı. Ya bir zararı dokunursa bize?...

Yine gülerek, yine şakalaşarak onun kuşkusunu giderdim. Oda hazırlandı, masa, koltuk, sigara tablası, kalem, kâğıt... Buyur ettik Aziz Nesin'i makamına!

İlk işim İstanbul valisine telefon etmek oldu:

— Aziz Nesin'i Akbaba kadrosuna aldık. Sayın valimizin bilmesini isterim...

Sayın vali, profesör Fahrettin Kerim Gökay'dı. Bir kültür adamı sevinciyle karşıladı verdiğim haberi:

— Çok memnun oldum, dedi. Yalnız, hükûmete de haber ver...

Ankara'yı aradım, Başbakan'ı buldum ve birkaç cümleyle övdükten sonra, Aziz Nesin'in Akbaba ailesine katıldığını söyledim.

Adnan Menderes pek keyiflendi bu haberden:

— Onun Akbaba'da imzasını görmek bizi sevindirir, dedi, kendisine lütfen selâmlarımı söyleyiniz, gönül rahatlığıyla güzel yazılarını yazsınlar!

Elliüç yıldır bu parmaklar kalem tutuyor. Kırküç senedir Akbaba'yı çıkarıyorum. Bunca yılın bütün ünlü yazarları sayfalarımızda yer aldılar. O bir eşi yetişmemiş Osman Cemal'ler, O Reşat Nuri'ler, o Mahmut Yesarî'ler... Hiçbiri, hayır hiçbiri değil, hepsi birden bir Aziz Nesin olamaz!

Kalemi aldı mı, yazmayacağı, yazamayacağı şey yoktur Aziz Nesin'in: Hikâye, roman, fıkra, taşlama, yerme, alay, kalay!

(...) Bir yaz günü evlerine uğradım: Kısa gömlek, kısa şort giymiş, kitaplara, gazetelere gömülü, çalışıyordu...

Tanrı korusun, sağlam yapılıdır Aziz. Öyle cam açılınca aksırmak, kapı aralanınca öksürmek gibi nazlılıkları yoktur. Başladı mı çalışmaya, haftada bir kurulan saatlere benzer, durmak bilmez!

(...) İki insan yaşar onun varlığında: Biri subay Aziz Nesin, öbürü şair, sanat âşıkı, güzel sevdalısı, gönül adamı Aziz Nesin... Kılıç gibi bükülmez karakteri, kaya dayanıklılığı onun değişmez asker yönüdür. Çocuk yüzü kadar güzel, ince, insana öpmek, okşamak isteği veren yönü de o eşsiz yazarlığı...

— «Bizim Yokuş» adlı kitabından —

SAMİM KOCAGÖZ YAZIYOR:

Günümüzün değerli yazarı Aziz Nesin, yanılmıyorsam, bir yazısında, yaptığı işin temelini, geçmişini başka birtakım yazarlara bağlamak istiyordu. Oysa Aziz Nesin de Hüseyin Rahmi Bey'in şakird-i marifeti'dir. Onun yapmak istediğini daha ileri, hem de çok ileri götürmüş, halk için halkı başarıyla yazmaktadır. Bana kalırsa bütün eski yazarları bir yana koyup Aziz Nesin, yaşlanmış ustasını yenip de elini öpen bir genç pehlivan gibi, Hüseyin Rahmi'nin elini öpmelidir.

— «Sanat ve Edebiyat, Hüseyin Rahmi, Oğul yayınları» kitabından —

TAHİR ALANGU YAZIYOR:

Aziz Nesin, mizah hikâyelerinin konularını, hikâyecilerimizin hiçbirinin şimdiye kadar ulaşamadıkları geniş bir çevreden almaktadır. Bizdeki çok eski ve köklü mizah geleneğini yenileş-

tirip sürdürerek büyük şehirlerin dar çerçevesinden aşırabilmiş, köylülere kadar ulaştırabildiği gibi, bu eski geleneğin canlı kalan zincirine bağlanarak küçük hikâye alanındaki mizah anlayışını çok geliştirmiş, 1918-1935 yılları arasını kaplayan batı etkisindeki salon mizahının kurduğu modayı yıkmış, çeşitli anlatım ve biçim denemelerine başvurarak da, mizah hikâyesi geleneğinin hem mirasçısı, hem de başarılı bir yenileyicisi olmuştur. 1908 Meşrutiyetinden sonra birdenbire gelişen, hele Cumhuriyet'in ilânı sıralarında bütün edebiyatımızı kaplayan, gerçekçi hikâyeciliğimizi de büyük ölçüde etkileyen «mizahlık küçük hikâye akımı»nın 1940 yıllarından sonra gittikçe göze çarpan en başarılı öncüsü haline geldi.

(...) Aziz Nesin, moral ve sosyal bir toplum eleştirmesine yönelirken, bunun büyük kalabalıklarca anlaşılmasını, etkili bir mizah sanatı yoluyla uyarıcı nitelikte olmasını da istiyor.

(...) Pek az yazar, insanların dilleri, davranışları, dünya görüşleri, duygu ve düşünceleriyle bu kadar yakından haşirneşir olabilmiştir. Büyük şehrin yaşayışını en hurda ayrıntılarına kadar bilmekten, kalabalık içinde kaybolmuş kişileri yeni hayat şartlarının sivrilttiği, henüz kimseler tarafından görülüp sanata aktarılmamış, tasvir edilmemiş insanları tanımaktan, onların kişiliklerini ve davranışlarını, hele iç dünyalarını belirleyen dillerini bilmekten gelen malzeme zenginliği, henüz bu ölçüde hikâyecilerimizde yoktur.

(...) Kolay yazması, çalışma gücünün çağdaşlarından çok üstün oluşu, dehâ seviyesine varan mizah sezgisi, hayatın içinden işine yarayan malzemeyi fazla zorluk çekmeden seçip almasını sağlayan gözlem alışkanlığı, bunları kısa zamanda belli bir çizgiyi aşabilen eserler haline getirebilmesi, önünde geniş imkânlar açtı.

(...) Biryandan mizah anlayışı, öte yandan da çok yazmak zorunda oluşu, onu, sürekli olarak yeni konulara götürünce, eski halk masallarının ve hikâyelerinin gür kaynağını da yoklamadan edemezdi. Bundan dolayıdır ki, 1958'den sonra, büyükler için masallar yolunu denedi. Halk masallarını henüz gereği kadar derlememiş, yeteri ölçüde araştırıp tanımlamasını yapmamış bir memlekette, onun masalı yenileyerek hikâyeciliğini, gittikçe daralmaya başlayan yolunu açabilecek bir denemeye girişmesi, çok ilgi çekecek bir yenilik olarak ortaya çıkmıştı.

— «Cumhuriyetten sonra Hikâye ve Roman» adlı kitabından —

AZİZ NESİN'İN MUSTAFA BAYDAR'LA KONUŞMASINDAN:

— Siz birçok kereler batıp çıktınız. Aylarca bir simit iki zeytinle nefsinizi körlettiniz, çok meşakkatli günler geçirdiniz. Levent'te kitapçılık, kırtasiyecilik, ayakkabı boyacılığı, Beyoğlu'nda fotoğrafçılık gibi çeşitli işlere girdiniz. Bugün de insan gücünün üstünde bir yazı çalışmanız var. Bütün bu olan bitenler sizi hiç sarsmamışa benziyor. Ayrıca dört çocuk babası olan siz, hiç de otuzun üstünde göstermiyorsunuz. Dışardan bakılınca varlıklı bir ailenin her dediği yapılmış, rahat ve huzur içinde büyümüş bir oğluna benziyorsunuz. Lütfen bunun sırrını söyler misiniz?

— İnsan gücü üstünde değil, içinde çalışıyorum. Yalnız insan gücünün sınırlarını çok zorluyorum. En ezildiğim zamanda bile kendime inandım ve güvendim. Beni bekleyen çok iş olduğunu düşündüm ve bunları yapabileceğime inandım.

— Mustafa Baydar'ın «Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar» adlı kitabından —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

Aziz Nesin kalemini adadığı her yazı türünde en önde gelen başarı düzeyine çıkışı, rastlanmaz bir kaynak zenginliğine dayalı mizah hikâyeleriyle yetinmeyip romana, tiyatroya, anılara geçişi... özel yeteneğine olduğu kadar büyük çalışma gücünün verimliliğine de dayanır. İstediği her türde yazabilir, yaratabilir, kendini kabul ettirir.

(...) Bu doğurgan kalem, toplumun bütün güçleriyle saldırısına uğradığı halde, bütün yaşam sınavlarından yüz akıyla çıkıp hep kendini aşarak —zorla— okura giden kapıları açar. Bu, bizim ülkemizde benzeri görülmemiş bir yazı savaşının zaferidir. Mizahı küçümseyenlere daha soylu sanat ürünleri de vererek, gerekli cevapları toplamıştır.

(...) Çağdaş Türkiye'nin bütün toplumsal görüntüleri, en iyi Aziz Nesin'in eseri toplamında izlenebilir. (...) İnanılmaz güçlükler içinden gelen çabası, bütün sınavlardan geçmiş sanat başarılarıyla Aziz Nesin 20.yy. Türk edebiyatının en büyük edebiyatçılarından biri olur. Çünkü çok kimse Türkçe'ye onun kadar özen göstermemiş, bu kadar yoğun emek birikimine gelmemiştir.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından —

ÖRNEK:

İNSANLAR UYANIYOR

Son hapisliği çok zor gelmişti. Cezaevinden çıktıktan sonra, bir taşra ilçesindeki hele o sürgünlüğü canına tak demişti. Sürgün süresi dolup da başkente dönünce, kendisini kentin kalabalığı içinde büsbütün yalnız buldu. Karısı, daha cezaevindeyken ondan boşanmıştı.

Bu durumda insan ister istemez karamsarlığa düşer, hele parası, bir geçim yolu da yoksa... Politikadan elini eteğini çekip geçinebileceği bir iş mi aramalıydı?

İlkin başını sokacak bir dam altı bulması gerekiyordu. Kentin orta yerlerindeki evlerin kirası çok yüksekti, yalnız ortadakiler değil, dolaydakiler de öyle... Kirasını ödeyemediği için, icra memurlarının evine gelip, külüstür daktilo makinesini, bir iki parça eskipüskü eşyasını haczetmelerinden artık bıkıp usanmıştı. Hele konukomşunun, ilk gördükleri bir yabansı yaratığa bakar gibi, süzerek kendisine bakmalarından, korkulu, meraklı gözlerden, düşman bakışlardan bıkmıştı. Onun için, uzaklarda, dış mahallelerden de ötelerde, tenha bir yerlerde, ucuz, küçücük bir kiralık ev arıyordu.

Araya taraya buldu böyle bir yer; birbuçuk odalı küçücük bir gecekondu. Aşağıyukarı, yaya gidişle kente iki saat uzaklıkta, bir tepe üzerine kurulmuş beş on gecekonduluk bir küçümencik mahalleydi burası. Üstelik, gecekonduların birbirlerinden uzak oluşu, onun için, çok iyiydi. İki eski bavul dolusu kitaplarından, bir iki parça eski öteberisinden başka bişeyi yoktu. Gecekondusunun pencerelerini bile, perde yerine eski gazete kâğıtlarıyla örttü. Mutluydu. Şimdi artık, geçinebilmek için bir küçük iş arayıp bulmalıydı.

Evinin az ötesinde, ama tam karşısında, baraka içinde bir bakkal dükkânı vardı. Bakkalın az solunda, derme çatma bir sundurmada da manav vardı. Alışverişini bu ikisinden yapıyordu. Gidegele, bakkalla manavın ahbabı olmuştu. İkisi de durumlarından, az kazançlarından yakınıyordu. Alışverişleri pek azdı. Günde beş altı müşteri, ancak geliyordu dükkânlarına. Onlar da çok para bırakan yağlı müşteriler değildi. Büyük sermayeleri olmadığı için de daha işlek bir yerde dükkân açamıyorlardı.

Gecekonduya taşınmasından birkaç gün sonra, bakaklın önüne bir simitçi gelmeye başlamıştı; her öğle sonraları gelir, hava kararıncaya

kadar orda kalırdı. Daha sonra, simitçinin yanına bir mısırcı gelmeye başladı.

Manavın köşesinde bir adam, camekân içinde tatlı, kurabiye filân satmaya başladı. Derken, bir kundura boyacısı, daha sonra bir gezgin şerbetçi, bir helvacı da oraya yerleşti. Hattâ, eski bir şemsiye altında bir kundura tamircisi bile ortaya çıktı.

Kısa zamanda gecekondunun karşısı bir küçük pazar yeri olmuştu. Bir çöpçü, sabahtan akşama kadar oraları süpürür dururdu. Bir sürü gezginci esnaf dolmuştu. Bakkalla manavın arasına bir kır kahvesi bile kuruldu. Gidiş-geliş, gelip-geçen arttı.

Ne zamandanberi boş duran komşu gecekonduların odaları da kiralandı.

Bu cümbüşlü, neşeli havadan mutluluk duyuyordu. Ne var ki, hâlâ işsizdi. O kadar iş aradığı halde bulamıyordu. İş verecek gibi olup, hemen onun arkasından gelen polisten kimliğini öğrenenler iş vermekten vazgeçiyorlardı.

Arkadaşları da onun gibi parasız, işsiz olduklarından borç bulması da olanaksızdı. Hiç olmazsa, oturduğu gecekondunun kirasından kurtulmak için, bir arkadaşının kentte bir apartmandaki tek odasını onunla bölüşecekti. Arkadaşının bu önerisini kabul etti ama, burdan çıkması kolay değildi. Bakkala, manava, daha bir iki satıcıya çok küçük de olsa borçları vardı. Borçlarını ödemesi gerekirdi.

Bir gece evinde, neyini satıp da borçlarını ödeyeceğini, nasıl taşınacağını düşünürken kapısı çalındı. Gelen üç kişiydi; bakkal, manav, bir de kır kahvesinin sahibi... Yoksul odasına utanarak bu üç konuğu aldı.

— Kusura bakmayın, size ikram edecek ne kahvem, ne başka şeyim var... dedi.

Bakkal, gülümseyerek,

— Zarar yok, biz bişeyler getirdik, işte kahve, işte şeker... diye, elindeki kesekâğıtlarını masanın üstüne koydu.

Pek şaştı. Niçin bunları getirmişlerdi? İlkin, alacaklarını istemeye geldiklerini sanmıştı, ama bu hediyeler ne oluyordu?

Manav,

— Duyduğumuz doğruysa, buradan taşınıyormuşsunuz? dedi.

— Evet, taşınacağım ..

Şimdi anlamıştı, neden geldiklerini. Onlara olan borcunu ödemeden taşınacağını sanıp telâşlanmış olmalıydılar.

— Evet ama, siz nerden duydunuz taşınacağımı?

Kahveci, anlamlı anlamlı,

— Biz duyarız, hem de yerinden duyarız... dedi.

— Merak etmeyin, sizlere olan borcumu ödemeden taşınacak değilim...

Kahveci,

— Şimdi ayıp ettin işte ağabey, senden alacak isteyen mi var? dedi.

Bakkal,

— Sözünü etmeye bile değmez beyim, dedi, zaten kaç para ki...

Manav,

— Benden yana helâl olsun, katiyen istemem ve de versen almam... dedi.

— Ama niçin?

— Biz senin değerini bilenlerdeniz beyim... Senin bize çok iyiliğin var...

Boğazına bir düğüm oturdu, zorlukla,

— Estağfurullah... diyebildi.

Demek onu tanıyorlar, bu halk için çalıştığını biliyorlardı. Ne diye umutsuzluğa kapılmıştı, ne diye karamsarlaşmıştı da, politikadan çekilmeye kalkışmıştı. Hiç bu insanlar bırakılır mıydı?

Kahveci,

— Vazgeçin burdan taşınmaktan, çok rica ederiz, dedi.

Manav ekledi:

— Evet, bunu ricaya geldik...

— Taşınmak zorundayım, çünkü kirayı veremiyorum...

Manav,

— Biliyoruz, dedi, her bişeyi biliyoruz. Biz, bura esnafı düşündük, danıştık, sonunda sizin kiranızı aramızda toplayıp her ay ödemeye karar verdik. Yeter ki siz burdan çıkmayın...

Bakkal,

— Bizden ayrılmayın yeter, kirayı hiç düşünmeyin... dedi.

Gözleri buğulanmıştı sevinçten, nerdeyse ağlayacaktı. Halk uğruna bunca yıllık mücadelesinin sonunda, kendisine ilk olarak değer veriliyordu.

— Olmaz, dedi, kabul edemem... Sonra, yalnız kira değil, işsizim. Burda geçinmek zor, bir arkadaşımın yanına sığınacağım.

Kahveci,

— Biz bura esnafı kaç gündür hep bu işi konuşuyoruz, dedi, biz herşeyi düşündük, sizin geçiminizi de... Sizin aylık geçiminiz her ne kadarsa biz aramızda denkleştirip vereceğiz... Ne olur, çıkmayın burdan... Bizi yüzüstü bırakmayın...

Üçü birden yalvarıyordu.

Nerdeyse kendini tutamayıp ağlayacaktı. Kim ne derse desin, memlekette büyük bir gelişme, insanlarda büyük bir uyanma vardı. Demek bunca yıl boşuna çalışmamışlardı. Eskiden olsa, bu adamlar ona selâm bile vermezlerdi.

— Çok teşekkür ederim, dedi, sağolun, beni çok duygulandırdınız. Ama kabul edemem yardımınızı...

Yeniden yalvarmaya başladılar. Bakkal,

— Bu yer size lâyık değil, dedi, oturulacak ev değil... Burasını beğenmiyorsanız, hemen şuracıkta, ikl katlı bir ev var, üst katı kiralık. Banyosu da var hem de... Orasını size tutalım...

Kahveci,

— Bizim istediğimiz, sizin bu mahalleden, bizden uzaklaşmamanız... dedi.

Çok merak etmeye başlamıştı:

— Peki ama niçin burda kalmamı istiyorsunuz?

— Besbelli beyim... Bunca esnaf, sizin sayenizde geçiniyoruz.

— Estağfurullah... Ben sizden öyle büyük alışveriş yapamıyorum ki...

— Sizin alışverişiniz hiç... Asıl alışveriş başka... Siz buraya uğur getirdiniz... Siz gelmeden önce dükkânıma günde üç dört müşteri ancak uğrardı. Siz burasını canlandırdınız, neşelendirdiniz. Baksanıza yeni yeni dükkânlar açıldı...

Bakkal,

— Hep sizin sayenizde... dedi.

Kahveci,

— Bize acıyın, dedi, siz burdan taşınırsanız biz hepimiz hapı yuttuk. En başta ben, kahveyi kapatmak zorunda kalırım...

Manav,

— Siz bu mahalleden taşınırsanız, buraları yine eskisi gibi sönük kalır, bütün esnaf dağılır. Bizler de çoluk çocuk aç, sefil kalırız... dedi

Bir yalvarma daha tutturdular. Çoluk çocukları vardı, onlara acımalıydı. Hepsi onun sayesinde geçinip gidiyorlardı işte... İsterse ona aylık bile bağlayacaklardı.

— Sağolun ama, benim öyle büyük hizmetlerim yok, dedi, hem elim ayağım tutarken çalışmalıyım... Ben ne yaptım ki size, burdan ayrılmamamı istiyorsunuz?

Manav,

— Daha ne yapacaksınız, dedi, sizin iyiliğinizi unutamayız. Siz bu gecekonduya taşınınca, sizi dikizleyip göz altında tutmak için, çöpçü

kılığında, boyacı kılığında polisler geldi. O polisleri kontrol için de daha başka polisler geldi. Buraları ana-baba günü oldu.

Bakkal,

— İlkin bizden sorup öğrenirlerdi sizin neler yaptığınızı... dedi.

Manav,

— Bunlar hep bizden alışverişe başladılar... Sonra eskici geldi, kundura tamircisi, şekerci, turşucu, simitçi filân geldi.

Kahveci,

— Ben de, dedi, bir kahve açıp sayende geçinmeye başladım beyim. Akşama kadar kahvemde oturuyor, tavla, iskambil oynuyorlar, en azından üçer dörder kahve içseler, tamam.

Onlara acı acı baktı,

— Bunların hepsi sivil polis mi? dedi.

— Polis olanı da var, olmayanı da... Bir yerde on kişi birikti mi, yanına elli kiş toplaşır... Şimdi siz burdan taşınırsanız, burası yine eski haline dönecek... Arkanızdan bütün polisler gider.

Bakkal,

— İşte o zaman yandık! dedi.

Manav,

— Fakir fukaraya acıyın! dedi,

Kahveci,

— Hiç olmazsa, biz bir sermaye toplayana kadar buradan taşınmasanız... dedi.

Düşündü. Başka yerde aynı durum başına gelecekti.

— Peki, dedi, burdan taşınmayacağım ama, alın şu getirdiklerinizi ...

Masa üstünde duran dört kesekâğıdını bakkala verdi.

Giderlerken, Manav,

— Öbür arkadaşlara müjdeyi verelim mi? dedi.

— Evet, taşınmayacağım... Sizden bişey istediğim de yok...

Kahveci,

— Allah razı olsun... dedi.

HALDUN TANER

16 Mart 1916'da İstanbul'da doğdu. Babası, son Osmanlı Millet Meclisi'nde İstanbul Milletvekilliği (1920), Devletler Hukuku Profesörlüğü ve Hukuk Fakültesi dekanlığı yapmış olan Ahmet Selahattin Bey, Haldun Taner daha beş yaşındayken ölmüştür (1921). Haldun Taner, Galatasaray Lisesi'nin ilk bölümüne parasız yatılı öğrenci olarak alındı. İlk ve orta öğrenimini Galatasaray Lisesi'nde yaptı (1935), sonra Almanya'ya giderek Heidelberg üniversitesinde siyasal bilgiler ve ekonomi öğrenimi yaptı (1938), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin Alman Filolojisi ve sanat tarihi bölümlerinde yüksek öğrenimini bitirdi (1950-1954). 1955'de «Onikiye bir var» adlı hikâye kitabıyla Sait Faik armağanını kazandı. Aynı yıl Viyana'ya giderek, Viyana Üniversitesi'nde tiyatro tarihi ve Max Reinhardt Akademisi'nde iki yıl tiyatro uzmanlığı öğrenimi gördü. Şimdi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde tiyatro dersleri vermektedir.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

TAHİR ALANGU YAZIYOR:

(...) Büyük şehrin kibar semtlerinde, zengin sayfiye terlerinde yaşanan, vodvil sahneleriyle mizah dergilerine sürekli olarak konular veren hayat ile, halk kalabalığının o biraz kabaca, ama saf ve gürültülü neşesi, İstanbulvâri hazır cevap, mirikelâm, nüktedan kişileri, uzun süre edebiyatımızın olduğu kadar, onun da (Haldun Taner'in de) hikâyeciliğinin temelinde yer almıştır.

(...) Aşırılığa ve kabalığa kaçmayan bir mizah anlayışı, dil devriminin hazırladığı hava içinde kolayca geliştirdiği düzgün

dili ile, hikâye anlatışı bakımından bağlı bulunduğu eski kuşaklardan oldukça ayrılıyor.

Hicvettiği kişilerin yanında, boynu bükük, kaderini yenemeyen, çevrenin kendilerine kabul ettirdiği yaşamadan sıyrılamayan kişileri anlatmasını da sever. Onları, kaderlerini yenme yolunda umutlandıracağına, teselli eder, sırtlarını sıvazlar, olup bitenleri kabul ettirmeye çalışır. Bu davranışı belli bir dünya görüşünden çok, kendi septik mizacından geliyor. (...) En belirli ifadesini «Konçinalar» hikâyesinde bulan bu anlatım özelliği, küçük adamların kendi haklarını korumak için kıpırdamayışları karşısında, sanatçının neden dolayı «pasyans» açtığını açıklıyor. Bu hikâye ve hikâyecinin tasvirini yaptığı bu durum, tek parti devrinin herşeyi değişmez olarak kabul eden «düzen» anlayışını hicvediyor. Bu eleştiri, yayınlandığı günlerde terse yorumlanmış, Haldun Taner'in «Konçinalara karşı acımazlığı» olarak kabul edilmişti.

İronilerin altında çok zor dizginlenen kişisel komplekslerin azgınlaştırdığı bir hiciv, anlattığı kişilere yönelen ve sanat yoluna sapmış kişisel bir kinden geliyor zannını uyandırıyordu. Hikâyelerinin yazılışında, yaşamasıyla ilgili bağlantılar bulunduğunu, istediği yolda ve ölçüde yaşamasının takındığı yerlerde, hikâyeye başvurarak boşaldığı görülüyor. Hikâyelerinde yerdiği mutlu insanların çevresinde çocukluğundanberi yaşamış olması, onlara saldırısındaki sertliği iyice arttırıyor. Hicvettiği insanlara karışamamaktan gelen bir kinden çok, onların çürümüşlüğünden duyduğu bir bezginlikle vurmaya başlıyor.

Toplum meselelerinin çözülemez kördüğümü karşısındaki pasif felsefesi karamsarlığı «Konçinalar» hikâyesinde ortaya konuluyor. Burada toplum pramidinin kuruluşu, toplum tabakalarının sıralanışındaki adaletsizliğe, ne yeni ne de eski teorilerin çâre bulamayışını, bir umutsuzluk havası içinde belirtiyor. «Konçina» olarak çizilmiş, desteye girmiş olanlar, gerçekleri anlayamadıkları sürece, omuzlarındaki yükü taşıyarak, sıralarını bozmadan hayatlarını tüketeceklerdir. Bu düzeni yeniden kurmak, herkese eşitlik dağıtmak isteyen yazar, mevcut oyunlar içinde bir uygununu bulamadığı gibi, kendi tasarladığı bir düzen içinde de, konçinalar, konçina olarak yaşamakta, yaradılışlarından gelen bir özellikle direniyorlar, herşeyi, kendi geleceklerini bile kaderin eline bırakıyorlar.

— «Cumhuriyetten sonra Hikâye ve Roman» adlı kitabından —

HALDUN TANER'İN, MUSTAFA BAYDAR'LA KONUŞMASINDAN:

— Edebiyat, toplum meseleleriyle ne derece ilgilenmelidir? Siz mizah yoluyla toplumun içine giriyorsunuz. Kimi başka hikâyeciler psikolojik tahlil ve gözlemlerle yetiniyorlar. Bu hususta düşüncelerinizi lütfeder misiniz?

— Toplum meseleleriyle ilgilenmeyen edebiyat bence eksik, güdük birşey olur. Bugün Batıda yazar, çevresinin aynı zamanda en ileri düşünürü sayılıyor. Elini eteğini toplumdan çekip fildişi kulesinde kozasını ören sanatçı tipi, pencereden gözlediği komşu kızı için sararıp solan plâtonik âşık tipi kadar modası geçmiş bir yaratıktır. (...) Sadece söz cambazlıkları, üslûp ustalıkları, biraz da psikoloji ile hiçbir iş görülmez. Bugünün sanatçısı hızını sadece hislerinden almayacak, içinde yaşadığı toplumun nabzını duyabilmek için iktisatla, hukukla, içtimaiyatla, siyasetle hatta fizikle esaslı bir şekilde beslenmiş olacaktır.

— Mustafa Baydar'ın «Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar» adlı kitabından —

SUNULLAH ARISOY YAZIYOR:

Hikâyelerinde biçim değişikliğine gitmemiş, büyük kentlerin insanlarını yergici bir gözle incelemiş, öyle vermiştir. Oyun yazarlığında ilk epik tiyatro türünü denemiştir. Gözlemi kadar mizah, yergi yanı da güçlüdür.

— «Türk Hiciv ve Mizah Antolojisi»nden —

BEHÇET NECATİGİL YAZIYOR:

İlk hikâyesi «Töhmet», 1945'de Haldun Hasırcıoğlu takmadıyla Yedigün dergisinde çıkan, sonra birkaç hikâyesiyle Yücel dergisinde (1947-1948) görünen Taner, önce 1948'den sonraki hikâyecilerimiz arasında yer aldı. Klâsik hikâye anlayışı içinde, gücünü gözlem, mizah ve yergiden alan; konuları büyük şehrin tipik ve türedi yaşamalarından gelme hikâyeleriyle tanındı. Sonra, bir süre fıkra yazarlığı hariç, çalışmalarını tiyatro alanında topladı.

— «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü»nden —

ŞÜKRAN KURDAKUL YAZIYOR:

Küçük hikâyeciliğimizin artık yalnızca gözlem yöntemleriyle yetinmeyerek, olayın ötesinde, kişilerin olayların akışı içindeki

durumlarını, yeni kuruluş biçimleriyle verme kaygısı taşıdığı dönemde, getirdiği tipleri «kendi ağız ve düşünüş tarzlarıyla» canlandırmada sağladığı başarıyla ayırıcı bir özellik kazandı. Kişilerine değişik açılardan bakarak doğal bir yergi havası içinde, genellikle yüzeysel espri düzeyine düşmeyen bir mizah gücünü bu özelliğiyle birleştirmesini bildi. Birkaç yıl fıkra yazarlığı da yapan (Tercüman, 1957) Taner, daha sonra yöneldiği tiyatro çalışmalarında, giderek değişik, ama geniş kalabalık seyirci arama kaygısını, getirdiği ödünleri bilerek ön plâna alan eserleriyle 1960-1967 yıllarının verimli kalemlerinden biri oldu.

— «Şairler ve Yazarlar Sözlüğü»nden —

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

(...) Bir kent hikâyecisidir Taner; gördüğü, görebildiği çevrelerin gözlemlerini kullanarak gerçekçi, olayları uzak plânlarda yanyana getirerek bileşimci, ince bir yergi gücüyle eleştiricidir. Ne kendisini anlatmıştır; ne görmediği bilmediği çevreleri. Bu bakımdan bir yerde hep zekâya dayanır görünüştedir. İçtenliği, gençliğinin ilk dönemlerini konu edinen birkaç örnekte ortaya çıkar yalnızca. Onu —tiyatro eserlerinde de göreceğimiz gibi— hep bir rahat yergide bulacağız. İnce dikkatleriyle hayranlık uyandırdığı yerlerde bile coşku vermeyişi, yaşamının sınavlarını eserine katmayışı yüzündendir.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» adlı kitabından —

ÖRNEKLER:

BİR HATIRA

Geçen hafta bu konuda çeşitli mektuplar aldım. Bazı telefon dertleşmelerine muhatap oldum.

Bunlardan biri, Fransız gazetelerinin, Reisicumhurlarını, Ayan reislerini bile nasıl gülünçleştirdiğini söylerken, bir başkası 1936 yılında sevilen ve sayılan bir başvekilken Leon Bluum'un kendini sahnede dantelâlı bir donla gösteren bir revüye nasıl herkesten fazla güldüğüne bizzat şahit olduğunu belirtiyordu.

Bundan tabii ne olabilir... Kendinden emin insanı, karikatürünüzle istediğiniz kadar çirkinleştirin, yazılarınızda istediğiniz kadar gülünçleştirin, banamısın demez. Bunlara kızmak bir nevi ham kalmışlığın, refulmanların, komplekslerin kısaca kendine güvensizliğin tepkisi değil de nedir?

Totaliter rejimlerde mizaha narh kanununun sebebini başka tarafta aramamalı.

Ama mizah insanoğlunun mayasına öylesine işlemiş bir cevherdir ki ne yapılsa nafile. Toprağını istediğiniz kadar kireçleyin, suyunu güneşini kesin o ne yapar yapar bir taraftan yine pırtlayıverir.

Kâğıdı kalemi ortadan kaldırsanız, kanuna türlü müeyyideler koysanız bu sefer de kulak yolu ile hükmünü icra eder. Üçüncü Reich'ın sansürü bu kadar sıkı olmasa Hitler, Göring, Göbels hakkında çıkarılan fıkraların sayısı bu kadar yüksek, alayı bu derece insafsız olur mu idi sanıyorsunuz?

Üçüncü Reich, sansürü dedim de aklıma geldi. O tarihte Almanya'da okurken bizzat şahidi olduğum bir vakayı ibreti âlem için burada nakledeyim:

Çok sevilen komiklerden biri bir monolog numarası sırasında, Hitler'in muhafız kıtası olan SS kıtalarının hep lüks otomobillerde gezme merakına şöyle bir dokunup geçmek için aynen şu cümleleri kullanmıştı:

«O sırada yanımızdan gıcır gıcır bir Mercedes geçti: Bir de baktım. Tabii içinde SS subayları.»

Asıl hikâyenin dışında, bir teferruat olarak verilen ve halkın hafifçe gülüp geçtiği bu zararsız espri bile Gestapoyu o kadar sinirlen-

dirmişti ki hemen o akşam komiğin merkeze çağırılıp bir güzel zılgıt yediği bütün şehirde duyuldu.

Ertesi gece aynı komikten aynı numarayı dinlemeğe giden meraklılar içinde ben de vardım. Hikâyenin orası gelince adam aynen şöyle konuştu:

«O sırada yanımızdan gıcır gıcır bir Mercedes geçti. Bir de baktım: İçinde SS suayları yoktu beyler. Evet yoktu.»

Salonun bir gün öncekinin on misli kahkahalara boğulduğunu bilmem söylemeğe lüzum var mı?

Adam bu espri uğruna temerküz kampını boyladı ama Alman mizah tarihine de Hitler'den, Gestapolardan çok daha ömürlü, unutulmaz bir hatıra bırakmış oldu.

Diyeceğim, mizahla hiç bir kuvvet hiç bir sansür başedemez.

Ona karşı en akıllı davranış yeni görüşlü olmağa çalışmaktır.

İskambil destesinin en sevdiğim kâğıtlarından biri, üzerine The Jolly Jocker yazılı, o delişmen, o uçarı, o biraz cambaz, biraz sihirbaz, bir miktar düzenbaz, ama neşe dolu, hayat ve hareket dolu, kanı-sıcak delikanlıdır. Ne yazık ki, Joker'lere Kanasta'dan, Kumkan'dan, Rami'den başka oyunlarda pek yer verilmiyor. Verilse, her girdikleri oyuna renk ve hareket, canlılık ve şaklabanlık katarlardı.

Jolly Jocker'ler bir yana, destenin en itibarlı kâğıtları, bilindiği gibi, Beyler yani Aslar oluyor. Ayıp değil ya, ben Aslardan oldum bittim hoşlanmam. Belki kendim hiçbir zaman As olamadığım, As olamıyacağım için. Kabul etmeli ki, onların dördünde de bir Kral havası, bir Padişah cakası vardır. Hele bazı takımlarda bunları daha da bir şatafatlı resmederler.

Karamaça Beyinde meşur bir şeyler sezilir. Onun sarayında her halde bir takım karanlık dalavereler dönüyor, gece, mahzenlerinde, bir sürü kelleler uçuyor olmalıdır.

İspati beyini ben bir Bizans Prensine benzetirim.

Bunlara kıyasla, Kupa Beyi daha bir bizden gibidir. Kupa Beyi her halde Osmanlı Hanedanına mensup olmalı.

Karo Beyine gelince, bakınız, o bir Selçuk Sultanıdır. Çelebi, zarif nazik... Aksi gibi, Tekel damgasını da hep onun üstüne vururlar. Buna rağmen öylesine asil ve kibar bir havası vardır ki, bu damga bile onu çirkinleştirmez, inadına daha bir açar, daha bir sevimli yapar. Öyle ki, damgası olmayan bir Karo Beyi görsek, bayağı yadırgar, bir eksiklik duyarız.

Resimli kâğıtlar içinde kanım en çok Kupa Kızına kaynar. Kupa Kızı, etine dolgun, duru-beyaz, hanım-hanımcık bir tazedir. Üniversiteyi filân bir kalem geçin, güç hâl ile bitirdiği ortadan sonra, liseyi bile okuyamamıştır. Olsa olsa sanat enstitüsü mezunudur. Herkesin okumağa merakı olmaz a, buncağızın da başka marifetleri var: Dikişle nakışın her türlüsü, örgü işlerinin daniskası... Eteği belinde, bütün evi o çeviriyor. Yeni yetişirken mahalledeki oğlanlarla mektup alıp verdiği olmuş gerçi. Cahillik işte. Hoş görmeli. Ama evlenince eşi bulunmaz bir hayat arkadaşı olacaktır. Buna eminim. Bir kere kocasına ukalâ ukalâ karşılık vermez. Sonra bu cins kadınlar çocuklarına da düşkün olurlar. Daha ne?

Onunla evlendiğiniz takdirde, kaynınız Kupa Oğlu olacaktır ki, Allah için, uslu akıllı, yumuşak başlı, kendi halinde bir çocuktur.

Babaları Kupa Papazına gelince, sizden iyi olmasın, pek babacan

pek cana yakın bir adamdır. Hoş fıkralar anlatıp göbeğini hoplata hoplata güler. Daha coşarsa, küt küt karşısındakinin sırtına vurur. Evde teklif tekellüf hak getire... Sen de sen, ben de ben. Candan insanlardır vesselâm. Öyle bir aileye damat girmek isterim.

İspati kızına gelince, bakın ondan her türlü sinsilik umulur. Siz onun öyle sakin ve masum göründüğüne bakmayın, o ne hin oğlu hindir o, o ne içinden pazarlıklı aşiftedir o... İskambilin üstünde gördüğünüz onun bayramlık resmi. O, bu mâsum bâkire pozunu, fotoğrafçıda resim çektirirken bir, bir de pazarları kiliseye giderken takınır. Şöyle kulağınızı verin de bir dinleyin mahalleyi. Maçanın Oğlu ile sinema localarında, plâj kabinelerinde yapmadığı kalmamış. Hâl böyle iken, yine de bilmeyenlere karşı kendini dirhem dirhem satar. İspatinin Oğlu ablasının kirli çamaşırlarını herkesten iyi bilir, bilir ama gel gör ki ablası da onun kumar borçlarını öder, evden şunu bunu götürüp satışını gizler. Babaları da zaten itin biri. Bu yaşa gelmiş hâlâ sefih, kumarbaz, bir gün olsun ayık gezdiği görülmemiş. Tencere dibin kara hikâyesi, kimin kime ne demeğe hakkı var.

Karolara gelince, onlar kişizade, görmüş geçirmiş bir ailedir. Bakmayın şimdi biraz düştüklerine. Babaları Hariciyeden emekli. Zannedersem Şehbendermiş. Eski usul, mukaffa ve musanna bir İstanbul Türkçesi konuşur. Kızları, nörsler matmazellerle, el bebek gül bebek büyütüldü. Beş senedir İngiliz Filolojisine gidiyor, bitiremedi. Bitiremez de elbet. Allahın günü kantinde ha ha ha, hi hi hi, akşamüstü de oğlanlarla altı buçuk matinesi... Erkek kardeşini sorarsanız, al onu vur ona. Karonun oğlu da, hoppala paşam, hoppala beyim dadılar tayalarla şımartılmış, kuş sütüyle beslenmiş, beyaz, tüysüz, oğlandan çok kıza yakın, tasvir gibi bir civan. En iyi mekteplere verdiler, okumadı. Günahı boynuna, bir takım uygunsuz, meymenetsiz heriflerle geziyormuş. Allah bilir, eroin de çekiyordur. Gözlerinin her daim mahmur bakışını ben pek hayra yoramıyorum. Öyle efendi babanın çocuğu böyle soysuz çıksın, yazık, çok yazık...

Maçalar bir Ermeni ailesidir. Gedikpaşa'da oturuyorlar. Peder koyu bir katolik papazı. Bas-bariton, tumturaklı bir sesi vardır. Oğlu Mahmutpaşa'da bir tuhafiye mağazası işletiyor. İspati kızı ile maceralarına yukarda az buçuk dokunduk. Ablası Maça Kızı, esmer, kara kaşlı, kara gözlü, bazı yerleri muhakkak ki aşırı tüylü, gerçi sıcak, gerçi güzel, ama neme lâzım, duasında niyazında, dini bütün bir tazedir. Belli ki, babasına çekmiş. İstavrozunu bir gün göğsünden eksik etmez. Kardeşinin İspati Kızıyla yaptıklarını duysa, utancından yerin dibine geçer. Öylesine kaba-sofu ki, malûm günlerde erotik rüyalar

gördüğü zaman bile, şuuraltısının kendine oynadığı bu oyuna içerler, sabahleyin alelacele banyo yapıp tövbe istiğfar eder. İyi bir drahoması var. Şimdi genç değil şöyle, kırkını, kırkbeşini aşmış, efendiden ağırbaşlı bir kısmet bekliyor. Hayırlısı.

Resimli kâğıtlardan sonra, ilk ağızda, Onlularla Dokuzlular gelir. Onlular, Dokuzlular, resimsiz kâğıtlar içinde önemli oyunlara katılma imtiyazına sahip, başlıca kâğıtlardır. Bundan ötürü de hallerinde görgüsüzce bir çalım, budalaca bir kurum sezilir. Haydi Onlular Asların halktan yetişme vezirleridir diyelim. Ya Dokuzlulara ne buyurulur? Bunlar, kendilerini sayıdan bile saymadıkları halde yine de, oyunlarına alan, oyunlarına alıp onlara öbür resimsiz kâğıtlardan üstün bir değer sağlayan aristokrat kâğıtlara yaranmaktan, siftinmekten hoşlanırlar. Bu halleriyle Dokuzluları, Efendilerinin önünde yerlere kadar eğilen ama saray parmaklalıkları dışındaki halka tepeden bakan, mabeyinciler, veya stile uşaklar makulesinden saymak yanlış olmaz sanırım.

Dokuzlular mabeyinci veya stile uşak olursa Sekizlilerle Yedililere de, el ulaklığı, bahçıvan yamaklığı gibi daha aşağılık işler düşüyor.

Bütün bunlardan sonra sıra nihayet Konçinalara gelir. Konçina diye, bilindiği gibi, Altılıdan aşağı kâğıtlara deniyor. Konçinalar, ismi üstünde işte, Konçinadırlar. Geçin Bezik gibi, Poker gibi kibar oyunları, Aşçı iskambili gibi en pespaye oyunlarda bile hiçbir işe yaramaz, üzgün ve küskün, oyunu dışardan seyrederler. Diyeceksiniz ki, Pinaklda, Kanasta'da oyuna alınıyorlar ya. Ben ona oyuna alınmak mı derim. Zavallılar, çıtır kozların at oynattığı meydanlarda ha bire gelir gider, ayak altında dolaşıp trafiği tıkar, itilip kakılır, muştulanır dururlar. Hasılı aburcuburdurlar. Böyle oynamaktansa ben yeşil çuhanın üstüne kapanıp yüzüstü uyuklamayı tercih ederim. Konçinalar bu bakımdan İskambillerin Paryasıdırlar. Var oluşlarının sebebi sırf öbür kâğıtlara basamak olmak, onların üstün mevkiini sağlamaktır. Alt basamak olmasa üst basamak neye, kime öğünecek?

Konçinaların bu içler acısı durumu bana oldum olasıya dokunmuştur... Kaldı ki, deste içinde hüküm süren bu derebeylik rejimini bugüne bugün İnsan Hakları Beyannamesi ile uzlaştırmağa da imkân yoktur. Nitekim, usta oyuncu geçindiğim sıralarda onları Paryalıktan kurtarıp eşitliğe kavuşturacak, böylece desteyi de iyi kötü çağımızın demokrasi gidişine uyduracak yeni oyunlar aradığım oldu. Hattâ, öyle bir oyun bulayım ki diyordum, orada birliler asıl değerlerine indirilsin, beşliler kızları, dörtlüler oğlanları alabilsin, alay bu ya, icabında bir kılkuyruk üçlü dört papazı birden sustaya durdurabilsin. Fakat olmuyor beyler. Aslarda o küçük dağları ben yarattım diyen heybet, Papazlarda

o bütün güvenini sakaldan, asadan, baltadan alan azamet varken, o güdük, o sümük, o boynu bükük Konçinalar onlara bir türlü el kaldıramıyorlar. Sinmiş bir kere içlerine. Alışkanlık deyin, çekingenlik deyin, aşağılık daha doğrusu Konçinalık kompleksi deyin, yapamıyorlar işte, ellerinden gelmiyor.

Bunu anladığım günden beri yeni oyunlar aramaktan, eskilerini de oynamaktan vazgeçtim. Her kâğıda eşit değer tanıyan biricik oyun olduğu için şimdi yalnız Pasyans açıyorum.

ADNAN VELİ KANIK
(1916-1972)

9 Aralık 1916'da İstanbul'da. Beykoz'da doğdu. Şair Orhan Veli Kanık'ın kardeşidir. Ortaöğrenimini Galatasaray, sonra Boğaziçi liselerinde tamamladı. Bir süre Hukuk Fakültesinde okudu. Ankara Cezaevindeki mapusluğu sırasında Vatan gazetesinde «Bir Hukukçu» imzalı makaleler yayımladı. Fıkra, röportaj da yazdı, özellikle mizah hikâyeleriyle ünlendi. En önemli eseri «Mapusane Çeşmesi»dir. 6 Aralık 1972'de İstanbul'da öldü. Rumelihisarı mezarlığına gömüldü.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

EMİL GALİP SANDALCI YAZIYOR:

(...) Gerçekten de seyredilecek bir tipti. Renk vermez, umursamaz görünüşü ardında durmadan, biraz sonra ortaya çıkacak birtakım gülünç olayların hazırlığını yapar gibiydi. Okulun (Boğaziçi Lisesi'nin) eğlence gecelerinde, tek başına, yüzlerce öğrenciyi gülmekten kırar geçirirdi.

(...) 27 Mayıs öncesinin karmakarışık günlerinden birinde, Beyoğlu'nun bir gösteri kalabalığı arasında Adnan Veli kayıplara karışıvermişti. İki gün sonra izini gazeteci Müfit Duru ile Davutpaşa kışlasında bulduğumuzda bizi, evinin salonunda misafir kabul eden bir beyzâde gibi karşılamıştı. Öylesine rahat, alışkın ve işin alayında.

Sık sık parasız kalır, fakat kimselerden borç istemez, bankalardan bir-iki bin liralık krediler alırdı. Bu yolda çeşitli kombinezonlar yapmaya, bir bankadan alıp ötekine vermeye, âdetâ, bayılırdı. Ve, Adnan Veli'ye, bu çok önemli kredi teşebbüslerinde,

kefil olmak büyük bir zevkti. Elinde borç senetleri, pullar çıkagelir; sade ısmarlanan kahvesini, şeker hapını atarak, içer ve bu arada bir de sigara yakardı. Sonra, pulları tükürükleyip yapıştırmak ve sayısız imzalar atmak faslı başlardı. Kendisine kaç kere kefil olduğumun sayısını unuttum. **Unutmadığım, bu konuda** fevkalâde dürüst ve titiz olduğudur. Bir kere bile, Adnan Veli'ye kefil olmak yüzünden, başım ağrımadı. O, bu işleri, biraz da için için eğlenmek, önüne dikilen türlü kırtasî işlemlerden mizâh konuları çıkarmak için yapardı.

Görünüşte, çevresi kadar, kendini de seyrederdi. Adnan Veli. Bir bakıma öyleydi de. Ama, bir de geride ve içerde bir diğer Adnan Veli vardı ki çok görmüş ve geçirmişti. Bu yüzden de yıllar önce kalbi çatlamış ve «Mapusane Çeşmesi» öylesine **güzel** yazılmıştı.

On altı yıl taşıdı çatlak kalbini Adnan Veli. Geçtiğimiz salı sabahı ise, taşıyamadı. Rumeli Hisarı'na, çok sevdiği ağabeyi Orhan Veli'nin ve babasının yanına gitti, uzandı, sessiz.

— 10 Aralık 1972 tarihli Yeni Ortam gazetesinden —

HİLMİ YAVUZ YAZIYOR:

(...) Gazetede birlikte çalıştık. O yıllardan belleğime acıyla ve göz kuşları gibi üstüste doluşan binlerce anı arasında, bir gece Aynalıpasajdan kalkıp, çıngıl çıngıl bir yaz rüzgârını duya duya Erenköy'üne geçtiğimizi; orada bir evin penceresindeki ışığı ve görünüp kaybolan bir genç kadın gölgesini ve Adnan Veli'nin umutla hüznün, sevgiyle kırgınlığın, tutunmakla boş vermenin arasında bir şeyler yaşayarak o ışığa ve gölgeye baktığını mı anımsamalıyım? Yoksa bir Fenerbahçe deniz ikindisinde yağmurun lânetinden kurtulmayı deneyerek kapağı attığımız bir kahvedeki 'ah minel aşk' yazısını mı? Adnan ağabey bu levhaya bakmış.

— Orhan, bu kahvelerin şairidir, demiştir.

Adnan Veli elli altı yaşında ölmüş olabilir. Bu onun yüreğinin, enfarktüse karşın, gene de yaramaz ve uçarı bir çocuk yüreği olduğu gerçeğini değiştirmez.

(...)

Şimdi uğrasam Aynalıpasajda o bembeyaz masayı bulur muyum? Küçük, kara Citroen'e atlayıp güzel şeyler, temiz şeyler ve insanca şeyler düşünerek Boğazda 'şöyle bir cevelana çıkar'

mıyız? Erenköy'deki köşkün pencerelerindeki ince kadın gölgesini görür müyüm? Ah minel aşk yazısını?...

Bunlar geliyor aklıma...

— 13 Aralık 1972 tarihli Yeni Ortam gazetesinden —

AZİZ NESİN YAZIYOR:

Kamuda, basın dünyasında bomba gibi patlayan, olay yaratan kimi yazılar vardır. 1952 yılında Vatan Gazetesinde yayınlanan Adnan Veli'nin «Mapusane Çeşmesi» başlıklı dizi yazıları da, birden üzerine ilgileri çeken böyle olay yazılardan olmuştu. Bu yazıları yine o yıl, İnsel Yayınevi kitap olarak yayınlamış, Ankara Caddesi'ndeki İnsel Kitabevi'nin önü birkaç hafta ordaki kitapçıların en kalabalığı olmuştu. Yılın en çok satılan, sözü edilen kitabı Mapusane Çeşmesi'ydi. Bu kitabıyla Adnan Veli, yazarlık çizgesinin doruğundaydı. Ünü birden büyüdü, yayıldı.

Pekçok arkadaşımın ünlenmesinin tanığı oldum. İşte o gözlemlerime dayanarak söylüyorum: Ünle ünlenen kişi arasındaki ilişki, insanla insanın gölgesi arasındaki ilişkiye benzer. Kimi ünlü kişiler ışığı arkalarına alıp yürüdüklerinden önlerine düşen dev gibi gölgelerinin arkasından yürür gibi, koskocaman ünlerinin gerisinde, ünlerinden çok küçük kalmışlardır. Böylelerinin ünleri büyüdükçe, kendileri daha da küçülürler. Küçüle küçüle yok olduklarında gölgeleri gibi ünleri de silinir. Kimi ünlü kişiler de, ışığa doğru yürüdüklerinden, arkalarında bıraktıkları gölgelerinden habersiz kişiler gibi, gerilerindeki ünlerini hiç umursamazlar. Ünlenmeden önce nasılsalar, ünlendikten sonra da öyledirler.

Adnan Veli, ününün arkasından gitmedi, ününü umursamadan arkasında bıraktı. Sanırım ki, idam yargısı altında, yıllarca rüyalarında idam sehpasını görerek cezaevinde yaşamış olması, o çok renkli görmüş geçirmişliği, onu bu olgunluğa ulaştırmıştı. Ne var ki, bir idamlık olarak cezaevinde geçirdiği gençliğinin en güzel yılları, onun tutkularını da kemirmiş, törpülemiş, yoketmişti. Adnan Veli, Mapusane Çeşmesi'ndeki o yüksek başarı çizgisine bir daha hiçbir yapıtıyla varamadı. Çünkü sanatta tutkusuzdu. Onun bitek tutkusu vardı: Güzel, saygın yaşamak... Bu dünyanın tadına vararak yudum yudum yaşama isteğini, uzun gençlik yıllarını cezaevlerinde tüketmiş başka yazar arkadaşlarımda da gördüm; cezaevlerinde tüketilmiş o uzun gençlik yıl-

larının yitmişliğini gidermeye çalışarak yaşamak... Adnan, yaşayamadığı yıllarını da sonradan yaşamak istiyordu.

Sanatta tutkusu yoktu demek, tam doğruyu ortaya koymuyor. Doğrusu şu, tutkusu küllenmişti. Toplumumuzda onun küllenen tutkusunu yalazlandıracak hiçbir isteklendirme, özendirme olmadı.

(...) Yalnız Adnan için değil bu, bütün yazarlar için. Durum böyleyken yine de verimliliği eksilmeyip artan yazarlarımız olduysa, onların, içlerindeki sanat tutkusunu kendi soluklarının fırtınasıyla canlandırıp yalazlandırmalarındandır.

1952 yılında böyle büyük bir ilgi gören Mapusane Çeşmesi'ne onbeş yıl bütün yayınevleri kör ve sağır kaldılar. Uzun yıllar hiçbir gazete, dergi, Adnan Veli'den yazı, roman, hikâye istemedi. Bunun toplumumuz için zarar yanı, Adnan Veli'nin çok zengin gözlemlerini, çok renkli yaşamını yazmaya isteklendirilmemiş olmasıdır. Okuyunuz Mapusane Çeşmesi'ni, beni doğrulayacağınızı umuyorum. Ancak 1967'de Mapusane Çeşmesi'nin ikinci basımını, kitaplarımı basan yayımcıya, biraz da baskı yaparak yayınlatabildik.

Adnan, basın pazarının isteği o yönde olduğu için, mizaha yöneldi. Geleneksel Türk mizahının bir köklü dalı olan Hüseyin Rahmi - Ahmet Rasim - Ercüment Ekrem - Osman Cemal zincirinin son halkası olarak, geleneksel büyük bir kent mizahı çizgimizi sürdürdü. Onun hikâyelerinden bir seçme yaptım. Redaktörlüğünü yaptığım Sosyete adlı kitabı böylece yayınlandı. 1956 yılında 8 bin basılan Sosyete, altı aya kalmadan satılıp tükendi.

— 15 Aralık 1972 tarihli Milliyet Gazetesi'nin Sanat Eki'nden —

ÖRNEK:

SOSYETE

— Alo... Alo... Evet, benim...

Benim efendim. Canım benim diyorum işte... Leman Çiğyemez benim diyorum... Evet... Buyurun söyleyin... Kim dediniz? Tanıyamadım efendim... Sabahattin bey mi? Hangi Sabahattin Bey? Pek hatırlıyamıyorum... Evet... Evet efendim. Cavidan'ın düğününe gitmiştim... Evet, kocamla beraber gitmiştim. Karşılaştık mı? Sizinle mi? Kim vardı yanınızda? Anlıyamadım. Ha, evet, Nüveyre'yi tanırım... Elbette canım... Çok iyi arkadaşımdır... Eskiden beri... Ama sizin onun yanında olduğunuzu pek hatırlamıyorum. İhtimal dikkat etmedim. Peki öyle olsun. Evet... Ne istediğinizi öğrenebilir miyim? Efendim? Anlıyamadım... Benimle görüşmek mi istiyorsunuz?... Ne hakkında? Evet!... Evet beyefendi... Ha, şu mesele... Ama bakın bir şey var şimdi... Vallahi ben sizin kim olduğunuzu pek anlıyamadım. Sizi daha iyi tanımam için lütfen biraz kendinizden bahseder misiniz? Dinliyorum efendim... Kim dediniz? Hayır kimin akrabası olduğunuzu anlıyamadım. Evet, Akis mecmuası sizden bahsedebilir. Ne olmuş? Çok zengin mi diyormuş. Bir daha söyler misiniz kimin akrabası olduğunuzu? Ha anladım, Eveeeeeeeet. Evet... Çok hürmetim vardır, efendim. Çok muhterem bir zattır... Tabi eskiden beri tanışırız beyefendi. İnsanın ismi böyle adî dedikodulara karışmamalı ama oldu bir kere... Peki beyefendi, siz şimdi onları bir kenara bırakın da biraz kendinizden bahsedin. Hayır, bilâkis dikkatle dinliyorum. İthalâtçılık dediniz değil mi?... Ne ithalâtçılığı? Anladım, demir vesaire gibi şeyler... Evet, evet tabii... Şüphesiz çok kazançlı bir iş... Niçin bu işi bıraktınız? Ha zeytinyağı işini daha kârlı buldunuz? Olabilir efendim. Yâni... A elbette. Öyle bir şey söylemek istemedim... Ispanak mı dediniz? Evet, o da, fena bir iş değil. Tabii çok kazançlı olduğunu anlıyorum. Yâni büyük ölçüde taahhüt işleri... Zaten şehirde ıspanak piyasası denilen şey... Hayır sözünüzü kesmiş değilim. Sizi dinliyorum efendim. Evet... Evet beyefendi... Gördüm. Gazetede resimlerini görmüştüm. Gümrüğe son gelen Cadillacl'ardan bahsetmiyor musunuz? Şüphe yok efendim. Gazetelerin neşriyatı, pek bir şey ifade etmez. Tabii tabii... Çok haklısınız. Kolayca halledilecek iş... Yaparlar efendim, niçin yapmasınlar? Elbette... Tabii söylemelisiniz... Parti için canını feda edercesine çalışan insa-

nın kırk yılda bir küçük bir işi çıkmış... Hem de o kadar ehemmiyetsiz bir iş ki... Evet... Çok hoş... Vallahi ömür. Anlamadım. Ha evet, orası öyle. Çok doğru... Şu ölümlü dünyada... Elbette... Hiç şüphe yok beyefendi... Dinliyorum. Bilâkis çok iyi dinliyorum. Bilâkis çok iyi dinliyorum. Evet?... Söyliyebilirsiniz. Hayır, çekinmenize ihtiyaç yok. Herkes dilediğini düşünmekte hürdür. Söyleyin. Hımm. Aşk hakkındaki fikirlerimi soruyorsunuz, öyle mi?... Bilmem amma, bu sual biraz damdan düşer gibi oldu galiba... Hayır, çekingenlik meselesi değil... Biliyorsunuz ben evliyim... Kocam Almanya'ya gitti diye... Yok yok yanlış anlamış olamam. Rica ederim. Bir dakika sözümü kesmeyin... Evet Almanya'da on gün kalacak. Şubat başlarında döner sanıyorum... Pekî, öyleyse niçin aşka dair düşüncelerimi soruyorsunuz. Yâni umumî olarak öğrenmek istiyorsunuz, öyle mi? Alo... Alooooooo!... Hay Allah yine kesildi. Vallahi bu telefonlar insanı illet ediyor... Alo... Alo... Sabahattin bey. Birdenbire kesildi de. Alo şimdi sesimi duyuyor musunuz? Beyefendi, şu İstanbul'un telefonlarını bir türlü yola koyamadılar gitti. İnsanı sinirlendirmekten başka faydası olmuyor. Evet, ne diyordum, efendim? Ha sormuştunuz... Aşk meselesi değil mi?... Vallahi efendim, bana kalırsa aşk mektep çağlarında hoş olan, ama netice itibariyle boş olan acayip heyecanlar silsilesidir. Daha doğrusu, nasıl anlatayım bilmem ki... Bakın birçok arkadaşım vardır. Hemen hemen hepsi aşk izdivacı yapmıştır. Ve hemen hemen hiç birisi mesut olamamıştır. Halbuki ben, sevmeden evlendim, şimdi çok mesudum. Meselâ bir kunduracı ailesi kadar bolluk ve refah içindeyim. Alo sesimi duyuyor musunuz, değil mi? Ne diyordum. Evet işte böyle... Tabiî, şüphe yok efendim. Sizin de aşk hakkında fikirleriniz olabilir. Onlara da hürmet ederim... Anlamadım... Afedersiniz, kelimeleri anlıyamıyorum. Beyefendi, biraz daha yavaş söyler misiniz? Siz esas nerelisiniz efendim? Gaziantepli mi? Evet, anlaşılıyor... Çünkü şivenizde bir tuhaflık hissediyorum da... Mühim değil efendim, hiç mühim değil. Evet, dinliyorum. Ne münasebet efendim, dikkatle dinliyorum... Ha orta boylusunuz demek ki. Kaç kilo dediniz? 104 kilo mu? Yooo, pek fazla sayılmaz. Erkek için mühim değiidir tabiî... Hayır, bilâkis köstek erkeğe çok yakışır. Saat kösteğini demiyor musunuz? Evet tabiî bilirim...

Dişleriniz mi dediniz? Üst sıra tamamiyle altın mı?... Vallahi bilmem ki. Gülünce falan nasıl görünüyor acap? Tabiî sizin arzunuza bağlı efendim... Nerede apartman alacağınızı söylüyorsunuz? Şişli'de mi? Ha anladım. Tam tramvay durağındaki uzun apartmanı... Güle güle oturun efendim. Garajı olup olmadığını bilmiyorum amma, o civarda

çok garaj bulunur. Yabiî, şüphe eder miyim hiç? Ağzının tadını bilen elbette viski içer. Çok şakacısınız beyefendi! Anlıyorum, tabiî anlıyorum, siyasî hayata niçin atılmıyorsunuz bilmem ki. Ne münasebet efendim. Memlekete hizmet etmek, zahmetli bir iş de olsa, insana şerefi yeter... Yok yanlış anlamayın, hizmet etmiyorsunuz demiyorum. Bu hizmetiniz ticaret sahasında kalmasın da, siyasî sahada da, muhalefet sizden faydalansın demek istiyorum. 1958'de olacak galiba... Evet, iki sene kadar var. Eminim kazanacağınızdan. Muhitinizde bu kadar sevildikten sonra... Kimle aranızdan su sızmaz dediniz? Sahi mi?... Bir dediğinizi iki yapmıyor demek. Tabiî, nasıl şüphe edebilirim? Onun her dediği olur. Çok nüfuzlu şahsiyet... Ah, ah bilmez miyim beyefendi... Onların geceyi gündüze katarak çalışmaları olmasa, vallahi bugünkü refahın yüzde birini bile bulamayız. Ne kadar dua etsek azdır... Tabi sizi de göreceğiz. Orası muhakkak... Bütün kalbimle temenni ediyorum beyefendi... Görüşmek mi? Benimle mi görüşmek istiyorsunuz? Vallahi bilmem ki, kocam burada yokken ben umumiyetle pek dışarı çıkmıyorum. Tabiî dedikodudan çekinirim. Benim hakkımda pek bir şey söyliyemezler amma, yine de çekinirim. Çıkmıyorum efendim, dışarı çıkmıyorum. Siz mi gelmek istiyorsunuz? Ama nasıl olur. Kocam evde yokken erkek arkadaşlarımın ziyareti prensip olarak doğru değildir. Sizin samimiyetinizden şüphe eden kim canım? Elbette... Üç beş lâkırdıdan bir şey çıkmaz amma... Vallahi bilmem ki... İki kiloluk bir kutu, zeytin mi getireceksiniz? Ah, çok ömürsünüz Sabahattin Bey... Aaa, ona, doğrusu çok teşekkür ederim. Hiç zahmet buyurmayın... Bir pırlanta küpe, şimdiki zamanda çok pahalı... Yok rica ediyorum, sizi fuzulî masrafa sokmak istemem... Ne diyeceğimi ben de bilemiyorum. Sizin nezaketinize karşı haşin davranmak pek gücüme gidiyor. Evet bir kokteyl içmeği ben de isterim amma, dedim ya, dedikodu meselesi... Hayır hayır öyle değil... Bakın o noktada yanlış düşünüyorsunuz. Biliyorum, şöyle bir yarım saatlik ziyaret diyorsunuz değil mi? Nasıl yapsak acaba? Şaşırdım kaldım. Sizi de kırmak istemiyorum. Peki, madem bu kadar ısrar ediyorsunuz. Bekliyeyim. Güzelliğimden mi bahsediyorsunuz? Yok canım, ben o kanaatte değilim. Ben kendimi bilmez miyim hiç? Arkadaşlara bakmayın siz. Onlar her vakit bana takılırlar. Sayılı güzellerdensin derler, ama, ben o sözleri birer kompliman olarak kabul ederim. Peki dedim işte... Amma durun akşam üstü saat 6'da olmaz. Yok yok... altı buçukta da olamaz. Yedide... Evet yedide mümkün... Çünkü saat 6'da banyoya girmek zorundayım. O hususu katiyen ihmal etmem. Banyodan da yediye çeyrek kala çıkarım. Evet 45 dakika kalırım. Saat tam yedide gelirseniz şöyle karşılıklı iki kadeh

içmemiz mümkün olur. Peki Sabahattin Bey. Peki... Zahmet olacak size... Bekliyorum. Rica ederim... Ne demek? Evet yedide bekliyorum dedim. Çok cömertsiniz doğrusu... Hatta fazlasıyla bonkör... Ne lüzum var bu kadar külfete? Estağfurullah... Güle güle... nonoşum... Ben de sizin...

BURHAN ESEN

1923'de Urfa'nın Sürüç ilçesinde doğdu. Memur olan babasıyla birlikte Anadolu'da çok yerlerde dolaştığından ilkokulu Havza ilçesinde, ortaokulu Merzifon'da, liseyi Samsun ve İzmir'de okudu. Liseden sonra kurs görerek PTT memuru oldu. Memur olarak geldiği Ödemiş'te bir basımevi kurarak yerel gazeteciliğe başladı. Muhabir olduğu Demokrat İzmir gazetesinde fıkra yazdı, romanları tefrika edildi. Mizah hikâyelerini Akbaba dergisinde yazmaktadır.

ÖRNEK:

VERASET İLÂMI

Arzuhalcı 30 lirasını almıştı amma, yazdığı dilekçe pek keskine benziyordu. Babası öleli yılları geçtiği halde veraset ilamını almakta epeyce gecikmişti.

Yargıç dilekçeyi okuduktan sonra kırmızı kalemle birşeyler yazmış:

— «Nüfusa git, demişti, nüfus kaydını çıkarsınlar...

Salonda bir hayli gezindi. Bir sürü kapı vardı. Nüfus dairesi acaba, hangisinde idi? Kapının önünde birine raslamıştı. Ona sordu. Herif öyle kolay yol göstericilerden değildi:

— Nüfusu nidecen? diye sordu.

— Virazet ilamı alacam da lüzum etti...

Kapıcı suratını asmıştı:

— Sen hökümatla oyun mu oynamak istiyin, len... dedi, aha buradan içeriye abukatlardan gayrisi giremez. Vikaletin var mı?

— Allahtan gayri kimsem yoh... Hökümata garşı nasıl koyarım ki?

Bu adam hükümetin başıydı muhukkak. «Gaymıkam olmıya?» diye düşündü. Önünü ilikledi, papuçlarını çıkardı. Sesini tatlılaştırarak:

— Buranın sahabı sen misin beğ? diye sordu yavaşça.

Öteki büsbütün kasılmış, aksileşmişti:

— Benim ya, beğenemiyon mu? Sizin mıkdar bilem benim garşımda toparlanıyo... Ben gaymıkamın odacısıyım... Garşı mı geliyon ülen, yoğusam?

Hüseyin işini takipten vaz geçmişti. İki paralık iş İçin başı derde girecekti. İleriye doğru yürümek istemişti. Odacı bu sefer yakasına sarıldı:

— Nereye gaçıyon ülen... Sabutajcı mısın? Casus musun? Şöpheli eşhasdan mısın? Heykelleri kırmaya, aha buraları yakmıya mı geldin? Hökümatın zatımanevalasını tahkir mi idecen? Gıpırdanma...

İşin şakası yoktu. Hüseyin yalvarıp yakarmaya başlamıştı:

— O didiklerin ben değilim. Yağnışın var, hemşerim. Birine benzetiyon. Yoğusam o körolası erzuhalcı viraset ilamı dilekçesi yazacak yerde böyle lakırdılar mı karaladı dilekçeye?

Gürültü üzerine kapılardan biri açılmıştı: Gözlüklü biri başını uzatmış soruyordu:

— Kavga mı ediyorsunuz Durmuş? Ne istiyor bu adam?

Odacıdan evvel davranan Hüseyin başına gelenleri anlattı. Memur:

— Gel içeri, dedi, aradığın yer burası...

Dilekçeyi elinden aldı. Okudu. Sonra kocaman defterleri kurcaladı bir süre.

— Amca, Hüseyin Kocabaş sensin değil mi? diye sordu.

Hüseyin başını evet anlamında salladı.

Nüfus memuru:

— Sen epeyce zaman önce ölmüşsün... dedi.

Hüseyin önce «hıhhhh» diye garip bir ses çıkardı, sonra gözleri yaşararak:

— Dime beğ... Ben ölüyüm ha? Bizim kara öküze, güççük Mıstıfaya, Aşaya kim bakacak gayri?

— Ben orasına karışmam... İşte nüfus kütüğün. Babasının adı Mehmet. Anası Hanife. Tamam. Hiç eksiği yok. Sen beş yıl önce ölmüşsün.

— Vışşş anam... Hemi de beş yıl önce... o zamandan bu zamana dek ölüyüm de kendimi diri mi sanıyom acep? Pek de genç gitmişik tahtalı köye disene.

Gözlüklü adam öfkeyle elini masaya vurdu:

— Kütük burada. Okuman yazman varsa, gel de kendin oku. Gözlerinle gör... Yalan söyleyecek değiliz ya. Ölmüşsün işte. Hükümetin defterinden daha iyi mi bileceksin. İşte doğum, işte ölüm tarihin...

— Gözünü seveyim beğ, öküze, çocuklara olsun acı... Bunun bi çaresi galmamış mı heç?

— Ne dedin? Çare mi bulayım? Yani ölüyü dirilteceğiz ha? Demek rüşvet teklif ediyorsun memura? Baba, baba, ben öyle beş on liraya tenezzül edecek adam değilim...

— Haşa beğ, haşa... Ben hökümatın işine garışmam. Lafımı geri alıyom. Az önce yaşıyom, hayattayım diyerekten şaka ettiydim. Mademki hökümat bana: «Sen öldün» deyi kayıt düşmüş, karşı koyacak değelim ya. Kocuman tefter ölü deyosa ölmüşüzdür. Allah millete zeval vermesin. Vatan sağ olsun...

Sokağa çıkmıştı.

Geçen bir arabayı durdurdu. İçine bindi.

Şoför:

— Nereye çekeyim ağam, dedi, köye mi gideceksin?

Hüseyin içini çekerek:

— Ölü gişinin köyde, kentte ne işi var? Sür mezarlığa tomofilini. Hökümata karşı goyacak değiliz ya, bi candan ötürü... Geç bile kalmışım. Beş yıl kaçak dolaşmışık ortada. Kocamn tefter: «Hüseyin mefat etmiştir.» diye yazıyo. Gazla evladım, akşam olmadan, güneş batmadan yerimize, ebedi mekânımıza erişelim...

BÜLENT ORAN

1924'de İstanbul'da doğdu. Şair Samih Rifat'ın kardeşi Cevat Rifat Atılhan'ın oğludur. Lise öğreniminden sonra bir süre Hukuk Fakültesine gittiyse de, yüksek öğrenimini tamamlamadı. Birara tiyatroyla ilgilendi. Konservatuvara giriş sınavını kazanamayınca fabrika işçiliği, öğretmenlik, topoğraf yardımcılığı, mürettiplik, klişe ressamlığı gibi değişik işlerle geçimini sağlamaya çalıştı. Sonra film artisti oldu, yirmi kadar yerli filmde rol aldı; biyandan da Bakırköy tekstil fabrikasında işçilik yaptı. Mizah dergilerine hikâyeler yazdı. Sonunda senaryoculuğa yöneldi. Son onbeş yıldır bir senaryo makinası gibi çalıştı. Yerli filmlerin pekçoğunun senaryosu Bülent Oran'ındır.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

AZİZ NESİN YAZIYOR:

Bülent Oran, mizahta kişiliği olan, konuları ve üslûbuyla başkalarından ayırt edilen bir yazardır. Uzun cümleler içinde, çetrefil bir deyişle, o anda kullandığı kelimenin akla getirebileceği orijinal espriler bulur. Mizahının ilgi çeken özelliği, alışılmış betimlemelerden kaçınarak, başı sonu önceden plânlanmış klâsik hikâye yapısına uymamasıdır. Espri, arka arkaya gelen kelimelerinde, tamlamalarında, cümlelerinin içinde kalır. Hikâyenin bütününden doğacak mizah, onun için daha az önemlidir. Bülent Oran, kendini tekrarlama tehlikesi olan bu güç mizahın güzel örneklerini vermiştir.

— «Mizah Hikâyeleri Antolojisi» adlı kitaptan, Akbaba Yayınları, 1955 —

FERİT ÖNGÖREN YAZIYOR:

Hayatında denemediği iş kalmayan B. Oran'ın elinden mizah hikâyeleri de payını almakta gecikmedi. Hikâyeci B. Oran'ı hep böyle karşıladım. O özel olarak bütün gücünü mizah hikâyelerine bağlıyan bir yazar değil, fakat her telde saz çalarken hikâyeciliği de bunlardan birisi olarak yürüten bir kişi B. Oran.

Okuduğum B. Oran hikâyelerinin çoğunda yalnızca kadın-erkek ilişkilerinin mizahını buldum. Erkek-dişi ilişkileri kafamda Bülent için bir özellik olarak yer etti.

B. Oran'ın hikâyesindeki örgü değişik bir görünüm taşır. Uzun cümlelerle ilerleyen hikâyeye mizah, daha çok kullandığı sıfat, sıfat tamlamalarıyla girer. Hikâyenin olayı dışında kalan, teferruat sayılabilecek bu noktalarda işliyen mizah, hikâyenin tümü üzerinde bir havanın kurulmasına yarar.

B. Oran'ın bu küçük noktalarını ayıkladığımızda elimizde kalan iskelet ya bir fıkra, ya da mizahla büsbütün ilgisiz bir olaydır. Böylece fanteziye tehlikeli bir yanaşma olarak tanımlanabilecek yazılarıyla B. Oran'a yalnız hikâye yazmak amacıyla hikâye yazan birisi demek doğrusu çok kolaylaşıyor.

B. Oran ilgisiz görünen eklemelerle hikâyesini sürüklediği gibi, gene bu noktalarıyla, kendini fanteziden uzak tutabilmeyi becermektedir. B. Oran cümlelerle oynıyarak mizah yapan yazarlarımızdan birisi.

B. Oran'da tip ayrıca önemli. Hikâyelerinin çoğunda utangaç, bir olayı geç anlamakla görevli, aşırı bir tevazu ile yüklü bir erkekle karşılaşırız. Çoğunluk hikâyenin baş erkeği yerilmek suretiyle mizah uçları elde edilmeğe çalışılır. B. Oran saflığın, zengin, denenmiş mizah köklerinden bol bol yararlanmak isteğinde. Buna karşılık, mekanik güldürme deneyleri çok az.

Hikâyesi okunurken neşeli ve tatlı bir süre yaşadığımızı söyliyebiliyoruz. Küçük ilmiklerden güzelliğini kazanan hikâyeleri hoş bir iz dışında hiç sürekli etki bırakmaz.

Bülent'in hikâyesini sonradan hatırlamak ayrıca bir başkasına anlatabilmek çok güç oluyor.

— «Yeni Mizah Hikâyeleri Antolojisi»nden, 1959 —

ÖRNEK:

NASIL YERLİ FİLM YILDIZI OLDUM

Camilerde papuç hırsızlığından kibar aile çocuklarına âdâbı muaşeret dersi vermeğe kadar her çeşit işte şansımı denediğimden, son olarak geriye kalan sinema artistliğinden de boyumun ölçüsünü alayım dedim.

Gerçi kanlı bilmem ne, ihtiraslı falanca, ölüm kokulu herhangi bir şey gibi, isimleri olan ve altlarında Büyük Türk Filmi yazılı yerli rezaletlere burnumu sokmak, meslekî şeref şecereme aykırı bir şeydi. Fakat bir kere şeytana uyuverdim.

Bu şeytana uyma anlarımda bile her şeyi usulünce yapmayı seven mazbut bir insan olduğumdan, nasıl gangsterliğe bu işin elifbası olan reçel hırsızlığından başlayarak kademe kademe yükselmişsem, sinema artistliği rezilliğine de A harfinden girmek arzusunu gösterdim.

İlk iş olarak gayet büyük Türk filmleri yapmak gibi asil bir düşünce uğruna çabalayan şirketlerden birine kendimi takdim etmem lâzımdı. Bu mühim bir şeydi. Hususiyetlerimi bildiren bir mektup yazdığımda, benim, kendilerine lâzım ve uzun zamandan beri aradıkları şahıs olduğumu anlamalarını istiyordum. Bunun için de evvelâ, satış arttırmak insanî gayesiyle, kabiliyet gibi herkesin kendinde olduğunu sandığı bir sıfatı istismar ederek «Genç İstidatlar» sayfaları açan dergileri tetkik etmem gerekiyordu. Çünkü ne de olsa o sayfalar, yerli filmciliğimizin istediği şeyleri bilen ve arzu edilen unsurları varlıklarında buldukları için de bütün lüzumlu hususiyetlerini ortaya koyan şahıslarla doluydu. Bu düşünceyle, işime yarayacak mecmualardan iki yüz elli gram kadar alarak eve geldim.

İlk karşılaştığım resim, başında kocaman bir kovboy şapkası, bunun altında da iki adet gözünün bile görünmesine meydan bırakmayan maskesiyle yakışıklı olduğunu yazan aklı selim sahibi bir hevesliye aitti. Doğrusu bu resmi görmeseydim, belki sinemacılık arzumdan vazgeçerek yine eski, mütevazı meşguliyetlerimden biriyle Suriye'den gelen müstamel Amerikan ceketlerine karşı kelepir fiyatla kaçak eşyalar devretmek, polis romanlarında okunan değil de sadece çekilen esrarlardan satmak veya hiç olmazsa, polisi, aldığı maaşı hak ettir-

mek için uğraştıracak faili meçhul cinayetlerden birini işlemek gibi işlerimle vakit geçirebilirdim. Lâkin acayip bir şapkayla kafamın kabaklığını gizledikten ve faraza siyah bir kadın çamaşırıyla da turfanda bir yerelmasını andıran suratımı örttükten sonra, benim çirkinliğimden de eser kalmıyacaktı. Böylelikle en mühim dâva halledilecekti.

Diğer resimlerden biri de, elinde telefon ahizesi olan bir delikanlıya aitti. Gerçi ben o genç gibi ağızlığı kulağıma, kulaklığı da ağzıma dayayarak ve ucunda karşı tarafla anlaşmamı sağlayabilecek bir teli olmayan telefonlarla konuşmasını becerecek kabiliyette değildim. Fakat ne de olsa vaktiyle bazı ufak dolandırıcılık işlerimde bana referans verebilecek herhangi bir enayi tanımadığımdan ötürü, bizzat o sözü geçen değerli kimselerin yerine geçerek kendimi tanıtmak gibi durumlarda bu âletten kullanmış bir adamdım. Binaenaleyh ümitlenebilirdim.

Üçüncü resim kuvvei mâneviyemi kıracak mahiyetteydi. Zira bir kıza aitti. Hem de dansetmesini bilen, iki adet de filme istidatlı çocuğu olan bir kızcağıza... Ben ise erkektim. Pek sıkışırsam entariyle falan vaziyeti idare edebilir, dansı, hattâ yemek pişirmesini öğrenebilirdim ama, çocuk, hem de sinemaya kabiliyetli çocuklar doğurabileceğimi sanmıyordum. Zira şimdiye kadar muhtelif işlere burnumu sokmama rağmen çocuk doğurmayı hiç denememiştim.

Dördüncü resmin sahibi silâh kullandığını yazıyordu. Bendeniz ise, şerefli mazimde, attığım kurşunları öldürdüğüm insanların iki kaşı ortasına isabet ettiremiyor idiysem bile, bir gözünün üstünden, göbeğinden veya cehenneme kadar naklini sağlayabilecek herhangi bir yerinden vurabilecek kadar nişancıydım.

Bir başkası Tarzan gibi bağırdığını ve kundaktaki çocuklar gibi ağlama taklidi yaptığını bildiriyordu. Tarzanca için bir şey söyleyemem ama, hatırladığıma göre, ilk doğduğum zaman, bebekler gibi ağlamasını o kadar mükemmel yaptım ki, biraz sinirli olan sevgili annem, susmam maksadıyla babamın çoraplarını ağzıma tıkamaktan başka çare bulamazdı.

Sinemaya Istidatlı çocuk doğurmak hariç, ilk sayıdaki namzetlerin hepsiyle boy ölçüşebilecek durumda olmak cesaretimi arttırmıştı.

Diğer mecmuadaki ilk sanatkâr, korsanlığa meraklı olduğunu yazıyordu. Ben şahsan bu gibi ciddî araştırmalara saygı gösterenlerden olmama rağmen, maalesef korsanlar zamanına yetişmek talihine varamdığımdan, böyle bir hevesim de yoktu.

Bir tanesi çingenece bildiğini yazıyordu. Bir çok defalar bana çingene diyenler çıkmasına rağmen ne yazık ki bu önemli lisan hak-

kında kayda değer bir bilgim yoktu. Buna karşılık da Patagonyaca ile kuş dili bilirdim. Üstelik papağan taklidi de yapardım.

İkinci sayıda kuvvei mâneviyemi kıran genç, yüzme bildiğini söyliyeniydi. Sinema için böyle bir şartın lüzumu beni oldukça ürkütmüştü. Gerçi pek sıkışırsam rejisöre bu hususta bana güvenebileceğini temin edebilirdim. Ama ne yalan söyliyeyim, denizi, sıcak havalarda ayağımı sokmaktan öteye sevmezdim. Bütün olarak bir kere girmiştim o da sandal devrilmesiyle olmuştu ve tuzsuz yemek yeme adeti edinecek kadar da su yutmuştum.

Sonra bir de sportmen vardı. Güreş, boks, kürek bildiğini, voleybol de oynadığını yazmıştı. Sporun ise benim için önemli maçlarda karaborsa bilet ticareti yapmaktan başka mânası yoktu. Bu herif her halde olimpiyat komitesine göndereceği fotoğrafını yanlışlıkla buraya yollamış olacaktı.

Eskiciden aldığım mecmuaların son iki yüz elli gramını da tetkik ettikten sonra bu işin, maskeli, ağzı sigaralı, fesli, kovboy, korsan ve bedevî kıyafetli resimler çektirmek ve kabilse bu sırada elinde bir telefon, müzeye lâyık bir piştov veya telleri olmıyan bir gitar bulundurmak gerektiğini, şayet kaburgalarımın hepsi birden sayılabilecek kadar zayıfsa da soyunmak lâzım geldiğini öğrenmiş bulunuyordum. Sıfat olarak da nakil vasıtası kullanmak, artistliğe hevesli olmak, Ferdi Tayfur ve Lorel Hardi taklidi yapıp dans bilmek lâzımdı.

Ben bütün bu taliplerden aşağı kalmamalıydım. Kasketten sarığa kadar başa giyilebilecek ne varsa ve bir insan objektif karşısında eline hangi saçma şeyleri alabilirse, bütün onları bir araya toplayarak fotoğrafımı çektirdim. Mektuba da şunları yazdım:

«Pek sayın efendim,

Resimde gördüğünüz şeyleri kafasına geçirebilecek, yüzü de yerli filmlerde jönprömiye oynamaya hak kazandıracak çirkinlikte (Frankenştayn'a benzer), artistliğe hevesli bir gencim. Otomobile, trene, tramvaya binmesini bilir, gayet iyi radyo çalarım. Gramofondan da anladığımı söylerler. Kısacası çocuk doğurmaktan başka her şeyin hakkından gelirim.

Adres: Bakırköy Emrazı Akliye ve Asabiye Hastahanesi, zır deliler koşuğu baş gardiyanı Melek İsmail eliyle babamın oğlu ben...»

Çok geçmeden mektubun cevabı geldi.

Şimdi artistim.

İLHAN ENGİN

1925'de Çorlu'da doğdu. İlk ve ortaokulu (1940) Çorlu'da, İstanbul'da Kabataş Lisesi'ni (1943) bitirdi. Üç yıl Tıp Fakültesi'nde öğrencilik yaptı. Sonra Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı ile Felsefe bölümlerinde serbest lisans yaptı. Biyandan da yaşamını kazanmak için Toprak Mahsulleri Ofisi'nde memur, okullarda yardımcı öğretmenlik, işadamları yanında kâtiplik, işçilik yaptı. Sonra gazeteciliğe yöneldi. Mizah hikâyeleri yazdı. Şimdi de senaryolar yazmaktadır.

ÖRNEK:

ASYA GRİBİ

Vatandaş Kirkor Kırıkyan, dolmuşa bindiği zaman, içerde Asya Gribi konuşuluyordu. Şoför öksürerek:

— «Üstünüze âfiyet, üç gündür Asya Gribiydim» dedi.

Arkada oturan yaşlı bir kadın:

— «Şoför efendi evlâdım, dur, ben ineyim» diye söylendi.

Şoför, için için gülerek:

— «Karaköy'e gidecektin validanım, neden caydın?» dedi, sonra fren yaparak kadını indirdi. Kadın, dolmuş parasını verirken:

— «Bir tanıdığa rastladım da» diye sebep uydurdu. Şoförün paranın üstünü vermeğe kalktığını görünce de: «Kalsın kalsın» dedi.

Otomobil tekrar yola koyulurken vatandaş Kirkor Kırıkyan:

— «Bu Asya Gribi nasın oloor?» diye sordu. Şoför bilgiç bilgiç izahat verdi:

— «Evvelâ mide bulantısı başlıyor, sonra baş ağrısı ile karışık kol ve ayak ağrıları insanın vücudunu sarıyor, derken efendim...»

Arkada oturan müşterilerden biri:

— «Ben gazetede okudum» dedi, «Asya gribi böyle olmuyor. Bu seninki, târifine bakılırsa, menenjit. Üç gün ara verdikten sonra adamı âniden öldürebilir.»

Şoförün canı sıkılmıştı. Şimdiye kadar şu Asya Gribi numarası, ihtiyar kadında olduğu gibi, bütün müşterilerine sökmüştü. Müşteriler, Asya Gribi lâfını işitir işitmez gidecekleri yere varmadan otomobilden atlıyorlar ve o da derhal arabasına yeni müşteriler dolduruyordu. Bu şekilde bir Taksim - Beyazıt - Sirkeci - Karaköy - Taksim ring seferi ona 25 lira bırakıyordu. Şimdi şu arabada kalan müşteriler ise hiç oralı değillerdi. Kirkor Kırıkyan:

— «Yok canım» dedi, «bu menenjit değil.» Şoför meraklanmıştı:

— «Ya ne?» diye sordu. Kirkor:

— «Bizim sakanın bir beygiri var ise bu hastalıktan ölmüştür» dedi, «Baytarlar buna Mankafa deor.»

Öbür yolcu, sinirlenmişti. Acele acele:

— «Menenjit veya menenjit tüberkülozda ısrar ediyorum» diye Kirkor'a cevap verdi. Sonra da bilgisinin kuvvetini göstermek ister

gibi devam etti: «Sen benim kadar mı bileceksin? Ben her gün gazetelerde «Doktor bak ne diyor» sütununu okuyorum.»

Şoförün adamakıllı canı sıkılmıştı. Hele Ermeninin kendisini mankafa yapması büsbütün âsabını bozmuştu. O öfke ile:

— «Bana bakın beyler» dedi. «bende ne mankafa olacak kafa, ne de menenjit olacak surat var. Siz işi şakaya vuruyorsunuz ama ben bal gibi Asya Gribinden muztaribtim. Ben hastayken eve gelen doktorlar: Arkadaş, dediler, senin kalbin çok sağlam. Bu senin Asya Gribin çok ağır bir grip. Hatta diyebiliriz ki Orta Asya gribi. Kalbin sağlam olmasaydı nalları bile dikerdin, dediler.» diye öğündü.

Kirkor Kırıkyan pis pis sırıtarak:

— «Sen Asya gribi nedir görmemişsin» dedi, «Asya gribi benim Mayrik oldu.»

— «Kim oldu?» diye şoför merakla sordu.

— «Mayrik, Mayrik. Asya gribi dediğin şey ne ise evvelâ saç dökülmesi, ile başloor. Sonram da adamın sırtı kaşınoor. Derken tırnaklarını yemeğe başloor. Bir ateş, bir ateş evlâdım. Adamdan tam ümidi kesmiş iken birden diriloor. Diriloor ama hal de hayır da kalmoor.»

Arkada oturan ve hırsından homurdanan yolcu:

— «Bu Asya gribi değil» dedi, «buna düpedüz müzmin uyuz derler.»

Tam bu sırada dolmuş durmuştu. İçeri yeni iki yolcu daha girdi. Şoför yeni gelenlere:

— «Arkadaşım» dedi, «İçinizde Asya Gribi olan var mı?» Bu damdan düşme sual evvelâ zayıf ve nezleli adamı ürkütmüştü. Onunla beraber arabaya binen yolcu, uzun ve şişmandı, kasıla kasıla konuştu:

— «Benim kardeşim oldu.»

Şoför de aynı şekilde kasılarak:

— «Ben de oldum ama» dedi, «bu Ermeniye bakarsan benim hastalığım: Mankafa... Şu arkadaki doktorcuya bakarsan: Menenjit. İçinizde bunu doğru dürüst bilen varsa, anlatsın da biz de durumumuzu anlıyalım.»

Sıska nezleli adam:

— «Sen Asya gribi mi oldun?» diye şoföre sordu.

— «Evet, n'olacak?»

— «Şurda dur da ineyim kardeşim. Bankadan para alacaktım unutmuşum.» İndi ve 50 kuruşu verdi. Uzun boylu şişman adam:

— «Korktu enayi» dedi, sonra da: «Asya gribi» diye devam etti:

«Önce kusma ile başlar. Sonra insanın canı bazı yemekleri çeker. Daha sonra da karnı şişer» diye devam ederken, Kirkor atıldı:

— «Evlâdım, bu düpedüz gebelik ârâzıdır» dedi. Arkada oturan şişman uzun boylu adamın aklı karışıvermişti. Öyle ya, Asya gribi olduğunu söyleyen kızkardeşi son zamanlarda bir külhani ile fazla dolaşıyordu. Israr etti:

— «Hayır, bu Asya gribi...»

Doktor bak ne diyor, sütununun sadık okuyucusu:

— «Sıtma» dedi, «bu senin kardeşinin karnı mutlaka dalak olan taraftan şişiyordur. Sonra dili de kuruyor. Tamam, bu Asya gribi değil, sıtma.»

Şoför münakaşaya kendini o kadar kaptırmıştı ki bir türlü işaret veren yolcuları görmüyordu. Ermeninin kendisine mankafa ârâzı kondurmasına sebep olan kırıklar birkaç gündenberi hakikaten mevcuttu. Ya hakikaten bu kırıklık mankafalığından ileri geliyorsa? Bu sual aklına öylesine takılmıştı ki, kendini bir türlü kurtaramıyordu. Tam bu sırada otomobilin önünden kendini güç kurtaran bir yolcu:

— «Mankafa n'olacak» diye şoföre çıkıştı. Ermeni bunu işitmişti. Kendi teşhisine bir kişi daha iştirak ediyordu:

— «Nasıl» diye sordu, «bu herifi tanırım ben, baytardır. Senin mankafa olduğunu nasıl keşfedoor?»

Şoförün içine iyice kurt düşmüştü. Doktor bak ne diyor sütununun sayın okuyucusu:

— «Bunu doktordan ziyade baytar anlar» diye bilgiç bilgiç bir cevher yumurtladı.

Şoför şimdi arpacı kumrusu gibi düşünüyordu. Mankafa ise ölüm muhakkaktı. Bunu öğrendikten sonra Şişhane tarafından dönecekti. Eğer baytar mankafasın derse o Şişhane'deki trafik polisini ezecek, sonra da otomobille birlikte kendi kendini intihar edecekti. Böyle düşünüyordu.

Arkada bulunan şişman yolcu da kara kara düşünüyordu. Ermeni haklıydı. Kardeşinin hastalığı Asya gribi falan değildi. Bal gibi gebe kalmıştı o külhaniden. Ama olsun, o yapacağını biliyordu. Doktor bak ne diyor, sütununun sayın okuyucusu:

— «Şoför efendi, şurada sağda dur.» dedi, «ben doktoruma uğrayayım. Şu gazetede kanser yazılarını okudukça midemden şüphelenmeğe başladım.»

Araba durmuştu. Şişman yolcu da indi. Parayı şoföre verirken kendi kendine söyleniyordu. Şoför, Ermeni ile yalnız kalınca:

— «Bu mankafadan kurtulan yoktur, değil mi?» diye sordu.

— «Ben hiç işitmemişim.»

Ermeni de biraz ilerde inmek için hazırlanıyordu. Şoför ümitsiz ümitsiz:

— «Sizin ev Şişli'de mi? diye sordu.

— «Evet.»

— «Baytar da oralarda mı?»

— «Bize çok yakındır.»

Şoför:

— «Hadi seni sevabına evine kadar götüreyim» diye Ermeniye yakınlık gösterdi. Sonra da: «Sen de bana onun evini gösteriver» diye boyun büktü. Ermeni şaşırmıştı:

— «Kimin?» diye sordu.

— «Baytarın tabiî...»

Asya gribinden muztarip olduğunu söyleyen şoförün sürdüğü otomobil, şimdi yıldırım gibi Şişli'ye doğru yol alıyordu.

ÇETİN ALTAN

1926'da İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini Galatasaray Lisesinde (1946), yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde bitirdi. Avukatlık stajını da yaparak avukatlık yetkisini kazandı. Daha lise sıralarındayken (1943-1945), dergilerde (Yeni Adam, İstanbul vb) şiirleri yayınlanırdı. Fakülte öğrencisiyken gazeteciliğe başladı. Ulus (1949), Halkçı (1951), Tan ve Yeni Gazete (1956-57), Akşam (1958-1960), Milliyet (1960-1965), Akşam (1965-1971) gazetelerinde fıkra yazarlığı yaptı. TİP listesinden İstanbul milletvekili seçilerek parlamento görevi yaptı (1965-1969). Fıkra yazarlığı yanında oyun, roman da yazdı. Yazılarından ötürü aleyhine açılan pekçok dâvalar sonunda hapse mahkûm edilmiştir.

Bizdeki fıkra yazarlarının pekçoğunun yaptığı gibi, Çetin Altan da fıkralarının çekici olması, rahat okunması, düşüncelerinin yaygınlığı için mizahı yazılarında bir araç olarak kullanmıştır.

ÖRNEK:

İSA, PAPAZ, KUMANDAN, VS...

Biri:

— Öğrenmekle olmaz, duymakla olur, dedi.

Öteki:

— Nasıl? dedi.

— Duyacaksın kardeşim, duyacaksın, şüpheyi duyacaksın, enayilikleri duyacaksın, yüksek sesle söylediğin zaman herkesin ters bakacağından emin olacağın şeyleri duyacaksın...

Öteki:

— Nasıl? diyordu.

— Avrupalı, İsa için ne diyor biliyor musun?

— Ne diyor?

— Hayâller gören, kendinde kuvvetler vehmeden, kadınımsı, meczûp bir paranoyaktır. Zamanımızda yaşasaydı akıl hastanesine koyarlardı... diyor. Sonra Avrupalı papazıyla alay edebiliyor.

Öteki:

— Ya, dedi, nasıl ediyormuş bakalım alay?...

— Bizim papazlar kilise hizmetçileriyle neler yapmazlar, sade kilise hizmetçileriyle değil, birbirleriyle de... diyor Avrupalı. Meryem'le alay ediyor, Papa'yla alay ediyor; sert bakışlı kumandanlar var ya, onlarla bile alay ediyor.

Öteki:

— Allah Allah, dedi, demek kumandanla da ...

— Evet ya, kumandanla da... Meselâ bir şiir düzenliyor. Asker, kasketini kafese, kuşu da başına koyup öyle çıkmış sokağa... Sokakta kumandan: «Ne o, demiş, selâm vermek yok mu artık.» Kuş: «Hayır, demiş, selâm vermek yok artık.» Kumandan: «Affedersiniz, demiş, ben var sanıyordum da...» Kuş: «Zararı yok, demiş, insan dediğin yanılabilir.»

Öteki çok şaştı bu işe:

— Demek asker kasketini kafese koymuş, kuşu da başına... Peki kumandan askeri dövmemiş mi?

— Dövmemiş... Baksana, kuşa selâm vermek yok mu, demiş. Kuş da, yok, deyince affedersiniz, demiş. Ve kuş mâzur görmüş kumandanı, herkes yanılabilir, diye...

— Hem İsa ile, hem papazlar ile, hem kumandanla alay... Meryem'le alay, Papa'yla alay... Neye yarıyor bu kadar alay?

— Düşünmeye...

Ötekinin aklı almadı bu sözleri... Öğrenmekle olmaz, duymakla olur, ne demekti? Nerden çıkıyordu düşünmekle alaym ilgisi... Düşünmek ciddî bir işti, alay ise hafif bir iş.

Beriki:

— İsa, papazlar, Meryem ciddî işler mi, yoksa hafif işler mi? diye soruyordu.

Öteki:

— Sen yalan söylüyorsun, dedi, beni saf buldun yutturuyorsun. Asker, kafasına kuşu koyup öyle çıksa sokağa, kuş uçmaz mı?

— Şairin kuşu bu, kumandanı kızdırmak için...

— Kızmamış ki kumandan, özür dilemiş kuştan...

— Nasıl kuş, şairin kuşu olduğu için uçmuyorsa, kumandan da şairin kumandanı olduğu için kızmıyor...

— Ama aslında kuş uçar ve kumandan kızar...

— İyi ya şair tersini yazıyor, tersi olsa bir an, diye düşünüyor. Gerçekteki sunîliğe şiir katıyor, tabiat katıyor, tadını çıkarıyor...

— Avrupalı olmak için böyle mi yapmak gerek? dedi...

Beriki:

— Bu ihtiyacı duymak ve bu ihtiyacı duyanları da hoşgörü ile kabul etmek gerek, dedi.

Öteki:

— Ne var bunda? dedi, ben de İsa ile, papazlar ile, Avrupa'daki kumandan ile, Meryem ile, Papa ile alay ederim ve herkes burada hoşgörür bunu...

Başladı alay etmeye :

— Hahaha İsa; İsa budalanın biriydi be, şimdi yaşasa peygamberim dedikçe, peşine çocuklar takılırdı. Papazlar ise, bilirsin papaz hikâyelerini... Bir tanesi seçimi kazanmak için şeyine bal sürmüş de... Ben olsam, o Avrupa kumandanının başına koyardım kuşu... Meryem bâkire değil ki, şehrin şey kadını...

Ve sordu arkasından:

— Avrupalı olduk mu? diye...

Beriki gülümsedi:

— Hayır! dedi.

Öteki dudağını büktü:

— Hiçbir şey anlamadım, dedi.

SUAVİ SÜALP

23 Nisan 1926'da İstanbul'da, Üsküdar'da doğdu. Babası, Kurtuluş Savaşı gazilerinden Albay Arif Hikmet Bey'dir. İlk ve ortaokulu Üsküdar'da, Haydarpaşa Lisesi'nde okudu. Yedeksubaylığını yaptıktan sonra, Güzel Sanatlar Akademisi'nin afiş bölümüne devam etti. 1948'de ressam olarak dergilerde çalışmaya başladı. Bu arada düğünlerde ve sünnet düğünlerinde, saz takımlarıyla birlikte bulunup kanun çalıyordu. Babıali'de bir resim atelyesi açıp piyasa için reklâm resimleri, etiket gibi işler yaptı. Akşam, Tercüman, Hergün, Gece Postası, Son Saat gazetelerinde ressam olarak çalıştı. 1953 yılında Tef mizah dergisinde ilk olarak mizah yazıları yazmaya başladı. Dolmuş, Taş, Karikatür dergilerinde yazdı. Film senaryoculuğuna başladı. Otuz kadar filmin senaryosunu yazdı. Yazdığı oyunlar çeşitli tiyatrolarda oynadı. Şimdi Akbaba dergisinde hem yazar, hem ressam olarak çalışmaktadır.

ÖRNEK:

TRIN TRIN KAPTAN

Robenson Cruze'yi yazan muhterem dostumuz Daniel de Foe adındaki adam eğer bir gün Salacak'a bir iş dolayısıyla düşmüş olsaydı sağlama bozulurdu.

Biz mahallenin çocukları, şehrin kanalizasyonlarının denize aktığı yerlerde yüzmeye nedense pek meraklıyızdır. Ahmet, Ayı Rafet, ben, Kemal, Salep İzzet gene bir gün Ömer'in kayıkhanesinin karşısındaki kayalıklarda soyunduk. Ortak aldığımız bir paket birinciyi Salep İzzet açtı. Büyük bir ciddiyetle yaktık. İşte o sırada ufak tefek, üstübaşı kirli fakat gözlerinden azim fışkıran bir adam peyda oldu. Adamın elinde bir testere ve bir keser vardı. «İyice gördüm». Herif yol mühendisi edasıyla çakılların üzerinde bir iki tur attı, başını kaşıdı. Biraz sonra da ritmik hareketler yaptıktan sonra toz oldu.

Ertesi gün o adam tekrar peyda oldu ama bu sefer omuzunda büyücek bir kalas vardı. Az sonra başka bir kalas getirdi. Birkaç gün sonra o ufak tefek adam orasını mahrukat deposuna çevirdi. Önceleri adamın ne becermeye çalıştığını kimse merak etmemişti. Fakat aradan bir hafta geçince o civardakiler bu adamın zorunun ne olduğunu birbirlerine sordular. O kadar ciddi ve asık suratlıydı ki, hiç kimse ona bir şey sormaya kalkışmadı. Biz gelip denize giriyor, çıkıyor, gidiyor, tekrar geliyorduk. Ve o kalasları, evet o kalasları, küçücük keseri ile yontuyor yontuyordu.

Bazı kimseler, adamın orda bir ev yapmaya çalıştığını ileri sürüyor, bazıları da hiç bir fikirde bulunmuyordu... Havalar serinledi, denizde tat tuz kalmadı. Sonbahar rüzgârları serin serin esmeye başladı... Biz ara sıra mektebi asıp Salacak'a iniyor, gene o adamı kalasları yontarken görüyorduk... Kış geçti, bahar geldi evdeki eski kazaklar mayo haline gelince gene Salacak'a indik. Bu sefer aynı adam çok daha büyük bir kalası yontuyordu. Etrafına toplandık... Kemal, adama büyük bir cesaretle sordu:

— Bu tahtaları ne yapacaksın amca?

— ...

Bir gün balıkçılar kahvesinin önünden geçiyorduk. Birçok adam Kadem Ali'nin anlattıklarını dinliyordu:

— Bu herif deli be... Bir keser bir de testereyle gemi yapmaya kalkmış...

Herkes gülmekten katılıyordu. Kuş Rıza dedi ki:

— Deli de lâf mı, zır deli o... Ulan herif bir senedir teknenin daha eğrilerini yontuyor. Üstelik kibirli mi kibirli.

Evet Salacak'ta herkes ondan bahsediyordu.

O gemisini yapmaya devam etti. Şaka bir tarafa ama, yazın sonunda teknenin iskeletini de kurmuştu.

Ertesi yaz onu zift kaynatıp geminin kaplamalarını çakarken gördük. Bu arada ufak bir de sandal yapmıştı. Kahvedekiler uzaktan onun çalışmasını seyrediyorlardı. Biz de artık kahvede pişpirik atacak yaşa geldiğimizden onun hakkında söylenenleri daha yakından dinliyebiliyorduk.

— Fakat herifte ne azim var.

Evet o adam o yazın sonunda kaplamayı bitirdi. Hatta kaptan köşkünü de tamamladı. Daha da var, kaptan köşküne bir kumanda aleti bulup taktı. Kahvedekiler buna çok şaştılar... Eski mütekait kaptanlardan Haydar Bey:

— Şey, diyordu, benim bildiğim kumanda aleti makine dairesi olan gemilerde olur. Bu herif büyük bir taka yaptı. Bu herife Trın Trın Kaptan demeli.

Haydar Beyin bu tabiri çok tutuldu. Adamın adını Trın Trın Kaptan taktılar. Yaz yine geçti. Ben liseyi bitirdim. Ve aşk mektupları yazmaya başlamıştım. Trın Trın Kaptan yine çalışıyordu. Gemi adamakıllı meydana çıkmıştı. Hatta ismini bile üstüne yazmıştı. Erkal... Dördüncü yaza mayolarımız elimizde denize girerken Trın Trın Kaptan, köşkünden bizi selâmladı. O asık suratlı adam gülüyordu... Gemi bitmişti. Kaptan köşkünü boyuyordu artık. Ona yardım etmemekte söz birliği etmiş balıkçılar, sandalcılar bile yaptığı işin azameti karşısında eski suratlarını atmışlardı. Bu gemi bütün Salacak'ın şerefiydi. Ona yardım edeceklerdi. Bazıları hâlâ ayak diretiyorlar:

— Haydi bakalım, diyorlardı, tek başına yaptığı gibi tek başına denize indirsin tekneyi de görelim...

Fakat Denizciler iyi kalplidir. Bütün kinler unutulmalıydı.

Nihayet Erkal'ın denize indirileceği gün belli oldu. 21 temmuz cuma.

Perşembe akşamı Trın Trın Kaptan ilk olarak Kâmil'in kahvesinin bahçesindeki içkili toplantıda konuştu.

— Bu benim en büyük gayemdi... Çok şükür yaptım bitirdim.

Gemi 216 tonluk olup, tekmil halis dişbudaktan yapılmıştır. Falan... filan...

Ertesi sabah Salacak senelerden beri belki en büyük günlerinden birini yaşıyordu. Erkal'ın burnu çiçeklerle süslenmişti. Kızaklar yağlanmış, onu denize indirmek için bekliyordu. Hepimiz onu itecektik... Muhitin matrak tiplerinden biri olan Pehlivan Remzi, şampanya yerine bir şişe Marmara şarabı kırdı. Trın Trın Kaptan bir Robenson pozuyla kaptan köprüsünde göründü. Yeni elbiselerini giymişti.

Kolunu kaldırdı. Belki iki yüz kişi Erkal'a bağlı halatlara asıldık... Tekne yağlı kızakların üstünde oynadı. Biraz daha, biraz daha, burnu çakılları hışırdattı. Nihayet sulara değdi. Hoş bir manzaraydı doğrusu. Erkal her saniye sulara biraz daha girdi. Nihayet teknenin hepsi denize değdi. Biraz daha gitti, yan yattı ve yavaş yavaş sulara gömüldü ve battı.

HASAN HÜSEYİN KORKMAZGİL

1927'de Gürün'de doğdu. Gürün Cumhuriyet İlkokulu'nu (1939), Niğde Ortaokulu'nu (1945), Adana Erkek Lisesi'ni (1948). Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat bölümünü (1950) bitirdi. Bir yıl kadar öğretmenlik yaptıktan sonra, Türk Ceza yasası 142. maddesine aykırı davranışı neden gösterilerek Göksun'da tutuklandı, öğretmenlikten ayrılmak zorunda bırakıldı. Dilekçecilik, tabelâcılık, ressamlık yaparak yaşamını kazanmaya çalıştı. 1960'-da basında çalışmaya başladı. Akis dergisine yazdı (1960), Forum dergisini çıkardı (1968). Mizah hikâyeleri, Karikatür, Taş, Zübük, Akbaba dergilerinde yayınlandı.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

RAUF MUTLUAY YAZIYOR:

Hasan Hüseyin Korkmazgil şiire uzun bir yaşam kaşgasından sonra geç başlama olanağından yararlanır; bir işçi ailesinden gelen yoksunluğu, parasız yatılı öğrencilik yıllarının başarısından sonra öğretmenlik geçimine yaslanır gibiyken «... yeniden tutuklandım... Herşeyimi yitirdim. (...) 1954'den 60'a kadar trenlerde, kahvelerde, otellerde karakalem portreler çizdim; tabelâcılık, arzuhalcilik, hayvan bakıcılığı, toprak işçiliği yaptım. Folklorla uğraştım. Bol bol şiir, mizah hikâyeleri, radyo piyesleri yazdım...» der mektubunda. Bu çile, onu açık bir toplumculuk inancına, sanatını da bu ülkünün sözcülük adanışına bağlamıştır.

(...) 1960'dan sonra mizah yazarlığına, dergi yöneticiliğine geçen Hasan Hüseyin, şiiri için gene de daha özgür bir ortam bulmuş gibidir.

— «Çağdaş Türk Edebiyatı» kitabından —

KENDİSİ YAZIYOR:

(...) 1962 Şubat ortalarında Aziz Nesin'den bir mektup aldım. (O günlerde Aziz Nesin, Zübük adlı gazeteyi çıkarıyordu.) şöyle diyordu: «Elime Bıyıklar Konuşuyor adlı, çok, çok güzel bir hikâyen geçti. Senin için özel sayı yapacağım. Bana hemen fotoğrafınla kısa biyografini gönder.»

Nasıl sevindim, anlatamam! Adını verdiği öyküyü nerden bulduğunu düşünmedim bile, sevincimi yaşamaya baktım. Çok sevdiğim, çok saydığım, usta demekten büyük bir haz duyduğum insan, bana bu olanağı sağlıyordu, ne demekti bu!

(...) Ve «Bıyıklar Konuşuyor» adlı öyküm, 26 Şubat 1962 gün ve 4 sayılı Zübük'te, büyük bir özenle çıktı. Bu, benim için mutlu bir olaydır. Bir yazarın, bir sanatçının, hiçkimseye miras bırakamayacağı, kendisiyle birlikte toprağa gidecek olan birtakım zenginlikleri vardır. İşte bu olay, benim, toprağa götüreceğim zenginliklerim arasındadır. Bırakın da, tadını çıkara çıkara övüneyim bununla.

— Hasan Hüseyin Korkmazgil'in «Bıyıklar Konuşuyor» adlı hikâye kitabının önsüzünden —

ÖRNEK:

BIYIKLAR KONUŞUYOR

Karşımda bir genç oturuyor; gül yaprağı dudaklarının üstünde kocaman bir bıyık; anlıyacağınız, posbıyık... Ben bu genci birkaç ay öncesinden tanıyordum. Sabahtan akşama vitrin önlerini aşındıran, her sabah sakal, on günde-bir saç tıraşı olan, ütülü, kolalı, püfpüflü, çıtçıtefem bir çocuktu bu. Yanılıp da yanındakinin koluna girmezdi ki ceketim kirlenmesin diye. Aynaya bakmaktan zamanı kalmazdı ki birşeycikler okusun.

İşte bu çocuk şimdi kocaman bir bıyık bırakmış, ütüyü kolayı bir yana atmış, kasketini yana yıkmış, Hacı Mustafağa gibi oturuyor karşımda. Dört-beş aydır Doğu illerimizden birinin bir köyünde öğretmenlik yapmaktadır. Hani, beş ay önceki kendi resimlerinden birini görse, gözlerine inanamıyacağına senet verebilirim.

Karşımda oturmuş, gördüklerini anlatıyor bana. Bense onun, içinde dağlar oynaşan gözlerinden bir Orta Anadolu kentine giriyorum. Yıllar öncesi... Mevsim güz... Merkezdeki otellerden birinin kapısında genç bir adam durdu. Kumraldı, şıktı, şapkasızdı. Dalgalı saçları kulaklarını örtüyordu. Yüzü solgun, duru mavi gözleri çekik, yapısı incecikti. Yeni tıraş olmuştu, bıyıksızdı. Bıyıklı bir otel yazıcısı karşıladı kendisini:

— «Buyurun beyim!»

Camekânlı odada posbıyıklı bir adam oturuyordu. Gerdanını kırıp doğruldu:

— «Buyurun beyim!»

Genç adam, odasını öğrendi, valizini bıraktı, çıktı otelden. Otelin, kapısında bıyıklı bir kundura boyacısı oturuyordu. Fırçanın tahtasıyla tıklattı sandığı:

— «Parlatalım ağabey!»

Yabancı genç, sağ ayağını koydu boyacının sandığına. Sol kunduraya cilâ süren boyacı,

— «Gaç gızınız var ağabey?» diye alttan yukarı baktı.

Genç adam şaşırmıştı;

— «Evli değilim...» dedi.

Boyacı, boyalı-cilâlı parmaklarını posbıyığında gezdirdi:

— «Hayır, onu dimedim. Oyuncu gızları soruyom. Sen tiyatora patronu değel misin?»

Genç adam iyice şaşırmıştı:

— «Yoo, ne münasebet!...»

Boyacı, avuçları içindeki kundurayı okşamağa başladı. Bundan, büyük bir haz duyuyor gibiydi. Neden sonra, sağ omuzundan yana fırt diye bir tükrük fırlattı:

— «Gusura galma... Ben seni tiyatora sanmıştım.»

— «Hayır, yolcuyum ben...» dedi genç adam ve ayağını çekti sandıktan.

Boyacı, paranın üzerini vermeğe çalışırken söyleniyordu:

— «Yolcusun... Dimek ki yolcu... Yaniya ki, o yolun yolcusu...»

— «Efendim?»

— «Hayır... Bizim burda ööle derler de... Hani, o yolun yolcusu...»

Genç adam, durmadı üzerinde bu sözün, ayrıldı oradan, caddeye yukarı çıkmağa başladı. Yanından geçen iki bıyıklıdan biri, ötekini dürttü:

— «Şefdeli...»

— «Şefdeli ki ne şefdeli!» dedi öteki.

— «Okgası gaça acep?»

— «Okgasına gurban, babam!»

Genç adam hiçbir şey anlamadı bundan, dik dik baktı adamlara, o kadar... Caddeden gelip geçenlerin hepsi de bıyıklıydı. Dükkânların, mağazaların içindekiler, kapısındakiler hep bıyıklıydılar. Faytonlar, taksiler, kamyonlar, at-arabaları bıyıklılarla doluydu. Genç adam nereye baksa, kimi görse, gözlerine ilk takılan şey bıyık oluyordu. Hiçbir yerde bu kadar çok bıyık görmemişti. Sanki herkes, kanunmuş gibi, ağzında bir tutam kılla dolaşıyordu. Bunun nedenini düşüne düşüne bir kahveye girdi. Kahve doluydu. Geri dönecekti, fakat bıyıklı bir garson,

— «Buyrun beğim, yer var!» dedi.

Sonra ocaklığa doğru ünledi:

— «Onsekiz yaaaap! Okgalı biiiir!...»

Genç adam, camın önündeki boş masaya oturdu. Kahvedekilerin hepsi de bıyıklıydı. Bir kendisi bıyıksızdı. Sıkılmağa başladı. Hem, böylesini hiç görmemişti bıyığın. Çoğu cıgara isiyle sararmış, koca koca bıyıklar...

Az sonra başka bir bıyıklı garson geldi. Genç adam, yumuşak bir sesle,

— «Şekerli bir kahve...» dedi.

Garson, anlamamış gibi iki adım daha sokuldu:

— «Nasıl ossun?»

— «Şekerli!»

— «Şekerli mi didin?»

— «Evet evet, şekerli bir kahve rica ediyorum!»

«Şekerli kahve» sözü halkalar çizerek dolaştı kahvenin içini: «şekerli... şekerli... şekerli... şekerli...»

Garson, bıyığını sıvazlıyarak doğruldu, boru gibi bir sesle,

— «Yap biir! Şekerli ossuun!» diye bağırdı.

Bir anda bütün gözler genç adama çevrilmişti. Konuşuluyordu:

— «Şekkerli?... Öhhöö...»

— «Kime lan o?»

— «Nirde o yavru?»

— «Şekkerli içeni sevsünler!...»

— «Hele babam, bi daha sööle!»

— «Osman, bi daha söyle gulüm!»

Birkaç masadan garsonu çağırıp sordular:

— Kim içiyo bunu, cannım?»

— «O, şekkerli didiğin hangısı, yiğidim?»

— «Osman, hele bak bi bana bi yahu!»

Garson Osman, kızı güzel analar gibi kırıttı:

— «Hadi lan siz de... Pis lâğamcılar...»

Genç adam sıkılıyordu, başını caddeye çevirdi. Kafası karıncalanıyordu. Ensekökünde hafif, geniş, yayvan, yumuşak bir böcek dolaşıyordu sanki. Kahvenin içini bir yalancı öksürüktür almıştı. Bütün gözler kendisindeydi. Sağ bileğini tuttu. Sanki nabzını sayıyordu. «N'oluyor?» dedi. «N'oluyor böyle? N'oluyor bana? Neyim var? Niye daralıyorum?» Başını sertçe çevirip, kahvenin içindekilere baktı. Kahvedekiler kırık kırık, kopuk kopuk, sivri sivri, kaçamak kaçamak kendisine bakıyor, nargile gibi gurulduyorlardı:

— «Öhhööö...»

— «Hımmmm...»

— «Brrr...»

— «Sebayi-dü... Öhhööö...»

— «Dü-beşini yesinler senin, yavrum!»

— «Of of!»

— «Gız mısın oğlan mısın kâfir! Dubara bir, dubara iki...»

Bıyığını çekiştiren kendisine bakıyor, sonra da bir «öhhööö» çekiyordu. Genç adam inceden terledi. Kahvesi gelmişti. Kahveyle birlikte birkaç posbıyık, sandalyeleri gence doğru kaydırdılar.

—«Merhaba cannım!»

— «Hoşgeldin civanım!»

— «Nirelisin şekkerim?»

— «Bu şeherden çok bi memnun galacaksın, ciğerim...»

— «Seni bi yerden gozüm ısırıyor, emme... öhhöö...»

— «İlk mi geliyon bu şehere, guççük beğ?»

Genç adam kısa, kaçamak karşılıklar veriyordu ama, berikiler gittikçe dizine dizine sokuluyorlardı. Hatta ikisi iskeleye yanaşmıştı bile! Biri garsona seslendi:

— «Gel oğlum!... Beğe benden, okkalı bi şekerli yap!...»

Öteki, Hanımeli paketini uzattı:

— «Yak bakalım guççük beğ, buyur!... Helâl ossun bu zenaat sana! Çok bi memnun galacaksın bizim şeherden. Zevküne düşkün bi şeherdir burası...»

— «Bu yollar helâl ossun sana, civanım!» dedi bir başkası da.

Genç adam iyice tedirgin olmuştu! Ne karşılık vereceğini, ne diyeceğini. nasıl bakacağını, nasıl susacağını bilemiyordu. Bir titremedir aldı gövdesini. Ne demek istiyorlardı bunlar? Ne biçim dildi bu? Allah Allah, bıyıksız erkek yok muydu bu şehirde? Bu ne biçim şehirdi be? İşleri güçleri yok muydu bu adamların? Hep böyle tavla mı oynarlardı?

Birden, yanı-yöresi bıyıklılarla çevrilmişti. Biri:

— «Gumaşın da gozel gumaşımış» diyerek gencin bacağını okşadı.

Bir başkası,

— «İnsallah çok galursun...» dedi, rampa etti.

— «Hangi otelde galıyon beğ?» dedi bir başkası.

— «Kimleri tanıyon burda?» dedi daha bir başkası.

— «Velhasılı kelam, öhhööö...» diye bıyık burdu daha daha bir başkası da...

Genç adam iyice bunaldı, çıldıracaktı nerdeyse. Pis bir tütün kokusu yakıyordu ciğerlerini. Kıpkırmızı, terli bir yüzle, aptal aptal bakınıp duruyordu çevresine. O, sandalyesini çektikçe, berikiler yanaşıyorlardı. Sonunda, masa bir yanda kaldı, kendisi bir yanda... Varıp duvara yanaşmıştı. Sırsıklam ter içindeydi. Birşey de diyemiyordu. Kimbilir, belki buralarda âdet böyleydi, ilgi böyle gösterilirdi? Pot kırmaktan ödü kopuyordu.

Bir ara bütün cesaretini topladı, kalktı:

— «Müsâde eder misiniz...»

Posbıyıklar göz-ettiler birbirlerine kıpırdandılar:

— «Tâbi, tâbi...»

— «Buyur...»
— «Şurdan geç...»
— «Gulegule cannım!»
— «Gulegule şekkerim!»
— «Gulegule ciğerim!... Gene buyur, yiğidim!...»
— «Öhhööö...»
— «Hımmmm...»
— «Brr... öhhööö...»
— «Helâl ossun bu şey sana...»
— «Eyi zenaat, eyi!»
— «Adını bağışla hele tosunum?»
— «Maşşallah... maşşallah... Gumaşı da halis, biliyon mu?»
— «Hangı utelde galıyom dimiştin, beğ?»

Genç adam kendini dışarı güç attı. Ağlamak geliyordu içinden. Bir acayip korku, halka halka büyüyor, genişliyordu yüreğinde. «Anneciğim» dedi, «ne diye sanki? Oh, ne diye, ne diye?» Annesinin diri kumrallığı gelip dikildi karşısına. «Ben kadın değilim be! Ben erkeğim, erkek! Ne boktan memleket burası, be? Ah anneciğim... Sanki ne diye, ne diye, ne diye?» O anda, yanağında at nalı kadar bir çıban yarası bulunmadığına, suratının çarık gibi olmayışına, saçlarının lüle-lüleliğine sövüp saydı. Sonra, tam tersi bir öfkeyle, «mağara devri, mağara! Adam olacak da buralar...» diye söylendi.

Kör gibi yürürken, birine tosladı. Adam dönüp, omuzundan baktı genç adama:

— «Icık önüne bak, hanımevladı!»
— «Çok affedersiniz, görmedim...»
— «Hımmm... öhhööö... Gorürsün yakında işallah...»

Bastığı yeri görmüyordu. Nereye baksa bıyık, bıyık, bıyık... Dükkânların kepenkleri bıyık bıyık sarkıyordu. Vitrinler bıyıklıydı, faytonlar bıyıklıydı, atlar bıyıklıydı, minare bıyıklıydı, polis bıyıklıydı; elmalar, şeftaliler, lokumlar, pastalar, sucuklar, sandalyeler, süpürgeler, şişeler bıyıklıydı. Cesaretini toplamak için içkili bir lokantaya girdi. Garsonlar bıyıklıydı, patron bıyıklıydı, masalar bıyıklıydı; sürahiler, bardaklar, tabaklar, kaşıklar bıyıklıydı... Salonun köşesindeki kasa bıyıklı bıyıklı susuyordu. Müşteriler hep bıyıklıydı! Girmesiyle çıkması bir oldu. Tabanları kaldırdı, caddeye yukarı koşmağa başladı. Bütün bıyıklılar ardından geliyorlardı sanki:

— «Öhhööö...»
— «Hımmmm...»
— «Brrr...»

Oteli de şaşırmıştı. Bıyıklı bir polisten oteli sordu. Polis, bir başka bıyıklı polisten sordu. Genç adam, bıyıklı bir taksiye atladı, bıyıklı bir sokaktan otele döndü. Otel de bıyıklıydı. Koşar-adım çıktı merdivenleri, odasına kapandı, yorganı çekti başına. Mahkûmlar, mahpuslar, tutuklular geldi gözlerinin önüne. Bütün mahkûmlar, mahpuslar, tutuklular bıyıklıydılar. Neden bıyıklıydılar bütün mahkûmlar, mahpuslar, tutuklular? Neden bıyıklıydılar ,neden bıyıklıydılar, neden, neden, neden?... Hımmmm... Öhhööö... Brrr...

Genç adam, o gece 11 treniyle kaçtı kentten.

⁂

O, durmadan anlatıyordu:

— Evler yerin altında be ağbi. Köstebek gibi yaşıyor adamlar be ağbi. Su yok, be ağbi. Kurtlu kuyulardan içiyorlar, be ağbi. Yamasız, yırtıksız kimse yok, be ağbi. Doktor, ilaç hak-getire, be ağbi! Herkes silah taşıyor, be ağbi. Herkesin düşmanı var, be ağbi. Ölüm o kadar ucuz ki, be ağbi! Halkın yarısı hapislerde, be ağbi! Sabıkasız kimse yok oralarda, be ağbi! Kadınlardan başka herkes bıyıklı, be ağbi. Bıyıksızı adam yerine koymuyorlar, be ağbi! Vay anasını, be ağbi! Çakı bıçağını taşa sürtüp sürtüp tıraş oluyorlar, be ağbi!»

Gözlerimi yıllar önceki o kentten alıp, karşımdaki bıyıklı öğretmenin yüzüne diktim, gülümsedim:

— «Sen ha? Demek sen de bıyık bırakırdın, ha?»

Cep aynasını çıkarıp baktı, bıyığını sıvazlıyarak güldü:

— «N'aparsın be ağbi? Bıyıksızı erkekten saymıyorlar ki oralarda!...»

Rahat rahat güldüm:

— «Yaşa!...»

— «Ne güldün?»

— «Hiiç...» dedim. «Şimdi artık şekerli kahve içiliyor oralarda. Korkmadan içebilirsin şekerli kahveni...»

Anlamamıştı. Şaşkın şaşkın baktı yüzüme:

— «Nerede be ağbi?»

Yarı duyulacak bir sesle:

— «Kadınların pantalonla, şortla, sutyenli memelerle dolaştıkları yerde... dedim. Hadi çıkalım, hadi! Göz banyosu yapalım biraz...»

ORHAN DURU

18 Aralık 1933'de İstanbul'da doğdu. Çankırı'da ilkokulu (1945), İstanbul Beşiktaş Birinci Erkek Ortaokulu'nu (1948), Afyon Lisesi'ni (1951), Ankara Veteriner Fakültesi'ni (1956) bitirdi. Bir süre Urfa ve Ankara'da veterinerlik yaptı (1956-1958). Veteriner Fakültesi'nde asistanken, bilinen 147'ler olayıyla, üniversitelerden çıkarılan öğretim üyeleriyle birlikte görevine son verilince, gazeteciliğe başladı. Ulus, Cumhuriyet gazetelerinde çalıştı, şimdi Milliyet gazetesinde çalışmaktadır. Değişik sanat dergilerine şiir, hikâye yazdı.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

BEHÇET NECATİGİL YAZIYOR:

Hikâyelerinde yeni bir yazış biçimi denemekte, gerçekdışı ögelerden yararlanmakta, hümor ve ironi'yi ön plânda tutmaktadır.

— «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü»nden —

ASIM BEZİRCİ YAZIYOR:

(...) dili sade ve süssüzdür. Yalın, açık bir anlatımı vardır. Hikâyeler imgeden, duygudan çok usa, izlenimden çok gözleme dayanır. Gereğince derinleşmez. Konu, çoğunca olaycıklarla yürütülür. Çehof'u andıran bir gülmece havası ve tip yaratma çabası bu yürüyüşe katılır. Tipler çokluk dış özellikleriyle canlandırılır. Çevreyle bağları pek gösterilmez.

— «Günlerin Getirdiği» adlı kitabından —

ŞÜKRAN KURDAKUL YAZIYOR:

(...) Bu döneminde, sanatçıdan «toplumsal yaşayışımızdaki düzensizlikleri açıkça ortaya koymasını» isteyen Duru, ülkücü

bir sanattan yana olduğunu açıkladı. DP'nin zorbalık düzeni içinde, kaçış, hiçlik, bunaltı temalarına düşmeden kimi yergi, kimi güldürü yoluyla işlevini yerine getirmeye çalıştı. 1960-1970 döneminde anlatımda yeni deneylere girişerek yaman bir etkinlik kazandı. İlk hikâyelerinin tersine içten dışa, bireyden topluma doğru açılmaları denedi. Kişinin üstüne binen fazlalıkları didik didik ederek gerçeği yansıtmak istedi.

— «Şairler ve Yazarlar Sözlüğü»nden —

ÖRNEK:

GELİŞMESİ AZ KALMIŞ ÜLKELER İÇİN GELİŞTİRME ARAŞTIRMALARINA GİRİŞ

Gelişmeleri azalmış ülkelerin, yani gelişmesi gereği kadar hızlanmıyarak gerisinden geri çıkarak geliştirilmesini bilmeyen ülkelerin, daha iyi bir kelimeyle, geliştirilmemiş, gelişmesi duraklatılmış ve uzaklaştırılmış olan ülkelerin önemli sorunları karşısında kalan İbrahim, o sabah kalktığı zaman yatağından ve okuduktan sonra gazetesini, bağırdı birden karısına ve kızına yüksek sesle:

— Hayır, hayır! Türkiye az gelişmiş bir ülke değildir. Siz sanıyor musunuz ki Türkiye bir Hotanto, bir Mogambo gibi Afrika devletleriyle bir tutulsun. Olacak iş mi bu? Aşağılık duygusu efendim, aşağılık duygusu bu aşağılık heriflerde son derece yaygın olan ve aynı zamanda imambayıldı... Evet, evet. Bir aşağılık duygusu bu. Ne demek Türkiye'yi bir tutmak daha dün Birleşmiş Milletler'e fırlamış olan devletlerle. Olur mu bu? Birleşmiş Milletleri kuranlar arasında varız. Biz ki atalarımız Bağdat kapılarından Viyana kapılarına dayanmışlardı. Şimdi kalkmışlar bize ne diyorlar. Türkiye değildir bir az gelişmiş ülke. Ve bizim daha dün vilâyetlerimiz olan...»

«Caaartt...» dedi İbrahim'in ilkokula giderek (pekiyi) almakta olan ve şimdi kahvaltı masasında oturarak anasının demlediği çayı yudumlayan kızı, oturduğu yerden babasına. «Baba, baba... Çok içten ve duygan konuşuyorsun bu sabah amma, ay başında kişi başına düşen aylık gelir olarak ne kadar gelir gelir eline? Sen ondan haber ver önce, atmadan bu söylevleri...»

«Babana karşı nasıl da konuşuyorsun öyle sen, terbiyesiz utanmaz ârlanmaz. Ben bunları söylüyorum. Elbette bir bildiğim var onun için söylüyorum. Seni Moskova uşağı seni. Okulda bunları mı öğretiyorlar sana?»

«Hayır, bunları öğretmiyorlar bana okulda, sokaktan duyuyorum bunları babacığım.» dedi kızı.

Anası da atıldı oradan baktı ki kızının başı dertte ve İbrahim'in hızını kesmek kolay olmıyacak bu gidişle, kıpırdamadan, ama kıpırdar görünerek ve bigudili başını sallıyarak ileri geri:

«Herif, herif, sen önce, kendi cebine giren paraya bak. Yok Türkiye'de şöyle oluyormuş, yok geri kalmışız da, yok bilmemneymiş, sen

önce kendine bak. Kendi suratına bak. Bir defa traş olmamışsın daha. Sonra, düşün bakalım ne yapacağını bu kadar borçla Emlâk Kredi Bankasına. Taksitlerini nasıl ödeyeceksin bu evin, sen ona bak, geri kalmışız da, bilmemneymiş. Bizi ilgilendirmez bunlar. Ve kesemize giren para ilgilendirir bizi en çok...»

İBRAHİM'İN KARISINA VE KIZINA
NE CEVAP VERDİĞİ KONUSUNDADIR:

Bunun üzerine şunları söyledi İbrahim:

«Bunların hepsi ilgili birbiriyle. İktisaden az gelişmişliğin temel nedenleri konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir bugün dünyada, İngiltere ve Amerika'da. Ve yazmaktadır birçok bilim adamları iktisaden az gelişmişliğin ne olduğunu anlamak ve geliştirmek için iktisaden az gelişmiş ülkeleri. Bu arada (Asya tipi üretim tarzı) konusunda bile çalışmaktadırlar, ne demekse bu? Ama ben anlamıyorum biz ne zaman az gelişmişliğe başlamış bulunuyoruz? Gerçekte, az gelişmiş olmak karşısında isyan ediyorum ve ayağa kalkarak bağırıyorum: (Hayır, hayır Hamlet, beni öldüremezsin!) Yaa... Ama siz can çekişmek nedir, bilmezsiniz. Hamlet kimdir? Onu da bilmezsiniz. Dünyadan haberiniz yok. Çörçil kim? Rozvelt kim? İsmet Paşa kim? Demirel kim? Cassius Clay kim? Julius Sezar kim? Hiç bilmezsiniz! Bir bok bilmezsiniz ve benim karşıma geçmiş konuşuyorsunuz. Köy içme suyu ve devlet karayolları demiryolları, bütün yollar, hava yolları; enerji ve tabiî kaynaklar ve millî eğitim ve savunma ve kurmay ve genel ve baş ve tarım ve sulama ve basın ve turizm bakanları kimlerdir bilir misiniz? Bilmezsiniz. Cahil cühelâ arasında kaldık valla billa! Beni bile bilemezsiniz. Beni bile bilemezsiniz. Ben İbrahim, İbrahim! İbrahim hazretleri... Siz Paşa hazretlerini bile bilmezsiniz. Efendi hazretlerini hiç bilmezsiniz! Beyefendi hazretlerini, aldırmazsınız. Ahh, bu yeni kuşaklar...

TOPLANTIDA OLANLAR:

«Evet, beyefendi hazretleri,» dedi, üzeri çuha kaplı masanın bir kıyıcığında oturan ve bu sözleri söylerken ayağa kalkan İbrahim, «Kendi aileme bile anlatamıyorum düşüncelerimi... Onlar bile alay ediyorlar ve geçiyorlar dalga...»

«Üzülmeyiniz,» dedi buna karşı, Amerikan pazarından ya da dostumuz olan Amerikalılardan alınmış pürosunun külünü silkelerken masanın üzerindeki tablaya, masanın ucunda oturmuş göbekli ve gözlüklü beyefendi. Şöyle devam etti: «Üzülmeyiniz, bugün burada bulunan hepiniz, bugün, bize kulak vermiş olan bütün Türk kamuoyu anlıya-

caktır artık ne yapmamız gerektiğini ve nasıl yaparak kazanacağımızı dolarcıkları...»

«Önemli midir bu kadar dolarcıklar?» diye sordu İbrahim kazara ve hoppala! Ve baktı masanın çevresinde bulunan herkes İbrahim'e, kim bu herif diye. Baktı herkes İbrahim'e, uzmanlar, uzman yardımcıları, genel müdürler, genel müdür yardımcıları, genel müdürlük müşavirleri, denetleme kurulları üyeleri, denetleme kurulu başkanı, başkan yardımcısı, müsteşarlar, müsteşar yardımcıları, müsteşar vekilleri baktılar hepsi İbrahim'e, kim bu hıyarağa diye, dolarcıkların paralardan, mangırlardan, meteliklerden, memelilerden üstün olduğunu bilmeyen... ve bilmediği halde bilmediğini söyleyen...

İbrahim ezildi, büzüldü, oysa faydalı olmak istiyordu kankınmaya.

BEYEFENDİ'NİN AÇIŞ KONUŞMASI:

Kazıdı boğazını beyefendi atarak balgamını tükrük hokkasına ve başladı toplantıyı açış konuşmasını yapmağa:

«Bugün, bu çok önemli, tarihî, unutulmaz bahar sabahı aranızda bulunmaktan büyük bir sevinç, kıvanç ve kakınç duymakla beraber, aynı zamanda ve daha önemlisi önümüze getirilen memleket meselelerini çözmekte çaba göstereceğimizden, yolluklarımızı muhasebeden alacağımızdan emin bulunmaktayız.

Hiçbir zaman, buraya salt bu yolluklar yüzünden geldiğinizi hazır buraya gelmişken bu yollukları da almayı istediğinizi hiç aklıma getirmedim. Ama yolumuzu da bulalım bu arada. Fedakâr Türk memurunun bugün ne koşullar altında çalışmakta olduğunu Hükümetiniz tam anlamıyla ve olumlu bir biçimde ele almış bulunmakta, bulunacak ve bulunacağız!... Amacımız ilerlemek ve kalkınmaktır. Kalkınma derken bütün milletimizin kalkınmasını istiyoruz. Bu arada özel teşebbüse büyük ve geniş görevler düşmektedir. Özel teşebbüsün kendisine düşen özel görevi başarıyla yerine getireceğine inanmaktayız. Var mı özel sektör gibisi? Devlet sektörü ise ziyanedecek işleri yapacaktır. Devletin zarar etmesinde büyük ve sayısız faydalar vardır. Etsin ki devlet zarar, gelsin özel teşebbüse paralar.

Öte yandan Devlet bu kadar içeri gittiği halde, bugün kökü dışarda ve kıçı açıkta birtakım kimseler Devlet'in büyük fabrikalar yapmasını istemektedirler. Bunlar yer altı çalışmalarında bulunan kişilerdir. Böyle kişilerdir bunlar ve evelallah ezeceğiz bunları kısa zamanda 141-142'yle ve bize yardım eden dostlarımızla birlikte. Bu ülkede devlet hiçbir zaman bakkallık yapmıyacaktır. Bakkallık yaptırmayacağız devlete, o zaman anlıyacaktır millet, özel sektörün nimetlerini.

Turizme büyük önem vermekteyiz, vereceğiz, verdik, vermiştik. Toplantımızın ele alacağı konu budur. Bugün Turizm'den Yunanistan, Bulgaristan, Habeşistan, Hırvatistan, Kazakistan, Bülucistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistan yılda milyonlarca dolar kazanmaktadır. Biz ise, üzüntüyle belirtmek isterim ki, birşey kazanamıyoruz. Eee, ne bu? İnek miyiz biz? Biz de kazanacağız Allah'ın ve özel sektörün sayesinde. Dostlarımız da turizme büyük öiem vermektedir. Böylece fazla gelişmiş ve bu gelişmeden canları sıkılmış olan dost ülkelerin insanları Türkiye'ye gelerek, tarihî eserlerimizi hayranlıkla inceleyecek, bunlardan yükte hafif olanlarını kaçıracak, ayrıca bir miktar para harcıyacaktır. Bu paralar birikerek dış ödeme dengemizi dengeli kılacaktır. Ne hoş değil mi?

Bizlere önemli görevler düşmektedir. Yolları devlet açmakta, otel ve motelleri özel sektör işletmektedir. Böylece hep beraber kalkınacağız.»

Bir alkıştır koptu ve bu konuşma üzerine toplantı salonunda yeşil çuha masanın çevresinde oturanlar arasında. «Helâl! Nur ol!» diye bağırdı, beyefendinin yardımıyla aynı zamanda üç bankanın yönetim kurulunda bulunan bir müsteşar. «Allah başımızdan eksik etmesin seni.» dedi bir genel müdür. «Ben istifa ediyorum.» dedi bir uzman, ama sesi zayıf çıktığı için kimse duymadı.

Beyefendi bildirdi çok önemli işleri olduğunu başka bir yerde, aldı izin ve bıraktı toplantıda bulunanları yapayalnız ve kendi dertleriyle başbaşa.

Çıktı her kafadan bir ses turizm konusunda:

— Türkiye'ye turist çekmek için gümrük memurları güzel yüzlü olmalı.
— Otellerimiz tahtakurulu.
— Hamamböcekleri de var!
— Sinekler.
— Kumarhaneler açalım ki turist gelsin!
— Turistler para harcamıyor!
— Harcamıyor para gâvur oğlu gâvurlar!
— Edirne'de kapıdan geri dönüyorlar.
— Kıyılarımızı yabancılara satalım.
— Vay komprador!
— Moskova'ya!
— Amerikan uşağı!
— Ah, nerde turistler beyciğim, ben İtalya'da inceledim.
— Festivaller düzenlemeli.

— Çok festival burası.
— Bizim işletme kredisi ne oluyor? 3 milyon kredi verilsin.
— 5 milyon.
— Emekli Sandığı otel yapsın. Biz işletelim.
— Versin devlet önce kredi, gelsin sonra turist!

Toplantının sonlarına doğru iyice karıştı ortalık. Birbirine girdi müsteşarlarla genel müdürler. Bu anda İbrahim söz aldı. Heyecanlı bir konuşma yaptı:

İBRAHİM, KONUYA ÇÖZÜM YOLU BULUYOR:

«Sevgili büyüklerim, ellerinizden öperim. Harcamaz gelen turist Türkiye'de para, çünkü biz yedirirız gelen turistlere daha çok para. Konuksever bir ulusuz biz ve görünce turistleri yolda, (vay garip fukaralar) deyip doyururuz onları hemen sokup lokantaya, hesabı biz öderiz ve yoksa ceplerinde para veririz beş on kuruş. Nerde bir ulus vardır bu kadar konuksever, yurtsever ve turistsever dünyada başka. Turiste iyi davranacağız diye yedirirız paralarımızı turistlere.

Onun için bütün Almanya kalksa gelse de Türkiye'ye, bir kuruş bırakmaz geriye. Hem bunlar yiyeceklerini bile Almanya'dan getirirler arabalarının gerisinde konserveler içinde, otelde kalmaz yatar çadırda. Biz bekleriz gelecek diye para.

Öyleyse atmalı gelen her turiste bir temiz kazık. Unutmamalı turistler Türkiye'yi yediği kazıklar yüzünden. Şoförler atmalı kazık, oteller, moteller atmalı kazık, garsonlar atmalı kazık! Olmadı mı kesmeli bol bol polis bunlara ceza, niye geldiler diye. Bu da yapılamazsa sokmamalı Türkiye'ye hiçbir turist, çünkü habire içeri gidiyoruz.»

Bu sözler üzerine büyük bir gürültü koptu toplantı salonunda. Yoldular saçlarını başlarını uzmanlar, karısı ile kızı geldiler İbrahim'in, koşarak dışardan ve «Yaşa baba, aslan baba!» diyerek. Yaşardı gözleri İbrahim'in. Bunların yanısıra doldular şoförler, dolmuşçular, bakkallar, antikacılar, turistik eşya satanlar, otel kâtipleri salona, başladılar hep bir ağızdan bağırmağa:

Sen bir tanesin İbrahim baba,
Çözdün bütün sorunları bir çırpıda
Sen olmasan ne yapardık burada
Soyalım gezginleri atalım, kazık!
Yeter artık, atalım kazık

REFİK ERDURAN

1928'de İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini Robert Kolej'de (1947), yükseköğrenimini Amerika'da Cornell Üniversitesi'nde tiyatro dalında yaptı. Oyun yazarıdır. Birara Çağlayan adıyla bir yayınevi kurdu. Milliyet gazetesinde fıkra yazarlığı yapmakta, Akbaba dergisinde mizah yazıları yayınlanmaktadır.

ÖRNEK:

V I J J J J ...

Kalender Bey yağ tüccarıydı.

Bazı yağ tüccarları kuru insanlardır ama, Kalender Bey öyle değildi. Gayet yağlıydı kendi de.

Toparlak gövdesi bir yerden bir yere giderken, içine birkaç otomobil lâstiği gevşekçe doldurulmuş bir çuvalın bayıraşağı yuvarlanışını seyreder gibi olurdunuz. Yüzü ve saçsız tepesi karanlıkta bile parlardı. Elini sıkanlar ilk fırsatta avuçlarını sabunlamağa koşarlardı.

İşleri de yağlı gibiydi Kalender Beyin, önceleri pek züğürtken bir büyük bankerle can-ciğer olur olmaz milyonları doğrultuvermişti. Kimden, kaça, ne kadar yağ alıp nereye sattığını tam bilen yoktu.

Ama başarının sırrını buldu bulalı sırtı yere gelmiyordu. Batmış firmaları devralıp şıp diye kâra boğuyor, en olmayacak işlerin altından kolayca kalkıyor, başkalarının on yılda varamadığı başarı çizgilerini o, altı ayda aşıveriyordu

Görünüşündeki ve işlerindeki bu kayganlık Kalender Beyin davranışlarına da bulaşmıştı. Hiçbir durum karşısında açık seçik bir tavır takınmaz, köşeye sıkışırsa tereyağdan kıl çeker gibi kendini işin içinden sıyırmaya bakardı. Konuşması yağlı güreş gibiydi.

Bir alacaklısı gelip, «Borcunu ne zaman ödeyeceksin?» diye sorsa, lşe yarar bir cevap koparamazdı. Yayvan yayvan sırıtıp anlaşılmaz lâflar ederdi Kalender Bey:

— Ne demek? Ben sana ödeyeceğim demedim, ödemeyeceğim de demedim. Borç alıp vermenin usulü erkânı vardır. Memlekette bankalar vardır, vezneler, veznedarlar, çekler, senetler, bordrolar, dekontlar, hattâ; pullar ve mühürler vardır. Ne yoktur ki memlekette...

Böylece Kalender Bey hem dilediği gibi davranır, hem de formaliteye uygun tostoparlak lâflar sayesinde hep kanunlar ve nizamların koruyucusu gibi görünmeyi başarırdı. En sevdiği kelime «ispat» idi. Her iddiaya karşı:

— Delil ve ispat isterim, derdi de başka birşey demezdi.

Önüne deliller gelirse hepsinin üstüne kaygan lâf yığınları boca ederek konuyu vıcıklaştırır, yine işin içinden sıyrılırdı:

— Delil ve ispat ilgilileri ilgilendirir. İlgililerin ilgilenip ilgilenmemesi ise beni ilgilendirmez. İspatı gereken herşeyin şahsıma karşı ispat edilmesi gerektiğini ispat edebilir misiniz?

Ama en büyük yağlı güreş ustalarının bile ayaklarının kaydığı olur. İnsanları yağ fıçısına düşmüş gibi afallatmaktaki bütün maharetine rağmen Kalender Beyin de başına kötü bir iş geldi bu yakınlarda.

Efendim, kendisinin güzel bir karısı vardır. Büyük bankerin desteğinin sağlanışında Kalender Beyin bu hatunu hiç kıskanmaz gibi davranışının rol oynamış olduğu eskidenberi söylenirdi. Ama hazret söylentilere hiç aldırmaz, mesele kendisine ne zaman çıtlatılsa, «Başkalarının namusuna gölge düşürmek namussuzluğunu yapanlar namussuzdurlar» kabilinden bir cevapla konuyu kapatıverirdi.

Gelgelelim, Kalender Bey uzun bir yolculuğa çıkar çıkmaz, bankerin Cadillac'ı her gece Yağ Palas'ın önünde parketmeğe, birkaç ay sonra da hanımının siluetinde belirli bir değişiklik olmağa başlayınca, şiler çatallaşır. Değişiklik günden güne daha göze batar hale geldikçe konu komşu birbirine göz kırpıp: «Kaç çatal?» diye gülüşür oldular.

İçlerinde duruma kızanlar da vardı. Kalender Beye bir mektup yazdılar, usturuplu bir tarzda meseleyi anlatıp hemen dönmesi gerektiğini bildirdiler.

Kalender Beyden cevap geldi:

— Nedir? Ne var ki? Beni ilgilendiren durumun ne olduğu açıkça belli mi? Her yakışıksız yakıştırmayla uğraşmak bana yakışmaz.

Birkaç hafta sonra Kalender Beye karısının bir fotoğrafı gönderildi. Arkasında şunlar yazılıydı:

«Gördüğünüz gibi hanımefendinin durumu açıkça belli.»

Kalender Bey buna da hemen cevabı yapıştırdı:

— Zevcemin kilo alması kendinden başka kimseyi ilgilendirmez. Başka bir iddianız varsa ispat için delil göstermeniz gerekir.

Yazışma uzun zaman kesildi. Sonra günün birinde Kalender Bey şu telgrafı aldı:

«Yuvanızdan ayrıldığınızın onuncu ayı dolarken nurtopu gibi bir oğlunuzun dünyaya geldiğini müjdeleriz.»

Telgrafı gönderenler merakla bekleştiler. Cevap gecikmedi:

— Teşekkürler. Hayırlı evlât olur inşallah. Eğer işin içinde uygunsuz bir durum varsa suç işlenmiş demektir. Suçlar da savcılığı ilgilendirir. Bildiğiniz gibi memlekette ahlâk, adalet ve kanunlar vardır. O kanunların iftiracılığı da cezalandırdığını hatırlatır, hepinizin muhabbetle gözlerinizden öperim.

Kıssadan hisse mi nedir?

Hiiiç... «Tanrı kaygan insanlarla uğraşan savcıların yardımcısı olsun» demek istedik.

YALÇIN KAYA

1930'da Kütahya'nın Simav ilçesinde doğdu. Yalçın pek küçükken, ailesi Bursa'ya yerleştiğinden, orda büyüdü. Ancak ortaokulun son sınıfına dek okuyabildi. Öğrenimini eksik bırakınca, koza istimciliği, fabrika kâtipliği, büküm makinistliği, elektrikçilik, tezgâhtarlık, gazetecilik gibi işlerde çalıştı. Askerliğinde gönüllü olarak Kore'ye gidip orda topçu şoförü olarak görev yaptı. Asker dönüşü radyoculuk, otel kâtipliği, şekercilik yaptı. Mizah hikâyeleri yazmaya başladı. «Pazar», «Akbaba», «Taş», «Karikatür» dergilerine, Yeni Sabah gazetesine, sonra «Mizah» dergisine hikâyeler yazdı. Çivi adlı bir mizah dergisi yayınladı. Bursa'da amatör tiyatro topluluğunda çalıştı. İsveç'e gitti, orda işçi olarak değişik işlerde çalışmakta, biyandan da hikâyeleri İstanbul'daki gazete ve dergilerde yayınlanmaktadır.

DEĞERLENDİRME, YORUM VE ANILAR

FERİT ÖNGÖREN YAZIYOR:

Yalçın Kaya'yı ilkin fantezileriyle aklımda tutmuştum. Çoğunluk kelime oyunlarıyla ilerleyen ve her noktada kişiyi güldürme isteği bu fantezilerin başlıca isteği oluyordu. Dalga geçercesine bir anlatım görünüşü yanında toplum sorunlarını da didiklemek çabası kendini unutturmuyordu.

Yalçın Kaya'da bulduğum en belirgin yan ciddiyeti çok güzel sarsabilmesi, dalgacı bir deyiş altında ciddiyetin boş yanlarını biriki kelimede güzelce açıklayabilmesiydi.

— «Yeni Mizah Hikâyeleri Antolojisi»nden, 1959 —

ÖRNEK:

BANA HEDİYE GÖNDERME

Kerimciğim,

Hatırlayıp mektubunda bana da selâm koyduğun için derecesiz sevindim. Ben hâlâ Güriş'teyim. Biliyorsun, bu herifin yanında ne uzar, ne kısalırsın. Almanya'ya kapağı attığın iyi oldu. Aramızda bir senin kafan çalışıyormuş.

Unutmadan söyleyeyim: Baban az kalsın bizim nişanı bozuyordu. Sevim isyan bayrağını çekmeseydi, enişte adaylığım sona erecekti. Senin postacı, bizi sinemada görmüştü. Kalk, yeme içme, kavınbabaya yetiştir... Üstelik bir yığın palavra ekle. Kızkardeşin kucağımdaymış. Millet, bizi seyretmekten film seyredememiş. Bir kaç kadın, Sevime «Haftaya hangi sinemadasınız?» diye sormuş. Su satan çocuk, bana «Havlu da ister misiniz?» demiş.

Küfredenler olmuş, yüzüme tükürenler olmuş... Halbuki bütün yaptığımız da sinemayı elele seyretmek hani. İşte o kadar. Canını sıkmak için yazmadım. Durumu sana yalan yanlış anlatırlar diye yazdım.

Avrupa'dan ne istediğimi soruyorsun. Senin sağlığından başka ne isterim?! Bana sakın bir şey getirme. Onun yerine Sevim'e bir kürk alıver. Vitrinlere baka baka camları eritecek. Sana mektupta hediye mediye istemediğini yazarsa, inanma.

Gözlerinden öperim
İhsan

Oğlum Kerim,

Cevabım gecikti. Geçen hafta hiç kendimde değildim. Yazmak içimden gelmedi. Çıldırmadığıma şükrediyorum. Aile şerefimiz iki paralık oldu. Ah o kız!... Biliyorsun elbet: Sinemada nişanlısı ile çirkin vaziyetler yaparken görülmüş. Nişanı attırıyordum ama, işin düzelmek yerine kötüleşeceğini düşünerek bundan vazgeçtim. Nikâh tarihini öne almak gerekecek. Çünkü bu kız yarın şiş karınla halkın içine çıkarsa, ben ne yaparım?... Daha bir şey yok ama, olur mu olur. Anasına bakarsan hiçbir şey yokmuş. Fakat bu işler hiç belli olmaz.

Şair Tevfik Fikret ne demiş:

«Deniz kadın gibidir. Katiyen itimat etmeyiniz.»

Şimdilik bu kadar oğlum. Hediye diyorsun. Senin gelmenden bü-

yük hediye mi olur?... Elhamdülillâh gözüm tok. Maşallah annenin de öyledir ya, sen ona Brezilya kahvesi getirsen iyi olur. Nüfusçunun oğlu, annesine getirmiş de, Esma onda görmüş. «Çekirdekleri yağlı yağlı» diyor. Canı çekmiş. Bir kiloluktan on kutu kadar olursa, uzun zaman gider.

Yazdıracağı mektupta bir şey istemediğini söylerse, kulak asma. İstiyor.

Allaha emanet olasın
Baban

Kerim ağbi,

Gelecek ay damlıyorsun ha?... Turhan'a bir motosiklet getirirsin artık. Antrenmanlara gidip gelirken, çocuğun otobüs değiştirmekten canı çıkıyor. Motosiklet iyi olur.

Beni boşla. Hiçbir şeyde gözüm yok. Samimî değilsem, Allah çarpsın!

Olayı duymuşsundur. Sinema dalgası canım... Postacı ineği, namusumuzu kurtaracakmış. Çektim kenara, «Aşkolsun Hüseyin ağbi,» dedim, «yenecek halt mı bu?» dedim. «Sana ne onlar ne yapıyorsa?» dedim.

Altı ay düşünsen, verdiği cevabı bulamazsın.

— Sen cahilsin, aklın ermez, dedi. Çobanlar olmazsa, kuzuları kurt kapar. Sen daha körpesin, cahilsin. Dünyanın ne kötü olduğunu bilmiyorsun.

Böylesine ne denir? Zaten diyecek halde değildim. Dilim âdeta kördüğüm olmuştu. Çektim, yoluma gittim.

Motosiklet gelmezse, kapıdan içeri sokmam bak.

İyi dalgalar
Orhan

Benim biricik ağbiciğim,

Bu hafta ağla ağla, gözüm çıktı. İhsan sana her şeyi anlatmış. Babama bugünlerde bir hal oldu. Deli mi, ne?!... Herkesin ağzına bakıyor. O postacının ne serseri olduğunu bilirsin. Ona kanıp bana demediğini bırakmadı. Pişkinliğe vurmasaydım, verem olurdum. En sonra ne dedi, biliyor musun?

— Az daha sabredemedin mi, kız?! dedi. Şunun şurasında nikâha ne kaldı? Artık ondan sonra isterseniz yazlık sinemada itişirsiniz. Şimdi benim sorumluluğumdasın.

Basitliğini görüyorsun. Bir de lâf sırası geldi mi, modernliği kimselere bırakmaz.

Ağbiciğim, şu satırları postahanede karalıyorum. Yanda vatanda-

şın biri, telefonda ana-avrat şakalaşıyor. Biraz daha durursam, sinirden gülmeye başlayacağım.

Ne hediye istiyorum?... Benim bir tanecik, iyi kalbli ağbiciğim!... Şunu kesin ve samimî olarak söyliyorum: Bana bir şey getirme!... Ancak İhsan için, şu, yeni çıkan radyolu çakmaklardan bir tane getirirsen, pek sevinirim. Rüyalarında hep bu çakmakla uğraşıyormuş. Benimle uğraşmaya korkuyor artık.

Sana, hediye falan arzulamadığını yazmış galiba. Parana acıdığından öyle diyor. İyi kalblidir. Hoş, solunum organları da fena değildir.

Öperim ağbiş
Sevim

Bir tane evlâdım,

Bu kartı sana yazdırdım ki, annen seni unutmadı. Sen gel de, bütün dünyanın börekleri sana feda olsun, yavrum.

Hediye ne demek?... Annen seni hediye için mi doğurdu? Bana hediye lâzım değil, mis gibi kokan evlâdım lâzım. Seni baban da çok özledi. Ona bâri bir buzdolabı getir. Her akşam rakısına komşudan buz aldırmaya sıkılır oldu.

Hasretli annen

Ağbiciğim,

Antrenmandan yeni geldim. Yazmaya girişmeden önce ölü gibi yorgundum. Şimdi birden kendimi dipdiri hissetmeye başladım.

Bizim babalık, nişanın canına okuyordu. Neymiş, ablam sinemada nişanlısiyle kırıştırmış. Kırıştırır kırıştırır, sana ne, değil mi?... Bir kere, herif nişanlısı! Nişanlısı da olmasa, kime ne, ha?... Kız yirmibeşinde. Daha da yapmasın mı?

Neyse sular duruldu.

Benim Avrupa'dan istediğim bir şey yok. Avrupa benden bir şey istiyorsa, o zaman başka... Ne hediyesinden bahsediyorsun sen be ağbi? Kenara üç beş kuruş koysan, daha iyi değil mi? Çarçur etmek şart mı?

Bana bir şey alırsan, kırılırım. Fakat ille de bir şey getireceksen, Orhan'a streo'lu bir teyp getir. Çocuk «streo, streo» diye diye oynatacak. Duyduğuma göre, bu teypler epey kazıkmış. Gel anlat! Çocuk işte. İki günde de bıkar.

Selâm melâm
Turhan

Oğlum Kerim.

Yengenle, geleceğin günleri sayıyoruz. Çoğu gitti azı kaldı.

Biliyorsundur: Kardeşinin nişanı bir tehlike atlattı. Enişten denen adamda zerre kadar kafa yokmuş. İnsan, nişanlısiyle sinemada öyle seyler yapar mı?! Oynaşın değil ki o, nişanlın, a aptal!

Sakın Sevim'e kızmayasın. O daha cahil. Bütün kabahat, o enişten olacak adamda. Kadın kısmının aklını çelmek çok kolaydır. Elini tutmanla hemen kendini salıverir.

Neyse hepimize büyük geçmiş olsun. Adı çıktıktan sonra kızı nişanlısından ayırmak mı olurmuş?! Babana nasihat çekerek işi halletttim. Sağ olsun, dinler.

Gelelim hediye meselesine... Ben bir kırıntı bile istemem. Yalnız yengene bir gümüş çay takımı getirsen de şu dırdırından kurtulsam.

Hadi gel artık. Tavla seni bekliyor. Çoktandır kimseyle oynamadım. Onun için sık sık kahveye çıkıp bileğimi idmanlamam gerek. Genç olsaydım, biraz otobüs, biraz sinema çapkınlığı derken hemen formumu bulurdum. Ne bacaklar var şimdi.

Yengenle çocuklar sana ayrıca yazacaklar. Çok selâm, yavrum.

Seni seven amcan
İsmail

Kerim,

Hayırsız amcan benden bir selâm bile koymamış. Mektubu dairede yazıp atmış. Ben görmiyeyim diyedir. Kimbilir yine ne münasebetsiz şeyler karaladı?!...

Postacının yediği naneden haberin var, değil mi?... Ahlâksız şey. Beni pis pis konuşturmasın: Kızını mıncıklamayan bakkal kalmadı. Sanki kendisi bilmiyor. Ailenin hiçbir ferdi hiçbir bakkaldan borca mal alamazken, kız nasıl alıyor?!... Bunu düşünemiyor mu? Hınzır gibi düşünüyor. Fakat işine geldiği için ses çıkarmıyor. Kızı akşamın geç saatlerinde çorapsız, sütyensiz, eteği neredeyse belinde bir elbiseyle bakkallara yollamak niye ki?

Kız, çorap morap giymeye, elbise değiştirmeye kalkınca:

— Git öyle işte! diyor postacı. Öyle gidiver!

Bilmez mi? Biliyor... Votkası, mezesi gelsin de...

Sonra başkasının kızı sinemada oynaşıyormuş. Sersem şey!... Hiç değilse nişanlısıyle oynaşıyor o... Kabahat babanda. «Sen kendi kızına bak» deyiverseydi ya.

Eee, sende ne var, ne yok?... Akcan Ailesini sorarsan, eh yuvarlanıp gidiyoruz işte. Eğer yaşımız uygun olsaydı, biz de burada bir dakika bile durmazdık. Bir de çoluk çocuğa karışmasaydık...

Bize ne getireceksin bakalım. Yok yok, şaka ediyorum. Ciddî sa-

nıp bana hediye falan almaya kalkma. Vallahi samimiyim. Ama eniştene bir takma deniz motoru getirsen, sesim çıkmaz. Hani o hızlı gidenlerinden...

Yakında Birsen'le Ardıç'tan birer mektup alacaksın. Didişmekten fırsat bulabilirlerse elbet.

Yazdıklarımı gözden geçirdim. Amcana kızarken, ben de az münasebetsiz şeyler yazmamışım hani. Eee, bulaşıyor işte

Çok selâm
Yengen Fikriye

Beden Terbiyesi G. Müdürlüğü
İstanbul Şubesi
Sayı: 1972/1193

Bay Kerim
Hauptbahnhofstr. 58
Münih
B. Almanya

Şubemize hediyeli şike konusundaki ihbarınız üzerine gerek kayıtlarımızda ve gerek bildirilen adreslerde yapılan arastırma sonucunda İstanbul/Kumkapı Hayranapti Sokak No: 6, kat 2'de oturan Osman Yalıner, eşi Esma Yalıner, kızları Sevim Yalıner ve Sevim'in nişanlısı (Kumkapı Osmançavuş Sokak No: 1, kat 3'te oturur) İhsan Balin, Osman ve Esma Yalıner'in oğulları Orhan ve Turhan Yalıner'in, İstanbul/Yeşilköy, Florya Caddesi, Yan Sokak No: 21 B'de oturan İsmail Akcan ve eşi Fikriye Akcan'ın resmen ve lisanslı olarak sporla uğraşmadıkları, ancak Osman oğlu 1965 yılında Esma'dan doğma Turhan Yalıner'in halter çalışmaları yaptığı meydana çıkmışsa da, bunun da sadece çalışmada kalıp müsabaka derecesine varmadığı ve dolayisiyle şike konusu olamıyacağı bellidir.

Durumun böylece bilinmesi ve varsa, bu konuda gerekli belgelerle şubemize bir an önce tekrar başvurulması Türk Sporu namına önemle rica olunur.

M. Tarık Otakbaşı

VEDAT SAYGEL

1931 yılında Giresun'da doğdu. Küçük yaşta İstanbul'a geldi. Muhtelif iş yerlerinde çalıştı. 1950'de Marko Paşa ve Milliyet'e yazmağa başladı. 1959'da Akbaba mizah dergisinin kadrosuna alındı. Bugüne kadar «Ortalık Neden Karıştı» ve «Akıllı Köyün Delisi» adlı iki hikâye kitabı çıkmıştır.

ÖRNEK:

ORTALIK NEDEN KARIŞTI?

Eğer on yaşlarında küçücük bir çocuk çıkıp da, yalan yanlış haberlerle ortalığı birbirine katmasaydı Tanrının yardımı, özel sektörün yatırımı, hükûmetin gayreti, muhalefetin iyi niyeti ile memleket gül-lük gülistanlık olurdu ama, a o velet yok mu?... Hiç kimsenin yapamıyacağı kötülüğü, tek başına yaptı millete!

Sabah karanlığında koltuğunun altındaki gazeteleri satmak için:

— Kömür sıkıntısını yazıyoooor! diye bağırarak vatandaşı telâşa düşürmeseydi, sorarım size; bugün memlekette pahalılık mı olurdu? Yolsuzluk mu olurdu? Kaçakçılık, vurgunculuk mu olurdu? Piyasayı karışık yağlar mı doldururdu?

Şimdi içinizden:

— «Suçlu kim olursa olsun, size ne birader?» diyenleriniz çıkacaktır belki. Haklısınız. Ama hilebazlık ve madrabazlık olaylarına el koyan ilgililerin, suçu yüklemek için nasıl olsa bir küçük adam bulacaklarını düşündük de, bu millî dâvada haydi bizim de birazcık yardımımız dokunsun dedik.

Evet. Küçük çocuğun bağırışı, ilk önce, geciken sabah namazını kılmaya hazırlanan kömürcü Murtaza'yı yerinden hoplattı. Abdesti, duayı yarıda kesip, oğlanın sesine kulak kabarttı. Yanlış duymamıştı demek.

Paraya kıyıp bir gazete aldı. Aradı taradı, mangal kömürü ile ilgili bir haber bulamadı. Kok kömürü stokunun azaldığından, satışın 750 kilo üzerinden yapılacağını yazıyordu gazete.

Aaa, bu kadarına sahtekârlık, dolandırıcılık denirdi! Ulan kok kömürü kıtlığından, mangal kömürü satan adama neydi?

— Vay teres vaay, beni faka bastırmak ha? Bu yirmibeş kuruşu senden yirmibeş kere geri almazsam...

Fırladı caddeye, ama toz olmuştu oğlan. Burnundan soluyarak döndü dükkâna. Abdest ibriğine bir tekme attı, hırsını alamadı.

— Ulan senin eline gazete virenin... Aha seni bu boya getirenin...

Bildiği bütün küfürleri etti, onlar bitince yeni yeni küfürler icat etti, sinirleri yatışmadı. Kendini işe verirse, bacak kadar çocuk tarafından dolandırıldığını unuturdu belki.

— Tüü, içine ettiğimin dünyası! Yediden yetmişe kimsede ahlâk kalmamış be!

Musluktan doldurduğu tenekeyi kömürlere boşaltıp, başladı harman yapmağa! Kahvecinin akşamdan bıraktığı tenekesini doldurup tarttı, öfkesi dinmedi. Tartılmış kömürü elekten geçirip tozunu aldı, kendine gelemedi. Komşu dünkkânın çırağı ile gönderdi kahveciye.

Sırsıklam kömürü görünce, kahvecinin beyni attı! Oysa az önce ne kadar sâkindi. Bir yandan gülüp söylüyor, bir yandan da yeni gelen çırağına:

— Kahveyi kaynatmıyacaksın biiir, köpüklü olması için karbonatlı suyu yanından ayırmıyacaksın ikiii... Çayın burukluk vermesi için demliğe varsa zencefil, yoksa birazcık nar kabuğu atmayı unutmıyacaksın üüüç, diye meslek sırlarını öğretiyordu.

Yorulana kadar küfretti kömürcüye. Küfür etmekle rahatlayamadı. Aldı eline tebeşiri:

— Ulan benim gibi bir fakirin yarım kilo kömürünü çalmak için su katacaksın da, zengin mi olacaksın Allahsız? diye söylene söylene önündeki veresiye tabelâsında içene içmeyene bastı çiziği!

— İnsanlarda dürüstlük denen şeyin zerresi kalmamış namussuzum! diye diye dayandı çaya zencefili!

Sonra doldurduğu bardakları askıya dizdi:

— Bu, kasaba; şu, manava; öbürü de bakkala... Önceki borçlarını istemeyi de unutma, diye öğütleyip gönderdi.

Oğlunu çekirdekten esnaf yetiştirmeye çalışan bakkal:

— Bir kere doğruluktan ayrılmıyacaksın, diyordu. Esnaflıkta doğruluk şart! Bu dükkân kimin? Bizim değil mi? Kasadaki paralar?... O da bizim... Ben görmeden bir onluk alıp cebine atsan, kimin parasını çalmış olursun? Kendi paranı. Bu yüzden doğruluk şart! Müşterini tanıyacaksın. Kimi insan vardır, fiatları inceden inceye sorar. Kimi de «İyisinden şu kadar şundan ver» der. Birinciye kötü malı verip, kötü para alacaksın İkinciye kötü malı verip, iyi para alacaksın.

Çay geldi. Usulden sordu bakkal:

— Kaç çay borcumuz oldu, dört mü, beş mi?

Borç kâğıdını uzattı kahvecinin çırağı.

— Ben sonra ustanı görürüm.

Çırağı savdı. Savdı ama, hesaba bakınca gözlerine inanamadı:

— Kabahat bizde, diye mırıldandı. O namussuz her zaman biri iki, bazen beş yazar, her seferinde bile bile öderiz. Ulan alçak, kala kala yirmibeş kuruşa mı kaldın?

Kızardı bozardı, bazı malların etiketlerine zam yaptı, hırsını ala-

madı. Günden güne âdileşiyordu bu insanlar. Onun bıraktığı yerden oğlu aldı etiketleri. Sordu:

— Pirinçle fasulyenin fiatlarını da değiştireyim mi?

— Onların fiatlarına dokunma, diye cevap verdi. Fakir fukaranın gıdası ile oynamayalım, günah. Al şu darı çuvalını götür anana, evdeki iki çuval pirince yedire yedire karıştırırsın. Giderken Hasan beylerin siparişlerini de götürüver.

Tarttı paketledi, darı çuvalını da sırtlayıp çıktı çocuk. Hasan bey, kasap dükkânının mal sahibiydi. Bir yandan ucuza aldığı arsalara, ucuza malettiği apartmanlar yapıp satıyor, bir yandan daire ve dükkânlarından topladığı kiralarla yaşıyordu. Akşam, karısından peynirin kötüleştikçe fiatının yükseldiğini, pirinçteki darıları ayıklamakla baş edemediğini öğrenince açtı ağzını yumdu gözünü! Bu yapılan bir nevi vurgunculuktu. Vatandaşın gıdası ile oynamaya hiç kimsenin hakkı yoktu. Neredeydi ilgililer?

Bütün gece uyku tutmadı adamı. Sabah karanlığında gittiği inşaatındaki ameleleri, tam harcı karıştırmak üzereyken durdurdu:

— Bir ambar kuma, bir torba çimento eksik koyun! Kirişlerin arasını tuğla yerine briketle doldurun.

Hemen oracıktan telefona sarılıp kiracılarını birer birer aradı:

— Merhaba Rıza beyciğim, dedi kasaba. Bu konuda sizi rahatsız etmek istemezdim ama, günden güne ağırlaşan hayat yükü, bir takım namussuz çıkarcıların yüzünden çekilmez hale gelen geçim derdi beni buna mecbur etti. Dükkânımızın bugüne kadar olan yediyüz liralık aylık kirasını bundan böyle sekizyüzelli lira olarak tahsil etmek zorundayım.

Kasap:

— Gözünüzü Allah doyursun ulan itler! diye sarıldı satıra. Bir yılda üç kere kira artar mı?

Döndü kalfasına:

— Al bakayım tebeşiri eline... Fiatlara ikişer lira bindir! O bitince içerdeki komikleri iyice sıyırıp, aşçının köftelik kıymasını hazırla.

Aşçı Ramazan, bulaşıkçılara din dersi veriyordu. Etin yeni fiatını öğrenince, dinden imandan çıktı:

— Lâ havle velâ kuvvete, insanı günaha sokar şu esnaf milleti... Karşısına çekip, «Bre zındık» diyeceksin, «Bre vicdansız» diyeceksin. «Eti onbeş liradan alıp köfteyi kaçtan satarsın?» diyeceksin.

Bağırdı bağırdı, iskemlelere masalara vurdu. Korkudan titreşen yamaklara, emir buyurdu:

— Köfteleri ufaltın lan!

Sonra gelen müşterilere, memlekette ahlâk buhranı olduğunu söyleye söyleye, bir porsiyonu bir tadımlık olan köfteleri âfiyetle yedirdi. Yine de öfkesini dindiremedi. Ertesi günü, üç kilo kıymaya koyduğu ekmek miktarını bir misli çoğalttı, hayır hayır sinirleri temelden bozulmuştu bir kere! Etin bir gün içinde iki lira birden fırladığını düşündükçe zıvanadan çıkıyor, zıvanadan çıktıkça köftenin ekmeğini çoğaltıp, gramajını azaltıyordu.

Bu dindar, bu namazında niyazında adamın yaptığı numara çabuk anlaşıldı, büyük bir şaşkınlıkla:

— Vay anasını, Ramazan hoca bunu yapsın ha? diyen kendini teselli etmek için aynı yola başvuruyordu.

Seyyar limonatacı Behiç, üzüntüden limondan kesildi.

— Sahiden ahlâk kalmamış insanlarda: Adbestli namazlı Ramazan da hile yapsın, pes doğrusu!

Hayâl kırıklığının verdiği bezginlikle dayanıyordu limontozu ile badana boyasını bir kazan suya:

— Yahu hacı namzedi Ramazan da haram yesin, onun bunun rızkından çalıp hakkı olmayan bir servet temin etsin, akıl alacak gibi değil! dedikçe kazanı karıştırıyordu!

Köftecî Ramazan'ın yediği naneyi duymayan kalmadı görmeyen inanmadı, sonunda ihracatçılara kadar dayandı. Fakat başında da söylediğimiz gibi, eğer on yaşlarında küçük bir çocuk çıkıp da, yalan yanlış haberlerle ortalığı karıştırmasaydı, ne pirince darı karışırdı, ne kıymaya ekmek karışırdı. Bir karışıklık olduysa bunun tek sorumlusu o bacak kadar velettir. Ah, o bir yakalansa!...

ŞEMSİ BELLİ

1929 yılında Malatya'nın Arguvan ilçesine bağlı Yenisu köyünde doğdu.

Ankara Üniversitesinde Edebiyat ve Hukuk öğrenimi yaptı. Çeşitli gazetelerde ve dergilerde muhabir ve yazar olarak çalıştı.

Muhtelif liselerde edebiyat öğretmeni, Ankara Başkent Gazetecilik Yüksek Okulunda Sosyoloji Kürsüsü öğretim görevlisi olarak çalıştı.

Yayınlanmış kitapları: Köy Akşamları, Bahar Şarkısı, Başşehir Sokağı, Güz Çiçeği, Şeytan Diyor ki, Ağabeyim Mustafa Kemal, Yavru Vatandan Notlar, Boncuk Kutusu, İpek Kaplı Defter, Can Kuşum, Karpuz Dilimi, Cumhuriyetin Eşiğinde Kıbrıs, Uykusuz Trenler, Gelin Telleri, Öpme Beni Bu Akşam, Büyük Paydos, Satırbaşı, Bir Yangının Külü, Zeydo Ağa, Anayasso..;

Bu eserlerinden bazıları muhtelif yabancı dillere çevrilmiştir.

ÖRNEK:

BİYOLOJİK ERKEK

Şu nüfus memurlarına öyle kızıyorum ki!... Elime geçseler hepsini bir kaşık suda boğacağım!...

Fakat yanlış anlamayın, benim kızdıklarım çekirdekten yetme, işinin erbabı nüfusçular değil; hani şu askerden onbaşılık rütbesiyle teskere aldıktan sonra köyüne döner dönmez civardaki nahiyenin, ya da küçük kasabanın nüfus memurluğuna geçenler var ya, işte ben onlara ifrit oluyorum.

Fi tarihinde bizim nahiyenin de böyle bir nüfus memuru vardı. Okuyup yazmayı askerde öğrenmiş, sonra gelip bizim nahiyeye nüfus memuru olmuştu.

Köroğlu Gazetesi'ni heceliye heceliye okur, kopya kalemini diliyle ıslattıktan sonra yazmak istediği şeyi binbir güçlükle karalamaya çalışırdı.

Yazı yazarken çok zahmet çektiği belliydi. Uzun ve çapraşık kelimeleri hiç beceremezdi. Meselâ çocuğunuz olmuş, nüfusa kaydını yaptıracaksınız. Muhtarlıktan aldığınız ilmühaberle nüfus memuruna başvurduğunuz zaman:

— Cocuğun adı ne? diye sorardı.

— Nurettin!

Söylediğiniz ismi dukalarıyla heceler, içindeki harfleri bulmaya çalışır sonra da sert bir sesle cevap verirdi:

— Olmaz, başka bir isim bulun!...

— Sebep?

— Bu ad kaleme gelmez!...

— Peki öyleyse Abdurrahman olsun!...

— O da hiç gelmez kaleme!...

— Murtaza?

— O da kaleme gelmez!

— Dedemin adı Hayrettin idi, bari o ismi koyalım!...

— O da gelmez kaleme... Kısa bir isim bul... Şöyle ufak, kibar bir isim. Ali nasıl, Ali?

Ve böylece bizim köyle civardaki köylerin büyük çoğunluğunda yeni doğmuş erkek çocuklarının adı «Ali», kız çocuklarının ise «Ayşe» olarak nüfusa geçmişti.

Bu yüzden ne kadar karışıklıklar olurdu, bilemezsiniz. Birisi:

— Alilii!...

Diye bağırsa yüzlerce Ali toplanırdı bir anda çevresine. Alileri birbirinden ayırabilmek için çeşitli ekler katılmıştı: Bıldık Ali, Kemçuk Ali, Firfir Ali, Tombiş Ali, Çarkovun Ali, Tırpan Ali... diye seri halinde giderdi Aliler.

İşte ben de o ünlü nüfus memurunun azizliğine uğrayan Alilerden biriydim.

⁂

İlkokul, ortaokul derken delikanlılık çağına gelmiş, liseye başlamıştım. Nerede Ali isminde bir erkek, Ayşe isminde bir kız görsem bizim beldelerden sanırdım.

Okulumuz karmaydı. Onyedi tane kız öğrenci vardı sınıfımızda. Delikanlılık çağı gerçekten biraz delice bir mevsimmiş. Derslerden çok sınıfımızdaki kızların gözü-kaşı ilgilendiriyordu beni. Hele şube reisinin kızı Nebahat'a bitiyordum. Eğer bu satırlar onun da gözüne ilişirse kulakları ve dudakları çınlasın!... Tatlı kızdı Nebahat!... Yalnız tatlı değil, aklımda yanlış kalmadıysa üstelik pişkindi de... Tatlının piskin cinsi daha tatlı oluyor. Gülüşünde, bakışında, en önemsiz şeyleri bile gizli aşk duygulanışları gibi yavaş sesle fısıldayışında insanı tahrik eden bir hava vardı. Kendisinden hoşlandığımı biliyordu. O benden holşanıyor muydu bilmem ama, bu hislerimden hoşlandığına ve çok memnun olduğuna kalıbımı basarım!... Öyle fettanca kıskançlık numarası yapar ve beni üzmekten öyle derin bir haz duyardı ki ne yapacağımı şaşırırdım.

Tam bu sırada askerlik tecili yapmam gerektiğini hatırlattılar idareden. Askerlik şubesine koştum. Defterde kaydımı bulamadılar. Nebahat'in babası binbaşıydı ve o şubenin başkanıydı. Kızının sınıf arkadaşı olduğumu söyleyerek onun ilgisini rica ettim. Nüfusa tahrirat yazıp kaydımı istediler.

Beklenen kayıt resmen şubeye geldiği gün, şube reisinin karşısına dikildim.

— Oğlum, dedi. Senin tecilini yapamayacağız!... Çünkü kızsın sen!...

Binbaşının söylediğini birden kavrayamadım. Durumu bana açıkladığı zaman da hayretler içinde kaldım. Kütükte kız görünüyordum.

— Aman binbaşım, nasıl olur, görüyorsunuz ki erkeğim!... Erkekliğimden şüpheniz mi var?... İsterseniz kızınızdan sorun beni!... Onunla iki senedir aynı sınıfta okuyoruz!... Nebahat bilir beni!...

Binbaşının kaşları çatıldı:

— Nebahati karıştırma sen, dedi. Resmiyette kız görünüyorsun!... Bizce yapılacak birşey yok!... İstersen doktordan erkek olduğuna dair bir rapor alır ilgili makamlara başvurur, kütükteki kaydını düzelttirirsin!...

Başımdan bir kazan kaynar suyun döküldüğünü hissettim. Gözümün önüne isim yazmakta güçlük çeken nüfus memuru geldi. «Erkek» kelimesi herhalde onun için pek zahmetli ve yazılışı güç gelmiş olacak ki kütükteki özel sütuna cinsiyetimi «Kız» diye düşürmüştü. Ya sahiden erkek değilsem diye biran kuşkuya kapıldım.

Sağımı, solumu yokladım. Sesimin kalınlığını, kemiklerimin iriliğini denedim. Erkek olmasına erkeğe benziyordum amma, koskoca hükümet resmen yalan söyleyecek değildi ya!... Askerlik tecilimi yapmıyorlardı, yarın askere bile almıyacaklardı bu gidişle beni.

Okula gelir gelmez Nebahat'i buldum:

— Neboş!... dedim. Bu akşam bize gelmez misin?

— Ne var sizde, dedi, durup dururken nerden aklına geldi böyle bir teklif?

— Hiç... Canım seninle beraber ders çalışmak istedi de!...

Yarım porsiyon bir çapkınlıkla gülümsedi:

— İsterdim!... dedi. İsterdim ama babam bırakmaz!... Okul dışında erkek arkadaşlarımla konuşmaya bile izin vermez, çok sinirlidir babam! ...

— Ben erkek değilim ki!... İnanmazsan git babana sor!... Resmen kızım ben!... Bugün öğrendim ben de!... Bırak nazlanmayı da gel akşam, biraz geometri çalışırız, biraz iğneardı ve kanaviçe işleriz, sonra da eğer yatıya izin almışsan koyun koyuna yatarız bile!...

Nebahat hırçınlaşmıştı:

— Neler söylüyorsun sen Ali!... dedi. Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu?...

— Tabii duyuyor, dedim. Vallahi, billâhi kızım ben!... Hem bunu ben iddia etmiyorum. Hükümet söylüyor. Askerlik tecilimi yapmadı baban. Nüfus idaresi o erkek değil kızdır diye yazı yazmış şubeye!...

Ertesi gün Nebahat babasından edindiği ek bilgiyle okula geldiği zaman kıkır kıkır gülüyordu. Birinci dersin sonuna doğru kızlar arasında bir fiskos başladı. Hepsi sıralarından başlarını çevirip bana bakıyorlar, sonra da hocaya hissettirmemeye çalışarak gülüyorlardı.

Teneffüste kızların çoğu etrafımı sarmıştı:

— Ali sen kızmışsın öyle mi?...

— Ne zannettiniz ya!... O şeref yalnız size mi ait olacak!...

— Kah-kah-kah, kih-kih-kih.

Dedikodu bütün okula yayılmıştı. Erkek arkadaşlarım kızdırmaya çalışıyorlar, kızlar kahkahalarına konu yapıyorlardı beni. Müdüre gittim. Bana takılanları şikâyet ettim. Bu arada durumu da anlattım. Okul idaresi de nüfusa yazı yazıp kaydımı istedi. Bir hafta sonra idareye gelen resmî cevapta da «Kız» olduğum bildiriliyordu. Nüfus cüzdanımı, kaydımın kütüğe geçişinden çok sonra verildiği için dikkate alınmıyordu. Okul Müdürü:

— Ali, dedi, bu işin şakası yok evlâdım, sen resmen kızsın!...

— Etmeyin, tutmayın hocam, görüyorsunuz ki kazık gibi erkeğim! diyecek oldum. Lâfımı ağzımda bıraktı:

— Benim görmem birşey ifade etmez! Devletin resmî kayıtlarına göre sen kızsın!...

— Demek şimdi ben, resmen kız muamelesi göreceğim, öyle mi?

— Evet!... Tâ ki —eğer varsa— yanlışlığı düzeltinceye kadar!...

Hiçbir şey değil ama, müdürün «Eğer varsa» sözü bana iyice dokundu. Koşa koşa koridorları geçip sınıfa girdim. Nebahat pencereden dışarıyı seyrediyordu. Evvelâ onu yakaladım omuzlarından... Sarılır sarılmaz şap diye öpüverdim yanaklarından. Sonra, yüzü öpülecek derecede güzel olan ne kadar kız varsa kimini saçlarından, kimini boynundan yakalayıp yakalayıp öptüm!... Henüz öpme sırası gelmiyenler genç kızca çığlıklar çıkararak kendilerini sınıfın kapısından dışarı atıyorlardı!...

.....

Disiplin kurulunda ifadem alınırken Müdür de vardı.

— Ben kızım!... dedim. Bir kızın öteki kız arkadaşlarını öpmesinden ne çıkar?... Öyle değil mi Müdür Bey?... Bana resmen kız olduğumu, kız muamelesi göreceğimi söyliyen siz değil miydiniz?...

Müdür kem-küm etti:

— Bu bir kayıt hatası olabilir, dedi, biyolojik bakımdan erkeksin!... Utanmadın mı kız arkadaşlarını şapur-şupur öpmeye?...

Kan tepeme fırlamıştı:

— Biyolojiyi bir tarafa bırakın efendim!... diye haykırdım. Hükümet kız olduğumu resmen size yazmadı mı?... «Resmen kız» olduğumu siz bana resmen tebliğ etmediniz mi?... Bu ne acaip şey Allahaşkına, kızları öpünce erkek oluyorum, tescil yaptırmaya gidince kız oluyorum!...

Kurul üyelerinden biri:

— Küstahlaşma bu kadar be!... diye bağırdı. Çık dışarı!...

Bu sefer gerçekten küstahlaşmaya başladım:

— Lütfen bir kız öğrenci karşısında daha nazik olunuz!...

Müdür ayağa kalktı. Kızgın adımlarla yanıma yaklaştı. Kulağımdan yapışıp kapıya sürüklemeye çalıştı.

— Çok rica ederim, elinizi sürmeyin bana!... dedim. Sizin yaptığınız resmen sarkıntılıktır!... Nüfus kütüğünde kız olduğumu unutuyorsunuz!...

Uzun sözün kısası beni okuldan kovdular. Hem de kendilerine kafa tuttuğum için değil, kızları öptüğüm için kovdular beni. Disiplin Kurulu, kararın gerekçesinde ısrarla «Biyolojik Erkek» olduğumu belirtiyor ve sınıf arkadaşım olan kızları teker teker öpüşümü okul disiplinine aykırı buluyordu.

Kurulun bu kararı, erkekliğimi ispatlıyan ilk belge oldu; bilâhare doktordan aldığım rapor da ikinci belge... Onlar olmasaydı belki kaydımı bile düzeltmiyeceklerdi.

Ne diyelim... Allah kimsenin kimliğini, acemi nüfus memurlarının kalem keyfine bırakmasın!...

MUZAFFER İZGÜ

1933 yılında Adana'da bir gecekonduda dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Adana'da yaptı. Sonra öğretmen okulunda okudu. Hem okumak, hem de ekmek parasını çıkarmak için birçok işlere girdi çıktı. Irgatlık, garsonluk, bulaşıkçılık, elektrikçilik yaptı. Sinemalarda gazoz sattı. Uzun yıllar ilkokul öğretmenliği yaptıktan sonra ortaöğretime geçti. Muzaffer İzgü şu anda Türkçe öğretmenliği yapmaktadır.

ÖRNEK:

SAF OĞLAN

Muhtar, kaymakamlıktan gelen kâğıdı okuduktan sonra, bir daha okudu, bir daha okudu... Sonra yüksek sesle ihtiyar heyeti üyelerine okudu. Yazıda, «Köyünüzde Türk Turizmine hizmeti geçenler varsa adlarının bildirilmesi, adlarının karşısına yaptıkları hizmetlerin yazılması, en geç on beş gün içinde yazının cevabının kaymakamlıkta bulunması...» diyordu. Altında da ayrıca bir not vardı: «Turizme hizmetleri sabit görülenlere bin lira ödül verilecektir».

O anda hemen, muhtarın da, ihtiyar heyeti üyelerinin de aklına Safoğlan geldi... Muhtar:

— Çoktan hak etti de geçdi bile, dedi.

— Ne diyon, dedi, azadan kör Osman, onun tulizimciliğe gatgısını heç birimiz yapamayız... Onun gattıklarıı, gattıklarıı...

— İyi ama, dedi muhtar, yazdık diyelim ismini Safoğlan, pekiyi garşısına ne yazacağız?

Üye, Üllüz Hüseyin:

— Heye, dedi, yazılmaz ki... En eyisi muhtar, sen gaymakam beye gadar get, ve bu çocuğun tulizimciliğimize yapdıklarını bir bir anlat... Sağolsun, oğlanın yüzünden köv de üç beş guruş para gazanmıya başladı. Kim derdi ki, o birbirine bel vermiş esgi iki daş menşur olsun da tulis garıları akın akın gelsinler buraya?...

— Yaa yaa, dedi Tahtaburun Tahir, Allah bin bin bereket versin, yaz günü epeyce gazanıyoruz... Yımırtamız, tavığımız para ediyor... Meyvamız zebzemiz de cabası... Şindi tutup da biz şu oğlana bin lira gazandırmazsak, nankörlük etmiş oluruz...

Devrisi günü muhtar, yanında üyelerden Üllüz Hüseyin olduğu halde kaymakamlığın yolunu tuttular... Kaymakamın kapısında önlerini iliklediler, kapıyı tıklattılar, içeriye girdiler... Kaymakam:

— Buyrun? dedi. Muhtar:

— Beyim bir yazınızı aldık da, hani tulizimciliğe hizmetleri geçenlere ödül verecekmişsiniz?...

— Evet? dedi kaymakam.

— İşte beyim bizim kövde bi Safoğlan derler çoban vardır, bu oğlanın tulizimciliğimize çok hizmeti geçmiştir... Yâni o birbirine bel

vermiş iki daşı tulistik bile yapan Safoğlan'dır desem yalan dimemiş olurum...

— Kaç dil biliyor?

— Dil mi beyim? Gendi dilini bile doğru dürüst bilmez. Soran, cuvap vermez nasılsın den, sırıdır, amma beyim babayiğittir...

— Turistleri ayıdan falan mı kurtarmış?

— Yok beyim, gerçi gendisi de ayı gadar vardır amma, çok yufga yürekli, çok eyi galplidir, garıncayı bilene incitmez...

— Pekiyi, bu taşların yerini ilk kez keşfeden bu çoban mı olmuş?

— Yok beyim, o daşlar ben bildim bileli orda durur. Demem öyle değil beyim.

— Pekiyi, turizmimize katkısı ne olmuş bu çobanın?

— Beyim size nasıl anlatsam ki... İsterseniz işi başından anlatayım .. Beyim bi gün, iki tane tulis garısı gelmişler, bu daşın yanında çadır gurmuşlar. Bizim Safoğlan da ordaymış... Görmüşler bunu, yanlarına çağırmışlar...

«Gel bize yardım et» demişler... Dedim ya, çok eyi galplidir bizim Safoğlan, tutmuş onlara yardım etmiş, çadırlarının gazıklarını sağlamlaşdırmış, iplerini bi eyicene germiş, niylon taslarını alıp gaynakdan su doldurmuş, sonra da gendi goyunundan sağıp süt vermiş...

Kaymakam:

— Bu kadar mı? diye sordu.

— Yok beyim, bu gadarlık gatkıyı hepimiz yaparız amma, Safoğlanınki başga, onun işi hemi çok zor, hemi de çok güç... Sonra beyim, tutmuş bu tulis garılar gutuları gırmışlar, içinden bişeler çıkarmışlar, çanağa dökmüşler, ortaya goymuşlar, çağırmışlar bizim Safoğlan'ı:

«Gel yi» deyi... Dedim beyim Safoğlan diye... Bizimki gafasını sallamış, «Ya a» demiş, ötekiler diretmişler, «Sen bize bişeler verdin» diye... Tâbi bunları işaretnen anlatmışlar... Safoğlan anlamamış, sofraya da oturmamış, gıyıcıkdan onları sayretmeğe başlamış... Garıların her ikisi de bakar bakar gülerlermiş bizim Safoğlan'a... Sona garının ikisi de çadıra girmiş gaybolmuşlar, sona bi çıkmışlar ki beyim, na ha el gadarcık donlarnan... Safoğlan namuslu beyim, hemen dönmüş arkasını, sürüsünün başına gediyormuş ki, iki tulis garı goşmuş yetişmişler ardından, başlamışlar bizim Safoğlan'ı çekmiye... Onlar çekerlermiş, Safoğlan getmezmiş, onlar çekerlermiş Safoğlan getmezmiş... Garılardan biri Safoğlan'ın yırtık göyneğinden elini daldıraraktan gıdıklamıya başlamış... Zaten bizimki her dakga güler, başlamış gıkır gıkır gülmiye... O güldükçe tulis garıların hoşuna getmiş,

o güldükçe tulis garıların hoşuna getmiş... Safoğlan az daha bayınacakmış amma, dedim ya beyim naturası guvvatlı diye, bayınmamış... Almış götürmüşler bunu çadırın yanına, başlamışlar soymıya... Safoğlan heç bişe bilmez beyim, o gadarki saf... Beller ki, garılar soyup da eğlenecekler... Heç sesini çıkarmamış, galmış cıscıbıldak...

— Evet sonra? dedi **kaymakam.**

— Sona beyim, o halnen gaçıp gurtulmuş yanlarından, çok korkmuş beyim, sürüyü de orda bırakmış... Muhtar ben olduğumdan doğruca benim yanıma geldi.

«Ulan Safoğlan bu ne hal goşuya mı çıkdın?» dedim...

Sırıttı beyim... Çok gonuşmaz ki, bir iki kelimeynen anlattı. Garılar buna birtakım işaretler etmişler, amma heçbirini anlamamış... Tâbi ben hemen anadım... Beyim böyle şeyler şakaya gelmez, sorumluluğu bir başıma almamak içun hemen ihdiyar heyetini topladım...

Üllüz Hüseyin:

— Topladı beyim, dedi...

— Sonra, dedi muhtar, heyete, arkadaşlar dedim, toprağımız yok, fabrikemiz yok, bi galyo bize o iki daş ve tulizimcilik... Şu anda da elimize çok gözel bi fursat geçmiş olup, tulizimciliğimizde ilk adımımızı atalım, Safoğlan'ı da bi tulizim neferi gibi çalışdıralım... Onun yimesini içmesini üzerimize alalım. Golay deel beyim, oğlanı eyi beslemek gerek... Arkadaşlar, tamam tamam, dediler, gararlarını verdiler... Sona çağırdık Safoğlan'ı huzura, annatdık ona... Beyim annadıyoruz annadıyoruz anlamıyor... Belki otuz kere annatdık...

«Tamam mı lan?» dedik, tuttu «Ya a» dedi...

«Ulan gurtar bizi hıyar, bunlar geder başgaları gelir, geden gelene söyler, ineklik etme, dul garı doğurduğu.» En sonunda razılıktan geldi. «Hadi» dedik. İşte o zaman bize sırıdıp sırıdıp da:

«Oraya gedince ne yapacam?» demesin mi? Saf ki beyim, öyle saf haşa huzurdan, goyundan öte... Hadi tuttuk başdan annatdık... Çıkardık yola, ardını tapıklaya tapıklaya, «Gahraman Safoğlan, aslan Safoğlan» diye diye daşların yakınına gadar getirdik... Biz de çok geriden gözetlemiye goyulduk... Beyim, dedik ya oğlan saf diye, bizden ayrılınca bi goşdu bi goşdu, bi girdi çadıra yıldırım gibi, hepimizde bet beniz attı.

«Ula vallaha hayvan gibi girdi içeri, yarin candarmaları yığacak köve.»

Ha bekle, de bekle... Ses seda yok beyim...

«Ulan bu saf boğdu mu yoksa garıları?»

Beyim nasıl zordlu dakikalar geçiriyoruz, bize sor onu... Accık

sona bi bakdık, bizim Safoğlan çıkdı çadırdan dışarı... Çıkdı amma bişeler olmuş oğlana, hani havada durna guşu olur ya, onun gibi, meydanlıkda bi döndü bi dolaşdı, yıldırım gibi daldı gene çadırdan içeriye...

«Ula bu oğlan ne halt eder?... Bekle ki bekle beyim...» Lan kesiyor mu yoksa garıları?» Hani bi bilsek goşup gurtaracağız amma, bilmiyoruz ki... Şöyle yirmi dakga sona Safoğlan çıkdı gene çadırdan... Bu sefer durna guşu ne beyim, şahin guşu şahin, deli gibi goşdu, sona tavı gelmiş eşşekler gibi gendini çimenlerin üsdüne bi atdı, debelendi debelendi, goşdurdu girdi gine çadıra...

«Ula Üllüz Hüsen ne haldır ki bu lan?»

«Ne biliyim muhdar gardaş garıları bi sağ salim görsek, başga bişi dimem.»

Hani ulan o gadar goşduryon, bi de goşa goşa bizim yanımıza gadar gelsen ya!... Gelmiyor beyim... Aradan yarım saat geçmiyo, bizim Safoğlan gır beygirleri gibi goşduruyor goşduruyor, giriyor çadıra... Yok beyim garılardan habar yok... Hemen oracıkda ihdiyar heyeti olarakdan garar verdik, gedeceğiz ve çadırı gonturol edeceğiz... Ben öne düşdüm, arkadaşlar ardıma, çadırın yanına vardık... Seslendik:

—«Heey kim var orda?»

Beyim bi bakdık bizim Safoğlan, iki garının arasında çıkdı dışarıya... Garılar birer ellerini atmışlar Safoğlan'ın omuzuna, datlı datlı gülüyorlar...

«Yok yok, dedik, bişi yok» dedik, döndük geriye...

İşte beyim o günden sona Safoğlan'ı bu işnen görevlendirdik... O iki garı getdi, onun ardından dört dene geldi, onlar getdi, beş dene geldi... Aradan iki sene geçdi beyim, bu sefer garılar köve gadar gelip sormıya başladılar:

«Oğlansaf nerde?» diye...

Soranlara, biz de daşların olduğu yeri tarif ediyorduk... Çok şükür şindi beyim, Avrupa'nın birçok yerlerinden gelen tulisler var, hepsi de Safoğlan'ı görmiye geliyorlar... Maşşallah dayanıklı da çıkdı beyim bizim Safoğlan...

Şimdi diyorum ki beyim, bu bin liralık ödülü Safoğlan'a verelim diyorum... Vallaha köv içun, melmeket içun canını dişine dakmış, canla başla çalışıyor gece gündüz...

KENAN AKINCI

1938 yılında Uzunköprü'nün Bayramlı köyünde doğmuştur. İlkokul öğretmenidir. Tatlı bir Rumeli Türk'ü ağzı ile yazar hikâyelerini. Konu herzaman yerli ve herzaman İstanbul sınırları dışındandır. Mesleği ve yazarlığı dışında en büyük zevki amatör balıkçılık, özellikle sualtı avcılığıdır.

ÖRNEK:

TURİSTİK KAVGALAR

Anlatmadan önce belirteyim ki, bu yazdıklarım tamamen gerçektir.

Folklorumuzun zenginliği malûm. Bendeniz de bu konuda oldukça meraklıyımdır... Bir gün esti aklıma; kendi kendimi göreve çağırdım ve kolları sıvadım.

Önce türkü derlemekle koyuldum işe. Üç beş tane derleyip, böyle şeylerle uğraşan ünlü türkücülerimizden birine gittim. Nota bilmediğim için, belleğimde tutmuştum türküleri. Eli kulağa atıp, bir güzel okudum. Adam dinledi, dinledi de:

— Vallahi kardeşim, dedi. İyi, güzel; sekiz tane türkü derlemişsin. Fakat hepsinin notaları ilk türkününki gibi. İlk türkü de kusura bakmayın, maalesef berbat birşey... Çok özür dilerim...

— Estağfurullah! deyip ayrıldım.

Prensibimdir: Değerimin bilinmediği yerde fazla zaman harcamam ve de kendimi harcatmam!... Baktım, folklorun bu dalında değerim bilinmiyor, hemen başka bir dalına geçtim.

Halk oyunları derlemeyi düşündüm: Ohhoo... Elin oğlu hepsini derlemiş de, kala kala çocukların kaydırak oyunları kalmış bana!

Böylece topluma yararlı işler yapacağım zaman, nedense hiç şansım gitmez. Daha on yaşındayken bisikleti icat etmiştim. İlk kez kasabaya gittiğimde ne göreyim! Millet benim icadımla gezip duruyor... Üstelik benim icadımda iki kişi, iki yandan didonu tutacak, birer kişi elle pedalları çevirecek, ne olur - ne olmaz diye bir kişi de arkadan itecekti.

Kolay kolay yılacak adamlardan değilimdir. Kimsenin aklına gelmeyen bir folklor dalı bulacaktım elbet...

Aklıma işlemeli uçkur toplamak geldi. Ne şahane motifler vardır o güzelim şalvar uçkurlarında...

Bu niyetle, işe başlamak üzere bir köye gittim. Fakat köylüler meseleyi yanlış anladılar. Sen misin uçkur toplayacağım diyen! Almadılar mı beni ayaklarının altına...

— Seni ırz düşmanı rezil seni!

— Uçkur topluyacan ha?... Al sana!...

Vur bakalım, çiğne bakalım... Kendimi kaybetmişim.

Öldü diye bıraktıklarından biraz sonra, dirilir gibi olup meseleyi anlattım; fakat bu uçkur işine de tövbe dedim.

İşte o dayağı yedikten sonradır ki, parlak bir fikir geldi aklıma: Köy kavgalarını incelemek!... Erkek kavgaları aşağı yukarı her yerde birdir. Basar küfürü adam; ondan sonra da eline geçirdiği bir şeyle ya da sille tokat, karşısındakine saldırır. Bu bakımdan folklor değeri yoktur.

Fakat kadın kavgalarına gelince iş değişir. Köy kadını, sinema tiyatro görmediği, askere, şuraya buraya gidip gurbet gezmediği için, kavgasına varıncayadek gelenekçidir. İncelenecek en güzel konu!

Bu kez dayak yemeye hiç niyetim yoktu. İncelemeye katılması için, yalvar-yakar, bizim hanımı da kandırdım. Yanımızda kadın kişi olunoa, saygımız başka olur.

Birlikte bir köye konuk gittik. Rahmetli pederin asker arkadaşı vardır; onlarda kalıyoruz.

İhtiyara meramımızı anlattık.

— Aha, çok beklemezsin evlât. Yarına varmaz biz kocaingennen kapışırız, dedi.

— Öyle değil, dedim. Kadınlar arasında olacak kavga.

— Ohhoo, ondan yana da hiç merak etme. Mahalleyi kırıp geçirir bizimki...

Nine de söze karıştı. Ocağın yanında uyuklayan kediyi kucağına alarak:

— Topalak sağolsun, hiç kimseden lâfımı geri çevirmem Topalacığım varken hiç valla... dedi.

Şaşırmış kalmıştım. Yahu bu Topalak nasıl bir kedidir ki, Nine onunla olunca bütün mahalleye posta koyuyor?!... Kavga sırasında Nine'nin hasımlarını tırmalar mı, ne eder?... Pek öyle sarp bir kediye de benzemiyor. Tersine oldukça miskin birşey...

Dayanamadım:

— Ne yapar bu Topalak Allahaşkına?

Dede cevap verdi:

— Aha, hiç acele etme. Yarın olsun da bak, Topalak ne kadar işe yararmış...

Ertesi sabah, ihtiyarın sesi böldü uykumuzu:

— Aptüelezel bey! Aptüelezel bey!

— Efendim!

— Kalk da, kocaingenin kavgasını seyret! Dediydim a ben sana...

Yataktan fırlayıp, pijamalarla uğradım dışarıya.

İhtiyar, avluyu çeviren çitin berisinde, kucağında kediyle dikilen nineyi gösterdi.

— Bak! dedi gülerek.

Nine, iki eliyle tuttuğu kediye bar bar bağırıyor:

— Seni pis mendebur seni! Seni kaltak seni!

Durumda bir olağanüstülük yoktu. İhtiyarı kırmış olmamak için gülümseyerek:

— Ninemiz fena kızmış kediye, dedim.

— Yoo, dedi. Onun zoru kediyle değil. Hele oraya yaklaş da bak...

Yaklaşınca baktım, çitin öbür yanında başka bir kadın var. O da oralarda dolaşıp duran tavuğa fena halde içerlemiş:

— Seni kart tavuk seni! Yaşından utanmazsın da, avlu aşırı elâleme gıdaklarsın. Burda ötüp duracağına, git de, kümesine gelen genç horozun gönlünü yap!

Durumu kavramıştım: Bunlar kavga ediyorlar fakat söyleyeceklerini önlerindeki hayvana söylemiş gibi yaparak söylüyorlar.

Nine iyice sinirlenmişti. Öbürünün sözü üzerine:

— Ah şıllık kedi seni, dedi. Senden kimseye sıra gelmez ki! Mahalledeki bütün kediler senin arkandan koşar...

Ayrıca kedinin ayıp bir yerine kızgın maşa sokmak gerektiğini, aklını başına devşirmezse onun ağzına şeydeceğini uygulamak zorunda kalacağını —bizim dediğimiz gibi dolaşık yoldan değil de, kestirmeden ve de kesinlikle— ifade ederek oradan ayrıldı.

— Yayığı boşaltayım da, gidip o Cemile orospusunun ağzının payını vereyim, dedi.

Bizi de beklemesini söyledim.

Eve geldiğimizde Dede sordu:

— Nasıl?

— Çok ilginç, dedim.

— İğrenç ama n'aparsın... Hırlaşmadan duramaz bu karı milleti. Fakat ne kurnazlık bulmuşlar değil mi?

— Hangisi?

— Hayvan üstünden söz atmaları.

— Sahi neden öyle yapıyorlar?

— Neden olacak, kanuna çarpmasınlar diye! Hayvana şunu dedin, bunu dedin diyerekten kanun ceza vermez ki adama. Sen de düşmanına diyeceklerini hayvan üzerinden fazlasıyla söyler, edeceğin hakareti edersin. Erkekler de çokçası bu yola başvururlar.

Acele giyindik; öbür kavgaları görmek üzere Nine'nin arkasına düştük.

Nineyi, daha üç kişinin hakkından gelirken seyrettikten sonra bırakıp döndük. Eve geliyoruz.

Yolda bir köpek çıktı önümüze. Karım köpekten pek korkar. Hayvan daha yanımıza gelmeden haykırdı:

— Hoşt! Hü! Seni pis köpek seni!...

O sırada karşıdan eşekli bir kadın geliyordu. Bizimkinin köpeğe dediğini üstüne mi alındı ne; eşeğin kafasına bir sopa indirdi:

— Deehhe çırpı bacaklı eşek! diye bağırdı.

Karım oldukça zayıftır. Onun zayıflığına takılıyor:

— N'olacak, dört değneği çatmışlar, eşek diye satmışlar...

«İki değneği çatmışlar, karı diye satmışlar» sözünü eşeğine uygulayarak bizimkine taş atıyor! Kadına ne diyelim diye düşünüyoruz ama gözümüz de köpekte. Her an saldıracak gibi duruyor. Uzaklaşsın diye yerden bir taş alıp atarak:

— Defol bre uyuz meret! dedim.

Kadın yan gözle bana baktı bir süre. Sonra yine eşeğine döndü:

— Ah benim yamuk somaklı eşeciğim!... Kafana n'oldu öyle de olmuş tenyare meydanı...

Pek fena bozulmuştum. Burnum oldukça çarpık olup, kafam da süper dazlaktır.

Usulün pek etkisinde kalmış olacağız ki, kadına doğrudan bir şeyler diyemedik. Hızlı adımlarla, konakladığımız eve yöneldik.

Karım tutturdu:

— Ben bu işten vazgeçiyorum, sen ne yaparsan yap! diye.

Kandırıncaya kadar akla karayı seçtim.

Bu köyün kadın kavgaları hakkında epeyce bilgi sahibi olmuş, gerekli notları almıştım. Daha ilerde Kuruçeşme diye bir köy vardı. O köye gitmek üzere ayrıldık.

Orada da, dayımın asker arkadaşı varmış. Onlarda konaklıyoruz... Onlara da hangi amaçla geldiğimizi anlattık.

Meğer buranın âdeti de bambaşkaymış: Kadınlar kavga ederken oynuyorlar! Basbayağı oynuyorlar... El şaklatıp, kalça kıvırmak mı istersiniz; parmak şıklatıp göbek atmak mı? Hepsi var... Kavga eden kadınlar birbirlerine bir yandan kadınca sövüyor, bir yandan da karşılıklı döktürüyorlar.

Bunların kavgaları, karıma oldukça ilgi çekici gelmişti:

— Öbür köydeki kavgalar politikti, fakat bunlarınki estetik... diye fikir yürüttü.

İşte bu estetiklerden sonuncusunu seyrediyorduk.

Kavgacı kadınlardan bizim tarafta olanı pek güzel oynuyordu. Bi-

zimki —nereden esmişse— oyunun figürlerini bellemeyi koymuş aklına. Kadına bakıp bakıp o ne yaparsa aynını yapmaya çalışıyor. Fakat öbür yanda elin karısı anlar mı?... Bizimkine dönüp başladı şakır şakır göbek atmaya. Bir yandan da basıyor küfürü:

— Kasabanın kaltağı, köyün kahpesine yardıma gelmiş. Hah hah haay! Tirinam, tirinam; yallah yallaaah!...

Karım şaşırmış, elleri havada kalakalmıştı. «Ne yapayım?» der gibilerden bana bakıyor. Öbürüyse coştukça coşuyor...

— Hop! Hop! Yallaah!

— Kardeşim ben sana birşey demedim ki... dedi karım.

Fakat bunu söylerken elleri hâlâ havadaydı. Üstelik ayaklarıyla da az önce öğrendiği figürü tekrarladı! Şaşırmış kadın bir kere...

Hemen çıkıştım:

— Senin de oyun öğrenmen nokşandı! Hoptiri, hoptiri... Neymiş o öyle?

İşe bakın, «hoptiri» derken ben de kollarımı kaldırmış, göbek atmıyor muyum! Ne kadar da etki altında kalmışız...

Bu maskaralığa daha fazla karışmayalım diye, gidip karımın koluna girdim. Eve götüreceğim. Fakat bizim taraftaki kadın hemen belinden bir mendil çıkarıp, karımın öbür koluna girdi. Başladı çekelemeye:

— Esteee! Çatlasın düşmanlar... Hop! Hop! Haydiii!

Bizi taktı peşine; döndürüp duruyor.

Öbür yandaki kadın; yanında kimse olmadığından, bizim gibi horon çekemedi ve yenik sayıldı!

O gün, karımın mızıkçılık edip cayması üzerine, kasabadaki evimize döndük.

Sonraki günler, bizim evden kavga hiç eksilmez oldu. Birimiz evdeki hayvanlardan birine bir şey söylese, öteki hemen alınıyor; sonra da başlıyoruz kavgaya. Çiftetelliden giriyoruz da, uzun süren bazı kavgalarda günümüzün en modern danslarından çıkıyoruz.

Bu durumumuzu gören bir arkadaş:

— Yahu kardeşim, dedi. Burada aç karınla birbirinizi yiyeceğinize, bu işi sahnede yapın da elinize üç beş kuruş para geçsin. Kavganız da işe yaramış olur. Böyle turistik bir kavgayı paraya çevirmezseniz, yazık doğrusu.

Onun aklına uyduk, boğaz tokluğuna çalıştığımız devlet memurluğunu bıraktık.

Şimdi Tanrı bin bin bereket versin; eskiden ayda aldığımızı bir gecede kazanarak geçinip gidiyoruz.

NURETTİN TÜRKER

1939 yılında Bilecik'te doğdu. Asıl görevi Ziraat Y. Mühendisidir. Yazarlık hayatına 1958 yılında gazeteci olarak atıldı. Telif sekiz romanı tefrika halinde yayımlandı. İlk mizah hikâyesi 1971 yılı başında AKBABA'da yayımlandı ve aynı dergide bu günedek yetmişe yakın hikâye ile devam etti.

Yayımlanan bu mizah hikâyelerinin konularını daha çok kadın-erkek ikilemi üzerinde ve bilinen-bilinmeyen boyutlarda yürüyen bir çapraz kurarak işlemiştir.

N. Türker evli olup, iki çocuğu vardır.

ÖRNEK:

ALOO... BEN ORADA MIYIM?

Fakültenin «felsefe bölümünden diploma alan ilk genç kız» ünvanını taşıyordu. On yıl kadar sonra, bir gazeteci, kendisini bularak «röportaj» yaptı. «Kırk yaşına kadar neden evlenmediği» sorusuna; «evleneceğim erkeği hislerimle değil, düşüncelerimle arıyorum» diye karşılık vermişti. Ve bu röportajın yayımlanmalsından iki gün sonra da, telefonlar, telgraflar, mektuplar yağmaya başladı genç kıza. (Düşünceleri ile evlenecekleri genç kızları arayan erkekler) denilebilecek bu talipler arasında her yaştan, her meslekten kimseler vardı. Ama, bu arayışı kendine göre «ilim» haline getirmiş bir erkeğin mektubu dikkati çekiyordu. Mektubuna iliştirdiği «günlük» notları da enteresandı...

«Düşüncelerim, yalnız kuru metodlarla değil, uzay devrinin modern ilim ve bilim kuralları ile olgunlaştı ve beni çağdaş uygarlığın insanı yaptı...» diye başlayan mektup şöyle devam ediyordu:

«Sizin gibi kırk yaşındayım. İçki içmek, kumar oynamak ayrımının hafifliğine değinmeyeceğim. Evleneceğim genç kızı arama uğraşımın nasıl başladığını ve ilk savaşı hangi koşullarda verdiğimi kısaca açıklayayım. Takdir edeceğiniz gibi, bu ilk adımlarda hisler önemliydi. Kaş, göz, dudak, burun, saç gibi seçme hakkına etki eden saçma organlar önde geliyordu. Birkaç yıl sonra, bu ayrımın evrimini yaptım. Önemli olan, içime huzur veren bir tatlı ses, bir tatlı gülüş, bir tatlı yürüyüş, bir tatlı okşayış... Bunları hissettiğimi utanarak itiraf ettiğimi anlıyorsunuz herhalde. Hattâ, evrimin de evrimi olan ve hislerimi gülünç bir noktaya erdiren durum da ortaya çıktı. Artık, sözümona, tatlı incelikleri de unuttum. Yeter ki olsun, diyordum. Olsun da ayakları birazcık çarpık, ciğerleri birazcık dumanlı, elleri azıcık buruşuk, tik'leri çaktırmadan çakan, yaşıyla değil, kadınlığı ile kadın olan bir şey olsun varsın. Sözde samimi olan bu itirafımın utanç rengini görüyorsunuz sanırım. Sonraki yıllarda, bekârlığımın zirvesine bağladığım ve hislerimin boğazını sıkan düşünce ipiyle kendime geldim. Her geçen gün, bu ip'i biraz daha aşağıya çekti ve aradığım kadına ait bambaşka fikirler, teklifler ortaya çıktı. İşte, bu uğraşımın içersinde sizi buldum diye açıklarsam yadırgamayın. Merakınızı uzatmadan bu buluşumu anlatayım:

«Kadının kalbini biçimledim önce. İlkel insan tutkusundan başlayıp, günümüz insanına kadar yorumladığım halde, kalbin sevgi, ya da aşka karşı açılıp kapanan bir görevi olabileceğini kabul edemedim. Öyleyse, düşüncelerimin kadınını yaratırken, kalbimin bana açık olup olmayacağını arayamazdım. Aradığım; kalbinin sağlam olması. Ölecekse, kalpten ölmez demeliydiler, doktorlar. Çünkü, karımın bir başka kadının veya erkeğin kalbini taşımaya başlaması tedirgin edecekti beni. Basit anlamda değil de; kalbi bozulan bir kadının daha sonra sırayla iç-dış organlarının da bozulabileceği ve bunların yerine kimbilir hangi kadının veya erkeğin organlarının takılabileceği şüphesi... Müsbet ilim, düşünce yapısında bu orantıyı kurarsa o insanı ne hale getirir? İşte, ben de şüphecilik ihtisası yapar gibi derinleştirdim konuyu. Hasta mıyım, yoksa aradığım kadını buluncaya kadar bu ızdırabı çekmem mi gerek? Bilmiyorum.»

«Hesabı karıştırmam şöyle oldu: Uygar insan, düşüncelerini inceltip, hislerini tanır hale geldikçe sinirleri bozuluyor. Uygarlık hastalığı bu... Evlendim diyelim; karım, sağlıklı, az uygar biriydi de, sonradan tam uygar oldu. Ve sinir hastalığına yakalandı. Kısaca, kafa yapısı bozuldu diyelim. İlim bu, dediler ki, (karınızın sağlığına kavuşması için kafasını değiştirebiliriz.) Karımın kafası... Üç şık var ortada. Birincisi; beyin revizyonu. Mümkün olabilir mi? Olsa da benim ömrüm görür mü? Çünkü, beyine girmek halen bilinmeyen karanlığa bıçak atmak gibi bir durumda. İkincisi; karımın kafasının yerine bir erkek kafasının olduğu gibi monte edilmesi. Düşünün, vücut benim karıma ait, fakat kafası bir erkek... Kayınpeder ortaya atılıp da derse ki: (yaşamışım yaşayacağım kadar. Kızımın bu yaşta göçmesine dayanamam; kızıma kafamı takın) Felâket değil mi bu? Kızı mı yaşayacak, kayınpeder mi? Ya, bir de aynı teklifi kayınvalide yaparsa? Haydi, bunlar olmadı da karımın kafasının yerine hiç tanımadığım bir kadının kafasını monte ettiler... Karım, ben ve bir yabancı. Üç kişi mi olduk, yoksa yine iki kişilik bir aile miyiz? Yabancı kadının dudakları soracak: (Bu kalb ve bu vücut, sizi bir yerden hatırladığını hissediyormuş. Aranıza girmek gibi olmasın ya, kimsiniz siz?) Ben, yutkunarak tercüman dudaklara hırsla diyeceğim ki: (Lûtfen sorun bakalım şu gaddar kalbe ve vücuda; benim kocası olduğumu nasıl unutabilir?) Karımın vücudunu taşıyan yeni kafası cevap verecek: (Seni gördüğüm halde yine arıyorum. Düşünemiyorum ama, yine varım. Doğa beni kendimle barıştırsın. Göremiyorum, nerede ve neden bu kadar karanlıktayım?) Karımı, bu ulaşamıyacağım kuyudan kurtarmak için çaresizlikle atılacağım. Sarılıp, kucaklıyorum vücudunu. Onu herkesten, herşeyden

saklamak ister gibi dolaştırıyorum kollarımda. Gözlerimi kapatıp saçlarını, burnunu, ağzını öpüyorum karımın. Karım, derken tanımadığım bir ses giriyor araya: (Benim yanımda, yabancı bir kadını nasıl, nasıl sevebiliyorsun?) Gözlerimi açıyorum, bu yabancı kadın gülüyor bana: (Karının yanında ayıp oldu ya, boş ver) diyor. Bu dudaklarla hem karım konuşsun, hem de bir başka kadın... Daha daha, hangisinin konuştuğunu ayırabilmek de ayrı bir dert. Karım nerde? Bu dudaklar karım olarak ne zaman konuşur? Daha doğrusu konuşuyor mu? Yoksa tercüman mı kullanıyor? Tercüman kullandığına göre, kendisini kabul ettirme şansı ne kadar? Kafa bu vücudu kabul ediyor mu? Ediyorsa, nasıl olur da birbirlerini kıskanırlar? Kafadaki kadın, vücuttaki kadınla belirli zamanları müşterek kullanmayı öğrenemezler mi? Birbirlerini tamamladıklarına göre, böyle bir yaşantının ilkellikten kurtulması için ne kadar süre gerek? Sonra, benim çıkmazım... Yabancı iki göz karınızın vücuduna sahip çıkmış ve sizin her hareketinize yapışmış, ayıramıyorsunuz. Karınızla yalnız kalmanız mümkün değil. Bu gözlerle anlaşıp, birkaç tatlı hareket yapmaya kalksanız, bu kez karınız tedirgin oluyor... Anladığınız gibi, zorluk iki kadında değil, ikili yaşantıyı iyi idare edemiyecek olan bende...»

«O zaman daha uygun bir formül bulmalıyım, dedim. Bu da, iki uygar düşüncenin her bakımdan birbirlerini tamamlayan, tek'leşen anlaşması olabilir. Bu anlaşmayı noterden tasdikli bir şekilde kanunî, hukukî, tıbbî ve ilmî yasalara uygun bir şekil haline de getirebiliriz. Teklifim şu; evliliğin belirli bir döneminde karı-kocanın, yâni her ikisinin de kafa yapılarının bozulacağını biliyoruz. Hem düşünce, hem de ruhsal dengeyi sağlamak amacı ile kadının kafasını erkeğe, erkeğin kafasını da kadına aktarmak ve yaşantılarını kurtarmak... Evet, diyeceksiniz ki, böyle bir durum insanın kendisini canlı canlı karşısında görmesi gibi acayip bir terslik yaratır ve beyin orantılarında çatlamalar yapar. Bilmem, siz kafanızı başka bir vücutta taşırken kendi vücudunuzu tanıyabilir misiniz? Herhalde önemli olan hususlar daha başka. Cinsiyet konusundaki terslik ve bunun ayrımını kabul edebilme. Öyle ya; karımla kafalarımızı değiştirdikten sonra, ben kadın, karım erkek mi oluyor? Kafaca erkek, vücutça kadın veya kafaca kadın, vücutça erkek... Kimbilir, insanlardaki kendini beğenme, kendini sevme tutkusunun elle tutulur, gözle görülür hale gelmesi mi demeli buna? İnsan; kolay kolay kendinden nefret edemiyeceğine göre, karı-koca arasında geçimsizlik diye birşey de olmayacak. Mutluluk denilen terslik burada mı yatıyor?»

«Teklifimin en önemli ve mutlaka anlaşmaya yazılması gereken

kısmı da şu: Çocuğumuz olacak... Çocuğumun ben nesi oluyorum? Babası mı, anası mı? Babasıyım desem; çocuk büyüdükçe bakacak, babaya benzeyen karım. Anası oluyorum desem; çocuğun baba olarak dünyaya gelmesini sağlayan benim. Ana olarak da ben doğurmadım mı? Karışıklık bize göre kabullenişte değil, herşeyi tek tek çocuğa anlatabilmekte...»

Mektup, iki sayfa daha yorum yapıyor ve soruyordu genç kıza:

«Teklifimi kabul edecek ve ayın onunda, saat on'da noter'e geleceksiniz değil mi? Artık, düşünecek ne kaldı ki?»

Ne yazık, «evleneceğim erkeği hislerimle değil, düşüncelerimle arıyorum» diyen «felsefeci» genç kız, bir eliyle kafasını, bir eliyle de vücudunu tutarak daha koyu düşünmeye başladı...

SULHİ DÖLEK

1948'de İstanbul'da doğmuştur. 1967'de Deniz Harp Okulundan mezun olan genç yazar 1968-1969 Yusuf Ziya Ortaç Armağanı yarışmasının birincilik ödülünü kazanmıştır. Akbaba'da muhtelif konularda yazıları ve hikâyeleri çıkmıştır.

ÖRNEK:

BAŞLIK

Biz, vatan görevimizi yapıp köyümüze dönünce gördük ki, yaşıtlarımızdan başı bağlanmadık bir kendimiz kalmışız. Ee, evlenmek para işi... Biz de köyün en fakirinin mahdumu ve de mirasçısı olduğumuzdan, para pul hak getire... Köyde en ucuz kızın başlığı üçbin lira... Biz, üç bin lira şöyle dursun, üçyüz lirayı toplu olarak görmemişizdir. Ve dahi otuz lirayı bir arada gördüğümüz günler, tek elin parmaklarıyla sayılacak kadar azdır.

«Oğlum Zekeriya» dedik kendi kendimize, «Bu gidişle yaşıtlarının çocukları evlilik çağına girerler, hattâ çoluk çocuğa karışırlar da sen yine bekâr kalırsın. Ayağını denk al.»

Dedik ve kara kara düşünceye daldık. Düşünceyle çıkar yol bulunacağını bilsek, günlerce, aylarca düşünmeye razıyız. Lâkin fazla düşünmenin olsa olsa keçilere hafiften yol vermeye yarayacağını biliriz. İnce hastalığa tutulmak da caba...

Askerlikte arkadaşlarımızdan çokluk dinlemişizdir. Bazı yerlerde, oğlan kızın babasına başlık vereceğine, kız oğlana çeyiz götürürmüş... Hattâ bazı köylerde bir kız çocuğu doğdu muydu, babası beş altı kavak dikermiş. Kız büyüyüp gelinlik çağa girince, kavaklar da boylanıp arşı âlayı tutarmış. Kavak deyip geçmemeli... Beheri ikibin beşyüz liradan alıcı bulursa, altı kavağı olan bir kızın çeyizini varın hesap eyleyin...

Biz böylece yanlış bir yerde doğduğumuza için için üzülürken, derdimizi bir süre unuttuk. Daha doğrusu unutur göründük. Neden derseniz; evlenmek, çoluk çocuğa karışmak önemli şey, lâkin, karın doyurmak ondan daha önemli... Karın doyurmak içinse çalışmak gerekli... Böylece de, baba mesleği olan ırgatlığa başladık. Çalışmanın bir yanı da, insanın kafasındaki kötü düşünceleri ayrık otu gibi ayıklamasıdır. Bu minval üzere, yaşayışımız daha bir düzene girdi. Manastır keşişleri gibi kadınsız hayatımız, daha bir katlanılır oldu. Kafamıza kalsa, bu böylece sürer giderdi. Şikâyetçi olmazdık. Gelgelelim, gönlümüz işin içine girince, her şey değişti. «Gönül ferman dinlemez» demişler. Bizim gönlümüz de bu «başlık» fermanını dinlemedi. Tutup bir güzele yaktık abayı...

Gözümüzün görüp gönlümüzün sevdiği güzel, onyedi yaşında bir ceylân... Bizim gözümüzde dünya güzeli ya, başkalarının gözünde nedir, bilinmez. Neyse ki gönlümüz kesemize göre değilse bile, öyle zengin gönüllerden de değilmiş. Kızın başlığı dörtbin lira... Yanılıp da onbin liralık bir kıza vurulsaydık, o zaman temelli hapı yutmuştuk...

Bir sırasını düşürüp gönlümüzün sultanıyla iki çift söz edebildik sonunda... «He mi, ı-ıh mı?» diye sorduk. Pek «he» demediyse bile, «ı-ıh» da demez göründü. «Babam bilir» deyip kaçtı yanımızdan...

Babasının bildiğini biliriz... Birincisi, bizde dörtbin lira başlık parası bulunmaz. İkincisi, kızı alsak bile geçindiremeyiz... Böyle düşünür babası... İçimizdeki yangın alevlendi büsbütün. Bir yandan çalışıp kenara üç beş kuruş koymaya çabalayarak, bir yandan da aşk ateşine yanarak günler geçip gitti.

Sonunda yüzümüzü kızartıp kayınpeder olacağın karşısına dikildik. Anlamamış göründü. Derdimizi döktük bir tamam... «Gönderecek dünürümüz bulunmadığından kendimiz geldik» dedik. «Allahın emri, peygamberin kavliyle...» dedik.

«Ne diyeyim» dedi, «Tanrı yazdıysa...»

«... Bozsun» diyecek sandık, demedi.

«Hayırlısı olsun» deyip sustu. Bir sigara yaktı. Tabakasını bize uzattı. Biz de kendimize bir kayınpeder sigarası sardık. Sigarayı ateşleyip dinlenmeye hazırlandık...

«Senden iyisini bulamam oğlum Zekeriya...»

Bu iyi...

«Lâkin...»

Lâkin...

«Kızımın başlığı...»

Biliyoruz dörtbin kayme...

«Zamanı biliyorsun oğlum Zekeriya...»

Onu da biliyoruz. Geçim zor. Bu yüzden...

«Bu parayı verebilir misin?»

«Veririz evelallah» dedik. «Veririz ya, şunun bir kolay yolu... Söz gelimi, şu kadarını peşin, kalanını da nikâhtan sonra azar azar...»

«Seni severim oğlum Zekeriya...»

Yine başladık...

«Lâkin...»

Lâkin...

«Bu parayı bölük pörçük edersen, ben bundan birşey anlamam, bir...»

Üstelik...

«Üstelik, evlendikten sonra bir yandan ev geçindir, bir yandan bana borcunu öde, senin için zor olur.»

Bu yüzden...

«Bu yüzden olacak iş değil.»

Boynumuzu bükmüşüz o sırada.

«Ama seni severim oğlum Zekeriya...»

Biliriz.

«Bana sorarsan...»

Evet?

«Başka bir kolaylık düşünelim derim... Sen yine para biriktirmeye devam et...»

Eeey?...

«Dörtbin lirayı tamamlayınca gel. O zaman kızım senin... Sana altı ay mühlet. Altı aya kadar kızımı kimseye vermeyeceğim. Söz...»

Elini öpüp dışarı çıktık. Deli Gönlümüz bir kuş olmuş, kanat çırpıyor. Öyle ya, altı ay sonra da olsa sevdiğimize kavuşacağız. Ne yapar ne eder, altı ayda bu parayı biriktiririz. Kızı aldıktan sonra gerisi kolay. «İki gönül bir olunca samanlık seyran olur» dememişler boşuna.

Uzatmayalım, biz altı ay, şu iş kötü, şu iş iyi demeden gecemizi gündüzümüze katıp çalıştık. Gırtlağımızdan kestik, sigaramızdan kestik. Tanrının inayetiyle parayı bir güzel tamam ettik. Yeniden kayın pederin kapısını tıklattık...

Vardığımızda kahvesini höpürdetiyordu. Okuduğu gazeteyi bir kenara koydu:

«Hoş geldin oğlum Zekeriya.»

«Hoşbulduk» dedik. Birer sigara içesiye, kayınpeder olacakla havadan sudan konuştuk. Sonunda destur deyip söze girdik:

«Parayı tamamladık sayende...»

«Ne kadar biriktirdin oğlum Zekeriya?»

«Tastamam dörtbin sayende...»

«Az oğlum Zekeriya.»

Etme eyleme... Nerede kaldı verdiğin söz?... Bu yaşında utanmadan bize yalan mı söyledin yoksa?...

Bunları demeye kalmadan, az önce okuduğu gazeteyi burnuma tuttu:

«Oku oğlum Zekeriya.»

Heceleyerek okuduk:

«Paranın değeri yüzde otuz düştü.»

«Anladın mı oğlum Zekeriya?»

Anlamamıştık. Anlattı:

«Yâni bu şu demektir ki: Cebinde yüz liran varsa, bunun gerçek değeri yetmiş liradır. Bin liranın değeri yediyüz, dörtbin liranınki de ikibin sekizyüz liradır aslında. Bu hesapça senin şöyle böyle ikibin lira daha biriktirmen lâzım...»

Anlar gibi olduk sonunda... Paranın değeri neden düşerdi, kim düşürürdü bilmezdik ama, kabak yine bizim başımıza patlamıştı. Bir şey söylemeden çıktık, kayınpeder olacağın yanından.

«Oğlum Zekeriya» dedik kendi kendimize «Para biriktirmeye devam mı, yoksa bu sevdadan vazgeçmek mi?»

Günlerce karar veremedik. Biz böyle iki cami arasında bînamaz kalmış sofu örneği düşüne dururken, bir de duyduk ki, gönlümüzün sultanını bir yeni yetmeye nikâhlayıvermişler. Cebimdeki değeri düşmüş dörtbin liramızla elimiz böğrümüzde kalakaldık.

ERHAN TIĞLI

1941 yılında Nazilli'de doğdu. İlk, ortaokul ve liseyi Nazilli'de okuduktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirip doğduğu kent Nazilli'nin lisesinde edebiyat öğretmeni oldu. Akbaba ve başka mizah dergilerinde mizah hikâyeleri yayınlanmaktadır.

ÖRNEK:

LÂDEES...

Selâmettin efendi, tam oflaya puflaya yokuş yukarı, evinin bulunduğu sokağa çıkıyordu ki arkasından birinin kendisine seslendiğini duydu, duraladı. Derin bir nefes alarak, kim olduğuna baktı. Gelen çoktandır görmediği yakın dostlarından Keramettin beydi.

— Oo, merhaba dostum. Seni hangi rüzgâr attı buralara. Çoktandır görünmüyordun, nerelerdeydin, haa? dedi.

Keramettin Bey de:

— Merhaba! Beni buralara senin başında esen boralar, kasırgalar attı. İşimi gücümü bıraktım, hemen seni bulmaya koştum, diye gayet dramatik bir cevap verdi.

Selâmettin Efendi, bayağı meraklanmıştı doğrusu. Arkadaşının çatık kaşlarına bakarak:

— Ne borası, ne kasırgası, a Keramettin. Ne demek istiyorsun yani? Açık konuş bakim. Evvelden beri patavatsızsındır sen. Benim rahatım iyi. Öyle başımda en ufak bir rüzgâr bile esmiyor. Gençken başımızda kavak yelleri eserdi. Ama şimdi durulduk, unumuzu eledik, eleğimizi duvara astık. Sakın yanlışın olmasın. Kim dedi sana bunu? diye gülümsedi.

Keramettin Bey başını esefle iki yana salladı ve acı acı güldü.

— Demek senin hiç bir şeyden haberin yok ha! Pes doğrusu... Sağır mı oldun, yoksa kulaklarını tıkayıp duymamazlıktan mı geliyorsun. Birader, Bursa'daki sağır sultan bile duydu. Herkes birbirine anlatıp gülüşüyor. Ben senin namı hesabına yerin dibine geçip kahveye bile çıkamıyorum. Karın seni aldatıyormuş. Yaa... Ben sana demedim miydi a Selâmettin Efendi, kendinden genç, çocuğun yerinde bir kızla evlenme. Yaşlandın artık. Bir iki yıla varmaz, boynuzları yaldızlatırsın, diye. Ama sen dinlemedin ki... Ne yapalım, kendi düşen ağlamaz. Fakat göz göre göre de katlanılamaz bu rezalete. Bir şevler yap, hallet şu işi. Yalnız hiddetlenip başını belâya sokma, şiddet hareketlerine girişeyim deme. En iyisi sessiz sedasız boşanıver, zararın neresinden dönülse kârdır. Dedi.

Selâmettin Efendi başından aşağı kaynar sular dökülüyor sandı... Sendeledi. Kendini toplamaya çalışarak arkadaşının gözlerinin içine

baktı. Keramettin Bey, yakın arkadaşıydı, yalan söylemezdi, dobra dobra konuşur, hile hud'a bilmezdi.

Bu acı gerçek karşısında ne diyeceğini bilemedi, kekeliyerek:

— İyilik yaptın bana kardeşim. Vallahi duymamıştım. İcabına bakarım artık bu işin. Merak etme, kendimi korur, aşırı hareketlerden sakınırım. Teşekkür ederim, sağ ol. Hadi bana eyvallah. Sakin kafayla düşüneyim bir kere. Hadi hoşça kal, dedi ve arkasına bakmadan oradan uzaklaştı.

Yolda, kendi kendine: Vaay, demek böyle ha! Ne yapmalı şimdi bu durumda. Dediği gibi, şiddet hareketlerine girişemem. Benim harcım değil bu. Karımdan sessiz sedasız boşanamam da. Nafaka meselesi var. Hem seviyorum, bana ne kötülük yaparsa yapsın, keratayı. Öyle hoş, cilveli, taze, genç, güzel kızı nerede bulacağım bir daha. Kimseye belli etmeseydi ya da duymasaydım da öylece geçinip gitseydik ya. Ben duymadıktan sonra ne derlerse desinler, zararı yok. Ama, bu durumda bir şeyler yapmam lâzım Elâlem ne der sonra. Elin ağzı torba değil ki büzesin, a birader! Sakın şu Keramettin'in söyledikleri de dedikodudan ibaret olmasın. Tabi ya. Kadıncağız azıcık, fazla ileri girmemek şartıyla, kendi yaşıtlarına biraz ilgi göstermiş, onlarla gönül eğlendirmiş olsa, ne var yani... Şu ihtiyar haliyle öyle genç biriyle evlendiğine göre böyle ufak tefek olaylara göz yummayı peşinen kabul etmiş sayılır. Hem gözümle görmeden inanmam ben böyle şeylere. İnsanlar bire bin katıp pireyi deve yapmayı severler.» diye düşünüyordu.

Derken, eve gelmişti. Kapıyı çaldı, açılmadı. Bir daha çaldı. Duymamıştır ya da işi vardır. Olur ya, insanlık hali. Tam bir daha çalacaktı ki, içerden sevgili karısının sesi geldi.

— Geliyorum Selâmettincim, geliyorum. Diyordu canının içi.

Eve biraz erken geldiği halde daha görmeden, kapı çalışından nasıl da tanımıştı kendisini de gelenin o olduğunu anlayıvermişti hemencecik, bir tane Şükûfeciği. Ne derlerse desinler, kendisine çabucak böyle ısınıveren, candan aziz, baldan tatlı, leziz, karısından nasıl şüphelenip de boşanmayı filân düşünebilirdi. Hele karısı kapıyı açıp ayağına terliklerini getirip yüzüne ışıl ışıl bakıverince her şeyi unuttu. Ama salonda genç bir erkek görünce bozulur gibi oldu.

Karısı hemen telâşla üstünü başını düzelterek, soluk soluğa konuştu:

— Yabancı değil, Selâmettincim. Akrabamız o. Biz evlenirken Almanya'daydı da gelememişti, ondan hiç görmedin kendisini. Şimdi memlekete izinli gelmiş, bu arada bizi de ziyarete geleyim, demiş.

Salondaki adam, oturduğu koltuktan hemen ayağa kalkarak:

— Evet efendim, öyle oldu. Almanya'ya tekrar gitmeden önce bir de sizleri ziyaret edeyim dedim. Ee... akrabalarını özlüyor, görmeden edemiyor, ne de olsa, insan... dedi ve elini uzattı. Selâmettin Efendi, uzatılan eli sıktı.

— İyi etmişsiniz, memnun oldum. Hoş geldiniz. Buyrun oturun, sıkılmayın, rica ederim. Evinizdeymiş gibi hareket edin. Diye cevap verdi. Kendisi de bir köşeye oturdu.

Biraz hoş beşten sonra, Selâmettin Efendinin gözü genç adamın bağcıkları çözük ayakkabılarına takıldı. İçinden: Herhalde ayakkabısı vuruyordur, ondandır» dedi. Derken pantolonunun çözük düğmelerine rastladı bakışları. «Giyerken düğmelemesini unutmuştur. Nerede giyerken? Evde. İyi ama hangi evde? Yoksa bu evde mi... Peki niçin unutmuş olabilir? Aceleden. Ne acelesi... Kendisi kapıyı çalıverince birden telâşa düşmüştür. Acaba? Başka bir ihtimal var mı?... Bir ihtimal daha var o da ölmek mi dersin...»

Selâmettin Efendi tam derin düşüncelere dalmışken, genç adam onu bu zahmetten kurtardı. «Ben artık gideyim» diyerek ayağa kalktı. Selâmettin Efendi:

— Biraz daha otursaydınız ya. Birlikte yemek yerdik, diye yarım ağızla üsteledi.

Genç adam:

— Teşekkür ederim, işim var. İnşallah başka zaman. Haydin allahaısmarladık, dedi ve çıkıp gitti. O gittikten sonra Selâmettin Efendi hiç bir şey yokmuş gibi davrandı. Karısına kafasını kurcalayan konu hakkında hiç bir şey sormadı. Her zamanki gibi konuştu, güldü, söyledi. Yemekte tavuk vardı, çocukluğu tuttu, karısıyla lâdes tutuştu.

Ama ertesi gün, işten dönerken: «Karım, hafif tertip de olsa, beni aldatıyor. O genç adam hiç de akrabaya benzemiyordu. Hem öyle olsa bile, niye benim evde olmadığım bir zamanı seçmiş, gelmek için. Ayni zamanda hem ayakkabı bağcıklarını hem de pantolonunun düğmelerinin çözük olması raslantı olamaz. Bu işte bir bit yeniği var. Kısasa kısas. Nasıl olursa olsun, ben de karımı aldatmalıyım ki benim kül yutmadığımı, ne eski toprak olduğumu anlasın.» diye söyleniyordu. Ama nasıl adatacaktı karısını? Bu yaştan sonra aklına gelen o şeyle aldatamazdı onu. Bu hem ayıp hem de pek basit, âdi bir şey olurdu. Daha asil, daha ilginç bir aldatma çaresi arayıp bulmalıydı...

Düşüne düşüne bir süre yürüdü. Derken buldu! Hemen bir dükkâna girdi, bir şey aldı sardırdı ve koşar adım eve yollandı...

Eve tam zamanında geldiğindesn, daha kapıyı çalar çalmaz kar-

şısına karısı çıktı. Bu sefer yalnızdı. Bir akraba, dost, tanıdık falan yoktu içerde. Salona girer girmez:

— Karıcığım, sana bir sürprizim var. Dedi.

Karısı merakla yüzüne baktı. Selâmettin Efendi:

— Sen arabayı çok severdin değil mi? Ben de bunun için araba aldım sana işte, diye ekledi. Karısı gözlerine inanamıyarak sevinçle:

— Sahi mi, hangi marka, kaç model, hani nerede? diye bağırdı. Selâmettin Efendi:

— «İşte burada, diyerek elindeki paketi uzattı. Karısı paketi elinden alır almaz da:

— Ladees!... diye bağırdı.

Karısı şaşkınlıkla birden paketi elinden bırakıverdi. Yere düşen paket açıldı ve içindeki oyuncak araba meydana çıkıverdi:

Selâmettin Efendi keyfinden köşegen olmuştu. Bir taşla iki kuş vurmuş ve karısını, hem de iki taraflı aldatmış, öcünü kat kat fazlasıyla almıştı işte. Oh olsundu. O sevinmesin de kimler sevinsindi şu anda. Dünyalar onundu artık...

Türk Mizahı üzerine bu değerde ciddî bir eser ilk olarak yayınlanmaktadır. Kitabın başında yeralan Aziz Nesin'in bu konudaki araştırması, hem mizah sanatına, hem Cumhuriyet dönemi Türk mizahına ışık tutacak niteliktedir. Cumhuriyet döneminin şu 56 mizah yazarı, hayatları, eserlerinden örneklerle bu kitapta yer almıştır: Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Rasim, Hüseyin Suat Yalçın, Cenap Şahabettin, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Mehmet Rauf, Ibnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci, Memduh Şevket Esendal, Fazıl Ahmet Aykaç, Ömer Seyfettin, Ahmet Haşim, Aka Gündüz, Sermet Muhtar Alus, Refik Halid Karay, Ercüment Ekrem Talû, İbrahim Alâettin Gövsa, Burhan Felek, Reşat Nuri Güntekin, Osman Cemal Kaygılı, Refi Cevad Ulunay, Orhan Seyfi Orhon, Mahmut Yesari, F. Celâlettin, Yusuf Ziya Ortaç, Hakkı Süha Gezgin, Selâmi İzzet Sedes, Peyami Safa, Nurettin Artam, Vâlâ Nurettin, Sabahattin Ali, Naci Sadullah Danış, Rakım Çalapala, Hikmet Feridun Es, Rıfat Ilgaz, Zahir Güvemli, Doğan Nadi, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Haldun Taner, Adnan Veli, Burhan Esen, Bülent Oran, İlhan Engin, Çetin Altan, Suavi Süalp, Hüseyin Korkmazgil, Orhan Duru, Refik Erduran, Yalçın Kaya, Vedat Saygel, Şemsi Belli, Muzaffer İzgü, Kenan Akıncı, Nurettin Türker, Sulhi Dölek, Erhan Tığlı.

BASKI ÇETİN OFSET 27 32 87

Fiatı: 30 T.L.